

Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske
solidarnosti

Dijete i društvo

časopis za promicanje prava djeteta

Godina 12 Broj 1/2

Zagreb, 2010.

DIJETE I DRUŠTVO

Sadržaj

ČLANCI		str.
Ljiljana Igrić Branko Nikolić Natalija Lisak Vini Rakić	Ispitivanje nekih čimbenika uže okoline za razvoj tolerancije prema djeci s teškoćama.....	19
Marina Ajduković Jelena Ogresta	Što možemo naučiti iz analize radova i istraživanja o nasilju nad djecom u obitelji objavljenih u Hrvatskoj od 1985. do 2009. godine?	41
	<i>Prilog 1. Bibliografija objavljenih radova o nasilju nad djecom u obitelji u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 1985. do 2009. godine</i>	55
	<i>Prilog 2. Popis radova hrvatskih autora o nasilju nad djecom objavljenih u inozemstvu</i>	64
	<i>Prilog 3. Preliminarni popis radova o nasilju među djecom i putem interneta u razdoblju od 1985. do 2009. godine</i>	65
Marina Ajduković Miroslav Rajter Nika Sušac	Sudjelovanje djece i roditelja u pripremi epidemiološkog istraživanja nasilja nad djecom: iskustva fokusnih grupa	67
Ivanka Stričević	Digitalni domorodci i digitalni imigranti	83
Branka Perić	Razlike u postignuću djevojčica i dječaka u osnovnoj školi	93
Barbara Kušević	(Ne)uvažavanje participativnih prava djeteta: suvremeni obiteljski odgoj između poslušnosti i odgovornosti	105
Ana Markovinović	Participativna prava djeteta u sustavu odgoja i obrazovanja.....	117
Višnja Rajić	Razvoj međuljudske i građanske kompetencije odgojem i obrazovanjem za demokratsko građanstvo i ljudska prava	129
PROJEKT		
Ana Jukić	Pilot projekt "Odgovorno roditeljstvo"	141
IZ PRAKSE		
Martina Tomić Latinac	Program prevencije vršnjačkog zlostavljanja "Za sigurno i poticajno okruženje u školama"	145
Gorana Dojčinović	Što djeca misle o pravima djeteta	151
IZ UREDA PRAVOBRANITELJICE ZA DJECU		
Maja Flego	Aktivnosti Ureda pravobraniteljice za djecu u povodu 20. obljetnice Konvencije o pravima djeteta.....	157
Tanja Opačak	Slušajući djecu i uvažavajući njihovo mišljenje najbolje promičemo njihova prava	161

Maja Flego	Konferencija Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe: "Pravo djeteta na uvažavanje njegova mišljenja – pravo na sudjelovanje".....	171
Tanja Opačak	ENOC-ova mreža mladih savjetnika – ENYA.....	175

IZ UNICEF - ovog UREDA ZA HRVATSKU

Gorana Dojčinović	Novosti iz UNICEF-ovog ureda za Hrvatsku.....	181
-------------------	---	-----

PRIKAZI DOKUMENATA

Aleksandra Korać Graovac	Ratifikacija Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava.....	185
Aleksandra Korać Graovac	Pravilnik o poslovima na kojima maloljetnik može raditi i o aktivnostima u kojima smije sudjelovati i Pravilnik o poslovima na kojima se ne smije zaposliti maloljetnik	187
	<i>Pravilnik o poslovima na kojima maloljetnik može raditi i o aktivnostima u kojima smije sudjelovati .....</i>	189
	<i>Pravilnik o poslovima na kojima se ne smije zaposliti maloljetnik ..</i>	193
Aleksandra Korać Graovac	Pravilnik o zaštiti maloljetnika	195
	<i>Pravilnik o zaštiti maloljetnika .....</i>	197
Aleksandra Korać Graovac	Pravo djeteta da ga se sasluša – Opći komentar br. 12 (2009) Odbora za prava djeteta UN-a	201
	<i>Konvencija o pravima djeteta Opći komentar br. 12 (2009) Pravo djeteta da ga se sasluša .....</i>	203
Zvezdana Bogdanović	Deinstitucionalizacija i život u zajednici djece s teškoćama u razvoju u Republici Hrvatskoj uz Preporuku CM/Rec(2010)2 Odbora ministara zemljama članicama o deinstitucionalizaciji i životu u zajednici djece s invaliditetom	223
	<i>Vijeće Europe poziva na deinstitucionalizaciju djece s invaliditetom .....</i>	226
	<i>Preporuka CM/Rec(2010)2 Odbora ministara zemljama članicama o deinstitucionalizaciji i životu u zajednici djece s invaliditetom .....</i>	227
Marina Ajduković	Preporuka CM/Rec(2009)10 Odbora ministara zemljama članicama o integriranim nacionalnim strategijama za zaštitu djece od nasilja. 235	
	<i>Preporuka CM/Rec(2009)10 Odbora ministara zemljama članicama o integriranim nacionalnim strategijama za zaštitu djece od nasilja ..</i>	237
Sandra Batlak	Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji Pregled novih zakonskih odredbi	261
	<i>Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji .....</i>	264

	str.
Ivanka Stričević	Nacionalni program za mlade od 2009. do 2013. godine..... 269
Romana Kuzmanić Oluić	Opća preporuka broj 8. Odbora za prava djeteta o pravu djeteta na zaštitu od tjelesnog kažnjavanja i drugih okrutnih i ponižavajućih oblika kažnjavanja (s naglaskom na praksu Odbora nakon donošenja Opće preporuke broj 8) 271
Romana Kuzmanić Oluić	Prikaz studije o nasilju nad djecom (Svjetsko izvješće o nasilju nad djecom, iz 2006. godine)..... 281
Marija Bartulović	Međunarodne smjernice za spolni odgoj: znanstveno utemeljeni pristup učinkovitom obrazovanju o seksualnosti, vezama i HIV-u/SPI-u, UNESCO 291
Martina Štabi	Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe ("Pekinška pravila") (A/RES/40/33) i Smjernice Ujedinjenih naroda za prevenciju maloljetničke delinkvencije („Rijadske smjernice“) (A/RES/45/112) 295
	<i>Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe ("Pekinška pravila") ..... 297</i>
	<i>Smjernice Ujedinjenih naroda za prevenciju maloljetničke delinkvencije ("Rijadske smjernice“) ..... 315</i>
 IZ RADA UDRUGA	
Sanja Škorić	Djeca protiv siromaštva i socijalne isključivosti..... 325
 PREDSTAVLJAMO VAM...	
Biljana Baković Boris Roginić Sunčica Lončar	Zaklada "Hrvatska za djecu" 329
 DOGAĐANJA	
Dubravka Maleš	Svečana sjednica Vijeća za djecu 333
Maja Grozdanić	Završnica Nacionalne kampanje protiv tjelesnog kažnjavanja djece u Republici Hrvatskoj (16. prosinca 2009. godine) 337
Ivanka Stričević	Smotra projekata iz područja Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo..... 341
Ružica Misir	Proslava Majčinog dana u Velikoj Erpenji, 9. svibnja 2010. godine..... 343
Ivanka Stričević Ana Jukić	Rad obiteljskih centara na ostvarivanju prava djeteta na sudjelovanje..... 349
 PRIKAZI SKUPOVA	
Barbara Kušević	Konferencija visoke razine povodom proslave dvadesete obljetnice Konvencije o pravima djeteta, 20. studenog 2009., Stockholm, Švedska..... 381

PRIKAZI PUBLIKACIJA

Ivan Markić	Prava djeteta i prava roditelja Tematski broj časopisa Civilno društvo	385
Maja Flego	Prava djece čiji su roditelji u zatvoru	389
Ivan Šimović	Posebno izdanje časopisa Pravnik povodom obilježavanja 20. obljetnice Konvencije o pravima djeteta.....	391
Ana Markovinović	Pristup socijalnim pravima za osobe s invaliditetom u Europi.....	399
Aleksandra Korać Graovac	Dijete i pravo	401
Barbara Kušević	Zaštita odraslih osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju od zlostavljanja	403
Gordana Horvat	Rastimo zajedno – program radionica za roditelje najmlađe djece, priručnik za voditelje	407
Gordana Horvat	Smjernice za alternativnu skrb o djeci.....	409
Gorana Dojčinović	Sprečavanje nesreća i povećanje sigurnosti djece predškolske dobi	411
Ana Blažević	Sretno dijete, časopis Foruma za kvalitetno udomiteljstvo djece.....	413
Maja Laklija	Susreti udomljene djece s roditeljima – Savjeti za udomitelje/ice i stručnjake/stručnjakinje u udomiteljstvu djece	415
Gordana Horvat	Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj: Analiza stanja i prijedlog smjernica	417
Maja Gabelica Šupljika	Djeca i konfliktni razvodi	419

Contents

ARTICLES

page

Ljiljana Igrić Branko Nikolić Natalija Lisak Vini Rakić	Testing of Some Factors in the Nearby Environment for the Development of Tolerance toward Children with Difficulties	19
--	--	----

Marina Ajduković Jelena Ogresta	What Can We Learn from the Analysis of Works and Research on Violence against Children in Families Published in Croatia from 1985 to 2009?	41
------------------------------------	--	----

<i>Appendix 1. Bibliography of Published Works on Violence against Children in Families in the Republic of Croatia in the Period from 1985 to 2009</i>	55
--	----

<i>Appendix 2. List of Works by Croatian Authors on Violence against Children Published Abroad</i>	64
--	----

<i>Appendix 3. Preliminary List of Works on Violence among Children and over the Internet in the Period from 1985 to 2009</i>	65
---	----

Marina Ajduković Miroslav Rajter Nika Sušac	Participation of Children and Parents in the Preparation of Epidemiological Research of Violence against Children: Focus Groups' Experiences	67
---	--	----

Ivanka Stričević	Digital Natives and Digital Immigrants.....	83
------------------	---	----

Branka Perić	Differences in Achievements of Girls and Boys in Primary School	93
--------------	--	----

Barbara Kušević	(Non) Appreciation of Participation Rights of the Child: Modern Family Upbringing between Obedience and Responsibility.....	105
-----------------	---	-----

Ana Markovinović	Participation Rights of the Children in the Upbringing and Education System.....	117
------------------	---	-----

Višnja Rajić	Development of Human and Civic Competence through Upbringing and Education for Democratic Citizenship and Human Rights.....	129
--------------	---	-----

PROJECT

Ana Jukić	Pilot Project "Responsible Parenting"	141
-----------	---	-----

FROM THE PRACTICE

Martina Tomić Latinac	Programme for Prevention of Peer Abuse "For Safe and Stimulating Environment in Schools"	145
-----------------------	---	-----

Gorana Dojčinović	What Do Children Think about the Rights of the Child	151
-------------------	--	-----

FROM THE OFFICE OF OMBUDSWOMAN FOR CHILDREN

Maja Flego	Activities of the Office of Ombudswoman for Children on the Occasion of the 20 th Anniversary of the Convention on the Rights of the Child.....	157
Tanja Opačak	By Listening to Children and Respecting their Opinion we Promote their Rights Best.....	161
Maja Flego	Childrens' Rights Ombudspersons' Network in South and Eastern Europe: "The Right of the Child to Respect Its Opinion – the Right to Participation"	171
Tanja Opačak	ENOC's Network of Young Advisors – ENYA	175

FROM THE UNICEF OFFICE FOR CROATIA

Gorana Dojčinović	News from the UNICEF Office for Croatia	181
-------------------	---	-----

DOCUMENTS' REVIEWS

Aleksandra Korać Graovac	Ratification of the European Convention on the Exercise of Children's Rights.....	185
Aleksandra Korać Graovac	Ordinance on Jobs Which Minors Can Perform and Activities in Which They May Participate and Ordinance on Jobs for Which Minors Must Not Be Employed.....	187
	<i>Ordinance on Jobs Which Minors Can Perform and Activities in Which They May Participate .....</i>	<i>189</i>
	<i>Ordinance on Jobs for Which Minors Must Not Be Employed .....</i>	<i>193</i>
Aleksandra Korać Graovac	Ordinance on the Protection of Minors	195
	<i>Ordinance on the Protection of Minors .....</i>	<i>197</i>
Aleksandra Korać Graovac	The Right of the Child to Be Heard – General Comment No. 12 (2009) of the UN Committee on the Rights of the Child.....	201
	<i>Convention on the Rights of the Child General Comment No. 12 (2009) The Right of the Child to Be Heard .....</i>	<i>203</i>
Zvezdana Bogdanović	Deinstitutionalisation and Community Living of Children with Developmental Difficulties in the Republic of Croatia in connection with the Recommendation CM/Rec(2010)2 of the Committee of Ministers to Member States on Deinstitutionalisation and Community Living of Children with Disabilities	223
	<i>Council of Europe Calls for Deinstitutionalisation of Children with Disabilities .....</i>	<i>226</i>
	<i>Recommendation CM/Rec(2010)2 of the Committee of Ministers to Member States on Deinstitutionalisation and Community Living of Children with Disabilities .....</i>	<i>227</i>

	page
Marina Ajduković	Recommendation CM/Rec(2009)10 of the Committee of Ministers to Member States on Integrated National Strategies for the Protection of Children from Violence..... 235
	<i>Recommendation CM/Rec(2009)10 of the Committee of Ministers to Member States on Integrated National Strategies for the Protection of Children from Violence</i> 237
Sandra Batlak	The Family Violence Protection Act Overview of New Legal Provisions 261
	<i>The Family Violence Protection Act</i> 264
Ivanka Stričević	National Youth Program from 2009 till 2013..... 269
Romana Kuzmanić Oluić	General Recommendation No. 8 of the Committee on the Rights of the Child to Protection from Corporal Punishment and Other Cruel or Degrading Forms of Punishment (with Emphasis on the Practice of the Committee After the Adoption of the General Recommendation No. 8)..... 271
Romana Kuzmanić Oluić	Presentation of the Violence against Children Sstudy (World Report on Violence against Children, from 2006) 281
Marija Bartulović	International Guidelines on Sexuality Education: An Evidence Informed Approach to Effective Sex, Relationships and HIV/STI Education, UNESCO..... 291
Martina Štabi	United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (the “Beijing Rules”) (A/RES/40/33) and United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (the “Riyadh Guidelines”) (A/RES/45/112)..... 295
	<i>United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (the “Beijing Rules”)</i> 297
	<i>United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (the “Riyadh Guidelines”)</i> 315
 FROM THE WORK OF NONGOVERNMENTAL ORGANIZATIONS	
Sanja Škorić	Children against Poverty and Social Exclusion..... 325
 PRESENTING...	
Biljana Baković Boris Roginić Sunčica Lončar	“Croatia for Children” Foundation 329
 EVENTS	
Dubravka Maleš	Ceremonial Session of the Council for Children 333
Maja Grozdanić	Finalisation of the National Campaign against Corporal Punishment of Children in the Republic of Croatia (16 th December 2009) 337

Ivanka Stričević	Review of Projects from the Field of the National Program of Upbringing and Education for Human Rights and Democratic Citizenship.....	341
Ružica Misir	Celebration of Mother's Day in Velika Erpenja 9 May 2010 ...	343
Ivanka Stričević Ana Jukić	Work of Family Centres on the Exercise of the Right of the Child to Participation	349

CONFERENCES' REVIEWS

Barbara Kušević	High-level Conference for the Celebration of the Twentieth Anniversary of the Convention on the Rights of the Child, 20 November 2009, Stockholm, Sweden.....	381
-----------------	---	-----

PUBLICATIONS' REVIEWS

Ivan Markić	Rights of the Child and Rights of the Parents Thematic Issue of Civil Society Magazine	385
Maja Flego	Rights of Children whose Parents Are in Prison.....	389
Ivan Šimović	Special Issue of Lawyer (Pravnik) Magazine for the Celebration of the 20 th Anniversary of the Convention on the Rights of the Child	391
Ana Markovinović	Access to Social Rights for Persons with Disabilities in Europe.....	399
Aleksandra Korać Graovac	The Child and the Law	401
Barbara Kušević	Safeguarding Adults and Children with Disabilities against Abuse	403
Gordana Horvat	Let's Grow Together – Program of Workshops for Parents of the Youngest Children, Handbook for Trainers	407
Gordana Horvat	Guidelines for Alternative Child Care.....	409
Gorana Dojčinović	Prevention of Accidents and Increase of Safety of Pre-school Children.....	411
Ana Blažević	Happy Child Magazine of the Forum for Quality Foster Care of Children ..	413
Maja Laklija	Meetings of Children in Foster Care with Parents – Advices for Foster Parents and Professionals in Foster Care	415
Gordana Horvat	Foster Care in Croatia: Situation Analysis and Proposition of Guidelines.....	417
Maja Gabelica Šupljika	Children and Conflict Divorces	419

Inhalt

ARTIKEL		Seite
Ljiljana Igrić Branko Nikolić Natalija Lisak Vini Rakić	Forschung mancher Faktoren der engeren Umgebung für die Entwicklung von Toleranz gegenüber Kindern mit Störungen	19
Marina Ajduković Jelena Ogresta	Was können wir aus der Analyse der in Kroatien von 1985 bis 2009 veröffentlichten Arbeiten und Forschungen über Gewalt gegen Kinder in der Familie lernen?	41
	<i>Anhang 1. Bibliografie der von im Zeitraum von 1985 bis 2009 veröffentlichten Arbeiten über Gewalt gegen Kinder in der Familie .....</i>	<i>55</i>
	<i>Anhang 2. Verzeichnis von im Ausland veröffentlichten Arbeiten kroatischer Autoren über Gewalt gegen Kinder .....</i>	<i>64</i>
	<i>Anhang 3. Vorläufiges Verzeichnis von im Zeitraum von 1985 bis 2009 veröffentlichten Arbeiten über Gewalt gegen Kinder auch im Internet .....</i>	<i>65</i>
Marina Ajduković Miroslav Rajter Nika Sušac	Teilnahme von Kindern und Eltern an der Vorbereitung der epidemiologischen Forschung von Gewalt gegen Kinder: Erfahrungen der Fokusgruppen	67
Ivanka Stričević	Digitale Eingeborene und digitale Immigranten	83
Branka Perić	Unterschiede in der Leistung von Mädchen und Jungen in der Grundschule	93
Barbara Kušević	(Nicht-)Berücksichtigung von partizipatorischen Rechten von Kindern: moderne Erziehung in der Familie zwischen Gehorsamkeit und Verantwortung	105
Ana Markovinović	Partizipatorische Rechte des Kindes im Erziehungs- und Ausbildungssystem	117
Višnja Rajić	Entwicklung der zwischenmenschliche und bürgerlichen Kompetenzen durch Erziehung und Ausbildung für die demokratische Bürgerschaftsbildung und Menschenrechte	129
PROJEKT		
Ana Jukić	Pilotprojekt "Verantwortungsvolle Elternschaft"	141
AUS DER PRAXIS		
Martina Tomić Latinac	Program zur Prävention von Misshandlung seitens Altersgenossen "Für eine sichere und fördernde Umgebung in den Schulen"	145
Gorana Dojčinović	Was Kinder über die Rechte der Kinder denken	151

AUS DEM BÜRO DER OMBUDSFRAU FÜR KINDER

Maja Flego	Aktivitäten des Büros der Ombudsfrau für Kinder anlässlich der Feier zum 20. Jahrestag der Konvention über die Rechte des Kindes	157
Tanja Opačak	Den Kindern zuhörend und deren Meinung berücksichtigend fördern wir am Besten deren Rechte	161
Maja Flego	Konferenz des Netzes der Ombudspersonen für Kinder aus Südosteuropa: "Das Recht des Kindes auf Berücksichtigung seiner Meinung – Recht an der Teilnahme"	171
Tanja Opačak	Das ENOC-Netz junger Berater – ENYA.....	175

AUS DEM UNICEF BÜRO FÜR KROATIEN

Gorana Dojčinović	Neuheiten aus dem UNICEF Büro für Kroatien	181
-------------------	--	-----

DARSTELLUNG VON DOKUMENTEN

Aleksandra Korać Graovac	Ratifizierung der Europäischen Konvention über die Verwirklichung der Rechte der Kinder	185
Aleksandra Korać Graovac	Verordnung über die Arbeiten, die der/die Minderjährige verrichten kann und Aktivitäten, an denen er/sie teilnehmen kann und Verordnung über die Arbeiten, an denen der/die Minderjährige nicht beschäftigt werden darf.....	187
	<i>Verordnung über die Arbeiten, die der/die Minderjährige verrichten kann und Aktivitäten, an denen er/sie teilnehmen kann .....</i>	<i>189</i>
	<i>Verordnung über die Arbeiten, an denen der/die Minderjährige nicht beschäftigt werden darf .....</i>	<i>193</i>
Aleksandra Korać Graovac	Verordnung über den Schutz von des/der Minderjährigen.....	195
	<i>Verordnung über den Schutz von des/de Minderjährigen .....</i>	<i>197</i>
Aleksandra Korać Graovac	Das Recht des Kindes angehört zu werden – Allgemeiner Kommentar 12 (2009) des Ausschusses der Vereinten Nationen über die Rechte des Kindes.....	201
	<i>Konvention über die Rechte des Kindes Allgemeiner Kommentar Nr. 12 (2009) Das Recht des Kindes angehört zu werden.....</i>	<i>203</i>

Zvezdana Bogdanović	Deinstitutionalisierung und das Leben in der Gemeinde von Kindern mit Entwicklungsstörungen in der Republik Kroatien mit der Empfehlung CM/Rec(2010)2 des Ausschusses der Minister der Mitgliedstaaten über die Deinstitutionalisierung und das Leben in der Gemeinde von Kindern mit Behinderungen 223	223
	<i>Der Europarat fordert nach einer Deinstitutionalisierung von Kindern mit Behinderungen</i> 226	226
	<i>Empfehlung CM/Rec(2010)2 des Ausschusses der Minister der Mitgliedstaaten über die Deinstitutionalisierung und das Leben in der Gemeinde von Kindern mit Behinderungen</i> 227	227
Marina Ajduković	Empfehlung CM/Rec(2010)10 des Ausschusses der Minister der Mitgliedstaaten über integrierte nationale Strategien über den Schutz von Kindern vor Gewalt 235	235
	<i>Empfehlung CM/Rec(2010)10 des Ausschusses der Minister der Mitgliedstaaten über integrierte nationale Strategien über den Schutz von Kindern vor Gewalt</i> 237	237
Sandra Batlak	Gesetz über den Schutz vor Gewalt in der Familie Übersicht neuer gesetzlichen Bestimmungen 261	261
	<i>Gesetz über den Schutz vor Gewalt in der Familie</i> 264	264
Ivanka Stričević	Nationale Programm für Jugendliche von 2009 bis 2013..... 269	269
Romana Kuzmanić Oluić	Allgemeine Empfehlung Nummer 8 des Ausschusses für das Recht des Kindes auf das Recht auf den Schutz vor körperlicher Züchtigung und anderer grausamen und demütigenden Formen von Züchtigung (mit Betonung auf die Praxis des Ausschusses nach Verabschiedung der Allgemeinen Empfehlung Nummer 8) 271	271
Romana Kuzmanić Oluić	Darstellung der Studie über Gewalt gegen Kinder (Weltbericht über Gewalt gegen Kinder, aus dem Jahr 2006)..... 281	281
Marija Bartulović	Interantionale Richtlinien für Geschlechterziehung: wissenschaftlich begründeter Ansatz zur effizienten Sexualerziehung, Beziehungen und HIV/sexuell übertragene Infektionen, UNESCO 291	291
Martina Štabi	Standarde Mindestrechte der Vereinten Nationen für Jugendgerichtbarkeit ("Beijing-Regeln") (A/RES/40/33) und Richtlinien der Vereinten Nationen zur Prävention von minderjährigen Delinquenz ("Rijad Richtlinien") (A/RES/45/112) 295	295
	<i>Standarde Mindestrechte der Vereinten Nationen für Jugendgerichtbarkeit ("Beijing-Regeln")</i> 297	297
	<i>Richtlinien der Vereinten Nationen zur Prävention von minderjährigen Delinquenz ("Rijad Richtlinien")</i> 315	315

AUS DER ARBEIT VON VERBÄNDEN

Sanja Škorić	Kinder gegen Armut und soziale Ausgrenzung 325	325
--------------	--	-----

WIR STELLEN VOR ...

Biljana Baković Boris Roginić Sunčica Lončar	Stiftung “ Kroatien für Kinder”	329
--	---------------------------------------	-----

EREIGNISSE

Dubravka Maleš	Festliche Sitzung des Kinderrates	333
Maja Grozdanić	Abschluss der Nationalen Kampagne gegen körperliche Züchtigung von Kindern in der Republik Kroatien (16 Dezember 2009)	337
Ivanka Stričević	Übersicht der Projekte aus dem Bereich des Nationalen Programmes der Erziehung und Ausbildung für die demokratische Bürgerschaftsbildung und Menschenrechte	341
Ružica Misir	Feier des Muttertages in der Ortschaft Velika Erpenja, 9. Mai 2010.....	343
Ivanka Stričević Ana Jukić	Arbeit der Familienzentren an der Verwirklichung des Rechtes des Kindes an der Teilnahme	349

DARSTELLUNG DER VERSAMMLUNGEN

Barbara Kušević	Konferenz auf hoher Ebene anlässlich der Feier zum 20. Jahrestag der Konvention über die Rechte des Kindes 20. November 2009, Stockholm, Schweden.....	381
-----------------	--	-----

DARSTELLUNG DER VERÖFFENTLICHUNGEN

Ivan Markić	Die Rechte des Kindes und die Rechte der Eltern Themenausgabe der Zeitschrift Zivile Gesellschaft	385
Maja Flego	Die Rechte der Kinder, deren Eltern im Gefängnis sind.....	389
Ivan Šimović	Sonderausgabe der Zeitschrift Der Jurist anlässlich der Feier zum 20. Jahrestag der Konvention über die Rechte des Kindes	391
Ana Markovinović	Ansatz zu sozialen Rechten für Personen mit Behinderungen in Europa.....	399
Aleksandra Korać Graovac	Das Kind und das Recht	401
Barbara Kušević	Schutz von Erwachsenen mit Behinderungen und Kindern mit Entwicklungsstörungen vor Misshandlungen	403
Gordana Horvat	Wachsen wir gemeinsam – Workshop Programm für Eltern der Kleinsten, Handbuch für Leiter	407
Gordana Horvat	Richtlinien zur alternativen Betreuung von Kindern	409

Gorana Dojčinović	Verhinderung von Unfällen und Verbesserung der Sicherheit von Kindern im Vorschulalter.....	411
Ana Blažević	Das glückliche Kind, Zeitschrift, Forum für eine qualitätsvolle Pflegeunterbringung von Kindern.....	413
Maja Laklija	Begegnungen von Pflegekindern mit Eltern – Ratschläge für Pflegeeltern/-mütter und Fachmänner/-frauen für Pflegeunterbringung von Kindern.....	415
Gordana Horvat	Pflegeunterbringung von Kindern in Kroatien: Analyse des Zustands und Vorschlag für Richtlinien.....	417
Maja Gabelica Šupljika	Kinder und konfliktreiche Scheidungen	419

DIJETE I DRUŠTVO

Članci

Articles

Artikel

DIJETE I DRUŠTVO

Ispitivanje nekih čimbenika uže okoline za razvoj tolerancije prema djeci s teškoćama

Prof. dr. sc. Ljiljana Igrić
Prof. dr. sc. Branko Nikolić
Natalija Lisak
Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Mr. sc. Vini Rakić
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK
UDK 376.1:172

SAŽETAK

Iz suvremenog pristupa invaliditetu, prema kojem ograničene mogućnosti osoba s invaliditetom proizlaze iz prepreka od strane društva, edukacijsko uključivanje djece s teškoćama¹ postaje jedan od najvažnijih izazova 21. stoljeća. Istraživanja se usmjeravaju na okolinu i prevladavanje prepreka uključivanju djece s teškoćama i osoba s invaliditetom.

Koristeći kvantitativnu i kvalitativnu analizu inicijalnih podataka istraživanja o nekim osobinama učenika šestih razreda osnovne škole, ovaj je rad utvrdio važnost samopoimanja djece za razvoj tolerancije prema drugoj djeci u školi i ulogu označavanja djeteta "djetetom s teškoćama". Ustanovljeno je da roditelji s nižom kompetencijom za ulogu roditelja imaju manje tolerantnu djecu. Rezultati rada su korišteni za izradu intervencijskih programa u školi „Tolerancijom do škole za sve“.

Ključne riječi: djeca s teškoćama, edukacijsko uključivanje, tolerancija

1. Uvod

Edukacijsko uključivanje je jedan od najvažnijih izazova u odgoju i obrazovanju 21. stoljeća. Ono velikim dijelom proizlazi iz opredjeljenja za stvaranjem inkluzivnog, zdravog društva, "društva za sve". Međunarodni dokumenti, posebno *Salamanca Statement* (1994) i Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (UN, 2006), koju je već ratificirao veliki broj država, postali su obveza svakog naprednog društva. Unatoč tome, realizacija socijalne pravde i jednakosti još je uvijek u velikom raskoraku s načelno prihvaćenim obvezama. Usmjeravanje odgovornosti za invaliditet s osobe na društvo potaklo je istraživanja uže i šire okoline, kako čimbenika koji utječu na invaliditet, tako i programa utjecaja na okolinu (Lifshitz, Glaubman, Issawi, 2004; Houlette i sur., 2004).

Suvremeni pristup invaliditetu iskazuje stajalište da se kod invaliditeta ne radi o ograničenju osobe zbog njenog oštećenja, već da je ograničenje društveno nametnuto. Oštećenje postaje problem zbog prilagođenosti okoline za većinu, zanemarujući prisustvo manjina pa tako i osoba s invaliditetom.

Međunarodna klasifikacija funkcioniranja, invaliditeta i zdravlja (UN, 2006) Svjetske zdravstvene organizacije uvodi društveni kriterij u procjenu zdravlja. Tako se u procjeni invaliditeta tradicionalni medicinski kriterij zamjenjuje društvenim i zdravstvenim standardima koje je potrebno ugraditi u zdravstvenu i socijalnu politiku u cilju uklanjanja društvenih prepreka

¹ Učenik s teškoćama definiran je Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2008).

i ograničenja te razvoja sustava podrške osobama s invaliditetom/teškoćama u razvoju, što će osigurati puno učestvovanje ovih osoba u životu svoje sredine.

S druge strane, sve je izrazitija kritika znanstvenih istraživanja u području invaliditeta koja ne pridonose podizanju kvalitete njihova života, što se posebno odnosi na istraživanja koja dokazuju razlike između osoba s invaliditetom i tzv. "normalnih" osoba. Takva istraživanja i njihovi rezultati često se koriste u cilju segregacijskog pristupa osobama s invaliditetom (Blatt, 1987; McConky, 2003).

Istraživači pokušavaju promijeniti nacрте svojih istraživanja, vlastite stavove i predrasude, no još uvijek njihovi rezultati znaju biti u korist isključivanja iz društva. Predmet istraživanja se usmjerava prema okolini, prvenstveno neposrednoj, ispitivanjem sociokulturnih utjecaja. Međutim, još je uvijek nedovoljno istraživanja rezultati kojih bi potpomogli unapređenje inkluzije.

Tako je i u području edukacijskog uključivanja djece s teškoćama u razvoju došlo do promjena u istraživanju. Umjesto znanstvenog dokazivanja da su pogodniji redovni uvjeti obrazovanja, provode se istraživanja okoline i mogućnosti njene promjene, odnosno prepreka uključivanju koje dolaze iz okoline, kako one uže, mikrosustava djeteta, tako i šire kao što je lokalna sredina. Budući je u Hrvatskoj načelno prihvaćeno edukacijsko uključivanje djece s teškoćama putem nacionalnih strategija i donesenih zakona, potrebno je istražiti putove realizacije koji će omogućiti djeci s teškoćama ostvarenje njihovih prava. Da bi došlo do promjena na osobnoj i društvenoj razini, u široj i užoj sredini potrebni su programi intervencija na one mehanizme u društvu koji podržavaju predrasude i stigmatizaciju osoba s invaliditetom (Middelton, 1998). To znači i poticanje tolerancije među ljudima.

Pod tolerancijom prema drugim ljudima se obično smatra podnošenje njihovih svojstava i obilježja: njihova ponašanja, njihovih navika, stajališta, vjerovanja, izgleda ili načina odijevanja (Krizmantić, Kolesarić, 2003). Samo puko podnošenje i trpljenje predstavlja pasivnu toleranciju koja ne podrazumijeva prihvaćanje i uvažavanje različitosti u pravom smislu (Krizmantić, 2009) i proturječi ljudskim pravima (Trimarchi, Papeschi, 1995). Aktivna tolerancija odražava opći stav "živi i pusti druge da žive". Temelji se na spoznaji, uvjerenju i vjerovanju kako svi ljudi imaju ista temeljna ljudska prava. Iz te činjenice tada proizlazi aktivna snošljivost njihove različitosti po izgledu, rasi, vjeri, obrazovanju, dobi, spolu, idejama itd. Zbog toga je važno odgojem već od najranije dobi djeteta razvijati sposobnosti razumijevanja i prihvaćanja (Trimarchi, Papeschi, 1995). Kad se radi o edukacijskom uključivanju, važna je prisutnost tolerancije u neposrednim sredinama djeteta odnosno mikrosustavima (Bronfenbrenner, 1994), u školi od strane nastavnika i vršnjaka te roditelja djece s teškoćama i njihovog susjedstva. Već su dosadašnja istraživanja u Hrvatskoj pokazala da je položaj djece s teškoćama u sva tri mikrosustava manje povoljan nego kod tipične djece (Igrić, 2009).

Programi intervencija prema školi pokazali su da su učitelji u školi, unatoč nepovoljnim stavovima, skloni njihovoj promjeni i prihvaćanju ove djece te da je njihov utjecaj značajan za razrednu atmosferu i položaj djeteta s teškoćama u razredu (Igrić, Kiš-Glavaš, 1999). Premda su brojna istraživanja ukazala na nepovoljan odnos vršnjaka u školi prema djeci s teškoćama (Žic, Igrić, 2001; Igrić, Cvitković, Wagner Jakab, 2008), u Hrvatskoj još nisu kreirani programi razvoja tolerancije prema "drugačijim" vršnjacima koji bi postali sastavni dio redovne podrške uključivanju. Kako je obiteljska okolina vrlo važna za formiranje socijalne percepcije, očekuje se da će se djelovanjem na roditelje vršnjaka pridonijeti pozitivnom odnosu njihove djece prema djeci s teškoćama. Razvojem tolerancije kod roditelja vršnjaka utječe se i na javno mnijenje o edukacijskom uključivanju i to upravo skupine građana koja je najviše zainteresirana za problem školskog uključivanja "drugačije" djece, a to su roditelji školske djece.

Dosadašnja istraživanja, povedena u Hrvatskoj, govore o razlikama u procjenama adaptivnog ponašanja vlastite djece između roditelja djece s teškoćama i roditelja vršnjaka te o nepovoljnijim stavovima roditelja djece s teškoćama prema vlastitom djetetu (Mavrin-Cavor, Levandovski, Teodorović, 1986; Mavrin-Cavor, 1985; Žic, 2001; Wagner Jakab, Cvitković, Igrić, 2007). Isto se tako našla značajna povezanost roditeljske procjene sa samoprocjenom djece s teškoćama, što je kod tipične djece manje izraženo (Igrić, Cvitković, Wagner-Jakab, 2007). Utvrđene su relacije između nekih obilježja roditelja, kao što su osobine ličnosti i socioekonomski status, na stavove prema djetetu (Wagner Jakab, Igrić, Cvitković, Sekušak Galešev, 2005). Budući su roditelji djece

s teškoćama pripadnici određene kulturne sredine zajedno sa svojim susjedstvom, oni nužno dijele slično javno mnijenje, stavove i predrasude svoje sredine. Tako ih i činjenica da imaju dijete s teškoćama pogađa u skladu sa stavovima njihove sredine prema invaliditetu i razvojnim teškoćama. Stoga se može očekivati da će uključenost roditelja djece s teškoćama u programe intervencija zajedno s drugim roditeljima iz svog susjedstva, čija djeca polaze istu školu, pozitivno utjecati na njihovu toleranciju za različitost, pa tako i prema vlastitom "različitom" djetetu.

Projektom "Programi intervencija i neki okolinski čimbenici edukacijskog uključivanja"² (voditelj Lj. Igrić) željelo se kreirati programirane aktivnosti usmjerene na školsku okolinu i evaluirati njihove učinke, a u cilju prevladavanja prepreka edukacijskom uključivanju od strane neposredne okoline.

Eksperimentalni model pod nazivom "Tolerancijom do škole za sve" uključuje istovremeno provođenje programa za vršnjake, programa za učitelje i programa za roditelje vršnjaka. Formirana su tri eksperimentalna i tri kontrolna uzorka ispitanika. Projektom su obuhvaćeni učenici šestih razreda osnovne škole, njihovi učitelji i roditelji.

Utvrđeno je inicijalno stanje u odnosu na toleranciju i neka obilježja učenika i njihovih mikrosredina. Program se provodio tijekom tri mjeseca jednom tjedno. Ispitanici eksperimentalnih i kontrolnih uzoraka ispitani su na početku i na kraju eksperimentalnog razdoblja. U cilju produblivanja spoznaja dobivenih kvantitativnom analizom podataka koristili su se video i audio zapisi tijekom provođenja programa, opservacije na nastavi, intervjui i fokus grupe za kvalitativnu analizu rezultata provođenja programa.

2. Cilj rada

Ovim se radom žele utvrditi neki čimbenici tolerancije, temeljem inicijalnih rezultata ispitivanja, u cilju kreiranja učinkovitih programa intervencije na okolinu kako bi se stvorilo pozitivno ozračje za edukacijsko uključivanje.

Cilj rada je utvrditi neka obilježja učenika i njegove okoline, vršnjaka u razredu, vlastitih roditelja i roditelja vršnjaka i relacije s tolerancijom.

3. Hipoteze:

H1. Tolerancija učenika povezana je s nekim obilježjima učenika.

H1.1. Samopoimanje učenika u relaciji je s njegovim označavanjem kao "učenika s teškoćama".

H1.2. Učenici s višim rezultatima na Profilu samopercepcije za djecu imaju višu razinu zadovoljstva u školi.

H1.3. Učenici s višim rezultatima na Profilu samopercepcije za djecu imaju višu razinu tolerancije.

H2. Neka obilježja roditelja statistički su značajno povezana s tolerancijom djece.

H2.1. Roditelji učenika s teškoćama imaju niže rezultate na Bateriji kompetentnosti za roditeljsku ulogu.

H2.2. Učenici, čiji roditelji imaju niže rezultate na Skali kompetentnosti za roditeljsku ulogu, imaju nižu toleranciju.

H2.3. Učenici, čiji roditelji postižu niže rezultate na Skali samopoštovanja, imaju nižu toleranciju.

4. Metode rada

4. 1. Uzorak

Uzorak obuhvaća četiri šesta razreda iz 4 zagrebačke osnovne škole i to učenike i njihove roditelje. Kriterij za izbor razreda je bio da su u razred uključena najmanje 3 učenika s teškoćama koja imaju rješenje za individualizirani ili prilagođeni program. Ukupan broj učenika je bio 100, od čega 14 s teškoćama³, a uzorak njihovih roditelja čini 69 roditelja.

² Projekt broj 013-0000000-2354, odobrilo i financiralo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

³ U ovom radu je obuhvaćeno ukupno 89 učenika s obzirom da su neki učenici bili odsutni prilikom ispitivanja.

4.2. Mjerni instrumenti

Za učenike je primijenjen Profil samopercepcije za djecu (SPPC), adaptirana verzija (Brajša-Žganec, Raboteg-Šarić i Franc, 2000) skale S. Harter i dvije skale konstruirane za potrebe projekta⁴: Skala zadovoljstva druženjem u školi (A. Žic-Ralić) i Upitnik tolerancije učenika (D. Cvitković i A. Wagner Jakab).

Profil samopercepcije za djecu sastoji se od 36 čestica (varijabli) koje čine šest podskala i to: Školska kompetentnost – opažanje vlastite kompetentnosti ili sposobnosti unutar školskog okruženja;

Socijalna prihvaćenost – stupanj u kojem je dijete prihvaćeno od vršnjaka ili se osjeća popularno;

Športska kompetentnost – djetetov osjećaj da je uspješno u sportu i igrama izvan kuće;

Tjelesni izgled – stupanj u kojem je dijete zadovoljno svojim izgledom;

Regulacija ponašanja – stupanj u kojem je dijete zadovoljno svojim ponašanjem, na osjećaj da postupa ispravno, da se ponaša onako kako se od njega očekuje;

Opće samopoštovanje – stupanj u kojemu je dijete zadovoljno sobom kao osobom i općenito svojim životom.

Skala zadovoljstva druženjem u školi (Žic-Ralić) sastoji od 6 tvrdnji za koje su učenici trebali dati jedan od mogućih odgovora na skali od 1 do 5.

Upitnik tolerancije učenika (Cvitković, Wagner Jakab) sastoji se od 20 tvrdnji s tri ponudena odgovora, od kojih su učenici trebali odabrati jednu.

Za roditelje je primijenjena Baterija za percipiranu kompetentnost za ulogu roditelja (Bezinović, 1988; Gustović-Ercegovac, 1992) koja se sastoji od četiri skale:

Skala kompetentnosti za roditeljsku ulogu (KR), Rosenbergova skala samopoštovanja (RSS), Skala lokusa kontrole (X-2) i Skala anksioznosti (SE).

Za kvalitativnu analizu podataka koristio se Fokus grupni intervju (Đurić, 2007) s roditeljima u triangulaciji s podacima o roditeljima na Bateriji za percipiranu kompetentnost roditelja i sociodemografskim podacima.

4.3. Obrada podataka

Za testiranje postavljenih hipoteza podatci su obrađeni diskriminacijskom analizom primjenom programa ROBDIS za robusnu diskriminacijsku analizu. Pri tom su izračunati osnovni statistički parametri svih promatranih varijabli. Na manifestnoj razini razlike između aritmetičkih sredina skupina testirane su primjenom analize varijance.

Povezanost između skupova varijabli izračunata je primjenom kanoničke korelacijske analize, tj. Programom za kvazikanoničku analizu ili kanoničku analizu kovarijance. Pri tom su izračunati osnovni statistički parametri te korelacije svake varijable s kvazikanoničkim faktorima. Podatci su obrađeni u *STATISTICA for Windows*.

5. Rezultati i rasprava

5.1. Samopoimanje učenika na Profilu samopercepcije za djecu (SPPC)

Samopoimanje učenika, mjereno Profilom samopercepcije za djecu (SPPC), a izraženo osnovnim statističkim parametrima na sumarnim varijablama, prikazano je u tablici 1.

⁴ Utvrđene su zadovoljavajuće mjerne karakteristike, što će biti objavljeno u radovima autora skala do dovršetka projekta; podatci se nalaze kod autora rada.

Tablica 1. Osnovni statistički parametri za sumarne varijable SPPC upitnika

SUMARNE VARIJABLE/ PODSKALE	ARITMETIČKE SREDINE	STANDARDNE DEVIJACIJE	REZULTATI	
			MIN	MAX
Školska kompetencija ŠKOKOM	14.69	2.20	10.00	21.00
Socijalna prihvaćenost SOCPRI	15.68	1.53	13.00	19.00
Športska kompetencija SPOKOM	12.85	2.32	7.00	17.00
Tjelesni izgled TJEIZG	16.29	1.75	13.00	19.00
Regulacija ponašanja REGPON	14.59	2.03	10.00	21.00
Opće samopoštovanje OPČSAM	15.63	2.17	10.00	20.00

Rezultati na cijelom uzorku ispitanika pokazuju da je najveća kompetentnost učenika na području tjelesnog izgleda, a najmanja u športskoj kompetenciji.

5.1.1. Samopoimanje učenika u relaciji s njegovim označivanjem kao “učenika s teškoćama”

Za razliku od rezultata dobivenih primjenom Behavior Rating Profile Scale-BRP-2 (Igrić, Cvitković, Wagner Jakab, 2007), gdje nisu nađene razlike u samoprocjeni između učenika s teškoćama i njihovih vršnjaka, u radu Sekušak-Galešev (2008), primjenom Profila samopercepcije (SPPC) nađene su razlike u strukturi samopoimanja između djece s teškoćama i njihovih vršnjaka. Kod djece s posebnim potrebama⁵ na prvom je mjestu faktor općeg samopoštovanja i športske kompetentnosti, dok je kod tipične djece najvažniji tjelesni izgled. Najizrazitije su razlike u varijablama školske kompetencije i varijablama socijalnog prihvaćanja u korist tipične djece, što je u skladu s brojnim nalazima i nekih drugih autora (Estell i sur., 2008; Freeman, Stephanny, 2000). Kod djece s ADHD⁶ nisu konzistentni nalazi u odnosu na školsku kompetentnost i globalno samopoimanje (Pisecco i sur., 2001) te se smatra da na njihovo samopoimanje više utječe prisustvo nepoželjnih ponašanja nego sami simptomi ADHD. Problem povezanosti između samopoimanja učenika s njegovim označavanjem kao “učenika s teškoćama” moguće je riješiti primjenom diskriminacijske analize. Utvrdi li se značajnost diskriminacijske funkcije, to će značiti da postoji statistički značajna povezanost između navedenih čimbenika.

Tablica 2. Rezultati Robusne diskriminacijske analize za varijable SPPC (36) između učenika s teškoćama (PP) i njihovih vršnjaka (VRŠ)

Diskriminacijska Vrijednost	Centroidi		Standardne devijacije		F	P
	PP	VRŠ	PP	VRŠ		
1	-.42	.07	.531	.02	37.73	.000

Za testiranje razlika između učenika s teškoćama (PP) i vršnjaka (VRŠ) u prostoru samopoimanja koristila se diskriminacijska analiza i to model Robusne diskriminacijske analize po programu ROBDIS (Nikolić, 1991, Nikolić, 1992). Utvrđena je statistički značajna razlika između ove dvije skupine učenika (tablica 2). Razlika između centroida ili aritmetičkih sredina na diskriminacijskoj funkciji iznosi 0.49. Znatno slabije rezultate na diskriminacijskoj funkciji, koja predstavlja cjelokupan prostor samopoimanja, nalazimo kod djece s teškoćama.

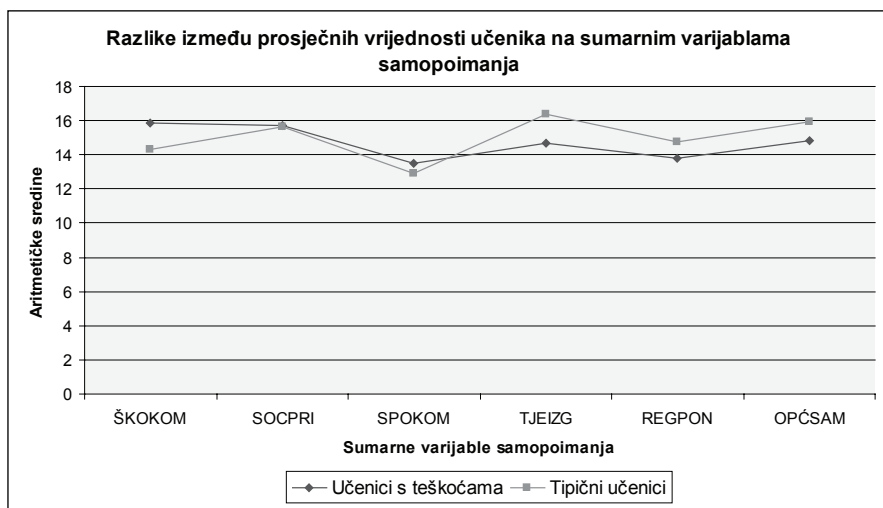
Da bi na manifestoj razini utvrdili koje su varijable odgovorne za razlikovanje djece s

⁵ Autorica koristi naziv “posebne potrebe” za “djecu s teškoćama”.

⁶ poremećaj pažnje/hiperaktivni poremećaj

teškoćama i njihovih vršnjaka, poslužiti će grafički prikaz aritmetičkih sredina svih sumarnih varijabli samopoimanja (slika 1.).

Slika 1.

Slika 1. pokazuje da se učenici s teškoćama smatraju manje kompetentnim od tipičnih učenika u tjelesnom izgledu, regulaciji ponašanja i u općem samopoštovanju. S druge strane imaju bolje prosječne rezultate u percepciji svoje školske kompetencije i športske kompetencije od tipičnih učenika. Ono što je zabrinjavajuće na rezultatima u ovom uzorku je samopoimanje cjelokupnog uzorka učenika šestih razreda. Treba se ozbiljno zamisliti u odnosu na školske zahtjeve i njihovu neprilagođenost djeci općenito, s obzirom na njihov doživljaj školske kompetentnosti. Postavlja se pitanje uloge športa u životu školske djece, jer nije dovoljno zastupljen s obzirom na dobivene rezultate.

Školski bi djelatnici i roditelji također trebali krajnje pažljivo razmotriti činjenicu da je percepcija tjelesnog izgleda na prvom mjestu kod tipičnih učenika. Pokazuje se da je ova komponenta samopoimanja najmanje pod negativnim utjecajem mikrosustava.

Temeljem navedenog nedvojbeno se može prihvatiti hipoteza H1.1. „Samopoimanje učenika u relaciji je s njegovim označavanjem kao „učenika s teškoćama“.

5.1.2. Samopoimanje učenika u relaciji sa zadovoljstvom u školi

Ispitujući zadovoljstvo učenika u školi, Sekušak Galešev (2009) je na istom uzorku, primjenom Skala zadovoljstva druženjem u školi, našla da su učenici s teškoćama manje zadovoljni od tipičnih učenika, posebno s druženjem izvan škole te kako se osjećaju u razredu. Odgovor na pitanje u kakvim su relacijama samopoimanje učenika, mjereno Profilom samopercepcije, sa zadovoljstvom u školi jedan je od problema ovoga istraživanja. Za rješavanje ovoga problema moguće je koristiti kvazikanoničku analizu. Ekstrahiran je jedan par kvazikanoničkih faktora preko kojih bi trebali biti povezani samopoimanje učenika i njihovo zadovoljstvo u školi.

Tablica 3. Testiranje značajnosti kvazikanoničkih koeficijenata

Kvazikanonički faktori	Kvazikanonička korelacija	Kovarijanca	HI-kvadrat	P
1.	.35	.46	10.02	.017

Za ispitivanje povezanosti između dvaju skupova varijabli na malim uzorcima ispitanika primijenjena je metoda kvazikanoničke analize ili kanoničke analize kovarijance po programu ROBKAN (Momirović, Dobrić, Karaman, 1983; Momirović, Dobrić, Karaman, 1984; Dobrić, Momirović, Gredelj, 1985; Gredelj, Momirović, Dobrić, 1986; Nikolić, 1997).

Prvi par kvazikanoničkih faktora značajan je na razini značajnosti $p < 1.71\%$ (tablica 3.).

Budući da je utvrđena značajna povezanost između samopoimanja učenika i zadovoljstva, potrebno je utvrditi koje varijable u prostoru samopoimanja, a koje u prostoru zadovoljstva pridonose navedenoj povezanosti. U tu svrhu poslužit će tablice 4. i 5. Varijable koje definiraju zadovoljstvo učenika predstavljaju I. skup, a varijable koje definiraju samopoimanje učenika predstavljaju II. skup.

Tablica 4. Paralelne projekcije varijabli zadovoljstva učenika na kvazikanoničke faktore

Varijable	Paralelne projekcije varijabli I. skupa na komponente ekstrahirane iz 1. skupa	Paralelne projekcije varijabli I. skupa na komponente ekstrahirane iz 2. skupa
ZAD1	.70	.19
ZAD2	.72	.31
ZAD3	.40	.12
ZAD4	.84	.26
ZAD5	.77	.33
ZAD6	.84	.24

Kada je ekstrahiran jedan par kvazikanoničkih faktora, onda su paralelne projekcije varijabli na kvazikanoničke faktore ujedno i koeficijenti korelacije između varijabli i kvazikanoničkih faktora.

U prostoru varijabli zadovoljstva, mjerenih Skalom zadovoljstva druženjem u školi, četiri varijable imaju visoke projekcije odnosno korelacije s kvazikanoničkim faktorom ekstrahiranim iz prostora samopoimanja učenika. One se odnose na zadovoljstvo druženjem s drugim učenicima, na poznavanje od strane vršnjaka u razredu, osjećaj ugodu u razredu i osjećaj da je član razreda (ZAD2, ZAD4, ZAD5 i ZAD6).

Tablica 5. Paralelne projekcije varijabli samopoimanja ili II. skupa varijabli

Varijable	Paralelne projekcije varijabli I. skupa na komponente ekstrahirane iz 1. skupa	Paralelne projekcije varijabli I. skupa na komponente ekstrahirane iz 2. skupa
ŠKOKOM	-.58	-.21
SOCPRI	-.28	-.12
SPOKOM	-.59	-.24
TJEIZG	.39	.02
REGPON	.36	.13
OPĆSAM	.54	.13

U prostoru varijabli samopoimanja visoke projekcije i značajne korelacije na izolirani faktor iz prostora zadovoljstva školom nalazimo samo kod ukupne športske kompetencije (SPOKOM). Korelacija športske kompetencije s faktorom ekstrahiranim iz zadovoljstva u školi negativnog je predznaka, što znači da su učenici, koji imaju nižu športsku kompetenciju, zadovoljniji u školi. S obzirom na nešto bolju športsku kompetenciju kod učenika s teškoćama, može se pretpostaviti da upravo oni čine skupinu koja je manje zadovoljna. Vidljivo je slično i sa školskom kompetencijom (nije statistički značajna) u kojoj se također učenici s teškoćama bolje

percipiraju. Budući izolirani par kvazikanoničkih faktora predstavlja samo 11% zajedničkog prostora dva skupa varijabli, područje u kojem se može dokazati povezanost je ograničeno. Nađena povezanost usmjerava na zaključak da učenici bolji u percepciji športske kompetencije (ovdje su to učenici s teškoćama), smatraju da ih vršnjaci slabije poznaju, manje ugodno se osjećaju u razredu i manje se osjećaju članom razreda. Premda je utvrđena statistički značajna povezanost zadovoljstva i percipirane kompetencije, ona nije u očekivanom smjeru.

Hipoteza H1.2. "Učenici s višim rezultatima na Profilu samopercepcije za djecu imaju višu razinu zadovoljstva u školi" ne može se prihvatiti.

5.1.3. Samopoimanje učenika u relaciji s tolerancijom

Rezultati ispitivanja na Upitnik tolerancije učenika s teškoćama i njihovih vršnjaka (Sekušak Galešev, 2009) ukazuju na razliku između dvije skupine i to prvenstveno u varijablama ometanja i nekih osobitosti drugih učenika. Učenici s teškoćama postižu nešto niže rezultate na Upitniku tolerancije. Zanimalo nas je da li je tolerancija ispitana navedenom skalom u relaciji sa samopoimanjem učenika. U tu svrhu provedena je kvazikanonička analiza i ekstrahirana je jedan par kvazikanoničkih faktora. Testiranje povezanosti između dva ekstrahirana kvazikanonička faktora prikazano je u tablici 6.

Tablica 6. Testiranje značajnosti kvazikanoničkih koeficijenata za povezanost samopercepcije i tolerancije učenika

Kvazikanonički faktori	Kvazikanonička korelacija	Kovarianca	HI-kvadrat	P
1.	.63	.72	22.69	.000

Iz tablice 6. vidljivo je da postoji statistički značajna povezanost između samopoimanja i tolerancije učenika, jer je $p < .01\%$. Budući da je nađena povezanost između samopoimanja učenika i tolerancije, potrebno je utvrditi koje od sumarnih varijabli samopoimanja i koje od varijabli tolerancije su odgovorne za ovu povezanost. U tu svrhu poslužiti će tablice 7. i 8. u kojima su prikazane paralelne projekcije odnosno korelacije varijabli samopoimanja i tolerancije na faktore ekstrahirane iz ovih dvaju skupova varijabli.

Tablica 7. Paralelne projekcije sumarnih varijabli samopoimanja učenika na kvazikanoničke faktore

Varijable	Paralelne projekcije varijabli I. skupa na komponente ekstrahirane iz 1. skupa	Paralelne projekcije varijabli I. skupa na komponente ekstrahirane iz 2. skupa
ŠKOKOM	-.27	-.19
SOCPRI	-.39	-.24
SPOKOM	.50	.38
TJEIZG	.40	.15
REGPON	.57	.37
OPĆSAM	.73	.42

Za povezivanje s prostorom tolerancije učenika odgovorne su sumarne varijable općeg samopoštovanja, regulacije ponašanja i športske kompetencije. Korelacije ovih varijabli s kvazikanoničkim faktorom ekstrahiranim iz prostora tolerancije statistički su značajne na razini značajnosti $p < 5\%$.

Od svih varijabli koje pokrivaju prostor tolerancije sa samopoimanjem povezane su: TU4 (-.27), TU8 (-.39) i TU15 (-.42).

Tablica 8. Paralelne projekcije odnosno korelacije varijabli tolerancije na kvazikanoničke faktore

Varijable	Paralelne projekcije varijabli II. skupa na komponente ekstrahirane iz 2. skupa	Paralelne projekcije varijabli II. skupa na komponente ekstrahirane iz 1. skupa
TU1	.11	.04
TU2	-.09	-.13
TU3	-.29	-.05
TU4	-.49	-.27
TU5	-.28	-.10
TU6	-.17	-.06
TU7	-.09	.05
TU8	-.60	-.39
TU9	-.32	-.07
TU10	-.15	-.03
TU11	-.13	.03
TU12	-.30	-.12
TU13	.00	.05
TU14	.10	.04
TU15	-.56	-.42
TU16	-.19	.05
TU17	.20	.11
TU18	-.37	-.12
TU19	-.04	.02
TU20	.07	.04

Ovdje se ističe netolerantnost za ponašanja kao što su “učenik stalno diže ruku”, (TU8), “zaboravljanje školskog pribora” (TU15) te ih smeta što “neki učenici imaju manje zadataka” (TU4). To znači da će učenici s nižom razinom samopoimanja u području općeg samopoštovanja, reguliranja ponašanja i športske kompetencije biti manje tolerantni (manji rezultat na varijablama tolerancije označava veću toleranciju – obrnuto od varijabli samopercepcije) prema ponašanju drugih učenika, a isto tako i nastavnika prema njima. Isto vrijedi i u obrnutom smjeru, prema hipotezi H1.3.

Hipoteza H1.3. “Učenici s višim rezultatima na Profilu samopercepcije za djecu imaju višu razinu tolerancije” može se prihvatiti.

- *Rezultati pokazuju da se hipoteza H1. “Tolerancija učenika povezana je s nekim obilježjima učenika” može u prihvatiti.*

Navedena obilježja učenika ukazuju da će učenici s boljim samopoimanjem, izraženim općim samopoštovanjem, reguliranjem ponašanja i športskom kompetencijom biti tolerantniji.

Zadovoljstvo školom u ovom uzorku statistički je značajno povezano samo sa športskom kompetencijom, koja je i najslabije izražena.

Nisko samopoimanje svih učenika u području školske i športske kompetentnosti ukazuje na nezadovoljavajuće uvjete odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi. Školski zahtjevi nisu individualizirani potrebama djece, što je veliki problem hrvatskog školstva, posebno od 5. razreda osnovne škole dalje. U prvom planu nije dijete i njegova ličnost, već školski program. Rezultat koji govori o nižoj toleranciji učenika s lošijim samopoimanjem upozorava na moguće sekundarne posljedice neprikladnog uključivanja učenika s teškoćama koje nosi sa sobom i slabije samopoimanje. Višegodišnje nezadovoljavajuće edukacijsko uključivanje u Hrvatskoj ne osigurava "školu za sve", a posljedice ne trpe samo djeca s teškoćama nego i sva ostala djeca.

5.2. Relacije između nekih obilježja roditelja i tolerancije djece

Već je spomenuto u uvodu da su nalazi mnogih autora pokazali da djeca s teškoćama imaju često nepovoljniju obiteljsku situaciju od svojih vršnjaka, a ovdje se želi, prije provođenja programa intervencije, utvrditi uvjete obiteljskog mikrosustava odabranog uzorka razreda.

5.2.1. Kompetencija za roditeljsku ulogu roditelja učenika s teškoćama i roditelja vršnjaka

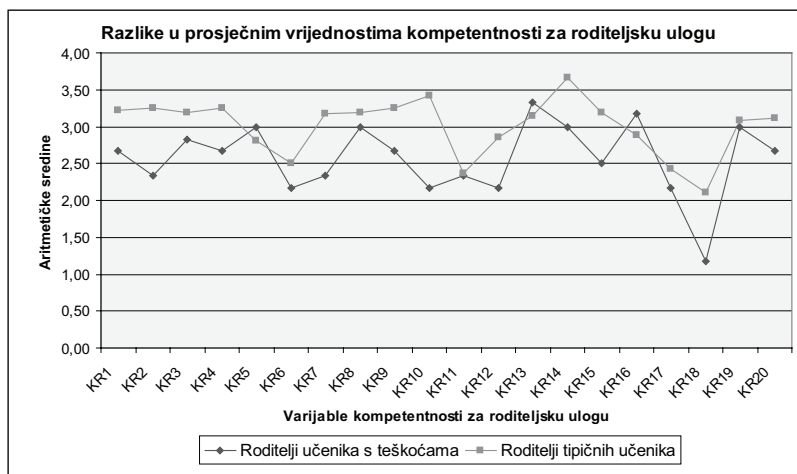
Na Skali kompetentnosti za roditeljsku ulogu (KR) roditelji cjelokupnog uzorka učenika imaju zadovoljavajuću percipiranu kompetentnost, prema prosječnom ukupnom rezultatu ($M = 58,53$; $SD = 8,42$, od maksimalno mogućih 80 bodova). Temeljem robusne diskriminacijske analize utvrđena je statistički značajna razlika između kompetentnosti roditelja za roditeljsku ulogu dvije skupine roditelja, u korist roditelja tipične djece (tablica 9.), jer je $p < .01\%$.

Tablica 9. Rezultati Robusne diskriminacijske analize roditeljske kompetencije kod dvije skupine roditelja (roditelji djece s teškoćama PP i roditelji vršnjaka VRŠ)

Diskriminacijska vrijednost	Centroidi		Standardne devijacije		F	P
	PP	VRŠ	PP	VRŠ		
5.77	-2.37	.39	1.24	1.37	26.48	.000

Znatno bolje prosječne rezultate na cjelokupnom prostoru roditeljske kompetencije postižu roditelji tipičnih učenika (za 2.76 standardnih devijacija). Ovi rezultati u skladu su s rezultatima drugih istraživanja (Wagner-Jakab, Igrić, Cvitković, Sekušak-Galešev, 2005) o slabijoj kompetenciji roditelja djece s teškoćama. Razlike između roditelja učenika s teškoćama i roditelja vršnjaka na varijablama roditeljske kompetencije prikazane su na slici 2.

Slika 2.

Na slici 2. vidljivo je da veću razinu roditeljske kompetentnosti nalazimo kod roditelja vršnjaka na svim varijablama osim na: “Mislim da nemam dovoljno znanja za pristup svom djetetu” (KR5), “Što god učinim, moje dijete reagira manje - više isto” (KR12) i “Kad god vidim da sam pogriješio/la prema djetetu, to me dosta pogađa” (KR16), gdje nešto bolje rezultate postižu roditelji djece s teškoćama.

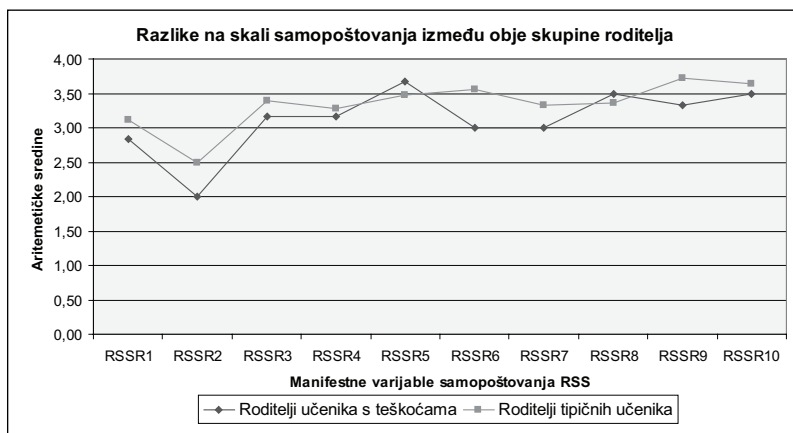
Na cjelokupnoj Rosenbergovoj skali samopoštovanja (RSS) razlikuju se dvije skupine roditelja, što je vidljivo iz tablice 10. u kojoj su prikazani rezultati robusne diskriminacijske analize. Na razini značajnosti $p < 4.71\%$ može se pretpostaviti da postoji značajna razlika između prosječnih vrijednosti na diskriminacijskoj varijabli između roditelja djece s teškoćama i roditelja vršnjaka. Prosječno bolje rezultate na cjelokupnoj RSS skali postižu roditelji vršnjaka (.16 standardnih devijacija). Prosječni rezultati obje skupine roditelja udaljeni su u diskriminacijskom prostoru za 1.13 standardnih devijacija, što pokazuje koliko prosječno veće samopoštovanje nalazimo kod roditelja vršnjaka.

Tablica 10. Rezultati robusne diskriminacijske analize roditeljskog samopoštovanja (RSS) kod dvije skupine roditelja (roditelji djece s teškoćama PP i roditelji vršnjaka VRŠ)

Diskriminacijska vrijednost	Centroidi		Standardne devijacije		F	P
	PP	VRŠ	PP	VRŠ		
.97	-.97	.16	1.38	1.15	4.11	.047

Za uvid u razlike rezultata između roditelja učenika s teškoćama i roditelja vršnjaka na svim manifestnim varijablama roditeljskog samopoštovanja poslužit će grafički prikaz na slici 3.

Slika 3.

Iz slike 3. proizlazi da prosječno veće samopoštovanje imaju roditelji vršnjaka osim na varijablama: “Sposoban sam raditi i izvršavati zadatke podjednako uspješno kao i većina drugih ljudi” (RSSR5) i “Osjećam da posjedujem niz vrijednih osobina” (RSSR8), gdje nešto bolje rezultate nalazimo kod roditelja djece s teškoćama.

S obzirom na ciljeve ovog rada i raspoloživi prostor, za naredna dva instrumenta samo će se prikazati rezultati testiranja značajnosti razlika dviju skupina roditelja.

Na Skali anksioznosti (X-2) testirane su razlike između dvije skupine roditelja. Robusna diskriminacijska analiza (tablica 11.) potvrđuje statistički značajne razlike između roditelja djece s teškoćama i roditelja vršnjaka na razini značajnosti $p < 1.3\%$.

Tablica 11. Rezultati robusne diskriminacijske analize roditeljske anksioznosti (X-2) kod dvije skupine roditelja (roditelji djece s teškoćama PP i roditelji vršnjaka VRŠ)

Diskriminacijska vrijednost	Centroidi		Standardne devijacije		F	P
	PP	VRŠ	PP	VRŠ		
1.03	-1.75	.28	2.14	2.07	6.45	.013

S obzirom da manji rezultat označava veću anksioznost, može se potvrditi da roditelji djece s teškoćama posjeduju prosječno znatno veću razinu anksioznosti od roditelja djece bez teškoća. Roditelji djece s teškoćama, na cjelokupnom prostoru anksioznosti, pokazuju veću anksioznost za 2.03 standardne devijacije od druge skupine roditelja, što je u skladu s nalazima autora (Igrić, Cvitković, Wagner Jakab, 2007).

Prosječne vrijednosti Lokusa kontrole mjerenoj Skalom SE, za cijeli uzorak kreću se od 0.68 do 1.80 za pojedinačne varijable, od maksimalno moguća 4 boda za vanjski lokus kontrole, što ukazuje da preteže unutarnji lokus kontrole. Razlike između roditelja učenika s teškoćama i roditelja vršnjaka testirane su robusnom diskriminacijskom analizom, čiji rezultati su prikazani u tablici 12.

Tablica 12. Rezultati robusne diskriminacijske analize lokusa kontrole (SE) kod dvije skupine roditelja (roditelji djece s teškoćama PP i roditelji vršnjaka VRŠ)

Diskriminacijska Vrijednost	Centroidi		Standardne devijacije		F	P
	PP	VRŠ	PP	VRŠ		
1.43	1.20	-.18	1.07	1.21	18.65	.000

Dobivena je statistički značajna razlika između dvije skupine roditelja na razini $p < .01\%$. Kod roditelja djece s teškoćama dobiven je prosječno veći rezultat za 1.38 standardnih devijacija, što potvrđuje da je kod ovih roditelja izraženiji vanjski lokus kontrole u odnosu na roditelje vršnjaka. Nazočnost prosječno veće razine vanjskog lokusa kontrole kod roditelja učenika s teškoćama u skladu je s rezultatima u radu Wagner Jakab i sur. (2005).

Dobiveni rezultati potvrđuju hipotezu H2.1. da roditelji učenika s teškoćama imaju niže rezultate na Bateriji kompetentnosti za roditeljsku ulogu.

O tome treba voditi računa prilikom programa intervencije, kako u odnosu na motiviranje ovih roditelja za uključivanje u program, tako i u odnosu na sadržaje koji će ih podržati u njihovoj ulozi roditelja.

Ovdje su odabrane varijable kompetentnosti za roditeljsku ulogu i samopoštovanje roditelja za ispitivanje povezanosti s tolerancijom djeteta.

5.2.2. Kompetentnost roditelja (KR) i tolerancija djece

Kvazikanoničkom analizom željelo se utvrditi postoji li povezanost između rezultata koje roditelji postižu na Skali kompetentnosti za roditeljsku ulogu (KR) i tolerancije kod njihove djece. Rezultati ove analize prikazani su u tablici 13. Ekstrahirana su dva para kvazikanoničkih faktora preko kojih je utvrđena povezanost između kompetentnosti roditelja i tolerancije kod njihove djece u školi. Temeljem značajnosti $p < .01\%$ može se zaključiti da postoji povezanost između kompetentnosti roditelja za roditeljstvo i tolerancije njihove djece u školi.

Tablica 13. Testiranje značajnosti kvazikanoničkih koeficijenata za povezanost kompetentnosti roditelja i tolerancije njihove djece

Kvazikanonički faktori	Kvazikanonička korelacija	Kovarijanca	HI-kvadrat	P
1.	.64	3.86	21.98	.000
2.	.63	2.11	10.75	.000

Budući je utvrđena povezanost između navedenih skupova varijabli, potrebno je detektirati varijable kompetencije roditelja koje sudjeluju u povezivanju s tolerancijom učenika preko oba kvazikanonička faktora. Isto je tako potrebno utvrditi koje varijable iz prostora tolerancije učenika sudjeluju u povezivanju s kompetentnošću njihovih roditelja. U tu svrhu poslužit će tablice 14. i 15.

Tablica 14. Korelacije varijabli kompetentnosti roditelja s kvazikanoničkim faktorima ekstrahiranim iz prostora kompetentnosti roditelja i tolerancije učenika

Varijable	Korelacije varijabli I. skupa na faktore ekstrahirane iz 1. skupa		Korelacije varijabli I. skupa na komponente ekstrahirane iz 2. skupa	
	Faktor-1	Faktor-2	Faktor-1	Faktor-2
KR1	.32	-.43	.09	-.41
KR2	.60	-.14	.39	-.06
KR3	.56	-.12	.33	.05
KR4	.06	.00	-.07	-.02
KR5	.71	-.16	.41	.13
KR6	.39	.19	.29	.17
KR7	.18	-.37	-.02	-.19
KR8	.56	-.26	.31	-.08
KR9	.59	-.32	.25	-.05
KR10	.08	-.14	-.17	-.14
KR11	.47	.36	.18	.13
KR12	.47	.06	.47	.10
KR13	.18	.62	.26	.46
KR14	.19	-.40	.24	-.24
KR15	.64	-.40	.30	-.15
KR16	-.13	.68	-.02	.32
KR17	.76	-.42	.37	-.15
KR18	.58	-.61	.37	-.26
KR19	.03	.56	.11	.35
KR20	.54	-.22	.27	-.07

Prvi faktor u prostoru kompetencije za roditeljsku ulogu čine varijable s visokim korelacijama koje ukazuju na znanje o odgoju i stav prema vlastitom odgoju. Drugi faktor se odnosi na povjerenje prema svojim postupcima i svjesnost o odlučujućoj ulozi roditelja u odgoju djeteta. Iste varijable, koje opisuju prvi faktor, imaju ujedno i najveće korelacije s prvim faktorom u prostoru tolerancije djeteta, što znači da se može očekivati u roditelja s većim znanjem o odgoju djeteta i veća tolerancija kod njihove djece. Varijable drugog faktora kompetencije, koje se odnose na postupke i odlučujući roditeljski utjecaj, imaju najveće kroskorelacije s prostornom tolerancijom djeteta.

Tablica 15. Korelacije varijabli tolerancije učenika s kvazikanoničkim faktorima ekstrahiranim iz prostora kompetentnosti roditelja i tolerancije učenika

Varijable	Korelacije varijabli II. skupa na faktore ekstrahirane iz 2. skupa		Korelacije varijabli II. skupa na faktore ekstrahirane iz 1. skupa	
	Faktor-1	Faktor-2	Faktor-1	Faktor-2
TU1	-.44	-.66	-.18	-.31
TU2	-.32	-.69	-.06	-.31
TU3	-.24	.00	-.08	-.06
TU4	-.31	.02	-.20	.04
TU5	-.45	.14	-.13	.16
TU6	-.30	.04	-.22	.10
TU7	.01	-.52	.09	-.22
TU8	-.24	.60	-.32	.52
TU9	-.27	.12	-.04	.20
TU10	-.05	-.31	.10	-.24
TU11	-.76	-.16	-.44	-.06
TU12	-.42	-.33	-.24	-.10
TU13	-.29	-.30	-.09	-.07
TU14	-.46	-.44	-.18	-.05
TU15	-.40	-.03	-.14	.06
TU16	-.55	-.45	-.11	-.33
TU17	-.39	-.58	-.18	-.25
TU18	-.56	-.27	-.47	-.15
TU19	-.55	-.02	-.43	.09
TU20	.04	.30	.12	.17

U prostoru tolerancije djeteta prvi faktor je određen nekim osobitostima druge djece i posuđivanjem stvari. Drugi faktor više određuju varijable ometanja kao: šeće razredom, diže ruku, odgovara bez poziva. S prvim faktorom kompetentnosti za roditeljsku ulogu najviše su povezane varijable prvog faktora tolerancije koje se odnose na osobitosti djeteta, što znači da će djeca kompetentnijih roditelja biti tolerantnija prema nekim osobitostima njihovih vršnjaka (debljina, nespretnost). Kod drugog faktora tolerancije najveće korelacije i projekcije na faktor roditeljske kompetencije imaju varijable ometanja, što ukazuje na povezanost između roditeljske kompetencije i tolerancije njihove djece na ponašanja drugih učenika u razredu.

Iz dobivenih rezultata se može prihvatiti hipoteza H2.2. "Učenici, čiji roditelji imaju niže rezultate na Skali kompetentnosti za roditeljsku ulogu, imaju nižu toleranciju".

5.2.3. Samopoštovanje roditelja (RSS) i tolerancija djece

Uspoređeni su rezultati roditelja na Rosenbergovoj skali samopoštovanja s rezultatima njihove djece na Upitniku tolerancije učenika.

Tablica 16. Testiranje značajnosti kvazikanoničkih koeficijenata za povezanost samopoštovanja roditelja (RSS) i tolerancije njihove djece

Kvazikanonički faktori	Kvazikanonička korelacija	Kovarianca	HI-kvadrat	P
1.	.74	1.69	33.02	.000
2.	.61	1.47	12.23	.000

Prilikom povezivanja prostora varijabli samopoštovanja roditelja i tolerancije djece ekstrahirana su dva para kvazikanoničkih faktora, oba značajna na razini rizika $p < 0.01\%$ (tablica 16.). Budući su oba para kvazikanoničkih faktora statistički značajna, potrebno je definirati varijable samopoštovanja roditelja i varijable tolerancije učenika koje su odgovorne za povezivanje ovih dvaju prostora. U tu svrhu poslužit će tablice 17. i 18.

Tablica 17. Korelacije varijabli samopoštovanja roditelja s kvazikanoničkim faktorima ekstrahiranim iz prostora samopoštovanja i tolerancije učenika

Varijable	Korelacije varijabli I. skupa na faktore ekstrahirane iz 1. skupa		Korelacije varijabli I. skupa na komponente ekstrahirane iz 2. skupa	
	Faktor-1	Faktor-2	Faktor-1	Faktor-2
RSS1	.82	.20	.58	.04
RSS2	.07	.63	-.15	.53
RSS3	-.13	.72	-.04	.32
RSS4	-.06	.72	-.08	.33
RSS5	-.27	.25	-.12	.07
RSS6	.33	.58	.27	.40
RSS7	-.28	.13	-.15	.09
RSS8	-.08	.42	-.04	.09
RSS9	.12	.63	.07	.36
RSS10	-.10	.32	-.05	.23

U prostoru varijabli samopoštovanja prvi faktor je definiran prvenstveno varijablom zadovoljstva sobom te s niskim značajnim korelacijama s "osjećajem svojih sposobnosti". Drugi faktor je definiran većim brojem varijabli Skale samopoštovanja RSS i to: želja za poštivanjem sebe, osjećaj korisnosti, ponos na sebe i saznanje o svojoj vrijednosti. Zadovoljstvo sobom je i s najvećom korelacijom i projekcijom na krosfaktor prostora tolerancije, što govori o povezanosti zadovoljstva roditelja samima sobom s tolerancijom djeteta prema drugima. Veći broj varijabli drugog faktora samopoštovanja roditelja ima značajne korelacije s krosfaktorom tolerancije i to poštovanje prema sebi, ponos na sebe i osjećaj vlastite korisnosti i vlastite vrijednosti. Stoga se može očekivati da će djeca, čiji roditelji imaju veće samopoštovanje, biti tolerantnija prema drugoj djeci.

Tablica 18. Korelacije varijabli tolerancije učenika s kvazikanoničkim faktorima ekstrahiranim iz prostora tolerancije i samopoštovanja roditelja

Varijable	Korelacije varijabli II. skupa na faktore ekstrahirane iz 2. skupa		Korelacije varijabli II. skupa na faktore ekstrahirane iz 1. skupa	
	Faktor-1	Faktor-2	Faktor-1	Faktor-2
TU1	-.73	.31	-.52	.13
TU2	-.65	.28	-.35	.11
TU3	-.17	-.37	-.08	-.14
TU4	.02	.35	.06	.30
TU5	-.43	-.53	-.35	-.22
TU6	-.19	-.54	-.06	-.32
TU7	.30	.31	-.09	.14
TU8	.17	-.09	.14	-.08
TU9	-.29	-.12	-.16	-.06
TU10	.00	.35	.06	-.17
TU11	-.50	-.32	-.27	-.22
TU12	-.45	-.09	-.28	-.12
TU13	-.57	.04	-.44	.02
TU14	-.75	.04	-.59	.05
TU15	-.19	-.20	-.06	-.06
TU16	-.47	.36	-.24	.33
TU17	-.77	.21	-.72	.02
TU18	-.21	.40	-.07	.21
TU19	-.22	-.23	-.19	-.21
TU20	.08	-.35	.09	-.14

U prostoru varijabli tolerancije djeteta prvi faktor je definiran pretežno varijablama ometanja od strane druge djece (šeta po razredu, vrti se, krivo odgovara). Najveće korelacije i projekcije s prvim faktorom ekstrahiranim iz prostora samopoštovanja roditelja imaju varijable za koje je navedeno da ga definiraju. Drugi kvazikanonički faktor kreiraju varijable tolerancije učenika kao što su neobičnosti druge djece, a s drugim faktorom, ekstrahiranim iz roditeljskog samopoštovanja, najviše koreliraju varijable: "Neobično obučen", "Često traži ići na WC" i "Ima manje pitanja na ispitu".

Ovi rezultati omogućavaju prihvaćanje hipoteze H2.3. "Učenici, čiji roditelji postižu niže rezultate na Skali samopoštovanja, imaju nižu toleranciju".

Tako se može prihvatiti hipoteza H2. u cjelini: "Neka obilježja roditelja statistički su značajno povezana s tolerancijom djece".

Relacije između nekih obilježja roditelja, prvenstveno njihove kompetentnosti za ulogu roditelja i samopoštovanja, s jedne strane, te tolerancije njihove djece prema vršnjacima, s druge strane, ukazuju na važnost razvoja roditeljske kompetencije. Roditelji koji se percipiraju kompetentnima za svoju ulogu i koji poštuju sami sebe, imaju preduvjete za odgoj djece koja će biti tolerantnija prema drugima.

5.3. Tolerancija roditelja – kvalitativna analiza

U cilju produblјivanja informacija, dobivenih kvantitativnom analizom podataka o neposrednoj okolini učenika i njenom utjecaju na razvoj tolerancije prema različitosti, primijenjena je kvalitativna analiza podataka, koja omogućava objašnjenja koja uključuju razumijevanje kompleksnosti, detalja, konteksta (Mesec, 1989, prema Novak, Koller-Trbović, 2005).

Istraživačko pitanje, koje se ovdje postavlja, jest što je tolerancija za roditelje, da li je pasivna ili aktivna i kako se gledašte jedne skupine roditelja, koja predstavlja i vlastite roditelje i susjedstvo učenika, formira kroz raspravu.

Fokus grupe izabrane su temeljem odaziva roditelja na prvim sastancima održanim sa svim roditeljima po jednog razrednog odjeljenja izbranog u dvije škole. Sastanak je imao za cilj motivirati roditelje za sudjelovanje u programu "Tolerancijom do škole za sve", kako njihove djece, tako i njih samih. Tom prilikom su roditelji upoznati sa svojom obvezom, a to je da podržavaju svoju djecu u vježbanju tolerancije u svakodnevnom životu te da zajedno s njima provode neke od vježbi koje će učenici donositi kući nakon radionice u školi. Roditelji su tada popunili upitnike Baterije za ispitivanje kompetencije za roditeljsku ulogu te o nekim obilježjima obitelji. Roditelji djece s teškoćama su posebno zamoljeni za sudjelovanje u fokus grupi radi praćenja učinaka programa i njihovog utjecaja na razvoj grupne teme.

U fokus grupi škole A troje od četvero roditelja djece, označene kao djeca s teškoćama, je pristalo, a pet roditelja vršnjaka je samoinicijativno odlučilo sudjelovati te je grupa činila 8 roditelja. Trajanje prvih fokus grupa bilo je 90 minuta. Nakon što su objašnjena pravila rada u fokus grupi, roditelji su potaknuti na razmišljanje o toleranciji kroz zadatak da naprave popis svega što toleriraju te svega što ne toleriraju kod drugih, a isto tako kod sebe. Tražilo se da razmisle o toleranciji u obitelji, na poslu, kod prijatelja, te posebno kod vlastite djece. Nakon završenog rada moderator je kratko izvijestio promatrače o svom utisku o tijeku fokus grupe, te je o tome načinjen zvučni zapis. Fokus grupe vodio je moderator, psiholog-terapeut s iskustvom u kliničkom radu, te su bila prisutna dva promatrača, koji su vodili bilješke o tijeku grupnog procesa, posebno o neverbalnom ponašanju članova grupe. Analiza svake fokus grupe se provodi kao analiza cjeline jer je fokus grupa jedinica, a njeni sudionici svojim stavovima i izjavama međusobno utječu jedni na druge.

Fokus grupa roditelja u školi A je iz novog naselja u krajnjem zapadnom dijelu grada. Roditelji su pretežno višeg i srednjeg obrazovanja s povoljnim stambenim statusom. Izražen je senzibilitet roditelja za potrebe njihove djece i bitno su uključeni u njihov odgoj. Analizom definicija tolerancije roditelja iz ove grupe može se istaknuti da njih šestero aktivno definira toleranciju (npr.: "tolerancija je prihvatiti tuđe mišljenje, tuđe slabosti i ograničenja ....., prihvaćanje različitosti u smislu porijekla, vjere, bogatstva ili takvih obilježja..., uvažavanje drugih ljudi, poštovanje prema tuđem ponašanju, mišljenju..., prihvaćanje i razumijevanje..., tolerancija je zapravo strpljenje..." itd.). S druge strane, dvoje roditelja, majka djevojčice koja ponavlja razred i otac djeteta s teškoćama (ADHD), definiraju toleranciju pasivno (npr.: "Tolerancija je podnošljivost, kao snosim, podnosim, trpim..., smeta me nepoštivanje roditelja, nastavnika...; toleriram neke velike razlike između ljudi, zato što je netko takav, znači mogu tolerirati nešto što me iskreno ne pogađa, gdje nisam ugrožen ja i gdje mi nije ugrožena obitelj kao takva mogu tolerirati..."). Majka, čija kćer ponavlja razred, ima i niži obrazovni status (strukovna škola), ali kod nje do izražaja dolazi strogi odgoj, čvrsta ruka i autoritet u odgoju, nužno poštivanje društvenih normi (roditelja i učitelja), biti poslušna. Otac dječaka s ADHD i sam za sebe kaže kako je osoba s ADHD-om, koji nikad nije prepoznat tijekom njegova školovanja i izražava veliko nezadovoljstvo odnosom pojedinih nastavnika prema djeci. Pokušava zastupati djecu i roditelje u školi, no nije zadovoljan ishodom. Ako se usporede rezultati roditelja na skali kompetentnosti za roditeljsku ulogu i na skali samopoštovanja, vidi se da se roditelji s višim samopoštovanjem prvi upuštaju u iskazivanje svoje definicije tolerancije, a oni s nižim slijede njihove stavove.

Sastav fokus grupe roditelja B škole u istočnom dijelu grada je nešto drugačiji. U tom dijelu grada dosta je doseljenika, nižeg obrazovnog statusa, nižeg ekonomskog statusa, roditelji su po cijele dane izvan kuće zbog posla i manje vremena posvećuju odgoju djece. Na prvu fokus grupu odazvalo se petero roditelja i to samo vršnjaka, ne i roditelji djece s teškoćama. Isti roditelji

nisu dolazili u kontinuitetu na sve grupe. Njihova motiviranost nije bila takva da bi dali prioritet ovoj aktivnosti za svoje dijete. Prema informacijama, koje smo dobili iz škole, na ulicama naselja vlada “zakon jačeg i snalažljivijeg”, a ne prihvaćanje i uvažavanje različitosti, pa se iz tog razloga može zaključiti kako postoji dvostruki sustav vrijednosti, onaj kojem ih podučavaju u školi i onaj iz okruženja u kojem žive.

U skladu s navedenim pretpostavlja se da su se ovdje na prvu fokus grupu odazvali roditelji koji su bili najsenzibiliziraniji za pitanje tolerancije, prihvaćanja različitosti i od svih njih dobili smo aktivno definirane tolerancije (npr. “Tolerancija je kad možeš razumjeti, slušati, razmisliti, tolerancija je pravednost, realnost, sagledavanje stvari onakvima kakve jesu..., tolerirati nečije postupke i osobnost unatoč neslaganju i nerazumijevanju..., nenametanje, poštivanje drugih, njihovih uvjerenja, navika”).

Kvalitativna analiza inicijalnih fokus grupa pokazuje da će u jednoj sredini, gdje su roditelji više spremni na suradnju, program tolerancije imati bolje učinke. S jedne strane, to će biti i zato što će djeca imati priliku vježbati vještine naučene na radionici u školi i stjecati pozitivna iskustva razvojem tolerancije kod kuće i u susjedstvu. Pratit će se vježba tolerancije u svakodnevnom životu i koliko je ona usklađena s tolerancijom, kako je definirana na prvoj fokus grupi. U drugoj sredini će radionice programa tolerancije s učenicima morati imati drugačiju strukturu i sadržaj kako bi se uopće formirala povoljna klima u razredu za provođenje zadataka sa zajedničkim ciljem i nižom razinom očekivanja u ovom projektu o ulozi roditelja u razvoju tolerancije.

6. Zaključak

Ovaj rad je ukazao na nekoliko važnih čimbenika u razvoju tolerancije učenika. Utvrđeno je nisko samopoimanje djece polaznika šestih razreda osnovne škole i njegova povezanost sa zadovoljstvom učenika te tolerancijom prema drugoj djeci. Isto je tako utvrđeno da roditelji s nižom kompetencijom za ulogu roditelja imaju manje tolerantnu djecu.

Oba ova nalaza upućuju na smjer interventnih programa “Tolerancijom do škole za sve”, kako kod same djece, tako i kod njihovih roditelja. Poticanjem prijateljskih odnosa među djecom mogli bi pridonijeti njihovom većem zadovoljstvu samima sobom i školom te ih podržati u tolerantnom odnosu prema drugim učenicima.

Međutim, bez paralelnog uključivanja roditelja sve djece i pružanja podrške roditeljima u njihovoj roditeljskoj ulozi te njima osobno, ne može se očekivati pozitivan utjecaj roditelja na razvoj tolerancije kod vlastitog djeteta, bez obzira ima li dijete ili nema teškoće. Neki roditelji imaju vrlo jasno poimanje tolerancije i aktivno se odnose prema njoj te je vrlo važna razmjena mišljenja i rasprava među roditeljima, koji žive u istom susjedstvu, kako bi spoznali važnost tolerancije za život njihove djece.

Nakon provedenih interventnih programa i analize njihovih učinaka moći će se dobiti novi uvidi u neke determinante razvoja tolerancije u školi u cilju ostvarenja “škole za sve”.

LITERATURA:

Bezinović, P. (1988) Samopercepcija osobne kompetentnosti kao vrednovanje vlastitog JA. Doktorska dizertacija. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Boetsch, E. A., Green, P. A., Pennington, B. F. (1996) *Psychosocial correlates of dyslexia across the life span. Development and Psychopathology*, 8, 536-539.

Blatt, B., Biklen, D., i Bogdan R. (1977) *An Alternative Textbook in Special Education*. Denver, Colorado: Love Publishing Com.

Brajša-Žganec, A., Raboteg-Šarić Z. i Franc, R. (2000) Dimenzije samopoimanja djece u odnosu na opaženu socijalnu podršku iz različitih izvora. *Društvena istraživanja*, 6 (50), 897-912.

Bronfenbrenner, U., Ceci, S. J. (1994) *Nature-nurture reconceptualized in developmental perspective: a Bioecological Model. Psychological Review*, 101 (4), 568-586.

Cambra, C., Silvestre, N., (2003) *Students with special educational needs in the inclusive classroom: social integration and self-concept. European Journal of Special Needs Education*, 18, 197.

- Dobrić, V., Momirović, K., Gredelj, M. (1985) *Quasicanonical relationships of variables in universal metric space, Proceedings of 7th International Symposium "Computer at the University"*, 514.
- Đurić, S. (2007) Fokus - grupni intervju. Beograd: JP Službeni glasnik.
- Estell, D. B., Jones M. H., Pearl, R., Van Acker, R., Farmer, T. W. i Rodkin, P. C. (2008) *Peer Group, Popularity, and Social Preference: Trajectories of Social Functioning Among Students With and Without Learning Disabilities. Journal of Learning Disabilities*, 41(1), 5-14.
- Freeman, Stephanny F. N. (2000) *Academic and Social Attainments of Children With Mental Retardation in General Education and Special Education Settings. Remedial & Special Education*, 21 (1).
- Farrell, M. (2000) *Special Education Handbook. London: David Fulton Pub.*
- Gleason, J. J. (1989) *Special Education in Context: an ethnographic study of persons with developmental disabilities. Cambridge: Cambridge Univ. Press.*
- Gredelj, M., Momirović, K., Dobrić, V. (1986) *Some relations between canonical covariance analysis and principal component analysis, Proceedings of 8th International Symposium "Computer at the University"*, 503.
- Gustović-Ercegovac, A. (1992) *Rewiew of the Scale of Perceived Competence for the Parental Role. Defektologija*, 28 (2), 51-57.
- Houlette, M.A.; Gaertner, S. L.; Johnson, K. M.; Banker, B. S.; Riek, B. M.; Dovidio, J. F. (2004). *Developing a More Inclusive Social Identity: An Elementary School Intervention. Journal of Social Issues*, 60, 35-55, 21.
- Igrić, Lj., Cvitković, D., Wagner-Jakab, A. (2009) *Djeca s posebnim potrebama u interaktivnom sustavu obitelj-škola-vršnjaci. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja (u tisku).*
- Igrić Lj, Cvitković D., Wagner Jakab A. (2005) *Self-assesment and assesment of students with special needs in regular elementary schools. 7th Alps-Adria Conference in Psychology / Manenica Ilija (ur.) Zadar: Odsjek za psihologiju, Sveučilište u Zadru, 145,1, 46.*
- Igrić Lj, Cvitković D., Wagner Jakab A. (2007) *Competence of parent role and test anxiety of children with learning disabilities, 6th European Congress of Mental Health in Intellectual Disability, 11 - 13 October. Programme and Abstracts. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, 65-66.*
- Igrić, Lj., Kiš-Glavaš, L. (1999) *Education of teachers for the acceptance of pupils with special needs (with Kiš-Glavaš, L.) // Proceedings of the Sixth Biennial IASE International Conference / Montgomery, D., Sluss, D., Sealander, K., Rodger, E., Prater, G. (ur.). Sydney, Australia: International Association of Special Education, 195-197.*
- Ujedinjeni narodi (2006) *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom. Zagreb: Povjerenstvo za osobe s invaliditetom i Ministarstvo obitelji branitelja i međugeneracijske solidarnosti.*
- Krizmanić, M., Kolesarić, V. (2003) *Tolerancija u svakidašnjem životu. Psihologija tolerancije. Zagreb: Naklada Slap.*
- Lifshitz, H.; Glaubman, R., Issawi, R. (2004) *Attitudes towards inclusion: the case of Israeli and Palestinian regular and special education teachers. European Journal of Special Needs Education*, 19, 171-190, 20.
- Mavrin-Cavor (danas Igrić), Lj., Levandovski, D., Teodorović, B. (1986) *A comparison of attitudes of mothers of nonhandicaped children and of mentally retarded children towards their child and their relation of the school behavior of the child. International Journal of Rehabilitation Research*, 9, 315-324.
- Mavrin-Cavor (danas Igrić), Lj. (1985) *Struktura stavova roditelja prema mentalno retardiranoj djeci u odnosu na strukturu stavova roditelja prema djeci bez somatopsihičkih oštećenja. Primijenjena psihologija*, 6, 116-122.
- McConkey, R. (2002) *Through a glass darkly: The handicaps of research into intellectual disabilities. U: IASSID: Inaugural Conference of IASSID Europe 12-15 June, Dublin, Abstracts.*
- Middelton, L. (1999) *Disabled Children. Challenging Social Exclusion. Oxford: Blackwell Sc. Ltd.*
- MKF – Međunarodna klasifikacija funkcioniranja, invalidnosti i zdravlja (2006) Zagreb: Medicinska naklada (prijevod izvornika: *ICF - International Classification of Functioning, Disability and Health, WHO, 2001*).

- Momirović, K., Dobrić, V., Karaman, Ž. (1983) *Canonical covariance analysis, Proceedings of 5th International Symposium, Computer at the University, 463-473.*
- Momirović, K., Dobrić, V., Karaman, Ž. (1984) *On a robust procedure for the analysis of relationships between two sets of variates, 7th Congress of Balcan Mathematicians, Athens.*
- Nikolić, B. (1991) Neki modeli za rješavanje problema planiranja i kontrole transformacijskih procesa u primjeni kompjutera kod osoba s teškoćama socijalne integracije. *Defektologija*, 28 (1) 129-139.
- Nikolić, B. (1992) Robustna diskriminativna analiza uz parcijalizaciju efekata smetajućeg skupa varijabli, Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Sažeci Znanstvenog skupa IV: Istraživanja na području defektologije, str. 8-9.
- Nikolić, B. (1997) Povezanost dvaju skupova varijabli na temelju kanoničke analize kovarijanci, 5. znanstveni skup: Rehabilitacija i inkluzija, Fakultet za defektologiju, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
- Novak, T., Koller-Trbović, N. (2005) Kvalitativna metodologija i kvalitativna analiza. U Koller-Trbović, N., Žižak, A. (Ur.) *Participacija korisnika u procesu procjene potreba i planiranja intervencija – Socijalnopedagoški pristup.* Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Pisecco S., Baker D. B., Silva P. A., Brooke M. (2001) *Boys with Reading Disabilities and/or ADHD. Journal of Learning Disabilities, 34 (2), 98-106.*
- Sekušak - Galešev, S. (2008) Samopoimanje djece s posebnim potrebama u uvjetima edukacijske integracije. Doktorska disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Sekušak - Galešev, S., Nikolić, B., Šenjug, V. (2009) *Relations between level of tolerance and family climate of children with learning disabilities attending regular classrooms and their typical peers. 7th European Congress of Mental Health in Intellectual Disability, Amsterdam, 3 - 5 September 2009. Congress Book, 55.*
- Sekušak - Galešev, S. (2009) *Relations between level of tolerance and contentment of children with learning disabilities attending regular classrooms and typical peers. 7th European Congress of Mental Health in Intellectual Disability, Amsterdam, 3 - 5 September 2009. Congress Book, 55.*
- The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Need Education (1994) World Conference on Special Needs Education: Access and Quality, Salamanca, Spain, 7 – 10 June.*
 URL: http://www.UNESCO.ORG/education/pdf/SALAMA_E.PDF (11.11.2008)
- Tracey, D. K., Marsh, H. W. (2000) *Self-concepts of primary students with mild intellectual disabilities: Comparisons across educational settings. Paper presented at the Australian Resource Educators' Association National Conference, Melbourne, Australia.*
- Trimarchi, M., Papeschi, L. L. (1996) Od tolerancije do prihvaćanja. *Časopis za društvena istraživanja*, 2 (22), 321-329.
- Wagner Jakab, A., Igrić, Lj., Cvitković, D., Sekušak- Galešev, S., (2005) *Some Features and Differences Between Parents of Students with Special Needs and Typical Children.* 4. bienalna konferencija "Sailing the Sea of Knowledge: A Symposium of Global Ideas", 10.-13. srpnja, Monografija, IASE, Halifax, Kanada, 167-169.
- Wagner Jakab, A., Cvitković, D., Igrić, Lj. (2007) *Family environment perception of LD children and siblings, 6th European Congress of Mental Health in Intellectual Disability, Mental health: A human right for people with intellectual disability, Programme and abstracts. 11-13 October, Zagreb, Croatia, 79.*
- Žic, A. i Igrić, Lj. (2001) *Self-assessment of relations with peers in children with intellectual disability, Journal of Intellectual Disability Research, 45 (3), 202-211.*
- Žic, A. (2001) Osobna i socijalna adaptacija učenika usporenog kognitivnog razvoja u ekološkim sustavima: obitelj, škola, vršnjaci. Doktorska disertacija. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

Testing of Some Factors in the Nearby Environment for the Development of Tolerance toward Children with Difficulties

Prof. Ljiljana Igrić, Ph. D.
Prof. Branko Nikolić, Ph. D.
Natalija Lisak
University of Zagreb
Faculty of Special Education and Rehabilitation
Vini Rakić, M. Sc.
Ministry of Science, Education and Sports
of the Republic of Croatia

ORIGINAL SCIENTIFIC ARTICLE
UDK 376.1:172

SUMMARY

From modern approach to disability, according to which limited capabilities of persons with disabilities stem from obstacles by the society, the educational inclusion of children with difficulties¹ becomes one of the most important challenges of the 21st century. The research is directed to environment and overcoming the obstacles to inclusion of children with difficulties and persons with disabilities. By using quantitative and qualitative analysis of initial information of research on some characteristics of sixth grade students of primary schools, this work has determined the importance of self-awareness of children for the development of tolerance toward other children in school and the role of identifying a child as a "child with difficulties". It has been found out that parents with lower competence for the role of a parent have less tolerant children. The results of the work were used for the creation of intervention programs in schools "Through Tolerance to School for All".

Key words: *children with difficulties, educational inclusion, tolerance*

¹ A student with difficulties was defined by the Primary and Secondary Education Act (2008).

Forschung mancher Faktoren der engeren Umgebung für die Entwicklung von Toleranz gegenüber Kindern mit Störungen

Prof. Dr. sc. Ljiljana Igrić
Prof. Dr. sc. Branko Nikolić
Natalija Lisak
Universität Zagreb
Fakultät der Heilpädagogik und Rehabilitation
Mag. sc. Vini Rakić
Ministerium für Wissenschaft, Ausbildung und
Sport der Republik Kroatien

WISSENSCHAFTLICHE
ORIGINALABHANDLUNG
UDK 376.1:172

ZUSAMMENFASSUNG

In dem modernen Ansatz zur Behinderung, dem zufolge beschränkte Möglichkeiten für Personen mit Behinderungen eine Folge von Hindernissen seitens der Gesellschaft sind, wird das pädagogische Miteinbeziehen von Kindern mit Störungen¹ zu einer der wichtigsten Herausforderung des 21. Jahrhunderts. Die Forschungen werden auf die Umgebung und Bewältigung der Hindernisse zum Miteinbeziehen von Kindern mit Störungen und Personen mit Behinderungen gerichtet.

Die quantitative und qualitative Analyse der anfänglichen Angaben der Forschung über manche Eigenschaften von Schülern aus der sechsten Grundschulklasse verwendend hat diese Arbeit die Wichtigkeit des Selbstbildnisses der Kinder über die Entwicklung der Toleranz gegenüber anderen Kindern in der Schule und die Rolle der Etikettierung von Kindern als "Kinder mit Störungen" festgestellt. Es wurde festgestellt, dass Eltern mit niedriger Kompetenz zur Elternrolle auch weniger tolerante Kinder haben. Die Resultate dieser Arbeit wurden zur Anfertigung der Interventionsprogramme "Mit Toleranz zur Schule für alle" in der Schule verwendet.

Schlüsselwörter: Kinder mit Störungen, pädagogisches Miteinbeziehen, Toleranz

¹ Schüler mit Störungen definiert das Gesetz über Erziehung und Ausbildung in der Grundschule und Mittelschule (2008).

Što možemo naučiti iz analize radova i istraživanja o nasilju nad djecom u obitelji objavljenih u Hrvatskoj od 1985. do 2009. godine?

Prof. dr. sc. Marina Ajduković
Jelena Ogresta
Studijski centar socijalnog rada
Pravni fakultet
Sveučilište u Zagrebu

PRETHODNO PRIOPĆENJE
UDK 364.271-052-053.2(497.5)"1985/2009"
364.271-055.5/.7(497.5)"1985/2009"

SAŽETAK

Cilj ovog rada je prikazati i kritički analizirati ključna obilježja objavljenih tekstova (knjiga i članaka) iz područja nasilja nad djecom u obitelji u razdoblju od 1985. do 2009. godine. U analizu je uključeno 162 jedinica analize: 11 autorskih knjiga i 151 članak od kojih je 97 objavljeno u časopisima, a 54 u zbornicima radova i knjigama.

Najveći broj radova je objavljen u razdoblju 2000. do 2004. kad je objavljeno 79 radova odnosno 48,7% ukupne stručne produkcije u razdoblju od 25 godina. Najviše tekstova je posvećeno pojavnim oblicima, razumijevanju psihosocijalnih aspekata nasilja nad djecom u obitelji, njegovim uzrocima i posljedicama (24,7%) te odnosu stručnjaka i društvenoj odgovornosti pojedinih sustava u pristupu zlostavljanoj djeci (19,1%). Isti broj radova (19,1%) se odnosi na intervencije odnosno otkrivanje, prevenciju i tretman nasilja nad djecom u obitelji. Na pravne aspekte se odnosi 16% radova.

Analiza objavljenih članka i knjiga pokazala je da profesionalna javnost ima dobar uvid u pojavne oblike, uzroke, neposredne i dugoročne posljedice nasilja nad djecom u obitelji. Također postoji dobro i dostupno znanje kako prepoznati pojedine oblike nasilja nad djecom u obitelji, kako reagirati kad se nasilje prepozna i kako voditi prvi ili forenzični intervju sa zlostavljanim djetetom. Ono što nedostaje su opis i evaluacija intervencija.

Analiza je također omogućila bolji uvid u poteškoće u istraživačkoj praksi koje se očituju u neujednačenim definicijama "predmeta" mjerenja, različitim mjernim instrumentima (upitnicima i skalama) te nereprezentativnim uzorcima. To otežava uspoređivanje podataka i praćenje kretanja i rasprostranjenosti pojave. Na kraju teksta su preporuke o mogućem unapređivanju istraživanja kao "kamena temeljca" djelotvorne nacionalne strategije prevencije i neposredne zaštite djece od nasilja u obitelji.

Ključne riječi: nasilje nad djecom u obitelji, bibliografija, istraživanja

Što možemo naučiti iz analize radova i istraživanja o nasilju nad djecom u obitelji objavljenih u Hrvatskoj od 1985. do 2009. godine?

Uvod¹

Danas je široko prihvaćen stav da nasilje nad djecom predstavlja kršenje prava djeteta, narušava djetetov razvoj i utječe na ostvarivanje njegovih ostalih temeljnih prava (Preporuka CM/Rec, 2009). U skladu s člankom 19. *Konvencije o pravima djeteta*, "nasilje" se definira tako da uključuje sve oblike tjelesnog ili mentalnog nasilja, povreda ili zloporaba, zanemarivanja i zapuštanja, zlostavljanja ili iskorištavanja, uključujući seksualno zlostavljanje. Ova definicija obuhvaća izloženost djece nasilju kod kuće i na drugim mjestima, te upućuje da se nasilje ne događa samo između odraslih i djece, nego i među djecom.

U Republici Hrvatskoj postoji visoka razina senzibilizacije za djecu koja su izložena nasilju. To je ishod dugogodišnjega profesionalnog djelovanja stručnjaka iz područja pravnih, medicinskih i psihosocijalnih znanosti, ali i aktivista udruga civilnog društva koji su ukazivali na problem te na potrebu usklađenog i djelotvornog pristupa nasilju nad djecom.

Odnos i odgovornost hrvatske države u odnosu prema djeci izloženoj nasilju očituje se na svim razinama pravnog sustava. Tako se u članku 64., stavak 1. *Ustava Republike Hrvatske* navodi: "Dužnost je svih da štite djecu i nemoćne osobe." Temeljem ovog ustavnog određenja djeca u Hrvatskoj uživaju posebnu zaštitu. Ustavnim odredbama propisano je da "nitko ne smije biti podvrgnut bilo kakvom obliku zlostavljanja..." (čl. 23.), a ustavno pravo na život bez nasilja razrađeno je posebnim propisima. Usto je činjenica da je Hrvatska potpisnica *Konvencije o pravima djeteta* značajno utjecala na razvoj zakonodavstva cilj kojega je zaštita dobrobiti djece, njihova odgoja i razvoja².

Republika Hrvatska je i među prvim zemljama Vijeća Europe koje su zabranile tjelesno kažnjavanje djece u odgojne svrhe (od 1999. godine³). Paneuropska kampanja podizanja razine svijesti protiv tjelesnog kažnjavanja djece "Podignite ruku protiv tjelesnog kažnjavanja" Vijeća Europe je pokrenuta upravo iz Zagreba 15. lipnja 2008. (vidi časopis *Dijete i društvo*, god. 10. br. 1/2, op. ur.). Tijekom 2009. godine odvijala se pod vodstvom Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti Nacionalna kampanja protiv tjelesnog kažnjavanja djece cilj koje je bilo promicanje odgoja djece bez tjelesne kazne i ponižavajućih postupaka te pružanje podrške roditeljima da koriste odgovarajuće nenasilne odgojne postupke (vidi časopis *Dijete i društvo*, god. 11. br. 1/2, op. ur.).

Vlada Republike Hrvatske donijela je niz strategija, programa i protokola važnih za dobrobit i najbolji interes djece koji predstavljaju smjernice djelovanja i u području zaštite djece od nasilja. Ističemo *Nacionalni program djelovanja za djecu*, *Nacionalnu strategiju zaštite od nasilja u obitelji* i *Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji*, *Program mjera za povećanje sigurnosti u odgojno-obrazovnim ustanovama*, *Program mjera za sprječavanje nasilja među djecom i mladima* i *Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima*, te *Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja djecom*.

Temeljem Nacionalnog programa djelovanja za djecu u Republici Hrvatskoj iz 1998. godine, donesen je *Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine*, u kojem je jedno od područja djelovanja posvećeno zlostavljanoj i zanemarenoj djeci. Specifični ciljevi su usmjereni na (1) sustavno jačanje javne svijesti o važnosti zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja i smanjenje broja slučajeva zlostavljanja i zanemarivanja djece, (2) razvoj kulture odgovornog roditeljstva jačanjem roditeljskih kompetencija za odgoj i zaštitu djece od zlostavljanja i zanemarivanja, (3) unaprjeđivanje sustava zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja, (4) jačanje profesionalne svijesti u obavljanju poslova zaštite djece od

¹ Rad je izrađen kao sastavni dio EU FP7 projekta BECAN (HEALTH-F2-2009-223478, ugovor br. 223478) i projekta MZOŠ "Djeca, mladi i obitelji i socijalni razvoj Hrvatske" (66-0661686-1431).

² Za zaštitu djece od nasilja, kao posebno značajne izdvajamo Obiteljski zakon (NN 116/03, 17/04, 107/07), Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (NN 116/03, 137/09), Zakon o socijalnoj skrbi (NN 73/97, 27/01, 59/01, 82/01, 103/03), Zakon o sudovima za mladež (NN 111/97, 111/98, 27/98, 12/02), zakone iz područja odgoja i obrazovanja (Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi, NN 10/97, 107/07, Zakon o osnovnom školstvu, NN 69/03 – pročišćeni tekst, Zakon o srednjem školstvu, NN 69/03 – pročišćeni tekst, Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, NN 87/08), ostale zakone koji reguliraju kazneno-pravnu zaštitu djece (Kazneni zakon, NN 110/97, 27/98, 129/00, 51/01, 111/03, 105/04, Zakon o kaznenom postupku, NN 62/03 – pročišćeni tekst, Zakon o prekršajima NN 88/02, 122/02, 187/03).

³ Obiteljskim zakonom iz 1998. godine (NN 162/98), koji je bio u primjeni od 1. srpnja 1999., propisuje se: "Roditelji i ostali članovi obitelji ne smiju dijete podvrgavati ponižavajućim postupcima, duševnom ni tjelesnom nasilju, odnosno zlostavljanju." (članak 88.).

zlostavljanja i zanemarivanja (u zdravstvu, školstvu, socijalnoj skrbi, policiji, pravosuđu i drugim djelatnostima u čijem djelokrugu su poslovi zaštite djece), (5) jačanje prevencije i pravodobne identifikacije slučajeva zlostavljanja i zanemarivanja djece te odgovornosti za brzo poduzimanje učinkovitih mjera obiteljsko-pravne i kaznenopravne zaštite djece od takvih postupaka, (6) prevencija i zaštita djece od svih oblika zanemarivanja (emocionalno, zdravstveno, medicinsko, odgojno), (7) prevencija i zaštita djece od svih oblika zlostavljanja (psihičko, tjelesno, seksualno) i (8) prevencija i zaštita od izloženosti djece zlostavljanju putem interneta.

U skladu s ovim ciljevima definirano je 14 mjera u kojima se uz potrebu unaprjeđivanja pravne zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja, među ostalim, naglašava i potreba povećavanja mjerodavnosti stručnjaka koji rade s djecom izloženom nasilju kroz diplomsko obrazovanje i cjeloživotno usavršavanje. Također je naglašena potreba provođenja znanstvenih istraživanja o stanju, kretanju, teritorijalnoj rasprostranjenosti, pojavnim oblicima i drugim obilježjima nasilja nad djecom u Republici Hrvatskoj.

Iako Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti kao nadležno državno tijelo redovito prati provođenje *Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine*, pa tako i mjere koje se odnose na zaštitu djece od nasilja, u tekstu koji slijedi analizirat ćemo jedan specifični pokazatelj razine znanstvenih istraživanja i mjerodavnosti stručnjaka, a to su objavljeni tekstovi – knjige te članci u zbornicima i časopisima. Knjige i članci iz nekog područja predstavljaju specifičan oblik komunikacije među stručnjacima, čiji je cilj podijeliti nove spoznaje stečene kroz istraživanja ili praksu ili sustavno prikazati postojeća znanja. Polazeći od toga, ono što stručnjaci pišu o nekom području, u ovom slučaju nasilju nad djecom, pokazatelj je stečene razine spoznaja u određenoj zajednici, a odabir tema i način njihove prezentacije ukazuje na društvene i profesionalne vrednote i prioritete.

U ovoj analizi ćemo obuhvatiti razdoblje posljednjih 25 godina, što će nam omogućiti da sagledamo i trenutnu razinu razvoja, ali i tijek razvoja spoznaja u području nasilja nad djecom. Iako djeca mogu biti izložena nasilju u različitim okruženjima – obitelji, školi, među vršnjacima i odraslima u lokalnoj zajednici, ustanovama socijalne skrbi – usmjerit ćemo se na nasilje kojem su djeca izložena u obitelji. Usmjeravanje na obiteljsko okruženje je važno jer obitelj ima posebni značaj u životu djece i, kako je u *Konvenciji o pravima djeteta* i u našem Obiteljskom zakonu jasno naglašeno, obitelj treba djeci osigurati sigurnost i zaštitu od nasilja. No s druge strane, ukoliko obitelj propusti zaštititi dijete od nasilja ili/ili ukoliko su roditelji nasilni, tada postoji obveza države da zaštititi dijete. Ovaj složeni odnos između prava i obaveza obitelji i države u odnosu na zaštitu djeteta od nasilja zahtijeva specifične strategije djelovanja. Naime, potrebno je istodobno balansirati poštovanje autonomije obitelji i njezinu privatnost i obvezu da se intervenira za dobro svakog pojedinog djeteta kad mu je ugrožen razvoj u obitelji (WHO i ISPCAN, 2006). Upravo zbog ove specifičnosti u ovoj analizi smo usmjereni na nasilje nad djecom u obitelji. Pod nasiljem nad djecom u obitelji podrazumijevamo tjelesno kažnjavanje, tjelesno, psihološko/emocionalno i seksualno zlostavljanje, izloženost nasilju između roditelja te zanemarivanje.

Cilj

Cilj ovog rada je:

1. Prikazati ključna obilježja objavljenih tekstova (knjiga i članaka) iz područja nasilja nad djecom u obitelji u razdoblju od 1985. do 2009. godine.
2. Analizirati sadržaj objavljenih tekstova iz područja nasilja nad djecom u obitelji u navedenom razdoblju pod vidom trendova razvoja te mogućih unaprjeđenja.

Radi se o prvoj analizi ovakve vrste u Hrvatskoj. Odabir godine 1985. kao početne godine prikaza i analize nije izabran zbog nekog specifičnog razloga. Te godine se nije donio neki značajan zakon ili dokument koji regulira položaj zlostavljane djece, nije otvorena neka značajna institucija za njihovo zbrinjavanje, niti je započeo neki značajan projekt. Usto su i u razdoblju prije 1985. godine objavljeni članci i studije o navedenoj tematici. Izdvojiti ćemo neke od najranijih radova u ovom području kao npr.:

- Singer, M. (1965) O krivično-pravnoj zaštiti maloljetnika. Socijalni rad, 1-2.
- Singer, M. (1967) Zapuštena i delinkventa djeca. Socijalni rad, 3-4.
- Singer, M. (1967) Pravni i kriminalno-politički aspekti krivičnog djela zlostavljanja i zapuštanja maloljetnika. Naša zakonitost.
- Frleta, M., Broz-Čović, M., Mirošević, O. (1973) Zlostavljano dijete kao socijalno-medicinski problem. Arhiv ZMD, 2-3, 103-111.

Prvi znanstveni magisterij iz ovog područja bio je obranjen još 1968. godine na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. To je bio rad N. Divljakovića "Krivično djelo zlostavljanja i zapuštanja maloljetnika u praksi Općinskog suda u Zagrebu".

U Medulinu je 1979. godine održano savjetovanje "Krivično-pravni i kriminološki aspekti delikata nasilja" tijekom kojeg su predstavljeni rezultati projekta istraživanja o nasilju u obitelji koje je za Republički zavod za socijalni rad RH izradila grupa autora (R. Bujanović-Pastuović, V. Kovačević, M. Singer i drugi) pri Sveučilišnom računalnom centru. Objavljen je zbornik radova izloženih na ovom savjetovanju. Godinu dana kasnije, 1980. godine, također je grupa autora (M. Gredelj, K. Momirović, M. Singer, B. Žaja i drugi) pri Sveučilišnom računalnom centru izradila za potrebe USIZ-a socijalne zaštite grada Zagreba studiju "Socijalno-zaštitni aspekti zlostavljanja i grubog zanemarivanja odgoja djece i omladine". Ono što je karakteristično za ovo razdoblje, koje nismo uvrstili u analizu, je dominantnost pravnog i medicinskog pristupa nasilju nad djecom.

Odabir razdoblja od 1985. do 2009. godine nam omogućava osvrt na razdoblje od posljednjih dvadeset i pet godina, što je već samo po sebi relevantno. No prvih pet godina promatranog razdoblja kao početne točke analize je značajno i zbog toga što je kraju tog razdoblja usvojena *Konvencija o pravima djeteta*, koja je značajno promijenila pristup svim pitanjima značajnim za djecu, posebno onima koja se odnose na ugrožavanje prava djeteta. Pod tim vidom je valjalo očekivati da će doći do promjene pristupa ovoj temi.

Metoda

Popis radova iz područja nasilja nad djecom u obitelji je izrađen pretraživanjem većeg broja izvora: pojedinih knjižničnih kataloga (npr. katalog Nacionalne i sveučilišne knjižnice, Središnje medicinske knjižnice, knjižnice Filozofskog fakulteta, Pravnog fakulteta, knjižnice Grada Zagreba itd.), hrvatske znanstvene bibliografije, portala znanstvenih časopisa Republike Hrvatske te javne baze referenci Hrvatskog psihološkog društva. Nekolicina radova je pronađena posredno, tj. pregledom popisa literature pojedinih radova. To se u pravilu odnosilo na radove koji su objavljeni na početku analiziranog razdoblja. Ključne riječi pomoću kojih je obavljeno pretraživanje su bile: nasilje u obitelji, nasilje nad djecom, zlostavljanje i zanemarivanje djece, zapuštanje djece te žrtve nasilja, djeca pod rizikom.

U završni popis (Prilog 1.) i analizu nisu uvršteni radovi koji se bave nasiljem među djecom⁴ ni neki značajni tekstovi koji se odnose na šire područje zaštite i prava djece kao što je npr. primjena obiteljsko-pravnih mjera za zaštitu dobrobiti djece. Također nisu uključeni ni prijevodi međunarodnih autora na hrvatski jezik, niti radovi hrvatskih autora objavljeni u inozemstvu koji su ionako malobrojni (Prilog 2.). Nisu uključene ni knjižice koje izdaju udruge, a čiji je najčešći cilj senzibilizacija profesionalne i šire javnosti. Neke od tih udruga više i ne djeluju tako da je do njihovih knjižica gotovo nemoguće doći⁵, a dio udruga tekstove edukativnih knjižica objavljuje na mrežnim stranicama (npr. Hrabri telefon). Analizom su obuhvaćeni neki tekstovi naslovi kojih na prvi pogled nisu neposredno vezani uz nasilje nad djecom u obitelji, no uvid u sadržaj pokazuje da je upravo izloženost nasilju u obitelji ključni sadržaj. Tako se npr. u knjizi Sladović Franz pod naslovom "Psihosocijalni razvoj djece u dječjim domovima" (2003) prikazuje

⁴ U časopisu Napredak su, primjerice, objavljena dva članka čiji nazivi upućuju na nasilje nad djecom, no analiza teksta je pokazala da se radi o nasilju među djecom. Radi se o tekstovima: Buljubašić-Kuzmanović, V. (2006) Simptomi nasilja kod djece i emocionalna pismenost roditelja. Napredak, 1, 23-36. i Zloković, J. (2006) Emocionalno i tjelesno nasilje nad djecom. Napredak, 147 (1), 5-16. Ovi i slični radovi, koji u svom žarištu imaju vršnjačko nasilje, iako su nesporno značajni, nisu uvršteni u ovu bibliografiju koja je usmjerena na nasilje nad djecom u obitelji.

⁵ Primjerice, Potpora – udruga za pomoć djeci i obiteljima je izdala prije više od 10 godina nekoliko značajnih knjižica o emocionalnom i tjelesnom zlostavljanju, te djeci kao svjedocima na sudu u slučajevima seksualnog zlostavljanja.

istraživanje psihosocijalnog funkcioniranja zlostavljanje djece izdvojene iz obitelji i smještene u dječjim domovima. Knjige koje se odnose na provođenje nadzora nad izvršavanjem roditeljske skrbi (NIRS) su uvrštene u bibliografiju jer se upravo ta mjera najčešće izriče roditeljima koji zanemaruju djecu ili su pod rizikom za izdvajanje djece zbog nasilnih roditeljskih postupaka (Ajduković i Radočaj, 2008; Erenčić i sur., 2009).

Kao jedinice analize uzete su knjige koje imaju odgovarajući ISBN te članci koji su objavljeni u tematskim zbornicima radova ili ostalim zbornicima radova te časopisima koji se objavljuju u Hrvatskoj⁶. Analizirani su časopisi koji se ciljano i neposredno bave djecom kao što je, primjerice, *Dijete i društvo*, ali i svi ostali časopisi iz područja psihologije (npr. *Suvremena psihologija*), pedagogije (primjerice, *Napredak*), socijalnog rada i socijalne politike (primjerice, *Ljetopis socijalnog rada* i *Revija za socijalnu politiku*), prava i kriminologije (primjerice, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*), biomedicinskih znanosti (primjerice, *Medixus*, *Paediatrica Croatica*), ali i širim područjem društvenih znanosti (kao, primjerice, *Društvena istraživanja*). Analizirani su također i časopisi regionalnog značaja koji su bili dostupni u navedenim bazama podataka (npr. *Bjelovarski učitelj*).

Sadržajna analiza radova odnosila se na određivanje tematskih cjelina koje su zastupljene u radovima, pri čemu se kod definiranja kategorija pazilo da omogućavaju određivanje značajki sadržaja, kao i na određivanje zastupljenosti pojedinih oblika zlostavljanja. Radovi su također kategorizirani s obzirom na to prikazuju li empirijske podatke ili sistematiziraju i opisuju postojeće spoznaje.

Potpunost, točnost i preglednost su tri bitna obilježja dobre bibliografije. Preglednost smo nastojali postići tako da smo radove prikazali kronološki redom, a unutar svake godine abecednim redoslijedom prezimena autora. Kako smo nastojali doći do potpunih i točnih podataka, prikazano je u prethodnom tekstu. Svjesni smo da, s obzirom da se radi o prvom prikazu ovakve vrste, on "pokriva" i razdoblje kad se nisu sustavno evidentirali tekstovi u različitim elektroničkim bazama, te da može imati određene propuste. Stoga molimo sve čitatelje da nam ukažu na tekstove koje smo propustili uvrstiti u ovaj pregled.

Rezultati

1. Broj objavljenih radova

Analiza objavljenih radova, koji se odnose na tjelesno kažnjavanje, zlostavljanje i zanemarivanje djece u Hrvatskoj, pokazuje da je u posljednjih 25 godina (1985. do 2009.) objavljeno (Prilog 1.):

- 11 autorskih knjiga
- 5 dokumenata koji se u cijelosti ili značajnim djelom odnose na standarde društva u odnosu na nasilje nad djecom u obitelji
- 151 članak, od čega je objavljeno:
  - 97 članaka u časopisima
  - 37 članaka u 4 tematska zbornika
  - 17 članaka u ostalim zbornicima radova i knjigama.

U navedenom je razdoblju izrađeno i obranjeno 15 doktorata i magisterija znanosti iz ovog područja. Zanimljivo je da je od ukupnog broja doktorata i magisterija iz područja nasilja nad djecom njih 80% obranjeno u razdoblju od 2001. do 2009. godine, što ukazuje na povećani znanstveni interes za problematiku zlostavljanja i zanemarivanja djece u novije vrijeme.

U analizi koja slijedi bit će zajedno obrađene knjige i članci, što broji ukupno 162 jedinica analize. Dokumenti nisu analizirani jer ne predstavljaju autorski doprinos.

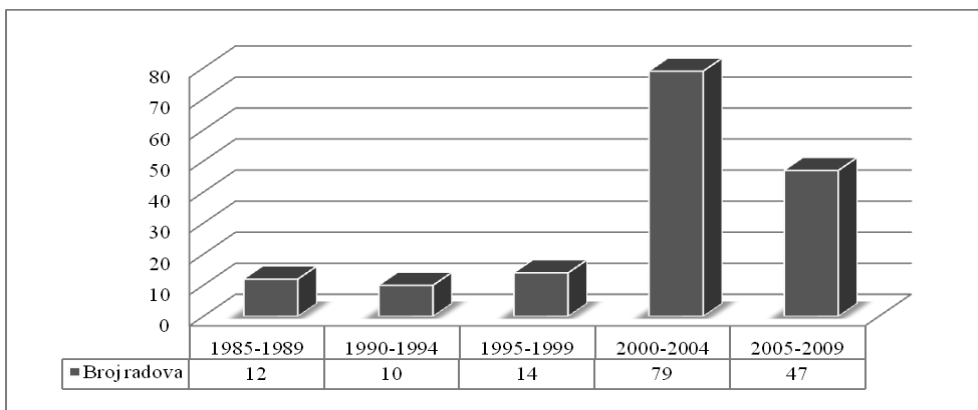
Ukoliko pogledamo sliku 1., možemo vidjeti da nije samo u prvom, već i prva tri petogodišnja razdoblja broj objavljenih radova iz ovog područja bio relativno mali (objavljeno je između 10 i 14 radova u svakom razdoblju). Tako su u tom petnaestogodišnjem razdoblju (1985. do 1999.) ukupno objavljene dvije knjige i jedan tematski zbornik sa sedam članaka, te 27 članaka u časopisima ili ostalim zbornicima. Najmanje radova iz ovog područja je objavljeno u razdoblju *Domovinskog rata*, što ne iznenađuje jer je pozornost stručnjaka i profesionalne javnosti bila

⁶ Prilozi iz dva hrvatska časopisa koji se tiskaju na engleskom jeziku uključeni su u ovu analizu. To su *Croatian Medical Journal* i *Review of Psychology*.

usmjerena na ratna stradanja.⁷

Najveći broj radova je objavljen u razdoblju od 2000. do 2004. kad je objavljeno 78 članaka i prva knjiga koja se sustavno bavi psihosocijalnim aspektima zlostavljanja i zanemarivanja djece (Buljan Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003). U tih pet godina je objavljeno čak 48,8% ukupne objavljene produkcije u promatranom razdoblju od dvadeset i pet godina. U razdoblju od 2005. do 2009. dolazi do značajnog pada broja objavljenih radova u odnosu na prethodno razdoblje – objavljeno je ukupno 47 tekstova, od toga 6 knjiga odnosno priručnika.

Slika 1. Grafički prikaz broja objavljenih radova (knjiga i članaka) iz područja nasilja nad djecom u razdoblju od 1985. do 2009. godine

Kako možemo objasniti ovo smanjenje broja objavljenih tekstova iz područja nasilja nad djecom u obitelji? Jedna od hipoteza je da se fokus stručnjaka, koji se bave čimbenicima rizika i pojavnim oblicima ugroženog razvoja djece, proširio na vršnjačko nasilje (*bullying*) i nove oblike nasilja kao što je tzv. internet nasilje. Zbog toga smo napravili dodatni, za sada preliminarni prikaz radova iz područja nasilja među djecom koji je potvrdio ovu hipotezu. Kao što se može vidjeti iz Priloga 3., od 34 teksta iz ovog područja, samo je jedan objavljen prije 2000. godine, njih 11 u razdoblju 2000. do 2004., a čak 23 u posljednjih pet godina. S obzirom da se i u području nasilja među djecom i nasilja putem interneta javljaju često isti autori (primjerice, Gordana Buljan Flander) kao i u području nasilja nad djecom u obitelji, možemo pretpostaviti da je proširivanjem interesa stručnjaka za nasilje među djecom došlo do smanjivanja broja objavljenih radova u području nasilja nad djecom u obitelji. Također je zanimljivo uočiti da je nasilje među djecom privuklo veću autorsku pozornost pedagoga i pedagoških časopisa.

Što se tiče časopisa u kojima su se objavljivali članci iz područja nasilja nad djecom u obitelji, najviše tekstova s ovom tematikom je objavljeno u časopisu *Dijete i društvo* (26 priloga) koji kontinuirano, od svoga prvog broja, objavljuje tekstove iz ovog područja. Slijede časopisi iz područja bio-medicinskih znanosti sa 17 priloga i socijalnih djelatnosti s 19 priloga, pri čemu prednjači *Ljetopis socijalnog rada* sa 16 objavljenih članaka iz područja nasilja nad djecom u obitelji. U časopisima iz šireg područja prava objavljeno je 10 priloga, pri čemu je uočljivo zastupljena forenzična tematika. U časopisima iz užeg područja psihologije je objavljeno 8 priloga o nasilju nad djecom u obitelji, a u časopisu *Društvena istraživanja* njih 5. Ova tema je relativno malo zastupljena u području pedagoških znanosti – samo su 4 članka objavljena u časopisu *Napredak*. U časopisu *Pedagogijska istraživanja* nije objavljen ni jedan članak iz područja nasilja nad djecom u obitelji, ali je objavljen jedan prilog iz područja nasilja među djecom.

⁷ Koliko nam je poznato, do sada nije objavljena bibliografija ili/i analiza objavljenih tekstova na temu ratnih stradanja djece i ratom izazvane traumatizacije djece u Hrvatskoj, što bi nedvojbeno bilo potrebno.

Rezultati analize autora, koji su u navedenom razdoblju objavili najveći broj radova iz područja zlostavljanja i zanemarivanja djece u obitelji, pokazali su da se kao samostalni autori ili u suautorstvu najčešće javljaju: (1) Gordana Buljan Flander (19 članaka i jedna stručna knjiga), (2) Nina Pećnik (12 članaka i jedna znanstvena knjiga, mentorica jednog doktorskog rada) te (3) Marina Ajduković (11 članaka i dvije uredničke knjige; mentorica i voditeljica projekta iz kojeg je proizašlo 7 znanstvenih magisterija i doktorata). Sve tri su psihologinje, a njihova publicistička aktivnost u području nasilja nad djecom u obitelji "pokriva" nešto više od ¼ ukupnog broja analiziranih priloga (N=162) odnosno 28,4%. Usto su vodile 53% obranjenih magisterija znanosti i doktorata s ovom tematikom.

Od pravnika najznačajniju i najopsežniju bibliografiju iz ovog područja ima Mladen Singer koji je u promatranom razdoblju (1985. do 2009.) samostalno ili u suautorstvu objavio tri autorske knjige iz područja kaznenopravne zaštite djece i mladeži te jednu uredničku knjigu iz područja nasilja u obitelji. No Mladen Singer, s prvim objavljenim radom iz ovog područja još 1965. godine, te s posljednjom uredničkom knjigom iz 2005. godine, predstavlja također autora s najduljim kontinuitetom objavljivanja u ovom području.

2. Tematska područja

U tablicama koje slijede prikazana je analiza objavljenih tekstova pod vidom generalne teme teksta te zavisno od toga obrađuje li se u tekstu neki specifični oblik nasilja nad djecom ili nasilje nad djecom u obitelji općenito. Kao što možemo vidjeti u tablici 2., najveći broj tekstova se bavi svim ili većim brojem pojava oblika nasilja nad djecom u obitelji (78,6%). Određeni broj radova je posvećen spolnom nasilju (11,7%). Ostalim specifičnim pojavnim oblicima nasilja nad djecom posvećeno je zanemarivo malo radova. Skrećemo pozornost da se, za razliku od mnoštva međunarodnih radova o djeci koja su izložena nasilju među roditeljima (Overlien, 2008.), ni jedan tekst u nas ne bavi specifično ovim oblikom nasilja nad djecom, već se o toj temi govori u sklopu radova koji sistematiziraju ili/isti istražuju različite oblike nasilja kojima su izložena djeca.

Tablica 2. Broj objavljenih radova u razdoblju od 1985. do 2009. godine obzirom na oblik nasilja koji je obrađen u radu

Oblik nasilja	f	%
Nasilje u obitelji (zlostavljanje i zanemarivanje)	128	79,0
Tjelesno kažnjavanje	6	3,7
Emocionalno nasilje	8	4,9
Spolno nasilje	18	11,1
Zanemarivanje	2	1,2
Ukupno	162	100

Odabrati tematska područja po kojima ćemo analizirati sadržaj radova nije bilo lako i ovdje je predstavljen jedan od mogućih kriterija. Dio radova se mogao svrstati u dva ili čak tri tematska područja, no u tim slučajevima izabrali smo ono koje najistaknutije, tj. dominantno u tekstu.

Tablica 3. Broj objavljenih radova u razdoblju od 1985. do 2009. godine obzirom na temu

Tematsko područje	f	%
Pravni aspekti	26	16,0
Pojavni oblici, razumijevanje pojave, uzroci i posljedice	40	24,7
Rasprostranjenost nasilja, socio-demografska obilježja žrtvi i počinitelja	29	17,9
Odnos stručnjaka i društvena odgovornost pojedinih sustava	31	19,1
Prepoznavanje, prevencija i tretman	31	19,1
Ostalo	5	3,1
Ukupno	162	100

Što se tiče pravnih aspekata (16,0% radova), tekstovi s ovom tematikom se javljaju kontinuirano tijekom cijelog promatranog razdoblja, no relativno su najviše zastupljeni u razdoblju od 1985. do 1989. godine. U tom razdoblju je objavljen zbornik radova o nasilju u obitelji kojeg je uredio prof. emeritus Zvonimir Šeparović (1988.) u kojem je čak sedam radova bilo posvećeno nasilju nad djecom. Usto je 1989. godine objavljena prva značajna knjiga iz područja kazneno-pravne zaštite djece izložene nasilju. To je knjiga Mladena Singera, Ljiljane Mikšaj-Todorović i Zdravke Poldrugrač "Kriminalitet na štetu maloljetnika". Radi se o knjizi koja je, po našem mišljenju, objedinila sve tada značajne spoznaje o nasilju nad djecom i maloljetnicima – od zakonskih odredbi, prikaza slučajeva, rezultata istraživanja zlostavljanja i zapuštanja maloljetnika u RH, pa do prvog sustavnog prikaza seksualnih delikata nad djecom i maloljetnicima te preporuka za postupanje kod seksualnih delikata na štetu djece. Ta knjiga je utjecala na generacije pravnika, socijalnih radnika, socijalnih pedagoga i ostalih stručnjaka u ovom području.

Najviše tekstova je posvećeno pojavnim oblicima i teorijskom razumijevanju psihosocijalnih aspekata nasilja nad djecom u obitelji, njegovim uzrocima i posljedicama (24,7%) te odnosu stručnjaka i društvenoj odgovornosti pojedinih sustava u pristupu zlostavljanoj djeci (19,1%). To je valjalo očekivati jer se tek u posljednjih dvadeset godina počelo sustavno baviti psihosocijalnim aspektima nasilja nad djecom u obitelji (kao što smo već naveli, do tada je bio dominantan pravni i medicinski pristup), no to korespondira i s povećanim opusom znanja o nasilju nad djecom u svijetu. Iako je od prvih istraživanja stavova i rasprava o ulozi pojedinih sustava u otkrivanju i zbrinjavanju djece izložene nasilju u obitelji prošlo 20 godina, mi smo također još uvijek u fazi u kojoj se pojašnjava tko što treba učiniti kad se otkrije nasilje u obitelji (Ajduković, 2010).

Isti broj radova (19,1%) se odnosi na intervencije odnosno otkrivanje, prevenciju i tretman nasilja nad djecom u obitelji. U radovima koje smo uvrstili u ovo tematsko područje najveći broj priloga se odnosi na prepoznavanje znakova nasilja nad djecom, na forenzični odnosno početni razgovor s djecom nakon otkrivenog spolnog nasilja, te intervencije s rizičnim roditeljima i izdvajanje zlostavljane djece iz obitelji. Radova koji bi govorili o intervencijama u užem smislu te riječi gotovo da i nema. Iz postojeće publicistike možemo nešto saznati o donošenju odluke da se dijete izdvoji iz obitelji ukoliko je ugroženo, no zapravo ne možemo saznati kako se radi s djecom i njihovim roditeljima nakon što je otkriveno nasilje. Također ne možemo saznati koji se modeli tretmanskih intervencija koriste ovisno o razini traumatizacije djece te koja je njihova djelotvornost. Također ne znamo kako različite intervencije – od razgovora na policiji ili sudu do uključivanja u terapiju ili mjere obiteljsko-pravne zaštite – doživljava dijete i njegova obitelj. U stvari, nemamo radova koji nešto govore o korisničkoj perspektivi.

Ovakva, relativno slaba, zastupljenost radova, koji se odnose na evaluaciju intervencija ili korisničku perspektivu u slučaju nasilja nad djecom u obitelji, prisutna je i u međunarodnoj literaturi. Tako smo napravili analizu dva posljednja godišta najprestižnijeg časopisa iz ovog područja *Child Abuse & Neglect* koji je službeno glasilo Međunarodnog udruženja za prevenciju zlostavljanja i zanemarivanja djece (ISPCAN). Časopis izlazi već 34 godine, a dulje vrijeme se godišnje objavljuje 12 brojeva s ukupno 100 do 110 članaka. Analiza ovog časopisa za 2008. i 2009. godinu je pokazala da je samo oko 10% objavljenih radova iz šireg područja intervencija. Ipak, sve su prisutniji radovi koji govore o dječjoj perspektivi (Ungar i sur., 2009), analizira se djelotvornost pojedinih strategija procjene zlostavljanja (Patterson i Pipe, 2009), opsuju se i istražuju neki specifični terapijski pristupi kao, primjerice, interakcijska terapija roditelja i djeteta (Hakman i sur., 2009).

3. Kategorija članka

U analizi koja slijedi obuhvaćeno je 97 članaka koji su objavljeni i kategorizirani u časopisima (tablica 4.).

Tablica 4. Broj objavljenih članaka u časopisima razdoblju od 1985. do 2009. godine obzirom na kategoriju

Vrsta članka	f	%
Izvorni znanstveni rad u časopisu	23	23,7
Pregledni rad časopisu	28	28,9
Stručni rad časopisu	38	39,2
Ostalo	8	8,2
Ukupno	97	100

Uvid u sve objavljene tekstove (njih 162) pokazuje da njih 72,7% sadrži teorijski ili stručni pregled područja, dok ih je samo 27,3% utemeljeno na empirijskim podacima odnosno rezultatima vlastitih istraživanja. S obzirom da smo se kod tematskih područja osvrnuli na sadržaj radova, sada ćemo se osvrnuti na metodologiju radova u kojima su objavljivani rezultati istraživanja.

Posebnu pozornost ćemo posvetiti istraživanjima jer, kao što navode Melton i Flood (1994), ona predstavljaju znanstveni temelj djelotvorne zaštite djece. O velikom značaju istraživanja za djelotvornu nacionalnu praksu djelovanja govori i Preporuka CM/Rec(2009)10 Odbora ministara zemljama članicama o integriranim nacionalnim strategijama za zaštitu djece od nasilja (vidi prikaz Preporuke u rubrici Prikazi dokumenata, op. ur.).

4. Osvrt na istraživanja nasilja nad djecom u obitelji

Analiza sadržaja članaka, koji se zasnivaju na rezultatima izvornih istraživanja, pokazuje da je često veći broj objavljenih članaka povezan uz jedno veće istraživanje koje je u pravilu napravljeno u svrhu istraživačkog projekta ili izrade doktorske disertacije. Dakle, iako je broj radova u kojima se govori o rezultatima naših istraživanja relativno mali (27,3%), još je manji broj zasebnih znanstvenih istraživanja.

Pregledom radova, koji se zasnivaju na rezultatima pojedinih istraživanja iz područja nasilja nad djecom u obitelji, možemo uočiti pozitivne pomake u istraživačkoj praksi:

1. iako su još uvijek relativno malobrojna, došlo je do povećanja broja istraživanja,
2. nacrti istraživanja su sve složeniji, odnosno došlo je do proširivanja područja istraživanja i doživljeno nasilje u djetinjstvu se ne mjeri samo kao kriterijska, već se počinje mjeriti i kao prediktorska i medijatorska varijabla,
3. uzorci su raznovrsniji i veći.

Najkvalitetnija istraživanja su vezana uz doktorske disertacije ili magistarske radove, no oni su vrlo rijetko objavljeni kao znanstvene monografije, nisu dostupni na mrežnim stranicama sveučilišta, pa je i dostupnost njihovih nalaza relativno mala. Pozitivni izuzetak je knjiga odnosno znanstvena monografija Ninoslave Pećnik (2006) koja je proizašla iz njezinog dokorskog rada i koja predstavlja nezaobilazan izvor za sve koji se misle baviti istraživanjem nasilja nad djecom u nas. Opsežan prikaz nekoliko najznačajnijih doktorskih i magistarskih istraživanja iz ovog područja priredili su Ajduković i suradnici (2010).

Unatoč prethodno navedenim pozitivnim trendovima na području istraživanja nasilja nad djecom u obitelji, u postojećim istraživanjima u Hrvatskoj su još uvijek prisutne standardne slabosti istraživanja područja koje dovode do neujednačenih rezultata istraživanja, a to su:

1. U istraživanjima dominira kvantitativni pristup s naglaskom na anketnim istraživanjima u kojima su izvori podataka najčešće stručnjaci ili majke ili mladi koji retrospektivno

- procjenjuju svoja iskustva s nasiljem iz djetinjstva. Problem s retrospektivnim istraživanjima je da se nasilje doživljeno u djetinjstvu u pravilu podcjenjuje.
2. Većina istraživanja se zasniva na jednokratnom mjerenju, odnosno još uvijek izostaju longitudinalna istraživanja o nasilju nad djecom u obitelji koja bi mogla pridonijeti proučavanju učinaka doživljenog nasilja na psihosocijalni razvoj djece i mladih, kao i tijek prijenosa nasilnog ponašanja u kasnijoj životnoj dobi.
  3. Većina istraživanja je usmjerena na prevalenciju odnosno na doživljeno nasilje tijekom djetinjstva, što otežava usporedbu nalaza istraživanja sa službenim statističkim podacima.
  4. Među istraživanjima postoji neujednačenost u definiranju nasilja nad djecom odnosno tjelesnog kažnjavanja i zlostavljanja djece kao predmeta mjerenja. Postojeće konceptualne nejasnoće, koje se javljaju u definiranju nasilnog ponašanja i njegovih pojavnih oblika, otežavaju usporedbu rezultata između pojedinih istraživanja u Hrvatskoj.
  5. Korišteni upitnici u pravilu nisu na odgovarajući način psihometrijski evaluirani (isključiva usmjerenost na unutarnju pouzdanost), koriste se neujednačeno (mijenja se skala odgovora od istraživanja do istraživanja čak ako se i koriste isti upitnici), a pri prevođenju/prilagodbi stranih instrumenata vrše se skraćivanja koja onemogućavaju međunarodnu usporedbu.
  6. Pri statističkim analizama ne vodi se računa o učinku veličine uzorka i o pravilnosti distribucije rezultata. U pravilu se kod tjelesnog ili spolnog nasilja na populacijskim uzorcima radi o rijetkim događajima, a provedene statističke analize često nisu tome prilagođene.
  7. U pravilu se koriste prigodni uzorci temeljem kojih nije opravdano zaključivanje o teritorijalnoj rasprostranjenosti i prisutnosti pojedinih oblika nasilja nad djecom.

Naravno, činjenica da nalazi istraživanja variraju ovisno o metodologiji, za svako pojedino dijete, koje je doživjelo nasilje, nije bitna, no na razini praćenja trendova i djelotvornosti intervencija u društvu izuzetno je važno imati metodološki jasne i profesionalno dogovorene polazišne točke i metode procjene rasprostranjenosti pojedinih oblika nasilja nad djecom u obitelji. Čemu možemo pripisati metodološke slabosti istraživanja u ovom području?

1. Neki metodološki izazovi kao, primjerice, definiranje nasilja nad djetetom kao predmeta mjerenja i izbor dovoljno dobrih načina mjerenja nisu razriješeni ni u međunarodnoj istraživačkoj zajednici.
2. Istraživanja u Hrvatskoj još uvijek imaju senzibilizacijski značaj te se manja pozornost pridaje metodološkoj čistoći u odnosu na značaj ishoda koji upozorava na nove pojavne oblike nasilja nad djecom i njihovu rasprostranjenost.
3. U Hrvatskoj općenito ne postoji tradicija dijaloga oko metodoloških pitanja, pa tako ni oko metodoloških i etičkih izazova u osjetljivim područjima istraživanja kao što je ovo.

No ukoliko objektivno pogledamo ove poteškoće, Hrvatska nije specifična. Gotovo identične zaključke iskazuje Carolina Overlien (2008) temeljem analize međunarodnih istraživanja objavljenih tijekom 10 godina o učinku izloženosti nasilju među roditeljima/partnerima na djecu.

Osvrt na naša istraživanja je ponovno otvorio pitanje o potrebi jasnog definiranja konstrukta kažnjavanja i zlostavljanja. Iako je svaki oblik nasilja u odgoju u Hrvatskoj zabranjen Obiteljskim zakonom iz 1998., isti Zakon govori o razlici u intenzitetu kršenja tih roditeljskih odgovornosti, odnosno prava djeteta, te u skladu s tim predviđa mjere različitog intenziteta. Kazneni zakon (članak 213.) također razlikuje težinu zlostavljanja. Ninoslava Pećnik (2003; 2006) navodi da se u literaturi nalazi razlikovanje između tjelesnog kažnjavanja i tjelesnog zlostavljanja u intenzitetu, ali da isto tako postoje istraživanja koja ukazuju da tjelesno zlostavljanje i tjelesno kažnjavanje nisu na istom kontinuumu roditeljskog ponašanja. Značajan prilog razlikovanja tjelesnog kažnjavanja i zlostavljanja iz perspektive prava dala je Lora Vidović (2008).

Iako je za znanstvena istraživanja podobno izražavati razinu izloženosti nasilju u obitelji kao kontinuiranu varijablu (čestine doživljenog nasilja, težine nasilja i dr.), za usporedbu i ocjenu djelotvornosti društvenog reagiranja to nije pogodno. Ukoliko se želi dobiti uvid u djelotvornost društvenog sustava pri prepoznavanju i zaštiti djece od zlostavljanja, potrebno je definirati koncept nasilja i zlostavljanja kao multidimenzionalni konstrukt, odnosno kao diferencijalno ponderiranu kombinaciju čestine, težine, trajanja i neposrednih posljedica nasilja, što se u dosadašnjim istraživanjima nije provodilo.

U unapređivanju istraživanja nam može pomoći i pomak istraživačke prakse s prevladavajućeg kvantitativnog pristupa na upotrebu kvalitativne metodologije kojom bi se moglo pridonijeti dubljem razumijevanju fenomena zlostavljanja i zanemarivanja djece. Holistički pristup istraživanjima, koji karakterizira kvalitativni pristup, otvara više mogućnosti za proučavanje nasilja nad djecom kao društvenog problema uključujući i proučavanje kontekstualnih činitelja koji pridonose nastanku ove nepoželjne pojave (Overlien, 2008). Pojedinačne studije ili studije slučajeva obitelji bi u tom slučaju bile dobrodošle metode prikupljanja podataka, jednako kao i kvalitativne analize dokumentacije nadležnih službi koje se bave ovom problematikom. O tome svjedoče i spoznaje dobivene u pojedinim starijim studijama koje su zasnovane na navednim metodama (npr. Richter i sur., 1987; Gjurić i sur., 1991).

To bi konkretno značilo da bi se u budućim istraživanjima nasilja nad djecom trebalo primijeniti uključivanje većeg broja različitih izvora podataka (npr. djeca, roditelji, učitelji, susjedi) i primjena različitih metoda prikupljanja podataka (npr. anketna istraživanja, intervjui, studije slučajeva). Ova naša razmišljanja su u skladu s Preporukom CM/Rec(2009)10 Odbora ministara zemljama članicama o integriranim nacionalnim strategijama za zaštitu djece od nasilja u kojoj se, u dijelu koji se odnosi na istraživanja, među ostalim, preporuča etičko i redovito istraživanje, koje uključuje intervjue s djecom i odvojeno s njihovim roditeljima ili skrbnicima, u uvjetima povjerljivosti podataka i povjerenja, da bi se što je moguće točnije utvrdilo stvarno iskustvo nasilja kod djece.

No kao što opravdano upozorava Overlien (2008), uključivanje dječje perspektive, bilo u kvalitativnim, bilo u kvantitativnim istraživanjima nije jednostavno i bez dilema, no rasprava etičkih i metodoloških pitanja uključivanja dječje perspektive nadilaze domete ovog rada.

Zaključna razmatranja

Analiza objavljenih članka i knjiga pokazala je da naša profesionalna javnost ima dobar uvid u pojavne oblike, uzroke i posljedice nasilja nad djecom u obitelji. Također postoji dobro i dostupno znanje kako prepoznati pojedine oblike nasilja nad djecom u obitelji, kako reagirati kad se nasilje prepozna i kako voditi prvi ili/i forenzični intervju sa zlostavljanim djetetom.

Analiza je također omogućila bolji uvid u to koja područja su slabije prisutna u objavljenim radovima te što nedostaje u istraživačkoj praksi. Tako nedostaje opis intervencijskih modela, kao i rasprave o etici u odlučivanju i postupanju u složenim slučajevima nasilja nad djecom u obitelji. Također nedostaje korisnička perspektiva odnosno perspektiva djeteta koja bi kroz kvalitativni pristup bila izvrstan "most" između istraživanja i prakse. Naime, gotovo da i nema znanstveno utemeljenog znanja kakva je percepcija zlostavljanog djeteta i njegove obitelji o sustavu zaštite djece i podrške obiteljima. Nedostaju spoznaje o iskustvu djece, koja su sudjelovala kao žrtve u kaznenom postupku na sudu, i slično. Nedostaju studije o pouzdanosti prijavljivanja i čimbenicima koji utječu na prijavljivanje nasilja. Nema evaluacijskih studija tretmana odnosno nedostaju istraživanja o djelotvornosti intervencija. Nema studija o povezanosti ekonomskih procesa i nasilja nad djecom u obitelji. Nedostaju i kvalitativna istraživanja čijim bi se uvođenjem na jasniji i novi način čuo glas djece.

Dakle, iako u cjelini možemo biti zadovoljni razvojem stručne publicistike, koja prati istraživanja i praksu u području nasilja nad djecom u obitelji, postoji neupitna potreba da se i praksa djelovanja i istraživanja u ovom području dalje razvija te da se unaprijedi njihova dostupnost (knjige, časopisi, mrežne stranice) profesionalnoj javnosti i donositeljima odluka kako bi zaštita djeca od nasilja u obitelji bila što bolja. Izrada interaktivne i lako dostupne baze podataka istraživanja i ostalih radova o nasilju nad djecom bi olakšala dijalog među stručnjacima i istraživačima iz ovog područja.

LITERATURA:

Ajduković, M., Radočaj, T. (ur.) (2008) Pravo djeteta na život u obitelji. Stručna pomoć obiteljima s djecom i nadzor nad izvršavanjem roditeljske skrbi kao proces podrške za uspješno roditeljstvo. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

Ajduković, M., Rajter, M., Ogresta, J., Sušac, N. (2010) *Report on the Family Abuse and Neglect of Children – Overview of the situation in Croatia*

URL:http://www.becan.eu/sites/default/files/becan_images/Progress%20report%20CRO%20-%20attachments.zip

Ajduković, D. (ur.) (2010) Priručnik o provedbi Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć i UNDP Croatia.

Ernečić, M. i sur. (2009). Podržimo NIRS – poduprimo obitelj. Priručnik za provođenje nadzora nad izvršavanjem roditeljske skrbi. Koprivnica: Centar za socijalnu skrb Koprivnica.

Gjurić, G., Križ, Đ., Pejčinović, R., Murat-Sušić, S., Šarić, S. (1991) Stanje zaštite djeteta od zlostavljanja i zanemarivanja u Zagrebu krajem XX. stoljeća. Liječnički vjesnik, 113(1-2), 21-26.

Hakman, M., Chaffin, M. Beverly Funderburk i Jane F. Silovsky (2009) *Change trajectories for parent-child interaction sequences during parent-child interaction therapy for child physical abuse. Child Abuse & Neglect, 33, 461-470*

Melton, G. B., Flood, M. F. (1994) *Research policy and child maltreatment: Developing the scientific foundation for effective protection of children. Child Abuse & Neglect, 18, Supplement 1, 1-28.*

Overlien, C. (2008) *Children exposed to domestic violence: Conclusions from literature and change ahead. Journal of Social Work 10 (1), 80 – 97.*

Patterson, T., Pipe, M.E. (2009) *Exploratory assessments of child abuse: Children's responses to interviewer's questions across multiple interview session. Child Abuse & Neglect, 33, 490-504.*

Pećnik, N. (2003) Kako znanstvene spoznaje o uzrocima i korelatima zlostavljanja i zanemarivanje djece u obitelji pretočiti u djelotvornu praksu. U: Ajduković, M. (ur.) *Nasilje nad djecom u obitelji.* Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 129-142.

Pećnik, N. (2006) Prilog odbacivanju tjelesnog kažnjavanja djece. *Dijete i društvo, 8 (1), 177-197.*

Preporuka CM/Rec, (2009)10 Odbora ministara zemljama članicama o integriranim nacionalnim strategijama za zaštitu djece od nasilja (usvojio Odbor ministara 18. studenog 2009. godine na 1070. sastanku zamjenika ministara).

Richter, D., Richter, D., Malčić, I., Votava, A., Raić, F. (1987) Sindrom zlostavljanog djeteta: prikaz tri slučaja. *Arhiv ZMD, 31(2), 175-179.*

Sladović Franz, B. (2003) Psihosocijalni razvoj djece u dječjim domovima. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Ungar, M., Tutty, L. M., McConnell, S., Barter, K., Fairholm, J. (2009) *What Canadian youth tell us about disclosing abuse. Child Abuse & Neglect, 33, 699-708.*

Vidović, L. (2008) Tjelesno kažnjavanje djece u obitelji. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 15(1), 303-320.*

WHO & ISPCAN (2006) *Preventing child maltreatment: A guide to taking action and generating evidence. Geneva: World Health Organization.*

What Can We Learn from the Analysis of Works and Research on Violence against Children in Families Published in Croatia from 1985 to 2009?

Prof. Marina Ajduković, Ph. D.
Jelena Ogresta
Study Centre for Social Work
Faculty of Law
University of Zagreb

PRELIMINARY COMMUNICATION
UDK 364.271-052-053.2(497.5)"1985/2009"
364.271-055.5/.7(497.5)"1985/2009"

SUMMARY

The goal of this work is to present and critically analyze the key features of published texts (books and articles) from the field of violence against children in families in the period from 1985 to 2009. The analysis includes 162 items for analysis: 11 author books and 151 articles of which 97 were published in journals and 54 in collections of articles and in books.

The largest number of texts was published in the period from 2000 to 2004 when 79 works were published, that is, 48.7% of the total expert production in the period of 25 years. The largest number of texts paid attention to forms, understanding of psychosocial aspects of violence against children in families, its causes and consequences (24.7%) and relationship between experts and social responsibility of individual systems in approach to abused children (19.1%). The same number of works (19.1%) refers to intervention, that is, detection, prevention and treatment of violence against children in families. 16% of works refer to legal aspects.

The analysis of published articles and books revealed that professional public has good insight into forms, causes, direct and long-term consequences of violence against children in families. There is also good and available knowledge on how to recognize individual forms of violence against children in families, how to respond when the violence is recognized and how to conduct first and/or forensic interview with an abused child. The description and evaluation of interventions is what is missing.

The analysis has also enabled a better insight into difficulties in research practice which manifest in different definitions of the "subject" of measurement, different measuring instruments (questionnaires and scales) and non-representative samples. This makes data comparison and monitoring of development and distribution of a phenomenon difficult. At the end of the text there are recommendations for possible advancement in research as a "corner stone" of an efficient national strategy for the prevention and direct protection of children from family violence.

Key words: *violence against children in families, bibliography, research*

Was können wir aus der Analyse der in Kroatien von 1985 bis 2009 veröffentlichten Arbeiten und Forschungen über Gewalt gegen Kinder in der Familie lernen?

Prof. Dr. Sc. Marina Ajduković
Jelena Ogresta
Studienzentrum für Sozialarbeit
Juristische Fakultät
Universität Zagreb

VORLÄUFIGE MITTEILUNG
UDK 364.271-052-053.2(497.5)“1985/2009”
364.271-055.5/.7(497.5)“1985/2009”

ZUSAMMENFASSUNG

Das Ziel dieser Arbeit ist es, die Hauptmerkmale der veröffentlichten Texte (Bücher und Artikel) aus dem Bereich Gewalt gegen Kinder in der Familie im Zeitraum von 1985 bis 2009 darzustellen und kritisch zu analysieren. Die Analyse enthält 162 Analyseeinheiten: 11 Bücher von Autoren und 151 Artikel, von denen 97 in Zeitschriften und 54 in Jahrbüchern und Büchern veröffentlicht wurden.

Der Großteil der Arbeiten wurde im Zeitraum von 2000 bis 2004 veröffentlicht, als 79 Arbeiten, bzw. 48,7% der gesamten Fachschriften im Zeitraum von 25 Jahren, veröffentlicht wurden. Der Großteil der Texte ist den Erscheinungsformen, dem Verständnis des psychosozialen Aspekts der Gewalt gegen Kinder in der Familie, ihren Ursachen und Folgen (24,7%) sowie der Beziehung zwischen Experten und gesellschaftlicher Verantwortung einzelner Systeme zum Ansatz zu misshandelten Kindern, gewidmet. Die selbe Anzahl an Arbeiten (19,1%) bezieht sich auf Interventionen, bzw. die Entdeckung, Prävention und Behandlung von Gewalt gegen Kinder in der Familie. Auf rechtliche Aspekte beziehen sich 16% der Arbeiten.

Die Analyse der veröffentlichten Artikel und Bücher haben bewiesen, dass die professionelle Öffentlichkeit einen guten Einblick in die Erscheinungsformen, Ursachen, indirekte und langfristige Folgen von Gewalt gegen Kinder in der Familie hat. Es besteht auch ein gutes und verfügbares Wissen, wie einzelne Formen von Gewalt gegen Kinder in der Familie zu erkennen sind, wie reagiert werden sollte, wenn Gewalt erkannt wird und wie das erste oder/und forensische Interview geführt werden sollte. Es fehlen die Beschreibung und Bewertung der Interventionen. Die Analyse hat auch einen besseren Einblick in die Schwierigkeiten in der Forschungspraxis ermöglicht, die sich in den unterschiedlichen Definitionen des “Gegenstandes” der Messung, verschiedenen Messinstrumenten (Fragebögen, Skalen) und nicht präsentablen Stichproben manifestiert haben. Das erschwerte den Vergleich der Angaben und die Verfolgung von Trends und Verbreitung der Erscheinung. Am Ende des Textes befinden sich Empfehlungen über die mögliche Förderung der Forschung als “Grundstein” für die effiziente nationale Strategie zur Prävention und zum unmittelbaren Schutz von Kindern gegen Gewalt in der Familie.

Schlüsselwörter: Gewalt gegen Kinder in der Familie, Bibliografie, Forschungen

PRILOG 1.

Bibliografija objavljenih radova o nasilju nad djecom u obitelji u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 1985. do 2009. godine

Knjige

1. Singer, M., Mikšaj-Todorović, Lj., Poldrugač, Z. (1989) Kriminalitet na štetu maloljetnika. Zagreb: Školska knjiga.
2. Singer, M. (1998) Kaznenopravna odgovornost i zaštita mladeži. Zagreb: Nakladni zavod Globus, MUP RH. Dio: Kaznenopravna zaštita djece i maloljetnika, 173- 221.
3. Hirjan, F. R., Singer, M. (2002) Komentar Zakona o sudovima za mladež i kaznenih djela na štetu djece i maloljetnika. Zagreb: Nakladni zavod Globus. Dio: Kaznena djela na štetu djece i maloljetnika propisana Kaznenim zakonom, 241- 311.
4. Buljan Flander, G., Kocijan-Hercigonja, D. (2003) Zlostavljanje i zanemarivanje djece. Zagreb: Marko M.
5. Sladović Franz, B. (2003) Psihosocijalni razvoj djece u dječjim domovima. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
6. Modly, D. (2006) Nasilje nad djecom i zlostavljanje djece: neka kriminalistička i kaznenopostupovna stajališta. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija.
7. Pećnik, N. (2006) Međugeneracijski prijenos zlostavljanja djece. Jastrebarsko: Naklada Slap.
8. Ajduković, M, Radočaj, T. (ur.) (2008). Pravo djeteta na život u obitelji. Stručna pomoć obiteljima s djecom i nadzor nad izvršavanjem roditeljske skrbi kao proces podrške za uspješno roditeljstvo. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
9. Zorić, J. (ur.) (2008) Forenzični intervju s djetetom. Zagreb: Hrvatsko psihološko društvo.
10. Ernečić, M. i sur. (2009). Podržimo NIRS – poduprimo obitelj. Priručnik za provođenje nadzora nad izvršavanjem roditeljske skrbi. Koprivnica: Centar za socijalnu skrb Koprivnica.
11. Kos, J., Rogić-Hadžalić, D. (2009) Kaznena djela na štetu djece i maloljetnika: 2001. – 2006. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

Dokumenti

1. Vlada Republike Hrvatske (1999) Nacionalni program za djecu u RH. Zagreb: Vlada RH. Dio: Zanemarena i/ili zlostavljana djeca, 60-63.
2. Preporuke stručnjaka Vladi RH (2003) U: Ajduković, M. (ur.), Nasilje nad djecom u obitelji. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 167-180.
3. Prioritetne aktivnosti za dobrobit djece od 2003. do 2005. godine iz Nacionalnog programa za djecu u RH (2003). Zagreb: Vijeće za djecu i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži. Dio IX: Zlostavljana i zanemarivana djeca, 45-47.
4. Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. (2006) Zagreb: Vlada RH, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. Dio X: Zlostavljana i zanemarena djeca, 86-99.
5. Protokol o postupanju u slučaju obiteljskog nasilja (2005, 2006). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske i Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

Članci u časopisima, zbornicima i knjigama

1. Singer, M. (1985) Nasilje nad djetetom. Žena, 1.
2. Jelačić, O. i sur. (1986) Dijete i maloljetnik kao žrtva nasilja. Naša zakonitost, 2/86.
3. Richter, D., Richter, D., Malčić, I., Votava, A., Raić, F. (1987) Sindrom zlostavljanog djeteta: prikaz tri slučaja. Arhiv ZMD, 31(2), 175-179.

4. Hrabar, D. (1988) Porodičnopravna zaštita djece žrtava nasilja s posebnim osvrtom na lišenje roditeljskog prava. U: Šeparović, Z. (ur.) Nasilje u obitelji. Zagreb: Jugoslavensko viktimološko društvo, 107-111.
5. Miljević-Ridički, R. (1988) Dijete – napadač i žrtva. U: Šeparović, Z. (ur.) Nasilje u obitelji. Zagreb: Jugoslavensko viktimološko društvo, 119-122.
6. Pejčinović, R., Penava, A. (1988) Kažnjavanje djece u obitelji i školi. U: Šeparović, Z. (ur.) Nasilje u obitelji. Zagreb: Jugoslavensko viktimološko društvo, 113-118.
7. Singer, M., Mikšaj-Todorović, Lj., Rusan, J. (1988) Zlostavljanja i zapuštanja maloljetnika. U: Šeparović, Z. (ur.) Nasilje u obitelji. Zagreb: Jugoslavensko viktimološko društvo, 103-106.
8. Tecilazić-Bašić, M., Peto-Kujundžić, L., Posavec, A. (1988) Nasilje u obitelji i sudska odgojna mjera. U: Šeparović, Z. (ur.) Nasilje u obitelji. Zagreb: Jugoslavensko viktimološko društvo, 177-182.
9. Tecilazić-Bašić, M. (1988) S.O.S. telefon i djeca žrtve obiteljskog nasilja. U: Šeparović, Z. (ur.) Nasilje u obitelji. Zagreb: Jugoslavensko viktimološko društvo, 81-84.
10. Turković, K. (1988) Nasilje nad djecom. U: Šeparović, Z. (ur.) Nasilje u obitelji. Zagreb: Jugoslavensko viktimološko društvo, 85-98.
11. Petak, O. (1989) Uloga odgoja u genezi zlostavljanja i zanemarivanja djece. Socijalni rad, 3(1-2), 119-123.
12. Ajduković, M., Petak, O. (1990) Psihosocijalni aspekti zanemarivanja djece: Analiza stavova stručnjaka. Primijenjena psihologija, 12(4), 173-180.
13. Petak, O., Ajduković, M. (1990) Stavovi prema zlostavljanju djece. Socijalni rad, 4 (1-2), 45-56.
14. Vulić-Prtorić, A. (1990) Zlostavljanje djece – ekološki pristup. Revija za psihologiju, 20(1-2), 39-45.
15. Ajduković, M. (1991) Stavovi stručnjaka o suzbijanju zlostavljanja djece: međuprofesionalne razlike. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 41(1), 217-225.
16. Gjurić, G., Križ, Đ., Pejčinović, R. (1991) Zlostavljanje i zanemarivanje djece. Liječnički vjesnik, 113(1-2), 42-46.
17. Gjurić, G., Križ, Đ., Pejčinović, R., Murat-Sušić, S., Šarić, S. (1991) Stanje zaštite djeteta od zlostavljanja i zanemarivanja u Zagrebu krajem XX. stoljeća. Liječnički vjesnik, 113(1-2), 21-26.
18. Maleš, D. (1991) Nasilje nad djecom. Theleme, 37(1), 57-68.
19. Petak, O. (1991) Zlostavljanje i zanemarivanje djece kao socijalni problem. Žena, 49 (4-5), 32-40.
20. Ajduković, M., Pećnik, N. (1994) Zlostavljanje i zanemarivanje djece. Revija za socijalnu politiku, 1(3), 269-276.
21. Miljević Ridički, R. (1995) Zlostavljanje djece: oblici zlostavljanja i njihova prevencija. Društvena istraživanja, 4(4-5), 539-551.
22. Terzić, Đ. (1995) Nasilje prema djetetu (zlostavljanje): temeljne činjenice o psihičkom i fizičkom zlostavljanju djece i posljedicama po dječji razvoj. Napredak, 136(4), 421- 426.
23. Pećnik, N. (1996) Fizičko kažnjavanje na razmeđu zlostavljanja djece i društveno prihvaćenog roditeljskog kažnjavanja. Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada, 3, 133-143.
24. Pećnik, N. (1996) Emocionalne reakcije stručnjaka na zlostavljanje djece. Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada, 3, 173-175.
25. Ajduković, M. (1998) Suradnja centra za socijalnu skrb i doma za djecu u zaštiti zanemarivane i zlostavljane djece. Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada, 5, 41-56.
26. Pećnik, N. (1998) Međugeneracijski prijenos zlostavljanja djece u obitelji. Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada, 5, 7-25.
27. Sladović, B. (1998) Znanje, iskustvo i potrebe stručnjaka u radu sa spolno zlostavljanom djecom. Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada, 5, 27-39.
28. Zloković, J. (1998) Povijesni i suvremeni aspekti problema zlostavljanja i zapuštanja djece. Bjelovarski učitelj, 7(1), 6-11.
29. Ajduković, M., Sladović, B., Buško, V. (1999) Struktura stavova stručnjaka prema spolnom zlostavljanju djece. Revija za rehabilitacijska istraživanja, 35(2), 173-187.

30. Baftiri, Đ. (1999) Zlostavljanje i zanemarivanje djece: temeljni čimbenici nasilja nad djecom koja ne zadovoljavaju "očekivanja" roditelja. *Naš prijatelj*, 26(3/4), 26-31.
31. Jakovac-Lozić, D. (1999) Spolno iskorištavanje djece kao oblik zlorabe roditeljskih dužnosti i prava i kao kazneno djelo. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 36 (55/56), 527-553.
32. Jakovac-Lozić, D. (1999) Tjelesno (fizičko) i duševno (psihičko) nasilje nad djetetom kao neki od načina kršenja elementarnih prava djeteta. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 36(53/54), 133-162.
33. Koren Mrazović, M. (1999) Pojava zanemarivanja i zlostavljanja kod djece s poremećajima u ponašanju. *Kriminologija & socijalna integracija*, 7(1), 139-145.
34. Sladović, B. (1999) Stavovi hrvatskih stručnjaka prema spolnom zlostavljanju djece. *Društvena istraživanja*, 8(5-6), 843-862.
35. Buljan-Flander, G. (2000) Simptomi i tretman zlostavljanih adolescenata. U: Juras, B. (ur.) *Položaj adolescenata u obitelji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Ministarstvo rada i socijalne skrbi, 121-124.
36. Hadžiselimović, Dž. (2000) Grubo i tiho nasilje nad djecom: neke pojave u Istri i drugdje. *Zbornik: Pravo djeteta na zaštitu od nasilja*. Zagreb: Udruga za inicijative u socijalnoj politici, 31-40.
37. Hobljaj, A. (2000) Kad očinstvo ugrožava djetinjstvo: o suvremenim zloporabama i zapostavljanjima djece od strane roditelja, napose oca. *Riječki teološki časopis*, 1(15), 249-268.
38. Jakušić, N. (2000) Zlostavljanje djece i PTSP. *Medix*, 6(29/30), 64-65.
39. Kovčo, I. (2000) Zaštita seksualnog integriteta djece i maloljetnika. *Dijete i društvo*, 2 (1), 9-22.
40. Pećnik, N. (2000) Prilog prevenciji međugeneracijskog prijenosa tjelesnog zlostavljanja djece. U: Janković, J., Bašić, J. (ur.) *Prevencija poremećaja u ponašanju djece i mladih u lokalnoj zajednici*. Zagreb: Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, 125-142.
41. Pećnik, N. (2000). Kognitivne procjene i suočavanje sa zlostavljanjem u djetinjstvu kao čimbenici rizika i zaštite. U: Bašić, J., Janković, J. (ur.) *Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži*. Zagreb: Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, 201-220.
42. Pećnik, N. (2000) Fenomenologija i etiologija zlostavljanja djece u obitelji. U: *Pravo djeteta na zaštitu od nasilja*. Zagreb: Udruga za inicijative u socijalnoj politici, 2-30.
43. Sladović, B., Družić, O. (2000) Obilježja seksualnog zlostavljanja djece u Hrvatskoj: (1990-1998). *Dijete i društvo*, 2(2), 163-173.
44. Urbanc, K. (2000) Neke specifičnosti emocionalnog zlostavljanja kod djece i mladih. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 7(2), 183-196.
45. Ajduković, M. (2001) Utjecaj zlostavljanja i zanemarivanja u obitelji na psihosocijalni razvoj djece. *Dijete i društvo*, 3(1-2), 59-75.
46. Ajduković, M. (2001) Prevencija zlostavljanja i zanemarivanja djece. *Dijete i društvo* 3(1-2), 161-172.
47. Buljan Flander, G. (2001) Seksualno zlostavljanje djece. U: Kozarić-Kovačić, D. (ur.) *Medicinski i pravni mehanizmi zaštite djece od zloupotrebe droge i zlostavljanja*. Zagreb: Marko M, 91-94.
48. Buljan Flander, G. (2001) Kako podučiti djecu da se zaštite od seksualnog zlostavljanja? *Dijete i društvo*, 3(1-2), 179-182.
49. Buljan Flander, G. (2001) Kako razgovarati sa seksualno zlostavljanim djetetom? *Dijete i društvo*, 3(1-2), 215-221.
50. Cajner Mraović, I. (2001) Uloga policije u suzbijanju zlostavljanja i zapuštanja djece: što je jasno, gdje su dileme i kako ih možemo riješiti? *Dijete i društvo*, 3(1-2), 133-158.
51. Dulčić, A. (2001) Zlostavljana i zanemarena djeca – obiteljsko ozračje i društvena zaštita. *Dijete i društvo*, 3(1-2), 13-20.

52. Hitrec, G. (2001) Prevencija zlostavljanja djece kroz školski sustav i lokalnu zajednicu – primjena CAP programa. *Dijete i društvo*, 3(1-2), 183-190.
53. Hrabar, D. (2001) Obiteljskopравни mehanizmi zaštite djece od zloporabe sredstava ovisnosti i zlostavljanja. U: Kozarić-Kovačić, D. (ur.) *Medicinski i pravni mehanizmi zaštite djece od zlopotrebe droge i zlostavljanja*. Zagreb: Marko M, 35-47.
54. Hrabar, D. (2001) Zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji – pravni aspekti. *Dijete i društvo*, 3(1-2), 21-31.
55. Hrabar, D. (2001) Očekivane promjene obiteljskog zakonodavstva u vezi s nasiljem u obitelji. *Dijete i društvo*, 3(1-2), 225-229.
56. Jakušić, N. (2001) Zlostavljanje djece – psihodinamsko viđenje problema. *Dijete i društvo*, 3(1-2), 103-108.
57. Jureša, V. (2001) Školski liječnik i problem nasilja nad djecom u obitelji. *Dijete i društvo*, 3(1-2), 209-214.
58. Karlović, A., Buljan Flander, G., Vranić, A. (2001) Validacija Upitnika o zlostavljanju u djetinjstvu. *Suvremena psihologija*, 4(1-2), 93-110.
59. Kocijan Hercigonja, D., Hercigonja, V. (2001) Emocionalno zlostavljano dijete. U: Kozarić-Kovačić, D. (ur.) *Medicinski i pravni mehanizmi zaštite djece od zlopotrebe droge i zlostavljanja*. Zagreb: Marko M, 85-91.
60. Kocijan Hercigonja, D. (2001) Emocionalno zlostavljanje djece. *Dijete i društvo*, 3(1-2), 77-81.
61. Koprčina Stipičić, D. (2001) Formiranje stavova javnosti o problemu nasilja nad djecom. *Dijete i društvo*, 3(1-2), 173-177.
62. Kovčo, I. (2001) Što nedostaje u društvenoj reakciji na zlostavljanje i zapuštanje djece i maloljetnika. U: Kozarić-Kovačić, D. (ur.) *Medicinski i pravni mehanizmi zaštite djece od zlopotrebe droge i zlostavljanja*. Zagreb: Marko M, 125-135.
63. Kozarić-Kovačić, D., Grubišić-Ilić, M., Peraica, T. (2001) Prikaz istraživanja o stavovima, znanju i ponašanju studenata kriminalistike, socijalnog rada, Pravnog, Medicinskog i Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta te Županijskog suda u Zagrebu i DO RH. U: Kozarić-Kovačić, D. (ur.) *Medicinski i pravni mehanizmi zaštite djece od zlopotrebe droge i zlostavljanja*. Zagreb: Marko M, 135 -156.
64. Pećnik, N. (2001) Teorijski pristupi objašnjenju zlostavljanja i zanemarivanja djece. *Dijete i društvo*, 3(1-2), 33-57.
65. Petak, O. (2001) Doprinos tretmanu zlostavljanja i zanemarivanja djece u obitelji. *Dijete i društvo*, 3(1-2), 193-207.
66. Sladović, B. (2001) Spolno zlostavljanje djece. *Dijete i društvo*, 3(1-2), 83-101.
67. Tomić, K., Fattorini, I., Vlahović, T. (2001) Fizički zlostavljano dijete. U: Kozarić-Kovačić, D. (ur.) *Medicinski i pravni mehanizmi zaštite djece od zlopotrebe droge i zlostavljanja*. Zagreb: Marko M, 95-107.
68. Žižak, A. (2001) Pojavni oblici i načini suzbijanja zlostavljanja i zanemarivanja djece u institucionalnom smještaju. *Dijete i društvo*, 3(1-2), 109-131.
69. Ćosić, I., Buljan Flander, G., Karlović, A. (2002) Povezanost zlostavljanja u djetinjstvu i nekih aspekata psihičkog funkcioniranja adolescenata. *Suvremena psihologija*, 5(2), 191-205.
70. Delale, E.A., Družić Ljubotina, O. (2002) Suradnja vladinih i nevladinih organizacija u radu sa zlostavljanim djecom. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 9(2), 295-302.
71. Fabijanić, S., Buljan Flander, G., Karlović, A. (2002) Epidemiološko istraživanje o učestalosti zlostavljanja u dječjoj dobi provedeno među srednjoškolskim učenicima Sisačko-moslavačke županije. *Paediatrica Croatica*, 46(4), 115-120.
72. Janković, J. (2002) Zlostavljanje djece i područja njegove prevencije. *Napredak*, 143(3), 330-342.
73. Jelača, N. (2002) Trebaju li zlostavljana djeca kontakt s roditeljem zlostavljačem? *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 9(2), 303-311.
74. Kocijan-Hercigonja, D. (2002) Emocionalno zlostavljanje djece. *Medix*, 45, 117-118.
75. Sladović Franz, B. (2002) Početni intervju s djetetom u slučajevima sumnje na seksualno zlostavljanje. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 9(2), 283-293.

76. Vranić, A., Karlović, A., Gabelica, D. (2002) Incidencija zlostavljanosti u djetinjstvu na uzorku studenata zagrebačkih fakulteta. *Suvremena psihologija*, 5(1), 53-68.
77. Žganec, N. (2002) Prevencija zlostavljanja djece u svjetlu ekološkog pristupa i rada u zajednici. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 9(2), 259-270.
78. Ajduković, M. (2003) Unapređenje prevencije i neposrednog rada s djecom, žrtvama nasilja u obitelji – zakonska obaveza države, profesionalna obaveza stručnjaka, moralna obaveza svakog pojedinca. U: Ajduković, M. (ur.) *Nasilje nad djecom u obitelji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 17-22.
79. Alinčić, M. (2003) Unapređenje rada s djecom izloženom nasilju u obitelji u kontekstu promjena u Obiteljskom zakonu. U: Ajduković, M. (ur.) *Nasilje nad djecom u obitelji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 63-68.
80. Balog, E. (2003) Kršćanstvo i seksualno zlostavljanje djece. *Dijete i društvo*, 5(2-3), 205-219.
81. Buljan-Flander, G. (2003) Mogućnosti poboljšanja zaštite zlostavljane i zanemarene djece u našem društvu. U: Ajduković, M. (ur.) *Nasilje nad djecom u obitelji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 47-50.
82. Buljan Flander, G., Čosić, I. (2003) Prepoznavanje i simptomatologija zlostavljanja i zanemarivanja djece. *Medix*, 9(51), 122-124.
83. Buljan-Flander, G., Karlović, A. (2003) Etička pitanja u istraživanjima o zlostavljanju djece. *Dijete i društvo*, 5(1), 37-47.
84. Buljan Flander, G., Karlović, A., Matijević Vrsaljko, Lj. (2003) 25 pitanja (i odgovori) za stručnjake pri otkrivanju zlostavljane djece. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece Grada Zagreba.
85. Buljan-Flander, G., Bilić, V. i Znaor, M. (2003) Nastavnikova uloga u prepoznavanju zlostavljanog i zanemarenog djeteta. U: Vrgoč, H. (ur.) *Odgoj, obrazovanje i pedagogija u razvitku hrvatskog društva*. Zbornik radova Sabora pedagoga Hrvatske. Zagreb: HPKZ, 594-600
86. Cajner Mraović, I. (2003) Aktualne teškoće, razvoj i mogućnost unapređenja uloge policije u suzbijanju nasilja nad djecom u obitelji. U: Ajduković, M. (ur.) *Nasilje nad djecom u obitelji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 91-106.
87. Čatipović, V., Čatipović, M., Kudumija-Sljepčević, M., Novalić, D. (2003) Zanemarivanje i zlostavljanje djece na području Bjelovara. *Socijalna psihijatrija*, 31(3), 142-150.
88. Čugalj, J. (2003) Prevencija zlostavljanja djece kroz školski sustav i lokalnu zajednicu. U: Bašić, J., Janković, J. (ur.) *Lokalna zajednica – izvorište prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži i Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, 336-341.
89. Dinić, D., Žilić, V. (2003) Mogućnost unapređenja rada s djecom, žrtvama nasilja u obitelji, u obrazovnom sustavu. U: Ajduković, M. (ur.) *Nasilje nad djecom u obitelji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 31-36.
90. Hitrec, G. (2003) Suradnja vladinih i nevladinih organizacija radi unapređivanja neposrednog rada na prevenciji i tretmanu nasilja nad djecom u obitelji. U: Ajduković, M. (ur.) *Nasilje nad djecom u obitelji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 149-152.
91. Jureša, V. (2003) Doprinos preventivne školske medicine u prevenciji i postupanju s djecom, žrtvama nasilja u obitelji. U: Ajduković, M. (ur.) *Nasilje nad djecom u obitelji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 37-42.
92. Kocijan-Hercigonja, D. (2003) Pretpostavke provođenja djelotvorne psihoterapije s djecom i mladima, žrtvama nasilja u obitelji, u sustavu zdravstva. U: Ajduković, M. (ur.) *Nasilje nad djecom u obitelji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 43-46.
93. Kocijan-Hercigonja, D., Kozarić Kovačić, D., Hercigonja-Novković, V. (2003) Zlostavljanje djece tijekom brakorazvoda. *Paediatrica Croatica*, 47(3), 165-167.
94. Koprčina Stipičić, D. (2003) Nasilje nad djecom – organizirani odgovor zajednice. U: Ajduković, M. (ur.) *Nasilje nad djecom u obitelji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 143-148.

95. Koren Mrazović, M. (2003) Iskustvo prakse o suradnji u postupanju prema slučajevima zlostavljane i zanemarivane djece. U: Ajduković, M. (ur.) *Nasilje nad djecom u obitelji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 153-162.
96. Ljubin, T., Bauer, K. (2003) Vjerodostojnost izjave djeteta o seksualnom zlostavljanju – CBCA procedura. *Policija i sigurnost*, 12, 252 – 264.
97. Matasović, Z. (2003) *Nasilje prema djeci i maloljetnicima u obitelji*. *Autizam*, 1(23), 13-21.
98. Pećnik, N. (2003) Kako znanstvene spoznaje o uzrocima i korelatima zlostavljanja i zanemarivanje djece u obitelji pretočiti u djelotvornu praksu. U: Ajduković, M. (ur.) *Nasilje nad djecom u obitelji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 129-142.
99. Pećnik, N. (2003) Inventar rizičnosti za zlostavljanje djeteta: prikaz instrumenata i rezultata njegove validacije u Hrvatskoj. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 10(2), 211-228. (Stručni rad)
100. Petak, O., Osmak Franjić, D. (2003) Mogućnost unapređenja rada s djecom, žrtvama nasilja, u sustavu socijalne skrbi. U: Ajduković, M. (ur.) *Nasilje nad djecom u obitelji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 51-62.
101. Peto Kujundžić, L., Kovač, D. (2003) Mogućnost unapređenja postupanja prema djeci i maloljetnicima, žrtvama nasilja u obitelji, u pravosudnom sustavu. U: Ajduković, M. (ur.) *Nasilje nad djecom u obitelji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 107-124.
102. Pregrad, J. (2003) Mogućnost i izazovi djelovanja u sustavima državne skrbi u prevenciji i radu sa zlostavljanom djecom. U: Ajduković, M. (ur.) *Nasilje nad djecom u obitelji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 23-28.
103. Sladović Franz, B., Mujkanović, Đ. (2003) Izdvajanje djece iz obitelji kao mjera socijalne skrbi. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 10 (2), 229-241.
104. Strmotić, J. (2003) Mogućnost unapređenja rada s djecom i maloljetnicima, žrtvama nasilja u obitelji, u sustavu policije. U: Ajduković, M. (ur.) *Nasilje nad djecom u obitelji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 69-90.
105. Vizek Vidović, V. (2003) Doprinos znanosti i nevladinog sektora u prevenciji i radu sa zlostavljanom djecom. U: Ajduković, M. (ur.) *Nasilje nad djecom u obitelji*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 125-128.
106. Vučković, J. (2003) Prevencija zlostavljanja djece kroz školski sustav i lokalnu zajednicu. U: Žižak, A., Bouillet, D. (ur.) *Standardi programa prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži i Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladih, 150-155.
107. Buljan-Flander, G., Miočević, Z., Šostar, Z., Puhovski, S. (2004) *Dijete u kaznenom postupku*. *Paediatrica Croatica*, 48(4), 207-209.
108. Puhovski, S., Karlović, A., Buljan Flander, G. (2004) Validacija upitnika o emocionalnom zlostavljanju. *Društvena istraživanja*, 13(3), 555-578.
109. Zorić, J. (2004) Forenzični (postupni) intervju. Metode i tehnike intervjuiranja djeteta za potrebe kaznenog postupka. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 11 (1), 119-142.
110. Sladović Franz, B. (2004) Odabir izvanobiteljskog smještaja djece ugroženog razvoja u obitelji. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 11 (2), 215-228.
111. Ajduković, M., Majdak, M. (2005) Položaj zlostavljane djece u kaznenom postupku pod vidom *Konvencije o pravima djeteta*. *Napredak*, 146 (3), 314-327.
112. Ajduković, M., Sladović Franz, B., Kregar, K. (2005) Razlozi izdvajanja i obilježja života u primarnoj obitelji djece u javnoj skrbi. *Dijete i društvo*, 7 (2), 328-354.
113. Cajner Mraović, I. (2005) Istraživanja o zlostavljanju djece. U: Singer, M. (ur.) *Kriminologija delikata nasilja: Nasilje nad djecom i ženama, maloljetničko nasilje*. Zagreb: Nakladni zavod Globus. I dio: Kaznena djela nad djecom i maloljetnicima, 58-76.
114. Cvjetko, B., Singer, M. (2005) Kazneni postupak. U: Singer, M. (ur.) *Kriminologija delikata nasilja: nasilje nad djecom i ženama, maloljetničko nasilje*. Zagreb: Nakladni zavod Globus. I dio: Kaznena djela nad djecom i maloljetnicima, 152-179.

115. Kletečki Radović, M. (2005) Specifičnosti forenzičnog intervjua sa spolno zlostavljanim djetetom. Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada, 12, 131-144.
116. Kondor Langer, M., Volarević, G. (2005) Osumnjičeni počinitelji i žrtve zapuštanja i zlostavljanja djece i maloljetnika. U: Singer, M. (ur.) Kriminologija delikata nasilja: Nasilje nad djecom i ženama, maloljetničko nasilje. Zagreb: Nakladni zavod Globus. I dio: Kaznena djela nad djecom i maloljetnicima, 78-87.
117. Pećnik, N., Brunenberg, E. (2005) *Professionals' characteristics, victim' s gender and case assessments as predictors of professional judgments in child protection. Review of Psychology, 12 (2), 133-146.*
118. Petak, O. (2005) Aktivnost centra za socijalnu skrb u radu sa zlostavljanim i zapuštenom djecom. U: Singer, M. (ur.) Kriminologija delikata nasilja: Nasilje nad djecom i ženama, maloljetničko nasilje. Zagreb: Nakladni zavod Globus. I dio: Kaznena djela nad djecom i maloljetnicima, 180-204.
119. Singer, M., Uzelac, M. (2005) Kriminološke osobitosti zapuštanja i zlostavljanja djece i maloljetnika. U: Singer, M. (ur.) Kriminologija delikata nasilja: Nasilje nad djecom i ženama, maloljetničko nasilje. Zagreb: Nakladni zavod Globus. I dio: Kaznena djela nad djecom i maloljetnicima, 88-122.
120. Singer, M., Uzelac, M. (2005) Djeca i maloljetnici – žrtve kaznenih djela protiv spolne slobode i čudoređa. U: Singer, M. (ur.) Kriminologija delikata nasilja: Nasilje nad djecom i ženama, maloljetničko nasilje. Zagreb: Nakladni zavod Globus. I dio: Kaznena djela nad djecom i maloljetnicima, 122-151.
121. Stašević, I., Ropac, D. (2005) Učestalost i rasprostranjenost seksualnog zlostavljanja djece u Hrvatskoj od 1993. do 2002. Društvena istraživanja, 14(6), 1129-1142.
122. Stašević, I., Ropac, D., Cvjetko, B. (2005) Seksualno zlostavljanje djece u RH – analiza kaznenopravnih pokazatelja u razdoblju 1998.-2003. Policija i sigurnost, 14 (1-6), 1-13.
123. Šućur, Z. (2005) Nasilje nad djecom. U: Singer, M. (ur.) Kriminologija delikata nasilja: Nasilje nad djecom i ženama, maloljetničko nasilje. Zagreb: Nakladni zavod Globus. I dio: Kaznena djela nad djecom i maloljetnicima, 23-44.
124. Zorić, J. (2005) Zlostavljano dijete. U: Singer, M. (ur.) Kriminologija delikata nasilja: Nasilje nad djecom i ženama, maloljetničko nasilje. Zagreb: Nakladni zavod Globus. I dio: Kaznena djela nad djecom i maloljetnicima, 45-57.
125. Ždero, V. (2005) Psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji. Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada, 12(1), 145-172.
126. Pećnik, N. (2006) Prilog odbacivanju tjelesnog kažnjavanja djece. Dijete i društvo, 8 (1), 177-197.
127. Buljan Flander, G. (2007) Izloženost djece nasilju – jesmo li nešto naučili? U: Kolesarić, V. (ur.) Psihologija i nasilje u suvremenom društvu. Osijek: Filozofski fakultet, 45-52.
128. Gabelica Šupljika, M. (2007) Uloga psihologa u zaštiti djece od nasilja i zlostavljanja – pogled iz Ureda Pravobraniteljice za djecu. U: Kolesarić, V. (ur.) Psihologija i nasilje u suvremenom društvu. Osijek: Filozofski fakultet, 89-100.
129. Kovačević, D., Ljubić Golub, T. (2007) Forenzični intervjui s djetetom. U: Žarković Palijan, T., Kovačević, D. (ur.) Iz forenzične psihijatrije 2. Zagreb: Ceres, Ogranak Matice Hrvatske Kutina i NPB Dr. Ivan Barbot, 189-217.
130. Mujkić, A. (2007) Zanemareno i zlostavljano dijete – uloga liječnika. Pedijatrija danas, 3(2), 209-218.
131. Sindik, J., Veselinović, Z. (2007) Kako odgojitelji percipiraju karakteristike nasilja nad djecom i između djece predškolske dobi. U: Kolesarić, V. (ur.) Psihologija i nasilje u suvremenom društvu. Osijek: Filozofski fakultet, 143-158.
132. Strmotić, J. (2007) Zaštita djece od zlostavljanja i zanemarivanja u Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece u 2006. do 2012. godine. Dijete i društvo, 9(1), 197-211.
133. Veselinović, Z., Sindik, J., Janković, A. (2007) Istraživanje razloga i načina roditeljskog "discipliniranja" djece predškolske dobi. U: Kolesarić, V. (ur.) Psihologija i nasilje u suvremenom društvu. Osijek: Filozofski fakultet, 177-187.

134. Zorić, J., Mikuš, L.J. (2007) Procjena sposobnosti za svjedočenje i ocjena vjerodostojnosti iskaza sjedoka u postupcima za kaznena djela na štetu maloljetnika. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 14(1), 41-76.
135. Žakula Desnica, T., Mravinac, S., Bubnić, Lj., Obersnel, B., Jurković-Petušić, J., Palle-Rotar, D., Špiigl, N. (2007) Model zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja u Rijeci. U: Kolesarić, V. (ur.) *Psihologija i nasilje u suvremenom društvu*. Osijek: Filozofski fakultet, 251-261.
136. Buljan Flander, G., Ćorić, V., Štimac, D. (2008) Iskustva, znanja i stavovi liječnika primarne zdravstvene zaštite u Republici Hrvatskoj o zlostavljanju i zanemarivanju djece. *Suvremena psihologija*, 11(2), 313-328.
137. Ćorić, V., Buljan Flander, G. (2008) Zanemarivanje djece – rizični čimbenici, posljedice, uloga liječnika i mogućnosti prevencije. *Paediatrica Croatica*, 52(1), 29-33.
138. Ćorić, V., Buljan Flander, G., Štimac, D. (2008) Seksualno zlostavljanje djece: dijagnostička obrada i čimbenici koji utječu na razotkrivanje. *Paediatrica Croatica*, 52(4), 263-266.
139. Gojković, E., Krce-Ivančić, D., Ratković, T. (2008) Nasilje nad djecom u obitelji: faktori rizika, prekršajnoppravna i obiteljskoppravna zaštita: pilot istraživanje. *Dijete i društvo*, 10(1/2), 71-99.
140. Maleš, D., Kušević, B. (2008) Kako djeca doživljavanju kažnjavanje u obitelji? *Dijete i društvo*, 10(1/2), 49-68.
141. Sesar, K., Sesar, D. (2008) Zanemarivanje djece – definiranje, rizični čimbenici i posljedice za psihološki razvoj djeteta. *Magistra ladertina*, 3(3), 83-93.
142. Sesar, K., Živčić-Bečirević, I., Sesar, D. (2008) *Multi-type Maltreatment in Childhood and Psychological Adjustment in Adolescence: Questionnaire Study Among Adolescents in Western Herzegovina Canton*. *Croatian Medical Journal*, 49(2), 243-256.
143. Suton, V. (2008) Zlostavljanje djece u obitelji. *Hrvatski časopis za javno zdravstvo*, 4 (16).
144. Vidović, L. (2008) Tjelesno kažnjavanje djece u obitelji. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 15(1), 303-320.
145. Buljan-Flander, G., Ćorić Špoljar, R., Štimac, D. (2009) Smetnje doživljavanja i ponašanja kod roditelja kao rizični faktor zlostavljanja djece u obitelji. *Suvremena psihologija*, 12 (1), 119-133.
146. Gale Karlović, R. (2009) Kaznena djela koja čine djece i maloljetnici, te nasilje nad djecom i maloljetnicima. U: Žarković Palijan, T., Kovačević, D. (ur.) *Iz forenzične psihijatrije 3*. Zagreb: Ceres d.o.o., Matica hrvatska, Ogranak Kutina, Neuropsihijatrijska bolnica Dr. Ivan Barbot Popovača, 165-180.
147. Hrpka, H., Tomić, J. (2009) Vrijeme velikog pomaka. *Civilno društvo*, 23, 15-17.
148. Sesar, K. (2009) Istraživanja izloženosti višestrukom zlostavljanju u djetinjstvu. *Suvremena psihologija*, 12 (2), 373-390.
149. Sesar, K. (2009) Spolno zlostavljanje djece – definiranje, faktori rizika i posljedice. *Ljetopis socijalnog rada*, 16(3), 615-633.
150. Sesar, K., Sesar, D. (2009) Emocionalno zlostavljanje djece. *Paediatrica Croatica*, 53(2), 93-97.
151. Stašević, I., Lučev, O. (2009) Zlostavljano dijete i uloga stručnih djelatnika. U: Žarković Palijan, T., Kovačević, D. (ur.) *Iz forenzične psihijatrije 3*. Zagreb: Ceres d.o.o. Matica hrvatska, Ogranak Kutina, Neuropsihijatrijska bolnica Dr. Ivan Barbot Popovača, 137-147.

Obranjeni magisteriji znanosti i doktorati iz područja zlostavljanja i zanemarivanja djece u obitelji

1. Anić Ćubrić, G. (1990) Krivičnopravni, kriminološki i viktimološki pristup problematici nasilja nad djecom. Magistarski rad. Zagreb: Pravni fakultet.
2. Pećnik, N. (1993) Provjera metrijskih karakteristika inventara rizičnosti za zlostavljanje djece. Magistarski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

3. Sladović, B. (1998) Stavovi stručnjaka prema seksualnom zlostavljanju djece. Magistarski rad. Zagreb: Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
4. Buljan Flander, G. (2001) Uloga privrženosti i nekih odrednica ličnosti u zlostavljanju djece: Proširenje Bowlbyjeve teorije. Doktorska disertacija. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
5. Pećnik, N. (2001) Međugeneracijski prijenos tjelesnog zlostavljanja djece. Doktorska disertacija. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
6. Zloković, J. (2001) Pedagoški aspekti rada učitelja sa zapuštenom djecom. Doktorska disertacija. Rijeka: Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Rijeci.
7. Katalinić, S. (2002) Zapuštanje i zlostavljanje djece i maloljetnih osoba. Doktorska disertacija. Rijeka: Medicinski fakultet u Rijeci.
8. Sladović Franz, B. (2002) Psihosocijalni razvoj zlostavljane djece smještene u ustanovu socijalne skrbi. Doktorska disertacija. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet u Zagrebu.
9. Krajina, M. (2006) Nasilje u školi, obitelji i na radnom mjestu. Magistarski rad. Zagreb: Odsjek za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
10. Rittossa, D. (2007) Seksualni delikti na štetu djece. Magistarski rad. Zagreb: Pravni fakultet, Poslijediplomski studij iz kaznenopravnih znanosti.
11. Bilić, V. (2008) Tjelesno i emocionalno zlostavljanje djece i njihov školski uspjeh. Doktorska disertacija. Rijeka: Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Rijeci.
12. Kalebić Jakupčević, K. (2008) Poteškoće mentalnog zdravlja roditelja kao čimbenik rizika za tjelesno zlostavljanje djece. Magistarski specijalistički rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
13. Profaca, B. (2008) Izloženost traumatskim događajima u djetinjstvu i psihosocijalno funkcioniranje mladih. Doktorska disertacija. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
14. Delale, E. A. (2009) Psihosocijalne odrednice odgojnih postupaka majki djece predškolske dobi. Doktorska disertacija. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
15. Ždero, V. (2009) Psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji – atribucije krivnje za doživljeno zlostavljanje i prilagodba u adolescenciji. Magistarski specijalistički rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

PRILOG 2

Popis radova hrvatskih autora o nasilju nad djecom objavljenih u inozemstvu

1. Ajduković, M., Petak, O., Mršić, S. (1992) *Assessment of professionals' and nonprofessional's attitudes toward child abuse in Croatia. Child Abuse & Neglect, 17 (4), 549-556.*
2. Pećnik, N., Ajduković, M. (1995) *The Child Abuse Potential Inventory: Cross-validation in Croatia. Psychological Reports, 76, 979-985.*
3. Brunberg, E., Pećnik, N. (2007) *Assessment processes in social work with children at risk in Sweden and Croatia. International Journal of Social Welfare (1369-6866) 16 (3), 231-241*
4. Buljan Flander, G., Čosić, I., Profaca, B. (2009) *Exposure of children to sexual content on the Internet in Croatia. Child Abuse & Neglect, 33, 849-856.*
5. Rittossa, D., Trbojević Palalić, M. (2009) *Suppressing the Secondary Victimization of Sexually Abused Children: A Croatian Perspective. In: Antić, G.M. (ed.) Violence in the EU – Examined Policies on Violence Against Women, Children and Youth in 2004 EU Accession Countries. Ljubljana: Faculty of Arts, University of Ljubljana, 139 – 150.*

**Preliminarni popis radova o nasilju među djecom i putem interneta
u razdoblju od 1985. do 2009. godine**

1. Vrgoč, H. (ur.) (1999) Agresivnost (nasilje) u školi. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
2. Ambrosi-Randić, N. (2001) Razgovori o nasilju nad djecom. Pula: Društvo Naša djeca i Gradska knjižnica i čitaonica Pula.
3. Sunko, E. (2001) Nasilje među školskom djecom. Školski vjesnik: časopis za pedagoška i školska pitanja, 50(1), 85-94.
4. Šavora, B. (2003) Agresija (nasilje) u svakodnevnicu srednjoškolaca. Napredak, 144(4), 474-485.
5. Zrilić, S. (2003) Bullying – nasilje među školskom djecom – djeca žrtve i napadači. Zadar: Zbornik radova Stručnog odjela za izobrazbu učitelja i odgojitelja predškolske djece, 169-178.
6. Bilić, V. (2004) Fenomen maltretiranja djece: prepoznavanje i oblici pomoći obitelji i školi. Zagreb: Naklada Ljevak.
7. Buljan-Flander, G., Karlović, A., Ćosić, I. (2004) Izloženost djece zlostavljanju putem interneta. Medix, 10 (54/55), 159-161.
8. Buljan Flander, G. Ćosić, I. (2004) Nasilje među djecom. Medix, 10(52), 90-92.
9. Lekić, K. (2004) Naučiti reći ne nasilju: iskustvo iz pedagoške prakse. Napredak, 145(4), 481-485.
10. Miličić, I., Resli, Đ., Maćešić, K. (2004) Nasilje među djecom u osnovnim školama Vukovarsko-srijemske županije. Vukovarsko-srijemski učitelj, 1 (1), 81-86.
11. Radočaj, T. (2004) Za sigurno i poticajno okruženje u školama: tijek provedbe i dosad postignuti rezultati u UNICEF-ovu programu. Dijete i društvo, 6(1), 215-231.
12. Zloković, J. (2004) Nasilje među vršnjacima – problem obitelji, škole i društva. Pedagogijska istraživanja, 1 (2), 207-220.
13. Buljan Flander, G., Karlović, A. (2005) Nasilje među djecom. U: Bilić, V. i sur. Izbor tema za satove razrednih odjela. Zagreb: Naklada Ljevak, 179-193.
14. Kovačević, H., Buljan Flander, G. (2005) Zašto baš ja – knjiga o nasilju među djecom. Zagreb: Znanje.
15. Maleš, D., Stričević, I. (2005) Zlostavljanje među učenicima se može spriječiti: priručnik za učitelje i stručne suradnike. Zagreb: Udruženje Djeca prva.
16. Marušić, I., Batarelo, I., Jurko, L., Pavin, T. (2005) *Evaluation of the program for safe and enabling environment in schools – Campaign for prevention and combating violence in schools. Zagreb: Institute for Social Researches.*
17. Radočaj, T. (2005) Nasilje među djecom. Dijete i društvo, 7(1), 102-116.
18. Kako zaustaviti bullying: priručnik za roditelje. Zagreb: UNICEF, Ured za Hrvatsku, 2005.
19. Bilić, V., Zloković, J. (2006) Emocionalno i tjelesno nasilje nad djecom u školi. Napredak, 147(1), 5-17.
20. Profaca, B., Puhovski, S., Luca Mrđen, J. (2006) Neke karakteristike pasivnih i provokativnih žrtava nasilja među djecom u školi. Društvena istraživanja, 15(3), 575-590.
21. Prpić, I. (2006) Vršnjačko nasilje među djevojčicama. Ljetopis socijalnog rada, 13(2), 315 – 330.
22. Zrilić, S. (2006) Sudionici u krugu školskog nasilja – nasilnik, žrtva i promatrač. Magistra ladertina, 1 (1), 49-57.
23. Ambrosi-Randić, N., Putti, I. (2007) Bullying u osnovnoj školi. Metodčki obzori, 2(3), 43 – 55.
24. Buljubašić-Kuzmanović, V. (2007) Simptomi nasilja kod djece i emocionalna pismenost roditelja. Napredak, 148 (1), 23-36.
25. Buljan Flander, G., Durman Marijanović, Z., Čorić Špoljar, R. (2007) Pojava nasilja među djecom s obzirom na spol, dob i prihvaćenost/odbaćenost u školi. Društvena istraživanja,

- 16 (1-2), 157-174.
26. Buljan Flander, G. i suradnici (2007) *Nasilje preko interneta (cyberbullying)*. Zagreb: Grad Zagreb i Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, 2007.
  27. Pregrad, J., Bouillet, D., Mikulić, M., Tomić Latinac, M., Pejnović, S. i Šterk, T. (2007) Priručnik projekta Za sigurno i poticajno okruženje u školama prevencija i borba protiv nasilja među djecom (2003. – 2005.). Zagreb: UNICEF.
  28. Vrgoč, H. (ur.) (2007) *Nasilje i nasilno ponašanje u školi, vrtiću, učeničkom domu*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
  29. Marušić, I., Pavin Ivanec, T. (2008) Praćenje vršnjačkog nasilja u osnovnim školama: Spolne razlike u učestalosti i vrstama nasilnog ponašanja. *Ljetopis socijalnog rada*, 15 (1), 5-1.
  30. Popović, G. (2008) *Nasilničko ponašanje među mladima*. Đakovo: Tempo.
  31. Arbunić, A., Tadinac, I. (2009) Vršnjačko nasilje i zlostavljanje u školi: procjena roditelja. U: Kadum, V. (ur.) *Škola po mjeri*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 359-373.
  32. Brajša-Žganec, A., Kotrla Topić, M., Raboteg-Šarić, Z. (2009) Povezanost individualnih karakteristika učenika sa strahom od škole i izloženosti nasilju od strane vršnjaka u školskom okruženju. *Društvena istraživanja*, 18(4-5), 717 – 738.
  33. Buljubašić Kuzmanović, V., Mišin, A., Vuković, A. (2009) Učestalost vršnjačkog nasilja osvećivanjem kao nasilne strategije sučeljavanja među učenicima osnovne škole. *Život i škola*, 25(22), 78-96.
  34. Sekol, I., Farrington, D. P. (2009) *The Nature and Prevalence of Bullying among Boys and Girls in Croatian Care Institutions: A Descriptive Analysis of Children's Homes and Correctional Homes*. *Kriminologija i socijalna integracija*, 17(2), 15 – 34.

Sudjelovanje djece i roditelja u pripremi epidemiološkog istraživanja nasilja nad djecom: iskustva fokusnih grupa

Prof. dr. sc. Marina Ajduković
Miroslav Rajter
Nika Sušac
Studijski centar socijalnog rada
Pravni fakultet
Sveučilište u Zagrebu

PRETHODNO PRIOPĆENJE
UDK 364.271-052-053.2(497.5):159.9
364.271-055.5/.7(497.5):159.9

SAŽETAK

Suvremeni pristup istraživanjima s djecom pretpostavlja aktivnu ulogu djece koja nisu više samo davatelji informacija, već sudionici koji su aktivno uključeni u planiranje sadržaja i načina provođenja istraživanja. Ovakav pristup omogućava djeci izražavanje svojega mišljenja o istraživačkim temama koje su njima značajne. To uključuje i pravo djece na sudjelovanje u istraživanjima (bez obzira na njihov spol, socio-ekonomski status ili obrazovanje), na izražavanje svojega mišljenja te na poštivanje njihovoga mišljenja, polazeći od najboljeg interesa svakog pojedinog djeteta. Tako se i u području znanstvenih istraživanja ostvaruje načelo Konvencije o pravima djeteta, koje zahtijeva da djeca, u skladu sa svojom razvojnom dobi, budu aktivni sudionici u svim aspektima svog života, pa tako i u planiranju istraživanja, umjesto da budu samo "objekti istraživanja".

U ovom je radu opisana metodologija FP7 BECAN projekta u kojem su djeca, ali i njihovi roditelji, kroz sudjelovanje u 10 fokusnih grupa (7 fokusnih grupa s djecom i 3 fokusne grupe s roditeljima) aktivno pridonijeli kulturalnoj validaciji predviđenih međunarodnih upitnika nasilnih odgojnih postupaka u obitelji. Usto je temeljem njihovih komentara na sadržaj pitanja istraživanje prošireno na nenasilne odgojne postupke, stavove prema tjelesnom kažnjavanju, stresore kojima su izloženi roditelji, te vršnjačko nasilje kojem su izložena ili ga čine djeca. U radu je napravljen osvrt i na metodološki značaj fokusnih grupa u pripremi istraživanja osjetljivih tema kao što je odgoj u obitelji.

Ključne riječi: pravo djece na sudjelovanje u istraživanju, sudjelujući pristup djece u istraživanjima, fokusne grupe o osjetljivim temama, nasilje u obitelji

1. Uvod

Polazeći od Konvencije o pravima djeteta, danas je široko prihvaćeno opredjeljenje da djeca moraju imati mogućnost izražavanja svojeg mišljenja o aktivnostima i sadržajima koji utječu na njihovu dobrobit te da se njihova mišljenja trebaju poštovati polazeći od najboljeg interesa svakog pojedinog djeteta. Ovaj je stav o pravu djece da, na dobno primjeren način, izraze svoje mišljenje o značajnim temama, bez da se ugrozi njihova sigurnost i dobrobit, ključan za procjenu opravdanosti i etičnosti istraživanja u kojima sudjeluju djeca. Pri tome istraživač treba naći odgovarajuću ravnotežu između prava djeteta na izražavanje svojeg mišljenja i iskustva o

životno značajnim stvarima te obveze odraslih (roditelja, odnosno skrbnika i istraživača) da pri tome djeluju u najboljem interesu djeteta i zaštite dijete od mogućih štetnih učinaka sudjelovanja u istraživanju (Schnek i Williamson, 2005). Uspostavljanje ove ravnoteže, koja je suštinski važna za procjenu opravdanosti i etičnosti istraživanja, posebno je značajna u istraživanjima osjetljivih tema kao što je, primjerice, izloženost djece nasilju u obitelji, psihosocijalni razvoj HIV pozitivne djece, potrebe djece čiji su roditelji ovisnici i potrebe djece čiji su roditelji osobe s duševnim smetnjama. Naime, kod ovako osjetljivih tema može se postaviti pitanje je li interes roditelja da dijete sudjeluje u istraživanju u suprotnosti s interesom i pravom djeteta da iskaže svoje mišljenje o možda bolnim iskustvima.

Općeprihvaćeni standard za sve one koji se žele baviti istraživanjem nasilja nad djecom uključuje preporuku da se već u fazi planiranja istraživanja osigura sudjelovanje djece (Laws i Mann, 2004). Pri tome istraživač treba voditi računa da djeca mogu imati dvije različite uloge u aktivnostima koje se odnose na prikupljanje podataka o doživljenom nasilju (bez obzira radi li se o vršnjačkom nasilju, nasilju u obitelji, ili nekom drugom obliku nasilja) (Schnek i Williamson, 2005):

1. Djeca kao sudionici. Sudjelujući pristup promiče uključivanje aktivnog doprinosa djece u planiranju sadržaja i načinu prikupljanja podataka i treba ga koristiti što je moguće češće. Ovaj pristup je blizak kvalitativnoj metodologiji i uključivanju manjeg broja djece koja sudjeluju kao značajni akteri planiranja istraživanja.
2. Djeca kao ispitanici. Odnosi se na primjenu sudjelujućih planiranih istraživačkih postupaka s većim uzorcima djece. Ovaj pristup je blizak kvantitativnoj metodologiji i uključivanju većeg broja djece koja sudjeluju kao davatelji informacija, odnosno kao izvor podataka o unaprijed definiranim sadržajima na prethodno pozorno planirani način.

Kad se radi o osjetljivim temama kao što je, primjerice, nasilje koje su djeca doživjela u obitelji, bez obzira jesu li djeca u ulozi sudionika ili ispitanika, bitno je da se istraživači strogo drže etičkih načela od kojih posebno izdvajamo načelo korisnosti nalaza istraživanja za unaprijeđenje života djece (Laws i Mann, 2004).

S obzirom da analizom radova iz područja nasilja nad djecom u obitelji (Ajduković i sur., 2010) nismo uočili jasno razlikovanje ove dvije uloge djece, te da tek malobrojna istraživanja imaju dobro opisano aktivno sudjelovanje djece u fazi planiranja istraživanja ili izrade upitnika (npr. Ždero, 2008), u ovom tekstu želimo detaljno opisati naše iskustvo vezano uz sudjelovanje djece i roditelja u fazi planiranja međunarodnog epidemiološkog istraživanja izloženosti djece nasilju u obitelji (*BECAN Epidemiological Study on Child Abuse and Neglect*) te utjecaj njihovih mišljenja i prijedloga na završno definiranje sadržaja istraživanja. Kako su u planiranju ovog istraživanja provedene fokusne grupe i s djecom i s roditeljima, ovakva priprema istraživanja predstavlja, po našim saznanjima, do sada prvi primjer takve istraživačke prakse u Hrvatskoj.

1.1. O projektu BECAN

U listopadu 2009. godine započeo je trogodišnji međunarodni istraživački projekt *BECAN Epidemiological Study on Child Abuse and Neglect* kojeg financira Europska unija u okviru prestižnih projekata FP7 u području zdravlja. Projekti FP7 su glavni mehanizam kojim Europska unija potiče znanstvena istraživanja i istraživačku suradnju među zemljama članicama i zemljama kandidatkinjama.

Pokretanje ovog epidemiološkog projekta potaknuto je nedostatkom relevantnih i međunarodno usporedivih podataka te ubrzanim promjenama koje se događaju u zemljama jugoistočne Europe. Naime, analize UNICEF-IRC (2005) su pokazale da postojeća istraživanja nemaju metodologiju koja bi omogućila usporedbu među zemljama određene regije te da su u pravilu provedena na malim prigodnim uzorcima uz nedosljedne kriterije definiranja nasilja nad djecom.

Projekt¹ se provodi kao epidemiološko istraživanje u devet zemalja, na slučajnom uzorku, s ciljem procjene zlostavljanja i zanemarivanja djece u općoj populaciji od 11 do 16 godina. Istraživanje uključuje i prigodni uzorak djece koja nisu u sustavu obrazovanja. Predviđena je usporedba podataka dobivenih iz različitih izvora (i roditelji i njihova djeca će sudjelovati u istraživanju) te usporedba epidemioloških podataka sa službenim podatcima o zlostavljanju i zanemarivanju djece. Očekivani ishod projekta je prikupljanje relevantnih informacija i njihovo predstavljanje donositeljima odluka te djelotvorniji preventivni rad u području zlostavljanja i zanemarivanja djece.

Iako je već u fazi pripreme projekta bilo predviđeno da će se u istraživanju koristiti poznati međunarodni instrumenti za procjenu incidencije i prevalencije izloženosti djece zlostavljanju i zanemarivanju koje su izradili ISPCAN (*International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect* – Međunarodno udruženje za prevenciju zlostavljanja i zanemarivanja djece) i UNICEF, predviđeno je provođenje fokusnih grupa s djecom i roditeljima, cilj čega je provjera primjerenosti upitnika i sadržaja istraživanja te prilagodba upitnika temeljem tih rezultata.

Predviđeni upitnici ICAST-C (*ISPCAN Child Abuse Screening Tool – Children’s Version*) i ICAST-P (*ISPCAN Parent Questionnaire: Punishment, discipline and violence in home; Child Abuse Screening Tool – Parents’ Version*) pružaju mogućnost za precizno i opširno izvješćivanje o incidenciji nasilja nad djecom. S obzirom na to da se nasilje različito definira u različitim kulturama, ovi upitnici ne koriste pojmove poput “nasilja” i “zlostavljanja”, već ispituju učestalost određenih ponašanja, a interpretacija rezultata ovisi o kontekstu i normama pojedine zajednice. Upravo zbog toga što omogućuje međukulturalnu usporedbu rezultata, ovaj je upitnik bio primjeren odabir za ovo istraživanje. Usto su ovi upitnici već prevedeni, primijenjeni i provjereni u većem broju zemalja, gdje su pokazali zadovoljavajuću pouzdanost (Dunne i sur., 2009; Runyan i sur., 2009; Runyan, Dunne, Zolotor, 2009; Zolotor i sur., 2009). Treba napomenuti da su i do sada u različitim istraživanjima rađene manje izmjene upitnika. U BECAN projektu napravljene su neke modifikacije skale odgovora, pri čemu je uveden veći raspon ponuđenih odgovora vezanih uz učestalost doživljavanja pojedinih ponašanja te su ponuđene kategorije odgovora preciznije određene od onih u izvornoj verziji upitnika, što omogućava bolju procjenu učestalosti te olakšava sudionicima ispunjavanje upitnika. S obzirom da projekt omogućava da se, uz već spomenute obavezne upitnike ICAST-C i ICAST-P, uključe i neke druge varijable, hrvatsku verziju upitnika za roditelje smo već na samom početku proširili većim brojem pitanja koja se odnose na kontekstualne okolnosti odgoja djece i nasilnih postupaka u obitelji, koje su se u ranijim istraživanjima pokazale kao značajni čimbenici rizika (kao, primjerice, siromaštvo, loši stambeni uvjeti, sukobi među partnerima) (WHO i ISPCAN, 2006). Upitnik za djecu smo proširili Skalom vršnjačkog nasilja koju smo konstruirali za potrebe ovog istraživanja. Naime, dosadašnja sustavna međunarodna istraživanja viktimizacije djece pokazala su da je nasilje u obitelji jedan od značajnih čimbenika rizika za činjenje vršnjačkog nasilja, a da vršnjačko nasilje značajno povećava ukupnu viktimizacije djece i mladih (Shields i Cicchetti, 2001; Finkelhor i sur., 2005; Finkelhor i sur., 2009). Stoga smo željeli iskoristiti provođenje istraživanja na reprezentativnom uzorku kako bismo prikupili podatke i o ovom aspektu viktimizacije djece.

Provođenje glavnog epidemiološkog istraživanja ovim upitnicima predviđeno je tek nakon vrlo pozorne pripreme. Priprema se odvija u dvije faze. Prva faza pripreme, koja je opisana u ovom radu, uključuje sudjelovanje djece i roditelja u fazi planiranja istraživanja kroz fokusne grupe. Temeljem nalaza fokusnih grupa priredit će se radna verzija upitnika te definirati način prikupljanja podatka. Kao prvo, i djeca i njihovi roditelji nezavisno ispunjavaju upitnike te je potrebno osigurati pouzdani način uparivanja njihovih upitnika, uz očuvanje anonimnosti. Usto je, s obzirom da se radi o osjetljivoj temi, potrebno posvetiti veliku pozornost motivaciji djece i roditelja za sudjelovanje u istraživanju i davanje iskrenih odgovora na postavljena pitanja. Stoga će se u drugoj fazi pripreme provesti pilot istraživanje u kojem će se, na uzorku od

¹ Projekt HEALTH-F2-2009-223478 (Ugovor br. 223478) se odvija pod koordinacijom grčkog tima kojeg vodi dr. George Nikolaides, psihijatar, predstojnik Odjela za obiteljske odnose, Centra za prevenciju zlostavljanja i zanemarivanje djece, Instituta za dječje zdravlje u Ateni. U istraživanju, uz Hrvatsku i Grčku, sudjeluju Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Makedonija, Rumunjska, Srbija i Turska.

oko 150 do 200 učenika i njihovih roditelja, testirati primjenjivost upitnika i planiranog načina prikupljanja podataka u stvarnom okruženju. Temeljem iskustva iz te druge faze pripreme izvršit će se završna dorada upitnika i postupaka istraživanja. Ovaj postupak se provodi u svakoj zemlji sudionici istraživanja.

Planirano je da glavno istraživanje započne početkom 2011. godine. U istraživanju će se koristiti reprezentativni stratificirani klaster uzorak od 2% ukupnog broja djece od 11, 13 i 16 godina, redovnih polaznika škola, koja žive u urbanim i ruralnim sredinama. Tako će se u Hrvatskoj obuhvatiti uzorak od najmanje 3.000 djece i njihovih roditelja. Istovremeno s epidemiološkom studijom provodit će se prikupljanje podataka o postojećim slučajevima prijavljenog zlostavljanja i zanemarivanja djece iz nadležnih institucija.

Kao što je već navedeno, zbog vrlo pažljivo planirane metodologije sudjelovanja djece i roditelja u fazi planiranja istraživanja te značaja spoznaja koje su pri tome prikupljene, u tekstu koji slijedi bit će detaljno opisan način provođenja i nalazi provedenih fokusnih grupa.

2. Metodologija fokusnih grupa

2.1. Svrha provođenja fokusnih grupa

U projektu BECAN predviđeno je pred-istraživanje pomoću metode fokusnih grupa kako bi se odgovorilo na sljedeća pitanja:

1. Je li upitnik razvojno primjeren učenicima različite dobi?
2. Jesu li pitanja u upitniku za djecu sadržajno primjerena predmetu mjerenja?
3. Jesu li pitanja u upitniku za roditelje sadržajno primjerena?
4. Koliko vremena je potrebno za ispunjavanje upitnika?
5. Obuhvaćaju li upitnici dobro fenomen zlostavljanja i zanemarivanja djece?
6. Koje su poteškoće s kojima se djeca i roditelji suočavaju prilikom ispunjavanja upitnika?
7. Podržavaju li djeca i roditelji provođenje ovakvog istraživanja i kakve koristi vide od toga?

2.2. O metodi fokusnih grupa

Fokusne grupe predstavljaju metodu za prikupljanje podataka za kvalitativnu analizu. Najveća prednost fokusnih grupa u odnosu na druge metode je da se ovim načinom, pored dobivanja informacija od samih sudionika, omogućuje i međusobna interakcija između sudionika. Zbog toga se u fokusnim grupama omogućuje lakše dijeljenje iskustava, stavova i znanja.

Powell i suradnici (1996) fokusne grupe definiraju kao grupu pozorno izabranih pojedinaca koji, na temelju vlastitog iskustva, raspravljaju o nekoj temi koja je u fokusu istraživanja. Može se reći da su fokusne grupe oblik grupnog intervjua, no između njih postoji bitna razlika. Grupni intervju uključuje istovremeno intervjuiranje određenog broja ljudi, a naglasak je na interakciji između istraživača i sudionika intervjua. Fokusna grupa se, međutim, oslanja na interakciju među sudionicima grupe na zadanu temu.

Fokusne se grupe mogu koristiti u preliminarnoj i eksplorativnoj fazi istraživanja (Gibbs, 1997). Također se mogu koristiti tijekom istraživanja kako bi se evaluirao ili izradio plan istraživačkih aktivnosti ili kad je istraživanje završeno, kako bi se procijenio njegov učinak ili kako bi se generirali daljnji smjerovi istraživanja. Polazeći od toga, fokusne grupe se mogu koristiti kao samostalna metoda ili kao dio istraživanja, u kombinaciji s drugim metodama. Iako fokusne grupe mogu pomoći pri ispitivanju ili generiranju hipoteza istraživanja, te kod razvoja tvrdnji ili pitanja za upitnike i intervjue, one imaju ograničenu mogućnost generalizacije rezultata na cijelu populaciju zbog malog broja sudionika koji nisu izdvojeni slučajnim odabirom.

Fokusne grupe su se kroz nekoliko desetljeća pokazale vrlo uspješnim u istraživanju osjetljivih tema iz područja nasilja, mentalnog i tjelesnog zdravlja (Wong, 2008). U ovom su se istraživanju fokusne grupe provodile u skladu sa spoznajama o specifičnostima njihove primjene kada se provode istraživanja osjetljivih tema s djecom (Hoppe i sur., 1995).

2.3. Postupak

Tijekom travnja i svibnja 2010. na širem području Zagreba provedeno je sedam fokusnih grupa s djecom i tri s roditeljima. I dječje i roditeljske fokusne grupe odvijale su se prema unaprijed utvrđenom protokolu. Na početku su sudionici bili upoznati sa svrhom, načinom i pravilima rada te su se i oni i voditelji ukratko predstavili. Voditelji su prije početka rasprave još jednom sa sudionicima provjerili slažu li se svi sa svojim sudjelovanjem, sa snimanjem razgovora diktafonom te pravilima rada u grupi (kao što su povjerljivost, uvažavanje drugih sudionika i sl.). Zatim je slijedilo nekoliko uvodnih pitanja za raspravu kako bi se sudionici opustili i upoznali s temom, nakon čega su, svatko za sebe, ispunjavali upitnik. Roditelji su ispunjavali upitnik namijenjen roditeljima, a učenici upitnik namijenjen djeci. Kada su svi ispunili upitnike, započela je rasprava vođena unaprijed pripremljenim pitanjima, a odnosila se na sam upitnik, njegovu primjerenost, razumljivost i iskazivanje sugestija za poboljšanje. Sudionicima fokusnih grupa postavljena su pitanja vezana uz razumljivost nekih formulacija u upitniku i način odgovaranja na pitanja. Usto je postavljen i veći broj tzv. otvorenih pitanja, a odgovori na ova pitanja su se u kasnijoj analizi pokazali posebno korisnima za unapređenje istraživanja. To su sljedeća pitanja:

- Kako ste se osjećali vezano uz to što vas pitamo ovakva pitanja?
- Je li vas netko ranije pitao ovakva pitanja? Ako da, tko?
- Smatrate li da je dobro pitati djecu i mlade vaše/ove dobi ovakva pitanja?
- Koje su najbolje metode za promjenu ponašanja djece, a koje metode roditelji ne bi trebali koristiti u odgoju?
- Postoji li nešto što vas nismo pitali, a trebali smo?
- Mislite li da neko važno pitanje nedostaje u upitniku? Ako da, što mislite, koje bismo pitanje trebali dodati u upitnik?
- Mislite li da ima pitanja koja treba izbaciti iz upitnika? Ako da, koja pitanja?
- Postoji li još nešto vezano uz odgoj djece o čemu biste željeli razgovarati?
- Postoji li još nešto vezano uz nasilje nad djecom o čemu biste željeli razgovarati?

U svakoj fokusnoj grupi je, uz voditelja, prisustvovao i po jedan suvoditelj te jedan zapisničar. Voditelji i suvoditelji bili su psiholozi i socijalni radnici, članovi istraživačkog tima, a zapisničarke su bile studentice završne godine studija socijalnog rada. Napravljen je transkript svake fokusne grupe, odnosno vjerni zapis svega što su govorili sudionici i voditelj. Temeljem transkripta napravljena je analiza svake provedene fokusne grupe prema standardiziranom predlošku. Na kraju su sva izvješća sažeta u dva završna izvješća (jedno za roditeljske fokusne grupe, a drugo za dječje) prema predlošku² koji je bio identičan za sve zemlje suradnice. Standardizirani predložak je omogućio da se sustavno prikažu podatci koji se odnose na neke objektivne okolnosti primjene upitnika (npr. trajanje primjene, jasnoća pojedinih pitanja i korištenih formulacija) te da se temeljem metode analize sadržaja sažmu odgovori na prethodno navedena otvorena pitanja koja su neposredno vezana uz ciljeve provedbe ovih fokusnih grupa.

2.4. Sudionici u istraživanju

Djeca/učenici

Za potrebe ovog istraživanja održano je sedam fokusnih grupa s učenicima različite dobi i to dvije s učenicima petog razreda, dvije s učenicima sedmog razreda i dvije s učenicima drugog razreda srednje škole te jedna fokusna grupa s učenicima u dobi od 16 godina koji sudjeluju u poludnevnom stručnom programu Doma za odgoj djece i mladeži. Ukupno je u fokusnim grupama sudjelovalo 64 djece/učenika.

² Predlošci za analizu svake pojedine fokusne grupe te predlošci za sažimanje fokusnih grupa roditelja i fokusnih grupa djece su vrlo opsežni te ih nije moguće prikazati u ovom radu. Zainteresirani čitatelji se mogu javiti autorima članka ukoliko žele dobiti uvid u predloške.

Tablica 1. Broj djece sudionika fokusnih grupa i njihova raspodjela prema dobi i spolu

	Djeca (prema dobnim skupinama)						
	11 godina		13 godina		16 godina		Srednjoškolci iz odgojnog doma
Broj fokusnih grupa	2		2		2		1
Ukupni broj djece	9	10	9	8	10	9	9
Broj dječaka	2	5	4	5	5	0	8
Broj djevojčica	7	5	5	3	5	9	1

U istraživanju su sudjelovale škole s područja grada Zagreba koje su odabrane tako da jedna osnovna škola bude iz urbane, a druga iz ruralne sredine. Srednje škole birane su tako da jedna škola bude strukovna, a druga gimnazija. Kao što se može vidjeti, kod srednjoškolaca je u samo jednoj fokusnoj grupi bio jednak broj mladića i djevojaka. Grupa, koja je provedena u "ženskoj" strukovnoj školi, sastojala se samo od djevojaka. Također je bilo planirano da u fokusnoj grupi srednjoškolaca, korisnika poludnevnog stručnog tretmana u odgojnom domu, budu samo mladići, polaznici "muških" strukovnih škola. Tako smo željeli osigurati prikupljanje podataka o rasponu doživljenih situacija u stvarnom školskom okruženju srednjoškolaca u kojem se škole razlikuju s obzirom na omjer mladića i djevojaka. Unatoč našim očekivanjima, u fokusnu grupu, u kojoj smo očekivali samo mladiće, došla je i jedna djevojka koja je željela sudjelovati u radu. Smatrali smo da je etično omogućiti joj sudjelovanje te da ćemo tako steći dragocjeno iskustvo za situacije u kojima će mladići ili djevojke biti manjina u razrednom okruženju. Uključivanje srednjoškolaca, korisnika poludnevnog stručnog tretmana u odgojnom domu, imalo je za cilj da se, već od faze planiranja istraživanja, osigura sudjelovanje mladih koji su imali poteškoća u školovanju i poštivanju društvenih normi, te koji dolaze iz rizičnih obitelji.

Istraživači su temeljem odobrenja MZOŠ-a kontaktirali ravnatelje škola i zatražili dozvolu za provođenje fokusnih grupa u njihovoj školi. Ravnateljima je predstavljen projekt i objašnjena im je etička procedura za provođenje fokusnih grupa te su im podijeljeni obrasci za pristanke na sudjelovanje za učenike i roditelje učenika. Ravnatelji ili stručni suradnici u školama su zatim učenicima, za koje su smatrali da bi bili zainteresirani sudjelovati u istraživanju, dali obrasce za pristanke na sudjelovanje u fokusnoj grupi. Ukoliko su učenici sami bili suglasni sa sudjelovanjem, dobili su i obrazac za pristanak koji su trebali potpisati njihovi roditelji. Samo su učenici, koji su imali potpisanu suglasnost roditelja i potpisanu vlastitu suglasnost, mogli sudjelovati u fokusnim grupama. I učenici i roditelji su, uz obrasce za informirani pristanak, dobili i odgovarajuće pisane informacije o projektu.

Kada je utvrđen broj djece (koji nije smio biti veći od 10), koja će prisustvovati fokusnoj grupi, dogovoren je termin održavanja o kojem su djeca pravovremeno bila obaviještena. Sama provedba fokusnih grupa trajala je između 90 i 120 minuta, dok je za ispunjavanje upitnika djeci trebalo između 12 i 43 minute.

Na početku svake fokusne grupe istraživači su izvijestili učenike da je sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno i da mogu odustati u bilo kojem trenutku.

Roditelji

Održane su tri fokusne rupe s roditeljima u kojima je ukupno sudjelovalo 16 roditelja. Ukoliko je to bilo moguće, u fokusnim grupama sudjelovali su roditelji učenika koji su sudjelovali u fokusnim grupama, a u preostalim slučajevima sudjelovali su roditelji koji imaju djecu odgovarajuće dobi za sudjelovanje u istraživanju. Pri tome smo uz pomoć stručnih suradnika u školama nastojali osigurati heterogenost roditelja s obzirom na broj djece (sedmero roditelja s jednim djetetom, petero s dvoje djece, troje s troje djece i jedan roditelj s četvero djece), razinu obrazovanja i bračni status.

Tablica 2. Struktura sudionika u roditeljskim fokusnim grupama prema bračnom statusu

	U braku	U izvanbračnoj zajednici	Razvedeni	Udovac/ica	Nepoznato	Ukupno
Majke	6	1	2	0	1	10
Očevi	4	0	0	1	1	6

Tablica 3. Struktura sudionika u roditeljskim fokusnim grupama prema završenom obrazovanju

	KV	SSS	SSS (gimnazija)	VŠS	VSS	mr.sc./dr.sc.	Ukupno
Majke	1	5	2	1	0	1	10
Očevi	0	4	0	0	2	0	6

Fokusne grupe s roditeljima planirane su tako da bude po jedna fokusna grupa s roditeljima djece osnovnoškolske dobi iz urbane sredine, jedna s roditeljima iz ruralne sredine i jedna s roditeljima učenika koji pohađaju srednju školu.

Kao što se može uočiti, broj fokusnih grupa s roditeljima je manji od broja fokusnih grupa s djecom jer smo smatrali da je, s obzirom na cilj provođenja ovog dijela istraživanja, dovoljno provesti jednu zajedničku grupu za roditelje učenika 5. i 7. razreda u urbanoj i jednu u ruralnoj sredini, te jednu grupu s roditeljima srednjoškolaca koji pohađaju različite škole. Budući da je strategija uzorkovanja bila osiguravanje sudjelovanja roditelja djece različite dobi, smatrali smo da nije potrebno organizirati posebnu grupu za roditelje mladih koji su korisnici produženog stručnog tretmana u odgojnom domu.

Kao što je uočljivo iz tablice 4., broj očeva je bio manji od broja majki (6:10). Prema mišljenju psihologa i ravnatelja, s kojima smo surađivali pri okupljanju roditelja, to odražava njihov uobičajeni omjer dolazaka na roditeljske sastanke i slične aktivnosti u školi. Prema našim uputama, stručni suradnici u školama kontaktirali su roditelje djece odgovarajuće dobi. Roditeljima, koji su putem telefonskog kontakta pristali na sudjelovanje, poslani su pozivi, u kojima su bile navedene informacije o svrsi i načinu rada, te vrijeme i mjesto održavanja fokusne grupe.

Provedba svake grupe trajala je od 115 do 120 minuta. Pokazalo se da se vrijeme potrebno za ispunjavanje upitnika kretalo u rasponu od 15 do 31 minute.

Tablica 4. Broj roditelja sudionika fokusnih grupa i njihova raspodjela prema spolu i dobi djece

	Roditelji (prema dobnim skupinama djece)		
	Osnovnoškolci (urbano područje)	Osnovnoškolci (ruralno područje)	Srednjoškolci
Ukupan broj sudionika	6	5	5
Broj očeva	3	3	0
Broj majki	3	2	5

Kao i kod fokusnih grupa s učenicima, roditeljima je na početku svake fokusne grupe naglašeno da je njihovo sudjelovanje dobrovoljno.

3. Glavni nalazi fokusnih grupa

Kako je primarni cilj ovog rada opis našeg iskustva uključivanja djece i roditelja u fazi planiranja istraživanja izloženosti djece nasilju u obitelji te pojašnjenje kako su njihova mišljenja i prijedlozi uključeni u završno definiranje sadržaja istraživanja, upravo ćemo tim aspektima posvetiti posebnu pozornost. Također ćemo se osvrnuti i na neka ključna pitanja zbog kojih su se provodile ove fokusne grupe.

3.1. Nalazi fokusnih grupa s djecom/učenicima

Analiza trajanja ispunjavanja upitnika, vrste i broja pitanja koje su učenici postavljali pokazala je da je upitnik razvojni primjeren učenicima različite dobi te da se istraživanje, uz odgovarajuću uputu, može provesti u sklopu jednog školskog sata.

Tijekom rasprave usmjerenost voditelja grupa bila je na samom sadržaju upitnika, njegovoj razumljivosti i prikladnosti. Neke su riječi djeci bile nejasne ili su ih pak različito tumačila te smo na temelju njihovih prijedloga neka pitanja preformulirali i prilagodili ih dobnim skupinama s kojima planiramo provesti istraživanje.

Učenici, koji su sudjelovali u provedenim fokusnim grupama, iskazali su zanimanje za teme o kojima se raspravljalo i bili su pozorni i spremni za suradnju tijekom ispunjavanja upitnika. Iz rasprave, koja je uslijedila nakon ispunjavanja upitnika, bilo je vidljivo da učenici imaju potrebu razgovarati o nasilju koje se događa oko njih, bilo kod kuće, bilo u školskom okruženju. Posebno su ih zaintrigirala pitanja o vršnjačkom nasilju s kojim se, kako navode, svakodnevno susreću (*“zato što nekoga uvrijediš, recimo ja nekoga svako malo uvrijedim, ali to je onako prijateljski”*, 11 g.). Jedan od njihovih prijedloga za unaprjeđenje instrumenta bio je dodavanje većeg broja pitanja vezanih uz vršnjačko zlostavljanje putem interneta i mobitela (*“Prošla je ova fora sa grafitima, sad sve ide online.”*, 16 g.). Neki od sudionika potvrdili su da imaju takva iskustva, no nisu o njima željeli pobliže raspravljati.

Kao jednu od glavnih tema, uočenih prilikom rasprava, svakako treba izdvojiti potrebu za opravdavanjem nasilnog ponašanja drugih članova obitelji, ali i njihovih vršnjaka i prijatelja. Naime, mnoga su djeca navela kako su ih roditelji ponekad udarili, vikali na njih ili ih nazivali pogrđnim imenima, no imali su potrebu reći da se to dogodilo kao odgovor na neko njihovo neprimjerno ponašanje, da su to sami zaslužili ili da roditelji nisu pri tome ništa loše mislili (*“Ja mislim da bi trebali dodati razloge zašto su nam roditelji recimo prijetili, zašto su nas istukli...”*, 11 g.). Kada se pak radilo o tjelesnom nasilju ili vrijeđanju od strane braće, sestara ili prijatelja, mnogi su sudionici rekli da je to “normalno”, da se danas svi mladi tako ponašaju i međusobno razgovaraju ili da se radilo o šali ili igri.

Djeca su napomenula i da upitnik sadrži velik broj pitanja o tjelesnom zlostavljanju, a da su oni češće izloženi različitim oblicima emocionalnog nasilja te da nam nedostaje još pitanja vezanih uz to. Stoga smo odlučili u upitnik dodati još nekoliko pitanja o emocionalnom nasilju nad djecom te smo ih formulirali na temelju primjera koje su sudionici fokusnih grupa iskazali kao ona ponašanja koja se često događaju njima ili drugoj djeci u njihovoj okolini.

U svim provedenim fokusnim grupama pokazalo se da je barem jedno dijete imalo iskustva s posrednim ili neposrednim zlostavljanjem od strane nekog od članova svoje obitelji. Ta djeca to nisu jasno iskazivala pred ostalim sudionicima, ali su o svojim iskustvima pisala u upitniku. Iz njihovih odgovora bila je uočljiva već spomenuta potreba za opravdavanjem takvog ponašanja njihovih bližnjih.

Posebno velika učestalost doživljenog nasilja uočena je kod mladih uključenih u poludnevni stručni tretman u odgojnom domu koji su o svojim iskustvima i otvoreno govorili. Naime, takva ponašanja oni smatraju uobičajenima (*“100% je svako dijete mama udarila”*, 16 g.) te su često i sami počinitelji nasilja nad svojim vršnjacima. Vlastito nasilno ponašanje ne smatraju problematičnim pa je tako jedan od njih rekao da tuče druge jer *“S nekim ljudima ne možete drugačije... Ne možete njima lijepo objasniti ... Umišljena smeća i takve sve treba tuć.”* (16 godina). Mnogi od sudionika naveli su primjere vrlo okrutnih oblika nasilja koje su doživjeli oni sami ili njihovi prijatelji, primjerice, jedan je mladić naveo da je njegovu prijateljicu otac palio užarenim nožem. Usto je u njihovim obiteljima često i nasilje među roditeljima kojemu ta djeca svakodnevno svjedoče. Ova fokusna grupa bila je vrlo specifična, no pružila je dobar uvid u nasilna iskustva koja djeca i mladi mogu imati u svojim obiteljima.

U ostalim fokusnim grupama velik broj djece izjavio je kako o ovakvim temama s njima nikada nitko nije razgovarao. Tijekom rasprave o primjerenosti sadržaja upitnika odgovorili su da se radi o temama i pitanjima koja su njima dobro poznata i koja smatraju važnima te da su primjerena njihovoj dobi. Iako su stariji sudionici bili zabrinuti kako će djeca u petom razredu reagirati na pitanja o spolnom uznemiravanju i zlostavljanju, jedanaestogodišnjaci su na njih

spreмно odgovarali i potvrdili nam da su takva pitanja prikladna za njihovu dob i da nisu nešto što je njima strano i nepoznato.

Iako su djeci neka od pitanja u upitniku bila smiješna ili čudna, izjavila su da je to tako samo zato što ona nemaju sličnih iskustava (*"Ima stvarno nekih pitanja koja su potpuno smiješna, ali mislim da su ta pitanja opet smiješna nama kojima se to ne dešava. Da se nekom to desilo, sigurno mu ne bi bilo smiješno"*, 11 g.), ali da su takva pitanja sigurno vrlo važna za djecu koja doživljavaju nasilje u svom domu (*"Da, htio sam reći da meni nije ni jedno pitanje smiješno i da su mi sva važna pitanja"*, 13 g.). Svi su se složili da bi ovakvo istraživanje trebalo biti provedeno s većim brojem djece njihove dobi i da ovim temama stručnjaci i roditelji trebaju posvetiti više pozornosti (*"Trebamo pričati o tome zato što smo mi samo sada izrazili svoje mišljenje o tome, naše doživljaje, zapravo. Mislim da o tome treba pričati, ali ne s nekim na cesti, nego s nekim pouzdanim, naravno zato da se ne bi iskoristilo u krive svrhe."*, 13 g.).

U cjelini možemo zaključiti da su pitanja u upitniku za djecu sadržajno primjerena djeci u dobi od 11 do 16 godina. Iako nisu svi sudionici doživjeli nasilje u obitelji, pokazali su svijest o tome da postoje djeca koja imaju takva teška iskustva. Prema mišljenju djece, u upitniku nije u dovoljnoj mjeri obuhvaćen fenomen emocionalnog nasilja u obitelji te vršnjačkog nasilja putem interneta. Djeca podržavaju provođenje ovakvog istraživanja jer, prema njihovom mišljenju, toj temi stručnjaci i roditelji trebaju posvetiti više pozornosti. U fokusnim grupama se također pokazalo da djeca imaju veliku potrebu opravdati nasilno ponašanje svojih roditelja, ali i nasilno ponašanje u vršnjačkoj skupini.

3.2. Nalazi fokusnih grupa s roditeljima

Roditelji, koji su sudjelovali u provedenim fokusnim grupama, bili su također vrlo zainteresirani za razgovor o svojoj djeci i temi odgoja. Imali su potrebu razgovarati o problemima s kojima se susreću kao roditelji i dilemama koje ih muče pri odabiru prikladnih odgojnih postupaka. Iako su na početku fokusnih grupa izražavali zabrinutost zbog njihovog trajanja, nakon što smo iscrpili predviđena pitanja za razgovor, imali su potrebu nastaviti razgovarati i postavljali su vrlo praktična pitanja u vezi odgoja svoje djece.

Mnogi su sudionici naveli i kako često imaju problema s odabirom odgojnih metoda i prikladnih reakcija u pojedinim situacijama, ali kako ne znaju kome bi se mogli obratiti u vezi toga (*"Na žalost, nitko nas ne uči o roditeljstvu, a nema pravila da bez obzira koliko god svoje pažnje, slobodnog vremena, ljubavi, žrtve uložite, da ćete dobiti dobar rezultat"*, roditelj).

Neki od njih su otvoreno navodili da ponekad fizički kažnjavaju djecu, ali su imali i potrebu opravdati svoje ponašanje (*"Tu piše, koliko puta ste udarili dijete u proteklih godinu dana? Sad, jel' se to odnosi na pitanje da li sam ga udario, ne znam, da sam ga nabio onak', ili sam ga pljusnuo da bih mu skrenuo pažnju. Mislim, to je razlika velika."*, roditelj). Jedan od načina opravdavanja je bio i taj da je nasilni postupak prema djetetu u nekim situacijama jedino rješenje. Javljalo se i okrivljavanje djeteta pa su tako neki roditelji rekli da dijete jednostavno ne mogu na drugi način disciplinirati. To nam je ukazalo na potrebu uvođenja skale stavova o tjelesnom kažnjavanju djece u istraživanje.

Roditelji su također bili upoznati sa sadržajem upitnika za djecu, iako ga nisu vidjeli. U razgovoru su iskazali svoju zabrinutost zbog problema vršnjačkog nasilja koje smatraju vrlo raširenim među djecom, a o kojem djeca rijetko žele govoriti (*"Slučajno sam ušla na njegovu facebook stranicu i mogu vam reći da sam se debelo zaprepastila, debelo sam se zaprepastila rječnikom, i jednom agresivnošću tih curica koje mu šalju poruke."*, roditelj). Podržali su uvođenje sadržaja koji se odnose na nasilje među djecom.

Usto su izrazili svoju zabrinutost dostupnošću različitih sadržaja na internetu te sigurnošću njihove djece na Facebook-u i sličnim web stranicama (*"Djeca puno brže sazrijevaju... i da djeca u četvrtom razredu idu na internet, Facebook, mislim, to treba imati na umu da djevojčice od deset godina borave na takvim stvarima"*, roditelj). Strah ih je zato što nad time nemaju nikakvu kontrolu i ne mogu znati s kime njihova djeca kontaktiraju putem interneta. Zbog toga smo se u dječjem upitniku vršnjačkog nasilja, među ostalim, usmjerili i na zlostavljanje djece putem elektroničkih medija.

U jednoj fokusnoj grupi mnogo se razgovaralo o seksualnom nasilju nad djecom jer su kćer jedne od sudionica spolno napastovali u školi. Iako se radilo o slučaju koji je već bio poznat svim sudionicima i počinitelj je bio sankcioniran, roditelji su izrazili zabrinutost za svoju djecu i imali su potrebu o tome razgovarati sa stručnjacima.

U razgovoru s roditeljima dotakli smo se i primjerenosti dječjeg upitnika za pojedine dobne skupine s kojima ćemo provoditi istraživanje. Oni taj upitnik smatraju primjerenim za djecu od 11 do 16 godina i smatraju da odgovaranje na takva pitanja djeci ne bi trebalo predstavljati problem.

Tijekom razgovora roditelji su naveli da ih stručnjaci rijetko pitaju koji su njihovi problemi i kako se oni nose s nepovoljnim životnim okolnostima i ulogom roditelja. Pokazali su da dobro prepoznaju kako neke nepovoljne životne situacije kao, primjerice, gubitak posla, razvod braka i preopterećenost poslom, negativno utječu na njihove roditeljske kapacitete. Stoga smo roditeljski upitnik odlučili proširiti pitanjima o različitim životnim stresorima kojima su bili ili još uvijek jesu izloženi roditelji (*"Mislim da biste možda mogli dodati i pitanje koje je vezano da li ste dobili otkaz i kada...3 godine sam bio bez posla i ja se nisam isto ponašao kao kod prvoga djeteta kada sam radio. Ono, možda i nesvjesno, ali jednostavno sam bio nervozna osoba"*, otac; *"Ja sam se za vrijeme rastave isto tako ponašala nekoliko mjeseci da ja samu sebe nisam prepoznala"*, majka). Usto sudionici smatraju da ih nije potrebno pitati samo o neprikladnim odgojnim metodama, već i o onim pozitivnim, koje svakodnevno koriste (*"Dakle, tome isto treba prilagoditi pitanja. A bez obzira na sve te probleme, postoji nekakav obrazac po kojem bi se moglo odgajati djecu, barem minimalni obrazac, nešto što je zaista temelj ljudske vrijednosti"*, roditelj). Na temelju toga dodali smo u upitnik i odgovarajući broj dodatnih pitanja o nenasilnim odgojnim postupcima roditelja.

Iako su neki roditelji naveli da su osjećali određenu nelagodu zbog sadržaja upitnika, koji se odnosi na njihovo nasilno ponašanje u odgoju, slažu se s postojanjem potrebe za provođenjem ovakvog istraživanja u čitavoj državi (*"Meni apsolutno ima smisla jer, ako išta, prođeš jednu fazu kad si sam sa sobom i papirom pa promisliš o tome"*, roditelj) i smatraju da dobiveni rezultati mogu biti od velike koristi stručnjacima koji rade s djecom.

U cjelini, možemo zaključiti da su, prema mišljenju roditelja, pitanja u upitniku sadržajno primjerena. Iako su im neka pitanja bila neugodna, smatraju da sudjelovanje u ovakvom istraživanju može biti korisno roditeljima da razmisle o svojim roditeljskim postupcima te da ukupni rezultati mogu biti korisni stručnjacima. Smatraju da je za bolji uvid u odgoj u obitelji važno proširiti upitnik uključivanjem pitanja o pozitivnim, nenasilnim odgojnim postupcima. Također podržavaju proširivanje istraživanja temom nasilja među djecom. Kao i djeca, imaju potrebu opravdati svoje nasilno ponašanje u odgoju te pokazuju da su svjesni kako neke nepovoljne okolnosti, kao što je razvod braka ili gubitak posla, utječu na češće korištenje nasilja.

4. Rasprava i zaključci

Iz rezultata fokusnih grupa može se izvesti više zaključaka koji su ključni za daljnje provođenje projekta BECAN.

1. Prema iskazu i djece i roditelja česta su ponašanja koja ukazuju na nasilje nad djecom u obitelji (*"Da ima sigurno 80% ljudi kojim se to događa"*, 11 g.). Iako je prema hrvatskom zakonu svaki oblik tjelesnog kažnjavanja djece nedopustiv, i djeca i roditelji iskazuju kako takvo ponašanje smatraju uobičajenim (*"Dobro, ja sam u ovom slučaju skroz protiv batina, protiv i one male čuške, ali život je nešto drugo. Svi mi planemo i ja mislim da nema roditelja koji ga barem u jednom trenutku nije malo, kao što ti kažeš..."*, roditelj). U razgovoru roditelji iskazuju opravdavanje nasilja u odgoju, ali i želju da budu roditelji koji neće trebati tjelesno kažnjavati djecu.

Navedeni iskazi roditelja o korištenju i opravdavanju tjelesnog kažnjavanja u odgoju, prikupljeni tijekom fokusnih grupa kao metode prikupljanja kvalitativnih podataka, u skladu su s dosadašnjim kvantitativnim istraživanjima koja su pokazala veliku raširenost tjelesnog kažnjavanja djece u Hrvatskoj (Delale, 2009.; Delale i Pećnik, 2010)³.

2. Prema iskazima djece i roditelja, potrebno je istraživati i vršnjačko nasilje. Učenici iskazuju

³ Više o ovom i drugim istraživanjima iz ovog područja može se pronaći u Ajduković i sur. (2010).

da velik broj ponašanja, koja se mogu svrstati u nasilje i zlostavljanje, smatraju normalnim ili uobičajenim (*"Pa to je sad teško jer sad recimo na odmoru netko dođe pa vas po ramenu udari, to bi se kod nekoga dalo shvatiti za nasilje, a kod nekog, ne znam, neki to misle kao da je to šala"*, 13 g.). I kod roditelja i kod djece pojavljuje se veliko zanimanje za istraživanje nasilja povezanog sa suvremenim tehnologijama, posebice Facebookom i drugim društvenim mrežama (*"Puno se vrijeđaju preko Facebooka i, ne znam, govore si ružne stvari"*, 13 g.). Djeca pokazuju svijest o raširenosti različitih oblika nasilja kojemu su oni sami ili njihovi vršnjaci izloženi preko interneta. S druge strane roditelji izražavaju zabrinutost jer ne znaju kako kontrolirati i zaštititi svoju djecu (*"Odgajaju ju svi drugi više nego ja – susjedi, škola, mediji, Facebook... jako utječu na nju."*, roditelj) zato što sami nemaju iskustva s takvim suvremenim tehnologijama.

3. Kod djece se pojavljuje snažna potreba za opravdavanjem nasilja. (*"Ali, zapravo, kad pogledaš na drugu stranu... ee, primijetit ćeš da oni to žele tebi za dobro, a ne da te uvrijede i da se ti osjećaš podcijenjenim ili manje važnim."*, 13 g.; *"Recimo, trebalo bi napisati zašto su to napravili. Recimo ako su vikali na tebe i sada oni ispadaju čudovišta, a ti si razbio prozor."*, 11 g.; *"Trebalo bi dodati dolje još, u igri ili za ozbiljno. Možda se to događalo, a samo se netko igrao s tobom."*, 11 g.; *"Ja mislim da bi u tim nekim pitanjima trebalo dodati da li je to u svađi, je li ti se poslije ispričao, razgovarao i to..."*, 11 g.).
 Usporedbom nalaza iz fokusnih grupa s podacima iz upitnika koje su djeca ispunila, pokazalo se da, premda djeca imaju iskustva nasilja u obitelji i od vršnjaka, u upitnicima umanjuju doživljeno nasilje, osobito ono od strane vršnjaka. Temeljem razgovora s djecom, pretpostavljamo da ga ne navode jer smatraju da su sami odgovorni za doživljeno nasilje, da je to uobičajeno ponašanje ili da je počinjeno u šali (*"To može biti zezancija, baš čista zezancija."*, 16 g.). Pokazuje se da se promjenom upute i ukazivanjem djeci da navedu sva ponašanja koja su doživjela, bez obzira na okolnosti, može značajno unaprijediti kvaliteta istraživanja.
4. Raskorak između nalaza fokusnih grupa i ispunjenih upitnika ukazuje na potrebu daljnjih istraživanja u području nasilja nad djecom u obitelji, školi ili/i zajednici. Značajno je vidjeti kako sama djeca definiraju pojmove nasilja, tjelesnog kažnjavanja i zlostavljanja, čemu ih oni pripisuju, što im je najteže kad su izloženi nasilju, što misle kako nasilje definiraju njima značajni odrasli, čemu ga ti značajni odrasli pripisuju i slično. Na taj bi se način produbilo razumijevanje nasilja iz dječje perspektive, što bi dodatno osnažilo sudjelujuću ulogu djece u istraživanjima, koja bi tada imala mogućnost sagledati iz više perspektiva okolnosti, potrebe i brige djece koja su iskusila nasilje.
5. Roditelji imaju potrebu za objašnjavanjem razloga svog ponašanja. Iskazuju svijest o tome da je tjelesno kažnjavanje loše te imaju potrebu objašnjavati razloge svog ponašanja (*"Piše – da li ste ikada udarili dijete. E sad – udariti dijete se može da ono padne dolje, a može ga se udariti da ono zna da je dobilo neku kaznu i da mu apsolutno ništa nije."*, roditelj). To upućuje da je važno dodatno upoznati njihove stavove o korištenju nasilja u odgoju kao značajne kognitivne medijatore tjelesnog kažnjavanja djece.
6. Roditelji imaju potrebu govoriti i o drugim, nenasilnim načinima odgoja djece. Ističu kako se u odgoju koriste nizom drugih metoda koje nisu nasilne i pokazuju potrebu da ih se i o tome pita (*"Kako provodimo vrijeme kad smo zajedno s njima."*, roditelj). Iskazuju da ispitivanje samo o nasilnim postupcima kod njih izaziva osjećaj neugode pri čemu sebe doživljavaju kao loše roditelje te da trebaju imati priliku iskazati i pozitivne strane svog roditeljstva.
7. Tijekom fokusnih grupa sudionici su dali niz sugestija za istraživanje stresora i okolnosti koje pridonose nasilnom ponašanju roditelja.
8. I djeca i roditelji iskazuju potrebu za provođenjem istraživanja (*"Mislim samo da bi trebali to ispitati i sve druge... da ne uzmete samo mišljenje od nas nekih."*, 13 g.) Tijekom fokusnih grupa i djeca i roditelji su izražavali svijest da je nasilje nad djecom iznimno rašireno. Smatraju kako se ovakvim istraživanjem mogu značajno unaprijediti postojeći sustavi zaštite djece i prevencije od zlostavljanja i zanemarivanja.
9. U pripremi i provedbi fokusnih grupa bila je izrazito značajna podrška ravnatelja i stručnih

suradnika u školama te je bio izražen njihov interes da ih se informira o rezultatima istraživanja. Stoga je značajna etička obaveza istraživača omogućiti uvid u rezultate istraživanja svim uključenim dionicima.

10. I djeca i roditelji smatraju teme i pitanja prikladnima za ciljane dobne skupine. Pitanja, koja se odnose na seksualno nasilje, sudionici smatraju nelagodnima, ali zagovaraju da ta pitanja ostanu u upitniku (*"Zapravo, nije mi jasno zato što svi pričaju o tome, a svi se srame toga. Ne znam zašto. To je skroz normalna tema koju svi trebaju proći."*, 13 g.) jer je to jedan od načina na koji se djeci, koja su izložena takvoj vrsti nasilja, može dati prilika da potraže pomoć (*"Ja mislim o tim pitanjima da je dobro da se oni prisjete tog pitanja da se može njima riješiti taj problem u obitelji."*, 11 g.) i na koji se, s druge strane, može dobiti slika o tome koliko je raširena ova vrsta nasilja (*"Ja imam komentar na cijeli upitnik. Vi pokušavate saznati koliko je djece zlostavljano pa je meni upitnik dobar."*, 11 g.).

Navedene spoznaje su imale velik značaj za planiranje daljnjeg istraživanja te smo na temelju prikupljenih podataka uveli neke značajne modifikacije u upitnik, ali i u uputu te u motivacijsko pismo roditeljima za odobrenje sudjelovanja djece u istraživanju. Odluka da se u upitnik uključe pitanja o vršnjačkom nasilju pokazala se opravdanom. U roditeljski upitnik dodana su pitanja o roditeljskom stresu, stavovima prema kažnjavanju djece i vlastitom iskustvu viktimizacije u djetinjstvu i partnerskim vezama. U oba upitnika dodana su pitanja o emocionalnom nasilju i nenasilnim odgojnim postupcima roditelja. Usto su, temeljem sugestija sudionika, formulacije pitanja, korištenih u upitnicima, prilagođene i preoblikovane tako da se omogući najveće moguće razumijevanje, sukladno dobi sudionika. Dio tih promjena će biti unesen u međunarodni instrumentarij i metodologiju koja će se koristiti u svim zemljama (primjerice, više pitanja o nenasilnim i pozitivnim načinima odgoja djece te pitanja o emocionalnom nasilju), a dio njih će ostati samo u hrvatskom istraživanju, kao npr. stavovi o tjelesnom kažnjavanju djece, stresori kojima su izloženi roditelji te izloženost djece vršnjačkom nasilju.

S obzirom da su tijekom razgovora roditeljima i djeci postavljana pitanja koja su ih poticala na iskazivanje svojega mišljenja o temi i sadržaju istraživanja, pod vidom etičkog postupanja istraživača bilo je ključno uzeti u obzir njihova razmišljanja prilikom modifikacije upitnika. Postavljanje pitanja, primjerice, o djelotvornim i nedjelotvornim metodama u odgoju ili nasilju u odgoju općenito, a bez nakane da se odgovori iskoriste za unaprjeđenje upitnika ili pak odbacivanje nekih ideja sudionika koje su vezane uz temu (primjerice, životni stres roditelja, značaj pitanja o pozitivnim odgojnim postupcima), bilo bi istraživački neetično. Također bi osiromašilo sadržaj samog istraživanja te, po svemu sudeći, smanjilo motivaciju roditelja i djece za sudjelovanje u daljnjem epidemiološkom istraživanju. Ovo iskustvo iz fokusnih grupa nam je omogućilo da se, temeljem kvalitativnih podataka, nađe ravnoteža između istraživačke perspektive, odnosno pretpostavki istraživača o predmetu mjerenja, i perspektive onih na koje se istraživanje odnosi, tj. djece i njihovih roditelja.

Zaključno, možemo reći da je provođenje ovih fokusnih grupa imalo dvojak pozitivan učinak:

- Sadržaj fokusnih grupa je značajno pridonio unaprjeđenju upitnika koji će se koristiti u ovom projektu i ukazao na to da među roditeljima i učenicima postoji podrška provedbi ovog istraživanja.
- Potvrdio se metodološki značaj korištenja fokusnih grupa u planiranju istraživanja o osjetljivim temama kao što su nasilje i odgojni postupci u obitelji. Zbog svog velikog značaja za planiranje niza drugih istraživanja usmjerenih na djecu, metodološki aspekti planiranja i provođenja fokusnih grupa, uključujući etičke specifičnosti, bit će predmet posebnog rada.

U cjelini, nalazi deset fokusnih grupa pokazali su da, ukoliko se istraživanje provodi u skladu s postojećim etičkim standardima istraživanja s djecom (Ajduković i Kolesarić, 2003), provođenje ovog istraživanja o nasilju, kojemu su izložena djeca, i širem obiteljskom kontekstu, u kojem se ono događa, značajno je i za unaprjeđenje života djece, ali i pružanje odgovarajuće podrške roditeljima.

LITERATURA:

Ajduković, M. i Kolesarić, V. (ur.) (2003) *Etički kodeks istraživanja s djecom*. Zagreb: Vijeće za djecu Vlade RH i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Ajduković, M., Rajter, M., Ogresta, J., Sušac, N. (2010) *Report on the Family Abuse and Neglect of Children – Overview of the situation in Croatia* (http://www.becan.eu/sites/default/files/becan_images/Progress%20report%20CRO%20-%20attachments.zip)

Delale, E. A. (2009) *Psihosocijalne odrednice odgojnih postupaka majki djece predškolske dobi* (doktorska disertacija). Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta.

Delale, E. A. i Pećnik, N. (2010) Učestalost i međuodnosi korektivnih i preventivnih odgojnih postupaka majki djece predškolske dobi. *Ljetopis socijalnog rada*, 17 (1), 49-69.

Dunne, M. P., Zolotor, A. J., Runyan D. K., Andrevia - Miller, I., Yuen Choo, W., Dunne, S. K., Gerbaka, B., Isaeva, O., Jain, D., Sham Kasim, M., Macfarlane, B., Mamyrova, N., Ramirez, C., Volkova, E., Youssef, R. (2009) *ISPCAN Child Abuse Screening Tools Retrospective version (ICAST-R): Delphi study and field testing in seven countries*. *Child Abuse and Neglect*, 33 (11), 815-825.

Finkelhor, D., Ormord, R., Turner, H., Hamby, S.L. (2005) *The victimization of children and youth: A comprehensive, national survey*. *Child Maltreatment*, 10 (1), 5-25.

Finkelhor, D., Turner, H., Ormord, R., Hamby, S. L., Krocke, D. (2009) *Children's exposure to violence: A comprehensive, national survey*. Washington, D.C.: Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.

Gibbs, A. (1997) *Focus groups*. *Social Research Update*, 19: (<http://www.soc.survey.ac.uk/sm/sru19/htlm>)

Hoppe, M. J., Wells, E. A., Morrison, D. M., Gillmore, M. R., Wilsdon, A. (1995) *Using focus groups to discuss sensitive topics with children*. *Evaluation Research*, 19 (1), 102 – 114.

Laws, S., Mann, G. (2004) *So you want to involve children in research? A toolkit supporting children's meaningful and ethical participation in research relating to violence against children*. London: International Save the Children Alliance.

Pećnik, N. (2006) Prilog odbacivanju tjelesnog kažnjavanja djece. *Dijete i društvo*, 8 (1), 177-197.

Powell, R. A., Single, H. M., Lloyd, K. R. (1996) *Focus groups in mental health research: Enhancing the validity of user and provider questionnaires*. *International Journal of Social Psychology*, 42 (3), 193 – 206.

Runyan, D. K., Dunne, M. P., Zolotor, A. J., Madrid, B., Jain, D., Gerbaka, B., Mbassa Menick, D., Andrevia-Miller, I., Sham Kasim, M., Yuen Choo, W., Isaeva, O., Macfarlane, B., Ramirez, C., Volkova, E., Youssef, R.M. (2009) *The development and piloting of the ISPCAN Child Abuse Screening Tool-Parent version (ICAST-P)*. *Child Abuse and Neglect*, 33 (11), 826-832.

Runyan, D. K., Dunne, M. P., Zolotor; A. J. (2009) *Introduction to the development of the ISPCAN child abuse screening tools*. *Child Abuse and Neglect*, 33 (11), 842-845.

Schenk, K., Williamson, J. (2005) *Ethical approaches to gathering information from children and adolescents in international settings: Guidelines and Resources*. Washington, D.C., Population Council.

Shields, A., Cicchetti, D. (2001) *Parental maltreatment and emotional dysregulation as risk factors for bullying and victimization in middle childhood*. *Journal of Clinical and Child Psychology*, 30(3), 349-363.

UNICEF-IRC (2005) *Violence against the children in Europe: A preliminary review of research*. Florence, UNICEF Innocenti Research Centre.

Zolotor, A. J., Runyan, D. K., Dunne, M. P., Jain, D., Péters, H. R., Ramirez, C., Volkova, E., Deb, S., Lidchi, V., Muhammad, T. i Isaeva, O. (2009) *ISPCAN Child Abuse Screening Tool Children's Version (ICAST-C): Instrument development and multi-national pilot testing*. *Child Abuse and Neglect*, 33 (11), 833-841.

Ždero, V. (2009) *Psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji – atribucije krivnje za doživljeno zlostavljanje i prilagodba u adolescenciji* (magistarski specijalistički rad). Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta.

WHO & ISPCAN (2006) *Preventing child maltreatment: A guide to taking action and generating evidence*. Geneva: World Health Organization.

Participation of Children and Parents in the Preparation of Epidemiological Research of Violence against Children: Focus Groups' Experiences

---

Prof. Marina Ajduković, Ph. D.
Miroslav Rajter
Nika Sušac
Study Centre for Social Work
Faculty of Law
University of Zagreb

PRELIMINARY COMMUNICATION
UDK 364.271-052-053.2(497.5):159.9
364.271-055.5/.7(497.5):159.9

SUMMARY

The modern approach to research with children presumes the active role of children who are no longer only providers of information, but also participants who are actively involved in planning of the contents and form of conducting a research. This approach enables children to express their opinion on research subjects which are important to them. This also includes the right of children to participation in research (regardless of their sex, socio-economic status or education), to express their opinion and to respect their opinion, taking into account the best interest of each individual child. In this way, the principle of the Convention on the Rights of the Child is also recognised in the field of research, which demands that children, in accordance with their developmental age, are active participants in all aspects of their lives, including the planning of research instead of being just "objects of research" .

The methodology FP7 of the BECAN project is described in this work, in which children, and also their parents, through participation in 10 focus groups (7 focus groups with children and 3 focus groups with parents) have actively contributed to the cultural validation of provided international questionnaires for violent upbringing procedures in family. In addition, on the basis of their comments to the contents of questions, the research was expanded to non-violent upbringing procedures, attitudes toward corporal punishment, stressors to which parents are exposed, and peer violence to which children are exposed or is perpetrated by them. The review on the methodological effect of the focus groups in preparation of the research of sensitive topics such as family upbringing was also made in this work.

Key words: *right of children to participate in research, participation approach to children in research, focus groups on sensitive topics, family violence*

Teilnahme von Kindern und Eltern an der Vorbereitung der epidemiologischen Forschung von Gewalt gegen Kinder: Erfahrungen der Fokusgruppen

Prof. Dr. sc. Marina Ajduković
Miroslav Rajter
Nika Sušac
Studienzentrum für Sozialarbeit
Juristische Fakultät
Universität Zagreb

VORLÄUFIGE MITTEILUNG
UDK 364.271-052-053.2(497.5):159.9
364.271-055.5/.7(497.5):159.9

ZUSAMMENFASSUNG

Der moderne Ansatz zu Forschungen mit Kindern setzt eine aktivere Rolle von Kindern voraus, die nicht nur Informationsanbieter sondern auch Teilnehmer sind und die aktiv in die Planung des Inhaltes und die Art und Weise der Durchführung der Forschung miteinbezogen sind. Dieser Ansatz ermöglicht Kindern, ihre Meinung über ihnen wichtige Forschungsthemen zu äußern. Das schließt ein das Recht der Kinder auf die Teilnahme an Forschungen (ungeachtet deren Geschlechtes, sozio-ökonomischen Status oder ihrer Ausbildung), Äußerung ihrer Meinung und das Berücksichtigen ihrer Rechte ausgehend vom besten Interesse jedes einzelnen Kindes. So wird auch im Bereich der wissenschaftlichen Forschungen das Prinzip der Kinderrechtskonvention verwirklicht, das verlangt, dass Kinder in Einklang mit ihrem Entwicklungsalter aktive Teilnehmer an allen Aspekten ihres Lebens sind und so auch an der Forschungsplanung anstatt nur "Forschungsobjekte" zu sein. In dieser Arbeit wurde die Methodologie des Projekts FP7 BECAN beschrieben, in dem Kinder, aber auch ihre Eltern, durch die Teilnahme an 10 Fokusgruppen (7 Fokusgruppen mit Kindern und 3 Fokusgruppen mit Eltern) aktiv der kulturellen Validierung der vorgesehenen internationalen Fragebögen über gewalttätige Erziehungsverhalten beigetragen haben. Dabei wurde aufgrund deren Kommentare über den Inhalt der Fragen die Forschung erweitert auf gewaltlose Erziehungsverhalten, Einstellungen gegenüber körperliche Züchtung, Stressoren, denen Eltern ausgesetzt sind sowie der Gewalt der Altersgenossen, der Kinder ausgesetzt sind oder sie ausüben. In der Arbeit wurde ein Blick auf die methodologische Bedeutung von Forschungsgruppen bei der Vorbereitung der Forschung von sensiblen Themen, wie es Erziehung in der Familie ist, geworfen.

Schlüsselwörter: *Recht des Kindes an der Teilnahme an der Forschung, der teilnehmende Ansatz von Kindern an der Forschung, Fokusgruppen über sensible Themen, Gewalt in der Familie*

Teilnahme von Kindern und Eltern an der Vorbereitung der epidemiologischen Forschung von Gewalt gegen Kinder: Erfahrungen der Fokusgruppen

DIJETE I DRUŠTVO

Digitalni domorodci i digitalni imigranti

Doc. dr. sc. Ivanka Stričević
Sveučilište u Zadru,
Odjel za knjižničarstvo

PREGLEDNI ČLANAK
UDK 37.037:004.738.5

SAŽETAK

Generacija djece i mladih, koji su rođeni u vrijeme ili nakon pojave računala u masovnoj primjeni i interneta, naziva se danas raznim imenima, najčešće digitalnim domorodcima i Google generacijom. Nove tehnologije utječu na sve aspekte njihova života, od učenja do komunikacije i traženja i korištenja informacija u svrhu zabave. Ponašanja uvjetovana korištenjem novih tehnologija, koja pokazuju pripadnici ove generacije, povod su mnogim istraživanjima kojima se pokušava utvrditi na koji način oni procesuiraju informacije, je li točno da se zapravo mijenja njihov mozak i da su njihove kognitivne strukture drukčije od prethodnih generacija, te kakve to posljedice ima na njihov život, ali i obrazovni sustav i informacijske ustanove. Mladi, osnaženi u novim vještinama društvene komunikacije, te primanju i odašiljanju informacija, dobivaju i nove prilike za društvenu afirmaciju i sudjelovanje. Pritom je njihovo obrazovanje u području informacijske pismenosti nužnost kako bi se osposobili za učinkovito korištenje novih alata kojima spretno rukuju. U članku se daje pregled karakteristika generacija od druge polovice dvadesetog stoljeća do danas, pregled rezultata nekih relevantnih istraživanja, te teorijskih pristupa problematici vezanoj uz digitalne domorodce, kao i one koji se digitalnom okruženju priučavaju, jer su odrastali u vremenima prije ovih tehnologija i interneta.

Ključne riječi: digitalni domorodci, digitalni imigranti, generacijske karakteristike, Google generacija, sudjelovanje

Uvod

Globalno informacijsko društvo i dramatične promjene u komunikaciji i načinu pristupanja i korištenja informacijama, izazvane pojavom novih tehnologija, utječu na svakodnevni osobni i društveni život, na obrazovanje, učenje i radno okruženje. Posebice se to odražava na današnju djecu i mlade, one koji su rođeni u vrijeme pojave novih tehnologija i imaju iskustva drukčija od onih koje su prethodne generacije stjecale u svom djetinjstvu. Stoga se oni nazivaju digitalnim domorodcima¹, a kao posebnu generaciju obilježava ih još niz naziva kojima se sugerira da žive u doba umreženosti i dominacije interneta i Google-a, kao što su net-generacija, Google-generacija, generacija-G itd.

Dok su se prethodne generacije postupno prilagođavale novim tehnologijama i načinima pristupa informacijama tijekom posljednja dva desetljeća prošlog stoljeća, digitalni domorodci rođeni su u vrijeme i nakon pojave računala i interneta, što bitno obilježava njihovo ponašanje, navike, interese i djelovanje. Njihovo sudjelovanje u društvu mijenja se pod utjecajem preobilja dostupnih informacija i neslućenih mogućnosti komunikacije, što zasigurno pridonosi i mogućnostima za sudjelovanje, jer se njihov glas može čuti daleko brže, bolje i šire no što je to ikad bilo. No postavlja se pitanje jesu li oni osposobljeni za to da informacije i nove

¹ Engl. *digital natives*

komunikacijske kanale iskoriste za učinkovito djelovanje. Naime, njihova spretnost u rukovanju tehnološki uvjetovanim novitetima naizgled ih čini „guruima“ u služenju internetom (Dresang, prema Todd, 2005), ali tu spretnost često ne prate odgovarajuće sposobnosti u području pismenosti 21. stoljeća, posebice informacijske pismenosti. Činjenica da se digitalni domorodci u mnogim segmentima života ponašaju drukčije od prethodnih generacija potaknula je brojne znanstvenike na bavljenje pitanjima kako djeca i mladi danas pretražuju i koriste informacije, kakve zajedničke osobine nove generacije pokazuju, te je li točno ono što neki znanstvenici, primjerice Prensky i Small (Prensky 2001; Small i Vorgan, 2008), tvrde – da se ne mijenja samo ponašanje današnje djece i mladih, već da i njihov mozak evoluirao, što ih čini trajno i biološki različitim od njihovih roditelja i predaka.

Tko su digitalni domorodci

Proučavanje generacijskih karakteristika novijeg je vijeka, a bilo je potaknuto ponajprije željom da se istraži kako na poslu funkcioniraju pripadnici određene dobi. No koliko je u tom proučavanju bilo različitih stajališta, toliko je i različitih definicija generacija s obzirom na godinu rođenja. Primjerice, Lamminam i Syrett (2005), govoreći o novoj poslovnoj filozofiji najmlađe generacije, navode tri generacije: *baby boom* generacija, generacija X i generacija Y, odnosno milenijaska generacija. Tzv. *babyboomeri* su oni rođeni između kasnih četrdesetih (nakon 2. svjetskog rata) do 1964. godine. Odrastajući u znatno stabilnijim obiteljima od današnjih, imali su sretno djetinjstvo obilježeno poslijeratnim poletom i optimizmom. Oni su spremni za duže obrazovanje, društveno su orijentirani, predani poslu i skloni raditi iste poslove i u istom poduzeću tijekom cijeloga radnog vijeka. Generaciju X čine oni rođeni od 1965. do 1980. godine. Naziva ih se nesretnom generacijom jer su rođeni u vrijeme porasta razvoda brakova, znatnije pojave maloljetničkog kriminala, pojave AIDS-a i sl. Radna mjesta više nisu tako stalna, što mijenja i njihov odnos prema poslu. Prva su generacija koja počinje koristiti mogućnosti interneta, jer su u vrijeme njegove pojave i komercijalizacije (rane devedesete godine) kao mladi odrasli ljudi brzo prihvatili nove tehnologije i internet. Generaciju Y, koja potom slijedi, čine oni rođeni od 1981. do 1994. Naziva se još i milenijskom generacijom, te generacijom optimizma. Iako se kasno osamostaljuju, kad se zaposle, nisu skloni raditi na istom poslu dulje vrijeme, timski su orijentirani (Laminnam i Syrett, 2005), uče na iskustvu i sposobni su za istodobno rješavanje više zadataka, tzv. paralelno procesuiranje (Prensky, 2001). U svakodnevnom se životu služe raznim tehničkim pomagalima i novim tehnologijama koje bez sustezanja prihvaćaju i koriste. Internet im je glavni izvor informacija, a komunikacija vrlo važna, virtualna često važnija od fizičke.

Generacija kojoj se danas pridaje najviše pozornosti nastavlja se na milenijsku, zadržava mnoge njezine karakteristike, ali dobiva i nove. Radi se o djeci i mladima rođenima nakon 1995. godine koji nisu tijekom odrastanja prihvaćali internet (kao npr. milenijci), nego su rođeni nakon pojave interneta. On je već postojao i oni odrastaju s njim. Naziva ih se novim milenijcima, generacijom Z, *Google* generacijom, generacijom G, net-generacijom, te digitalnim domorodcima². Informacije su im lako dostupne (sve stiže na “klik” miša) (Geck, 2006), vole interaktivne medije, bolje se služe zaslonom i tipkovnicom nego papirom i olovkom.

Svi ovi nazivi ne koriste se uvijek u sasvim istom značenju, što je vidljivo iz različitih vremenskih raspona koji određuju generaciju ili opisa njezinih karakteristika, ovisno o tome koje se osobine pripadnika generacije želi naglasiti. Tako se danas pod digitalnim domorodcima često misli na one rođene nakon pojave interneta – *Google* generaciju, iako se radi o prethodnicima *Google* generacije koji sličnost s *Google* generacijom zahvaljuju činjenici da do pojave interneta u širokoj primjeni (1993. godina) već žive s računalima i drugim novim tehnologijama te se njima služe. U Velikoj Britaniji provedeno je jedno od najopsežnijih i danas najcitiranijih istraživanja o osobitostima pripadnika *Google* generacije, a izvješće je objavljeno pod nazivom “*Information Behaviour of the Researcher of the Future*” (Informacijsko ponašanje

² Digitalni domorodci su rođeni ranije od pojave interneta, no *Google* generaciju se u literaturi često naziva digitalnim domorodcima.

istraživača budućnosti, op. ur.) u nekoliko publikacija (2007; 2008).³ Kako je jedan od ciljeva istraživanja bio analizirati i usporediti informacijska ponašanja i interese pripadnika generacije X, generacije Y i *Google* generacije, kako bi se pronašle “kritične” razlike i bolje opisala *Google* generacija, u Izvješću⁴ je navedena i terminologija kojom se obilježavaju generacije, te dobni rasponi, jer je prema tome određen i uzorak. *Google* generacija određena je godinom 1994. na više, generacija Y kao oni rođeni od 1978. do 1993., dakle nešto ranije no što to određuju Laminnam i Syrett (2005), a svi rođeni prije 1978. godine nazvani su generacijom C. Dakle, podjela ne slijedi uobičajene granice i ne rade se razlike između generacije X i *baby boom* generacije, jer su pripadnici obje generacije rođeni prije široke primjene računala i drugih, tzv. novih, tehnologija. U istraživanju su nađeni i sljedeći nazivi te godine koje ih određuju: novi milenijci (2005. godine određeni kao “današnje generacije učenika”), net-generacija (rođeni nakon 1982.), generacija D (“digitalci” – od onih rođenih s PC-jem 1982., sve do rođenih 2001. godine – godine rušenja “blizanaca” u New Yorku), čip-generacija (1982. do 1990.), generacija Z, koju autor Geck (2006) ne definira u vremenskom rasponu, nego prema nekim zajedničkim ponašanjima generacija @ (opisani kao oni koji su mogli prije koristiti “prekidač” i prebaciti se sa sadržaja na sadržaj nego su prohodali).

Termin digitalni domorodci uveo je Prensky (2001) definirajući ih kao osobe rođene u vrijeme kad su digitalne tehnologije već postojale, pa su oni odrastali s računalima, internetom, mobilnim telefonima i MP3 uređajima. Prensky ne precizira vremenski raspon iako se po osobinama radi o onima rođenim između 1980. i 1994., kako navode Bennett, Maton i Kervin, podvrgavši kritičkoj analizi navedenu generacijsku stigmatizaciju i postavke Prenskyja (2008). Opisujući digitalne domorodce, Palfrey i Gasser (2008, 2) jednostavno kažu: “Ta su djeca drukčija”. Oni uče, rade, pišu i komuniciraju međusobno na drukčiji način nego su to činili prethodnici, radije čitaju *blog* nego novine, češće se susreću *online* nego uživo, ilegalno s mreže skidaju glazbu da ju ne bi kupovali u trgovini i prije će poslati SMS (*eng. Short Message Service, op.ur.*), nego posegnuti za telefonom. Njihov društveni život je posredovan tehnologijama i, što je najvažnije, oni i ne poznaju drukčiji način života.

Prensky (2001) govori o digitalnim domorodcima kao o izvornim govornicima digitalnog jezika računala, video igara i interneta. Naglašava da njihovo ponašanje nije samo odraz utjecaja okoline, već da informacijsko, tehnološko i komunikacijsko okruženje trajno djeluju na neurološke funkcije mozga i promjene u mozgu. Oni koji nisu pripadnici digitalnih domorodaca, jer su rođeni prije pojave interneta, drukčije misle, njihove su kognitivne strukture drukčije, a novim su se tehnologijama samo prilagođavali, često i dalje razmišljajući “na stari način”. Stoga ih Prensky naziva digitanim imigrantima⁵. Vremenski gledano, prije su postojali imigranti nego domorodci, što jest svojevrsan paradoks.

³ Williams, P.; Rowlands, I. (2007) *I. Information Behaviour of the Researcher of the Future; Work Package II: The Literature on Young People and Their Information Behaviour*. London: CIBER, UCL.
 URL: www.ucl.ac.uk/slais/research/ciber/downloads/GG%20Work%20Package%20II.pdf (03.06.2010.)

- *Information Behaviour of the Researcher of the future* (2008) London: CIBER, UCL. URL: http://www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/reppres/gg_final_keynote_11012008.pdf (27.05.2010.)

Izvješće su zajednički objavili objavili *The British Library* i JISC – *Joint Information System Committee*, a rezultat je projekta Centra za informacijsko ponašanje i evaluaciju istraživanja, Sveučilišta u Londonu (*University College London, Centre for Information Behaviour and the Evaluation of Research – CIBER group*). Izvješće je još poznato pod nazivom *A CIBER briefing paper*. Izazvalo je iznimnu pozornost širom svijeta jer je srušilo neke mitove o *Google* generaciji, ali i pružilo znanstveni uvid u to što su o informacijskim preferencijama i ponašanju mladih ljudi pokazala znanstvena istraživanja tijekom proteklih trideset godina. Analizi istraživanja objavljenih u znanstvenoj literaturi pristupilo se stoga što nije bilo moguće unatrag istražiti informacijska ponašanja stvarnih osoba i na taj način usporediti kakve su se promjene zbivale o odnosu na život u doba prethodne generacije. Zato su uspoređivani rezultati dobiveni na dobnom istom uzorku u različitom vremenu.

⁴ Terminologija je objašnjena u prvom objavljenom materijalu iz 2007. godine (Williams i Rowlands, 2007).

⁵ *Eng. digital immigrants*.

Digitalni domorodci i digitalni imigranti – mijenja li se uistinu mozak?

Posljednjih se godina intenziviraju istraživanja mozga, dijelom i stoga jer su otkriveni novi alati za provođenje istraživanja (Pierce, 2008). Posebnu pozornost izazivaju istraživanja i publikacije upravo onih autora koji tvrde da se pod utjecajem novih tehnologija ne mijenja samo ponašanje djece i mladih, nego i njihov mozak, te da se time mijenjaju i obrasci procesiranja informacija i mišljenja (Prensky, 2001; Small i Vorgan, 2008). Govoreći o evoluciji mozga, Small i Vorgan smatraju da zbog prilagođavanja novim tehnološkim umijećima mozak ne razvija neke prije poznate obrasce mišljenja te da postupno zaboravlja socijalne vještine izražene u tzv. živoj interakciji s drugim ljudima. Autori zaključuju da su digitalni domorodci bitno drukčiji od svih prethodnih generacija.

U osnovi razlikovanja digitalnih domorodaca (rođeni nakon 1980.) i digitalnih imigranata (oni koji su rođeni prije pojave široke primjene računala i novih tehnologija, ali se njima služe) jest shvaćanje da se digitalni imigranti samo prilagođavaju novonastaloj stvarnosti prenoseći u nju strukture mišljenja koje su koristili ranije, u tiskanom okruženju. Prensky (2001) navodi da su digitalni imigranti u jednakoj situaciji kao i oni koji kasnije u životu počinju učiti neki jezik. Mogu ga svladati, ali nikad neće razviti kognitivne strukture vezane uz njega kao oni koji ga uče od rođenja. Jednom nogom uvijek u prošlosti, digitalni imigranti suočavaju se s teškoćama u komunikaciji sa svojim učenicima jer ne shvaćaju, primjerice, da ovi uspješno uče i kad gledaju televiziju ili slušaju glazbu, samo zato što oni to ne mogu. "Naši učenici su se radikalno promijenili. Današnji učenici više nisu oni ljudi za koje je bio dizajniran naš obrazovni sustav." (Prensky, 2005, 1). Stoga je potrebno potpuno promijeniti metode poučavanja i uvesti one u kojima učenici "vode" učitelje. Bennett, Maton i Kervin (2008), komentirajući Prenskyjeve postavke o tome da su generacijske razlike toliko velike da se obrazovanje mora bitno mijenjati da bi odgovorilo na vještine i interese digitalnih domorodaca, upozoravaju da su potrebna sofisticirana nepristrana istraživanja koja bi jedina mogla dati odgovore na utjecaj pojave digitalnih domorodaca na obrazovanje i obrazovne sustave i da nema mjesta tzv. moralnoj panici koja je zavladała, a izazvana je idejama o promjenama mozga današnje djece. Oni ističu da može biti da mladi misle drukčije i da obrazovanje jest pred promjenama te je sigurno da tehnologije mogu biti dobra podrška obrazovanju, ali njihova istraživanja pokazuju da nema dokaza da odrasli više nemaju što prenijeti mladima, kao što to sugerira Prensky (2005) kada kaže da oni uče primarno na vlastitom iskustvu i potpuno se razlikuju od svojih učitelja. Međutim, mladi uistinu često ne doživljavaju odrasle kao autoritet kad su informacije u pitanju. Rushkoff (prema Radfort i Silipigni Connaway, 2010) navodi rezultate istraživanja o mlađim članovima milenijske generacije i njihovom korištenju knjižnicom koji pokazuju da mladi smatraju kako knjižničari nemaju dovoljno znanja iz područja nastavnih predmeta da bi mogli odgovoriti na njihova pitanja pri traženju informacija pa ih zato i ne pitaju, a ako to i čine, onda se koriste mobilnom i digitalnom komunikacijom (*chat*), rijetko kontaktom uživo, a nikada telefonom ili *e-mailom* (elektroničkom poštom, op. ur.).

Ako je točno da nove tehnologije modeliraju mozak, onda ga je moguće modelirati i u drugim smjerovima, naglašava Jones (prema Pierce, 2008). Govoreći o čitanju tinejdžera zaključuje da knjižničari mogu mlade preokrenuti u cjeloživotne čitatelje i knjižnične korisnike, što otvara vrata optimizmu onih koji ističu potencijalnu zanemarenost čitanja pod naletom novih tehnologija.

Iako je Prensky u mnogome pridonio boljem razumijevanju djece i mladih, pripadnika digitalnih domorodaca i prepoznavanju nekih drukčijih ponašanja mladih pri traženju i korištenju informacijama i u komunikaciji, postoje autori koji osporavaju teoriju o domorodcima i imigrantima. Primjerice, spomenuto britansko istraživanje (*Information Behaviour of the Researcher of the Future*, 2008) je, među ostalim, pokazalo da ne postoje bitne razlike među generacijama, te da sve dobne skupine, bilo rođene prije ili nakon pojave računala i interneta, pokazuju u informacijskom okruženju osobine *Google* generacije, što govori u prilog tome da se ipak radi o naučenom ponašanju, a ne novim generacijama ljudi. Ono što neki autori (primjerice Todd, 2010)⁶ zamjeraju Prenskyju, jest činjenica da se u svojim radovima pozivao na

⁶ U popisu literature navodi se zbornik konferencije na kojoj je održano izlaganje. Zbornik sadrži samo sažetak, a za potrebe ovog članka korišteni su materijali predstavljeni na konferenciji.

izvore koje je teško ili nemoguće provjeriti, te da svoje zaključke temelji primarno na izučavanju ponašanja djece u korištenju elektroničkih igara u svrhu zabave i učenja. Todd naglašava da je ponašanje u susretu s tehnologijama stvar pristupa informacijama i poučavanja, neovisno o kojoj se generaciji radi, te da istraživanja informacijskog ponašanja i korištenja informacija pokazuju socio-ekonomsku, a ne generacijsku uvjetovanost. Teorije o promjenama mozga pod utjecajem odrastanja s novim tehnologijama, smatra on, oduzimaju moć odraslima čineći ih beskorisnima, nesposobnima za doprinos životu mladih. Shvaćanje da postoje mnogi mitovi o digitalnim domorodcima i *Google* generaciji, što pridonosi krivoj percepciji današnje djece i mladih, potaknulo je u Velikoj Britaniji spomenuto opsežno istraživanje (*Information Behavior of the Researcher of the Future*, 2008), koje je “razotkrilo” neke od mitova.

Mitovi o Google generaciji

Polazište britanskog istraživanja, objavljenog u nekoliko publikacija zajedničkog početnog naslova *Information Behaviour of the Researcher of the Future* (2007; 2008), bilo je da treba znanstveno dokazati postoje li razlike između *Google* generacije i prethodnih generacija, dakle, jezikom Prenskeyja, između digitalnih domorodaca i digitalnih imigranata, u načinu kako pristupaju informacijama, procesuiraju ih i koriste. Željela se istražiti moguća nova uloga knjižnica u okviru njihove obrazovne uloge u odnosu na *Google* generaciju, posebice digitalnih knjižnica. Pošlo se od preispitivanja mitova koji već postoje o *Google* generaciji, kako u teorijskim radovima, tako i u praksi, i obilježavaju ju kao drukčiju, čime se stvara generacijska stereotipizacija. Postoji veliki broj tvrdnji koji se preispitivao, primjerice: pripadnici *Google* generacije daju prioritet vizualnim informacijama pred tekstualnim, žele što različiti načine učenja i stjecanja iskustva, kao i da učenje bude zabavno, komuniciraju primarno u virtualnom svijetu, s lakoćom rješavaju više zadataka istodobno (*multitasking*), imaju nultu toleranciju na odgodu, vršnjaci imaju veći kredibilitet kao izvor informacija nego odrasli/autoriteti, moraju konstantno biti na mreži, agnostici su što se tiče izbora formata itd. Neki od rezultata preispitivanja mitova o *Google* generaciji pokazuju da njezini pripadnici:

- informacije traže horizontalno – prelete mali broj stranica, prebace se na nešto drugo i vrlo rijetko se vraćaju na isto;
- koristeći se internetom, intenzivno „klikaju”, brzo pregledavaju, pristup jednom sadržaju ili pretraživanje nekog određenog teksta traje kratko;
- koriste jednostavne (a gotovo nikad napredne) strategije pretraživanja;
- skidaju sadržaje s mreže bez njihova proučavanja ili detaljnijeg vrednovanja, a nema dokaza da ih kasnije i pročitaju;
- tradicionalni načini čitanja zamijenjeni su novim formama – horizontalno pregledavanje naslova, sadržaja i eventualno sažetaka;
- ne pridaju bitno veću pozornost vizualnim medijima nego tekstu;
- vrlo malo se koriste e-knjigama, e-časopisima i malo čitaju *online*;
- pri traženju informacija ne koriste se tiskanim izvorima, nego pretraživačima na mreži, a najpopularniji je *Google* (od tuda dolazi i naziv za generaciju);
- imaju toleranciju na odgodu i nisu nestrpljivi kako se to vjerovalo;
- nije točno da imaju potrebu stalno biti priključeni na mrežu – ovo više ovisi o pojedincima nego što je karakteristika generacije;
- često plagiraju i koriste “*copy-paste*”⁷ strategije, iako su većinom svjesni pitanja intelektualnog vlasništva;
- ne posjeduju kritičko mišljenje i analitičke vještine pri vrednovanju informacija dobivenih putem mreže;
- više trasportiraju nego transformiraju informacije itd.

Najveći problem, koji je vidljiv iz rezultata ovog istraživanja, je informacijska nepismenost koju široka dostupnost tehnologija nije unaprijedila. Kao sklop znanja, vještina i stavova, potrebnih za osvješćivanje informacijske potrebe, učinkovito traženje, pronalaženje, razumijevanje,

⁷ Hrv. *kopiraj i premjesti*; sugerira preuzimanje tuđih djela neovisno o intelektualnom vlasništvu i autorskim pravima.

vrednovanje, uporabu i, po potrebi, prenošenje informacija drugima, informacijska se pismenost danas sagledava kao kompetencija “učiti kako učiti” i kao process mišljenja koji uključuje i kritičko mišljenje (Horton, 2008), a vještine informacijske pismenosti potrebne su da bi se informacija, pronađena i vrednovana, misaonom aktivnošću mogla pretvoriti u novo znanje (Kuhlthau, 2008), a sve to da bi pojedinac bio osposobljen za sudjelovanje i cjeloživotno učenje (Horton, 2008). Kao jedna od pismenosti 21. stoljeća (Horton, 2008) ona dijelom uključuje i sve ostale (funkcionalnu, računalnu, medijsku, multikulturalnu i pismenost u području e-učenja) generirajući tako nove vrste pismenosti, primjerice transpismenost (Andretta, 2009) i multimodalnu pismenost (Cordes, 2009).

Britansko istraživanje je pokazalo da *Google* generacija nije unaprijedila informacijsku pismenost unatoč dostupnosti tehnologija i informacija, da mladi ljudi ne razumiju što je njihova informacijska potreba, da brzina u pretraživanju smanjuje vrijeme za vrednovanje informacije, da ne razumiju da internet nije samo *Google* ili *Yahoo* te da izvore, koje na internetu nude informacijske ustanove (knjižnice), smatraju neintuitivnima i malo se njima koriste. Može se zaključiti da je mladima dostupno preobilje informacija, ali je vrlo upitno povećavaju li one njihovo znanje i razumijevanje, koriste li ih oni učinkovito i što s njima čine. Istraživači zaključuju da se gube razlike između *Google* generacije i prethodnih generacija, jer i odrasli pri korištenju interneta traže i koriste informacije na sličan način – brzo prelijeću po mrežnim sadržajima bez dubljeg istraživanja, rijetko koriste napredne strategije pretraživanja i nemaju razvijene vještine informacijske pismenosti, što govori o tome da je i jednima i drugima potrebna edukacija za učinkovito služenje informacijama na internetu.

Digitalni domorodci – kompetencije za sudjelovanje

Za sudjelovanje u društvenim zbivanjima i promjenama i zagovaranje sebe i drugih, potrebna je informiranost djece i mladih, kako o sadržaju koji se posreduje i o načinima sudjelovanja i komunikacijskim kanalima, tako i o mogućnostima utjecaja na promjene. Bit sudjelovanja je da se glas djece i mladih čuje i uzima u obzir. No postavlja se pitanje kako se to ostvaruje kad su u pitanju digitalni domorodci za koje neki tvrde da je njihov svijet, način procesuiranja informacija i mišljenja potpuno drukčiji od prethodnih generacija, a drugi da se radi samo o ponašanjima koja generiraju korištenje novih tehnologija bez obzira tko ih koristi.

Internet danas, posebice kroz alate *Weba 2.0*, osnažuje ljude, i mlade i odrasle, za društvenu participaciju, te razvija novu kulturu civilnog aktivizma, što razvija demokratsko društvo (Palfrey i Gasser, 2008). Zna li se da mladi ljudi veliki dio vremena provode na mreži, svakako ne treba zanemariti potencijale koje im internet pruža za aktivizam i sudjelovanje u javnim raspravama, traženjima i pružanjima podrške za rješavanje nekog društvenog problema ili, starijim pripadnicima digitalnih domorodaca, za sudjelovanje u političkom životu. Ne postoje rezultati znanstvenih istraživanja o tome koliko mladi ljudi koriste društvene mreže i alate *Weba 2.0* (*YouTube*, *blog*, *Facebook*, *Twitter* i dr.) za društvenu participaciju, ali danas je evidentno da ih se čuje. Postoje brojni primjeri koji pokazuju da se informacija, koju oni smatraju važnom, internetom proširi brzinom munje, te da se u razne skupine ili komentiranja na blogu uključuju njih tisuće i stotine tisuća bez ikakvih vremenskih ili geografskih ograničenja. Pritom internetsko povezivanje i izražavanje mišljenja najčešće služi samo kao podloga za akciju koja se zatim realizira u stvarnom svijetu. Zanimljiv je primjer koji dolazi iz svijeta marketinga, jer pokazuje koliko zanimanje mladi iskazuju za uključivanje. Tvrtka *Chevrolet* koncipirala je natjecateljski projekt pod nazivom “Živjeti prostrano u Aveu 5”⁸. Angažirali su po dva studenta sa 6 sveučilišta koji su se u posebnom prostoru tijekom tjedan dana natjecali u tome “tko će živjeti prostranije”. Tijekom samo tjedan dana studenti su pomoću *YouTube*-a, *web* kamera, *wiki*-ja, *blogova*, *Facebooka* i *MySpace*-a privukli više od 200 milijuna utisaka/komentara, a pobjednički video više od 200.000 glasova. To pokazuje kako se upravo ovim alatima, kojima se mladi vrlo spretno koriste, informacija u kratkom roku može odaslati milijunima. Palfrey i Gasser (2008) navode primjere mladih koji su se udružili u javne rasprave o AIDS-u i proteste protiv nasilja među

⁸ Pobjednički film i informacije o projektu dostupne su na stranici: Aveo livin' large. URL: <http://www.aveolivinlarge.com/video/Corpus+Christi+Fishermen> (03.06.2010.).

mladima. Sličnih je primjera bilo i u Hrvatskoj nakon dramatičnih primjera uličnog nasilja, koje su mladi osudili priključujući se *Facebook* skupinama, čime izražavaju svoj stav i svoje mišljenje.

Ovi i slični primjeri pokazuju kako nove tehnologije i alati u spoju s kompetencijama, koje posjeduju današnja djeca i mladi, otvaraju nove mogućnosti za društvenu participaciju i poticanje promjena. Pritom je važno usmjeriti ih na moć koju danas imaju sredstva prenošenja informacija, ali i poučiti odgovornom postupanju s njima, kako u pretraživanju, tako i u distribuciji. U tom smislu informacijska pismenost postaje imperativ, a obrazovanje digitalnih domorodaca u području informacijske pismenosti obveza svakog obrazovnog sustava.

Zaključak

Bez obzira kako se nazivaju generacije djece i mladih, rođenih od osamdesetih godina prošlog stoljeća do danas, činjenica je da mladi ljudi odrastaju u doba kada nove tehnologije mijenjaju društveni život, način učenja u način sudjelovanja. Neovisno o tome radi li se o digitalnim domorodcima ili digitalnim imigrantima, svima je zajedničko da u pretraživanju, procesuiranju i kreiranju informacija, kao i u komunikaciji, iskazuju nova, prije pojave tehnologija nepoznata, ponašanja. Velika je pozornost znanstvenika usmjerena na ta ponašanja s ciljem istraživanja mijenjaju li tehnologije samo ponašanja ili i kognitivne strukture i mozak. Točni odgovori na ova pitanja još se očekuju jer zasad sustavna istraživanja *Google* generacije pokazuju da nema bitnih razlika u informacijskom pretraživanju, korištenju informacija i tehnološki podržanoj komunikaciji između *Google* generacije i prethodnih generacija, ali da i jedni i drugi imaju nedostanu razvijenu informacijsku pismenost. Prilika da se djecu i mlade čuje posredstvom novih tehnologija otvara nove mogućnosti za sudjelovanje, no kao i u području informacijske pismenosti, i ovdje je potrebna edukacija za učinkovito širenje i primanje informacija kako bi se ostvarilo pravo na sudjelovanje.

LITERATURA:

- Andretta, S. (2009) *Transliteracy: take a walk on the wild side*. The Hague: IFLA.
 URL: <http://www.ifla.org/files/hq/papers/ifla75/94-andretta-en.pdf> (28.05.2010.).
- Aveo livin' large*. URL: <http://www.aveoivnlarge.com/video/Corpus+Christi+Fishermen> (03.06.2010.).
- Bennett, S., Maton, K., Kervin, L. (2008) *The 'digital natives debate: A critical review of the evidence*. *British Journal of Educational Technology*, 39 (5), 775-786. URL: http://www.soc.northwestern.edu/justine/CC_Winter10/readings/BennettMatonKervinDigitalNativesDebate08.pdf (25.05.2010.).
- Burek Pierce, J. (2008) *Sex, Brains, and Video Games: A Librarian's Guide to Teens in the Twenty-first Century*. Chicago: American Library Association.
- Cordes, S. (2009) *Broad Horizons: The Role of Multimodal Literacy in 21st Century Library Instruction*. The Hague: IFLA.
 URL: <http://www.ifla.org/files/hq/papers/ifla75/94-cordes-en.pdf> (28.05.2010.).
- Geck, C. (2006) *The Generation Z Connections: Teaching Information Literacy to the Newest Net Generation*. *Teacher Librarian*, 33 (3), 19-23.
- Horton, F. W. (2007) *Understanding Information Literacy: A Primer*. Pariz: UNESCO. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001570/157020e.pdf> (20.05.2010.).
- Information Behaviour of the Researcher of the Future* (2008) London: CIBER, UCL. URL: http://www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/reppres/gg_final_keynote_11012008.pdf (27.05.2010.).
- Kuhlthau, C. C., Maniotes, L. K., Caspari, A. K. (2007) *Guided Inquiry*. Westport, Connecticut; London: Libraries Unlimited.
- Lammiman, J., Syrett, M. (2005) *Cool generacija: nova poslovna filozofija*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Plafrey, J., Gasser, U. (2008) *Born Digital: Understanding the First generation of Digital Natives*. New York: Basic Books.
- Prensky M. (2005) *Listen to the Natives*. *Educational Leadership*, 63 (4), 8-13.

- Prensky, M. (2001) *Digital Natives, Digital Immigrants. On the Horizon*, 9 (5), 1-6.
 URL: <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf> (03.06.2010.).
- Radford, M. L., Silipigini Connaway, L. (2010) *Digital Natives Meet Digital Libraries: Discovering their Behaviors and Preferences for Information Seeking. U: LIDA, Libraries in the Digital Age 2010: Proceedings. Zadar: University of Zadar; Rutgers University*, 39-43.
- Small, G., Vorgan, G. (2008) *iBrain: surviving the technological alteration of the modern mind. New York: Collins Living*.
- Todd, R. (2010) *The Problematic of Natives and Immigrants. U: LIDA, Libraries in the Digital Age 2010: Proceedings. Zadar: University of Zadar; Rutgers University*, 38.
- Todd, R. J. (2005) Djeca i Internet – Implikacije za učenje i dizajniranje. *Dijete i društvo, časopis za promicanje prava djeteta* 2, (6), 307-320.
- Williams, P., Rowlands, I. (2007) *Information Behaviour of the Researcher of the Future; Work Package II: The Literature on Young People and Their Information Behaviour. London: CIBER, UCL*. URL: www.ucl.ac.uk/slais/research/ciber/downloads/GG%20Work%20Package%20II.pdf (03.06.2010.).

Digital Natives and Digital Immigrants

Ivanka Stričević, Docent, Ph.D.
University of Zadar,
Department of Librarianship

REVIEW ARTICLE
UDK 37.037:004.738.5

SUMMARY

The generation of children and young people, which were born during or after the emersion of massively used computers and the Internet, today is called different names, usually the digital natives and Google generation. New technologies affect all aspects of their lives, from learning to communication and searching and using information for entertainment purposes. The behaviours conditioned by the use of new technologies, which are displayed by members of this generation, are the subject of many research which try to determine the way in which they process information, whether it is true that their brain is changing and that their cognitive structures are different from previous generations, and what consequences this has on their life, but also on the educational system and information institutions. Young people, empowered by new skills of social communication, and receiving and sending information, also gain new opportunities for social recognition and participation. At the same time, their education in the field of information literacy is essential in order to enable them for effective use of new tools which they handle with ease. This article provides an overview of characteristics of generations from the second half of the twentieth century until today, the overview of results of some relevant research, and the theoretical approaches to problems related to digital natives as well as to those who are getting accustomed to this digital environment, because they had grown up before these technologies and the Internet.

Key words: digital natives, digital immigrants, generational characteristics, Google generation, participation

Digitale Eingeborene und digitale Immigranten

Dr. sc. Ivanka Stričević, Dozent
Universität Zadar
Abteilung für Bibliothekswesen

ÜBERSICHTSARTIKEL
UDK 37.037:004.738.5

ZUSAMMENFASSUNG

Die Generation von Kindern und Jugendlichen, die während oder nach der Erscheinung von Computer in der massenhaften Anwendung und dem Internet geboren wurden, wird heute mit verschiedenen Namen bezeichnet am häufigsten als digitale Eingeborene und Google-Generation. Neue Technologien üben einen Einfluss auf alle Aspekte ihres Lebens aus – vom Lernen bis zur Kommunikation und das Suchen und Verwenden von Informationen zum Zweck der Unterhaltung. Die Verhalten bedingt durch die Nutzung neuer Technologien, die Angehörige dieser Generation vorweisen, sind Anlass zu zahlreichen Forschungen, die versuchen festzustellen, auf welche Art und Weise sie Informationen bearbeiten, ob es richtig ist, dass sich ihr Gehirn wirklich ändert und dass deren kognitive Strukturen anders sind als die der früheren Generationen und welche Folgen das auf deren Leben hat, aber auch auf deren Ausbildungssystem und Informationseinrichtungen. Jüngere, die besser sind in den neuen Fähigkeiten der gesellschaftlichen Kommunikation sowie im Empfang und Senden von Informationen, bekommen auch neue Möglichkeiten zur sozialen Bestätigung und Teilnahme. Dabei ist ihre Ausbildung im Bereich der Computerkompetenz eine Notwendigkeit, um sich für einen effizienten Gebrauch neuer Werkzeuge, mit denen sie geschickt umgehen können, zu befähigen. Der Artikel wirft einen Blick auf die Eigenschaften der Generationen von der zweiten Hälfte des zwanzigsten Jahrhunderts bis heute, die Resultate mancher relevanten Forschungen sowie den theoretischen Ansatz zur Problematik bezüglich digitaler Eingeborenen sowie derjenigen, die sich an die digitale Umgebung gewöhnen, da sie in einer Zeit vor dieser Technologien und dem Internet aufgewachsen sind.

Schlüsselwörter: digitale Eingeborene, digitale Immigranten, Eigenschaften der Generationen, Google-Generation, Teilnahme

Razlike u postignuću djevojčica i dječaka u osnovnoj školi

Branka Perić, prof. psih.
OŠ "Gradac", Gradac

STRUČNI ČLANAK
UDK 371.26:373.3
371.26-055.25
371.26-055.15
371.12:373.3

SAŽETAK

Radom se želi skrenuti pozornost na razlike u akademskom postignuću djevojčica i dječaka te njihove moguće uzroke i načine rješavanja ovog problema. Napravljen je kraći pregled rezultata istraživanja koja su se bavila uzrokom ove pojave, kao i nastojanja koje vlade pojedinih zemalja (Australija, Novi Zeland, UK - Škotska) čine kako bi riješile ovaj problem. Drugi dio rada je prikaz razlika u postignućima djevojčica i dječaka u OŠ "Gradac", a također su obrađeni i podatci s obzirom na spol svih učitelja koji predaju u školi. Dobiveni rezultati pokazuju razlike u postignuću u svim uzrastima u korist djevojčica, kao i veću zastupljenost žena u nastavnom osoblju škole. Stoga se predlažu mjere koje bi mogle pomoći u povećanju postignuća dječaka u školi.

Ključne riječi: razlike u postignuću dječaka i djevojčica, škola, kvalitetno obrazovanje

1. Uvod

Škola je jedini sustav koji na jednom mjestu okuplja svu djecu i u kojem ona svakodnevno provode znatan dio svoga vremena te je nesumnjivo od velike važnosti u životu djece. Zbog toga bi trebala biti u funkciji razvoja ljudskih potencijala i svima omogućiti osjećaj uspjeha. Na to nas obavezuje i *Konvencija o pravima djeteta (Konvencija o pravima djeteta, 1989, 11)* koja u članku 29. kaže da "obrazovanje djeteta treba usmjeriti prema punom razvoju djetetove osobnosti, nadarenosti, duševnih i tjelesnih sposobnosti" ili, drugim riječima, da dijete ima pravo na kvalitetno obrazovanje kojemu je svrha razvijanje njegove osobnosti, talenata te mentalnih i tjelesnih sposobnosti i to u najvećoj mogućoj mjeri. Nedostatnim razvojem potencijala putem obrazovanja dovodi se u pitanje i osiguravanje ravnopravnih mogućnosti djeteta za sudjelovanje u društvu znanja.

Stoga se moramo zapitati u kojoj mjeri naša škola doista i nudi obrazovanje koje omogućuje sve navedeno, obrazovanje primjereno sposobnostima, interesima, potrebama svakog djeteta i čiji je rezultat osjećaj uspješnosti. Profesije koje rade s osnovnoškolskom populacijom svakodnevno svjedoče postojanju razlika u školskim postignućima dječaka i djevojčica. Osim zamjetne činjenice da se većina pedagoških mjera izriče dječacima, primjetno je da se kod njih pojavljuje i veći broj negativnih ocjena. Čini mi se također da su dječaci i češće nezadovoljni školom, što su pokazali i rezultati ankete provedene u listopadu 2009. godine u OŠ "Gradac" (Perić, 2010) kojom se željelo ispitati u kojoj mjeri osnovna škola zadovoljava potrebe učenika.

Razlike u postignućima dječaka i djevojčica u školama su se zadnja tri desetljeća drastično mijenjale. Dok je u sedamdesetim godinama prošlog stoljeća ukupno postignuće djevojčica bilo lošije od dječaka, osobito u matematici, osamdesetih se stvara razlika u korist djevojčica i to u svim predmetima osim matematike i prirodoslovlja¹. U devedesetim godinama se ta

¹ U izvorniku "science", a to je predmet koji u osnovnim školama objedinjuje naše predmete fiziku, biologiju, kemiju. Citirano prema *National Education Breakthrough Programme for Raising Boys' Achievement in Secondary Schools*.

razlika povećava te djevojčice još više nadmašuju dječake u školskim postignućima. Tako su, primjerice, rezultati srednjoškolskih ispita, provedenih 2007. godine u Novom Zelandu (*New Zealand Qualifications Authority, 2007*), pokazali da su djevojke postigle više najboljih ocjena od dječaka u svim predmetima, uključujući i matematiku i prirodoslovlje.

The Programme for International Student Assessment (PISA) se, među ostalim, bavio analizom razlika u postignućima između učenika i učenica. Rezultati ispitivanja za 2006. godinu (*PISA, 2006 Results*) pokazuju da su, kada je riječ o postignućima u prirodoslovlju², razlike između učenika i učenica male. Međutim, podjednak prosječni uspjeh učenika i učenica maskira određene razlike među njima. Naime, dok su u većini zemalja učenice bile uspješnije u identifikaciji znanstvenih problema, učenici su bili bolji u znanstvenom objašnjavanju pojava i znatno uspješnije odgovarali na pitanja iz fizike. Ispitivane su i razlike u stavovima prema prirodoslovlju koje mogu kasnije utjecati na izbor studija, odnosno zanimanja u toj oblasti. Pokazalo se da su u nekim zemljama postignuća učenika i učenica slična njihovim (vlastitim) stavovima, dok su u drugim zemljama razlike među njima značajne u korist učenika³. Najveća razlika je primijećena u učeničkim self-konceptima⁴ prema prirodoslovlju pa je tako u 22 od 30 zemalja članica OECD-a⁵ mišljenje učenika o vlastitim sposobnostima značajno više nego kod učenica.

Što se tiče postignuća u čitanju, u svim zemljama, u kojima je ispitivanje vršeno, učenice postižu u prosjeku bolje rezultate od učenika (u prosjeku 40 bodova više od dječaka): među zemljama u kojima su uočene najveće razlike je i Hrvatska⁶.

Učenici su postigli bolje rezultate od učenica u matematici u 35 od 57 zemalja u kojima je vršeno ispitivanje, a od toga u 21 zemlji ta razlika nije bila značajna. Od europskih zemalja, najveća razlika bila je u Austriji, a iznadprosječna razlika je zabilježena i u Hrvatskoj⁷.

Objašnjenja razlika u školskom postignuću kreću se od isključivo fizičkih do isključivo društvenih (Cortis i Newmarch, 2000). Iako među stručnjacima nema slaganja kada je riječ o njihovim uzrocima, činjenice govore da bi ih se, među ostalim, moglo pripisati većoj zrelosti i društvenoj osjetljivosti djevojčica, razlikama u odnosu prema radu, ciljevima i aspiracijama, "prilagođenijem" ponašanju u razredu, "feminizaciji" obrazovanja, podržavanju "macho" imidža koji se nameće dječacima kroz vršnjački pritisak... U svakom slučaju, istraživanja su pokazala da bi pri izvođenju generalizacija trebalo biti oprezan te da se dječake ne može promatrati kao homogenu skupinu.

Kada govorimo o genetički uvjetovanim razlikama, čini se da najveće razlike između ženskog i muškog mozga nisu u samoj njegovoj strukturi nego u redoslijedu kojim se razvijaju pojedina područja mozga te da ne postoji preklapanje u razvoju mozga kod dječaka i djevojčica (Lenroot i sur., 2007). I rezultati drugih istraživanja (Hanlon i sur., 1999, prema *Brain Differences*, 2010) pokazali su da se različita područja mozga (zadužena za jezik, prostorno pamćenje, motoričku koordinaciju i slaganje s drugim ljudima⁸) kod dječaka i djevojčica razvijaju različitim redoslijedom, u različito vrijeme i različitim brzinom. Istraživanja pokazuju (Rutter i sur., 2004) i da se poteškoće čitanja češće javljaju kod dječaka nego kod djevojčica, a također je utvrđena i viša prevalencija ADHD-a kod dječaka (Sauver i sur., 2004).

Kada je riječ o obiteljskoj strukturi, rezultati nekih istraživanja govore o nedostatku muškog modela, o težem podnošenju razvoda roditelja od strane djevojčica, te da dječaci, koji žive samo s majkama, postižu lošije rezultate (Buckingham, 2000, prema Cortis i Newmarch, 2000). Rezultati drugih istraživanja, naprotiv, pokazuju da nema razlike između dječaka koji žive samo s majkom ili s oba roditelja i da dječaci mogu postizati bolje akademske rezultate sa svojim majkama i djevojčice sa svojim očevima (Smart, 2000, prema Cortis i Newmarch,

² U izvorniku "science".

³ Od europskih zemalja razlike su značajne u Njemačkoj, Nizozemskoj i UK.

⁴ Pojam o sebi, samopoimanje.

⁵ Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (engleski: *Organization for Economic Cooperation and Development*).

⁶ Europske zemlje u kojima su uočene najveće razlike su još Grčka, Finska, Bugarska, Slovenija, Latvija i Hrvatska. Najmanje razlike su uočene u Nizozemskoj i UK.

⁷ Od europskih zemalja iznadprosječna razlika zabilježena je još u Njemačkoj, UK, Italiji, Luksemburgu, Portugalu, Slovačkoj, Švicarskoj i Nizozemskoj.

⁸ U izvorniku "getting along with other people".

2000). Moguće objašnjenje ovakvih zaključaka mogli bi dati rezultati istraživanja koji pokazuju da majke više pomažu djeci kod izrade domaće zadaće (Breen i sur., 1994, prema Cortis i Newmarch, 2000).

Istraživanja koja su se bavila načinom na koji dječaci percipiraju školu, pokazala su da dječaci smatraju da ih odrasli ne slušaju aktivno te da učitelji uglavnom ne brinu o njima, ne pitaju ih za mišljenje i da nisu u korak s vremenom (Cuttance i sur., 2006).

Neki autori (Buckingham, 2000, prema Cortis i Newmarch, 2000) smatraju da razloge lošijih postignuća dječaka treba tražiti u zastupljenosti većeg broja žena u školama pa smatraju da bi u škole trebalo privući veći broj (muških) učitelja. Britanski analitičari (*Discipline fears as female teachers outnumber male peers by 12 to 1*, 2006) smatraju da su razlog sve manjem broju muškaraca u obrazovanju primanja, koja su za druga zanimanja, koja traže visoko obrazovanje, viša od učiteljskih⁹, a u novije vrijeme javlja se i strah od mogućih optužbi za zlostavljanje djece. Inače, istraživanja ukazuju na razlike u odnosu na učenike i njihovo ponašanje između učitelja i učiteljica pa su tako učiteljice netolerantnije prema neprimjerenom ponašanju dječaka u školi (Greenberg, 2007).

Postoji uvriježeno (pedagoško) mišljenje da razlike u postignućima dolaze zbog različitih stilova učenja o kojima se u školama ne vodi dovoljno računa. Međutim, neka istraživanja ističu tendenciju da dječaci preferiraju matematičke i logičke oblike razmišljanja nad modelom razmišljanja koji se osniva na jeziku (verbalni model) i da dječaci bolje reagiraju na tjelesno i sve ono što je u vezi s tim, dok djevojčice bolje reagiraju na osobno. Dječacima također bolje odgovaraju vizualne od verbalnih uputa (*Commonwealth Government*, 2002).

Istraživanja, koja su se bavila problemom lošijih postignuća dječaka u školama, pokazala su da dječaci, koji školu pohađaju odvojeno od djevojčica (*single sex education*), postižu bolje akademske rezultate od učenika u školama koje pohađaju oba spola, odnosno da pohađanje odvojenih škola u adolescenciji smanjuje razlike među dječacima i djevojčicama u akademskom postignuću (Gibb i sur., 2008). (Jedna od posljedica tih istraživanja bila je da je u SAD opozvan zakon iz 1972. godine po kojem je zajedničko obrazovanje u osnovnim školama obvezno te da se financiraju i škole u kojima se obrazuju djeca samo jednog spola.) Neki autori dvoje o metodologiji kojom bi takva istraživanja trebala biti napravljena pa naglašavaju da je kvaliteta poučavanja važniji čimbenik od tipa škole. Inače, obrazovanje djece istoga spola podržavalo se u mnogim kulturama kao dio tradicije i religije, a danas su takve škole prisutne u nizu zemalja: UK, Hong Kong, SAD, Belgija, Australija, Novi Zeland, Jamajka, Nigerija, Tajland, zemlje Srednjeg Istoka. Neke mješovite škole su uvažile ove rezultate na način da samo dio nastavnih predmeta dječaci slušaju odvojeno od djevojčica. Odvojeno obrazovanje ima svoje protivnike i zagovornike. Protivnici, među ostalim, smatraju da se njime podržavaju stereotipi vezani uz spol, da se djeca ne obrazuju u okružju „stvarnog” života pa ne razvijaju vještine potrebne za interakciju s oba spola te se stvaraju predrasude prema suprotnom spolu. Zagovornici navode podatke da su akademski rezultati u ovakvim školama viši, da dječaci imaju manje problema u ponašanju, mješovite škole podržavaju i povećavaju tradicionalnu podjelu ženskih i muških uloga itd.

Koliko se slabiji uspjeh dječaka u školi percipira kao važan problem, govori i činjenica da su se i vlade nekih zemalja (npr. Australija, UK, Novi Zeland, SAD, Kanada) aktivno uključile u traženje njegovog rješenja. Pri tome su krenule od rezultata brojnih istraživanja koja se na ovom području vrše, a koja redom potvrđuju slabija postignuća dječaka.

U izvješću australskog ministra obrazovanja (*MESSAGE from the Minister*, 2003) navodi se da postignuća dječaka u odnosu na djevojčice nije samo lošije, nego da se ta razlika tijekom vremena još povećava i to:

- u pismenosti,
- prosječnim ocjenama (tendencija je da među najbolje ocijenjenim učenicima bude podjednako dječaka i djevojčica, međutim većina djevojčica se nalazi na srednjoj i višoj razini postignuća, a dječaci dominiraju nižom razinom),

⁹ Slična je situacija i u Hrvatskoj gdje je prema podacima Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske u 2008. godini prosječna neto plaća zaposlenih u obrazovanju, dakle sektoru u kojem rade mahom visokoobrazovani/e djelatnici/e, iznosila 5.156 kn te čak bila niža od prosječne plaće u Hrvatskoj koja je iznosila 5.178 kn.

- u angažiranosti i zadovoljstvu školom,
- ranijim napuštanjem školovanja (dječaci u većem broju ranije napuštaju školu),
- upisima na visokoškolske ustanove,
- problemima s disciplinom te izricanjem raznih pedagoških mjera, uključujući i isključenje iz škole.

Kao rezultat nastojanja da se ovaj problem riješi, australska vlada kroz različite programe poduzima mjere kojima je cilj povećati kvalitetu učitelja, identificirati i prikazati primjere dobre prakse obrazovanja dječaka, zatim potiče istraživanja u područjima obrazovanja relevantnim za dječake, u svjetlu važećih pravila o jednakosti spolova obraća pozornost na utjecaj spola na uspješnost učenja kod svih učenika, sponzorira konferencije s temom lošijih postignuća dječaka u školi, pomaže razvoju programa čiji je cilj pomoći obrazovnim institucijama u unaprjeđivanju rezultata učenja obrazovno ugroženih učenika, oformila je internet servis za profesionalnu orijentaciju, stavlja naglasak na skrb o ranom razvoju djece, ranom učenju itd. Vlada također smatra da treba voditi računa i o spolnoj zastupljenosti učitelja budući da su većina učitelja/ica i u osnovnim i u srednjim školama žene i da se ta disproporcija iz godine u godinu povećava. Iako se smatra da muškarci i žene mogu biti jednako dobri učitelji i dječacima i djevojčicama i da je kvaliteta učitelja/ice važnija od njegovog /njezinog spola, vladina komisija smatra da je potrebno više muških učitelja koji bi bili dobri modeli učenicima te da je poželjno da u tom smislu u školama vlada ravnoteža, kako među učiteljima, tako i u upravi škole.

Kao što je navedeno, australska vlada naručuje projekte koji se bave pronalaženjem načina za poboljšanje postignuća dječaka u školama. Jedan od njih je BELS (*Boys' Education Lighthouse School*) (Cuttance i sur., 2006) koji je bio usmjeren na formiranje timova učitelja na razini skupina škola čiji bi zadatak bio uvoditi nove strategije u svrhu poboljšanja prakse poučavanja u školama te pratiti i analizirati dobivene rezultate i razvijati svoje projekte.

Škotski odjel za obrazovanje se u svome izvješću (Condie i sur., 2006) bavi istim problemom pa navodi da u škotskim školama postoji zamjetna nejednakost među spolovima tako da nacionalne statistike navode da djevojčice na svim razinama postižu bolje uspjehe od dječaka, da neke škole poduzimaju mjere kojima bi utjecale na povećavanje postignuća dječaka te da najuspješniji primjeri govore o tome da pri tome trebaju biti uključeni svi zainteresirani, a osobito roditelji.

U svom izvješću o postignućima dječaka u srednjim školama Ured za obrazovne standarde Ujedinjenog Kraljevstva (*Boys' achievement in secondary schools*, 2003) navodi da pri upisu u srednje škole dječaci dosta zaostaju za djevojčicama te predlaže strategije za rješavanje ovog problema koje su, među ostalim, razumijevanje prepreka boljim postignućima dječaka u školi te podizanje razine očekivanja učitelja, učenika i roditelja, ponuda većeg broja izvannastavnih aktivnosti, dosljedno provođenje disciplinskih mjera, podizanje razine svijesti učitelja za različite stilove učenja, povećanje kvalitete poučavanja i vođenja razreda kako bi se pomoglo učiteljima da steknu uvažavanje i pozornost dječaka, osiguravanje povratne informacije nakon ispitivanja/testova o tome što treba poboljšati i na koji način, praćenje napretka učenika i interveniranje prije nego se razvije problem, povećanje opsega pomoći kod učenja, povećanje standarda pismenosti, kao i organiziranje rasporeda sjedenja u razredu na način da se unaprijedi učenje.

Novozelandski Ured za reviziju obrazovanja u svom izvješću iz 2000. godine (*Education Review Office – National Report*, 2000) kao zajedničke čimbenike, zapažene u srednjim školama koje su pokazale relativno dobra postignuća dječaka, navodi visoke standarde discipline, podržavajuće okruženje s pozitivnim modelima koji potiču na preuzimanje odgovornosti za vlastite aktivnosti i veliki izbor programa, uključujući predmete koje osobito zanimaju dječake. Nadalje, takve škole ne smatraju da djevojčice i dječaci imaju iste obrazovne potrebe te zaključke istraživanja o preferiranim stilovima dječaka i djevojčica uključuju u nastavnu praksu, koristeći pri tome različite stilove poučavanja i strategija koji mogu uključivati različito grupiranje dječaka i djevojčica za pojedine aktivnosti. Postavljaju također odgovarajuće ciljeve i očekivanja od dječaka i djevojčica te redovito procjenjuju, evaluiraju i izvješćuju o uspjesima učenika i uočavaju koji učenici postižu slabije rezultate od svojih sposobnosti. Pri tome vode računa i o potrebama djevojčica te prepoznaju i ističu uspjehe svih učenika.

Zajednički zaključak bi se kratko mogao svesti na potrebu da škola u svoje programe i planove uključi strategije kojima bi povećala akademska postignuća dječaka, naravno ne na račun djevojčica. Jedan od mogućih prijedloga takvih strategija bio bi (Younger i sur., 2005):

- pedagoške strategije: razredni pristupi fokusirani na podučavanje i učenje (naglasak bi trebao biti na poboljšanje čitanja i pisanja kod dječaka);
- individualne strategije: postavljanje ciljeva i mentoriranje;
- organizacione strategije: razmotriti mogućnost osnivanja odvojenih muških razreda u okviru mješovitih škola;
- socio-kulturalne strategije: stvaranje okruženja za učenje u kojem će i dječaci i djevojčice raditi u skladu s ciljevima i težnjama škole te neće pokazivati ometajuće ponašanje.

Svrha je obrazovne reforme, koja se provodi u Quebecu (*Boys' Academic Achievement: Putting the Findings into Perspective*, 2004), a koja obuhvaća značajne promjene u praksi i uloji učitelja, učiniti učenika aktivnim sudionikom procesa učenja¹⁰. Smatra se da ovakav pristup stvara diferenciranu obrazovnu praksu te je na taj način više u skladu s interesima svih učenika, a njezin konačni cilj bi, među ostalim, trebao biti i poboljšanje akademskog uspjeha dječaka.

Govoreći o ovom problemu, trebalo bi uvažiti i mišljenje odraslih muškaraca o svojim iskustvima koje su imali tijekom obrazovanja (Trent i Slade, 2001). Rezultati su potvrdili da je jaz između obrazovnih institucija i njihovih korisnika veći nego ikada, te je otvoreno niz pitanja kao što su na koji način su učitelji postali svjesni potreba svojih učenika i kako su (neki od njih) postali "dobri učitelji" prema ocjeni svojih učenika.

2. Prikaz slučaja

Rezultati PISA istraživanja za 2006.godinu (PISA 2006 – sažeti pregled hrvatskih rezultata), pokazali su značajne razlike u postignućima učenica i učenika u školama u Hrvatskoj i to u čitanju (djevojčice postižu prosječni rezultat od 502 boda, dok su dječaci za 50 bodova lošiji, dakle prosječno postižu 452 boda), odnosno u matematici (prosječni rezultat za dječake iznosi 474 boda, dok je kod djevojčica prosječni rezultat za 13 bodova manji, dakle 461 bod).

Kako bismo istražili imaju li u našim školama dječaci lošija postignuća u općem uspjehu od djevojčica, uzeli smo kao pokazatelje postignuća općeg uspjeha, prosječne ocjene te broj zaključenih negativnih ocjena i izrečene pedagoške mjere na polugodištu. U tu svrhu tražili smo podatke iz e-matrice na razini Hrvatske, ali ih, nažalost, nismo uspjeli dobiti pa smo se ograničili na rezultate iz OŠ "Gradac". Također smo željeli dobiti djelomičnu sliku situacije u srednjim školama i visokim učilištima pa smo potražili podatke Državnog zavoda za statistiku RH o broju muškaraca i žena koji završavaju srednju školu i visoka učilišta. Kako srednja škola nije obvezna, smatrali smo da ovi podatci mogu poslužiti kao jedan od pokazatelja akademskih postignuća u školovanju nakon osnovne škole.

Također nas je zanimalo jesu li i naše škole "feminizirane", odnosno u kolikoj su mjeri žene, a u kojoj muškarci zastupljeni u učiteljskim zanimanjima. I ove podatke smo bezuspješno pokušali dobiti iz e-matrice na razini Hrvatske pa smo se opet ograničili na rezultate iz OŠ "Gradac". Smatramo da bi se moglo očekivati da je stanje slično i u drugim školama. Osim tih podataka, potražili smo i podatke Državnog zavoda za statistiku RH o broju muškaraca i žena zaposlenih u obrazovanju te, kako bismo ustanovili hoće li će se taj trend nastaviti, o broju studenata koji diplomiraju na visokim učilištima na području obrazovanja odgajatelja i učitelja, te na području znanosti o obrazovanju.

Kao mjeru postignuća učenika uzeli smo:

- prosječne ocjene učenika, odnosno učenica na kraju prvog polugodišta školske godine 2009/10,
- zaključene negativne ocjene
- izrečene pedagoške mjere.

¹⁰ U izvorniku "active learner".

Izabrali smo ocjene na kraju polugodišta budući da smatramo da one pružaju objektivniju sliku od ocjena na kraju godine. U obzir je uzet uspjeh po razredima svih učenika OŠ “Gradac”, njih ukupno 170 (bez učenika prvih razreda, budući da se oni na kraju prvog polugodišta ne ocjenjuju), od čega 83 učenice i 87 učenika.

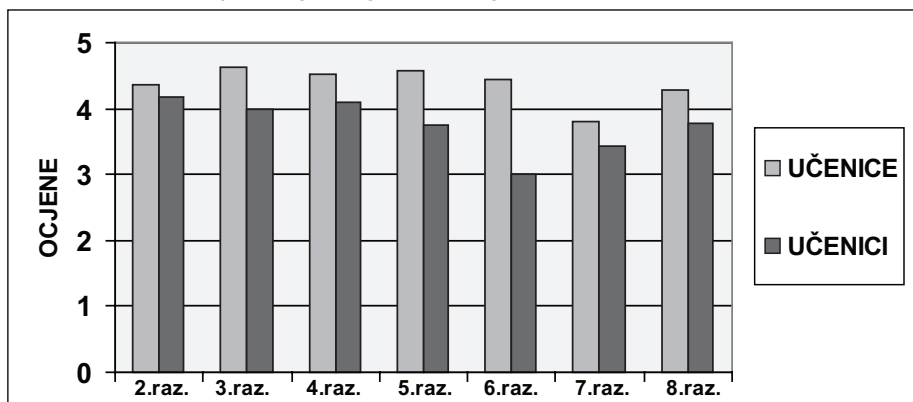
U svrhu dobivanja podatka o zastupljenosti žena, odnosno muškaraca u učiteljskim zanimanjima, izračunali smo postotak učitelja i učiteljica zaposlenih u OŠ “Gradac” na kraju prvog polugodišta školske godine 2009/10, njih ukupno 30.

3. Rezultati i rasprava

3.1. Prosječne ocjene

Prosječne ocjene učenika i učenica na kraju prvog polugodišta šk. god. 2009/10 po razredima vidljive su u grafičkom prikazu 1.

Grafički prikaz 1. Prosječne ocjene učenika i učenica na kraju prvog polugodišta šk. god. 2009/10 po razredima

Tablica 1. Prosječne ocjene učenica i učenika na kraju prvog polugodišta šk.god. 2009/10 po razredima

RAZRED	UKUPNO UČENIKA	UČENICE	PROSJEK	UČENICI	PROSJEK
2.	21	12	4,35	9	4,17
3.	21	16	4,64	5	4,00
4.	21	9	4,51	12	4,10
5.	23	10	4,58	13	3,74
6.	24	11	4,45	13	3,00
7.	34	15	3,79	19	3,44
8.	26	10	4,29	16	3,78
UKUPNO	170	83		87	

Prosječna ocjena učenica u drugom razredu je 4,35, a učenika 4,17, u trećem je prosječna ocjena učenica 4,64, a učenika 4,00, u četvrtom je prosječna ocjena učenica 4,51, a učenika 4,10, u petom je prosječna ocjena učenica 4,58, a učenika 3,74, u šestom je prosječna ocjena učenica 4,45, a učenika 3,00, u sedmom je prosječna ocjena učenica 3,79, a učenika 3,44 i u osmom je prosječna ocjena učenica 4,29, a učenika 3,78.

Iz rezultata je razvidno da je razlika prosječnih ocjena učenika i učenica zamjetna u svim razredima. Najveća je u šestom razredu i to zbog najvećeg broja zaključenih negativnih ocjena. Ovi rezultati su u skladu s rezultatima do kojih se došlo ispitivanjima u svijetu.

3.2. Negativne ocjene

Sve negativne ocjene zaključene su dječacima.

3.3. Pedagoške mjere

Sve pedagoške mjere izrečene su dječacima.

3.4. Broj muškaraca i žena u Hrvatskoj koji završavaju osnovnu i srednju školu te visoka učilišta

Zanimao nas je i broj muškaraca i žena koji završavaju osnovnu i srednju školu te visoka učilišta. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku RH (Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku: Žene i muškarci u Hrvatskoj 2009), osnovnu školu je 2007. godine završilo 48,6% žena i 51,4% muškaraca, srednju školu 51,1% žena i 48,9% muškaraca, a visoka učilišta 58,1% žena i 41,9% muškaraca. Razvidno je da žene u većem broju od muškaraca završavaju srednju školu, a kod visokih učilišta ta se razlika još više povećava u korist žena.

3.5. Odnos broja zaposlenih učiteljica i učitelja

Tablica 2. Postotak učitelja i učiteljica u OŠ "Gradac"

UČITELJI	BROJ	%
muški	9	30
ženski	21	70
ukupno	30	100

I ovi rezultati potvrđuju svjetske trendove "feminizacije" učiteljske profesije. Još jednom naglašavamo da bi rezultati na razini Hrvatske, a do kojih nismo mogli doći, dali objektivnu sliku stanja, iako svaki bolji poznavalac prilika u našim školama zna da su ovakvi rezultati slični i u drugim sredinama.

Tome u prilog govore i podatci Državnog zavoda za statistiku RH (Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku. Žene i muškarci u Hrvatskoj 2009), prema kojima je 2007. godine u obrazovanju bilo zaposleno 75,7% žena i 24,3% muškaraca, od toga u osnovnim školama 83% žena i 17% muškaraca (nastavnici s punim radnim vremenom na kraju 2006/07. školske godine). Od studenata, koji su iste godine diplomirali na visokim učilištima na području obrazovanja, odgajatelja/ica i učitelja/ica bilo je 95,2% žena i 4,8% muškaraca, a na području znanosti o obrazovanju 79,3% žena i 20,7% muškaraca.

4. Umjesto zaključka

Potreba individualizacije nastave često se naglašava kao jedan od najvažnijih zadataka obrazovnih ustanova, ali i pravo svakog učenika. Ipak, čini se da smo malo svjesni (različitih) potreba dječaka i djevojčica, a na što oni jasno ukazuju razlikama u svojim školskim postignućima. Uvažavajući rezultate brojnih istraživanja koja su se bavila tim problemom, škola bi trebala u svoje programe i planove uključiti strategije kojima bi povećala akademska postignuća dječaka, naravno ne na račun djevojčica. Za sve ovo nužne su promjene naše škole koja bi trebala postati fleksibilnija i više u skladu s duhom vremena u mnogim aspektima. Takva bi škola, primjerice, omogućavala horizontalno i vertikalno miješanje i prohodnost učenika, odnosno prigodno grupiranje učenika prema spolu, znanju ili interesima. Također bi sadržavala manje obvezne, a više izborne nastave te smanjenje broja nastavnih predmeta integracijom pojedinih predmeta, a ne njihovo još veće dijeljenje uvođenjem novih. Ukratko, trebali bi stvarati školu koja bi se mogla "rastegnuti" po mjeri učenika i koja bi, bar velikim dijelom, zadovoljavala potrebe svih sudionika obrazovnog procesa. Da bi se to postiglo, smatramo da bi nastavu trebalo prilagoditi svakom djetetu te kroz individualni plan, u čiju bi izradu po mogućnosti bilo uključeno i samo dijete, postaviti njemu primjerene ciljeve. Pri tome bi trebalo uvažiti iskustva zemalja koja su tu praksu već uvela u svoj obrazovni sustav (Carlgrén i sur., 2006; Norlin i Norlin, 2009).

Sudeći po podacima o broju muškaraca i žena u Hrvatskoj, koji su 2007. godine diplomirali na visokim učilištima na području obrazovanja odgajatelja i učitelja te na području znanosti o obrazovanju, negativni trend podzastupljenosti muškaraca u školama će se nastaviti ako ne i povećati. Iako smatramo da je važnija kvaliteta učitelja/ice od njegovog/njezinog spola, ipak bi trebalo povesti računa o uravnoteženom broju muškaraca i žena u nastavnom osoblju te privući više muškaraca u učiteljska zanimanja. Odnos učiteljica i učitelja trebao bi biti reprezentativan za društvo u cjelini, a, osim toga, učitelji mogu predstavljati pozitivan model dječacima, osobito kada se uzme u obzir sve veći broj razvoda, posljedica čega je najčešće odrastanje u obiteljima s jednim roditeljem, najčešće s majkom¹¹. S druge strane, samo inzistiranje na potpuno jednakoj zastupljenosti nije nužno i rješenje jer je preduvjet kvalitetnog učitelja posjedovanje senzibiliteta za razlike u stilovima učenja i potrebe rizičnih učenika. Nastavno osoblje trebalo bi biti svjesno svojih eventualnih predrasuda koje bi mogle utjecati na stilove podučavanja i očekivanja od učenika i učenica, kao i razlika u načinu komunikacije između muškaraca i žena. Također smatramo da bi, osim daljnjih ispitivanja o tome u kojoj mjeri škola zadovoljava potrebe učenika, trebalo ispitati i u kojoj mjeri škola (ne) zadovoljava potrebe nastavnog osoblja, osobito muškaraca.

Poštujući individualne potrebe učenika, bili bismo bliže zadovoljavanju potreba djece u školi, odnosno kvalitetnijem obrazovanju. Pravo djeteta na kvalitetno obrazovanje ne bi trebalo biti zajamčeno samo u osnovnoj školi, nego i prije i poslije nje, jer je zadovoljavanje potreba i razvoj potencijala nužan preduvjet poboljšanja djetetova života, odnosno pozitivnog utjecaja na njegov osobni rast i razvoj. U takvoj školi dobro bi se osjećali i učenici i učitelji.

LITERATURA:

Boys' Academic Achievement: Putting the Findings into Perspective(2004). Quebec: Ministry of Education, Government of Quebec.

URL: http://www.meq.gouv.qc.ca/stat/recherche/Reussite_garcons_ang.pdf (3.3.2010.).

Boys' achievement in secondary schools, Office for Standards in Education (2003).

URL: <http://www.ofsted.gov.uk/> (12.12.2009.).

Brain Differences, Are there actually significant differences between a girl's brain and a boy's brain? (2010) *National Association for Single Sex Public Education*.

URL: <http://www.singlesexschools.org/research-brain.htm> (2.3.2010.).

Carlgrén, I., Klette, K., Myrdal, S., Schnack, K. i Simola, H. (2006) *Changes in Nordic Teaching Practices: From individualised teaching to the teaching of individuals // Scandinavian Journal of Educational Research* 50/3, 301–326.

URL: <http://bulsahelsinki.fi/~hsimola/Changes%20in%20Nordic%20Teaching%2006.pdf> (24.2.2010.).

Commonwealth Government, (2002) Boys: Getting it Right: Report on the inquiry into the education of boys. House of Representatives Standing Committee on Education and Training, Canberra.

URL: <http://www.aph.gov.au/house/committee/edteofb/report/fullrpt.pdf> (15.3.2010.).

Condie, R., McPhee, A., Forde, C., Kane, J. i Head, G. (2006) *Review of Strategies to Address Gender Inequalities in Scottish Schools Final Report*.

URL: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/113793/0027652.pdf> (14.12.2009.)

Cortis, N. i Newmarch, E. (2000) *Boys in School: What's Happening?*

URL: http://www.dest.gov.au/sectors/school_education/publications_resources/profiles/boys_schools_whats_happening.htm (22.12.2009.).

Cuttance, P., Imms, W., Godhino, S., Hartnell-Young, E., Thompson, J., McGuinness, K. i Neal, G. (2006) *Boys' Education Lighthouse School, Stage Two Final Report, An Australian Government Initiative*.

¹¹ Prema podacima Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske, u Hrvatskoj je 2007. godine na 1.000 sklopljenih brakova bilo 207 razvedenih. Nakon razvoda 85,7% djece dodijeljeno je majci, 10,9% ocu, 2,4% ocu i majci, a 1,0% drugim osobama i ustanovama.

- URL: <http://www.deewr.gov.au/Schooling/BoysEducation/Pages/Belsfinalreport.aspx> (17.12.2009.).
Discipline fears as female teachers outnumber male peers by 12 to 1 (2006).
- URL: <http://www.thisislondon.co.uk/news/article-23373976-discipline-fears-as-female-teachers-outnumber-male-peers-by-12-to-1.doc> (10.3.2010.)
- Education Review Office - National Report, 2000. URL: <http://www.ero.govt.nz/ero/publishing.nsf/Content/Home+Page> (18.1.2009.)
- Gibb, S. J., Fergusson, D. M. i Horwood, L. J. (2008) *Effects of single-sex and coeducational schooling on the gender gap in educational achievement. // Australian Journal for Education*. URL: <http://www.thefreelibrary.com> (5.3.2010.)
- Greenberg, M. (2007) *Gender Issues in Special Education*. U: A. M. Burszty (ur.) *The Praeger Handbook of Special Education*. Praeger, 23-24.
 URL: <http://books.google.hr/books> (10.3.2010.)
- Konvencija o pravima djeteta* (1989) Opća skupština Ujedinjenih naroda.
 URL: <http://www.dijete.hr/> (10.3.2010.)
- Lenroot, R. K., Gogtay, N., Greenstein, D. K., Molloy Wells, E., Wallace, G. L., Clasen, L. S., Blumenthal, J. D., Lerch, J., Zijdenbos, A. P., Evans A. C., Thompson, P. M., Giedd, J. N. (2007) *Sexual dimorphism of brain developmental trajectories during childhood and adolescence // NeuroImage* 36, 1065–1073.
- MESSAGE from the Minister* (2003).
 URL: http://www.dest.gov.au/sectors/school_education/policy_initiatives_reviews/key_issues/boys_education/publications_conferences_websites.htm (11.12.2009.)
- New Zealand Qualifications Authority (2007) National Qualifications Framework Statistics*. URL: <http://www.nzqa.govt.nz/publications/docs/secondarystats-2007.pdf> (5.3.2010.)
- Norlin, S., Norlin, C. (2009) *Individualised Learning in Theory and Practice from a Swedish Perspective*.
 URL: <http://www.esha.org/modules.php> (15.2.2010.)
- Perić, B. (2010) Škola u očima djeteta. Školski vjesnik, 59 (1) (u tisku).
PISA 2006 Results, Executive Summary.
 URL: <http://www.pisa.oecd.org/> (26.2.2010.)
- PISA 2006 - sažeti pregled hrvatskih rezultata.
 URL: <http://dokumenti.ncvvo.hr/PISA/PISA-kompetencije.pdf> (29.3.2010.)
- Republika Hrvatska - Državni zavod za statistiku: Žene i muškarci u Hrvatskoj 2009.
 URL: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2009.pdf (10.3.2010.)
- Rutter, M., Caspi, A., Fergusson, D., Horwood, L. J., Goodman, R., Maughan, B., Moffitt, T., Meltzer, H., Carroll, J. (2004) *Sex Differences in Developmental Reading Disability // Journal of the American Medical Association*, 291/16, 2007-2012.
- Sauver, J. L. St., Barbaresi, W. J., Katusic, S. K., Colligan, R. C., Weaver, A. L., Jacobsen, S. J. (2004) *Early Life Risk Factors for Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder: A Population-Based Cohort Study, Mayo Clin Proc.* 79(9), 1124-1131.
 URL: <http://www.mayoclinicproceedings.com/content/79/9/1124.full.pdf> (2.3.2010.)
- Younger, M. i Warrington, M., Gray, J., Rudduck, J., McLellan, R., Bearne, E., Kershner, R., Bricheno, P. (2005) *Raising Boys' Achievement, a study funded by the Department for Education and Skills, University of Cambridge Faculty of Education*.
 URL: <http://www.dcsf.gov.uk/research/data/uploadfiles/RR636.pdf> (14.12.2009.)
- Trent, F., Slade, M. (2001) *Declining Rates of Achievement and Retention, The Perception of Adolescence Males, Department of Education, Training and Youth Affairs, Australia*.
 URL: http://www.voced.edu.au/docs/dest/TD_TNC_67_490.pdf (10.12.2009.)

Differences in Achievements of Girls and Boys in Primary School

---

Branka Perić, B. Sc.
Primary school "Gradac", Gradac

PROFESSIONAL ARTICLE
UDK 371.26:373.3
371.26-055.25
371.26-055.15
371.12:373.3

SUMMARY

This work tries to direct the attention to differences in academic achievements of girls and boys and to their possible causes and ways to deal with this problem. The short overview of results of research that dealt with the cause of this phenomenon was made, as well as the attempts which governments of some countries (Australia, New Zealand, UK - Scotland) make to deal with this problem. The second part of the work is a presentation of differences in achievements of girls and boys in Primary School "Gradac", and also the data, taking into consideration the sex of all teachers who teach in the school, have been processed. Obtained results show differences in achievements in all ages in favour of girls, as well as a higher representation of women in teaching staff of the school. Hence, the measures which could help to increase achievements of boys in school are suggested.

Key words: *differences in achievements of boys and girls, school, quality education*

Unterschiede in der Leistung von Mädchen und Jungen in der Grundschule

Branka Perić, Dipl.-Psychologin
Grundschule "Gradac", Gradac

FACHARTIKEL
UDK 371.26:373.3
371.26-055.25
371.26-055.15
371.12:373.3

Unterschiede in der Leistung von Mädchen und Jungen in der Grundschule

ZUSAMMENFASSUNG

Diese Arbeit möchte die Aufmerksamkeit auf die Unterschiede in den akademischen Leistungen von Mädchen und Jungen sowie auf die möglichen Ursprünge und Art und Weisen der Lösung dieses Problems lenken. Es wurde eine kürzere Übersicht über die Resultate der Forschungen, die sich mit dem Ursprung dieser Erscheinung beschäftigt gegeben sowie über die Bemühungen von Regierungen einzelner Staaten (Australien, Neuseeland, Großbritannien – Schottland), um dieses Problem zu lösen. Der zweite Teil der Arbeit ist eine Darstellung der Unterschiede in den Leistungen von Mädchen und Jungen in der Grundschule "Gradac": Außerdem wurden auch Angaben über das Geschlecht aller in der Grundschule unterrichtenden Lehrer bearbeitet. Die erzielten Resultate weisen auf Unterschiede in den Leistungen in allen Lebensaltern zugunsten von Mädchen sowie einen höhere Repräsentierung von Frauen im Lehrpersonal der Schule. Deshalb werden Maßnahmen vorgeschlagen, die dazu verhelfen könnten, die Leistungen der Jungen in der Schule zu verbessern.

Schlüsselwörter: Unterschiede in den Leistungen zwischen Mädchen und Jungen, Schule, qualitätsvolle Ausbildung

DIJETE I DRUŠTVO

(Ne)uvažavanje participativnih prava djeteta: suvremeni obiteljski odgoj između poslušnosti i odgovornosti

Barbara Kušević, znanstvena novakinja
Odsjek za pedagogiju
Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu

PREGLEDNI ČLANAK
UDK 37.061:341.231.14-053.2
37.018.1

SAŽETAK

Participativna prava djeteta predstavljaju najveću inovaciju Konvencije o pravima djeteta (1989). Dijete po prvi puta stječe zakonom priznato pravo da bude saslušano i da se njegovo mišljenje uzme u obzir te da daje i prima informacije, a ne da ga se promatra samo kao objekt brige odraslih. To se novo shvaćanje djeteta trebalo odraziti u svim područjima djetetova života, pa tako i u obiteljskome odgoju. Stoga se obiteljski odgoj našao u svojevrsnom procijepu između tradicionalnog nastojanja da dijete bude poslušno i da bespogovorno uvažava autoritet roditelja i drugih odraslih te novijeg shvaćanja djeteta koje treba postati odgovornim i aktivnim članom društva s razvijenim kritičkim mišljenjem. Na tom se tragu u radu predstavljaju dvije paradigme obiteljskoga odgoja, paradigma poslušnosti i paradigma odgovornosti, te se promatra kako one utječu na stupanj uvažavanja participativnih prava djeteta u suvremenom obiteljskom odgoju.

Ključne riječi: obitelj, obiteljski odgoj, participativna prava djeteta, poslušnost, odgovornost

1. Uvod

Na samome početku dvadesetoga stoljeća Ellen Key (2000) je tvrdila da se čovječanstvo nalazi na pragu stoljeća djeteta. Danas, više od stotinu godina kasnije, može se potvrditi kako je u svojim promišljanjima bila na dobrome tragu. U dvadesetome je stoljeću dijete prestalo biti nevažnim članom društva i vlasništvom svojih roditelja koji u njegovo ime donose sve odluke i koji nad njime imaju potpunu vlast. Umjesto toga, potaknuto različitim dokumentima, koji su utirali put *Konvenciji o pravima djeteta* (1989), dijete se postupno počelo promatrati kao aktivno i kompetentno biće koje ima svoja prava, ali i svoje odgovornosti. I dok je skupina prava, koja djetetu jamče preživljavanje, razvoj i zaštitu, bila logični nastavak shvaćanja djetinjstva kao razdoblja života koje traži pozorno odnošenje odraslih prema djeci i osiguranje uvjeta u kojima ona mogu najbolje ostvariti svoje potencijale, jedna je skupina prava djeteta zahtijevala radikalno ponovno razmatranje statusa djece u većini društava, kao i preispitivanje naravi odnosa između roditelja i djece (Lansdown, 2001), a to su bila *participativna prava*. S njima je djetetu po prvi puta u povijesti jednim zakonski obvezujućim dokumentom zajamčeno pravo na aktivno sudjelovanje u svojem okružju, pravo na slobodno izražavanje svojih misli i pravo na udruživanje.

Kao primarna institucija u kojoj dijete stječe svoja prva životna iskustva, obitelj je tako postala i prvom institucijom u kojoj se participacija djeteta mogla promicati, ali i sprječavati. Međutim, obiteljski odgoj nije mogao trenutno odgovoriti na zahtjeve koji proizlaze iz *Konvencije* jer se dinamikom obiteljskih odnosa vrlo teško može dirigirati propisima nametnutim izvana. Tako

je i (ne)uvažavanje participativnih prava djeteta unutar obitelji ostalo najuže povezano sa slikom djeteta koju roditelji imaju, odnosno obiteljskim ciljevima i vrijednostima koje njeguju, a ne (samo) društvenim normama i međunarodno priznatim dokumentima. U nastavku će se stoga predstaviti dvije paradigme obiteljskoga odgoja, paradigma poslušnosti i paradigma odgovornosti, da bi se potom razmotrilo kako su te paradigme povezane s uvažavanjem participativnih prava djeteta u obitelji.

Obiteljski je odgoj tijekom povijesti prolazio kroz različite promjene. Mijenjali su se odnosi između roditelja i djece, učestalost i prihvatljivost primjene određenih odgojnih postupaka, odgojni ciljevi i vrijednosti koje obitelj njeguje, kao i strukturni elementi obitelji koji utječu na sam odgoj, poput broja odraslih članova i broja djece u obitelji. Te su se promjene odvijale postupno i gotovo neprimjetno te je vrlo teško odrediti u kojem je trenutku u vremenu postalo uobičajeno, primjerice, da dijete odgaja samo jedan roditelj ili pak da roditelj nema pravo primjenjivati grubu tjelesnu kaznu na djetetu. Ipak, niz je malih promjena u svojoj sveukupnosti doveo do toga da možemo govoriti o različitim paradigmama obiteljskoga odgoja. Prije njihova predstavljanja nužno je odrediti što se pod pojmom *paradigme* zapravo podrazumijeva.

Sama riječ *paradigma* grčkoga je podrijetla i označava *uzorak*, odnosno *obrazac* (Klaić, 2004). Za potpunije shvaćanje nužno je okrenuti se autoru koji je pojam uveo u raspravu o znanosti, a to je fizičar Thomas Kuhn. On razvitak znanosti nije promatrao kao postupno napredovanje prema sve pouzdanijim teorijama, već kao niz različitih znanstvenih koncepcija, tj. paradigmi, koje se međusobno nadomještaju (König i Zedler, 2001). Za Kuhna (1970) paradigma, kao nešto zajedničko svim članovima određene znanstvene zajednice, ima određeno vrijeme trajanja i s prolaskom vremena smanjuje se broj njenih poklonika, da bi se naposljetku zamijenila drugom paradigmom. Takvo određenje blisko je shvaćanju u kojem se *paradigma* koristi u ovome radu, a podrazumijeva *skup obiteljskih vrijednosti i obrazaca odnosa između roditelja i djece koji su važeći u određenom vremenskome razdoblju ili određenom sociokulturnom krugu*.

Iz ponuđenoga je shvaćanja pojma moguće zaključiti kako je tijekom povijesnoga razvoja postojao niz različitih paradigmi obiteljskoga odgoja, ovisno o tome na koji se aspekt obiteljskoga odgoja u raspravi usmjerava. Kako je za govor o uvažavanju participativnih prava djeteta u obitelji vrlo bitno kakvu sliku djeteta roditelji imaju te koje vrijednosti cijene u odgoju svoga djeteta, u nastavku će se razmotriti paradigme poslušnosti i odgovornosti, s teozom da paradigmu poslušnosti, koja je stoljećima dominirala odgojem, danas sve više potiskuje nova paradigma odgovornosti.

2. Paradigma poslušnosti

Poslušnost je oduvijek bila visoko rangirana vrlina u obiteljskome odgoju – roditelji od davnina žele da dijete uvažava njihov autoritet i udovoljava postavljenim zahtjevima. U prikazu rezultata dvaju istraživanja, *World Values Survey* i *European Values Study Surveys*, Inglehart i sur. (2004) pokazuju kako se 2000. godine poslušnost kao vrlina nalazila na šestome mjestu u popisu kvaliteta koje kod djece treba poticati u obitelji, iza lijepoga ponašanja, odgovornosti, tolerancije, radišnosti i samostalnosti. Ono što je zanimljivo jest da, prema ovim rezultatima, poticanje poslušnosti djeteta unutar obitelji procjenjuje osobito važnim čak 86 posto ispitanika iz Republike Hrvatske, što našu zemlju u cijenjenju poslušnosti stavlja na prvo mjesto u poretku svih zemalja koje su sudjelovale u istraživanju. Usporedbe radi, poticanje poslušnosti kod djeteta procjenjuje osobito važnim 44 posto ispitanika u Bosni i Hercegovini, 32 posto u Srbiji, 28 posto u Italiji, 13 posto u Švedskoj i tek 4 posto ispitanika u Japanu. Međutim, još je zanimljivije kako se u našoj zemlji gotovo identično važnom procjenjuje samostalnost djeteta (85 posto ispitanika), što znači da roditelji smatraju da su poslušnost i samostalnost međusobno komplementarne vrline koje se nadopunjuju, a ne koje jedna drugu ugrožavaju.

Razlog tome može biti činjenica da se danas poslušnost sve više interpretira kao svojevrсно poštovanje prema roditeljima i uvažavanje njihovih razumnih zahtjeva, što ne bi trebalo isključivati djetetovu radoznalost, autonomiju i odgovornost. Takva se “poslušnost” razlikuje od tradicionalnog shvaćanja poslušnoga djeteta koje bespogovorno uvažava svaki zahtjev i naredbu odrasloga autoriteta, a koja je dugo vremena bila temelj obiteljska odgoja. Odgoj za

poslušnost svoje je uporište imao u dominantnoj slici djeteta kao nekompetentnog, pa čak i iskvarenog, a koje se samo nizom roditeljskih intervencija moglo izvesti na pravi put. Takvo se tradicionalno poimanje poslušnosti razmatra u nastavku teksta.

2.1. Slika djeteta u ishodištu paradigme poslušnosti

Slika djeteta, koju roditelji imaju, utječe na odgojne postupke koje primjenjuju i obiteljske vrijednosti koje njeguju. To znači da je svaka konstrukcija slike djeteta *produktivna* jer djeluje tako da roditelji prema njoj za dijete oblikuju različite mogućnosti, da se prema njemu odnose na određen način i imaju zahtjeve koje možda ne bi imali da njeguju drugačiju sliku djeteta, što u međudjelovanju može dovesti do različitih razvojnih rezultata djeteta.

U ishodištu paradigme poslušnosti nalazi se prototip idealnog djeteta kao mirnog, "discipliniranog" i pasivnog, a Campbell (2004) ističe kako je takvo shvaćanje djeteta kao pasivnog objekta pozornosti i ponašanja odraslih prevladavalo veći dio novije povijesti. U novije je vrijeme imalo potporu u teorijama poput Piagetove i Freudove, koje su djecu prikazivale kao nekompetentnu, ranjivu, zavisnu i biološki nesposobnu za bilo kakvo donošenje odgovornih odluka sve dok ne poodrastu (Campbell, 2004). No i prije takvih istraživanja neki su isticali "nedovršenost" djeteta kao bića. Čak i Komensky, poznat po pristupu djetetu koji nadilazi shvaćanja njegova vremena, piše kako se čini da su djeca ponešto loša, ali ne treba gledati kakva su dok su malena, nego kakva će u budućnosti biti (Komensky, 1886), što je bilo povezano s autorovim uvjerenjem kako su djeca od rođenja oskrvnuta istočnim grijehom. Tu su vezu između obiteljskih vrijednosti i religije ispitivali, primjerice, Ellison i Sherkat (1993) te došli do zaključka kako konzervativni protestanti iznimno cijene poslušnost. To su pripisali utjecaju Biblije, uvjerenju da su ljudi grešni po naravi i sklonošću prema kažnjavanju grijeha. I Campbell (2004) ističe kako je pod utjecajem Crkve u sedamnaestome i osamnaestome stoljeću bila jaka tendencija shvaćanja djeteta kao prirodno zlog, rođenog s grijehom, što je iziskivalo strogi odgoj i kažnjavanje kako bi se slomila djetetova volja. Dakle, može se zaključiti kako su određena shvaćanja djece kao iskvarene i nekompetentne uvjetovana *vremenom* i *religijom*, no snažan utjecaj može imati i *kultura* unutar koje obitelj živi.

Patcher i Dumont-Mathieu (2004) ističu kako roditeljski odgojni stil i odgojni postupci ovise o specifičnom kontekstu unutar kojeg obitelj živi te kako taj kontekst mora biti okvir za evaluaciju odgojnih postupaka. Naime, u različitim su kontekstima roditelji suočeni s različitim izazovima pa se u skladu s time i djeca podižu na različite načine. Primjerice, u kulturama u kojima postoje prijetnje preživljavanju djeteta, roditelji će naglasak staviti na osiguravanje djetetova zdravlja i tjelesnog opstanka, pri čemu će zadatci poput poticanja njegove samostalnosti i prenošenja društvenih vrijednosti biti zapostavljeni barem dok preživljavanje ne postane neupitnim. S druge strane, u kulturama u kojima je preživljavanje djeteta samorazumljivo, roditeljska će pozornost odmah biti usmjerena na druge zadatke (Le Vine, 1997; prema Patcher i Dumont-Mathieu, 2004). Stoga se pri procjeni prikladnosti nekog odgojnog postupka mora voditi računa o tome nije li on odgovor na specifične okolnosti koje u obiteljskome okruženju postoje. Tako je Le Vine, proučavajući narod Gusii u Keniji, zaključio da djeca, koja rade na polju, moraju imati razvijenu poslušnost, biti tiha, nezahtjevna i poštivati hijerarhiju koja postoji u zajednici (prema Montgomery, 2009). Dakle, poslušnost u tom kontekstu nije kvaliteta koju roditelji cijene sami po sebi, već je odgovor na uvjete u kojima članovi obitelji žive i rade.

Takva povezanost između zahtjeva radnog okruženja i razvijanja djetetove poslušnosti prisutna je i u razvijenim zemljama svijeta kod roditelja različitog socioekonomskog statusa. Tako Hart (1992) upozorava na vezu između odgoja u obiteljima s odgovarajućim prihodima, u kojima se cijeni djetetova autonomija, i odgoja u obitelji s niskim prihodima, gdje se više cijeni djetetova poslušnost. Autor to povezuje s činjenicom da siromašni roditelji i sami rade rutinske poslove koji zahtijevaju poslušnost i u kojima imaju malo slobode te zapravo na taj način pripremaju dijete za svijet rada u kakvom sami sudjeluju, vjerujući da će djeca tako lakše uspjeti u životu. I Kohn (1969) i Le Vine (1974; oba prema Gerris, Deković i Janssens, 1997) ističu kako roditelji u nižim slojevima društva prednost daju poslušnosti pred autonomijom te su u skladu s time skloniji većoj kontroli djeteta.

Što je na temelju iskazanih rezultata raznih istraživanja moguće zaključiti? Prije svega, očito je kako paradigma poslušnosti nije vezana isključivo uz određeno vremensko razdoblje koje je iza nas. Upravo suprotno tome, i danas je prisutna u različitim dijelovima svijeta, u različitim kulturama i različitim socioekonomskim slojevima. Međutim, iako je i dalje prisutna, ne može se reći da je dominantna, što je u skladu s Kuhnovim (1970) shvaćanjem da se paradigme međusobno postupno zamjenjuju. Tako je diskurs koji proklamira razvijanje djetetove poslušnosti s vremenom ustupio mjesto danas dominantnom diskursu o potrebi poticanja djetetove odgovornosti.

3. Paradigma odgovornosti

Tijekom povijesti se marginalizacija djece događala uglavnom zato što se smatralo da djeca nisu dovoljno kompetentna, da nemaju životna iskustva te je njihovo viđenje svijeta samo odraz stavova koje imaju odrasle osobe (Smith, 2007). Stoga su *odgovornost* za sve vezano uz djecu preuzimali odrasli koji su ujedno jedini imali i *moć* (Juul, 1995). Takvo se shvaćanje djece moglo održati sve dok se i u odrasloj dobi od njih nije tražila aktivnost u građanskome društvu te kreativnost, asertivnost i kompetitivnost na radnome mjestu. No kako danas ljudi u većini razvijenih zemalja žive sve manje jednoznačno predodređene stilove života i rade manje rutinske, a više fleksibilne, kreativne poslove, uz takav način života dolazi i *odgovornost* za odabire koje čine i posljedice koje oni imaju.

Nova paradigma odgovornosti podrazumijeva da djeca najbolje poznaju svoje želje i potrebe te im za njihovo ostvarenje treba prepustiti inicijativu, što će dovesti do odgovornog odnošenja prema sebi samima i drugima. To je u skladu s postavkama sociokulturalne teorije, koja ističe kako dijete kompetenciju razvija kroz aktivnost tijekom koje odrasla osoba na početku preuzima najveću odgovornost za rješavanje problema, da bi se potom odgovornost postupno sve više prenosila na dijete (Vasta, Haih i Miller, 1998). Očito je, dakle, kako je doseganje odgovornosti usko povezano s djetetovim mogućnostima djelovanja, izražavanja mišljenja i utjecanja na odluke koje se tiču njegova života. Stoga se u nastavku rada argumentira zašto se participativna prava djeteta mogu smatrati oživotvorenjem paradigme odgovornosti.

4. Participativna prava djeteta – oživotvorenje paradigme odgovornosti

Participativna prava podrazumijevaju djetetova prava na aktivno sudjelovanje u svojem okružju, kao što su pravo na slobodu izražavanja misli i pravo na slobodu udruživanja. U *Konvenciji o pravima djeteta* (1989) participativna prava izravno su artikulirana u čl. 12., koji ističe kako će države stranke osigurati djetetu, koje je u stanju oblikovati vlastito mišljenje, pravo na slobodno izražavanje svojih stavova o svim stvarima koje se na njega odnose te ih uvažavati u skladu s dobi i zrelošću djeteta. Smith (2007) ističe kako je taj članak ključni dio *Konvencije* koji prepoznaje djetetovu osobnost i autonomiju, a dobro ga nadopunjuje čl. 13., ističući djetetovo pravo na slobodu traženja, primanja i širenja obavijesti i ideja svake vrste. Na participaciju djece se odnose još i čl. 14. i čl. 30., koji djecu definiraju kao samostalne osobe koje imaju svoja prava i za koje je aktivna participacija u društvu jednako važna kao i skrb i zaštita (de Winter, 1995). Međutim, iako ti članci zahtijevaju da odrasli saslušaju djecu, da ih ozbiljno shvaćaju te prepoznaju vrijednost njihovih iskustava, pogleda i stavova, ne kažu da dijete ima pravo na autonomiju niti mu daju kontrolu nad svim odlukama, neovisno o tome kako bi one utjecale na druge (Lansdown, 2001). I Smith (2007) se slaže kako slušanje djece ne podrazumijeva uzimanje njihovih iskaza kao obvezujućih ni davanje veće važnosti djetetovu mišljenju od mišljenja odraslih, već se odnosi na pokušaj odraslih da slušanjem i promatranjem djeteta shvate njegovo stajalište.

Participativna su prava izravno povezana s djetetovim razumijevanjem načina funkcioniranja demokratskoga društva – Smith (2007) ističe da je uloga djece kao građana i njihovo razumijevanje demokracije proporcionalno uvažavanju njihovih participativnih prava. Pritom postoje barem dvije lekcije o demokratskome društvu koje čak i djeca moraju naučiti: prva je ta da demokracija sa sobom nosi neslaganja i različitost mišljenja, koja se trebaju riješiti na nenasilan način, a druga da sloboda odlučivanja sa sobom donosi odgovornost za donesene

odluke (Maleš i Stričević, 2000). Međutim, u praksi se termin *participacija* koristi često samo u značenju slušanja djece i konzultiranja s njima, što znači da ima pasivnu konotaciju (Sinclair, 2004). Djeca ipak moraju vjerovati (i imati za takvo vjerovanje razloga) da će njihova uključenost nešto značiti, odnosno dovesti do neke promjene. Stoga je i svrha participacije omogućavanje djeci da utječu na promjene i na donošenje odluka (Sinclair, 2004), a također omogućava donošenje boljih odluka koje se tiču djece jer se uvažavaju znanja i iskustva djece jedinstvena za njihovu situaciju.

Jans (2004) smatra da djecu ne možemo čitavo djetinjstvo izolirati od društva, a potom očekivati da odjednom postanu samostalna, preuzmu inicijativu i donose odluke čim uđu u adolescenciju. Slično ističe i Hart (1992), upozoravajući kako je irealno očekivati da će djeca odjednom, u dobi od 16 ili 18 godina, postati odgovorni i sudjelujući građani ako ih za to nismo tijekom čitavoga života pripremali. Očito je stoga kako participacija mora početi vrlo rano, odnosno obvezno u obiteljskome domu. U nastavku će se teksta stoga problematizirati na koji se način participativna prava djeteta u obiteljskome odgoju mogu uvažavati, ali i kako roditelji mogu svojim odgojnim postupcima i odnosom s djetetom kršiti njegova participativna prava.

5. Obiteljski odgoj i (ne)uvažavanje participativnih prava djeteta

Obitelj je zajednica u kojoj dijete mora naučiti da je njegovo mišljenje važno, da ima pravo biti saslušano i da će se njegove želje uzimati u obzir u stvarima koje ga se tiču. Roditelji su uglavnom svjesni kako kvalitetan odnos s tinejdžerom ili mladom odraslom osobom zahtijeva dvosmjernu komunikaciju i međusobno uvažavanje te ne trpi nametanje roditeljske autoritarnosti, ali se važnost dvosmjerne komunikacije često zanemaruje kada je riječ o mlađem djetetu, osobito onome koje još nije krenulo u školu. To je usko povezano sa slikom djeteta koju roditelji imaju i na njoj zasnovanim ciljevima odgoja, na temelju kojih roditelji upotrebljavaju i različite odgojne postupke. Deković i Gerris (1992) su pokazali kako roditelji, kojima su u prvome planu njihove potrebe i iskustva, a dijete ne vide kao individuu, upotrebljavaju odgojne postupke koji uključuju malo objašnjavanja, malo uključivanja djece u donošenje odluka i vrlo stroga pravila. To se može povezati s paradigmom poslušnosti prema kojoj se od djeteta očekuje da stavove i odluke odraslih osoba poštuje, a ne da ih propituje ili iskazuje svoje gledanje na situaciju ili problem. Međutim, ukoliko roditelji djetetovo mišljenje i glas počnu uvažavati tek u tinejdžersko doba, tada dijete (mlada osoba) već može biti navikla na pasivnost i šutnju, odnosno nesudjelovanje te svoja participativna prava ne prakticirati ili ih ostvarivati na buran način, buntom i pobunom. Oboje je iznimno štetno po djetetov razvoj te će izravno utjecati na daljnji razvoj njegove osobnosti, kao i na odnose s drugim ljudima, bilo privatne, bilo profesionalne.

Stoga Maleš i Stričević (2000) ističu kako obrazovanje o pravima djeteta mora započeti od najranije dobi te mora uključivati stjecanje znanja o *pravima djeteta*, razvijanje stavova o potrebi zaštite prava djeteta (*za prava djeteta*) te učenje u ozračju koje odražava brigu za ideale i praksu ostvarivanja prava djeteta (*u pravima djeteta*). Obitelj nije mjesto na kojem će dijete intencionalno stjecati znanja o pravima djeteta niti će većina roditelja svjesno razvijati stavove o potrebi zaštite prava djeteta, ali je ključna za stvaranje klime koja će djetetu omogućiti da živi svoja prava te na taj način postaviti temelje za daljnje svjesno usvajanje filozofije prava djeteta i ljudskih prava. I Hart (1992) smatra da participacija u društvu u širem značenju pojma započinje onoga trenutka kada dijete dođe na svijet i otkrije koliko je sposobno na njega utjecati svojim kretanjima ili plačem, dakle, unutar obitelji. Na tom je tragu zanimljiva praksa promicanja djetetove inicijative i aktivnosti neposredno nakon rođenja, utemeljena u ideji dojenja po principu *Breast Crawl*¹. Riječ je o praksi stavljanja tek rođenog djeteta na majčin trbuh i prepuštanja da ono samo pronađe izvor hrane i odluči kada će dojenje započeti, umjesto da za njega to odluče odrasli. Osim što se takav pristup dojenju pokazao vrlo uspješnim, spontanim i manje stresnim za majku i dijete, u ovom je kontekstu zanimljivo to što on naglašava sposobnost novorođenčeta da u prvim minutama nakon rođenja samo pridonese zadovoljenju svojih potreba te da određuje vrijeme i ritam toga zadovoljenja – drugim riječima, pravo na *glas* dano je i tek rođenom članu društva.

Ipak, ideja da i sasvim malo dijete ima pravo iskazivanja svoga mišljenja i pravo na davanje i

¹ URL: <http://www.breastcrawl.org/>.

primanje informacija nije ni u suvremenoj teoriji i praksi općeprihvaćena. Kao jedan od ključnih protuargumenata participaciji djeteta unutar obitelji ističe se kako su djeca premalena za izražavanje svojih mišljenja i sudjelovanje u odlučivanju te kako im prisiljavanje na takvu praksu onemogućava slobodno djetinjstvo. Međutim, Lansdown (2001), osim što ističe kako nema dobnog limita za participaciju, smatra kako djecu ne treba prisiljavati na iskazivanje mišljenja ako na to nisu spremna ili ako nisu za to zainteresirana. Po njemu je stoga govoriti o oduzimanju djetinjstva neutemeljeno, ali i naivno, jer se time podrazumijeva da djeca ne donose odluke i ne preuzimaju određenu odgovornost od najranije dobi.

Osim relativno uvriježenog mišljenja kako su za prakticiranje svojih participativnih prava djeca premalena, postoje i stajališta kako djetetovo izražavanje mišljenja i pravo da se njegovi stavovi i želje uzimaju u obzir zapravo vodi manjku poštovanja prema roditeljima, anarhiji u obiteljima i neobuzdanosti djece i mladih u društvu. Međutim, Lansdown (2001) upozorava kako uvažavanje participativnih prava nikako ne može voditi manjku poštovanja prema roditeljima jer slušanje djece šalje poruku o važnosti uvažavanja tuđeg mišljenja i poštivanja drugih, a ne nepoštivanja roditelja. Osim toga, slušanje je način rješavanja sukoba i promicanje međusobnog razumijevanja, što za obiteljski život može biti samo korisno. Takvo negativno tumačenje participacije djece i njenog utjecaja na obiteljske odnose zasigurno je povezano s pogrešnim tumačenjem što *participacija u obiteljskome okruženju* zapravo podrazumijeva. U nastavku će se teksta stoga razložiti kako se uvažavanje participativnih prava djeteta u obitelji manifestira, a kao ključna područja, u kojima se participativna prava djeteta u obitelji uvažavaju ili krše, predstaviti će se proces *slušanja djeteta* i komunikacije s njime, djetetovo *sudjelovanje u odlučivanju* te *preuzimanje odgovornosti* za vlastitu svakodnevnicu.

5.1. Slušanje djeteta

Slušanje i odgovaranje maloj djeci ključ je promicanja njihove participacije, što od odraslih zahtijeva osjetljivost prema djetetovim potrebama, osobito kada imaju više od jednog djeteta koje treba saslušati (Flekøy i Kaufman, 1997). Međutim, odrasli uglavnom *žele* slušati djecu, a ipak je djetetovo pravo da bude saslušano jedno od prava koje se najčešće krši (McLeod, 2008). To najčešće proizlazi iz činjenice da sudionici razgovora imaju različito shvaćanje samog *slušanja*. Naime, za odrasle osobe slušanje znači obraćanje pozornosti i uvažavanje djetetova govora, dok djeca smatraju da su saslušana ako im odrasli to dokažu nekom akcijom, djelatnim odgovorom na ono što su čuli. No kako sam koncept participativnih prava djeteta ne obvezuje odrasle da čine sve što djeca požele i kažu, roditelji moraju uložiti poseban napor kako bi dijete i prema svojoj definiciji slušanja steklo dojam da su njegove riječi, njegovi stavovi i zahtjevi važni. To od roditelja zahtijeva da budu u stanju spoznati da djetetova perspektiva može biti različita od njihove, što je temelj demokratskoga odgoja. I Holmbeck, Paikoff i Brooks-Gunn (1995) ističu važnost upotrebe onih odgojnih postupaka koji djeci dopuštaju izražavanje njihova mišljenja o važnim obiteljskim stvarima i koji dopuštaju preispitivanje roditeljskog mišljenja.

Naravno, djetetova sloboda mišljenja može biti u suprotnosti sa stavovima koje o životu i odgoju imaju roditelji. Hart (1992) upozorava kako siromašnijim roditeljima, koji sami u djetinjstvu, a možda čak i kasnije, nisu imali pravo glasa i koji autoritarni odgoj smatraju najboljim, može biti vrlo teško shvatiti djetetovo pravo da bude saslušano. Takva situacija dodatno ne apostrofira samo važnost širenja i pojašnjavanja ideje prava djeteta, već i važnost pedagoškog obrazovanja roditelja koji su bili odgajani na drugačiji način i živjeli u vremenu u kojem se moć odraslih nad djecom nije dovodila u pitanje.

Zahtjev da se djecu sasluša i da se njihovo mišljenje uvažava može iziskivati mijenjanje niza praksi sasvim uobičajenih u našim obiteljima. Primjerice, u našoj je kulturi još uvijek dosta proširen običaj da djeca tijekom razgovora odraslih moraju šutjeti jer je zabrana upadanja odraslima u riječ jedno od prvih pravila koje *lijepo odgojeno* dijete mora naučiti i usvojiti, mada bi se istovjetni zahtjev, dakle da neka odrasla osoba u svakodnevnoj komunikaciji nikada ne "upada" u riječ, smatrao vrlo nepristojnim. Međutim, takvo isključivanje djece iz razgovora odraslih nije kulturno univerzalno. Tako Joseph (2005; prema Smith, 2007) navodi rezultate etnografske studije libanonskih sela, u kojima je otkrio da su djeca uključena u posjete svojih

roditelja prijateljima, da tamo aktivno sudjeluju i da aktivno sudjeluju u gotovo svim razgovorima koje odrasli vode, te da su uključena u komentare i refleksije nakon posjeta. Jasno je da takva praksa nije samo znak da odrasli cijene dijete kao kompetentno i sebi ravnopravno biće, već je i dobra vježba za situacije u kojima će dijete u budućnosti samostalno, bez roditeljske podrške, iskazivati svoje mišljenje i braniti svoje stavove.

5.2. Sudjelovanje u odlučivanju

Sloboda donošenja odluka i mogućnost izbora mogu djetetu povećati povjerenje u vlastite sposobnosti i pridonijeti izgradnji njegova samopouzdanja. Odrasli, nažalost, često donose odluke umjesto djece te im na taj način šalju poruku da nemaju povjerenja u njihov izbor, da nisu u stanju odlučiti ili da je ono što bi ona željela nevažno (Maleš i Stričević, 2005). Stoga je vrlo bitno osvijestiti da roditelji od najranije dobi svoje dijete trebaju uključivati u proces donošenja odluka unutar obitelji jer se na taj način ne povećava samo vjerojatnost kako će donesene odluke zadovoljiti sve članove obitelji i tako pridonijeti obiteljskoj harmoniji, već će se i dijete osnažiti i uvježbavati u aktivnoj participaciji koja će biti temelj njegova budućeg angažmana u profesionalnom, političkom i intimnom svijetu. Odluke koje se zajednički donose djecu također motiviraju na provođenje odluke jer u sam postupak odlučivanja ugrađuju svoje želje i stavove, a također uviđaju da im roditelji vjeruju, što je najbolji poticaj da se ponašaju na način koji je vrijedan povjerenja (Gordon, 1996).

Istraživanja su pokazala kako u donošenju obiteljskih odluka glavnu riječ imaju otac i majka, no utjecaj djece ipak se ne može zanemariti (Wang i sur., 2004). Djeca se mogu uključiti u odlučivanje o manjim ili većim izdancima, preseljenju, promjeni posla roditelja, odabiru vrtića ili škole ili tek odabiru mjesta za ljetovanje, no pritom je bitno naglasiti kako to ne znači da se odrasli oslobađaju odgovornosti za odluke koje budu donesene. Juul (1998) ističe kako se roditelji u velikoj mjeri moraju odreći moći nad djecom koju su dosad imali, ali se pritom ne oslobađaju dužnosti vođenja djece – po njegovu su mišljenju djeca vrlo mudra, ali im nedostaju znanja o životu, zbog čega krajnju odgovornost za odluke moraju snositi odrasli. Neupitno je da dijete ne može preuzeti odgovornost za to hoće li majka ići na posao ili ostanu kod kuće, ali smisao je uvažavanja participativnih prava djeteta usmjeravanje na proces kojim se odluke donose – donose li se na diktatorski, autoritarni način, prilikom kojeg dijete svoje želje ne smije ni izreći, ili demokratski, gdje se svačije želje slušaju i razmatraju te, ukoliko se odbijaju, svi znaju razloge koji su doveli do neispunjenja želje. I Shier (2001) ističe kako je vrlo bitno da, kada odrasli odluče ne ispuniti neku djetetovu želju ili ne uvažiti njegov prijedlog, dijete zna zašto je tako odlučeno i da mu odrasli, kada je to prikladno, pomognu u pronalaženju alternativnog puta do ostvarenja njihovih želja.

Međutim, osim velikih odluka, u kojima odrasli nužno moraju preuzeti odgovornost i vođenje, ali na način koji ne povređuje djetetovo dostojanstvo i inicijativu, postoji i čitav niz "malih" odluka u kojima se djetetu može posve prepustiti inicijativa. Primjerice, i vrlo mala djeca, kao što je već ranije rečeno, mogu odlučivati o vlastitome apetitu, a nešto kasnije, u školskome uzrastu, odlučivati o tome kada će ići spavati (Juul, 2008). Tako se bebama, osim odluke o zadovoljavanju potrebe za hranom, može prepustiti i odlučivanje o ritmu sna i budnosti ili presvlačenju pelena, što se može postići smještanjem njihovih krevetića ili podloga za presvlačenje na pod (Flekkøy i Kaufman, 1997). Takvu je praksu zagovarala još Maria Montessori, ističući da djeca trebaju spavati na podu kako bi im se dala mogućnost da sami odrede koliko je sna dovoljno, kako bi bez intervencije odraslih mogla ustati kada se probude te istraživati svoju okolinu (Britton, 2000). Takva povećana mogućnost odlučivanja djeteta uspješno je integrirana u neke od naprednijih kurikuluma predškolskoga odgoja, poput *Reggio* pedagogije i novozelandskog *Te Whariki* kurikulumu.

Ipak, Maleš i Stričević (2005) upozoravaju kako postoje oprečna mišljenja o tome koliko bi slobode, primjerice, predškolsko dijete trebalo uživati te zaključuju kako ograničenja trebaju biti to veća što je dijete manje – za trogodišnjaka je odlučivanje o boji čarapa ili odabiru igre sloboda, ali je odluka o duljini gledanja televizije ili kupanja u moru odgovornost odraslih. Naravno da težinu odluka, koje djeca mogu donositi, valja prilagoditi njihovoj dobi, ali to je stajalište često

izgovor odraslima da umanjuju djetetove sposobnosti i u njihovo ime donose odluke koje djeca sama mogu kompetentno donijeti, zahtijevajući da se njihove odluke poslušno uvažava. Kako drugačije objasniti da roditelji u ime svoje djece odlučuju kako će se ona igrati, kako će urediti svoju sobu, koliko će jesti i kada će piti? Takvo grubo negiranje samostalnosti djeci onemogućava preuzimanje osobne odgovornosti. Stoga se u nastavku teksta razmatra koje su mogućnosti djetetova preuzimanja odgovornosti unutar obitelji te kako se na taj način može pospješiti uvažavanje njegovih participativnih prava.

5.3. Preuzimanje odgovornosti

Govor o participativnim pravima neodjeljiv je od govora o odgovornosti. Odgovornost je jedna od ključnih vrijednosti za život u demokratskome društvu te je usko vezana uz slobodu jer se ne može biti odgovoran za nešto na što si prisiljen (Maleš i Stričević, 2005). U preuzimanju odgovornosti od najranijih dana djeca trebaju pomoć i potporu roditelja. To, međutim, ne znači roditeljsko preuzimanje odgovornosti umjesto djece, kako se ta "pomoć" često tumači i daje. Juul (1995) ističe kako je posve proturječno pokušavati djecu naučiti odgovornosti tako da se odgovornost preuzima umjesto njih. Po njegovu mišljenju, roditelji tu griješe zato što ne mogu točno procijeniti kada je dijete sposobno samo preuzeti odgovornost te zato što odgovornost prema drugima (npr. školi) vrednuju više nego odgovornost djeteta prema samome sebi. Stoga roditelji preuzimaju odgovornost za jutarnje ustajanje djeteta i odlazak u školu, odgovornost za njegovo učenje i pisanje zadaća, odgovornost za način na koji dijete raspolaže svojim novcem. Na taj se način dijete ne suočava s problemima niti uči kakve posljedice neodgovorno ponašanje za sobom povlači. *Pisanje domaćih zadaća i učenje* svakako je jedno od područja u kojima roditelji s vremenom djetetu trebaju prepustiti sve veću, a ubrzo i potpunu odgovornost. Corno (2000) smatra kako prvašići mogu profitirati od toga što im roditelji provjeravaju domaću zadaću jer na taj način dobivaju model onoga što će uskoro sami raditi, ali kako djeca odrastaju, tako se i odrasli trebaju povući i odgovornost za izradu i kvalitetu zadaće prepustiti djetetu. To je danas, u društvu obilježenom kompetitivnošću i zahtjevom za izvrsnošću te složenim i natrpanim nastavnim planovima i programima, roditeljima, nažalost, sve teže učiniti, ali je za djetetovo rano odgovorno pristupanje obvezama iznimno bitno.

Flekkøy i Kaufman (1997) smatraju kako dijete treba preuzeti odgovornost i za *poslove u kućanstvu* kao što je čišćenje poslije objeda, koje je nužno za funkcioniranje skupine, a kontrastno, primjerice, poslu postavljanja stola, u kojem odrasla osoba odabire sve što će biti stavljeno, a dijete samo izvršava naputke. Ponekad ti kućanski poslovi mogu biti povezani s novcem, odnosno biti način na koji dijete zarađuje dodatni džeparac te njime samostalno raspolaže. No to može vrijediti samo za neke veće poslove koje dijete ne bi trebalo samostalno raditi, ali ne i za one poslove koji su normalni dio funkcioniranja obitelji i u kojima dijete treba sudjelovati bez naknade.

Dob djeteta relevantna je za stupanj odgovornosti koje može preuzeti – što je dijete starije, to se odgovornije ponašanje od njega očekuje. Predškolsko dijete ne može voziti motor, a školarac ne može glasati dok ne postane punoljetan, što je povezano s uvjerenjem da se djetetu s dobi povećava kapacitet za razumijevanje, zaključivanje i procjenu te je manje podložno sugestiji (Wharshak, 2003).

Nažalost, osim razumljivog doziranja odgovornosti ovisno o dobi djeteta, u mogućnostima preuzimanja odgovornosti roditelji najčešće rade razliku ovisno o *spolu djeteta*. Tako Juul naglašava (2008) da djevojčice ranije postaju osobno i društveno odgovorne i samostalne te više same vode brigu o sebi, dok se dječaci i dalje odgajaju kao ovisni, neodgovorni i nezreli. Međutim, paradoks je taj što bi s većom odgovornošću onda trebalo doći i do boljeg uvažavanja participativnih prava djevojčica (koja se mogu prakticirati samo u povezanosti s odgovornošću), no Hart (1992) smatra da su i u tome djevojčice u lošijem položaju jer njihova socijalizacija tradicionalno naglašava zaštitu i ovisnost, a ne participaciju. U tom je pogledu potrebno promicati pristup roditeljstvu lišen spolnih stereotipa i odgojne postupke koji ne potiču mogućnosti participacije tipične za spol.

6. Umjesto zaključka: o mogućnostima poboljšanja uvažavanja participativnih prava djeteta u obitelji

Stupanj uvažavanja participativnih prava djeteta unutar obitelji temelj je oblikovanja čitavoga društva budućnosti. Djeca odgojena prema paradigmi poslušnosti jednoga će dana vjerojatno bez previše razmišljanja i protivljenja prihvaćati odluke hijerarhijski nadređenih struktura te u tome duhu odgajati svoje dijete, vjerujući da ga tako dobro pripremaju za samostalan život. S druge strane, djeca odgajana prema paradigmi odgovornosti, poticana na oblikovanje i izricanje svoga mišljenja (čak i kada se ono razlikuje od mišljenja odraslih osoba) te preuzimanje odgovornosti za svoje djelovanje, postat će građani koji će vjerovati kako imaju mogućnost utjecanja na promjene i pravo da se njihov glas čuje, što je zasigurno poruka koja se mladim naraštajima želi prenijeti. U prenošenju te poruke početnu i ključnu ulogu ima obitelj pa se u radu nastojalo argumentirati kako roditeljski odgojni postupci, ciljevi i vrijednosti, ujedinjeni u paradigrama poslušnosti i odgovornosti, djeluju na uvažavanje participativnih prava djeteta u obitelji te u kojim se područjima obiteljskoga života uvažavanje tih prava ponajbolje manifestira.

Smisao je ovakvog teorijskog pregleda problematike upozoravanje na odgojne prakse unutar obitelji koje nisu sukladne s *Konvencijom o pravima djeteta* (1989) te koje ne uvažavaju djetetovo pravo na participaciju, ali i razvijanje osjetljivosti na činjenicu kako participacija u društvu ne započinje stjecanjem punoljetnosti i prava glasa, već samim rođenjem djeteta. Kako je uloga obitelji u promicanju djetetove participacije ključna, potrebno je uložiti posebne napore u promicanje ideje o važnosti participativnih prava djeteta te raditi na pedagoškom obrazovanju roditelja koje bi im olakšalo zadaću da obitelj učine mjestom u kojem dijete istinski živi svoja prava.

LITERATURA:

- Breast Crawl. URL: <http://www.breastcrawl.org/> (28.4.2010.).
- Britton, L. (2000) Montessori učenje kroz igru za djecu od 2 do 6 godina. Priručnik za roditelje. Zagreb: HENA COM.
- Campbell, A. (2004) *The Voice of the Child in Family Law: Whose Right? Who's Right?* University of South Australia: Doctoral Thesis.
 URL: <http://arrow.unisa.edu.au:8080/vital/access/manager/Repository/unisa:24966> (26.4.2010.).
- Corno, L. (2000) *Looking at Homework Differently. The Elementary School Journal*, 100(5), 529-548.
- Deković, M., Gerris, J. R. M. (1992) *Parental Reasoning Complexity, Social Class, and Child-Rearing Behaviours. Journal of Marriage and Family*, 54(3), 675-685.
- de Winter, M. (1995) *Children as Fellow Citizens: Participation and Commitment. Oxon, New York: Radcliffe Medical Press.*
- Ellison, C. G., Sherkat, D. E. (1993) *Obedience and Autonomy: Religion and Parental Values Reconsidered. Journal for the Scientific Study of Religion*, 32 (4), 313-329.
- Flekkøy, M. G., Kaufman, N. H. (1997) *The Participation Rights of the Child. London, Bristol, Pennsylvania: Jessica Kingsley Publishers.*
- Gerris, J. R. M., Deković, M., Janssens, J. M. A. M. (1997) *The Relationship between Social Class and Childrearing Behaviors: Parents' Perspective Taking. Journal of Marriage and Family*, 59(4), 834-847.
- Gordon, T. (1996) Škola roditeljske djelotvornosti. Zagreb: Poduzetništvo Jakić, d.o.o.
- Hart, R. A. (1992) *Children's Participation – from Tokenism to Citizenship. Florence: UNICEF International Child Development Centre.*
- Holmbeck, G. N., Paikoff, R. L., Brooks-Gunn, J. (1995) *Parenting Adolescents. U: Bornstein, M. H. (ur.), Handbook of Parenting, Volume 1: Children and Parenting. Mahwah, New Jersey, Hove: Lawrence Erlbaum Associates*, 91-118.
- Inglehart, R. i sur. (2004) *Human Beliefs and Values: a cross-cultural sourcebook based on the 1999-2002 values surveys. Mexico: Siglo veintiuno editores.*
 URL: <http://www.google.com/books?hl=hr&lr=&id=UVPMESnqY0AC&oi=fnd&pg=PR15&>

dq=european+values+obedience&ots=2LNjmRIWcX&sig=WFhQPEJXfZd7VBzyebXj3Ngx4SA#v=onepage&q=obedience&f=false (26. 4. 2010.).

Jans, M. (2004) *Children as citizens: Towards a contemporary notion of child participation. Childhood*, 11(1), 27-44.

Juul, J. (1995) *Razgovori s obiteljima: perspektive i proces*. Zagreb: Alinea.

Juul, J. (1998) *Ovo sam ja! Tko si ti?* Zagreb: Naklada Pelago.

Juul, J. (2008) *Život u obitelji*. Zagreb: Naklada Pelago.

Key, E. (2000) *Stoljeće djeteta*. Zagreb: Educa.

Klaić, B. (2004) *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Komensky, J. A. (1886) *Informatorijum za školu materinsku*. Zagreb: Hrvatski pedagoški-književni sbor.

Konvencija o pravima djeteta (2001) Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

König, E., Zedler, P. (2001) *Teorije znanosti o odgoju: uvod u osnove, metode i praktičnu primjenu*. Zagreb: Educa.

Kuhn, T. S. (1970) *The Structure of Scientific Revolutions. Chicago, London: The University of Chicago Press*.

Lansdown, G. (2001) *Promoting Children's Participation in Democratic Decision-Making. Florence: United Nations Children's Fund*.

Maleš, D., Stičević, I. (2005) *Odgoj za demokraciju u ranom djetinjstvu. Priručnik za rad s djecom predškolske dobi na usvajanju humanih vrijednosti*. Zagreb: Udruženje Djeca prva.

Maleš, D., Stičević, I. (2000) *Mi poznajemo i živimo svoja prava. Priručnik za odgoj i obrazovanje o pravima djeteta u osnovnoj školi*. Zagreb: Školska knjiga.

McLeod, A. (2008) *Listening to Children. A Practitioner's Guide. London, Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers*.

Montgomery, H. (2009) *An Introduction to Childhood. Anthropological Perspectives on Children's Lives. Malden, MA: Blackwell Pub*.

Patcher, L. M., Dumont-Mathieu, T. (2004) *Parenting in Culturally Divergent Settings*. U: Hoghugh, M., Long, N. (ur.) *Handbook of Parenting: Theory and Research for Practice. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications*, 88-97.

Shier, H. (2001) *Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. Children and Society*, 15, 107-117.

Sinclair, R. (2004) *Participation in Practice: Making it Meaningful, Effective and Sustainable. Children & Society*, 18, 106-118.

Smith, A. B. (2007) *Children and Young People's Participation Rights in Education. International Journal of Children's Rights*, 15, 147-164.

Vasta, R., Haith, M. M., Miller, S. A. (1998) *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Wang, K. i sur. (2004) *Who is the decision-maker: the parents or the child in group package tours? Tourism Management*, 25, 183-194.

Warshak, R. A. (2003) *Payoffs and Pitfalls of Listening to Children. Family Relations*, 52 (4), 373-384.

(Non) Appreciation of Participation Rights of the Child: Modern Family Upbringing between Obedience and Responsibility

Barbara Kušević, junior researcher
Department of Pedagogy
Faculty of Humanities and Social Sciences
University of Zagreb

REVIEW ARTICLE
UDK 37.061:341.231.14-053.2
37.018.1

SUMMARY

The participation rights of the child represent the biggest innovation of the Convention on the Rights of the Child (1989). A child for the first time receives the legally recognized right to be heard and to have its opinion taken into account and to give and receive information, and not to be observed only as an object of adult care. This new recognition of the child should be reflected in all areas of the child's life, including family upbringing. Therefore, the family upbringing has found itself in some kind of a gap between the traditional endeavour to make a child obedient and to unquestionably respect the authority of parents, and the modern understanding of the child who has to become a responsible and active member of the society with developed critical judgement. In the wake of this, two paradigms of family upbringing are represented in this work, the paradigm of obedience and the paradigm of responsibility, and the way in which they affect the degree of respecting the participation rights of the child in the modern family upbringing is being observed.

Key words: family, family upbringing, participation rights of the child, obedience, responsibility

(Nicht-)Berücksichtigung von partizipatorischen Rechten von Kindern: moderne Erziehung in der Familie zwischen Gehorsamkeit und Verantwortung

Barbara Kušević, wissenschaftliche Assistentin
Abteilung für Pädagogik
Philosophische Fakultät
Universität Zagreb

ÜBERSICHTSARTIKEL
UDK 37.061:341.231.14-053.2
37.018.1

ZUSAMMENFASSUNG

Partizipatorische Rechte von Kindern stellen die größte Neuigkeit der Kinderrechtskonvention (1989) dar. Zum ersten Mal erwirbt das Kind das gesetzlich anerkannte Recht, angehört zu werden, dass seine Meinung in Betracht gezogen wird und dass es Informationen anbietet und erhält und nicht nur als Objekt der Sorge der Erwachsenen betrachtet werden wird. Diese neue Auffassung vom Kind sollte sich in allen Bereichen des kindlichen Lebens reflektieren und so auch in der elterlichen Erziehung. Deshalb befindet sich die elterliche Erziehung in einer spezifischen Kluft zwischen traditionellen Bemühungen, dass das Kind gehorsam ist und es ohne Widerrede Respekt vor der elterlichen Autorität hat und der neueren Auffassung des Kindes, dass ein verantwortungsvolles und aktives Mitglied der Gesellschaft mit entwickelten kritischen Gedanken werden sollte. Auf dieser Spur werden in der Arbeit zwei Paradigmen elterlicher Erziehung, das Paradigma der Gehorsamkeit und Paradigma der Verantwortung, dargestellt. Außerdem wird beobachtet, wie sie den Grad der Berücksichtigung der partizipatorischen Rechten von Kindern in der modernen Erziehung in der Familie beeinflussen.

Schlüsselwörter: Familie, Erziehung in der Familie, partizipatorische Rechte von Kindern, Gehorsamkeit, Verantwortung

Participativna prava djeteta u sustavu odgoja i obrazovanja

Ana Markovinović, znanstvena novakinja
Odsjek za pedagogiju,
Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu

PREGLEDNI ČLANAK
UDK 37.014.12
37.061:341.231.14-053.2
37.018.1

SAŽETAK

Participativna prava djeteta čine Konvenciju o pravima djeteta revolucionarnim dokumentom jer odražavaju novo poimanje djeteta i djetetove uloge u svojem razvoju i odgoju. Participativnim se pravima djetetu priznaje subjektivitet, što znači da se post-konvencijsko dijete shvaća kao aktivno biće, sposobno sudjelovati u svojem okružju i preuzimati odgovornost za svoje ponašanje. Osim što je aktivno sudjelovanje ljudsko pravo svakog djeteta, ono predstavlja i pripremu za život u demokratskom društvu. Priprema za demokratsko sudjelovanje događa se (ili se ne događa) u procesu odgoja i obrazovanja i to na svim razinama u društvu: u obitelji, školi i lokalnoj zajednici. U tom bi smislu sudjelovanje djece, u svim situacijama i pitanjima koja ih se tiču, trebalo postati svakodnevni način ponašanja i odnošenja djece i odraslih. U radu se razmatraju participativna prava djeteta u odgoju i obrazovanju, njihova razvojna i odgojna logika, mogućnosti dječjeg sudjelovanja u odgoju i obrazovanju i dobrobiti uvažavanja participativnih prava djeteta.

Ključne riječi: participativna prava djeteta, slika djeteta, odgoj za participaciju, participativne nastavne strategije, demokratsko sudjelovanje

Uvod

U osnovi gotovo svih svjetskih filozofskih, duhovnih i religijskih promišljanja leži ideja dostojanstva i integriteta ljudskoga bića. Unatoč tome, čovječanstvo je tek sredinom dvadesetoga stoljeća postalo svjesno nužnosti imenovanja i pravne zaštite ljudskih prava na međunarodnoj razini. Upravo su stravične posljedice holokausta i ostalih užasa dvaju svjetskih ratova iznjedrili *UN-ovu Deklaraciju o ljudskim pravima* (1948). Iako je *Deklaracija* moralne, a ne pravne naravi, ona danas ima snagu običajno-pravne obveze, a osim toga poslužila je i kao temelj brojnih konvencija i povelja koje su uslijedile nakon 1948., pa tako i *Konvencije o pravima djeteta*.

Konvencija o pravima djeteta donesena je 1989. godine kako bi se dodatno naglasila i pravno uredila ljudska prava jedne specifične skupine u društvu – djece – koja su unatoč *Deklaraciji* i dalje bila marginalizirana i diskriminirana. Osim toga, shvatilo se da djeca, s obzirom na svoju ovisnost o odraslim osobama, imaju neka specifična prava i potrebe. *Konvenciju o pravima djeteta* do danas je potpisao i ratificirao najveći broj država u povijesti. Ona obvezuje države stranke, ali i sve odrasle osobe, da štite, poštuju i promiču prava djeteta.

Članci *Konvencije* se, s obzirom na vrste prava koje pokrivaju, mogu podijeliti u četiri skupine, među kojima je i skupina participativnih prava. Ta skupina prava *Konvenciju* čini revolucionarnim dokumentom, jer odražava novo poimanje djeteta i njegove uloge u svojem razvoju. Participativna prava djetetu priznaju subjektivitet, što znači da se na dijete prestaje gledati isključivo kao na objekt zaštite odraslih. Dijete se u tom smislu shvaća kao aktivno biće, kompetentno sudjelovati u svojem okružju i preuzimati odgovornost za svoje ponašanje.

Osim što je aktivno sudjelovanje ljudsko pravo svakog djeteta, ono predstavlja i pripremu za život u demokratskom društvu. Demokratsko društveno uređenje, za koje se opredijelila većina današnjih zemalja, zahtijeva obrazovane građane koji aktivno sudjeluju u stvaranju i održavanju

pravedne i slobodne društvene zajednice. U tom je smislu djecu potrebno odgajati za društvenu participaciju, što podrazumijeva uvažavanje i promicanje participativnih prava djeteta od najranijeg djetinjstva i to na svim razinama u društvu: u obitelji, školi i lokalnoj zajednici. S obzirom da je odgoj za sudjelovanje kompleksno pitanje, koje zahtijeva jednako kompleksno djelovanje, u ovom je radu naglasak stavljen na participativna prava djece u sustavu odgoja i obrazovanja.

Post-konvencijska slika djeteta

Odrasli ljudi, temeljem iskustava vlastitog odrastanja, različitih prikaza djeteta i djetinjstva u prošlosti i sadašnjosti te znanja o djeci i dječjem razvoju stečenog obrazovanjem, konstruiraju određenu sliku djeteta i djetinjstva, djetetovih sposobnosti, mogućnosti i ograničenja. Način na koji odrasli poimaju sliku djeteta i shvaćaju narav i ulogu djetinjstva mijenjao se u različitim povijesnim i kulturnim kontekstima (Smith, 2007).

Nakon donošenja *Konvencije o pravima djeteta* novo se poimanje djeteta, kao nositelja prava i subjekta svojega razvoja, često naziva *post-konvencijskom* slikom djeteta. No prema nekim istraživanjima djeca su sve do 17. stoljeća smatrana malim odraslima, a djetinjstvo nije postojalo (Aries, 1962; DeMause, 1974, prema Flekkoy, Kaufman, 1997). S pojavom modernog djeteta, mijenja se i značenje pojma djeteta. Dijete prestaje biti vlasništvo roditelja, radna ili vojna snaga, a postaje ljudsko biće dragocjeno roditelju, rođeno iz želje i ljubavi. Međutim, upravo iz osjećaja ljubavi i privrženosti, dijete postaje uzrok sve veće roditeljske zabrinutosti i tjeskobe. Na djecu se počinje gledati u svjetlu potencijalnih problema koji se tijekom odrastanja mogu javiti (de Winter, 1993) te se javlja potreba za zaštićivanjem djece u cilju izbjegavanja tih problema. U tom su smislu djeca smatrana nevidljivim i nijemim objektima skrbi i zaštite odraslih (Smith, 2007; Vranješević, 2004; Maleš, Milanović, Stričević, 2003), nepotpuna bića koja se pasivno predaju odgoju (oblikovanju) od strane svojih roditelja, odgajatelja i učitelja. I danas je slika djeteta i djetinjstva uvjetovana društvenim, kulturnim i ekonomskim okruženjem u kojem djeca odrastaju, dok je razumijevanje, a posljedično i uvažavanje prava djeteta determinirano upravo poimanjem djeteta od strane odraslih koji imaju društvenu moć (Veerman, 1992). Tako i Goble (1935, prema Veerman, 1992) smatra da je moć osnova svih pravnih koncepata, te da onaj tko je u poziciji moći može promijeniti i pravni status neke druge osobe. U ovom je kontekstu važno naglasiti da dijete posjeduje prava po svojoj ljudskosti i ljudskom dostojanstvu, a ne po milosti odraslih, odnosno onih koji imaju moć u društvu. Prava su djetetu neotuđiva i nisu izraz dobre volje odraslih, tj. ne poklanjaju se i ne uskraćuju (Vranješević, 2004; Maleš, Milanović, Stričević, 2003). Ipak, neosporno je da prepoznavanje prava djeteta i stupanj uživanja prava uvelike ovisi o tome koliko će neko društvo osigurati uvjete za odrastanje u društvenoj klimi u kojoj se poštuje dostojanstvo svih ljudi. Pri tome valja naglasiti da osiguranje uvjeta za uživanje prava ne podrazumijeva samo jamčenje materijalnih uvjeta poput hrane, medicinske zaštite ili dostupnosti vrtića i škola, nego i osviještenost svih odraslih članova zajednice o važnosti prava djeteta i istinskom prihvaćanju zajedništva temeljenog na pravima.

Suvremeno društvo karakterizira pomak u svijesti o djetetu kao objektu zaštite odraslih ka suvremenom shvaćanju djeteta kao aktivnog bića sposobnog sudjelovati i preuzimati odgovornost za svoje ponašanje. *Konvencija o pravima djeteta* odražava taj pomak. Prava preživljavanja, zaštitna i razvojna prava naglašavaju potrebu zaštite djeteta s obzirom na činjenicu da djeca u procesu razvoja trebaju skrb, znanje i životno iskustvo odraslih. Participativna skupina prava čine korak dalje i zahtjevom za sudjelovanjem stavljaju dijete u poziciju subjekta koji može izraziti svoje mišljenje i sudjelovati u odlučivanju o situacijama koje ga se tiču. U tom je smislu jedno od četiriju vodećih načela *Konvencije* upravo participacija, uz pravo na život i razvoj, nediskriminaciju i načelo najboljeg interesa djeteta. S obzirom da se priznavanjem participativnih prava djeteta nastoji redefinirati uvriježena hijerarhija društvene moći i promijeniti ju u korist djeteta, ne čudi što mnoga izvješća o stanju prava djeteta u svijetu (Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2008. godinu, 2008; Seymour, 2009) navode kako su upravo participativna prava ta koja se djeci najčešće uskraćuju. S obzirom da u podlozi razmatranja prava djeteta i praksi uvažavanja prava djeteta stoji određena koncepcija djeteta,

te da su tu sliku konstruirali odrasli koji dijete okružuju, a imajući na umu participativne zahtjeve koje je *Konvencija* stavila pred društvo, opravdano je zahtijevati da upravo djeca budu ta kojoj će biti omogućeno aktivno sudjelovanje u rekonstrukciji slike djeteta i redefiniranju djetinjstva. Uvažavajući zahtjeve *Konvencije o pravima djeteta*, djecu se ne smije shvaćati kao nepotpuna bića u nastajanju, a djetinjstvo kao pripremu za odraslost (Qvortrup, 1990, 1993; prema Flekkoy, Kaufman, 1997). Mora se uvažiti pravo djece da odraslima samostalno tumače pojmove djeteta i djetinjstva. Prvi korak ka takvom shvaćanju djeteta upravo je znanje i osviještenost o značajnosti participativnih prava djeteta.

Što sve podrazumijevaju participativna prava djeteta?

I prije pojave *Konvencije o pravima djeteta* brojni su mislioci i pedagozi nastojali ukazati na nužnost priznavanja prava djetetu, pa tako i uključivanja djeteta u odlučivanje o situacijama od njihovog neposrednog interesa, poput obiteljskog života, života u školi i sl. Ellen Key (2000) je već na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće radikalnim stavom da dijete ima pravo izabrati svoje roditelje nagovijestila proces oslobađanja djeteta od krute dominacije odraslih. Njemački pedagog Bertold Otto u isto je vrijeme zahtijevao od odraslih da u odgoju slijede djetetove putokaze, isticao važnost zadovoljenja dječje znatiželje te formulirao bezuvjetno pravo djeteta na postavljanje pitanja (Veerman, 1993), a Neill (1971) je svoju školu *Summerhill* uredio prema demokratskim načelima i načelu zajedničkog upravljanja.

Pravo djeteta na sudjelovanje u *Konvenciji o pravima djeteta* pojavljuje se dvojako: kao jedno od četiriju osnovnih načela *Konvencije* (uz načelo nediskriminacije, načelo prema kojem svako dijete ima pravo na život i razvoj i načelo najboljeg interesa djeteta) i kao jezgra skupine prava koja djetetu jamče sudjelovanje u njegovom užem i širem okružju. Pravo djeteta na sudjelovanje izrijeком se izriče u nekoliko članaka *Konvencije*, dok se ponegdje ona implicitno podrazumijeva (Flekkoy, Kaufman, 1997). U članku 12. jasno se ističe da dijete ima pravo na slobodno izražavanje svojih stavova o svim pitanjima koja se na njega odnose i na bilo koji način utječu na njegov život te na njihovo uvažavanje u skladu s dobi i zrelošću djeteta. Osim u članku 12. dječja se participacija izrijeком navodi i u članku 13. (pravo na slobodu izražavanja – slobodu traženja, primanja i širenja obavijesti i ideja svake vrste, usmeno ili pisano, tiskom ili umjetničkim oblikovanjem ili kojim drugim sredstvom prema izboru djeteta), članku 14. (pravo na slobodu vjerskog opredjeljenja), članku 15. (sudjelovanje djeteta kao člana različitih skupina), članku 31. (pravo djeteta na puno sudjelovanje u kulturnom i umjetničkom životu) i članku 40. (pravo djeteta na sudjelovanje u sudskom postupku koji se protiv njega vodi).

U nekim se dijelovima *Konvencije* participativni zahtjevi mogu naslutiti iako nisu definirano određeni. Participacija se implicira već u preambuli *Konvencije o pravima djeteta*, u kojoj se izriče da dijete treba biti u potpunosti pripremljeno za samostalan život u društvu. Neopravdano je očekivati da mlada punoljetna osoba, u trenutku stjecanja pravne punoljetnosti, zna na koji način sudjelovati u "svijetu odraslih" ako i prije odraslosti nije aktivno sudjelovala i na taj način iskustveno učila što sudjelovanje podrazumijeva (Flekkoy, Kaufman, 1997). I pojam *najboljeg interesa djeteta*, koji prožima cijeli tekst *Konvencije*, može implicirati dječje sudjelovanje jer postavlja upit: *prema čijoj procjeni?* Flekkoy i Kaufman (1997) izričito zagovaraju pravo djeteta da u nekim slučajevima i ovisno o dobi samo odlučuje o svojem najboljem interesu. Naše je stajalište da su odluke o najboljem interesu djeteta (s kojima se roditelji, odgajatelji i učitelji svakodnevno suočavaju) idealne prilike za postupno uključivanje djeteta u zajedničko i suradničko odlučivanje s odraslom osobom.

U tom se smislu u članku 5. navodi da roditelji i skrbnici imaju ulogu vođenja i usmjeravanja djeteta te se izričito naglašava da to ne podrazumijeva odlučivanje umjesto djeteta i kontrolu nad njim. Drugim riječima, dužnost je odraslih da u procesu razvoja, odgoja i obrazovanja svoje djece zajedno s djecom donose odluke o svim pitanjima koja ih se tiču. Naglašava se da roditeljsko ili odgajateljsko vođenje mora biti u skladu s razvijajućim sposobnostima djeteta. Odrastanje u tom smislu postaje proces postupnog osnaživanja i preuzimanja odgovornosti za vlastite odluke, što je neostvarivo bez uvažavanja prava sudjelovanja. Nadalje, članak 9. osigurava svim zainteresiranim stranama (pa tako i djeci) sudjelovanje i izjašnjavanje u pitanjima

odvajanja djeteta od roditelja, a članak 10. daje djetetu mogućnost odluke o ulasku u državu ili napuštanju države radi sjedinjenja s roditeljima.

U raspravi o sudjelovanju djece nužno je naglasiti da sudjelovanje podrazumijeva dobrovoljnost. Nijedno dijete ne smije biti prisiljeno sudjelovati ako je samo odlučilo drugačije. Protuargument dječjem pravu na sudjelovanje i odlučivanje često je pretpostavka da djeca nisu zainteresirana sudjelovati jer sudjelovanje podrazumijeva odgovornost, te da su i sama djeca svjesna svoje nespremnosti za istinsko i ozbiljno sudjelovanje u odlučivanju i iskazivanje svojih stavova (Vranješević, 2004; Lansdown, 2001). U nastavku se stoga razmatra dječja motiviranost za sudjelovanje.

Žele li djeca sudjelovati?

Pristup kojeg smo u radu zauzeli pretpostavlja da djeca nisu homogena skupina te je stoga opravdano očekivati da i njihove reakcije na mogućnost sudjelovanja budu heterogene. Razlozi potencijalne odluke o nesudjelovanju u nekim situacijama, koje se djeteta tiču, mogu biti mnogostruki. Djeca mogu prepoznati otpor odraslih osoba ili interpretirati svoje sudjelovanje kao uzaludan trud i utrošak vremena i energije u situacijama kada ne mogu prepoznati svoj neposredan doprinos ili kada ne dobivaju konkretne povratne informacije o smislenosti i korisnosti svojeg sudjelovanja. Hart (1992) u tom smislu prepoznaje tri modela prividne participacije djece:

- a) manipulaciju – djeca sudjeluju na način da ih se pita što misle te se njihove ideje iskoriste, ali pritom ne razumiju svoju ulogu, ni način na koji su njihove ideje upotrijebljene,
- b) dekoraciju – djeca sudjeluju kako bi uljepšala neki događaj, ali ne razumiju koja je svrha njihovog sudjelovanja i
- c) *tokenizam* – djecu se pita za mišljenje, ali im se ne daje mogućnost izbora načina na koji će svoje mišljenje izraziti niti znaju u kojoj im je mjeri dopušteno iskazati svoje ideje.

Unatoč nekim pretpostavkama da djeca ne žele ili nisu sposobna preuzeti odgovornost koju sudjelovanje podrazumijeva i bojazni da aktivna participacija opterećuje djecu preuranjenim dodjeljivanjem uloga za koje ona još nisu spremna, mnoga su istraživanja pokazala da su djeca itekako svjesna dobiti uvažavanja participativnih prava i željna da se njihov glas čuje. Istraživanje, koje je obuhvatilo preko osamsto učenika u više od sto novozelandskih srednjih škola (Nairn, 2000; Taylor, Smith, Nairn, 2001, prema Smith, 2007), pokazalo je da čak dva od tri učenika prepoznaju participativna prava kao najvažniju skupinu prava u školama, dok devedeset šest posto učenika vjeruje da djeca i mladi moraju imati prilike izraziti svoje mišljenje o stvarima i situacijama koje ih se tiču. U istraživanju o dječjoj percepciji građanstva u Novom Zelandu (Taylor, 2005, prema Smith, 2007) gotovo polovica djece u svim dobnim skupinama (ispitivana su djeca od osam do petnaest godina) zaključila je da su participativna prava izrazito važna u procesu odgoja i obrazovanja. Istraživanje iz 1997. godine, provedeno na uzorku od osamsto austrijskih učenika u rasponu od trinaest do sedamnaest godina, pokazalo je da devedeset tri posto ispitanika želi dostupnost političkih informacija i aktivno sudjelovanje u projektima u njihovim lokalnim zajednicama (Lansdown, 2001). Iz navedenih je istraživanja razvidno da većina djece uistinu želi da se i njihovo mišljenje čuje i prepoznata kao vrijedno u svim aspektima života njihove uže i šire zajednice. Nakon obitelji, škola je svakom djetetu najvažnija zajednica odrastanja, učenja i druženja s ostalom djecom i odraslima. U nastavku se stoga razmatraju mogućnosti aktivne participacije djeteta u odgoju i obrazovanju.

Mogućnosti participacije djeteta u odgoju i obrazovanju

Aktivno sudjelovanje djece u cjelokupnom životu i radu u školi ima svoju razvojnu i odgojnu vrijednost, a s obzirom na odgovornosti koje su države potpisnice *Konvencije* preuzele, ono predstavlja i zakonsku obvezu. Nadalje, pokazalo se da dječje sudjelovanje, ako želimo govoriti o učinkovitoj participaciji, a ne iskorištavanju dječjih prava u vlastite svrhe, mora zadovoljavati određene uvjete. U nastavku rada stoga se razmatraju razvojna i odgojna logika dječjeg sudjelovanja, zakonska regulativa, prakse sudjelovanja u školi te značajke i dobiti uvažavanja participativnih prava djeteta.

Razvojna i odgojna logika dječjeg sudjelovanja

Aktivno sudjelovanje djeteta u procesu odgoja i obrazovanja logičku podlogu nalazi u humanističkoj paradigmi odgoja i obrazovanja. Obrazovanje temeljeno na humanističkoj paradigmi proces je koji traje cijeloga života, a cilj takvog procesa razvoj je cjelokupne ličnosti pojedinca koji je sposoban voditi smislen život (Huitt 1995, Valette 1977, prema Rijavec, Miljković, Vizek-Vidović, Vlahović-Štetić 2003). Takav je pojedinac samoostvaren, samoaktualiziran (Maslow 1954, prema Flekkoy, Kaufman 1997), a karakterizira ga prihvaćanje sebe, drugih i prirode, osjećaj zajedništva i demokratski pristup odnosima s drugima (Rijavec, Miljković, Vizek-Vidović, Vlahović-Štetić 2003). Humanistički odgoj i obrazovanje usmjereni su na dijete (učenika) koje je shvaćeno kao aktivno, kompetentno biće koje stvara svoje znanje u socijalnoj interakciji s drugima (Petrović-Sočo, 2009; Miljak, 1996). S obzirom da humanistička paradigma odgoja i obrazovanja podrazumijeva da se odgoj i učenje događaju djetetovom djelatnošću u društvenom kontekstu, opravdano je očekivati njegovo aktivno sudjelovanje u svojem okruženju, a u cilju postupnog razvoja cjelokupne ličnosti. Odrasla je osoba u tome procesu pomagač i suradnik, tzv. *facilitator* (što je uvriježen naziv i za *učitelja* ljudskih prava u brojnim programima obrazovanja za ljudska prava u svijetu).

Zakonska obveza sudjelovanja

Aktivno sudjelovanje djece u obitelji, školi i drugim institucijama, kao i u širem društvenom kontekstu načelo je koje bi trebalo biti vidljivo u svim zakonima, sudskim i administrativnim odlukama, politici i programima koji se odnose na djecu (Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2008. godinu, 2008). I u Hrvatskoj je *Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* (2008) određeno pravo učenika na obaviještenost o svim pitanjima koja se na njega odnose (članak 61.), pravo na uvažavanje učenikovog mišljenja (članak 61.), pravo na sudjelovanje u radu vijeća učenika (članak 61. i članak 71.), u izradi i provedbi kućnog reda (članak 61.), kao i pravo na predlaganje poboljšanja odgojno-obrazovnog procesa (članak 61.). UNICEF također preporučuje, a temeljem UNICEF-a i hrvatski *Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece 2006. – 2012.* (pravno obvezujući dokument koji je donijela Vlada Republike Hrvatske kao plan djelovanja državnih tijela, institucija, civilnog sektora i jedinica lokalne uprave i samouprave) uvođenje mehanizama za sudjelovanje djece na svim razinama odgojno-obrazovnog procesa. Osiguravanje aktivnog sudjelovanja na svim razinama podrazumijeva konzultativne sustave koji bi omogućili doprinos djece obrazovnoj politici, pomoć pri osposobljavanju odgojno-obrazovnog kadra i osnivanju učeničkih vijeća preko kojih bi djeca sudjelovala u donošenju odluka na razini škole, razvoju i njegovanju demokratskog ozračja u školi te uključivanje djece (u ulogama istraživača i ispitanika) u sustave nadgledanja i evaluacije odgojno-obrazovnog sustava (UNICEF, 2007; Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece 2006. – 2012., 2006).

Prakse dječjeg sudjelovanja u životu i radu u školi

U ovom se radu obrazlaže stajalište da uvažavanje participativnih prava djeteta podrazumijeva prožimanje cjelokupnog života i rada škole participativnim načelima. Uključenost učenika i suradničko ponašanje u tom se smislu moraju odražavati u svakodnevnom školskim i razrednim situacijama, načinima komunikacije i rješavanja problema, odnosima između učitelja i učenika te procesima učenja. Takva se razredna i školska klima može postići različitim oblicima uključivanja djece u rad i život u školi, kao i participativnim nastavnim metodama. Djeca mogu biti uključena u istraživanja na razini škole ili u različite oblike suradnje škole i lokalne zajednice, u donošenja odluka koje se tiču njihovog zdravlja (poput školske prehrane) ili obrazovanja (različitih izvannastavnih aktivnosti ili školskih udruženja), u upravljanje školom (putem razrednih predstavnika, učeničkog vijeća ili parlamenta), u rješavanje gorućih školskih ili razrednih problema poput nasilja, zlorabe droga, spolno rizičnog ponašanja i sl. (Lansdown, 2001; Dürr, 2004).

Lansdown (2001) navodi tri praktične metode uključivanja djece: **konzultacije**, inicirane od strane odraslih, a u cilju dobivanja dječjeg mišljenja i eventualnog unapređenja različitih pravila

ili zakona, potom **participativne inicijative**, kojima je svrha stvaranje prilika za razumijevanje i učenje demokratskih metoda utjecanja na društvene promjene, i, najzad, **poticanje vještina samozagovaranja** (eng. *self advocacy*) u svrhu osnaživanja djece u definiranju i ostvarivanju svojih ciljeva i inicijativa.

Najčešći oblici izravnog uključivanja učenika u život i rad u školama su učenička vijeća i sudjelovanje u projektima. U Hrvatskoj se osnivanje vijeća učenika određuje zakonom, a vijeće čine predstavnici učenika svakog razrednog odjela. Predstavnik vijeća učenika sudjeluje u radu tijela škole kada se odlučuje o pravima i obvezama učenika, ali bez prava odlučivanja (Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, 2008). Unatoč dugogodišnjoj praksi i u nekoj mjeri poticajnoj zakonskoj regulativi učeničkih vijeća u mnogim zemljama (kod nas je problematično što je Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, člankom 71. uređeno da učenička vijeća nemaju pravo odlučivanja), brojna su istraživanja pokazala da većina učenika nema povjerenja u učenička vijeća te da su stvarne mogućnosti sudjelovanja učenika u odlučivanju o pitanjima koja se tiču škole ograničene (Tapp, 1997, prema Smith, 2007; Schmuck, Schmuck 1990; Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2008. godinu, 2008). Učenička se vijeća najčešće pita za mišljenje u situacijama trivijalnog značaja, poput načina i mjesta smještaja koševa za smeće u školskim prostorijama, a konkretnije učeničke ideje najčešće se ne provode u praksi. Vijeća uglavnom ne dobivaju nikakve povratne informacije o svojoj participativnoj ulozi (Tapp, 1997, prema Smith, 2007). Nadalje, istraživanje provedeno u školama u Velikoj Britaniji (Alderson, 2000, prema Smith, 2007) pokazalo je da samo petina učenika misli da su učenička vijeća demokratska i učinkovita.

Izuzev učeničkih vijeća, školski i razredni projekti predstavljaju idealne prilike vježbanja i življenja demokratskih načela odlučivanja, dogovaranja, raspodjele zaduženja i preuzimanja odgovornosti. Hart-ova (1992) osmostupanjska ljestvica učeničke participacije u projektima dobar je model postupnog stjecanja participativnih kompetencija i razvijanja povjerenja u vlastite sposobnosti. Prva tri Hart-ova stupnja zapravo predstavljaju samo prividnu participaciju, u kojoj odrasli manipuliraju djecom ili djeca služe kao dekoracija nekom projektu, a svrha im je osvijestiti situacije u kojima se može činiti da djeca sudjeluju, a da su ustvari isključena. Ostalih pet stupnjeva situacije su stvarnog i postupno osnažujućeg uključivanja učenika u rad na projektu, od dobrovoljne odluke o sudjelovanju u projektima koje su pokrenuli odrasli do posve samostalnog domišljanja ideje, planiranja i provedbe projekta te odlučivanja o uključivanju odraslih kao podrške. U tom je smislu i Bronfenbrenner (1979, prema Smith, 2007) dječji razvoj opisao kao postupno dobivanje moći u djelovanju i preuzimanje odgovornosti za vlastito ponašanje. Temeljem Hart-ove ljestvice, Shier (2001) je osmislio svoj model kontinuiranog osnaživanja učenika kroz participaciju koji na prvom stupnju podrazumijeva davanje prilika djeci na iskazivanje svojeg mišljenja, a na posljednjem međusobno dijeljenje moći i odgovornosti djece i odraslih u procesima donošenja odluka.

Osim projektnog rada, neke od nastavnih strategija, koje potiču i stvaraju uvjete za participaciju, su dramatizacija, filmsko izražavanje, sudjelovanje u izradi školskih novina i izvješća, istraživanje i rješavanje problema, igranje uloga, igre simulacije, radionice, učenički aktivizam i sl. (Maleš, Stričević, 2000; Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava, 1999).

Uvjeti koje mora zadovoljiti učinkovita dječja participacija

Da bi učeničko sudjelovanje u školskim ili razrednim projektima ili nekim drugim programima bilo učinkovito i kako bi se izbjegle zamke prividne participacije (Hart, 1992), moraju biti zadovoljeni neki kriteriji: djeca moraju imati na raspolaganju sve potrebne informacije o procesu u kojem sudjeluju, moraju znati koja je njihova uloga i koji su odnosi moći u odlučivanju, drugim riječima, u kojem je stupnju dječje sudjelovanje moguće. Nadalje, odnosi se trebaju temeljiti na nediskriminaciji, pravila ponašanja i djelovanja moraju biti zajednički dogovorena, participacija treba biti na dobrovoljnoj osnovi i svatko mora imati mogućnost odlučiti da neće sudjelovati ili odustati od sudjelovanja. Projekt ili program, u koji su djeca uključena, djeci treba biti relevantan i ona trebaju znati da se njihov glas čuje i da mogu utjecati na tijek procesa. Odrasli moraju imati objektivna očekivanja od djece, u skladu sa psihofizičkim razvojem djeteta, a ciljevi moraju biti

jasni i zajednički dogovoreni (Hart, 1992; Lansdown, 2001). Uloga je odraslih u procesu dječjeg sudjelovanja prvenstveno prihvatiti participativno djelovanje i dati podršku dječjem sudjelovanju. Osim podrške, odrasli djecu mogu motivirati, usmjeravati i ohrabrivati na ustrajnost, a kako bi istinski podržavali i omogućavali djeci aktivno sudjelovanje, odrasli moraju biti svjesni dobrobiti aktivne dječje uključenosti (Smith, 2007).

Dobrobiti ostvarenja participativnih prava djeteta u odgoju i obrazovanju

Uvažavanje participativnih prava podupire osjećaj pripadnosti zajednici i uči djecu kako sudjelovati u društvenim promjenama (Smith, 2007). Na taj način djeca postupno iskušavaju mogućnosti i ograničenja demokratskog odlučivanja. Razzini i Thaplyial (2005, prema Smith, 2007) ističu da participacija njeguje osjećaje zajedničkog vlasništva i zajedničke odgovornosti, što potvrđuju i neki drugi istraživači (Lansdown, 2001; Hart, 1992). U ovom se smislu može pretpostaviti da bi uključenost učenika u život i rad u školi mogla služiti kao svojevrsna prevencija negativnih ponašanja usmjerenih na uništavanje školske imovine ili nasilnog ponašanja prema vršnjacima i učiteljima. Opravdano je očekivati da osjećaj kontrole nad vlastitim postupcima podupire i preuzimanje odgovornosti za te iste postupke. Wood, Larson i Brown (2009) istraživanjem su pokazali da je sudjelovanje u različitim participativnim programima u školi i izvan nje kod adolescenata, a prema procjeni njih samih, razvilo osjećaje pojačane odgovornosti za vlastito ponašanje.

Participacija osnažuje učenike i razvija osjećaj sigurnosti u vlastito djelovanje, a time i osjećaj kompetentnosti za doprinos društvenim promjenama. Ona motivira na pozitivno djelovanje u cilju unapređenja kvalitete vlastitog života i života u zajednici s drugima (Carr, Lee, Jones, 2005, prema Smith, 2007; Lansdown, 2001). U tom bi smislu škole trebale usmjeravati svoje učenike i na sudjelovanje u rješavanju nekih problema ili potreba i izvan škole – volontiranjem u lokalnoj zajednici ili građanskim aktivizmom. Takvim se sudjelujućim pristupom djecu uči djelovanju za opće dobro, što je ključna dimenzija življenja ljudskih prava.

Zaključak

Poštivanje ljudskih prava i prava djeteta te ponašanje u skladu s demokratskim vrijednostima neosporni su putokazi prema stvaranju i očuvanju svjetske zajednice mira i suradnje. Ozračje temeljeno na pravima moguće je postići u demokratskom društvenom uređenju u kojem aktivni i emancipirani pojedinci propituju društvena zbivanja i u suradnji unapređuju život zajednice, stoga je opravdano zahtijevati odgoj i obrazovanje za sudjelovanje. U tom bi smislu sudjelovanje djece u školi, u svim situacijama i pitanjima koja se djece tiču, trebalo postati svakodnevna način ponašanja i odnošenja djece i odraslih.

Konvencija o pravima djeteta napravila je radikalni obrat u shvaćanja djeteta. Na *post-konvencijsko* se dijete gleda u svjetlu njegovih mogućnosti neposrednog doprinosa osobnom razvoju i razvoju zajednice, a ne u svjetlu eventualnih problema i poteškoća od kojih je dijete odgojnim djelovanjem potrebno zaštititi. Participativna prava djeteta zrcale vjeru u djetetove sposobnosti aktivnog doprinosa svojem odrastanju i unapređenju okružja u kojem živi i uči.

Uvažavanje participativnih prava djeteta i prožimanje cjelokupnog života u školi participativnim načelima ne može se dogoditi preko noći. Većina je današnjih odraslih osoba odrastala u vremenu i filozofiji odgoja koji su od djeteta zahtijevali poslušnost i pasivno prihvaćanje znanja i iskustava njihovih roditelja i učitelja. Stoga je današnjim odraslima najteže prihvatiti i uvažavati upravo participativna prava djeteta. Ona podrazumijevaju odricanje od apsolutne kontrole nad djetetom i dijeljenja moći s njim. U tom se smislu dijete razvija i odgaja na način da se postupno osnažuje i preuzima odgovornost za vlastite postupke.

Različite su mogućnosti postizanja škole temeljene na participativnim načelima. S obzirom da se sudjelovanje najčešće povezuje s građanskom aktivnošću, učenička su se vijeća najprije pokazala kao nužnost u odgoju i obrazovanju budućih građana. No mnoga su istraživanja pokazala da učenička vijeća mahom nemaju stvaran utjecaj te da su samo prividno demokratska. Stoga je potrebno promišljati načine redefiniranja ovlasti i djelovanja učeničkih vijeća u školama, a u kontekstu hrvatskih škola prvi korak prema tome morao bi biti promjena zakonske regulative

kako bi se učeničkim vijećima osigurao stvaran utjecaj u odlučivanju.

Učenička vijeća samo su jedan oblik ovlašćivanja učenika. Kako bi uistinu mogli govoriti o življenju demokratskog sudjelovanja u školama, učitelji, stručni suradnici, ravnatelji i ostali školski djelatnici moraju osvijestiti vrijednost participativnih prava djeteta i dobiti učeničke participacije te se u svakoj interakciji s njima voditi tim spoznajama. Odgovornost je i nadležnih prosvjetnih vlasti osposobiti učitelje za poticanje i osnaživanje učenika za uspješnu participaciju, kao i za korištenje participativnih nastavnih strategija u neposrednom radu s učenicima. Važno je istaknuti i da dječje sudjelovanje ne smije biti ograničeno samo na vrijeme koje učenici provode u školama, niti je sva odgovornost samo na školskom osoblju. Stvaranje odgovarajućih uvjeta i poticajnog okruženja za istinsko sudjelovanje u i izvan škole odgovornost je i predstavnika lokalne zajednice, ali i svih odraslih osoba.

LITERATURA:

- A Human Rights-Based Approach to Education for All (2007) New York: UNICEF.*
- de Winter, M. (1997) *Children as Fellow Citizens: Participation and commitment. Oxford: Radcliffe Medical Press.*
- Dürr, K. (2004) *Education for Democratic Citizenship 2001-2004. Strasbourg: Council of Europe Publishing.*
- Flekkøy, M. G., Kaufman, N. H. (1997) *The Participation Rights of the Child. London: Jessica Kingsley Publishers Ltd.*
- Hart, R. A. (1992) *Children's Participation: from Tokenism to Citizenship. Florence: UNICEF International Child Development Centre.*
- Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2008. godinu (2008). Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
- Key, E. (2000) *Stoljeće djeteta. Zagreb: Educa.*
- Lansdown, G. (2001) *Promoting Children's Participation in Democratic Decision-Making. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.*
- Maleš, D., Milanović, M., Stričević, I. (2003) *Živjeti i učiti prava: Odgoj za ljudska prava u sustavu predškolskog odgoja. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo.*
- Maleš, D., Stričević, I., ur. (2000) *Mi poznajemo i živimo svoja prava. Zagreb: Školska knjiga i UNICEF.*
- Miljak, A. (1996) *Humanistički pristup teoriji i praksi predškolskog odgoja. Velika Gorica: Persona.*
- Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese 2006. – 2012. (2006). Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Neill, A. S. (1971) *Talking of Summerhill. London: Victor Gollancz Ltd.*
- Petrović-Sočo, B. (2009) *Značajke suvremenog naspram tradicionalnog kurikulumu ranog odgoja. Pedagogijska istraživanja, 6 (1-2), 123-136.*
- Rijavec, M., Miljković, D., Vizek-Vidović, V., Vlahović-Štetić, V. (2003) *Psihologija obrazovanja. Zagreb: IEP/VERN.*
- Schmuck, P., Schmuck, R. (1990) *Democratic participation in Small-Town Schools. Educational Researcher, 19 (8), 14-19.*
- Seymour, D., *Convention brings progress on child rights, but challenges remain.*
URL: http://www.unicef.org/rightsite/237_241.htm, (10. 5. 2010.).
- Shier, H. (2001) *Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. Children & Society, 15 (2), 107-117.*
- Smith, A. B. (2007) *Children and Young People's Participation Rights in Education. International Journal of Children's Rights, 15 (1), 147-164.*
- UN Convention on the Rights of the Child (1990).* URL: <http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm>, (30.8.2010.).
- Universal Declaration of Human Rights (1948).* URL: <http://www.un.org/en/documents/udhr/>, (30.8.2010.).

Veerman, P. E. (1992) *The Rights of the Child and the Changing Image of Childhood*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.

Vranješević, J. (2004) Participacija i razvoj u adolescenciji. *Pedagogija*, 59 (1), 60-67.

Wood, D., Larson, R. W., Brown, J. R. (2009) *How Adolescents Come to See Themselves as More Responsible Through Participation in Youth Programs*. *Child Development*, 80 (1), 295-309.

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2008) Narodne novine, 87/2008. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/340388.html>, (10.5.2010.).

Participation Rights of the Children in the Upbringing and Education System

---

Ana Markovinović, Junior Researcher
Department of Pedagogy,
Faculty of Humanities and Social Sciences
University of Zagreb

REVIEW ARTICLE
UDK 37.014.12
37.061:341.231.14-053.2
37.018.1

SUMMARY

The participation rights of the child make the Convention on the Right of the Child a revolutionary document because they reflect a new understanding of the child and the child's role in its development and upbringing. With the participation rights, the subjectivity of the child is recognized, which means that the post-convention child is seen as an active human being, capable to participate in its environment and to take responsibility for its actions. Beside the fact that active participation is a human right of every child, it also represents the preparation for life in a democratic society. The preparation for democratic participation occurs (or does not occur) in the process of upbringing and education on all levels of society: in family, school and local community. In this sense, the participation of children, in all situations and issues that concern them, should become everyday form of behaviour and relationship between children and adults. Participation rights of the children in upbringing and education, their developmental and educational logic, possibilities of children participation in upbringing and education, and benefits of respecting participation rights of children are discussed in this work.

Key words: *participation rights of children, image of the child, upbringing for participation, participation teaching strategies, democratic participation*

Partizipatorische Rechte des Kindes im Erziehungs- und Ausbildungssystem

Ana Markovinović, wissenschaftliche Assistentin
Abteilung für Pädagogik
Philosophische Fakultät
Universität Zagreb

ÜBERSICHTSARTIKEL
UDK 37.014.12
37.061:341.231.14-053.2
37.018.1

ZUSAMMENFASSUNG

Partizipatorische Rechte von Kindern machen die Kinderrechtskonventionen zu einem revolutionärem Dokument, da sie eine neue Auffassung von dem Kind und der kindlichen Rolle in seiner Entwicklung und seiner Erziehung reflektieren. Den partizipatorischen Rechten von Kindern wird Subjektivität anerkannt, was bedeutet, dass das Postkonventionskind als ein aktives Wesen aufgefasst wird, dass fähig ist, an seiner Umgebung teilzunehmen und die Verantwortung für sein Verhalten zu übernehmen. Außer, dass die aktive Teilnahme ein Menschenrecht jedes Kindes ist, stellt sie auch eine Vorbereitung für das Leben in einer demokratischen Gesellschaft dar. Die Vorbereitung auf eine demokratische Teilnahme geschieht (oder geschieht nicht) im Erziehungs- und Ausbildungsprozess und zwar auf allen Ebenen in der Gesellschaft: in der Familie, Schule und der lokalen Gemeinschaft. In diesem Sinne sollte die Teilnahme von Kindern an allen sie betreffenden Situationen und Fragen zu einer alltäglichen Verhaltensweise und Art von Beziehung zwischen Kindern und Erwachsenen werden. In der Arbeit werden die partizipatorischen Rechte von Kindern an der Erziehung und Ausbildung, ihre Entwicklungs- und Erziehungslogik, die Möglichkeit der kindlichen Teilnahme an Erziehung und Ausbildung und das Wohl der Berücksichtigung von partizipatorischen Rechten des Kindes betrachtet.

Schlüsselwörter: *partizipatorischen Rechte des Kindes, Bildnis des Kindes, Erziehung zur Partizipation, partizipative Unterrichtsstrategien, demokratische Teilnahme*

DIJETE I DRUŠTVO

Razvoj međuljudske i građanske kompetencije odgojem i obrazovanjem za demokratsko građanstvo i ljudska prava

mr. Višnja Rajić
Učiteljski fakultet
Sveučilište u Zagrebu

PREGLEDNI ČLANAK
UDK 37.035

SAŽETAK

Europski referentni okvir kompetencija za cjeloživotno učenje navodi građansku i međuljudsku kompetenciju kao jednu od ključnih kompetencija kojom bi učenici trebali ovladati tijekom obveznog obrazovanja. Učenici trebaju usvojiti znanja, vještine i stavove koji će ih pripremiti za ulogu aktivnog, odgovornog i informiranog građanina. Stoga je pri kreiranju školskog (formalnog, neformalnog i informalnog) kurikulumu nužno usmjeriti pozornost na sadržaje, metode i strategije učenja i poučavanja koje bi učenicima tijekom primarnog obrazovanja omogućile uspješno ovladavanje ovom kompetencijom. U radu se navode ključne odlike škole i kompetencije učitelja koje osiguravaju razvoj međuljudske i građanske kompetencije učenika. Autorica propituje u kolikoj su mjeri škole i učitelji u mogućnosti prepoznati situacije i sadržaje koji omogućuju odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava, te osigurati razvoj građanske kompetencije.

Ključne riječi: demokratsko građanstvo, ljudska prava, građanska i međuljudska kompetencija, učitelji, primarno obrazovanje

Uvod

Obvezno obrazovanje ima ključnu ulogu u osposobljavanju (budućih) građana za aktivno i odgovorno sudjelovanje u svakodnevnom životu. Još kasnih 1990-ih većina europskih zemalja prihvatila je činjenicu da su odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo polazišna točka za procese učenja demokracije, unatoč različitim pristupima od zemlje do zemlje u njihovu provođenju (Bîrzéa, 2004). Obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo integralni su dio djetetovog prava na obrazovanje, koje ima za cilj usmjeriti obrazovanje...*“punom razvoju djetetove osobnosti, nadarenosti, duševnih i tjelesnih sposobnosti; promicanju poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda te načela proglašanih u Povelji Ujedinjenih naroda“... (Konvencija o pravima djeteta, čl. 29).* Stoga obvezno obrazovanje mora djeci (budućim građanima) pružiti orijentir u pravima i odgovornostima.

Obrazovanje za demokratsko građanstvo usmjereno je na pripremu odgovornih i informiranih građana. U skladu s tim, utvrđena su tri cilja učenja i poučavanja u tom području:

- omogućiti građanima (učenicima)¹ stjecanje znanja, sposobnosti i kompetencija potrebnih za aktivno sudjelovanje u demokratskom društvu;

¹ Opaska autora: Obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava u ovom kontekstu odnosi se na učenike u obveznom obrazovanju.

- stvarati mogućnosti za dijalog i raspravu, rješavanje sukoba i konsenzus, komunikaciju i interakciju;
- izgraditi svijest o pravima i odgovornostima, vrijednosnim normama, pravilima ponašanja te etičkim i moralnim pitanjima društvene zajednice (Dürr i sur., 2000, 18).

Budući da govorimo o razvoju međuljudske i građanske kompetencije obrazovanjem za demokratsko građanstvo i ljudska prava, koje djeluje na učeničku kognitivnu, socijalnu i afektivnu dimenziju, nužno je uzeti u obzir holistički pristup obrazovanju učenika. Tada govorimo o odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava.

Učenici u obveznom obrazovanju još su djeca i imaju svoje temeljne slobode i prava koja bi im morala omogućiti aktivno sudjelovanje u rješavanju svih pitanja koja utječu na njihov život i dopustiti im slobodu izražavanja mišljenja, kako u svakodnevnom životu, tako i u školi.

Konvencija o pravima djeteta se u člancima 12. – 17. osvrće na prava djeteta koja omogućuju djetetu aktivno sudjelovanje u svojem okruženju, regionalnom (nacionalnom) i svjetskom, te ga pripremaju za aktivnog građanina u budućnosti. To su primjerice: pravo na slobodno izražavanje svojih misli i pravo na udruživanje.

Odgoj i obrazovanje za ljudska prava zapravo su ciljna vrijednost obrazovanja za demokratsko građanstvo. Svijest učenika (građana) o općim ljudskim pravima i slobodama, jednakosti, vladavini prava u pluralizmu, u središtu su obrazovanja za demokratsko građanstvo. Promicanje i zaštita ljudskih prava temeljni je smisao djelovanja odgovornog građanina. Obrazovanje za ljudska prava ne znači samo poznavanje činjenica o ljudskim pravima, nego i posjedovanje vještina i poznavanje postupaka kojima se ljudska prava i slobode promiču i štite (Dürr i sur., 2000, 54). U jednoj od preporuka Odbora ministara Vijeća o obrazovanju za demokratsko građanstvo traži se da vlade zemalja članica upoznaju javnost s europskim smjernicama u obrazovanju za demokratsko građanstvo. Obrazovanje za demokratsko građanstvo nužno je staviti u središte obrazovnih politika i reformi i povezati ga s obrazovanjem za ljudska prava i građansku odgovornost, nenasilno rješavanje sukoba, kulturnu različitost i kritičko osvješćivanje stvarnosti, te osigurati uvjete za istraživanje, praćenje i vrednovanje rezultata provedbe programa na tom području.

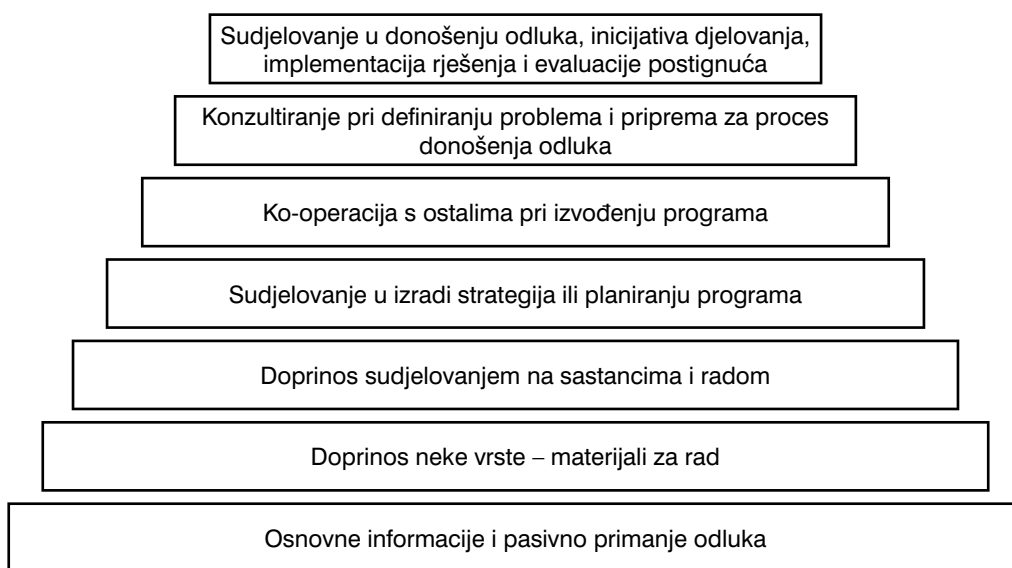
Razvojem međuljudske i građanske kompetencije odgojem i obrazovanjem za demokratsko građanstvo i ljudska prava uspostavlja se spona između učeničkog (djetetovog) prava i građanske dužnosti sudjelovanja.

Uloga škole i učitelja u razvoju međuljudske i građanske kompetencije

Kako bi se škole mogle uspješno prilagoditi društvenim promjenama i dalje obavljati svoje ključne funkcije, nužno je da: razvijaju političku socijalizaciju učenika, pripreme učenike za cjeloživotno učenje, osiguraju priliku za sudjelujuću demokraciju i djeluju u skladu s ljudskim pravima. Isto tako, nužno je da se razvijaju kao organizacije koje uče i da se otvore za suradnju s lokalnom zajednicom i različitim organizacijama (Bîrzéa, 2000, 39).

Kada je u pitanju škola, prilike za ostvarivanje odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava, te razvoj međuljudske i građanske kompetencije su različite. Mogu se ostvariti putem formalnog, neformalnog i informalnog kurikulumu. Teme iz ljudskih prava mogu biti umetnute u postojeće predmete ili se mogu ostvarivati unutar posebnog predmeta (formalni kurikulum). Moguće ih je ostvariti i na nešto manje formalan način, unutar i izvan škole, izvanškolskim aktivnostima, klubovima i forumima (neformalni kurikulum) (UN, 2004). Škola mora uzeti u obzir kognitivne i etičke kompetencije, te kompetencije vezane uz sudjelovanje učenika. One se mogu razvijati kroz školski život (škola kao socijalno okruženje sa svojim pravilima, konfliktnim situacijama, prilikama za suradnju); obrazovne sadržaje i spontane aktivnosti učenika izvan same aktivnosti učenja (informalni kurikulum) (Audigier, 1999, 27). Sudjelovanje učenika u školskom životu, osnivanje učeničkih vijeća, učenje od vršnjaka, sudjelovanje u donošenju disciplinskih mjera trebalo bi osigurati iskustveno učenje ostvarivanja ljudskih prava. Ljestvica učeničkog sudjelovanja može se prikazati i grafički (od osnovne informiranosti, do različitih stupnjeva doprinosa u donošenju odluka).

Slika 1: Sedam koraka do učeničkog sudjelovanja (Dürr, 2005, 33)

Ozračje poštivanja ljudskih prava unutar škole trebalo bi se zasnivati na međusobnom recipročnom poštivanju svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa škole. Način na koji se u školi donose odluke, rješavaju konfliktne situacije, uspostavlja disciplina i odnosi među svim sudionicima školske svakodnevice, ključni su čimbenici za stvaranje pozitivnog ozračja. Osiguravajući pozitivno odgojno-obrazovno ozračje, škole postaju "demokratske mikro-zajednice" u kojima se prava i odgovornosti svih sudionika ravnopravno raspodjeljuju i uživaju.

Slika 2: Škola kao uređena demokratska mikro-zajednica (Dürr i sur., 2000, 62)

Nacionalni plan i program odgoja za ljudska prava (1999) pretpostavlja ulogu učitelja kao jednu od ključnih u ostvarivanju ciljeva. Naglašava veću samostalnost škole, promjenu odnosa između učitelja, učenika i uprave. Nažalost, u većini slučajeva u Republici Hrvatskoj odnos učenik – učitelj još uvijek ima osnovne osobine tradicionalne škole u kojoj autoritet znanja i autoritet učitelja nije upitan. Iako postoje učenička tijela koja (barem na papiru) imaju mogućnost utjecaja na donošenje odluka o životu u školi, ona uglavnom ostaju na margini, gotovo kao *ukras* škole.

Učitelj će uvijek biti uključen u ostvarivanje inicijativa odgoja za ljudska prava i demokratsko građanstvo. Na njemu je velika odgovornost prenošenja osnovne poruke ljudskih prava. Učitelji moraju biti pripravi za raspravu sa svojim učenicima o naravi i važnosti dužnosti i odgovornosti. Postoji nekoliko vrsta dužnosti ili odgovornosti koje su bitne za funkcioniranje demokracije i to:

- dužnost sudjelovanja
- dužnost samoinformiranja
- dužnost poštivanja drugih kultura
- dužnost poštivanja drugih mišljenja (Dürr i sur, 2000, 18).

Razvoj međuljudske i građanske kompetencije uvelike ovisi o učitelju i njegovoj osposobljenosti za podučavanje učenika za buduću ulogu aktivnog građanina. Izuzetno je bitna osposobljenost učitelja za planiranje pristupa, metoda i mogućnosti učenja, načine uključivanja načela i prakse odgoja za ljudska prava i demokratsko građanstvo u nastavu, uspostavljanje osnovnih pravila za pozitivnu etiku u školi, izradu sklopa strategija kojima bi osigurali prostor za raspravu, te upotrebu raznovrsnih pristupa za analizu.

Unatoč činjenici da se obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava može odvijati u različitim aktivnim i pasivnim oblicima poučavanja, strategije i metode koje pospješuju razvoj međuljudske kompetencije su one strategije koje su usmjerene na učenika i aktivno sudjelovanje učenika u odgojno-obrazovnom procesu u školi. Te strategije omogućuju sudjelovanje učenika u donošenju odluka i usvajanju novih sadržaja te osiguravaju i prilike za učenje i razumijevanje prava i obveza sudjelovanja.

UN u svojoj publikaciji *ABC Human rights teaching* (2004) navodi listu sljedećih tehnika (metoda i strategija poučavanja): oluja ideja, studije slučaja, kreativno izražavanje, rasprava, izleti, intervjui, istraživački projekti, igre uloga i simulacije, te korištenje vizualnih pomagala u nastavi poput grafičkih prikaza, fotografija i filmova. Murray (2006) pak navodi: izradu umnih mapa, donošenje odluka, igru uloga i kritički osvrt. Tijekom odgojno-obrazovnog procesa u školi treba uzeti u obzir razvoj učeničkih:

- komunikacijskih vještina – čitanja, pisanja, govorenja i slušanja
- socijalnih vještina – donošenje odluka, rješavanje problema, samostalnosti, međuovisnosti i suradnje.

Škola i učitelji bi, među ostalim, trebali osigurati pravo na: sigurnost (kako učenika tako i učitelja), na jednakost prilika, na sudjelovanje u upravljanju školom i donošenje odluka. Isto bi tako trebali uputiti učenike na njihove dužnosti: pridonošenja općem dobru, promišljanja o utjecaju svojih djela na dobrobit drugih, očuvanja nasljeđa, aktivnog sudjelovanja u upravljanju...

Kompetencije učitelja za odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava

Kada govorimo o učiteljskim kompetencijama, važno je odrediti koje su od njih temeljne budući da mogu varirati od vrlo širokih i općenitih do vrlo specifičnih i stručnih. Razlikujemo tri dimenzije učiteljske kompetencije:

- a) predmetnu kompetenciju – znanja određenog područja
  - b) pedagoško-didaktičko-metodičku kompetenciju – obuhvaća znanja i vještine posredovanja nastavnih spoznaja u nastavi određenog predmeta
  - c) psihološku kompetenciju – osobine ličnosti učitelja/nastavnika (Spajčić-Vrkaš i sur., 2001, 251).
- Specifičnost kompetencija učitelja očituje se u razvoju istih kompetencija (znanja, vještina i stavova) kod učenika (Vizek-Vidović, 2009).

Tako u područno specifične kompetencije, koje su svojstvene području obrazovnih znanosti i metodologija vezanih uz obrazovanje učitelja i nastavnika, ubrajamo:

- sposobnost sistematične kritičke analize obrazovnih teorija i pitanja obrazovne politike

- sposobnost uočavanja povezanosti između pojedinih aspekata obrazovnih teorija, obrazovne politike i obrazovne prakse
- sposobnost poučavanja u području vezanom uz opće ljudske vrijednosti, građanstvo i demokraciju, te sposobnost promišljanja vlastitoga vrijednosnog okvira
- sposobnost razumijevanja i primjene obrazovnih teorija i metodologije kao temelja za nastavne aktivnosti
- sposobnost prepoznavanja i reagiranja na individualne potrebe učenika, kao i na složenost procesa učenja
- svijest o različitim okruženjima u kojima se učenje može odvijati
- razumijevanje strukture i svrhe edukacijskih sustava
- svijest o različitim ulogama sudionika procesa učenja
- sposobnost provedbe primjerenih obrazovnih istraživanja u različitim obrazovnim okruženjima
- sposobnost vođenja obrazovnih/razvojnih projekata
- sposobnost savjetovanja (učenika i roditelja) o različitim obrazovnim pitanjima i razvojnim problemima
- sposobnost vođenja i evaluiranja obrazovnih programa, aktivnosti i materijala
- sposobnost razumijevanja utjecaja društvenih promjena u lokalnoj zajednici na obrazovanje
- sposobnost vođenja i koordiniranja multidisciplinarnog obrazovnog tima
- razumijevanje trendova u obrazovanju i prepoznavanje mogućnosti njihove primjene u praksi
- predanost učenikovu napretku i postignuću
- kompetentnost u primjeni različitih strategija poučavanja i učenja
- poznavanje predmeta poučavanja
- sposobnost djelotvornoga komuniciranja s pojedincima i skupinama o obrazovnim pitanjima
- sposobnost stvaranja klime poticajne za učenje
- sposobnost upotrebe e-učenja i njegova integriranja u poučavanje i učenje
- sposobnost poboljšanja uvjeta u okruženju u kojem se učenje i poučavanje odvijaju
- sposobnost prilagodbe kurikulumu i nastavnih materijala zahtjevima specifično obrazovnog okruženja
- sposobnost kreiranja i primjene različitih strategija za praćenje i vrednovanje procesa i ishoda učenja
- sposobnost integracije osoba s posebnim potrebama u obrazovni sustav (Drudy, i sur., 2009, 42).

Kompetencije nužne za razvoj demokratskog građanstva omogućuju razvoj slobodne i autonomne osobe koja poznaje svoja prava, ali i dužnosti u društvu (Audigier, 1999, 18). U publikaciji Europske komisije (Keating-Chetwynd, 2009) kompetencije vezane uz odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava (ODG/LJP) dijele se u 4 skupine:

1. Kompetencije znanje i razumijevanje ODG/LJP

- Kompetencija br. 1: ciljevi i svrha ODG/LJP
- Kompetencija br. 2: glavni međunarodni okviri ODG/LJP
- Kompetencija br. 3: sadržaj programa ODG/LJP
- Kompetencija br. 4: sadržaj ODG/LJP implementacije

2. Kompetencije nastave i aktivnosti učenja koje razvijaju ODG/LJP u razredu i školi

- Kompetencija br. 5: planiranje pristupa, metode i mogućnosti učenja
- Kompetencija br. 6: uključiti ODG/LJP načela i praksu u nastavu
- Kompetencija br. 7: uspostavljanje osnovnih pravila za pozitivnu etiku u školi
- Kompetencija br. 8: izrada sklopa strategija da bi osigurali prostor za raspravu
- Kompetencija br. 9: upotreba raznovrsnih pristupa za analizu

3. Kompetencije nastave i aktivnosti učenja koje razvijaju ODG/LJP kroz partnerstvo i zajednicu

- Kompetencija br. 10: sredina za učenje koja promiče upotrebu raznovrsnih izvora
- Kompetencija br. 11: suradnja u radu u okviru određenog partnerstva sa zajednicom
- Kompetencija br. 12: strategije za borbu protiv svih vrsta diskriminacije

4. Implementacija i evaluacija sudjelovanja u ODG/LJP pristupu

- Kompetencija br. 13.: evaluacija obuhvaćanja učenika u donošenju odluka
 Kompetencija br. 14.: model demokratskog građanstva i vrijednosti ljudskih prava, stavova i odredbi
 Kompetencija br. 15.: razmatranje, nadgledanje i evaluacija nastavnih metoda etike i učenika.

Učitelj, dakle, treba biti kompetentan u poznavanju sadržaja iz područja demokratskog građanstva i ljudskih prava, prenošenju sadržaja aktivnim metodama i strategijama usmjerenim na učenika. Treba znati kako osigurati partnerstvo s institucijama koje su ključne u učeničkom životu, te primjerenom evaluacijom provjeriti i utvrditi usvojenost učeničkih znanja, vještina i stavova iz područja demokratskog građanstva i ljudskih prava. Unatoč velikim očekivanjima spram škole, učitelja i njihove ključne odgojne djelatnosti, edukacija učitelja iz područja međuljudske i građanske kompetencije još se uvijek u nas odvija sporadično. Ustanove za izobrazbu učitelja nude ograničene mogućnosti za usavršavanje u tom području izbornim kolegijima i satnicom koja ni u kojem slučaju ne odgovara potrebama budućih učitelja². Nakon završenog studija postoje povremena usavršavanja od strane Agencije za odgoj i obrazovanje, kao dio obveznog usavršavanja učitelja.

Zaključak

O demokraciji i ostvarivanju ljudskih prava nije dovoljno samo učiti, nego ih je potrebno svakodnevno živjeti. Demokracija u društvu općenito mora biti istinska, očita i mora se praktično primjenjivati u svakodnevnom životu. Kako bismo osigurali razvoj i opstanak demokracije, te razvoj međuljudske i građanske kompetencije kod učenika, nužno je osigurati budućim građanima (učenicima) prilike za aktivno sudjelovanje i vježbanje demokracije u svakodnevnom okruženju (školi). Većina reformskih pokreta odgoja i obrazovanja još tijekom prošlog stoljeća – “humana škola” (Hentig, 1997), “kvalitetna škola” (Glasser, 1994), alternativne pedagogije (Matijević, 1994), stavljala je u centar odgojno-obrazovnog procesa dijete. Osiguravali su učeniku uspješno sudjelovanje u školskom životu, razvoj učeničke samouprave, spektar različitih aktivnosti kojima se zadovoljavaju učeničke potrebe (kognitivne, motoričke i afektivne). Holističkim pristupom odgoju i obrazovanju djeteta, prakticiranjem demokracije i nastavom usmjerenom na učenika omogućile su priliku za odgoj za ljudska prava i demokratsko građanstvo, te razvoj učeničke međuljudske i građanske kompetencije. Ipak, ovo su samo pokušaji reforme. Škola se, nažalost, unatoč drugim mogućnostima još uvijek nalazi u svom tradicionalnom obliku.

Škola kao demokratska zajednica i učitelj kao osoba, koja je inicijator i moderator u procesu usvajanja znanja, vještina i stavova iz područja demokratskog građanstva i ljudskih prava, osnove su ostvarivanja demokratskog djelovanja. Želimo li doista promicati demokratske vrijednosti u društvu, moramo ih primjenjivati u svakodnevnom životu, a posebice u školama.

Međuljudska i građanska kompetencija kao ishod obveznog obrazovanja možda više nego ijedna druga kompetencija naglašava ulogu učitelja u odgojno-obrazovnom procesu. Potreba za nastavom usmjerenom na učenika, prilikama za učeničko sudjelovanje u životu škole i razreda najjasnije se očituju u procesu ostvarivanja ove kompetencije. Međuljudsku i građansku kompetenciju ostvaruje odgojno-obrazovni proces koji učenika/učitelja opskrbljuje kapacitetima za razvoj i implementaciju interkulturalnog, neformalnog procesa odgoja i obrazovanja koji razvija sposobnosti i motivaciju sudionika za aktivno demokratsko (europsko) građanstvo (Otten i Ohana, 2009).

Upoće nije upitno ima li škola ulogu u demokratskoj socijalizaciji svojih učenika. Upitno

² Na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu izvode se izborni kolegiji *Odgoj za razvoj i Odgoj za ljudska prava*, te obvezni kolegiji za studente učiteljskog studija i njemačkog jezika: *Multikulturalnost i europski identiteti*, *Interkulturalno učenje i književnost njemačkog govornog područja*, *Osnove interkulturalne komunikacije*, *Interkulturalno učenje u nastavi njemačkog jezika*. Filozofski fakultet na Odsjeku za pedagogiju nudi izbor sljedećih kolegija: *Upravljanje i autonomija škole*, *Prava djeteta u odgoju i obrazovanju*, *Obrazovanje za ljudska prava i građanstvo*, *Interkulturalizam i obrazovanje*, *Osnove interkulturalne pedagogije*.

je, naime, samo koliko su škole u svom današnjem obliku u mogućnosti i voljne ispuniti ovu dužnost (Dürr, 2005). Ukoliko je danas uloga škole uspješno ostvarivanje i razvijanje ključnih kompetencija³ učenika (budućih građana), a jasne su nam specifičnosti učiteljskih kompetencija kojima se ostvaruje odgojno-obrazovna uloga učitelja, nužno se moramo zapitati:

- U kojoj su mjeri ravnatelji i učitelji u školama obveznog obrazovanja u Hrvatskoj osposobljeni za demokratsko upravljanje školom i razredom?
- Uolikoj mjeri imaju razvijene kompetencije iz područja odgojno-obrazovne djelatnosti koje su prepoznate u obrazovnim politikama kao ključne tek prošlog desetljeća?
- S kojom sigurnošću učitelji vladaju znanjima i vještinama iz područja ljudskih prava i demokratskog građanstva?

Svakako bi trebalo imati uvid u stavove učitelja po pitanju ljudskih prava i demokratskog građanstva, budući da i učitelji i škola svojim djelovanjem utječu na razvoj stavova budućih građana (učenika).

Republika Hrvatska, kao i međunarodna zajednica, prepoznala je odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo kao ključni element obrazovnih politika. Činjenica je da se odgoj za ljudska prava i demokratsko građanstvo prepoznaje kao ključni element u svim reformama odgojno-obrazovnog sustava u Republici Hrvatskoj nakon 2000. Ipak, potrebno je uložiti mnogo više truda u osposobljavanje učitelja za ostvarivanje ovih ciljeva obveznog odgoja i obrazovanja. Odgojno-obrazovni proces u hrvatskoj školi još je uvijek tradicionalan i usmjeren većim dijelom na ostvarivanje obrazovnih postignuća i rezultate njihovih (najavljenih) vanjskih evaluacija. Ne bismo smjeli izgubiti iz vida i odgojne elemente koje je škola dužna ostvariti. Interkulturalnost, poštivanje različitosti, tolerancija i očuvanje nasljeđa samo su neke od vrijednosti kojima škola treba poučiti učenika.

Kompetentan učitelj u području odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava ključ je uspješnog razvoja međuljudske i građanske kompetencije učenika.

LITERATURA:

Audigier, F. (1999) Osnovni pojmovi i ključne kompetencije obrazovanja za demokratsko građanstvo. Strasbourg: DGIV/EDU/CIT.

Bîrzéa, C. (2000) *Education for Democratic Citizenship: A Lifelong Learning Perspective: Project on "Education for Democratic Citizenship"*. Strasbourg: Council for Cultural Co-Operation (CDCC). URL: <http://www.bpb.de/files/F0R5Q8.pdf> (5.6.2010.).

Bîrzéa, C. (2004) *EDC policies in Europe – a synthesis. U: All-European Study on Education for Democratic Citizenship Policies*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Drudy, S., Gunnerson, L., Gilpin, A. (2009) *Reference Points for the Design and Delivery of Degree Programmes in Education: Tuning project*. Bilbao: Universidad de Deusto.

Dürr, K., Spajic-Vrkaš, V., Ferreira Martins, J. (2000) *Learning for Democratic Citizenship: Approaches, Methods and Practices*. Strasbourg: Council of Europe.

Dürr, K. (2005) *Education for Democratic Citizenship 2001-2004: The School: A Democratic Learning Community: The All-European Study on Pupils' Participation in School*. Strasbourg, Council of Europe Publishing.

URL: http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/Documents/2003_23_All-EuropStudyChildrenParticipation_En.PDF (1.6.2010.).

Glasser, W. (1994) *Kvalitetna škola*. Zagreb: Educa.

Hentig, H. (1997) *Humana škola, škola mišljenja na nov način*. Zagreb: Educa.

Keating-Chetwynd, S. (ur.) (2009) *How all teachers can support citizenship and human rights*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Konvencija o pravima djeteta (2001). Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Matijević, M. (2001) *Alternativne škole*. Zagreb: Tipex.

³ Komuniciranje na materinjem jeziku, komuniciranje na stranom jeziku, matematička pismenost i osnovna znanja iz znanosti i tehnologije, digitalna kompetencija, učiti kako se uči, međuljudska i građanska kompetencija, poduzetništvo, kulturno izražavanje.

Murray, E. (2006) *Fostering participation of children in school setting: Day of General Discussion; To Speak, Participate and Decide – The Child's Right to be Heard*. URL: <http://www.crin.org> (2.6.2010.).

Nacionalni plan i program odgoja za ljudska prava (1999). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Nacionalni odbor za obrazovanje o ljudskim pravima.

Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava od 2008. do 2011. godine (2007), Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ured za ljudska prava.

Otten, H., Ohana, Y. (2009) *The Eight Key Competencies For Lifelong Learning: An Appropriate Framework Within Which to Develop the Competence of Trainers in the Field Of European Youth Work or Just Plain Politics?*. IKAB.

Spajić-Vrkaš, V., Kukoč, M., Bašić, S. (2001) *Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju: Interdisciplinarni rječnik*. Zagreb: Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO; Projekt za mir i ljudska prava za hrvatske osnovne škole.

UN (2004) *ABC Teaching Human Rights: Practical activities for primary and secondary schools*. Geneva: United Nations High Commissioner for Human Rights.

Vizek-Vidović, V. (2009) *Kompetencije i kompetencijski profili u učiteljskoj i nastavničkoj profesiji*. U: Vizek-Vidović, V. (ur.) *Izrada kurikuluma usmjerenoga na kompetencije u obrazovanju učitelja i nastavnika: Priručnik za visokoškolske nastavnike*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu; Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Development of Human and Civic Competence through Upbringing and Education for Democratic Citizenship and Human Rights

---

Višnja Rajić , M. Sc.
Faculty of Teacher Education
University of Zagreb

REVIEW ARTICLE
UDK 37.035

SUMMARY

The European Reference Framework of competences for lifelong learning states civic and human competence as one of the key competences which students have to acquire during the compulsory education. The students have to acquire knowledge, skills and attitudes that will prepare them for a role of an active, responsible and informed citizen. Thus, in the creation of a school (formal, non-formal and informal) curriculum, it is necessary to pay attention to contents, methods and strategies of learning and teaching that would enable students to successfully acquire this competence during the primary education. Key attributes of schools and competences of teachers which ensure the development of human and civic competence of students are set out in this work. The author investigates to which measure schools and teachers are capable of recognizing situations and contents which enable upbringing and education for democratic citizenship and human rights, and to ensure the development of civic competence.

Key words: *democratic citizenship, human rights, civic and human competence, teachers, primary education*

Entwicklung der zwischenmenschlichen und bürgerlichen Kompetenzen durch Erziehung und Ausbildung für die demokratische Bürgerschaftsbildung und Menschenrechte

Mag. Višnja Rajić
Fakultät für Lehrerbildung
Universität Zagreb

ÜBERSICHTSARTIKEL
UDK 37.035

ZUSAMMENFASSUNG

Der europäische Referenzrahmen der Kompetenzen für lebenslanges Lernen legt auch die bürgerliche und zwischenmenschliche Kompetenz als eine der Schlüsselkompetenzen vor, die Schüler während des lebenslangen Lernens beherrschen sollten. Schüler sollten Wissen, Fähigkeiten und Einstellungen erwerben, die sie auf die Rolle eines aktiven, verantwortungsvollen und informierten Bürgers vorbereiten sollten. Deshalb ist es notwendig, bei der Gestaltung des schulischen (formellen, nicht formellen und informellen) Lehrplans die Aufmerksamkeit auf Inhalte, Methoden und Strategien zum Lernen und Lehren zu richten, die den Schülern während ihrer primären Ausbildung ermöglichen sollten, diese Kompetenz erfolgreich zu beherrschen. In der Arbeit werden Hauptmerkmale der Schule und Lehrerkompetenzen angeführt, die die Entwicklung der zwischenmenschlichen und bürgerlichen Kompetenzen des Schülers sicherstellen. Die Autorin erkundigt sich, in welchem Maße Schulen und Lehrer in der Lage sind, Situationen und Inhalte zu erkennen, die Erziehung und Ausbildung für die demokratische Bürgerschaftsbildung und Menschenrechte ermöglichen sowie die Entwicklung der bürgerlichen Kompetenz sicherstellen.

Schlüsselwörter: demokratische Bürgerschaftsbildung, Menschenrechte, zwischenmenschliche und bürgerliche Kompetenz, Lehrer, primäre Ausbildung

Projekt

Project

Projekt

DIJETE I DRUŠTVO

Pilot projekt “Odgovorno roditeljstvo”

u suradnji Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti i Ministarstva pravosuđa

Ministarstvo pravosuđa, Uprava za zatvorski sustav i Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Uprava za obitelj, u razdoblju od veljače do travnja 2010. godine, proveli su Pilot Projekt “Odgovorno roditeljstvo” namijenjen roditeljima maloljetne djece koji se nalaze na izdržavanju kazne zatvora u zatvorima i kaznionicama. Aktivnosti Pilot projekta provodili su obiteljski centri Primorsko-goranske, Sisačko-moslavačke, Splitsko-dalmatinske i Varaždinske županije u zatvorima u Rijeci, Sisku, Splitu i Varaždinu.

Projekt je osmišljen i proveden s ciljem ublažavanja negativnih posljedica izdvojenosti iz obitelji roditelja koji se nalazi na izdržavanju kazne zatvora, poticanja održavanja njihove roditeljske uloge, unaprjeđivanja roditeljskih kompetencija, socijalnih i emocionalnih odnosa s članovima obitelji te pripreme za njihov poslijepenalni prihvata u obitelj. Ovakvo osnaživanje obitelji važno je i za poticanje pravilnog rasta i razvoja djece, budući su ona posredne žrtve zbog dugotrajne razdvojenosti od roditelja.

Provedba Pilot projekta odvijala se u nekoliko faza: formiranje grupa korisnika; prikupljanje podataka o korisnicima uključenim u Projekt kroz Ulazni upitnik te procjena odnosa s članovima obitelji i roditeljskih vještina od strane korisnika; provedba radionica i njihovo evaluiranje; subjektivna procjena korisnika o unaprjeđenju znanja i vještina vezanih uz roditeljsku ulogu i odgoj vlastite djece kroz Izlazni upitnik; analiza Ulaznih i Izlaznih upitnika, te prikaz učinka projekta na korisnike te evaluacija.

U Pilot projekt bilo je uključeno ukupno 48 roditelja maloljetne djece koji se nalaze na izdržavanju kazne zatvora. Međutim, za vrijeme provedbe Pilot projekta 6 korisnika je odustalo od sudjelovanja u Projektu, odnosno nije zadovoljilo kriterij broja dolazaka na radionice. Slijedom navedenog, kriterij broja dolazaka na radionice zadovoljilo je 42 korisnika, a posredno je Pilot projektom bilo obuhvaćeno 92 maloljetne djece.

Kroz radionice su obrađivane sljedeće teme: Situacija u kojoj se nalazimo ja i moja obitelj; Odgovorno roditeljstvo; Stilovi roditeljstva, odgoj djeteta i postavljanje granica; Razvojne faze kod djeteta i izazovi koje pojedina faza donosi; Komunikacijske vještine i kako unaprijediti komunikaciju s djetetom; Osjećaji, potrebe i ponašanje te samopoštovanje i samopouzdanje; Putokazi – poruke koje život znače.

Kroz navedene radionice korisnike se poticalo na propitivanje o uključenosti u odgoj djece, metodama i stilovima odgoja koje primjenjuju, a kroz informiranje kod korisnika se nastojalo osvijestiti važnost pozitivnog i odgovornog roditeljstva, poštivanja prava djeteta i ostalih članova/ica obitelji, njihove roditeljske i partnerske uloge za vrijeme izdržavanja kazne te ih potaknuti na promjenu i planiranje koraka koje će, prema vlastitim kapacitetima, poduzeti već za vrijeme izdržavanja kazne zatvora, a da bi se približili odnosu i komunikaciji kakvu žele imati s članovima/icama svoje obitelji.

Korisnici su kroz evaluacijske listiće, a voditelji/ce kroz procjenu grupne dinamike i doprinos korisnika, kao najzanimljivije procijenili radionice: *Komunikacijske vještine i kako unaprijediti komunikaciju s djetetom, Stilovi roditeljstva, odgoj djeteta i postavljanje granica, te Razvojne faze kod djeteta i izazovi koje pojedina faza donosi.*

Vezano uz očekivanja korisnika od sudjelovanja u Pilot projektu i njihovu motivaciju za uključivanje u Pilot projekt, iz prikupljenih podataka putem Izlaznog upitnika i evaluacijskih listića sa svake radionice, proizlazi da su se svim korisnicima, uključenima u Pilot projekt,

ispunila očekivanja od sudjelovanja u njemu, što uključuje zadovoljstvo sadržajem radionica, dobivenim informacijama, praktičnim savjetima te primjenjivošću većine onoga što su čuli u odgoju vlastitog/e djeteta/djece, te je 92% korisnika zainteresirano za daljnje sudjelovanje u Projektu.

U okviru Projekta ispitan je utjecaj rada s roditeljima koji se nalaze na izdržavanju kazne zatvora na unaprjeđivanje kvalitete odnosa i komunikacije s članovima/icama njihovih obitelji, dinamiku posjeta članova/ica obitelji te motiviranost korisnika za odgovornije roditeljstvo.

Uzimajući u obzir kratko razdoblje u kojem su ispitane promjene učestalosti posjeta maloljetne djece roditeljima, koji se nalaze na izdržavanju kazne zatvora, te promjene u kvaliteti odnosa i komunikacije korisnika uključenih u Pilot projekt i članova/ica njihovih obitelji, zamjećuje se pozitivan pomak prema unaprjeđivanju kvalitete odnosa i komunikacije, što može, ali i ne mora biti povezano isključivo s uključivanjem roditelja u Pilot projekt.

Primjerice, za vrijeme trajanja Pilot projekta šestero djece počelo je češće posjećivati roditelja koji se nalazi na izdržavanju kazne zatvora. Prije no što se roditelj uključio u Projekt, navedena djeca su roditelja posjećivala *rijetko* (jednom u dva mjeseca), a sada ih posjećuju *redovito* (jednom mjesečno ili češće). Pet korisnika je također procijenilo da je došlo do unaprjeđenja kvalitete odnosa, odnosno komunikacije s maloljetnim/om djetetom/djecom i majkom njihovog/e djeteta/djece za vrijeme njihova sudjelovanja u Pilot projektu.

Vežano uz subjektivnu procjenu korisnika o unaprjeđenju znanja i vještina, vezanih uz roditeljsku ulogu i odgoj vlastite djece, usporedbom podataka iz Ulaznog i Izlaznog upitnika, razvidno je da su korisnici osvijestili važnost poštivanja prava i potreba djece i ostalih članova/ica obitelji, teškoće s kojima su suočeni zbog njihove razdvojenosti, važnost njihove roditeljske i partnerske uloge te aktivnog sudjelovanja u odgoju djece. Zamijećeni su također i pomaci u motiviranosti korisnika za poduzimanje promjena u odgoju djece, s ciljem približavanja željenom odnosu i komunikaciji s djecom.

Na temelju rezultata evaluacije prve faze Pilot projekta od strane korisnika, iskazanog zadovoljstva korisnika sudjelovanjem u Pilot projektu i želje za nastavkom sudjelovanja, te činjenice da su se grupe održale bez većeg napuštanja od strane korisnika i da su voditelji/ce ocijenili/e da su korisnici aktivno sudjelovali u aktivnostima, procjenjuje se da je Pilot projekt ispunio postavljene ciljeve.

U cilju definiranja daljnje suradnje u provođenju Projekta, između Ministarstva pravosuđa i Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti potpisan je *Sporazum o suradnji u provedbi Projekta "Odgovorno roditeljstvo"*.

Nadalje, predviđeno je širenje Projekta na druge zatvore odnosno kaznionice te druge obiteljske centre. Razmatra se također uključivanje i drugih članova/ica obitelji, osim roditelja koji se nalazi na izdržavanju kazne zatvora, u Projekt. Uključivanje i drugih članova/ica obitelji podrazumijeva suradnju između obiteljskih centara obzirom da je moguće da će dva obiteljska centra pružati usluge istoj obitelji na način da će jedan obiteljski centar, ovisno o mjestu u kojem se nalazi zatvor/kaznionica, u kojem/kojoj član/ica izdržava kaznu zatvora, raditi s tim članom, a drugi obiteljski centar će raditi s djecom i drugim članovima/icama obitelji, ovisno o mjestu njihova stanovanja.

Ana Jukić, dipl. soc. radnica
Ministarstvo obitelji, branitelja i
međugeneracijske solidarnosti

Iz prakse

From Practice

Aus der Praxis

DIJETE I DRUŠTVO

Program prevencije vršnjačkog zlostavljanja „Za sigurno i poticajno okruženje u školama”

Uvod

Nasilno ponašanje i zlostavljanje vjerojatno postoji od kada je i ljudi, ali u posljednje vrijeme sve se više pozornosti posvećuje ovom problemu. Društvo se jasnije određuje u odnosu na zlostavljanje te je postalo osjetljivije na različite oblike zlostavljanja, posebno kada je riječ o nasilju i zlostavljanju među djecom. Djeca se ponekad nasilno ponašaju iz različitih razloga: ulaze u sukob sa svojim vršnjacima na način da se posvađaju i izvrijeđaju kada ne znaju drugačije riješiti sukob, odmjeravaju snage u tjelesnoj spretnosti i moći, iskazuju agresivnost prema drugima kada se osjećaju nesigurno i ugroženo i sl. Nijedno od ovih ponašanja nije poželjno i traži neki oblik intervencije i prevencije (učenje asertivnosti, nenasilnom rješavanju sukoba itd.). Međutim, UNICEF-ov program se bavi jednim specifičnim i jako rasprostranjenim vidom nasilja – vršnjačkim zlostavljanjem¹. Olweus (1998) kaže da je vršnjačko zlostavljanje zbir namjernih i negativnih postupaka koji su dugotrajni, usmjereni na istog učenika od strane jednog učenika ili skupine. Negativni postupci mogu uključivati: tjelesno zlostavljanje (guranje, udaranje, nanošenje boli, fizičko sputavanje, rušenje...), psihičko zlostavljanje (dobacivanje, izrugivanje, omalovažavanje, prijetnje...) te socijalno zlostavljanje (izbjegavanje, namjerno isključivanje iz društva, ogovaranje i sl.) (prema Olweus, 1998). Nansel i sur. (2001) vršnjačko zlostavljanje definiraju kao ponavljajuće agresivno ponašanje u kojem postoji nerazmjer snage i moći između dvije osobe. Uvažavajući različite definicije, Rigby (2006) navodi sve elemente koji su potrebni kako bi neko nasilno ponašanje odredili kao vršnjačko zlostavljanje: želja da se nekoga povrijedi + akcija povređivanja + nerazmjer snaga + ponavljanje ponašanja + nepravedno korištenje snage + vidljivo uživanje onoga koji zlostavlja i osjećaj potlačenosti onoga koji trpi. Agencija Puls je 2003. godine provela istraživanje stavova hrvatske javnosti o najvažnijim koracima koje je potrebno učiniti za dobrobit djece u Hrvatskoj. Prema rezultatima istraživanja građani su procijenili da je zaštita djece od zlostavljanja i zanemarivanja jedna od najvažnijih tema za dobrobit djece te su također iskazali spremnost za doniranje sredstava u takvoj humanitarnoj akciji (prema Pregrad i sur., 2007). Imajući na umu rezultate ovog istraživanja te uvažavajući različite UN-ove programske dokumente², preporuke Vijeća Europe i Europske komisije³ te Republike Hrvatske⁴, UNICEF je u Hrvatskoj pokrenuo javnu kampanju usmjerenu na prevenciju vršnjačkog zlostavljanja. Cilj javne kampanje “Stop nasilju među djecom” je bilo podizanje razine svijesti društva i uključivanje šire zajednice, što se u svjetskim iskustvima pokazalo kao jedan od preduvjeta za uspjeh preventivnih programa, a također i kao nužan put ka prikupljanju sredstava (prema Pregrad i sur., 2007). Podizanje razine svijesti nije značilo samo senzibiliziranje javnosti, nego i poučavanje o tome što je zlostavljanje i kakve posljedice ostavlja. U sklopu kampanje izrađeni su plakati, video i radio spotovi, a škole su pozvane da se prijave i uključe u školski program prevencije vršnjačkog zlostavljanja.

¹ U engleskom govornom području se za ovu vrstu zlostavljanja koristi riječ *bullying* te je ona prepoznatljiva i u našoj široj javnosti. Međutim, za potrebe ovog rada sintagma *vršnjačko zlostavljanje* dobro odražava bit ovakvog nasilnog ponašanja.

² Zaključni dokument Posebnog zasjedanja UN-a “Svijet dostojan djece” i UNICEF-ovi strateški prioriteti 2002. – 2005.

³ Preporuke Vijeća Europe i Europske komisije iz dokumenta “Partnerstva u lokalnoj zajednici za prevenciju i suzbijanje nasilja u školama”.

⁴ Preporuke Vijeća za djecu RH sadržane u dokumentu “Prioritetne aktivnosti za dobrobit djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2003. – 2005.”

Osnovne značajke programa

Školski program prevencije vršnjačkog zlostavljanja pod nazivom “Za sigurno i poticajno okruženje u školama” izradili su domaći stručnjaci imajući na umu svjetska i domaća istraživanja, iskustva te znanja iz različitih drugih preventivnih programa. Program prati svjetska iskustva o učinkovitosti programa na nekoliko načina (prema Jimerson i sur., 2009; Smith i sur., 2004):

- u provedbu programa je uključena cijela škola (svi zaposlenici, učenici, roditelji) i lokalna zajednica;
- javnom kampanjom se osigurala osviještenost o problemu vršnjačkog zlostavljanja i imenovao problem na razini cijele društvene zajednice, a ista društvena zajednica je bila pozvana financirati aktivnosti u sklopu programa;
- cijeli program se temelji na pristupu “odgovor cijele škole”.

Nakon što škola prijavi UNICEF-u zanimanje za provođenje programa (više informacija dostupno je na URL:<http://skolebeznasilja.unicef.hr>), organizira se učiteljsko vijeće na kojem se predstavlja program, a učitelji donose konačnu odluku o uključivanju. Ako želimo „odgovor cijele škole”, jako je važno da svaki pojedini učitelj i djelatnik škole sudjeluje u odlučivanju o osobnom i zajedničkom angažmanu na ovom problemu i programu. Svaka uključena škola, koja je uključena u program, dobila je mentora/icu čije su zadaće bile izložiti program u školi, održavati radionice na kojima učitelji stječu nova znanja i vještine potrebne za provedbu programa, biti na raspolaganju školi kao savjetnik i pomagač u provedbi svih koraka programa te zajedno s djelatnicima škole pratiti provedbu i smišljati odgovore i postupke u konkretnim situacijama u školi u trajanju od godine dana. Mentori su stručnjaci koji su u svom profesionalnom radu sakupili dovoljno iskustva u radioničkom načinu rada i organizaciji i provedbi preventivnih programa, a koje je UNICEF dodatno educirao i pripremio za izlaganje ovog programa u školama. Prisustvo mentora u školama ključno je za uspjeh programa jer bi vjerojatno učitelji i prije kampanje i provedbe samog programa učinkovitije reagirali na pojavu zlostavljanja da su znali i umjeli (prema Pregrad i sur., 2007). Program je jasno strukturiran kroz 7 koraka s materijalima za tematska učiteljska vijeća, satove razrednog odjela, roditeljske sastanke, sastanke svih zaposlenih u školi, pripremu učenika za vršnjačku podršku, suradnju s lokalnom zajednicom itd. Program je ocrtan kroz sedam koraka (Pregrad i sur., 2007):

1. korak – Osviještenost o postojanju problema;
2. korak – Definiranje elemenata zaštitne mreže (aktivnosti na razini odjela, aktivnosti na razini škole i aktivnosti s roditeljima);
3. korak – Zaštitna mreža je uspostavljena i djeluje;
4. korak – Suradnja s drugim čimbenicima u lokalnoj zajednici;
5. korak – Učenici traže pomoć;
6. korak – Škola reagira i djeluje prema protokolu o postupanju;
7. korak – Škola je sigurnije mjesto.

U nastavku ćemo ukratko opisati svaki korak, odnosno aktivnosti koje se provode u sklopu programa.

1. korak – Osviještenost o postojanju problema

Prvi korak školskog programa je primjena upitnika u svim višim razredima osnovne škole kako bi se utvrdila razina nasilja za svaki razred i cijelu školu. Naime, svijest o činjeničnom stanju stvari u vlastitoj sredini daje smisao provedbi cijelog programa i motivira na akciju nastavnike i učitelje (Pregrad i sur., 2007). Primjenjivan je upitnik⁵ “Žrtva – nasilnik” autora Dana Olweusa koji slovi kao jedan od najboljih međunarodnih standardiziranih instrumenata za mjerenje trajnog i opetovanog vršnjačkog zlostavljanja. Upitnik se primjenjuje anonimno. Rezultate na razini razreda analizira razrednik, a objedinjavanje i analiza podataka na razini škole je posao koordinacijskog odbora za provođenje programa u školi.

⁵ Upitnik je preveden na hrvatski jezik zadržavši izvorni izgled, veličinu slova i broj stranica. Sadrži 39 pitanja koja pokrivaju nekoliko cjelina: vrsta nasilja i broj žrtava, mjesto gdje se događa nasilje, tko čini nasilje, kako reagiraju odrasli i kako reagiraju promatrači.

Ured UNICEF-a je 2004. izvijestio o rezultatima ispitivanja spomenutim upitnikom za 23.342 učenika osnovnih škola i 3.974 učenika srednjih škola iz 84 osnovne i 9 srednjih škola (Pregrad i sur., 2007). Prema prikupljenim podacima prosječno je 10,4% učenika bilo izloženo nasilju, dok je 22,3% učenika doživjelo neki oblik nasilja 1-2 puta u nekoliko posljednjih mjeseci. Prevladavajući oblik nasilja je ismijavanje i zadirkivanje na bolan način (Pregrad i sur., 2007).

2. korak – Definiranje elemenata zaštitne mreže

Uspostava zaštitne mreže predviđa aktivnosti na nekoliko razina: na razini razrednog odjela, na razini škole te u lokalnoj zajednici. Kroz edukativne radionice učitelji uče o načinima reagiranja na zlostavlačko ponašanje. Vrlo često zamka reagiranja na zlostavlačko ponašanje leži u tome da često ljutito, agresivno i optužujući reagiramo na počinitelja, što svakako treba izbjeći jer nije opravdano ni učinkovito, a niti etično reagirati nasiljem na nasilje. Na razini odjela učenici raspravljaju što je zlostavlačko ponašanje, dogovaraju vlastite vrijednosti i pravila (kakva ponašanja žele, tj. ne žele u svom razredu) i posljedice. Spomenute razredne vrijednosti, pravila i posljedice objedinjuju se u školske vrijednosti, pravila i posljedice. U suradnji s nadležnim tijelima pripremaju se i usvajaju izmjene Pravilnika o pedagoškim mjerama i Pravilnika o kućnom redu, a o svim izmjenama se izvješćuju učenici, roditelji i svi zaposleni u školi. U sklopu programa također se organiziraju dva roditeljska programa posvećena ovoj temi (Pregrad i sur., 2007).

3. korak – Zaštitna mreža je uspostavljena i djeluje

Važan dio uspostavljanja zaštitne mreže u odjelu sastoji se u obradi tema vezanih uz uzroke ponašanja djece koja zlostavljaju, koja su zlostavljana, ali i ostale djece koja su promatrači. Kroz teme za obradu na satovima razrednog odjela učenike se potiče na razvoj onih osobina i vještina koje im nedostaju kako bi učinkovitije mogli reagirati na pojavu zlostavljanja (Pregrad i sur., 2007).

4. korak – Suradnja s drugim čimbenicima u lokalnoj zajednici

Suradnja s lokalnom zajednicom nije jednokratni čin, nego proces upoznavanja, izgradnje povjerenja, utvrđivanje zajedničkih i/ili sukladnih potreba i ciljeva te planiranje zajedničkih aktivnosti i načina suradnje. Suradnja može biti usmjerena na stvaranje socijalne podrške prevenciji nasilja, poboljšanje uvjeta rada i obogaćivanje sadržaja u školi te rješavanje samog problema vršnjačkog zlostavljanja. Važno je znati da su centri za socijalnu skrb i policija dobili zadatke u okviru Vladinog Programa aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom (2004) pa je to svakako dobra podloga za suradnju i usuglašavanje načina postupanja. Također, važno je imati na umu da škola jest odgojno-obrazovna ustanova, ali nije ustanova za tretman teškoća u ponašanju u užem smislu te riječi i zato je važno da surađuje sa stručnjacima i ustanovama koje su za to zadužene (prema Pregrad i sur., 2007).

5. korak – Učenici traže pomoć

Ukoliko škola marljivo provede sve prethodne korake, ovaj korak će se gotovo posljedično dogoditi. Iznimno je važno da svi djelatnici u školi reagiraju kada uoče zlostavljanje! Škole koje provode program našle su primjerenim da se za manja kršenja razrednih/školskih vrijednosti i pravila odredi jedna od dogovorenih posljedica. Kod ozbiljnijih i opetovanih kršenja može se posegnuti za nadoknadom štete/obnavljanjem vrijednosti i drugim dodatnim postupcima, sukladno razini zlostavlačkog ponašanja i protokolu postupanja (Pregrad i sur., 2007).

6. korak – Škola reagira i djeluje prema protokolu o postupanju

Premda su dežurni nastavnici, a posebno razrednici, odgovorni za primjenu Protokola o postupanju u slučaju nasilja među djecom, često u tvrdokornijim slučajevima zlostavljanja u program treba uključiti i druge elemente zaštitne mreže, prvo u školi, a zatim i izvan nje. Važno je da plan tretmana djece, koja zlostavljaju i koja trpe zlostavljanje, bude osmišljen tako da omogućava razvoj onih osobina koje im nedostaju i koje su uzrok njihovih teškoća u socijalnom ponašanju (Pregrad i sur., 2007). Kada je riječ o učenicima koji su skloni zlostavljanju, posebno je važno raditi na razvoju empatije (prema Hoffman, 2000), a uključivanje u bilo kakve druge aktivnosti, koje mogu pomoći u emocionalnom razvoju (npr. forum kazalište), su dobrodošle. Takve je učenike također potrebno potaknuti na preuzimanje odgovornosti za vlastito ponašanje

i razvijanje prosocijalnog ponašanja (prema Pregrad i sur., 2007). Kada je riječ o učenicima koji trpe zlostavljanje, važno je vježbanje komunikacijskih vještina i vještina samozastupanja, razvijanje pozitivne slike o sebi i samopoštovanja (prema Pregrad i sur., 2007). Vođenje evidencije o postupanju prema Protokolu nužno je kako bi postojao pregled svih postupaka i vidova podrške koja je prema nekom učeniku bila usmjerena. Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti donijelo je Protokol o postupanju u slučajevima nasilja među djecom i mladima (2004), međutim u sklopu programa, koji je pokrenut 2003., razrađen je i ponuđen obrazac protokola evidencije o postupanju sukladno koracima i osnovnim elementima u programu (Pregrad i sur., 2007).

7. korak – Škola je sigurnije mjesto

Iskustva škola, u kojima je do sada program proveden, pokazuju da provedba prethodnih koraka čini školu sigurnijim mjestom, a škole, koje uspješno provedu svih 7 koraka, mogu od UNICEF-a zatražiti da budu proglašene “Školom bez nasilja” i dobiju ploču s tim naslovom. U sedmom koraku definirani su Kriteriji za proglašavanje škole „Školom bez nasilja” (Pregrad i sur., 2007). Kriteriji su definirani na nekoliko načina: prema indikatorima postignuća u pojedinim aktivnostima programa, samo-procjeni škole i procjeni mentora u odnosu na stanje prije početka provedbe programa. Indikatori postignuća su definirani dovoljno široko kako bi svaka škola mogla prikazati svoje specifične rezultate (kroz zapisnike, bilješke, kreativne uratke, medijske zapise, anegdote, plakate i rezultate evaluacijskih upitnika koje na kraju ispunjavaju učenici, roditelji, učitelji i ostali školski djelatnici (prema Pregrad i sur., 2007).

Održivost programa i “Mreža škola bez nasilja”

Naša očekivanja su da se škola i nakon završetka osnovnoga programa nastavi na jednak način odnositi prema pojavi vršnjačkog zlostavljanja. Kako bi podržao ova nastojanja, UNICEF je u studenom 2007., zajedno s djecom, učiteljima, stručnim suradnicima, ravnateljima i mentorima iz 100 škola iz cijele Hrvatske, osnovao “Mrežu škola bez nasilja” – forum koji okuplja škole koje su stekle priznanje “Škola bez nasilja” i zainteresiranu stručnu javnost u borbi protiv vršnjačkog zlostavljanja. Mrežu čine predstavnici škola koje su uspješno realizirale program “Za sigurno i poticajno okruženje u školama” te nose status “Škola bez nasilja”. Zajednički cilj Mreže je kroz vlastita iskustva i nove sadržaje unaprijediti program i održati postignutu razinu prevencije zlostavljanja. Na spomenutom susretu Mreže škola bez nasilja raspravljena su i usuglašena dva važna dokumenta: Deklaracija o zaustavljanju vršnjačkog nasilja te Kriteriji kvalitete i održivosti statusa Škola bez nasilja (URL: <http://skolebeznasilja.unicef.hr>). Kriteriji kvalitete i održivosti statusa podrazumijevaju definiranje vrijednosti, pravila i posljedica u svakom odjelu na početku školske godine, nastavak rada na satovima razrednog odjela koristeći dodatne materijale, također svake godine treba osmisliti nove vidove suradnje s lokalnom zajednicom, a posebno je važno da zaštitna mreža djeluje i da učenici traže i dobivaju pomoć. Nakon 3 godine svaka škola također pristupa evaluaciji i obnovi statusa “Škola bez nasilja”.

Školama su kao dodatne aktivnosti ponuđeni projekti: “Nemoj mi se rugati”⁶ (Parker Roerden, 2005) te dopunski standardizirani materijal koji se bavi problemom zlostavljanja putem modernih tehnologija u sklopu projekta “Prekini lanac – prevencija elektroničkog zlostavljanja” (Čosić i sur., 2009).

Evaluacija programa

Dosad su provedene dvije evaluacije programa: vanjska nezavisna evaluacija programa (Marušić i sur., 2005) nakon prve godine provođenja programa i interna evaluacija nakon 3 godine provođenja programa u 2008. (Tomić Latinac i sur., 2009). Dobiveni rezultati u nezavisnoj i internoj evaluaciji uspoređeni s rezultatima dobivenim u inicijalnom istraživanju na početku provođenja programa 2004. (prema Pregrad i sur., 2007) pokazuju da se u školama uključenim u program prevencije vršnjačkog zlostavljanja, pod nazivom “Za sigurno i poticajno okruženje u školama”, podigao i održao osjećaj kompetentnosti učitelja u odnosu na problem vršnjačkog

⁶ Navedeni priručnik UNICEF je dobio na korištenje zahvaljujući podršci Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

nasilja, a smanjio broj učitelja koji se osjećaju bespomoćno i zbunjeno. Rezultati ukazuju da se u navedenim školama prepoznaju svi oblici diskriminacije i nasilja, postoje elementi zaštitne mreže koji pomažu u suzbijanju vršnjačkog nasilja, te su postignute mjerljive promjene. Prema samoiskazu djece prepolovljen je broj nasilničkih ponašanja. Većina se djece u navedenim školama osjeća sigurno. U školama uključenim u program više od polovice roditelja upoznato je s aktivnostima koje škola provodi s ciljem prevencije nasilja, a većina roditelja smatra da škola pristupa ozbiljno problemu vršnjačkog zlostavljanja i suradnju sa školom procjenjuje kao dobru. Rezultati obiju evaluacija ukazuju da moguće unaprjeđenje programa leži u većem, sustavnijem i aktivnijem uključivanju roditelja u provedbu projekta u školi (Tomić Latinac i sur., 2009).

LITERATURA:

Ćosić, I., Pregrad, J., Salečić, I., Tomić Latinac, M. (2009) Prekini lanac! Priručnik programa prevencije elektroničkog zlostavljanja. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

Hoffman, M. L. (2000) *Empathy and moral development: Implications for caring and justice*. New York: Cambridge University Press.

Internetska stranica URL: <http://skolebeznasilja.unicef.hr> (15.7.2010.).

Internetska stranica URL: <http://www.unicef.hr> (15.7.2010.).

Jimerson, S. R., Swearer, S. M., Espelage, D. L. (2009) *Handbook of bullying in schools: An international perspective*. New York: Routledge.

Marušić, I., Batarelo, I., Jurko, L., Pavin, T. (2005) *Evaluation of the program "For Safe and Enabling Environment in Schools – Campaign for Prevention and Combating Violence in Schools"*. Zagreb: Institute for Social Researches.

Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Suan, W. J., Simons – Morton, B., Scheidt, P. (2001) *Bullying behaviours among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment*. *Journal of the American Medical Association*, 285, 2094 – 2100.

Olweus, D. (1998) *Nasilje među djecom u školi: Što znamo i što možemo učiniti*. Zagreb: Školska knjiga.

Parker Roerden, L. (2005) *Priručnik Nemoj mi se rugati – stvaramo razred bez ismijavanja*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku i Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

Pregrad, J., Bouillet, D., Mikulić, M., Pejnović, S., Šterk, T., Tomić Latinac, M. (2007) *Priručnik projekta Za sigurno i poticajno okruženje u školama – prevencija i borba protiv nasilja među djecom (2003. – 2005.)*. Zagreb: UNICEF.

Program aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom (2004). Zagreb: Vlada RH.

Protokol o postupanju u slučajevima nasilja među djecom i mladima (2004). Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

Rigby, K. (2006) *Zlostavljanje u školama: što možemo učiniti?* Zagreb: Mosta.

Smith, P. K., Pepler, D., Rigby, K. (2004) *Bullying in schools: How successful can interventions be?* New York: Cambridge University Press.

Tomić Latinac, M., Nikčević Milković, A. (2009) *Procjena učinkovitosti UNICEF-ovog programa prevencije vršnjačkog nasilja i zlostavljanja*. *Ljetopis socijalnog rada*, 16 (3), 635-657.

Martina Tomić Latinac, UNICEF

DIJETE I DRUŠTVO

Što djeca misle o pravima djeteta

Poznavanje dječjih prava, ostvarivanje prava na sudjelovanje i izražavanje mišljenja djece, ključne su teme istraživanja stavova i mišljenja djece koje je provela agencija Puls u rujnu i listopadu 2009. za UNICEF-ov ured za Hrvatsku, u suradnji s Uredom pravobraniteljice za djecu, na slučajnom, stratificiranom, nacionalno reprezentativnom uzorku od 1000 djece osnovnoškolske i srednjoškolske dobi. Metodom osobnoga intervjua anketirana su djeca 2. i 3. razreda osnovne škole te mladi 2. i 3. razreda srednje škole u svojim školama, uz dopuštenje Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa te nakon dobivenoga dopuštenja njihovih roditelja. Prilikom istraživanja agencija Puls je u cijelosti primijenila Etički kodeks istraživanja s djecom (objavljen u časopisu *Dijete i društvo*, 2003, god. 5, br. 1).

Provedeno istraživanje već se koristi u zagovaranju prava djece, jednom od temeljnih aktivnosti UNICEF-ova ureda u Hrvatskoj. Istraživanjem su obuhvaćeni stavovi i znanja o pravima djece općenito te o pravima djece u medijima, u zdravstvu, u školi i u lokalnoj zajednici. Općenito, dok osnovnoškolci daju više ocjene u procjeni poštovanja dječjih prava, srednjoškolci daju niže ocjene poštovanju prava djece u medijima ili prilikom donošenja odluka na lokalnoj razini. Ovdje donosimo sažeti pregled rezultata tog istraživanja.

Poznavanje dječjih prava

Otprilike polovica djece i 60% mladih potvrdno odgovara na pitanje o tome jesu li nekada čuli da djeca imaju neka posebna prava u odnosu na odrasle, dok ih istovremeno polovica, odnosno 40% kaže da nisu čuli za postojanje dječjih prava. Kada te rezultate uspoređujemo s istraživanjem provedenim 2008. na području Europske unije (*Flash Eurobarometer 235: Prava djeteta*), na uzorku mladih (15-18 godina), vidimo da je Hrvatska po ovome ispod prosjeka EU gdje 67% djece izjavljuje da poznaje svoja prava. Ovaj rezultat istraživanja ukazuje na veću potrebu u području informiranja djece o njihovim pravima kao jednu od pretpostavki za bolje ostvarivanje njihovih prava.

I dok su pojedinačna prava, koja djeca najčešće navode, pravo na igru i igranje, pravo na obrazovanje, pravo na zaštitu od tjelesnog zlostavljanja i kažnjavanja, mladi su najviše svjesni prava na obrazovanje pa nakon toga na prava na slobodu govora i mišljenja te prava na zaštitu od nasilja.

Ukupno 47% mladih zna za *Konvenciju o pravima djeteta*, a većina njih, koji znaju (69%), zna i da je Hrvatska potvrdila *Konvenciju*. Oko 44% mladih je svjesno prave uloge *Konvencije*, odnosno znaju da je ona obvezujući pravni dokument koji svakoj osobi mlađoj od 18 godina jamči prava zapisana u *Konvenciji*.

Poštovanje dječjih prava općenito i na osobnoj razini

Kad je u pitanju općenita ocjena razine poštivanja dječjih prava u Hrvatskoj, djeca daju prosječnu ocjenu oko 4,13 – 43% ih je dalo ocjenu 5, jedna četvrtina ispitane djece dala je ocjenu 4 i oko 20% ocjenu 3.

Kada je u pitanju poštivanje njihovih osobnih prava, djeca daju znatno bolje ocjene; tako ih čak 64% navodi da se njihova prava jako dobro poštuju, odnosno daje ocjenu 5, a dodatnih 20% dalje ocjenu 4. Prosječna ocjena je prilično visokih 4,52. Unatoč visokoj ocjeni za poštovanje osobnih prava, 81% djece misli da djecu tuku i tjelesno kažnjavaju te to vide područjem u kojem ima najviše kršenja dječjih prava.

Za razliku od djece, mladi smatraju da se njihova prava u Hrvatskoj osrednje poštuju. Oko 37% ih je dalo srednju ocjenu, a njih 42% je stava da se prava uglavnom poštuju. Tek ih 2% misli da se u potpunosti poštuju.

Kada je u pitanju poštovanje njihovih osobnih prava, mladi su tu znatno manje kritični i daju uglavnom pozitivnije odgovore. Tako 57% mladih kaže da se njihova prava uglavnom poštuju, a 12% ima razloga za zadovoljstvo jer se njihova prava u potpunosti poštuju.

Područja koja se najslabije poštuju, kada su u pitanju njihova prava, mladi prvenstveno vide u informiranosti o svojim pravima te uvažavanju prava na mišljenje.

Prava djece u medijima

Više od polovice ispitane djece (60%) navodi da na televiziji ima dovoljno sadržaja koji njih zanima. Oko 25% njih kaže da ga ima osrednje, a 13% ih time uopće nije zadovoljno te ističu da je na televiziji premalo programa koji je njima zanimljiv i koji vole gledati. Djeca ove dobi (75%) najradije gledaju "crtiče". Nakon toga su dosta visoko rangirani filmovi i serije.

Da djeca sama odlučuju o tome čega će biti više na televiziji, 62% djece bi se odlučilo za više crtanih filmova.

Ono što djeci znatno smeta u televizijskom programu jest sadržaj za koji djeca sama ističu da je neprimjeren za njih. Tu se najčešće spominju filmovi sa seksualnim sadržajem i filmovi koji imaju oznaku najniže dobi djeteta za koju je sadržaj primjeren (12, 15, 18 godina).

Za razliku od djece, mladi izražavaju veće nezadovoljstvo medijima, bilo da je riječ o ponudi sadržaja za mlade ili o načinu kako mediji danas predstavljaju mlade osobe. Oko 33% mladih misli da je u televizijskom programu nedovoljno emisija u kojima su zastupljene teme i sadržaji koji se bave mladima i njihovim životima, a oko 45% ih misli da takvih emisija ima osrednje. Prosječna ocjena televizijskog sadržaja u ovom kontekstu iznosi niskih 2,82. Oko 37% mladih je istaknulo da mediji o mladima pišu izrazito ili uglavnom negativno, dok ih tek 15% smatra da o mladima pišu pozitivno. Oko 44% ispitanih srednjoškolaca je dalo srednju ocjenu izvješćivanju medija o mladima, a prosječna ocjena je 2,77.

Pravo na izražavanje i uvažavanje mišljenja djece i mladih i sudjelovanje

Samo 9% djece kaže da ih u njihovoj obitelji nikada ili jako rijetko pitaju što ona misle kada u obitelji donose odluke u vezi sa stvarima koje ih se tiču. S druge pak strane, polovica djece navodi da ih u njihovoj obitelji dosta često ili gotovo uvijek pitaju za mišljenje. Preostalih 40% djece ocjenjuje da to ovisi o situaciji i da ih ponekad pitaju što misle, no ponekad i ne.

Samo 23% djece misli da odgovorni uzimaju u obzir potrebe i mišljenje djece kad donose odluke koje ih se tiču. Dok 26% djece misli da oni to nikada ili jako rijetko čine, oko 40% djece vjeruje da ponekad misle, a ponekad ne misle na to. Da djeca sama mogu razgovarati s gradonačelnikom ili predsjednikom, prvenstveno bi im predložila da urede mjesta za igru i sportska igrališta.

Nešto više od polovice mladih navodi da se u njihovu domu njihovo mišljenje u potpunosti uzima u obzir, a dodatnih 36% kaže da se njihovo mišljenje donekle uzima u obzir. Udio onih čije se mišljenje u vlastitom domu rijetko ili osrednje uzima u obzir je ispod 10%.

Mladi su prilično kritični i kada je riječ o ocjeni jedne razine njihove participacije u društvu, odnosno procjena u kojoj mjeri se njihovo mišljenje uzima u obzir kada lokalne vlasti donose odluke koje se tiču mladih u njihovu mjestu. Tako samo 13% mladih misli da se u tim prilikama njihovo mišljenje uzima u obzir, dok ih čak 66% smatra da je to slučaj vrlo rijetko ili čak nikada.

Ključna dva područja, u kojima mladi očekuju najveću razinu svoje participacije na društvenoj razini, su obrazovanje te sigurnost i zaštita od nasilja.

Kada je riječ o ocjeni razine participacije u donošenju odluka u školi koje ih se tiču, učenici su nešto manje kritični nego kada je riječ o lokalnim vlastima, no ipak nešto više od jedne četvrtine učenika navodi da se njihovo mišljenje u njihovoj školi jako malo ili uopće ne uzima u obzir. Pozitivan odgovor daje ih 42%.

Obrazovanje i zdravstvo

Većina djece se jako dobro osjeća u školi, čak 68% njih daje najbolju ocjenu na pitanje o tome kako im je u školi. Manje od 1% ih je reklo da se u školi osjeća loše, odnosno dalo ocjenu 1 ili 2.

Većina je djece, njih 80%, odnos s nastavnikom ocijenilo najboljom ocjenom, a dodatnih 17% kaže da ima vrlo dobar odnos s nastavnikom. Manje od 1% djece ima loš odnos s učiteljima, a kao razloge tome navode to što učitelji nisu pravedni, što ih grde ili im daju previše domaće

zadaće. Većina djece nema problema u komunikaciji s učiteljima. Tako je čak 72% djece istaknulo da, kad imaju neki problem u školi ili kad im nešto zatreba, o tome uglavnom mogu lako razgovarati s učiteljicom ili učiteljem.

Oko 73% djece kaže da je izrazito zadovoljno načinom na koji njihov liječnik razgovara s njima, oko 18% ih je dalo ocjenu 4, a tek manji broj djece je dao niže ocjene. Velika većina djece, čak 83% njih, kaže da im njihov liječnik na dobar i njima razumljiv način objasni od čega su bolesni i na koji način trebaju postupati kako bi ozdravili.

Nešto više od polovice mladih (57%) se u školi osjeća uglavnom dobro, a 22% kaže da im je u školi jako dobro. Nešto manje od 20% učenika u školi se osjeća osrednje, a samo mali broj njih jako ili uglavnom loše.

Nešto malo više od 20% učenika kaže da im je s nastavnicima jako ili uglavnom teško razgovarati o problemima ili potrebama koje imaju kao učenici. Trećini je to osrednje teško ili lako, dok je oko 46% navelo da im je to uglavnom ili potpuno lako.

Mladi uglavnom nemaju problema u komunikaciji s liječnikom i više od 60% ih navodi da im je u potpunosti lako razgovarati sa svojim liječnikom o temama koje se tiču njihova zdravlja.

Diskriminacija

Dok osnovnoškolci smatraju da su najviše diskriminirana djeca koja ne polaze vjeronauk u svojim školama, srednjoškolci smatraju kako najveću diskriminaciju doživljavaju djeca i mladi s teškoćama u razvoju.

Baš kao i u Andersonovoj bajci "Carevo novo ruho", rezultati ovoga istraživanja iz perspektive djece i mladih govore "na glas" koliko je posla pred društvom, stručnjacima, institucijama i udrugama u području prava djece. U suradnji s Uredom pravobraniteljice, UNICEF priprema publikaciju u kojoj će biti u cijelosti prikazani svi rezultati ovoga istraživanja, uključujući i razlike u odgovorima u odnosu na demografska obilježja.

mr. sc. Gorana Dojčinović, UNICEF

DIJETE I DRUŠTVO

*Iz ureda pravobraniteljice
za djecu*

*From the Office of the
Ombudswoman for Children*

*Aus dem Büro der
Ombudsfrau für Kinder*

DIJETE I DRUŠTVO

Aktivnosti Ureda pravobraniteljice za djecu u povodu 20. obljetnice Konvencije o pravima djeteta

Ured pravobraniteljice za djecu redovito, svake godine, obilježava 20. studenoga, dan kad je 1989. godine Opća skupština UN-a usvojila *Konvenciju o pravima djeteta* kao Svjetski dan djeteta. Uz 18. obljetnicu *Konvencije*, kad je UNICEF pokrenuo niz aktivnosti kojima je istaknuta "punoljetnost" tog važnog dokumenta, pravobraniteljica je izdala doplatnu poštansku marku čiji je prihod bio namijenjen tiskanju slikovnice izrađene u reljefnom tisku i prilagođene za slijepu i slabovidnu djecu. S tako prikupljenim sredstvima Hrvatski savez slijepih objavio je slikovnicu o dječjim pravima "Super je bit' različit", autorice Đurde Miklaužić.

Preporuka za obilježavanje obljetnice Konvencije u školama

Pripremajući se za obilježavanje 20. obljetnice *Konvencije*, pravobraniteljica Mila Jelavić je na početku školske godine 2009./2010. uputila preporuku Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa u kojoj je, među ostalim, predložila da se u svim odgojno-obrazovnim ustanovama u godišnjem planu i programu rada osmisle aktivnosti kojima će se djecu informirati o sadržaju i važnosti *Konvencije o pravima djeteta* i o njezinom 20. "rođendanu". No razlog za tu inicijativu nije samo obljetnica, već je potaknut ponajprije spoznajom da djeca ne poznaju dovoljno svoja prava ni značenje *Konvencije o pravima djeteta*. Pokazalo se to i tijekom razgovora pravobraniteljice i njezinih savjetnika s djecom, pri redovitim posjetima odgojno-obrazovnim ustanovama i ustanovama socijalne skrbi u kojima borave djeca. Nažalost i istraživanje, koje je u Hrvatskoj 2009. proveo UNICEF-ov ured za Hrvatsku, pokazalo je da veliki broj ispitane djece u dobi od 9 i 16 godina ne zna da djeca imaju posebna prava čiju zaštitu im država jamči. To svakako upućuje na potrebu sustavnijeg uključivanja poučavanja o dječjim pravima u školske programe, kao i na potrebu preispitivanja dosadašnjih rješenja.

Pravobraniteljica je potom neposredno uoči 20. studenoga putem medija još jednom pozvala sve škole da taj dan posvete *Konvenciji o pravima djeteta* kroz integrirani nastavni dan i različite aktivnosti koje će djeci približiti njihova prava i odgovornosti. Pojedine škole tim su povodom dolazile u posjet uredima pravobraniteljice za djecu u Zagrebu, Splitu, Osijeku i Rijeci.

Glavnina aktivnosti, kojima je Ured obilježio obljetnicu, odvijale su se od 16. do 24. studenoga. One su objedinile područja kojima se pravobraniteljica intenzivno bavila proteklih godina, a to su: prevencija zlostavljanja i nasilja nad djecom, sudjelovanje djece u rješavanju pitanja koja ih se tiču, zaštita djece od manipulacije tijekom razvoda roditelja i zaštita prava djece čiji su roditelji u zatvoru.

Zajednička izjava Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe

U povodu Svjetskog dana djeteta i 20. obljetnice *Konvencije*, Mreža pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe (CRONSEE - *Childrens' Rights Ombudspersons' Network in South and Eastern Europe*), čija je članica i pravobraniteljica za djecu Republike Hrvatske, objavila je zajedničku izjavu kojom poziva vlade svojih zemalja da ne zaborave na obveze koje su preuzele ratificiranjem *Konvencije o pravima djeteta*. Vrijeme recesije, koje neposredno pogađa kvalitetu života djece i ugrožava brojna njihova prava, ne smije biti razlog za društveno isključenje djece, osobito one koja žive u siromaštvu te ranjivih skupina kao što su djeca s teškoćama u razvoju, djeca bez roditeljske skrbi i djeca pripadnika nacionalnih manjina – poruka je zajedničke izjave pravobranitelja. U izjavi se navodi i sljedeće:

Konvencija o pravima djeteta nije popis želja, već dokument koji obvezuje države i ima nadzakonsku snagu. To znači da su i država i društvo dužni iznalaziti mogućnosti za djelotvorniju zaštitu prava i interesa djece, kao i za širenje prostora njihova aktivnog uključivanja i sudjelovanja u životu društvene zajednice.

Ulaganje u djecu daje dugoročne pozitivne učinke, ono je u pravom smislu ulaganje u budućnost, što nas obvezuje da djeci pružimo najveću pozornost, ljubav, brigu i djelotvornu potporu u odrastanju.

Stoga pozivamo da, u skladu s Konvencijom o pravima djeteta, države u Jugoistočnoj Europi ispune obveze preuzete ratifikacijom Konvencije i osiguraju za svu djecu:

- zaštitu i brigu na koju su se obvezale ratificiranjem Konvencije o pravima djeteta
- uživanje najviše moguće razine zdravlja i pristup zdravstvenoj zaštiti
- pravo na besplatno i svima dostupno obrazovanje
- odgovarajuće mjere podrške roditeljima i drugim osobama odgovornim za dijete, u odgoju i brizi o djetetu, uključujući i socijalnu pomoć kad je to potrebno.

Izjavu potpisuje ukupno 14 predstavnika pravobranitelja iz Albanije, Bugarske, Cipra, Grčke, Rumunjske, Makedonije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Republike Srpske, Slovenije, Srbije, AP Vojvodine, Kosova i Hrvatske. Tiskani su prigodni plakat i letak, koje su pravobranitelji predstavili u svojim državama, a u Hrvatskoj su oni distribuirani medijima te sudionicima svih skupova koje je tih dana organizirao Ured pravobraniteljice za djecu. Zajednička izjava Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe dostupna je na www.dijete.hr.

Rasprava u Splitu: "Manipulacija djecom tijekom razvoda"

Nastojeći tijekom obilježavanja obljetnice *Konvencije o pravima djeteta* osigurati vidljivost i aktivnost svojih regionalnih ureda, splitski ured pravobraniteljice za djecu je 16. studenoga 2009. organizirao u Splitu stručnu raspravu "Manipulacija djecom tijekom razvoda" u prostorijama Hrvatske odvjetničke komore, Odvjetničkog zbora Splitsko-dalmatinske županije. U raspravi su sudjelovali predstavnici centara za socijalnu skrb, sudova, državnih odvjetništava, policijskih uprava, obiteljskih centara te drugih institucija i udruga s područja Zadarske, Šibensko-kninske, Splitsko-dalmatinske i Dubrovačko-neretvanske županije. Uz pravobraniteljicu Milu Jelavić, o viđenju ovog problema govorile su savjetnica pravobraniteljice za djecu Branka Reič Kukoč, dječja psihijatrica Silvana Krnić iz Poliklinike za rehabilitaciju u Splitu, Milena Drlje iz Centra za socijalnu skrb Split, Ana Radina s Pravnog fakulteta u Splitu, odvjetnica Zdenka Monterisi i sutkinja Općinskog suda u Splitu Ivana Bilušić Ramljak. Ovom temom pravobraniteljica za djecu se intenzivno bavi od 2008. godine, nastojeći povećati osjetljivost stručnjaka i institucija, koji su u prilici odlučivati i poduzimati mjere za zaštitu djece čiji se roditelji razvode, za probleme djeteta koje se našlo u središtu roditeljskog sukoba. S tim ciljem Ured je u 2010. godini objavio i zbornik "Djeca i konfliktni razvodi"¹.

Konferencijom za novinare, održanom 17. studenoga 2009., pravobraniteljica za djecu uspješno je potaknula medije na praćenje svih događanja posvećenih *Konvenciji o pravima djeteta* vezano uz njezinu obljetnicu. Izvijestila je medije o svim svojim inicijativama i aktivnostima organiziranim tim povodom. Novinarima su podijeljeni letci, plakati i drugi materijali, a oni su u brojnim medijima izvijestili i o obljetnici *Konvencije* i o aktivnostima pravobraniteljice za djecu.

Učenička izložba uz Svjetski dan prevencije zlostavljanja djece

Središnja i najatraktivnija aktivnost Ureda pravobraniteljice za djecu u obilježavanju 20. obljetnice *Konvencije* bila je izložba radova učenika Grafičkog odjela Škole primijenjene umjetnosti i dizajna u Zagrebu, u povodu 19. studenoga – Svjetskog dana prevencije zlostavljanja djece. Namjera je bila istaknuti sudjelovanje djece i prikazati javnosti njihov način izražavanja i razmišljanja o aktualnom društvenom problemu. Suradnja s tom školom započela je u proljeće 2009., kad je pravobraniteljica za djecu pozvala učenike da se uključe u kampanju prevencije zlostavljanja djece tako što će sami osmisлити efektne vizualne i verbalne poruke koje će biti

¹ Vidi prikaz u rubrici "Prikazi publikacija", op. ur.

razumljive i privlačne njihovim vršnjacima. Naime, Ured pravobraniteljice je potkraj 2008. osvojio prvu nagradu za promicanje prevencije zlostavljanja djece koju dodjeljuje UN-ova organizacija *Women's World Summit Foundation*. Novčani iznos nagrade – 3000 dolara – Ured je darovao Školi primijenjene umjetnosti i dizajna, uz poziv da se i njihovi učenici pridruže kampanji. Učenici su izradili brojna kreativna rješenja, a svi njihovi radovi prikazani su na izložbi održanoj 19. studenoga 2009. u Izložbenom salonu "Izidor Kršnjavi" koji se nalazi u prostoru škole. Rad učenika Borne Aarona Grčevića, s efektom porukom "Ožiljci ostaju..." izabran je za službeni plakat kojim pravobraniteljica za djecu poziva na obilježavanje 19. studenoga – Svjetskog dana prevencije zlostavljanja djece. Taj je plakat u suradnji s tjednikom "Školske novine" dostavljen svim odgojno-obrazovnim ustanovama u Hrvatskoj i drugim pretplatnicima tog tjednika.

Uz izložbu je priređen katalog s učeničkim radovima, posvećen 20. obljetnici *Konvencije o pravima djeteta*, priređen kao dvojezična hrvatsko-engleska publikacija. Uz reprodukcije četrdesetak učeničkih radova, katalog sadrži uvodne poruke pravobraniteljice Mile Jelavić i ravnateljice Škole primijenjene umjetnosti i dizajna u Zagrebu Maje Krstić Lukač. Brojni uzvanici i predstavnici medija nazočili su otvaranju izložbe, a učenici su dobili priliku i predstaviti se u dnevnom tisku te na radiju i televiziji koji su pokazali veliko zanimanje za njihov rad. Izložbu je otvorila učenica Vendi Vernić, također autorica dojmljivih postera, opisujući kako su njezini kolege doživjeli rad na teškoj temi koja nikoga ne ostavlja ravnodušnim. Učenički radovi doista su prikazali njihovu bogatu stvaralačku energiju i angažirani odnos prema pitanjima prepoznavanja zlostavljanja, senzibiliziranja javnosti i prepoznavanja potrebe za društvenom intervencijom kako bi se pružila podrška djeci i mladima koji pate. *Nasilje ostavlja bolne tragove; Ožiljci nestaju... bol ostaje...; Vijest smo objavili, a što smo poduzeli?; Vaša hrabrost je naša nada; Svako dijete ima pravo na siguran i sretan život* – neke su od učeničkih poruka naglašenih snažnim vizualnim simbolima. Svojim radovima mladi autori jasno upozoravaju odrasle kako moraju zaštititi dijete, ali i pronaći put do njega, pobrinuti se da ono razumije da će mu se pomoći u kakvoj god se situaciji zateklo. Ipak, mladi nedvojbeno upućuju i poruke nade i nude rješenja. (Na internetskoj stranici Ureda pravobraniteljice za djecu www.dijete.hr može se pogledati katalog izložbe.)

Rasprava u Zagrebu: "Od pravne do stvarne zaštite djece od nasilja – raskorak između propisa i stvarnosti"

Na sam Svjetski dan djeteta, 20. studenoga 2009., pravobraniteljica za djecu je u suradnji s Hrvatskom odvjetničkom komorom organizirala stručnu raspravu "Od pravne do stvarne zaštite djece od nasilja – raskorak između propisa i stvarnosti". Tom prilikom je pravobraniteljica Mila Jelavić dala poticaj za raspravu navodeći niz primjera slučajeva prijavljenih Uredu pravobraniteljice za djecu u kojima je evidentno izostala odgovarajuća zaštita prava djece. Izlaganja su potom održale predstojnica Katedre za obiteljsko pravo Pravnog fakulteta u Zagrebu prof. dr. sc. Dubravka Hrabar, stručna suradnica u UNICEF-ovom programu "Za sigurno i poticajno okruženje u školama" psihologinja Jasenka Pregrad, zamjenica za mladež glavnog državnog odvjetnika Mirta Kuharić i sutkinja za mladež Županijskog suda u Zagrebu Lana Petö Kujundžić. U raspravi je istaknuto da, unatoč nekim dobrim zakonskim rješenjima, i dalje postoje brojne pravne praznine zbog kojih djeca kao žrtve nasilja ostaju nezaštićena u obitelji, odgojno-obrazovnim institucijama, na ulici i drugdje. Raspravljajući o teškoćama i preprekama, zbog kojih se u praksi događa niz manjkavosti i kršenja prava djece, sudionici skupa istaknuli su kao glavne probleme nedostatak usklađenosti među sustavima koji bi se trebali zajedno i suradnički baviti zaštitom djece, nedostatak stručnih kadrova, osobito u sustavu socijalne skrbi, ali i nedostatak kontinuirane edukacije za područje rada s mladima. Naglašeno je kako je u sustavu pravosuđa neophodna specijalizacija za rad s mladima, te da je također potrebno i osposobljavanje i usavršavanje stručnjaka u području odgoja i obrazovanja, socijalne skrbi i zdravstva, koji će raditi na prevenciji nasilja i koji će moći pružiti odgovarajući tretman djeci žrtvama, ali i počiniteljima nasilja. U raspravi je istaknuto kako je očito na djelu i kriza odgoja te društvo roditeljima treba pružiti pomoć u odgoju djece, posebice smjernice o tome kako djetetu postaviti granice i kako ga naučiti odgovornom ponašanju prema sebi i drugima.

Predstavljanje zbornika “Prava djece čiji su roditelji u zatvoru”

Posljednji događaj vezan uz obilježavanje obljetnice *Konvencije* bilo je predstavljanje zbornika “Prava djece čiji su roditelji u zatvoru”², održano 25. studenoga u dvorani Tribine Grada Zagreba. Zbornik objavljen u nakladi Ureda pravobraniteljice za djecu sadržava sedam izlaganja s istoimene stručne rasprave održane u 2008. godini, kad je pravobraniteljica okupljanjem stručnjaka i predstavnika nadležnih institucija pokrenula niz inicijativa s ciljem unapređivanja zaštite ove, u društvu “nevidljive”, a posebno ranjive skupine djece. Autori tekstova u zborniku su pravobraniteljica Mila Jelavić, njezina zamjenica mr. sc. Maja Gabelica Šupljika, doc. dr. sc. Gordana Buljan Flander i dr. sc. Bruna Profaca, prof. dr. sc. Dean Ajduković, Ranko Marijan, Ljiljana Vukota i Igor Kanižaj. Oni u svojim radovima zahvaćaju problematiku multidisciplinarno, a zajednička im je poruka da tek dobro povezani i usklađeni sustavi skrbi o djeci, koji uključuju odgoj i obrazovanje, socijalnu skrb, zdravstvo, pravosuđe i zaštitu obitelji, mogu biti učinkoviti u zaštiti dječje dobrobiti.

Zbornik su predstavile urednica i autorica Maja Gabelica Šupljika, recenzentica prof. dr. sc. Antonija Žižak i autorice Gordana Buljan Flander i Ljiljana Vukota. “Iako se djecu zatvorenika često naziva *kažnjenicima bez krivnje*, ona to ne smiju biti”, rekla je tom prilikom M. Gabelica Šupljika. Upozorila je kako je važno sustavno djelovanje na očuvanju bliskosti između djece i roditelja koji je u zatvoru, te da dijete uvijek i na svakom mjestu dobije podršku i pomoć. U tom su smislu neke pozitivne promjene unutar zatvorskog sustava bile potaknute upravo na inicijativu i u suradnji s Uredom pravobraniteljice za djecu.

Ured je sudjelovao i u aktivnostima drugih organizatora posvećenih 20. obljetnici *Konvencije o pravima djeteta*. Tako je osigurao stručnu i financijsku podršku u pripremi posebnog izdanja studentskog časopisa za pravna i društvena pitanja “Pravnik”³, u cijelosti posvećenog temama iz područja zaštite dječjih prava. Posebno izdanje časopisa pod naslovom “Zbornik radova povodom 20. godišnjice *Konvencije o pravima djeteta*”, predstavljeno je 18. studenoga 2009. na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Predstavili su ga glavni urednik i njegov zamjenik, studenti Vedran Ceranić i Tin Oraić, a uvodno su o vrijednosti takvoga studentskog angažmana govorili prodekan Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu prof. dr. sc. Marko Petrak, predstojnica Katedre za obiteljsko pravo prof. dr. sc. Dubravka Hrabar i pravobraniteljica Mila Jelavić. Zbornik donosi ukupno 13 članaka, među kojima su stručni radovi studenata te znanstveni radovi asistenata s pravnih fakulteta u Zagrebu i Osijeku.

Uz obilježavanje obljetnice *Konvencije* pravobraniteljica za djecu Mila Jelavić sudjelovala je i u brojnim drugim aktivnostima, manifestacijama i inicijativama. Uz obilježavanje 10 godina akcije “Gradovi i općine prijatelji djece”, pozvana je da napiše uvodni članak za prigodnu publikaciju u kojem će se osvrnuti upravo na 20 godina od usvajanja *Konvencije o pravima djeteta*. Također je pozvana da napiše članak o toj temi za časopis Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva *Civilno društvo* (broj 23)⁴.

Obilježavanje obljetnica jedan je od djelotvornih načina skretanja pozornosti javnosti prema važnim temama koje nisu često u žarištu njezinog zanimanja, da se te teme sagledaju na nov način, da se potaknu promjene, da se institucije i pojedinci mobiliziraju na djelovanje. Ponekad se to doista i dogodi. Mnoga su tijela, institucije, organizacije i nevladine udruge obilježile 20. obljetnicu *Konvencije o pravima djeteta* različitim događanjima organiziranim tijekom mjeseca studenoga 2009., mnogi su od tih događaja zabilježeni u medijima te se nadamo da su pridonijeli i široj senzibilizaciji za prava djece. Pojedini skupovi i rasprave bili su usmjereni na preispitivanje dosegnute razine zaštite prava i interesa djece, kritičko sagledavanje prakse i utvrđivanje smjernica za djelotvornije pristupe u budućnosti.

Maja Flego
 Ured pravobraniteljice za djecu

² Vidi prikaz u rubrici “Prikazi publikacija”, op.ur.

³ Vidi prikaz u rubrici “Prikazi publikacija”, op.ur.

⁴ Vidi prikaz u rubrici “Prikazi publikacija”, op.ur.

Slušajući djecu i uvažavajući njihovo mišljenje najbolje promičemo njihova prava

O pravu djeteta da izrazi svoje mišljenje i sudjeluje u donošenju odluka koje ga se tiču

Ishodište i okvir za ostvarivanje prava djeteta na sudjelovanje (participaciju) je skupina prava opisana u člancima od 12. do 17. *Konvencije o pravima djeteta*, koja se obično nazivaju participativnim pravima. Članak 12. *Konvencije o pravima djeteta* propisuje da će države stranke osigurati djetetu, koje je sposobno oblikovati svoje osobno mišljenje, pravo na slobodno izražavanje tog mišljenja o svim pitanjima koja ga se tiču i uvažavati mišljenje djece u skladu s njihovom dobi i zrelošću. Velik je to izazov i proces trajnog učenja koji zahtijeva mobilizaciju i edukaciju odraslih koji žive i rade s djecom kako ostvarivanje tog prava ne bi bilo svedeno na puku formalnost.

Odrasli se na različite načine odnose prema pravu djece na sudjelovanje. Neki se tome aktivno odupiru, argumentirajući to tvrdnjom da djeca nemaju kapacitet za participaciju, jer nisu u stanju činiti izbore pa bi mogla pogriješiti. Znamo, međutim, da i odrasli često čine krive izbore ili griješe u donošenju odluka pa je stoga licemjerno djeci uskratiti pravo na pogrešku. Otpor dječjoj participaciji odrasli argumentiraju i mogućnošću manipulacije djecom, s obzirom na njihovu razvojnu ovisnost i egzistencijalnu usmjerenost na odrasle osobe. Ovakve reakcije možemo protumačiti na način da odrasli ostvarenje ovog prava djece povezuju s gubitkom vlastite moći. Upravo takav odnos spram dječje participacije ilustriraju izjave djece poput: "Odrasle ne zanima što mi mislimo".

Postoje odrasli koji mogućnost dječjeg sudjelovanja koriste kako bi manipulirali njima. Djecu koriste za ostvarivanje vlastitih ciljeva, "vode" ih na način da od njih čuju ono što žele čuti ili pak interpretiraju dječje izjave na način da ih "uklapaju" u svoje interese. Ponekad je ta manipulacija očita, ali ona može biti i vrlo suptilna, tako da ju djeca ne prepoznaju pa joj se ni ne odupiru. Manipulacija djecom je osjetljivo pitanje s obzirom na emocionalnu vezanost djece s odraslima koji njima manipuliraju, pri čemu može od strane odraslih biti i nesvjesna, što je razlogom za poseban oprez i svijest o postojanju te mogućnosti i kod stručnjaka.

Jedan od raširenih načina iskripljavanja smisla dječjeg sudjelovanja je tretiranje djece kao "ukrasa" u različitim prigodama. Izuzetno je važno djeci dati prostora za iskazivanje svih svojih vještina i talenata, no prečesto se događa da se djecu poziva kako bi svojim plesom ili vokalnom izvedbom uljepšali neko događanje, bez da im se da prilika za aktivno sudjelovanje u događaju, sukladno njihovim potrebama i razvojnim mogućnostima.

No možda je najneodgovornije prema djeci kad ih pozivamo na sudjelovanje i na iskazivanje svojega mišljenja, kojemu onda ne pridajemo nikakvu važnost.

Uvijek je važno naglasiti potrebu kreiranja podržavajućeg okruženja u kojem će se djeca, prilikom iskazivanja mišljenja o pitanjima koja procjenjuju važnima, osjećati sigurno i zaštićeno, uz mogućnost dobivanja povratne informacije o aktivnostima vezanima uz njihovu inicijativu, kao i mogućnost sudjelovanja u realizaciji te inicijative. Dječja participacija znači razvijanje partnerstva između odraslih i djece u donošenju odluka, a taj partnerski odnos moguć je samo kad su uloge u procesu dogovorene i jasne te kad su i odrasli i djeca osnaženi i u stanju udružiti svoje snage da bi postigli zajednički cilj.

Iako postoje brojne prilike za participaciju djece i mladih, iskustva pokazuju da je sudjelovanje djece u donošenju odluka, koje ih se tiču, prečesto svedeno na *tokenizam*¹ u mnogim područjima. Razlog tome možemo tražiti u činjenici što suvremeno društvo još uvijek

¹ Tokenizam (engl. *tokenism*) označava praksu ili politiku gdje se čine samo minimalni napori kako bi se manjinama ponudile mogućnosti jednake onima koje ima većina.

nije okruženje naklonjeno djeci. Još uvijek se djeca i mladi uglavnom tretiraju kao objekt zaštite i skrbi, a ne kao subjekt koji je sposoban aktivno sudjelovati u zajednici.

Informiranost i svjesnost djece i odraslih o postojanju prava djece na sudjelovanje i prava na izricanje vlastitog mišljenja o stvarima koje ih se tiču, ključne su za poticanje njihovog aktivnog sudjelovanja kao članova društvene zajednice.

Institucije pravobranitelja za djecu u Europi i njihova uloga

Pravobranitelj ili *ombudsman* institucija je koja predstavlja vrlo važan segment zaštite i promicanja ljudskih prava – preciznije, dječjih prava. Prvi pravobranitelj za djecu osnovan je u Norveškoj 1981. godine.

Donošenje *Konvencije o pravima djeteta (usvojena u UN-u 20. studenoga 1989., stupila na snagu 2. rujna 1990., ratificirale su je gotovo sve države članice UN-a osim Sjedinjenih Američkih Država i Somalije, RH je država stranka od 1992.)* ohrabrilo je mnoge države u osnivanju specijaliziranih ureda za prava djeteta. Dodatni poticaj svakako predstavljaju i preporuke UN-ova Odbora za prava djeteta koji gotovo uvijek preporuča, ukoliko država još nije ustanovila takvu instituciju, da ju svakako treba osnovati sa zadaćom da objektivno i sveobuhvatno prati primjenu *Konvencije* i ostvarivanje dječjih prava.

Uredi pravobranitelja za djecu postali su dio šireg pokreta za priznavanje prava djece i bolju primjenu međunarodnih konvencija koje se u potpunosti ili nekim svojim odredbama odnose na djecu. U Europi postoje različiti modeli neovisnih institucija za ljudska prava koje se bave zaštitom i promicanjem dječjih prava.

U lipnju 1997. godine, u Trondheimu u Norveškoj, osnovana je Europska mreža pravobranitelja za djecu (*European Network of Ombudsmen for Children – ENOC*). Ona povezuje parlamentarne ili vladine pravobranitelje za djecu, nacionalne, regionalne ili lokalne državne urede zadužene za zaštitu i promicanje prava djeteta. Ciljevi ove mreže su poticanje potpune provedbe *Konvencije o pravima djeteta*; razmjena informacija, pristupa i strategija koje se odnose na djecu, uključujući i komparativna istraživanja; davanje potpore pojedinačnom i kolektivnom lobiranju za prava djeteta i interese djece pri međunarodnim i europskim organizacijama (Odbor UN-a za prava djeteta, Europska unija, Vijeće Europe i sl.); promicanje i potpora razvoju učinkovitih ureda koji su u stanju neovisno zastupati djecu.

Pravo djece na odgovarajuće i primjereno sudjelovanje u pitanjima koja ih se tiču bilo je posebna tema seminara i plenarnih izlaganja na konferenciji Vijeća Europe "Izgradnja Europe za djecu i s djecom: prema strategiji 2009. - 2011.", održane u Stockholmu od 8. do 10. rujna 2008. godine. Pravo djece na sudjelovanje i njihov utjecaj u društvu u procesima donošenja odluka ugrađeno je i u programske ciljeve tzv. trogodišnje Stockholmske strategije "Izgradnja Europe za djecu i s djecom 2009. - 2011."²

Za većinu je odraslih ideja da se donose odluke koje će bitno utjecati na njihov život, a da ih se pri tome ne pita za mišljenje, u potpunosti neprihvatljiva. A ipak, na tu činjenicu često ni ne pomislimo kada se radi o djeci i kada odlučujemo o njihovim životima. A upravo participacija djece i mladih može rezultirati povećanjem njihove aktivne građanske uloge i smanjivanjem isključenosti te poboljšanjem i razvojem usluga namijenjenih djeci. Primjena načela participacije nije samo u najboljem interesu djeteta, nego je i u najboljem interesu odraslih. Oni će zasigurno imati koristi od dječjeg doprinosa i njihovih mišljenja o stvarima koje ih se tiču.

Nacionalne institucije za ljudska prava imaju ključnu ulogu u promicanju poštovanja mišljenja djece u svim pitanjima koja ih se tiču, kako od strane vlasti tako i u cjelokupnom društvu. Ovo opće načelo treba primijeniti na osnivanje, organizaciju i aktivnosti nacionalnih institucija za ljudska prava. Institucije moraju osigurati mogućnost izravnog kontakta s djecom te odgovarajući način uključivanja i konzultiranja djece. Treba, primjerice, osnovati dječja vijeća/vijeća mladih kao savjetodavna tijela nacionalnih institucija za ljudska prava, čime bi se omogućilo sudjelovanje djece u pitanjima koja ih se tiču.

(UN-ov Odbor za prava djeteta, Opći komentar br. 2, stavak 16)

² Vidi prikaz Konferencije i tekst Strategije u časopisu *Dijete i društvo*, god. 11, br. 1-2. (op. ur.).

Slušati djecu i čuti što imaju reći temelj je razvoja učinkovite implementacije i ostvarivanja dječjih prava. Participacija djece nije samo fundamentalno dječje pravo kako to propisuje *UN-ova Konvencija*, već je doista presudna u radu pravobranitelja za djecu ako oni svoju ulogu i mandat shvaćaju ozbiljno i žele ga učinkovito obnašati. Stoga promjena negativnih stavova spram dječje participacije, opravdanih "činjenicom" da su djeca "premala/premlada da bi znala", mora započeti upravo od pravobranitelja za djecu, koji moraju dječje mišljenje slušati i čuti te njihovo sudjelovanje učiniti neizostavnim dijelom u procesu donošenja odluka u svom svakodnevnom radu.

U svrhu bolje komunikacije s djecom, institucije pravobranitelja za djecu širom Europe osnovale su stalna tijela ili ciljane skupine djece kako bi na najbolji mogući način, a to je savjetujući se s njima, zastupali njihove interese u situacijama kada to sama djeca ne mogu.

Modeli participacije djece u radu europskih pravobranitelja za djecu

Hrvatska se također, stvarajući svoj model, vodila različitim iskustvima iz drugih europskih zemalja pa ovdje donosimo pregled kako su pitanje nužnosti sudjelovanja djece i mladih riješili uredi iz: Azerbajdžana, Belgije (Valonska zajednica), Bosne i Hercegovine (Republika Srpska), Cipra, Francuske, Grčke, Irske, Litve, Malte, Republike Moldove, Norveške, Slovačke, Španjolske (Katalonija i Madrid), Ujedinjenog Kraljevstva (Sjeverna Irska i Škotska).

Radi bolje mogućnosti usporedbe, svima je bilo postavljeno osam identičnih pitanja:

- Koju strukturu/tijelo koristi vaša institucija kako bi se savjetovala s djecom i mladima (*Youth Advisory Panel* – Savjetodavni odbor mladih, op. ur.; *Young Ambassadors* – Mladi veleposlanici, op. ur.; *Children Ombudsmen* – Djeca pravobranitelji, op. ur.; *ad hoc groups* – ad hoc skupine, op. ur.;)?
- Koliko članova broji to tijelo?
- Koji su uvjeti članstva?
- Koja je procedura regrutiranja i izbora članova (osobno nominiranje, nominiranje od strane vršnjaka, korištenje postojećih struktura itd.)?
- Koja je duljina članstva i može li se članstvo produljiti/obnoviti?
- Koja je uloga tog savjetodavnog tijela?
- Funkcioniranje: učestalost, sastajanja, e-forum, razina na kojoj savjetničko tijelo djeluje (nacionalna, regionalna)?
- Koje su prošle, trenutne i planirane aktivnosti vašeg savjetodavnog tijela?

Iz ponuđenih odgovora proizašlo je da sve navedene institucije, osim Azerbajdžana i Škotske, imaju stalna tijela osnovana za savjetovanje i razmjenu mišljenja između djece i mladih i njihova pravobranitelja. Irska trenutno nema aktivno savjetničko tijelo, no u procesu su izbora članova za 2011. godinu. Azerbajdžan koristi postojeću nacionalnu strukturu nazvanu "Mreža mira djece i mladih", koja broji preko 300 članova, no unutar te mreže postoji tijelo od 10-15 najaktivnijih članova koji imaju ulogu savjetnika pravobranitelja. Škotska navodi da preispituju dosadašnje modele i načine suradnje i da su aktivirali široku mrežu partnerskih organizacija, kroz koje je savjetovanje s određenom djecom o specifičnim pitanjima moguće. Također se oslanjaju na individualne doprinose djece, koja koriste sve prednosti tehnologija 21. stoljeća.

Zanimljivo je i da Norveška ima više savjetničkih tijela, jedno (*Youth Panel* – Odbor mladih, op. ur.) za regiju Osla te druge (*Youth Councils* – Vijeća mladih, op. ur.) za ostale regije u Norveškoj. Oni također imaju praksu savjetovanja s djecom kroz posebne, stručne skupine (primjerice, djeca koja su bila izložena *bullying-u*, djeca rastavljenih roditelja, djeca čiji su roditelji u zatvoru, djeca s teškoćama u razvoju itd.). Osim svojih stalnih savjetničkih tijela, Irska koristi i *ad hoc* skupine osnovane za posebne projekte kojima se ured bavi (primjerice, djeca bez pratnje, djeca zatvorenici i sl.). Oni također imaju praksu masovnih savjetovanja s djecom (primjerice, *Big Ballot 2007.*), ali i programe posjeta djece uredu na tjednoj bazi (škole, djeca okupljena oko različitih projekata i sl.). Grčki pravobranitelj za djecu, uz stalne aktivnosti savjetničkog tijela, provodi projekt tjednog posjeta školama i te situacije koristi kao priliku da čuje mišljenja, prijedloge i probleme djece i mladih o određenim temama.

Što se brojnosti članstva u pojedinim savjetničkim tijelima tiče, ona je vrlo raznolika. Tako, primjerice, Valonska zajednica u Belgiji ima šest (od najviše mogućih sedam) mladih veleposlanika (*Young Ambassadors*). Sedam savjetnika imaju Republika Srpska u BiH i Republika Moldova. Španjolska skupina iz Madrida broji devet članova, dok ona koja predstavlja katalonski ured ima 14 članova. Malta, Litva i Azerbajdžan imaju savjetnička tijela od po 10 članova, dok uredi u Sjevernoj Irskoj i Irskoj imaju po 25 savjetnika u svojim tijelima (*Youth Panel*). Francuska i Norveška su za savjetovanje osnovali tijela koja broje 20 mladih, a Grčka, Cipar i Slovačka mogu imati savjetnička tijela do najvećeg broja od 30 djece i mladih.

Uvjeti za članstvo u postojećim tijelima vezani su prije svega uz iskazani interes za promicanje prava djece i mladih. Osim toga, uredi najčešće vode računa da su zastupljena djeca i mladi različitog spola, socijalnog i ekonomskog podrijetla, različitih obrazovnih profila i sl. Nastoji se da savjetničkom mrežom budu obuhvaćena djeca i mladi iz ruralnih i urbanih središta te da svoj glas u ovakvim tijelima imaju i pripadnici posebno osjetljivih skupina djece (nacionalne manjine, djeca s teškoćama u razvoju, djeca koja žive u domovima bez odgovarajuće roditeljske skrbi i sl.). Za one urede koji svoja savjetnička tijela imaju na regionalnim razinama, uvjet je, naravno, da djeca i mladi žive na tom području. Većina ureda kao uvjet za članstvo postavlja određena dobna ograničenja. Gornja granica je najčešće u skladu s definicijom djeteta prema *Konvenciji o pravima djeteta* i iznosi 18 godina, no postoje uredi koji se savjetuju i sa starijima, primjerice Sjeverna Irska, Škotska, Slovačka i Valonska zajednica u Belgiji. Neki uredi ne definiraju najnižu dob, no u praksi se pojavljuje dob od 10 godina kao donja granica u Republici Moldovi. U ostalim zemljama najmlađi članovi su obično između 12 i 14 godina. Mnogi uredi ističu problem neprimjerenog načina savjetovanja i rada s najmlađom djecom.

Načini "regrutiranja" i izbora savjetnika vrlo su različiti od zemlje do zemlje. Tako, primjerice, Cipar, Francuska, Azerbajdžan, Malta, Španjolska i Slovačka koriste postojeće sustave i organizacije putem kojih informacija o postojanju savjetničkog tijela dolazi do velikog broja djece (škole, nacionalna vijeća djece i mladih i sl.). Djeca se potom sama prijavljuju za članstvo. Širi, javni poziv za članstvo prakticiraju uredi iz Irske, Sjeverne Irske, Norveške, Grčke i Škotske. Različiti su modeli oglašavanja *Youth Panel* - a – poziv kroz škole putem nadležnog ministarstva, kroz organizacije mladih, putem oglašavanja na web stranici pravobranitelja, pa i oglasima u novinama. Potom se djeca i mladi mogu sami prijaviti ili prijaviti nekoga za koga misle da bi bio dobar predstavnik djece. Od svih pristiglih prijava zatim njihovi vršnjaci, koji su najčešće od prije članovi savjetničkog tijela, biraju nove članove. Samo nekoliko ureda nije pojasnilo prethodni proces, a navelo je da se djeca sama međusobno biraju, dok nekoliko institucija također nije objasnilo svoj put odabira, ali znamo da konačan izbor vrši pravobranitelj (Belgija – Valonska zajednica, Republika Moldova, Litva).

U odnosu na duljinu, odnosno vremensku ograničenost "savjetničkog mandata" mladih, postoje vrlo raznovrsne informacije. Škotski ured je naveo da nemaju formalno članstvo, dok u velikom broju ureda nema fiksnog i ograničenog mandata osim činjenice stjecanja punoljetnosti koja automatizmom utječe na članstvo (Slovačka, Sjeverna Irska, Malta, Litva, Azerbajdžan, Republika Srpska). U nekoliko ureda: katalonskom, moldovskom i ciparskom članovi savjetničkog tijela su ograničeni mandatom od jedne godine, dok u Francuskoj, Grčkoj i Irskoj mandat u savjetničkom tijelu pravobranitelja traje dvije godine. Irci su naveli da se kod njih članstvo ne može obnavljati. Zanimljiv je primjer iz madridskog ureda u Španjolskoj, koji mandat mladih savjetnika veže uz mandat pravobranitelja, osim u slučaju ako djeca navrše 18 godina u međuvremenu i time im prestaje članstvo. S obzirom na vrlo specifičnu organizaciju svojih mladih veleposlanika, koji putuju posebno opremljenim autobusom pravobranitelja kroz valonski dio Belgije te šire znanja o pravima djece, ali i savjetuju pravobranitelja, njihovo članstvo u tom tijelu je ograničeno na šest mjeseci do jedne godine. Vrlo zanimljiv je i primjer Norveške koja ima, kako smo već spomenuli, nekoliko savjetničkih tijela istodobno, tako da članstvo u *Youth Panel*-u nije vremenski ograničeno, pa čak i oni koji navrše 18 godina, automatski se "kvalificiraju" za njihovu "skupinu odraslih" na *Facebook*-u. Sudjelovanje u regionalnim skupinama tipa *Youth Council* nije definirano i različito je od regije do regije, a stručne skupine imaju kontinuitet četiri strukturirana sastanka.

Najvažnije pitanje je možda koja je uloga savjetničkih struktura, ma kakvog one naziva, oblika ili broja bile. Zato je zanimljivo vidjeti što su sve zadaće i čime se bave djeca i mladi kada su dio jednog savjetničkog tijela pri uredu pravobranitelja za djecu.

Svi, dakako, imaju primarnu ulogu savjetovanja svojih pravobranitelja na način da, izričući osobno mišljenje ili govoreći o svojim iskustvima i iskustvima svojih vršnjaka, pravobranitelju daju važne informacije i omogućavaju izravan uvid u svijet i život djece i mladih.

To je izuzetno važno jer mi odrasli vrlo često mislimo da sve znamo o djeci, da znamo što misle i žele i što je za njih najbolje. No ozbiljno ih slušajući, uvijek otkrivamo kako ponekad zapravo vrlo malo znamo ili imamo iskrivljenu sliku. Što je najvažnije, ne možemo sa sigurnošću znati što djeca i mladi osjećaju sve dok nam oni to sami ne kažu. Slušajući ih, uvijek iznova otkrivamo svježinu ponuđenih ideja, ali vrlo često i jednostavnost ponuđenih rješenja problema o kojima razgovaramo. Činjenica je da nakon inspirativnih susreta s djecom imamo dojam da bismo si mogli olakšati život u "svijetu odraslih" kada bismo aktivnije slušali djecu i mlade i dosljednije provodili njihove ideje.

Slijedi pregled o ulozima i aktivnostima djece i mladih savjetnika pravobranitelja za djecu u Europi.

U Azerbajdžanu, s obzirom na činjenicu da su savjetnici zapravo članovi jedne velike nevladine organizacije, oni sudjeluju u različitim projektima i kampanjama na nacionalnoj i međunarodnoj sceni, sudjeluju u natjecanjima, organiziraju i nazoče različitim seminarima, radionicama i forumima na temu dječjih prava koji se održavaju širom zemlje.

Ured pravobranitelja Valonske zajednice u Belgiji ima izvorni i najneobičniji oblik komunikacije s djecom. Mladi veleposlanici (u dobi od 16 do 25 godina), koji se nazivaju *JADE (Jeunes Acteurs des droits de l'enfant – Mladi aktivisti za prava djeteta, op.ur.)*, "rade" četiri dana u tjednu. Oni volontiraju u autobusu opremljenom računalima, internetom i knjižnicom te putuju širom Valonije informirajući i podižući svijest o pravima djece među drugom djecom. Obilaze škole, izbjegličke kampove, domove za djecu i sl. Šestero mladih ljudi savjetuje njihova pravobranitelja o aktualnim temama vezanim uz život mladih.

U Bosni i Hercegovini, točnije u Republici Srpskoj, osnovna zadaća mladih savjetnika je savjetovanje njihove pravobraniteljice o različitim temama vezanim uz djecu i mlade. Oni također zastupaju i svoje vršnjake u ovom savjetničkom tijelu, a uloga im je i širiti znanja o pravima djece među vršnjacima te informirati odrasle u svojoj zajednici o aktivnostima djece i mladih.

Na Cipru mladi savjetnici svoja razmišljanja prije svega razmjenjuju s pravobraniteljicom i njezinim timom. Naravno, riječ je o temama vezanim uz ostvarivanje dječjih prava, a mladi savjetnici predstavljaju i svoje vršnjake te prenose njihova mišljenja pravobraniteljici. Oni ponekad "zastupaju" djecu, odnosno prenose viđenja djece i mladih pred relevantnim tijelima koja odlučuju o pitanjima vezanim uz život djece.

Francuski ured pravobranitelja za djecu istaknuo je kako je osnovna zadaća njihovih mladih savjetnika pomagati pravobraniteljici u njezinom radu, podsjećajući je neprestano na stavove i mišljenja djece. Savjetnici okupljeni u tijelu koje se naziva *C2J (Comite Consultatif des Jeunes – Savjetodavni odbor mladih, op.ur.)*, razmatraju teme koje se pojavljuju u godišnjim izvješćima pravobranitelja, ali pridonose i raspravama koje se vode oko specifičnih tema koje zaokupljaju društvo i politiku. U dosadašnjem radu susretali su se s važnim stručnjacima i političarima te im iskazivali svoja razmišljanja. Primjerice, prije nedavno održane konferencije u Kopenhagenu o zaštiti okoliša i održivom razvoju, predstavnik Francuske se savjetovao s članovima savjetničkog tijela pravobranitelja.

U Grčkoj, kako navodi njihov pravobranitelj, mladi savjetnici su mu inspiracija i pomoć u njegovom radu te oni uvelike određuju prioritete njegova djelovanja. Oni organiziraju i sudjeluju i u širim raspravama koje ured organizira, o temama koje predlože članovi savjetničkog panela. Tako su tijekom 2009. organizirali i sudjelovali na dva takva događanja. Jedno je bila široka rasprava o ulozima učenika u stvaranju i primjeni pravila u školi, kojoj je prisustvovalo više od 130 učenika iz 60 škola iz cijele Grčke. Povodom obilježavanja 20 godina *Konvencije o pravima djeteta*, članove *Youth Advisory Panel-a* je u uredu pravobranitelja posjetila ministrica obrazovanja i s njima razgovarala o svim temama vezanim uz obrazovanje djece i mladih.

Irski Youth Advisory Panel ima trojaku ulogu, kako ističu u uredu pravobranitelja. Djeca i mladi su savjetnici, veleposlanici i partneri. Te tri uloge se, dakako, isprepliću i nadopunjuju, stvarajući tako snažnu “organizaciju” djece i mladih, koji razmjenjuju mišljenja o značajnim temama s pravobraniteljicom, sudjeluju u kreiranju i provedbi programa i projekata ureda te, kako sami mladi ljudi navode, nastoje promicati pozitivnu sliku mladih, kao ravnotežu negativnoj percepciji djece i mladih koja se, nažalost, pojavljuje u irskom društvu. Mladi savjetnici su uključeni u aktivnosti kao što su: razvijanje informativnih i edukativnih materijala za djecu i mlade, aktivno sudjelovanje na radionicama, planiraju i predstavljaju svoj panel na različitim događanjima, podržavaju i potiču aktivnije sudjelovanje svojih vršnjaka u školi i zajednici. Posebno je važno istaknuti činjenicu da članovi ovog savjetničkog tijela sudjeluju u izboru djelatnika ureda pravobranitelja, a pripremljena skupina djece i mladih je sudjelovala i u izboru sadašnje pravobraniteljice za djecu.

U Litvi je osnovna uloga mladih savjetnika pomagati pravobraniteljici u njezinu radu, na način da joj prenose mišljenja i viđenja svojih vršnjaka. Jedna od važnih uloga je i aktivno sudjelovanje na europskoj razini.

Djeca i mladi, članovi savjetničkog vijeća *na Malti*, osim što savjetuju pravobraniteljicu o pitanjima koja su njima važna, sudjeluju u različitim projektima, a posebice u osmišljavanju materijala namijenjenih njihovim vršnjacima, u kojima se progovara o pravima djece. Pravobranitelj organizira godišnji seminar *Rights 4U (Prava za vas, op. ur.)*, pa će članovi savjetničkog vijeća, u ulozi predavača, imati i aktivniju ulogu u edukaciji svojih vršnjaka u budućnosti.

U Republici Moldovi, kao i u većini drugih zemalja, osnovna zadaća savjetničkog tijela koje se naziva *NCCC (National Consultative Council of Children – Nacionalno savjetodavno vijeće djece, op. ur.)* je razmjena mišljenja i stavova mladih s pravobraniteljem, kako bi on imao izravan uvid u njihovo viđenje problema i svijeta u kojem žive. Djeca i mladi se očituju pravobranitelju i o javnim politikama koje se odnose na djecu.

Norveški pravobranitelj za djecu se, u donošenju svojih odluka i postavljanja prioriteta rada, najčešće oslanja na mišljenja i savjete svojih mladih savjetnika pa im je to i osnovna zadaća. Međutim, odnedavno, po uzoru na druge modele participacije, djeca sudjeluju i pri izboru novih djelatnika koji se privremeno ili stalno zapošljavaju u uredu.

Zanimljiva je uloga mladih savjetnika *u Slovačkoj* kojima je naziv “Djeca pravobranitelji” (*Children Ombudsmen*). Osim što savjetuju pravobranitelja o važnim pitanjima koja se odnose na djecu i mlade, oni među svojim vršnjacima podižu svijest o pravima koja djeca imaju, ali i o zakonima i pravosuđu te načinima zastupanja djece i mladih pred različitim tijelima. Oni su osposobljeni da budu poveznica između svojih vršnjaka i pravobranitelja, ali i da pomažu drugoj djeci i mladima u rješavanju problema pri različitim institucijama, kada se bore za ostvarivanje svojih prava. Često na sastanke “Djece pravobranitelja” dolaze stručnjaci i političari koji s njima raspravljaju o dječjim pravima i problemima u ostvarivanju tih prava. U tim prigodama djeca postavljaju pitanja, ali i predlažu rješenja te imaju priliku da ih čuju stručnjaci za različita područja te nositelji vlasti.

U Španjolskoj, pri katalonskom i madridskom uredu djeluju skupine dječjih savjetnika čija je osnovna uloga usmjeravanje rada pravobranitelja za djecu u skladu s mišljenjem i potrebama djece i mladih, koje oni kroz ove savjetničke strukture imaju priliku izreći. Zanimljivo je da su iz katalonskog ureda dali informaciju da se s djecom savjetuju i pri rješavanju individualnih pritužbi o povredama prava djece, što je jedini takav poznati primjer među članicama ENOC-a.

Sjeverna Irska ima vrlo dobro razvijen model dječjeg sudjelovanja u radu ureda, pa oni navode da im djeca i mladi pomažu u njihovom svakodnevnom radu. Uloga je Odbora osnažiti i pomoći djeci i mladima u preuzimanju aktivne i značajne uloge u savjetovanju pravobraniteljice i njezina tima o temama koje se tiču djece i mladih u Sjevernoj Irskoj. Članovi ovog tijela, koje se naziva *NICCY Youth Panel (NYP)*, ravnopravno sudjeluju i pri izboru članova tima koji radi s pravobraniteljicom. Oni sudjeluju u različitim istraživanjima, koje ured provodi, kao i u planiranju aktivnosti i programa rada ureda. Isto tako, imaju značajnu ulogu pri izboru novih članova savjetničkog tijela. Razvili su različite vještine i stekli znanja o pravima djece, koja sada prenose svojim vršnjacima i odraslima, putem osmišljavanja različitih multimedijalnih projekata.

Održavanje susreta, prisutnost djece te kontinuirana komunikacija izazov je s kojim se susreću svi navedeni uredi. Učestalost i načini komunikacije vrlo su često ovisni i o broju djece s kojima pravobranitelji komuniciraju. Iako svi ističu kako je jednako zahtjevno i važno brinuti se o zaštiti prava svakog pojedinog djeteta, mora se priznati da nije isto "biti odgovoran" za djecu u zemlji s velikim brojem djece, velike površine i velikih udaljenosti ili biti pravobranitelj u manjoj državi (ili regiji) koja ima znatno manji broj stanovništva i djece te je površinom manja. Ipak, svi pravobranitelji pokušavaju na najrazličitije načine osigurati ovu kontinuiranu suradnju s djecom i mladima, koristeći se i blagodatima suvremenih tehnologija.

Tako uredi u Francuskoj, Grčkoj, Republici Srpskoj, Republici Moldovi imaju *e-forume*, dok svi uredi komuniciraju s djecom putem *e-maila* ili telefona. U Norveškoj postoji i *Facebook* skupina za one članove koji navršše 18 godina i žele ostati u kontaktu s uredom pravobranitelja za djecu.

Što se okupljanja i susreta tiče, oni, među ostalim, ovise i o veličini države. Tako se članovi savjetničkih tijela u Francuskoj sastaju dva puta godišnje, u Slovačkoj četiri puta tijekom godine, u oba španjolska ureda praksa okupljanja je također četiri puta godišnje. No zanimljivo je da katalonski ured, osim ova četiri okupljanja, organizira i dva dodatna, na početku školske godine, kada su dobrodošli i roditelji i nastavnici, te na kraju školske godine kada se djeca i mladi sastaju s članovima parlamenta. U Republici Srpskoj jednom godišnje se održava sastanak svih članova, ali po potrebi se i češće organiziraju manji, regionalni sastanci. Na Cipru se svi članovi okupljaju svaka dva mjeseca, no s pravobraniteljicom se susreću dva puta godišnje. Tri do četiri puta na godinu sastaju se svi članovi savjetničkog tijela grčkog pravobranitelja za djecu, no manje skupine se po potrebi mogu sastati i češće ili ih pravobranitelj posjećuje u njihovim školama. U Irskoj se svi članovi sastaju svakih šest do osam tjedana u Dublinu, no oni rade i u manjim skupinama ili parovima na nekim specifičnim projektima, pa se tada sastaju i češće. Na Malti se mladi savjetnici okupljaju jednom u dva mjeseca, a u Republici Moldovi se sastaju dva puta mjesečno. U Norveškoj se djeca i mladi, članovi *Youth Panel-a*, okupljaju svakih šest tjedana, a oni koji su članovi regionalnih *Youth Council-a*, sastaju se dva puta godišnje. Jednom na mjesec okupljaju se svi članovi savjetničkog tijela u Sjevernoj Irskoj, no manje podskupine, koje se bave različitim specifičnim pitanjima, sastaju se i u međuvremenu, uglavnom poslije škole, radeći na svojim projektima.

Iz navedenih primjera vidljivo je da svaka institucija pokušava pronaći najučinkovitije modele komunikacije i suradnje s djecom. Neki uredi imaju već zakonodavstvom svoje države propisan način dječje participacije, dok drugi nastoje osmisliti vlastite načine, razmjenjujući dobra iskustva iz prakse među članovima ENOC-a i učeći od drugih.

Primjena načela participacije u radu pravobraniteljice za djecu Republike Hrvatske

U Hrvatskoj, Zakon o pravobranitelju za djecu propisuje da pravobranitelj/ica upozna je i savjetuje djecu o načinu ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa (članak 7., stavak 1.), da surađuje s djecom, potiče djecu na izjašnjavanje i uvažava njihovo mišljenje, inicira i sudjeluje u javnim aktivnostima usmjerenim na poboljšanje položaja djece te predlaže mjere za povećanje utjecaja djece u društvu (članak 7., stavak 2.).

Međutim, ni Zakon, niti podzakonski akti ne predviđaju institucionalnu suradnju djece i Ureda. Ipak, Ured pravobraniteljice za djecu u velikoj je mjeri usmjeren na kontinuirane aktivnosti i suradnju s djecom.

Budući da nam je komunikacija s djecom izrazito važna, a poglavito njihovo mišljenje o temama koje ih se tiču, u svim prilikama djecu upućujemo na mogućnost osobne komunikacije s pravobraniteljicom za djecu, telefonski i putem *e-maila* na adresi namijenjenoj isključivo djeci: mojglas@dijete.hr.

Imajući u vidu ulogu i dužnost pravobraniteljice za djecu, prioritet u radu je pojačano informiranje djece o njihovim pravima te o postojanju institucije pravobranitelja za djecu koja na različite načine ta prava štiti. Kako bismo navedene zadaće ostvarili što bolje i u najboljem interesu djece, te kako bismo bili istinski glasnogovornici i zagovornici djece, osmislili smo interni plan koji smo nazvali Strategija dječje participacije Ureda pravobraniteljice za djecu.

Strategija je osmišljena s ciljem osiguranja što bolje komunikacije djece s pravobraniteljicom,

poticanja sudjelovanja djece u društvu i omogućavanja njihovog utjecaja na donošenje odluka koje ih se tiču. Prvi korak u ostvarenju projekta bio je konzultativni sastanak s dvanaestero djece, učenika osnovnih i srednjih škola iz Čakovca, Osijeka, Rijeke, Splita i Zagreba. U izboru djece, koja su pozvana na sastanak, pridržavali smo se preporuka o potrebi uravnoteženja skupine u pogledu spola, regionalne zastupljenosti i zastupljenosti skupina koje imaju posebne interese. Djeca su dala svoje mišljenje na izradeni prijedlog Strategije poticanja dječje participacije. Pozvana su i da ocijene pojedine njezine elemente, predlože na koji način je najbolje organizirati komunikaciju pravobraniteljice s djecom, kako prikupljati njihova mišljenja, o kojim temama bi ih bilo važno pitati i na kojim temama bi Ured pravobraniteljice za djecu trebao po njihovom mišljenju raditi te kako informirati djecu o njihovim pravima.

Važan dio Strategije je i stvaranje savjetničke mreže pravobraniteljice za djecu koja bi mogla izravno informirati pravobraniteljicu o svojem viđenju pojedinih problema djece i mladih u specifičnim pitanjima, davati mišljenja i inicijative o mogućim rješenjima pojedinih problema, predlagati aktivnosti i slično.

Među temama, koje su djeca istaknula, Ured pravobraniteljice za djecu se posebno bavio temom organizacije praktične nastave i vježbi u strukovnim školama. Po uzoru na naše europske kolege, pokušali smo oformiti "stručnu" skupinu djece. Radi boljeg uvida u stavove i mišljenja djece o temi izvođenja praktične nastave, organizirali smo sastanak s deset učenika i učenica zagrebačkih srednjih strukovnih škola s kojima smo raspravljali o njihovom zadovoljstvu kvalitetom strukovnih programa, procjenama vlastite opterećenosti organizacijom rada škole, s obzirom na paralelno odvijanje nastave i stručne prakse, o tome ostaje li im dovoljno vremena za učenje i slobodnog vremena za hobije i izlaske. Pitanja vezana uz temu stručne prakse odnosila su se na organizaciju zaštite na radu i osiguranje djece tijekom odvijanja stručne prakse, je li u ugovorima o naukovanju ugrađeno načelo poštivanja najboljeg interesa djeteta, dobivaju li učenici naknadu za rad i slično. Nakon sastanka s djecom, u studenome 2008. godine u Osijeku je organizirana stručna rasprava "Prava učenika strukovnih škola – zaštita od gospodarskog iskorištavanja", na kojoj je učenik, član stručne skupine, održao izlaganje. Potom je organizirana slična rasprava i u Zagrebu, u čijem su radu također sudjelovali mladi članovi našeg stručnog tima. Konačno, pri izradi zakonskih propisa, pravobraniteljica je u svoje prijedloge sadržajno ugradila i prenijela primjedbe i sugestije mladih.

Namjera nam je i dalje pozivati djecu na savjetodavne sastanke. Kao reakciju na naše aktivnosti očekujemo inicijativu djece i njihovo javljanje pravobraniteljici za djecu u vezi s poteškoćama na koje nailaze u ostvarivanju svojih prava te s njihovim poticajima i aktivnostima u onim područjima i životnim temama koje procjenjuju važnima.

Vrlo važan projekt, u povodu kojeg je pravobraniteljica intenzivno surađivala s učenicima Grafičkog odjela Škole primijenjene umjetnosti (ŠPUD) u Zagrebu, bio je izrada plakata za obilježavanje Svjetskog dana prevencije zlostavljanja djece – 19. studenoga. Pravobraniteljica je, prilikom prvog susreta u Uredu, pozvala učenike na aktivno sudjelovanje u oblikovanju vizualnih i verbalnih poruka koje će biti privlačne mladima. Cilj međunarodne kampanje protiv zlostavljanja djece je upozoriti na razmjere i brojne oblike zlostavljanja, istaknuti odgovornost država, institucija i svih odraslih za djelotvornu zaštitu djece te razvijati kulturu prevencije svih oblika nasilja. Budući da Ured pravobraniteljice za djecu želi povećati utjecaj djece na rješavanje pitanja koja ih se tiču, uputili smo poziv na suradnju učenicima ŠPUD-a oko zajedničkog projekta izrade poticajnih promotivnih materijala za mlade.

Na prvom sastanku je dogovoreno da će učenici kreirati raznovrsne radove s porukama o prevenciji zlostavljanja, među kojima će se odabrati rješenja za plakat, a ostali će se radovi predstaviti na javnoj izložbi u povodu Svjetskog dana prevencije zlostavljanja djece 19. studenoga 2009. Izložba je upriličena u Izložbenom salonu "Izidor Kršnjavi" u ŠPUD-u, a službeno ju je otvorila učenica te škole, opisujući kako su njezine kolege doživjele rad na oblikovanju poruka o prevenciji zlostavljanja djece. Jedan od radova, čiji je autor učenik Borna Aaron Grčević, odabran je kao službeni plakat kojim pravobraniteljica za djecu poziva sve mlade i odrasle na sprečavanje zlostavljanja djece i pružanje podrške žrtvama. Taj je plakat putem "Školskih novina" distribuiran svim školama i drugim institucijama koje rade s djecom.

U nakladi Ureda pravobraniteljice tiskan je i atraktivni katalog izložbe. Svojim radovima mladi autori jasno upozoravaju odrasle kako moraju zaštititi dijete, ali i pronaći put do njega, pobrinuti se da ono razumije da će mu se pomoći u kakvoj god se situaciji zateklo. Svi radovi dostupni su u katalogu izložbe na web stranici pravobraniteljice za djecu.

Nakon zajedničke akcije i izložbe učeničkih radova, učenici su još jednom posjetili Ured. Tom prilikom pravobraniteljica im je zahvalila na suradnji i istaknula kako su njihovi nadahnuti plakati ostavili snažan dojam na brojne posjetitelje izložbe. Izložba je privukla i veliku pozornost tiskanih i elektroničkih medija, a način na koji su se učenici predstavili novinarima bio je vrlo dojmljiv. Učenici su i sami naveli kako su na kraju bili zadovoljni i izložbom i zbivanjima oko nje i kako su ponosni što su sudjelovali u tom projektu.

Djeci i mladima se prilikom posjeta Uredu najčešće predstavlja rad pravobraniteljstva za djecu, nakon čega uvijek slijede njihova pitanja o pravima djece i zanimljiva rasprava o kvaliteti života djece i mladih u Hrvatskoj. Djeca u Ured dolaze s različitim predznanjima o pravima djece, no često informacije, koje ovdje dobiju, prenose svojim prijateljima, roditeljima i učiteljima kroz razgovor, ali i putem školskih časopisa za koje pišu.

Skupina učenika Elektrotehničke škole, Prirodoslovne škole Vladimira Preloga i Klasične gimnazije u Zagrebu, na poziv pravobraniteljice sastala se s njom i njezinim suradnicama te su aktivno raspravljali o tome kako riješiti pojedine aktualne probleme. Osim rasprave o uvođenju zdravstvenog odgoja u osnovne i srednje škole, raspravljalo se i o prihvatljivosti dobne granice od 14 godina za pristanak djeteta na spolni odnos s punoljetnom osobom, koja je tako postavljena hrvatskim propisima, i prijedlogu pravobraniteljice da se ta granica povisi. Posebna tema bila je kako poboljšati komunikaciju pravobraniteljice s djecom. Sudionici sastanka suglasili su se da su sadržaji zdravstvenog odgoja, koji uključuje i spolni odgoj, potrebni, ali zasad nedovoljno zastupljeni u sustavu odgoja i obrazovanja te da ih je nužno na neki način uključiti u obvezne obrazovne sadržaje. Danas djeca o tome više doznaju iz medija nego od nastavnika i drugih stručnjaka koji poznaju i zdravstveni i pedagoško-psihološki aspekt te problematike, što je po mišljenju učenika zabrinjavajuće. Naglasili su, međutim, da predavanja i teorijski pristup djeci nisu privlačni i da nema koristi od nedjelotvornih modela zdravstvenog odgoja koje bi djeca doživjela kao nametanje napornog školskog gradiva.

Pravobraniteljici je bilo osobito važno doznati i stajališta tinejdžera o sadašnjoj zakonskoj odredbi prema kojoj dijete s navršениh 14 godina može dati zakoniti pristanak na spolni odnos s odraslom osobom. Tema ih je zaintrigirala, a dali su i podršku inicijativi pravobraniteljice za promjenu Kaznenog zakona kojom bi se ta granica podigla na 16 godina, što je u skladu s propisima većine zemalja svijeta. Učenici su pokazali spremnost da o toj temi rasprave i sa svojim školskim kolegama te su predložili da u svojim školama pomognu u provođenju ankete o ovom pitanju. Stoga smo poslali ankete u navedene škole, uz obavijest roditeljima, roditeljima te uz detaljno pojašnjenje mladima. Prikupljena mišljenja učenika su obrađena i rezultati su povratno poslani na škole, objavljeni na web stranici pravobraniteljice za djecu te su predstavljeni i učenicima na drugom održanom sastanku, mjesec i pol dana nakon prvog susreta. I tada su učenici iskazali svoje prijedloge o tome kako instituciju pravobraniteljice za djecu učiniti vidljivijom među djecom i mladima te kako djecu bolje informirati o njihovim pravima i o tome kako se mogu zauzeti za svoja prava.

Većina mladih, s kojima smo tijekom ova dva sastanka surađivali i razmjenjivali mišljenja, bili su sedamnaestogodišnjaci koji su se približavali punoljetnosti te smo, nažalost, našu formalnu suradnju s njima morali okončati s obzirom na ovlasti pravobraniteljice za djecu. No pozvali smo ih na daljnju neformalnu suradnju, ali i na aktivan doprinos u stvaranju mreže mladih savjetnika, na način da svoja iskustva prenesu zainteresiranim, mlađim učenicima i pozovu ih na suradnju s Uredom.

Savjetnička mreža mladih pravobraniteljice za djecu

Šireći informacije o savjetničkoj mreži među vršnjacima, mladi s kojima smo surađivali pomogli su u informiranju i pronalaženju novih mladića i djevojaka zainteresiranih za suradnju s pravobraniteljicom. Osim na taj način, putem mreže postojećih organizacija koje okupljaju djecu

i s kojima smo imali uspostavljenu dobru suradnju, okupili smo još zainteresirane djece i mladih u dobi od 13 do 17 godina koji trenutačno čine savjetničku mrežu mladih pravobraniteljice za djecu. Mreža funkcionira kao stalno savjetničko tijelo, a pravila za buduće izbore mladih savjetnika, način nominacije, zastupljenost regija, trajanje mandata i ostalo, donijet će na prvom sljedećem okupljanju sama djeca i mladi. Zbog lakšeg komuniciranja i povezivanja djece osmišljen je i aktiviran poseban internetski forum za članove mreže na kojem djeca i mladi izražavaju i razmjenjuju svoja mišljenja o važnim temama u društvu, a imaju mogućnost i sami birati teme o kojima žele reći svoj stav i predložiti aktivnost. Njihove stavove i mišljenja pravobraniteljica za djecu će pažljivo razmatrati i uzeti u obzir prilikom definiranja svojih stajališta. Na forumu je u tijeku rasprava o organizacijskim pitanjima, nazivu mreže, grafici, ali i o drugim pitanjima koja nisu vezana uz rad mreže, nego su općenito važna za život djece.

Velika vrijednost stalno ustrojenog tijela na nacionalnoj razini i stalne komunikacije s djecom i mladima ogleda se i u činjenici da su upravo članovi savjetničke mreže progovorili o pitanjima koja oni smatraju važnima. Tako se, primjerice, raspravljalo o funkcioniranju vijeća učenika u školama, malverzacijama oko nabave udžbenika, o dežurstvima učenika u školi, o sadržaju i zaštiti privatnosti na web stranicama škole te o opravdanosti uzimanja u obzir ocjena iz vladanja prilikom upisa u srednje škole.

Pravobraniteljica je svoje mlade savjetnike u dvije prigode, za vrijeme pripreme zakonskih prijedloga za Kazneni zakon te prigodom sudjelovanja na međunarodnoj konferenciji posvećenoj djeci čiji su roditelji u zatvoru, pitala o njihovom viđenju ove problematike te je nakon sažimanja rasprave na forumu glas djece uključila u svoje prijedloge i izlaganja.

Teme o kojima je pravobraniteljica željela čuti mišljenje mladih i o kojima se na forumu trenutno još raspravlja su obrazovanje, nasilje, privatnost i internet te zdravlje. Mnoga vrijedna razmišljanja i prijedlozi bit će sadržani u preporukama i dokumentima koje će Ured slati nadležnim institucijama pozivajući se na mišljenja djece.

Osim što su aktualne i važne, ove su teme izabrane i zato što će o njima raspravljati mladi savjetnici drugih pravobranitelja u Europi. Članovi naše savjetničke mreže uključili su se i aktivno sudjeluju i u radu europskog foruma mladih savjetnika pravobranitelja iz Europe, to jest u projektu ENYA (vidi prikaz na str. 175., op. ur.).

Iako su već neko vrijeme komunicirali putem foruma, zanimljivo je da se pravobraniteljica s članovima svoje savjetničke mreže iz dalmatinske i slavonske regije "uživo" upoznala i putem videoveze ostvarila s njima kontakt kad su oni posjetili urede pravobraniteljice u Splitu i Osijeku. To je bilo jedno novo iskustvo, pozdravljeno kao prihvatljivo, zabavno i korisno za djecu, ali i za pravobraniteljicu.

Očekujemo da će nakon konstituirajućeg sastanka, koji je predviđen za početak rujna 2010. godine, savjetnička mreža mladih u Hrvatskoj biti još snažnija i aktivnija te da će sve više utjecati na planiranje aktivnosti i rad Ureda pravobraniteljice za djecu. Idealno će biti, a to je i jedan od ciljeva, da djeca i mladi ne budu poučeni i osposobljeni za sudjelovanje samo u planovima i aktivnostima Ureda pravobraniteljice za djecu, već i u evaluaciji njegova rada.

Tanja Opačak
savjetnica pravobraniteljice za djecu

Konferencija Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe: “Pravo djeteta na uvažavanje njegova mišljenja – pravo na sudjelovanje”

Zagreb, 1. prosinca 2009.

Ured pravobraniteljice za djecu bio je domaćin i organizator tematske konferencije Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe CRONSEE¹ (*Childrens' Rights Ombudspersons' Network in South and Eastern Europe*) pod naslovom “Pravo djeteta na uvažavanje njegova mišljenja – pravo na sudjelovanje”, održane u Zagrebu, u dvorani Tribine Grada Zagreba, 1. prosinca 2009. godine. Suorganizator konferencije bila je norveška organizacija *Save the Children Norway*. Budući da je u toj godini koordinatorica mreže bila pravobraniteljica Mila Jelavić, tematska konferencija održana je u Zagrebu. Tema o dječjim participativnim pravima odabrana je da bi se upozorilo na važnost senzibiliziranja društva kako bi se omogućilo djeci da izraze svoja stajališta o svim pitanjima koja se na njih odnose, ali i sa željom da institucije pravobranitelja za djecu u Jugoistočnoj Europi kritički preispitaju vlastiti rad i utvrde koliko u njemu ima prostora za izravno i autentično participiranje/sudjelovanje djece.

Pravo djeteta na sudjelovanje utemeljeno je u članku 12. *Konvencije o pravima djeteta* u kojem se navodi: *Države stranke će osigurati djetetu, koje je sposobno oblikovati svoje osobno mišljenje, pravo na slobodno izražavanje svog mišljenja o svim pitanjima koja se na njega odnose, i uvažavati to mišljenje u skladu s dobi i zrelošću djeteta*. Poticanje ostvarivanja tog prava – kroz osnaživanje djece, podizanje razine svijesti u društvu o važnosti njihova sudjelovanja i pronalaženje učinkovitih modela uključivanja djece u donošenje odluka u svim područjima njihova života – jedan je od važnih ciljeva programa Vijeća Europe “Izgradnja Europe za djecu i s djecom”, koji ističe ulogu djeteta kao subjekta i nositelja prava, nasuprot pasivnoj poziciji djeteta koje je samo objekt zaštite odraslih.

Ostvarivanje tog prava djece povezano je s nizom čimbenika i izazova. S jedne strane, nužno je izbjeći zamke prividnog, manifestacijskog “sudjelovanja” djece u kojem se djeca koriste kao “ukras” ili im se nameće uloga nekoga tko će svojim izjavama, crtežima, glumom ili raznim drugim oblicima stvaralačkog izraza potvrditi ono što su odrasli u njihovo ime sami odlučili. S druge strane, nužno je razbiti otpor i predrasude odraslih koji smatraju da djeca nisu sposobna stvarno sudjelovati u donošenju odluka, čak i kad se one tiču njih samih, da ih ne treba time “opterećivati”. Usto, naravno, ne valja prevladati samo nepovjerenje odraslih u djecu, već i nepovjerenje djece u odrasle koje je često utemeljeno na lošem iskustvu. Potrebno je pažljivo graditi to povjerenje, ali i osnažiti mlade i poučiti ih kako ustrajati u svome zahtjevu da ih se sasluša i čuje.

U radu konferencije u Zagrebu sudjelovali su predstavnici pravobranitelja iz Bosne i Hercegovine, Republike Srpske, Crne Gore, Grčke, Hrvatske, Kosova, Rumunjske, Slovenije,

¹ CRONSEE je neformalna mreža nezavisnih institucija za zaštitu prava djece na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini koja je osnovana 2006. godine na inicijativu norveške organizacije *Save the Children Norway SEE*, točnije njezinog regionalnog ureda za Jugoistočnu Europu i Pokrajinskog pravobranitelja Autonomne pokrajine Vojvodine. Njezina svrha je suradnja i uzajamno osnaživanje pravobraniteljstava za djecu u zemljama Jugoistočne Europe te promicanje i razmjena dobre prakse u zaštiti prava djece. Hrvatska se pridružila mreži 2007., a do danas je broj njezinih članica višestruko povećan. Članice mreže danas su predstavnici pravobranitelja iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Republike Srpske, Bugarske, Crne Gore, Cipra, Grčke, Hrvatske, Kosova, Makedonije, Rumunjske, Slovenije, Srbije i AP Vojvodine. Potkraj svake godine izabire se novi koordinator rada CRONSEE-a za sljedeću godinu.

Srbije i Autonomne pokrajine Vojvodine. Većina ih je prikazala primjere iz prakse u ostvarivanju sudjelovanja djece u procesu odlučivanja u školama i lokalnoj zajednici te različite modele kojima pravobranitelji za djecu potiču sudjelovanje djece i promiču to važno pravo. Uvodna izlaganja održali su pravobraniteljica Mila Jelavić i Ahmed Pjano, voditelj programa Regionalnog ureda organizacije *Save the Children Norway SEE*, sa sjedištem u Sarajevu.

Mila Jelavić je istaknula važnost angažiranja pravobranitelja u afirmiranju pozicije djeteta kao subjekta i nositelja prava, nasuprot njegovoj prevladavajućoj pasivnoj ulozi koju mu društvo najčešće dodjeljuje, tretirajući ga kao objekt zaštite. Upozorila je kako odrasli najčešće nisu spremni prihvatiti dijete kao ravnopravnog sugovornika, niti razmišljaju o njemu kao subjektu koji ima vlastito viđenje i stajalište o situaciji u kojoj se nalazi i kojemu treba osigurati mogućnost iskazivanja tog stajališta, što otežava ostvarivanje prava djece na sudjelovanje.

Ahmed Pjano analizirao je iskustva pravobranitelja za djecu u Jugoistočnoj Europi u području uspostavljanja komunikacije s djecom. Djeca moraju imati što više prilika susresti se sa svojim pravobraniteljem, razgovarati s njim o svojem životu i prenijeti mu izravno svoje pritužbe i prijedloge, istaknuo je. Stoga je važno da uredi pravobranitelja budu otvoreni za djecu, a posebno su dragocjene inicijative osnivanja dječjih savjeta ili skupina koje funkcioniraju kao savjetodavno tijelo pravobranitelja. Budući da dječji pravobranitelj govori u ime djece i zagovara njihova prava, u tom su mu poslu neophodne aktualne informacije o stajalištima djece i njihovom viđenju pojedinih problema, kao i dječje preporuke i sugestije o učinkovitijem načinu i oblicima rada pravobranitelja. Na taj se način osnažuje i pozicija pravobranitelja kao glasnogovornika djece u društvu općenito.

Naglasio je kako je važno pronaći način na koji će se i mlađoj djeci, uključujući i onu predškolske dobi, omogućiti iskazivanje mišljenja i stajališta o raznim aspektima svojeg života, primjerice, crtežom ili kratkom porukom, kako bi i tim putem ostvarila pravo na sudjelovanje, koje im pripada kao članovima društvene zajednice. Gotovo svi pravobranitelji za djecu u Jugoistočnoj Europi susreću se s istim problemima i ograničenjima te je njihova komunikacija s djecom najčešće jednosmjerna, rekao je, što znači da se, u pravilu, više govori djeci nego što se djecu sluša. Nužno je stoga iznalaziti učinkovite modele koji potiču djecu na izražavanje mišljenja. Potrebne su prilike i okolnosti koje to omogućuju, a također i vještine pravobranitelja i njihovih suradnika koji će olakšati takvu dvosmjernu komunikaciju. Pjano je predložio i da se djecu uključi u zajednička istraživanja relevantnih tema o djeci i mladima, kao i da se s njima aktivno surađuje pri izradi informacija za djecu i mlade.

Primjere praktičnog ostvarivanja prava djece na sudjelovanje, uz neizbježne teškoće i nespornazume, ali i obećavajuće modele rada, prikazali su zatim predstavnici pravobranitelja za djecu iz drugih zemalja. Nataša Jović iz Srbije navela je primjere kršenja i zaštite prava djeteta na uvažavanje njegovog mišljenja u obrazovnom procesu u osnovnoj školi, čime se bavio i pravobranitelj, odnosno zaštitnik građana Srbije. Čak i u slučajevima kada se državni organi bave zaštitom prava učenika, učenici su isključeni iz tog procesa i njihov glas se u pravilu ne čuje, istaknula je N. Jović. Marija Kordić, zamjenica pravobranitelja AP Vojvodine za prava djece, opisala je nekoliko primjera sudjelovanja djece u okviru škole te opisala aktivnosti koje se odvijaju kroz "Dane otvorenih vrata" u Uredu pravobranitelja te kroz posjete školama. Pravobraniteljica za djecu Republike Srpske, Nada Grahovac, izvijestila je o izazovima sudjelovanja djece u školi i lokalnoj zajednici. Svim ovim izlaganjima zajednički je naglasak na nužnosti senzibiliziranja i educiranja svih odraslih, a posebno nastavnika, socijalnih radnika i stručnjaka koji rade s djecom.

Zanimljiv model uključivanja mladih u rad pravobranitelja, kroz osnivanje *Savjetodavnog odbora mladih*, koji čini 30 djece u dobi od 13 do 17 godina, prikazala je predstavnica grčkog pravobranitelja Niki Bafa. Vrijednost tog tijela je i u tome što su mladi savjetnici odabrani iz široke baze učenika iz cijele Grčke tijekom ostvarivanja projekta pod nazivom "Upoznaj svog pravobranitelja!". U sklopu tog projekta djelatnici Odjela za prava djece pri Uredu pravobranitelja Grčke posjetili su brojne škole kako bi učenike informirali o *Konvenciji o pravima djeteta* i pružili im mogućnost da iskažu svoje ideje i raspravljaju o važnim temama koje utječu na njihov svakodnevni život. Tako su došli u kontakt s velikim brojem motiviranih mladih ljudi koji su

željeli dati svoj doprinos ostvarivanju dječjih prava. U siječnju 2009. osnovan je prvi *Savjetodavni odbor mladih*, koji se sastaje četiri puta godišnje i iskazuje pravobranitelju svoja mišljenja o pitanjima važnim za djecu i mlade kao što su ostvarivanje prava na izražavanje vlastitog mišljenja, sudjelovanje u upravnim tijelima škole, diskriminacija i jednakopravnost djece, vršnjačko nasilje i druge aktualne teme.

Tone Dolčič, zamjenik zaštitnika ljudskih prava Republike Slovenije, prikazao je aktivnosti kojima se u Sloveniji pokušava povećati prisutnost i utjecaj djece u javnom životu. Osobito uspješno bilo je uključivanje djece u rad Međunarodne konferencije o dječjim pravima i zaštiti djece od nasilja, održane u Ljubljani 6. i 7. listopada 2009. u glavnoj dvorani Slovenskog parlamenta. Konferenciju su, pod pokroviteljstvom predsjednika države, organizirali Ministarstvo vanjskih poslova, zaštitnik ljudskih prava Republike Slovenije i Slovenski parlament. Djeca su tom prilikom sudjelovala kao aktivni članovi i voditelji panela uz pojedine teme, kao izvjestitelji o projektima u kojima su sudjelovala te kao izvjestitelji o radu Dječjeg parlamenta i dječjih foruma, a participirala su i kao evaluatori konferencije. Tom prilikom djeca su postavljala brojna pitanja, a također i prenijela važne poruke političarima, predstavnicima izvršne vlasti i drugim sudionicima konferencije.

Ester Radmilo iz hrvatskog Ureda pravobraniteljice za djecu prikazala je rad dječje savjetodavne skupine koja je dosad u više navrata uspješno savjetovala pravobraniteljicu. Prva takva skupina, u kojoj je bilo dvanaestoro djece, učenika osnovnih i srednjih škola iz Čakovca, Osijeka, Rijeke, Splita i Zagreba, okupila se 22. rujna 2008. u zagrebačkom Uredu pravobraniteljice za djecu. Upravo su oni bili prvi kritičari i savjetnici koji su usmjerili rad na stvaranju savjetničke mreže pravobraniteljice. Njihova su stajališta i ocjene pomogli boljem razumijevanju pojedinih tema. Primjerice, djeca su opisala svoje viđenje problema u funkcioniranju učeničkih vijeća u školama, kao i teškoće koje izviru iz samog načina izbora učeničkih predstavnika, dala su prijedloge za uređenje web stranice Ureda pravobraniteljice i ideje za uspješniju komunikaciju s djecom. Nakon toga organizirani su i drugi tematski susreti s djecom.

U tim susretima srednjoškolci su iskazivali svoje viđenje pitanja uvođenja zdravstvenog odgoja i obrazovanja u škole, posebno u vezi sa sadržajima spolnog odgoja. Srednjoškolci su osobito uspješno sudjelovali u razjašnjavanju poteškoća vezanih uz organizaciju praktične nastave i učeničke prakse i naukovanja u strukovnim i obrtničkim školama. Na sastancima s pravobraniteljicom te sudjelujući u stručnoj raspravi o temi "Zaštita djece od gospodarskog iskorištavanja", održanoj 21. studenoga 2008. u Osijeku, oni su pripomogli oblikovanju prijedloga koji su uvršteni u tekst Zakona o strukovnom obrazovanju. Upozorili su pravobraniteljicu da su preopterećeni time što se teorijska i praktična nastava u nekim školama održavaju u istom danu te su upozorili na teškoće u organiziranju prakse i naukovanja, pojave izrabljivanja, neplaćanja za njihov rad, neprimjerene zaštite na radu, slabosti u sadržaju i organizaciji naukovanja i prakse te su iskazali i svoje prijedloge. Budući da je pravobraniteljica ovlaštena predlagati donošenje ili izmjenu zakonskih propisa, ona je svoje i učeničke prijedloge prosljedila Ministarstvu obrazovanja, znanosti i športa kao predlagatelju Zakona. Uz posredovanje pravobraniteljice i njezino animiranje stručne javnosti ti su prijedlozi na koncu uključeni u Zakon o strukovnom obrazovanju. I taj primjer potvrđuje da je općenito pri donošenju propisa, primjerice u obrazovanju i drugim područjima koja se tiču djece, potrebno i korisno uključiti djecu, jer ona nedvojbeno mogu dati vrijedne prijedloge i pomoći sagledavanju pojedinih problema iz djetetove perspektive. Dakako, pritom je važno i kontinuirano osluškivati poruke djece i omogućiti trajnu uzajamnu razmjenu informacija.

Što pravobranitelji ili *ombudsmani* za djecu trebaju činiti kako bi potaknuli djecu na sudjelovanje i pridonijeli širenju prostora za njihovo aktivno i djelotvorno sudjelovanje u donošenju odluka u školi ili lokalnoj zajednici, bila je intrigantna tema rasprave u kojoj su sudjelovali gotovo svi gosti na konferenciji. Za sudjelovanje, kao i za ostvarivanje svih dječjih prava, nužno je informirati i osnažiti djecu. Ali sama znanja i vještine, bez spremnosti odraslih da ih prihvate kao subjekte i nositelje prava, nisu dovoljni, zaključeno je. Odlučujući korak je u senzibiliziranju, osvješćivanju i, napokon, upozoravanju odraslih na zakonsku obvezu uvažavanja dječjeg mišljenja pri odlučivanju o pitanjima koja se odnose na njih.

Zanimljivo je da je Tematska konferencija CRONSEE-a privukla pozornost medija, a neki od njih su pritom u središte ispravno stavili dječje pravo, a ne samu konferenciju. Tako su u središnjem dnevniku HTV-a o svojem aktivizmu govorila djeca članovi Dječjeg gradskog vijeća Velike Gorice koja su objasnila što je njihova uloga, kako gradonačelnika izvješćuju o tome koje su najžurnije i najvažnije potrebe i želje djece u gradu te zahtijevaju da ih izvijesti što će i kada poduzeti u vezi s time.

Ured pravobraniteljice za djecu je tijekom 2010. nastavio okupljati djecu i u svojim regionalnim uredima u Splitu i Osijeku, pozivajući ih da svojim prijedlozima i savjetima pomognu pravobraniteljici u radu. Djeca su pozvana na redovito kontinuirano komuniciranje i razmjenu mišljenja o pojedinim temama sa savjetnicima pravobraniteljice, ali i međusobno, putem e-foruma. Tako je nastala savjetnička mreža pravobraniteljice za djecu, koju čini tridesetak djece u dobi od 13 do 17 godina. U *on-line* raspravama među mladim savjetnicima pravobraniteljice posebno su se aktualnim pokazale teme: obrazovanje, nasilje, zaštita privatnosti na internetu i zdravlje. Ova mreža postala je dio mreže mladih savjetnika europskih pravobranitelja za djecu – ENYA (*ENOC Network of Youth Advisors*) te će se tim putem mladima omogućiti i razmjena mišljenja s vršnjacima iz drugih europskih zemalja i sudjelovanje na međunarodnim konferencijama o pravima djece.

Maja Flego
Ured pravobraniteljice za djecu

ENOC-ova mreža mladih savjetnika – ENYA

Nacionalne institucije za ljudska prava trebaju osmisliti posebno prilagođene programe konzultacija i maštovite strategije komuniciranja da bi se osiguralo puno poštovanje članka 12. Konvencije. Treba uspostaviti čitavu lepezu načina na koje djeca mogu komunicirati s institucijama.

(UN Odbor za prava djeteta, Opći komentar br. 2, stavak 17)

Tijekom Godišnje konferencije Europske mreže pravobranitelja za djecu (*European Network of Ombudspersons for Children - ENOC*), održane u rujnu 2009. u Parizu, na kojoj je glavna tema bila promicanje i zaštita najboljeg interesa djeteta, zahvaljujući sudjelovanju skupina mladih savjetnika pravobranitelja iz Francuske i Sjeverne Irske dogodila se nova dinamika i razvila važna rasprava među članovima ENOC-a. Na temelju takvog pozitivnog iskustva nastala je ideja o osnivanju međunarodne mreže djece i mladih koji će savjetima pomagati rad pravobranitelja te na neki način i “testirati” spremnost tih institucija na dvosmjernu komunikaciju i suradnju s djecom.

Zanimanje za sudjelovanje u ovom projektu iskazale su 22 institucije pravobranitelja za djecu, a među njima i Ured pravobraniteljice za djecu iz Hrvatske. Predstavnici tih institucija sastali su se tijekom veljače 2010. u Parizu kako bi se dogovorili o tome kako će se organizirati rad međunarodne mreže djece i mladih koji će savjetovati pravobranitelje. Dogovoreno je pokretanje ENYA (*ENOC Network of Youth Advisors*) projekta čija je svrha aktivno uključiti djecu i mlade u rad ENOC-a i dati im priliku da se njihov glas čuje na razini koja prelazi nacionalne okvire, na europskoj razini. Djeca i mladi, kao nositelji prava i “stručnjaci” za vlastiti život i okolinu u kojoj odrastaju, kroz ovaj projekt mogu podijeliti svoja iskustva te pravobraniteljima za djecu dati jasnu predodžbu o tome što oni uočavaju kao problem, te što konkretno treba učiniti kako bi se osigurala zaštita i promicanje prava utjelovljenih u *UN-ovoj Konvenciji o pravima djeteta*.

Glavni ciljevi ENYA projekta bili su potaknuti i olakšati komunikaciju među vijećima mladih, pripremiti ih za aktivno sudjelovanje na sljedećoj Godišnjoj konferenciji ENOC-a u listopadu 2010., omogućiti veći utjecaj prilikom odlučivanja o dječjim pravima na nacionalnoj i međunarodnoj razini te nastaviti razvijati načine njihova sudjelovanja u donošenju preporuka.

ENOC-ova mreža mladih savjetnika ili ENYA započela je svoje djelovanje putem elektroničkog foruma na kojem mladi razmjenjuju mišljenja i prijedloge u vezi s odabranim temama važnim za život djece i mladih. Službeni jezik koji se koristi na forumu ENYA-e je engleski (zbog troškova prevođenja i vremena potrebnog za prevođenje). Elektronički forum također predstavlja izvor informacija o savjetničkim tijelima mladih te njihovim aktivnostima.

Većina institucija, članica ENOC-a, stvorile su i/ili razvijaju savjetodavna vijeća mladih, savjetodavne odbore ili druga slična tijela sastavljena od djece i mladih. Ova tijela, postupajući u svojstvu savjetnika pravobranitelja, integrirana su unutar struktura ureda pravobranitelja za djecu te je važno sveukupno razumijevanje njihove funkcije, aktivnosti i izazova s kojima se suočavaju.

Djelatnici, koji se u nacionalnim uredima bave radom i komunikacijom s djecom, prihvatili su izazov da djeluju kao ENYA koordinatori te na taj način ostvaruju povezanost između ENYA operativne ekipe s jedne i njihovih nacionalnih savjetničkih tijela s druge strane. Oni su također zaduženi za poticanje savjetnika da se aktivno uključe i sudjeluju u raspravama o temama postavljenim na ENYA forumu. Konačno, koordinatori ujedno djeluju i kao moderatori na

elektroničkom forumu da bi se rasprava održavala živom te da bi pomogli mladim ljudima u kreiranju jasnijih i argumentiranih komentara i prijedloga.

Da bi ENYA ostvarila svoj puni potencijal i smisao, bilo je potrebno poduzeti niz koraka. Nakon pripremnih radnji, dogovorenih krajem veljače u Parizu, 7. travnja 2010. ENOC je pokrenuo ENYA elektronički forum. Ova "virtualna mreža mladih" trenutno je povezana s web stranicom francuskog pravobranitelja za djecu, a predviđa se povezivanje foruma s ENOC-ovom web stranicom.

ENYA forum se sastoji od tri glavna dijela:

1. Prostor za raspravu o različitim temama

Ovaj je dio isključivo posvećen mladima. Oni mogu postavljati svoje komentare, podijeliti i usporediti njihova vlastita, ali i nacionalna iskustva s mladima iz drugih europskih zemalja unutar ENOC-a i dati prijedloge za djelovanje. Poželjno je da se sve teme prvo rasprave na nacionalnoj razini, s obzirom na to da nisu svi članovi nacionalnih tijela mladih ujedno i članovi ENYA foruma. Nakon rasprave na nacionalnoj razini, zaključke, ali i vlastita mišljenja i komentare, mladi, koji su se prijavili za sudjelovanje u radu europskog foruma, mogu uputiti vršnjacima iz međunarodne mreže na engleskom jeziku.

Za Godišnju konferenciju pravobranitelja za djecu 2010. godine, za raspravu su odabrane četiri teme vezane uz prava djece: obrazovanje, zaštita privatnosti i rizici vezani uz uporabu novih tehnologija, zdravlje te nasilje. Osim ovih tema, postoji tema *Razno*, što je prostor u kojem mladi imaju priliku predstaviti se i bolje se upoznati te predložiti za raspravu neke nove teme koje su po njihovom mišljenju važne.

2. Prostor za predstavljanje svih savjetničkih tijela (vijeća, odbori i sl.) koja sudjeluju u radu ENYA foruma

Ovaj dio sadrži opće podatke sastavu, nadležnosti, načinu funkcioniranja te aktivnostima nacionalnih savjetodavnih tijela. Redovito ažuriranje aktivnosti svakog nacionalnog odbora osiguravaju koordinatori u projektu.

3. Prostor za razmjenu informacija koordinatora i moderatora

Ovaj dio koordinatorima i moderatorima pruža priliku da razmijene iskustva iz prakse kao nacionalni koordinatori, ali i kao ENYA moderatori. Oni imaju mogućnost podijeliti informacije, razmijeniti mišljenja i dati prijedloge za inovacije te poboljšanje funkcioniranja ENYA-e.

Drugi sastanak koordinatora/moderatora održan je početkom lipnja 2010. na Malti. Bila je to prilika za sagledavanje i analizu funkcioniranja foruma, uz isticanje jakih i slabih točaka u ostvarenoj prvoj fazi projekta. Kao najvrednije istaknuto je aktivno sudjelovanje 50 mladih na forumu. Od tog broja, dio je bio i iz Hrvatske. Prema saznanjima, koja smo imali, djeca i mladi su uživali čitajući mišljenja i komentare svojih vršnjaka iz drugih država te razmjenjujući svoja iskustva. Zanimljivo je da su istaknuli kako je velika vrijednost upoznavanje različitih kultura i načina funkcioniranja sustava u zemljama sudionicama projekta. Tema obrazovanja, naravno, bila je omiljena i najposjećenija na forumu, s obzirom na to da su za nju djeca i mladi doista pravi stručnjaci. Ali i unutar drugih tema i podtema raspravljalo se na vrlo zanimljiv način i pojavila su se svježja razmišljanja i zamisli koje vrijedi dalje poticati i razvijati.

Uočene su i brojne teškoće s kojima su se susretala djeca, ali i koordinatori. Primjerice, još uvijek premali broj aktivno sudjeluje na forumu, s obzirom na broj registriranih korisnika foruma. Neki redovito posjećuju i čitaju forum, no ne ohrabre se ostaviti komentar. Jedan od mogućih razloga je i to što su postojali određeni tehnički problemi, no i to što engleski jezik većini nije materinji pa se ponekad osjećaju nespremni ravnopravno komunicirati. Isto tako, vrijeme pokretanja foruma nije bilo idealno, s obzirom da se bližio kraj školske godine pa su svi imali puno obveza i teže su odvajali vrijeme za sudjelovanje na raspravama. Usto su djeca i mladi prigovorili da je odjednom postavljeno previše tema i potpitanja, tako da su bili "preplavljeni", a osjećali su se obveznim odgovarati na sva pitanja. Osim toga, dali su primjedbu da dizajn foruma nije dovoljno naklonjen djeci te da premalo koristi boje. Stoga je na forumu otvoren poziv za prijedloge za poboljšanje izgleda foruma, a otvorena je i neka vrsta natječaja među članovima za idejno rješenje logotipa ENYA projekta. Na temelju iskazanih prigovora i prijedloga dogovorene su smjernice i plan za buduće djelovanje na forumu.

Na sastanku je bilo važno dogovoriti i način te pripremu sudjelovanja mladih na godišnjoj konferenciji ENOC-a koja će se održati 7., 8. i 9. listopada 2010. u Strasbourgu, s temom "Slušanje djece i njihovo uključivanje u promicanje i implementaciju dječjih prava". Poseban cilj ENYA projekta je osigurati smisleno i učinkovito sudjelovanje mladih ljudi, dajući im priliku da iskažu svoje mišljenje o odabranim temama. Oni će, nakon rasprava na forumu, imati priliku u raspravi s pravobraniteljima iskazati svoja mišljenja i istaći svoja gledišta o ostvarivanju svojih prava. Djeca i mladi će moći formulirati svoje prijedloge te će sudjelovati u izradi zajedničke preporuke.

Konferencija ENOC-a pružit će jedinstvenu priliku da se mladi ljudi iz svih dijelova Europe uključe u ENOC-ove aktivnosti te da i sami sudjeluju u radu konferencije. Očekuje se sudjelovanje 35 do 45 mladih, po dvoje predstavnika iz svakog nacionalnog vijeća. Oni će se tijekom prvog dana upoznavati, družiti te razgovarati o projektu, a drugog će dana organizirati vlastite, paralelne sjednice i raditi na prijedlozima za četiri teme prethodno raspravljene na elektroničkom forumu. Istodobno će i pravobranitelji raditi u četiri tematske skupine. Zatim će djeca i mladi pravobraniteljima predstaviti svoje zaključke na zajedničkom sastanku te će uslijediti razmjena mišljenja, pitanja i rasprava, što će rezultirati zajedničkom izjavom i preporukama o zadanim temama. Preporuke će se koristiti na nacionalnoj i europskoj razini kao alat za promicanje prava djece u vezi s navedenim temama, ali i kao alat za promicanje sudjelovanja djece na svim razinama i u svim područjima.

Nadamo se da će ENOC i njegove članice u potpunosti iskoristiti priliku za integriranje djece i mladih u svoje aktivnosti kao izraz dugoročne težnje da se glas djece čuje na višim razinama i da odrasli, uključujući sve zainteresirane dionike, poboljšaju primjenu i poštovanje načela i odredbi *UN-ove Konvencije o pravima djeteta*. Važno je napomenuti i da projekt ENYA podržava Europska komisija.

Kako bi se jamčio kontinuitet ENYA projekta i tako ga se pretvorilo u dugoročnu suradnju među mladima u Europi, ali i održivu suradnju između mladih i pravobranitelja za djecu u okvirima ENOC-a, u Strasbourgu se očekuje sastavljanje i prihvaćanje smjernica za buduće djelovanje ENYA-e.

Tanja Opačak
savjetnica pravobraniteljice za djecu

DIJETE I DRUŠTVO

*Iz UNICEF-ovog
ureda za Hrvatsku*

*From the UNICEF
Office for Croatia*

*Aus dem UNICEF
Büro für Kroatien*

DIJETE I DRUŠTVO

Novosti iz UNICEF-ovog ureda za Hrvatsku

Nova predstojnica UNICEF-ovog ureda za Hrvatsku

U veljači 2010. godine na mjesto predstojnice UNICEF-ova ureda za Hrvatsku stupila je mr.sc. Lora Vidović koju je na to mjesto imenovao Regionalni ured UNICEF-a u Ženevi.

Lora Vidović izgradila je uspješnu karijeru u području zaštite i promicanja prava djece. Od 2006. do ovoga imenovanja Lora Vidović je obnašala dužnost zamjenice pravobraniteljice za djecu u našoj zemlji te je do sada sudjelovala kao predstavnica Hrvatske u mnogobrojnim međunarodnim konferencijama i događanjima vezanim uz ljudska prava i prava djeteta. Na mjestu predstojnice za Hrvatsku naslijedila je Tanju Radočaj koja je imenova predstavnicom UNICEF-a u Bugarskoj u listopadu 2009. godine.

Pregled aktivnosti na sredini Plana programskih aktivnosti Vlade Republike Hrvatske i UNICEF-a

Krajem 2009. godine održane su konzultacije o napretku u ispunjavanju ciljeva Plana programskih aktivnosti Vlade Republike Hrvatske i UNICEF-a. Tijekom konzultacija zaključeno je da je većina aktivnosti Plana ostvarena sukladno planiranim ciljevima u području zaštite djece od nasilja, zlostavljanja i izrabljivanja. Tijekom konzultacija raspravljalo se o mogućoj ulozi UNICEF-a u smanjivanju posljedica gospodarske krize na djecu i obitelji u krizi.

Aktivnosti obilježavanja 20. obljetnice Konvencije o pravima djeteta

Obilježavanje 20. obljetnice *Konvencije o pravima djeteta* Ujedinjenih naroda započelo je otvaranjem UNICEF-ovog info centra i trgovine u Ilici 8, u središtu Zagreba početkom studenoga 2009. godine. Prostor, koji je primarno namijenjen građanima i donatorima UNICEF-a, omogućila je Vlada Republike Hrvatske.

Obilježavanje se nastavilo na trećem susretu Mreže škola bez nasilja koji je ove godine u Opatiji okupio petstotinjak djece, učitelja i roditelja u zajedničkoj raspravi o smanjivanju nasilja. Posebna gošća ovogodišnje Mreže bila je Sarah Jalušić, dobitnica nagrade 'Luka Ritz'. Uz Saru, na trećem susretu Mreže škola bez nasilja prisustvovao je i državni tajnik Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Dražen Vikić-Topić, koji već niz godina zajedno s obitelji redovito donira UNICEF-ove programe, ravnateljica Uprave pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Vini Rakić te savjetnica pravobraniteljice za djecu Ana Pezo.

Prvi Filmski festival o pravima djece, održan u kinu Europa od 20. do 22. studenoga zaokružio je aktivnosti obilježavanja 20. obljetnice *Konvencije o pravima djeteta*. Na festivalu je prikazano dvadesetak većinom nagrađivanih dokumentarnih filmova iz cijeloga svijeta te najbolje od stvaralaštva djece i mladih u Hrvatskoj. Festival je otvorio američki producent Tom Grant, čiji je film "Posljednji inč" prikazan prvoga dana festivala. Uz odrasle goste Festival je zadnjega dana ugostio mlade autore iz Zaprešića, Čakovca, Koprivnice, Karlovca, Gunje, Zadra i drugih mjesta. Na kraju Festivala dodijeljeno je i priznanje Josipu Kruniću, voditelju Studija kreativnih ideja iz Gunje za doprinos dječjem filmskom stvaralaštvu. Festival su zajedno organizirali Ured UNICEF-a za Hrvatsku i Hrvatski filmski savez pod pokroviteljstvom Vlade Republike Hrvatske, uz potporu brojnih profesionalaca iz svijeta filma te drugih partnera. U sklopu festivala održana su i dva susreta mladih autora s afirmiranim redateljima i producentima. Na oba okrugla stola mladi su autori tražili više potpore u svome stvaralaštvu. Tijekom Festivala održana je i izložba fotografija o pravima djece autorice Nene Lukin.

mr. sc. Gorana Dojčinović

DIJETE I DRUŠTVO

Prikazi dokumenata

Documents' Reviews

Darstellung von Dokumenten

DIJETE I DRUŠTVO

Ratifikacija Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava

Republika Hrvatska je ratificirala Europsku konvenciju o ostvarivanju dječjih prava¹. Ova je Konvencija donesena još 1996. godine u krilu Vijeća Europe, a stupila je na snagu četiri godine kasnije. Svojim odredbama nadopunjuje i razrađuje načine ostvarivanja prava djece, koja su utvrđena jednim globalnim instrumentom – *Konvencijom o pravima djeteta*² koja je predvidjela specifična, postupovna prava djece.³

Kako bi se prava djece osnažila, Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava je na regionalnoj razini pokušala ojačati primjenu tih prava, usredotočujući se na obiteljskopravne postupke. Ona ističe kako djeci trebaju biti pružene informacije da bi im se omogućilo promicanje njihovih prava i interesa, uz pridavanje dužnog značaja mišljenju djece, u skladu s njihovom dobi i zrelosti. Konvencija polazi i od važnosti uloge roditelja u zaštiti i promicanju prava i najboljih interesa djece, uz navod da i država mora biti uključena u njihovu zaštitu i promicanje. U slučaju sukoba, članovi obitelji potiču se da prvo pokušaju postići sporazum, a tek onda pokrenu sudski postupak.

Konvencija se odnosi na svu djecu koja nisu navršila osamnaest godina (čl. 1. Konvencije), neovisno je li dijete prije toga steklo poslovnu sposobnost, jer je to uobičajena dob kad se u državama članicama Vijeća Europe stječe punoljetnost.

Konvencija osigurava djeci postupovna prava u obiteljskopравnim postupcima, određuje ulogu sudbenih tijela⁴ pri ostvarivanju tih prava, ulogu zastupnika djece,⁵ te predviđa osnivanje Stalnog odbora koji treba pratiti provedbu Konvencije.

Kao postupovna prava djeteta, koja države članice moraju dati djeci, Konvencija navodi:

- pravo da se s djetetom, za koje se prema unutarnjem pravu smatra da ima dovoljnu sposobnost razumijevanja, savjetuje i da ono može izraziti svoje mišljenje, da bude obaviješteno o mogućim posljedicama koje bi nastale u skladu s tako iskazanim mišljenjem i o mogućim posljedicama bilo koje odluke (čl. 3. Konvencije), te
- pravo da dijete može zahtijevati, osobno ili posredstvom drugih osoba ili tijela, posebnog zastupnika u postupcima pred sudbenim tijelima, kad postoji sukob interesa s osobama koje su nositelji roditeljske odgovornosti, odnosno koje su njegovi zakonski zastupnici (čl. 4. Konvencije).

¹ Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 1/2010 i 3/2010, u daljnjem tekstu: Konvencija.

Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava (*European Convention on the Exercise of Children's Rights*, ETS No. 160; u daljnjem tekstu Konvencija) sastavljena je 25. siječnja 1996. godine u Strasbourgu, a stupila je na snagu dana 1. srpnja 2000. godine. Konvenciju je potpisalo 27 država, a ratificiralo njih 14, u odnosu na koje je Konvencija i stupila na snagu (Austrija, Cipar, Češka Republika, Francuska, Hrvatska, Njemačka, Grčka, Italija, Latvija, Poljska, Slovenija, Makedonija, Turska i Ukrajina). Republika Hrvatska potpisala je Konvenciju 1999. godine. Konvencija je za Republiku Hrvatsku stupila na snagu 1. kolovoza 2010. godine.

(Neslužbeni) prijevod Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava objavljen je u ovom časopisu 2004. godine, uz kratak popratni tekst (Hrabar, D. /2004/ Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava: Strasbourg, 25. siječnja 1996. Dijete i društvo, 6 (1) 69-80).

Iscrpan prikaz ovog međunarodnog ugovora: Hrabar, D. (1996) Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava: nov prilog promicanju dječjih prava, 46 (4), 391-403.

² Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 15/1990, Narodne novine – Međunarodni ugovori, 12/1993, 20/1997.

³ Više o postupovnim pravima djece, ali i o *Konvenciji o pravima djeteta*: Hrabar, D. (2007) Obiteljsko pravo. U: Alinčić et al. Narodne novine, Zagreb, 2007, 224-234.

⁴ Pod sudbenim tijelima u smislu čl. 2. st. 1. t. a. Konvencije smatraju se i sudovi i upravna tijela nadležna za odlučivanje u obiteljskopравnim postupcima.

⁵ Kao zastupnici djece označeni su roditelji ili druge osobe ili tijela ovlaštena za ostvarivanje svih ili nekih roditeljskih odgovornosti (čl. 2. st. 1. t. b. Konvencije).

Povrh ovih prava, Konvencija u odredbi čl. 5. poziva države da razmotre mogućnost može li se djeci dati:

- pravo zahtijevati da im pomaže prikladna osoba koju sami izaberu kako bi im pomogla izraziti njihovo mišljenje;
- pravo zahtijevati osobno ili uz pomoć drugih osoba ili tijela, imenovanje posebnog zastupnika, koji u odgovarajućim slučajevima može biti odvjetnik;
- pravo imenovati svojega vlastitog zastupnika;
- pravo ostvarivati neka ili sva prava koja imaju stranke u takvim postupcima.

Svaka država je obvezana odrediti najmanje tri postupka u kojima će se primjenjivati postupovna prava iz Konvencije, a Republika Hrvatska je izabrala pet postupaka i to:

- **postupak odlučivanja o roditeljskoj skrbi tijekom brakorazvodnog postupka roditelja** (čl. 294. - 299. Obiteljskog zakona, kad sud odlučuje s kojim će roditeljem dijete živjeti, o sadržajima roditeljske skrbi te o načinu održavanja susreta i druženja s roditeljem, odnosno maćehom ili očuhom), zatim

- **postupke u kojima se odlučuje o ostvarivanju roditeljske skrbi** (čl. 100. - 107. Obiteljskog zakona, a odnose se na izvanparnične postupke radi donošenja odluke s kojim će roditeljem dijete živjeti, o načinu održavanja susreta i druženja djeteta kad roditelji ne žive u obiteljskoj zajednici, o ograničenju ili zabrani susreta i druženja djeteta s roditeljem i ukidanju takve odluke, o pojedinim dužnostima odvojenog roditelja u sklopu roditeljske skrbi; o odlukama u slučaju nepostojanja roditeljskog sporazuma o ostvarivanju roditeljske skrbi, o novim odlukama koje se donese zbog promijenjenih okolnosti u navedenim slučajevima, o odlukama u slučaju kad umre roditelj s kojim je dijete živjelo, o oduzimanju djeteta od osobe kod koje se nalazi bez pravne osnove; o susretima i druženju djeteta s bakom/djedom, maloljetnom braćom/polubraćom odnosno sestrama/polusestrama, te s bivšim roditeljevima izvanbračnim drugom odnosno bivšom maćehom/očuhom; pored toga, odnose se na postupke u nadležnosti centra za socijalnu skrb o privremenom povjeravanju djeteta na čuvanje i odgoj ili privremenom stavljanju djeteta pod skrbništvo),

- **postupke u kojima se izriču mjere za zaštitu osobnih prava i interesa djeteta** (članci 108. do 112. i 114. do 116. Obiteljskog zakona, koji uređuju mjere u nadležnosti centra za socijalnu skrb: upozorenje na pogreške i propuste u skrbi i odgoju djeteta te nadzor nad izvršavanjem roditeljske skrbi, te mjere u nadležnosti suda: oduzimanje prava roditelju da živi sa svojim djetetom i da ga odgaja, povjeravanje djeteta ustanovi za socijalnu skrb te lišenje roditeljske skrbi), kao i mjere zabrane neovlaštenog približavanja djetetu,

- **postupak posvojenja** (članci 135. do 142. Obiteljskog zakona),

- **postupak u kojem provodi skrbništva za maloljetne osobe** (članci 152. do 158. Obiteljskog zakona, a odnose se na postupke u kojima centar za socijalnu skrb odlučuje o stavljanju djeteta i o povjeravanju maloljetnog štíćenika na čuvanje i odgoj skrbniku, drugoj osobi, udomiteljskoj obitelji, domu za djecu ili pravnoj osobi koja obavlja djelatnost socijalne skrbi).

Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava stupila je za Republiku Hrvatsku na snagu 1. kolovoza 2010. godine, a prije početka njezine primjene u Prijedlogu zakona o potvrđivanju Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava (Vlada RH, studeni 2009.), kako je hrvatsko obiteljsko zakonodavstvo usklađeno s njezinim zahtjevima. Prostora za bolju primjenu u praksi, a pogotovo za proširivanje dječjih prava u skladu s odredbom čl. 5. zacijelo ima, a za učinkovitiju primjenu potrebno je provesti i dodatnu edukaciju svih koji sudjeluju u obiteljskim postupcima.

Prof. dr. sc. Aleksandra Korać Graovac
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za obiteljsko pravo

Pravilnik o poslovima na kojima maloljetnik može raditi i o aktivnostima u kojima smije sudjelovati

Pravilnik o poslovima na kojima se ne smije zaposliti maloljetnik

Gospodarsko iskorištavanje djece jedan je od najrasprostranjenijih oblika kršenja dječjih prava na koji nije imuna ni Republika Hrvatska. Povremeno se javno raspravlja o dječjem radu (primjerice, u postupku donošenja Zakona o strukovnom obrazovanju¹), no još uvijek nedovoljno. Uz Zakon o radu², pravnu zaštitu pružaju te pojašnjavaju i dva pravilnika koje je donio ministar gospodarstva i poduzetništva, uz suglasnost ministra zdravstva i socijalne skrbi – Pravilnik o poslovima na kojima maloljetnik može raditi i o aktivnostima u kojima smije sudjelovati i Pravilnik o poslovima na kojima se ne smije zaposliti maloljetnik.³

Prema čl. 17. st. 1. Zakona o radu zabranjen je rad maloljetnicima mlađima od petnaest godina te maloljetnicima starijim od petnaest godina ako još uvijek pohađaju osnovno obrazovanje. U iznimnim je situacijama dopušteno da se i ti maloljetnici zaposle ako pribave prethodno odobrenje inspektora rada (čl. 19. st. 4.).

Ako zakonski zastupnici i dopuste maloljetnicima da se zaposle (i tako ugroze pravo na obrazovanje i cijeli niz drugih prava djece), to ne smije biti na poslovima koji mogu ugroziti njihovo zdravlje, sigurnost, čudoređe ili razvoj (čl. 19. st. 1. Zakona o radu), a za obavljanje nekih poslova potrebno je prethodno utvrditi djetetovu zdravstvenu sposobnost. Također, provedbenim propisom bilo je potrebno pobliže odrediti na kojim poslovima mogu raditi i maloljetnici mlađi od petnaest, te stariji od petnaest godina, a koji još pohađaju osnovno obrazovanje (čl. 19. st. 4. Zakona o radu). Upravo te općenite zakonske odredbe pojašnjavaju doneseni provedbeni propisi, odnosno dva navedena pravilnika.

Sadržaj pravilnika ne iznenađuje – prvi pobliže uređuje postupak izdavanja svjedodžbe kojom se ocjenjuje zdravstvena sposobnost maloljetnika za obavljanje određenih poslova te određuje kako “osoba mlađa od petnaest godina ili osoba s petnaest i starija od petnaest, a mlađa od osamnaest godina, koja pohađa obvezno osnovno obrazovanje, smije, uz prethodno odobrenje inspektora rada, uz naplatu sudjelovati u snimanju filmova, pripremanju i izvođenju umjetničkih, scenskih ili drugih sličnih djela, na način, u opsegu i na poslovima koji ne ugrožavaju njezino zdravlje, sigurnost, čudoređe, školovanje ili razvoj”. Dobro je rješenje da inspektor rada mora primjerak dopuštenja dostaviti i nadležnom centru za socijalnu skrb (koji je prema obiteljskom zakonodavstvu ovlašten ocijeniti zapošljavanje maloljetnika i poduzeti eventualne mjere za

¹ Zakon o strukovnom osiguranju, Narodne novine br. 30/2009. Iz javne rasprave je proizašlo da do gospodarskog iskorištavanja djece dolazi i tijekom stručne prakse, koju pohađaju mahom maloljetnici, kako s obzirom na radno vrijeme, tako i s obzirom na ne/plaćanje obavljenog posla.

² Zakon o radu, Narodne novine br. 149/2009.

³ Oba provedbena propisa objavljena su u Narodnim novinama br. 62/2010.

zaštitu prava i dobrobiti djeteta).

Pravilnik koji određuje poslove na kojima se maloljetnik ne može zaposliti navodi da je razlog zabrane zaštita maloljetnika od posebnih opasnosti za njegovu sigurnost, zdravlje, ćudoređe ili razvoj, te nedostatak iskustva prilikom obavljanja poslova, zbog nedostatka svijesti o postojećim ili mogućim opasnostima prilikom obavljanja poslova ili činjenice da još uvijek nije u potpunosti zreo. Potom se navode četiri skupine teških i opasnih poslova, a dobro je da su u opseg zabranjenih poslova uključeni i oni koji bi mogli štetiti ćudoređu (kao primjer su navedene kockarnice, disko klubovi, barovi, noćni klubovi itd.).

Provedbeni propisi ovakvog sadržaja uobičajena su zakonodavna praksa, no čini se da je zakonodavac mogao biti i radikalniji u smislu još većeg ograničavanja dostupnih radnih mjesta jer se ne radi samo o zaštiti prava na zdravlje, već i o zaštiti većeg broja drugih prava koja su ugrožena zapošljavanjem maloljetnika.

Prof. dr. sc. Aleksandra Korać Graovac
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za obiteljsko pravo

Pravilnik o poslovima na kojima maloljetnik može raditi i o aktivnostima u kojima smije sudjelovati

Članak 1.

Ovim se Pravilnikom radi zaštite zdravlja, sigurnosti i razvoja, utvrđuju poslovi na kojima maloljetnik može raditi samo nakon prethodnog utvrđivanja zdravstvene sposobnosti za obavljanje tih poslova, te način utvrđivanja zdravstvene sposobnosti, rokovi u kojima se mora ponoviti utvrđivanje zdravstvene sposobnosti, sadržaj i način izdavanja svjedodžbe o zdravstvenoj sposobnosti i druga pitanja važna za utvrđivanje zdravstvene sposobnosti maloljetnika kao i aktivnosti u kojima, uz prethodno odobrenje inspektora rada, smije uz naplatu sudjelovati osoba mlađa od petnaest godina ili osoba s petnaest i starija od petnaest, a mlađa od osamnaest godina koja pohađa obvezno osnovno obrazovanje.

1. Poslovi na kojima maloljetnik može raditi samo nakon prethodnog utvrđivanja zdravstvene sposobnosti za obavljanje tih poslova

Članak 2.

(1) Maloljetnik može, osim na poslovima na kojima se sukladno posebnom propisu ne smije zaposliti, raditi na drugim poslovima samo nakon prethodnog utvrđivanja zdravstvene sposobnosti za obavljanje tih poslova (u daljnjem tekstu: zdravstvena sposobnost).

(2) Zdravstvena sposobnost iz stavka 1. ovoga članka utvrđuje se zdravstvenim pregledom prije početka rada te tijekom rada, najkasnije protekom godine dana rada maloljetnika, a i prije isteka toga roka kada to ocijeni izabrani doktor opće/obiteljske medicine ili nadležni specijalist medicine rada ili kada to zatraži maloljetnik, odnosno njegov zakonski zastupnik.

Članak 3.

(1) Zdravstveni pregled maloljetnika obavlja se na temelju uputnice za utvrđivanje zdravstvene sposobnosti maloljetnika koju izdaje poslodavac (Obrazac MA-1).

(2) Uputnica iz stavka 1. ovoga članka naročito sadrži podatke o poslu na kojemu će maloljetnik raditi ili radi, trajanju posla te opasnostima i štetnostima kojima tijekom posla maloljetnik može biti izložen.

Članak 4.

(1) Zdravstveni pregled za utvrđivanje zdravstvene sposobnosti maloljetnika obavlja se prema doktrini i kriterijima medicine rada, a sadržaj toga pregleda određuje nadležni specijalist medicine rada, ovisno o poslovima koje maloljetnik obavlja.

(2) Nakon obavljenog zdravstvenog pregleda izdaje se svjedodžba o zdravstvenoj sposobnosti maloljetnika za obavljanje određenih poslova (Obrazac MA-2).

(3) Svjedodžbu o zdravstvenoj sposobnosti maloljetnika izdaje zdravstvena ustanova koja u svom sastavu ima djelatnost medicine rada ili privatna ordinacija medicine rada ili trgovačko društvo koje u svom sastavu ima djelatnost medicine rada i s poslodavcem ima ugovor za obavljanje specifične zdravstvene zaštite sukladno posebnom propisu.

(4) U svjedodžbi se naročito navodi na kojim poslovima maloljetnik može raditi, kao i rok za ponovnu provjeru zdravstvene sposobnosti.

Članak 5.

(1) Na ocjenu zdravstvene sposobnosti, maloljetnik odnosno poslodavac imaju pravo žalbe u pisanom obliku, u roku od petnaest dana od dana primitka svjedodžbe o zdravstvenoj sposobnosti maloljetnika. Žalba se podnosi povjerenstvu pri Hrvatskom zavodu za zaštitu

zdravlja i sigurnost na radu (u daljnjem tekstu: Povjerenstvo), koje ravnatelj toga Zavoda imenuje za svaki pojedini slučaj podnošenja žalbe.

(2) Povjerenstvo se sastoji od predsjednika i dva člana, doktora medicine specijalista medicine rada iz zdravstvene ustanove koja u svom sastavu ima djelatnost medicine rada ili privatne ordinacije medicine rada.

(3) Svi doktori medicine specijalisti medicine rada, koji obavljaju djelatnost medicine rada, osim onih koji su sudjelovali u zdravstvenom pregledu maloljetnika u prvom stupnju, dužni su na poziv sudjelovati u radu Povjerenstva.

(4) Povjerenstvo može donijeti ocjenu zdravstvene sposobnosti i bez ponovnog zdravstvenog pregleda maloljetnika, samo na osnovi priložene medicinske dokumentacije, a o žalbi iz stavka 1. ovoga članka, dužno je odlučiti u roku od trideset dana od dana primitka žalbe.

(5) Povjerenstvu mora biti dostupna medicinska dokumentacija o prethodnim zdravstvenim pregledima maloljetnika, a po potrebi i medicinska dokumentacija od izabranog doktora opće/obiteljske medicine maloljetnika o čijoj se zdravstvenoj sposobnosti odlučuje.

(6) Ako Povjerenstvo zatraži medicinsku dokumentaciju maloljetnika, nadležni doktor iz stavka 5. ovoga članka dužan je Povjerenstvu istu dostaviti najkasnije u roku od osam dana od dana primitka zahtjeva.

(7) Ocjena zdravstvene sposobnosti Povjerenstva je konačna i dostavlja se pregledanom maloljetniku, poslodavcu i Hrvatskom zavodu za zaštitu zdravlja i sigurnost na radu.

(8) Odluku o visini naknade za rad Povjerenstva donosi Upravno vijeće Hrvatskog zavoda za zaštitu zdravlja i sigurnost na radu.

Članak 6.

Obrasci uputnice za utvrđivanje zdravstvene sposobnosti maloljetnika (MA-1) i svjedodžbe o zdravstvenoj sposobnosti maloljetnika (MA-2), u prilogu su ovoga Pravilnika i njegov su sastavni dio.

2. Aktivnosti u kojima uz prethodno odobrenje inspektora rada smije uz naknadu sudjelovati osoba mlađa od petnaest godina ili osoba s petnaest i starija od petnaest, a mlađa od osamnaest godina koja pohađa obvezno osnovno obrazovanje

Članak 7.

(1) Osoba mlađa od petnaest godina ili osoba s petnaest i starija od petnaest, a mlađa od osamnaest godina, koja pohađa obvezno osnovno obrazovanje, smije uz prethodno odobrenje inspektora rada uz naplatu sudjelovati u snimanju filmova, pripremanju i izvođenju umjetničkih, scenskih ili drugih sličnih djela, na način, u opsegu i na poslovima koji ne ugrožavaju njezino zdravlje, sigurnost, ćudoređe, školovanje ili razvoj.

(2) Ukupno razdoblje trajanja aktivnosti, dnevno i tjedno trajanje aktivnosti te odmori za vrijeme trajanja tih aktivnosti osobe iz stavka 1. ovoga članka ne smiju ugrožavati zdravlje, ćudoređe, školovanje ili razvoj maloljetnika te ne smiju biti nepovoljniji od prava koja su u propisima o radu za maloljetnike propisana odgovarajućim odredbama o radnom vremenu, stanci, dnevnom i tjednom odmoru.

(3) Odobrenje iz stavka 1. ovoga članka inspektor rada izdaje na temelju zahtjeva zakonskog zastupnika maloljetnika, a primjerak istoga dostavlja i nadležnom centru za socijalnu skrb.

(4) Zahtjev iz stavka 3. ovoga članka, zakonski zastupnik maloljetnika podnosi u roku petnaest dana prije početka sudjelovanja maloljetnika u aktivnostima iz stavka 1. ovoga članka, a inspektor rada dužan je o istomu riješiti u roku osam dana od dostave zahtjeva.

Članak 8.

Ovaj Pravilnik stupa na snagu osmoga dana od dana objave u »Narodnim novinama«.

(poslodavac)

Broj: _____

Datum: _____

OIB									

UPUTNICA

za utvrđivanje zdravstvene sposobnosti maloljetnika

Ime i prezime, ime oca-majke: _____,

datum i mjesto rođenja: _____, školska sprema: _____,

Poslovi za koje se utvrđuje zdravstvena sposobnost: _____

Zdravstveni pregled: prethodni kontrolni

Posljednji zdravstveni pregled je učinjen _____ za poslove

_____ s ocjenom sposobnosti _____

Kratak opis poslova: _____

_____

Strojevi, alati, aparati¹: _____

_____

Predmet rada²: _____

_____

Mjesto rada:

- u zatvorenom - na otvorenom - na visini - u jami - u vodi - u mokrom

Organizacija rada:

- u smjenama - terenski rad - radi sam - radi s grupom - radi sa strankama - radi na traci

- brzi tempo rada - ritam određen - monotonija

Položaj tijela i aktivnosti³:

- rad stojeći   - učestalo sagibanje   - podvlačenje
- rad sjedeći   - zakretanje trupa   - balansiranje
- u pokretu   - klečanje   - uspinjanje ljestvama
- kombinirano   - čučanje   - uspinjanje stepenicama
- dizanje tereta: - prenošenje tereta: - guranje tereta: _____ kg
- _____ kg   _____ kg

U poslu je važan⁴:

- vid na daljinu - vid na blizinu - raspoznavanje boja - dobar sluh - jasan govor

Uvjeti rada:

- visoka temperatura - visoka vlažnost - niska temperatura - buka - vibracije stroja ili alata

- vibracije poda - povišeni atmosferski tlak - povećana izloženost ozljedama

- ionizacijska zračenja - neionizacijska zračenje - prašina

Kemijske tvari: _____

Biološke štetnosti: _____

M. P.

_____
(potpis odgovorne osobe)

¹ upisuju se strojevi, alati i aparati kojima maloljetnik rukuje ili ih poslužuje

² upisuju se radne tvari s kojima maloljetnik rukuje ili dolazi u kontakt

³ zaokružuje se odgovarajući položaj tijela i aktivnosti koje se svakodnevno javljaju

⁴ zaokružuje se funkcija bez koje se predviđeni posao ne može obaviti

_____

(zdravstvena ustanova ili ordinacija medicine rada)

Broj: _____

Datum: _____

OIB
| | | | | | | | | |

UVJERENJE

o zdravstvenoj sposobnosti maloljetnika

Ime i prezime, ime oca-majke: _____

rođen-a: _____, školska sprema: _____

za poslove _____

zdravstveno je¹ _____

Zdravstvena sposobnost se nije mogla utvrditi zbog² _____

Provjera zdravstvene sposobnosti potrebno je obaviti najkasnije do _____

M. P.

Faksimil i potpis
specijalista medicine rada

¹ upisuje se ocjena zdravstvene sposobnosti: sposoban, privremeno nesposoban, nesposoban

² upisuju se razlozi zbog kojih se nije mogla utvrditi zdravstvena sposobnost maloljetnika

Pravilnik o poslovima na kojima se ne smije zaposliti maloljetnik

Članak 1.

Ovim se Pravilnikom, radi zaštite maloljetnika od posebnih opasnosti za njegovu sigurnost, zdravlje, ćudoređe ili razvoj, utvrđuju poslovi na kojima se, zbog nedostatka iskustva prilikom obavljanja poslova, zbog nedostatka svijesti o postojećim ili mogućim opasnostima prilikom obavljanja poslova ili činjenice da još uvijek nije u potpunosti zreo, ne smije zaposliti maloljetnik.

Članak 2.

(1) Poslovi na kojima se ne smije zaposliti maloljetnik zbog zaštite od posebnih opasnosti u smislu članka 1. ovoga Pravilnika su:

1) poslovi koji su prema propisima zaštite na radu utvrđeni kao poslovi s posebnim uvjetima rada,

2) poslovi koji su prema posebnim propisima utvrđeni kao osobito teški i za zdravlje štetni te se na njima staž osiguranja računa s povećanim trajanjem,

3) poslovi koji su objektivno iznad njegovih fizičkih ili psiholoških sposobnosti; koji uključuju štetno izlaganje agensima koji su otrovni, kancerogeni, koji uzrokuju nasljedna genetska oštećenja ili štete nerođenom djetetu, ili koji na bilo koji način dugotrajno utječu na ljudsko zdravlje; koji obuhvaćaju štetno izlaganje zračenju; koji obuhvaćaju opasnost od ozljeda na radu (nesretnih slučajeva) za koje se može pretpostaviti da ih maloljetnik ne može prepoznati ili izbjeći uslijed njegove nedostatne pozornosti na sigurnost, ili nedostatka iskustva ili obuke; kod kojih postoji opasnost za život zbog izloženosti ekstremnoj hladnoći ili toplini; kod kojih postoji opasnost od buke ili vibracija.

(2) Poslovi iz stavka 1. ovoga članka su i svi oni poslovi koji uključuju ili bi mogli uključivati posebne opasnosti za maloljetnika u smislu članka 1. ovoga Pravilnika, zbog:

1) rada uz štetno izlaganje fizikalnim, biološkim i kemijskim agensima utvrđenim Prilogom 1. ovoga Pravilnika koji čini njegov sastavni dio,

2) obavljanja postupaka i rada utvrđenih Prilogom 2. ovoga Pravilnika koji čini njegov sastavni dio.

Članak 3.

Radi zaštite ćudoređa, maloljetnika se ne smije zaposliti na poslovima u kockarnicama, salonima za igre na sreću, disko klubovima, noćnim barovima, noćnim klubovima i sličnim poslovima koji potencijalno mogu ugroziti ćudoređe maloljetnika.

Članak 4.

Danom stupanja na snagu ovoga Pravilnika, prestaje važiti Pravilnik o poslovima na kojima se ne smije zaposliti malodobnik i o poslovima na kojima može raditi samo nakon prethodnog utvrđivanja zdravstvene sposobnosti (»Narodne novine« broj 59/02 i 144/09).

Članak 5.

Ovaj Pravilnik stupa na snagu osmoga dana od dana objave u »Narodnim novinama«.

PRILOG 1.

FIZIKALNI, BIOLOŠKI I KEMIJSKI AGENSI

1. Fizikalni agensi

1.1. Ionizirajuće zračenje

1.2. Atmosfera visokog tlaka (poslovi u posudama pod tlakom, ronjenje i slično).

2. Biološki agensi

2.1. Biološki agensi koji mogu izazvati teške bolesti i predstavljaju ozbiljnu opasnost za radnike te mogu predstavljati opasnost širenja na društvo, ali se obično uspješno sprječavaju i liječe,

2.2. Biološki agensi koji izazivaju teške bolesti i opasnost za radnike te mogu predstavljati opasnost širenja na društvo, a obično nema učinkovite prevencije niti liječenja.

3. Kemijski agensi

3.1. Tvari i pripravci klasificirani u skladu s Pravilnikom o razvrstavanju, označavanju, obilježavanju i pakiranju opasnih kemikalija (»Narodne novine« broj 23/08 i 64/09) kao otrovni (T), vrlo otrovni (T+), nagrizajući (C) ili eksplozivni (E),

3.2. Tvari i pripravci klasificirani u skladu s Pravilnikom o razvrstavanju, označavanju, obilježavanju i pakiranju opasnih kemikalija (»Narodne novine« broj 23/08 i 64/09) kao štetni (Xn) i s jednom ili više od sljedećih opasnosti:

- opasnost od vrlo teških neprolaznih oštećenja (R39),
- ograničena saznanja o kancerogenim učincima (R40),
- udisanje može izazvati preosjetljivost (R42),
- u dodiru s kožom može izazvati preosjetljivost (R43),
- može izazvati rak (R45),
- može izazvati nasljedna genetska oštećenja (R46),
- opasnost od teških oštećenja zdravlja pri duljem izlaganju (R48),
- može izazvati rak ako se udiše (R 49),
- može smanjiti plodnost (R60),
- može štetno djelovati na plod (R61),

3.3. Tvari i pripravci klasificirani u skladu s Pravilnikom o razvrstavanju, označavanju, obilježavanju i pakiranju opasnih kemikalija (»Narodne novine« broj 23/08 i 64/09) kao nadražujuće (Xi) i s jednom ili više od sljedećih opasnosti:

- vrlo lako zapaljivo (R12),
- udisanje može izazvati preosjetljivost (R42),
- u dodiru s kožom može izazvati preosjetljivost (R43),

3.4. Tvari i pripravci navedeni u članku 2. stavku 1. podstavku 2. Pravilnika o zaštiti radnika od rizika zbog izloženosti kancerogenim i/ili mutagenim tvarima (»Narodne novine« broj 40/07),

3.5. Olovo i njegovi spojevi ukoliko ljudski organizam može apsorbirati sredstva o kojima je riječ,

3.6. Azbest.

PRILOG 2.

POSLOVI, POSTUPCI I RAD

1. Postupci na radu te pripravci i tvari navedeni u Prilogu I Pravilnika o zaštiti radnika od rizika zbog izloženosti karcinogenim i/ili mutagenim tvarima (»Narodne novine« broj 40/07).

2. Poslovi proizvodnje i rukovanja napravama, pirotehničkim sredstvima i drugim predmetima koji sadrže eksplozive.

3. Poslovi koji uključuju rad s bijesnim, otrovanim i otrovnim životinjama.

4. Poslovi klanja životinja u industrijskim razmjerima.

5. Poslovi koji obuhvaćaju rukovanje opremom za proizvodnju, skladištenje ili korištenje stlačenih, tekućih ili otopljenih plinova.

6. Poslovi koji uključuju rad s bačvama, cisternama, rezervoarima ili staklenkama koje sadrže kemijske agense navedene u Prilogu 1. točka 3. ovoga Pravilnika.

7. Poslovi kod kojih postoji opasnost od rušenja građevina.

8. Poslovi kod kojih postoji opasnost od visokonaponskog elektriciteta.

9. Poslovi čiji tempo određuju strojevi, a obuhvaća plaćanje prema rezultatu.

Pravilnik o zaštiti maloljetnika

Nakon puno rasprave o potrebi kvalitetnije zaštite maloljetnika u medijima, u koju su se uključila i nadležna tijela, i pravobraniteljica za djecu, ali i novinarske udruge, napokon je donesen propis koji obećava bolju zaštitu djece u medijima.

Od svibnja ove godine primjenjuje se novi Pravilnik o zaštiti maloljetnika¹ Vijeća za elektroničke medije. Predmet ovoga Pravilnika su (pored pobližeg uređenja uvjeta za provođenje nagradnih igara) obveze nakladnika radija, televizije i elektroničkih publikacija u slučaju objavljivanja programa za koje je vjerojatno da bi mogli ugroziti tjelesni, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika, te identitet maloljetnika (čl. 1. Pravilnika).

Kao područja zaštite maloljetnika prepoznate su situacije s prizorima grubog nasilja, seksa, vulgarnih izraza i prizora, prizora zloporabe opijata, duhana i drugih prizora za koje je vjerojatno da bi mogli ugroziti tjelesni, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika. Napokon je izrijeком opisano kako se mora zaštititi identitet maloljetnika u informacijama o bilo kojem obliku nasilja, te kako se mora zaštititi identitet te pojedinosti iz njihovog privatnog i obiteljskog života. Zabranjeno je i poticanje maloljetnika, pa i njihovih roditelja, odnosno osoba od povjerenja, na kupnju ili najam proizvoda i usluga, štiti ih se od oglašavanja prehrambenih artikala čija se opća uporaba u prehrani ne preporučuje, pokušava ih se zaštititi od propagande kulta tijela, konzumacije alkoholnih pića, pornografskih sadržaja, te je zabranjeno vrijeđanje maloljetnika u bilo kojem obliku, pa čak i ako za to postoji pristanak njihovih roditelja ili skrbnika. U posljednjem je slučaju Vijeće za elektroničke medije opravdano ograničilo prava na zastupanje, u skladu sa zaštitom dobrobiti djeteta.

Opisano je i kako neprikladni programi moraju biti označeni s obzirom na dob djeteta za koju se ne preporuča da prate te sadržaje, te u koje se vrijeme smiju emitirati.

Upozorenja o neprikladnom sadržaju, koja se moraju istaknuti zbog zaštite maloljetnika, propisana su i za medijske usluge radija te za elektroničke publikacije.

Zaštita djece pooštrena je donošenjem ovoga Pravilnika na taj način što su za kršenje njegovih odredaba zapriječene kazne Zakonom o elektroničkim medijima², i to u visini do 1.000.000 kuna. Na taj se način počinitelje ovih prekršaja ne poziva samo na savjest i dužnost zaštite prava djece, već ih se kažnjava na način na koji su osjetljiviji, a to je umanjenje profita. Valja vidjeti koliko će Vijeće za elektroničke medije biti dosljedno i primjenjivati sve postojeće propise kojima se štite prava djece, pa i Pravilnik o zaštiti maloljetnika.

Prof. dr. sc. Aleksandra Korać Graovac
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za obiteljsko pravo

¹ Pravilnik o zaštiti maloljetnika, Narodne novine br. 60/2010.

² Zakon o elektroničkim medijima, Narodne novine br. 153/2009.

DIJETE I DRUŠTVO

Pravilnik o zaštiti maloljetnika

Članak 1.

Ovim Pravilnikom uređuje se obveza postupanja nakladnika televizije, nakladnika radija, pružatelja medijskih usluga na zahtjev i pružatelja elektroničkih publikacija u slučaju objavljivanja programa za koje je vjerojatno da bi mogli ugroziti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika, te identitet maloljetnika; također se utvrđuju uvjeti za pružanje audio i audiovizualnih medijskih usluga koje uključuju nagradna natjecanja ili različite oblike nagradnog sudjelovanja gledatelja ili slušatelja u audiovizualnom ili radijskom programu, kao i način označavanja repriza emisija.

I. ZAŠTITA MALOLJETNIKA

Članak 2.

(1) Pod programima za koje je vjerojatno da bi mogli ugroziti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika, podrazumijevaju se sve vrste programa s prizorima grubog nasilja, seksa, vulgarnih izraza i prizora, prizora zloporabe opijata, duhana i drugih prizora za koje je vjerojatno da bi mogli ugroziti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika.

(2) Programi iz stavka 1. neće se smatrati štetnima ako na primjeren način služe obradi teme u obrazovnim, odgojnim, dokumentarnim, znanstvenim i informativnim emisijama.

Članak 3.

(1) U informaciji o bilo kojem obliku nasilja i ulozi maloljetnika identitet maloljetnika se uvijek štiti zamagljenom, kvantiziranom ili maskiranom slikom i moduliranim tonom tako da se maloljetnik ne može prepoznati. U takvim se informacijama ne smiju iznositi ni pojedinosti iz djetetovih obiteljskih odnosa i privatnog života.

(2) Osobni podaci maloljetnika te pojedinosti iz njihovih obiteljskih odnosa i privatnog života ne smiju se objavljivati u slučajevima u kojima bi objavljivanje ovih informacija dovelo do ugrožavanja dobrobiti maloljetnika.

(3) U objavljivanju emisija iz stavka 2. ovoga članka primjenjuje se zaštita identiteta propisana stavkom 1.

Članak 4.

Prilozi u informativnom programu koji bi mogli ugroziti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika moraju se najaviti upozorenjem o uznemirujućim ili nasilnim scenama.

Članak 5.

(1) Audiovizualnim komercijalnim komunikacijama ne smije se fizički, mentalno ili moralno štetiti maloljetnicima, izravno ih poticati na kupnju ili najam proizvoda i usluga, i to maloljetnike osobno ili preko roditelja ili drugih osoba od njihova povjerenja.

(2) U programima namijenjenima maloljetnicima audiovizualnim komercijalnim komunikacijama u vezi s hranom i pićima čija se pretjerana uporaba u općoj prehrani ne preporučuje, ne smiju se koristiti poznate javne osobe kao ni popularni likovi iz crtanih i igranih filmova.

(3) U programima namijenjenima maloljetnicima pružatelji medijskih usluga ne smiju emitirati audiovizualne komercijalne poruke koje promiču kult tijela. Također se ne smiju emitirati ni audiovizualne komercijalne poruke koje promiču društvenu diskriminaciju zbog fizičkog izgleda ili zbog uspjeha temeljenog na gubitku težine ili drugih estetskih kategorija.

(4) Reklamiranje alkoholnih pića ne smije biti usmjereno na maloljetnike, a osobito ih se ne smije prikazivati kako konzumiraju alkohol.

(5) Maloljetnike se ne smije nerazborito prikazivati u opasnim situacijama.

Članak 6.

U nekodiranim programima zabranjeno je objavljivati pornografske sadržaje.

Članak 7.

Neovisno o pristanku roditelja, staratelja ili skrbnika za sudjelovanje u emisijama, maloljetnike se ne smije po bilo kojoj osnovi vrijeđati ili omalovažavati.

a) Postupanje pružatelja medijske usluge televizije

Članak 8.

(1) Ako se programi za koje je vjerojatno da bi mogli ugroziti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika emitiraju u nekodiranom obliku, nakladnik je obavezan osigurati da ih je moguće prepoznati pomoću vizualnih simbola za cijelo vrijeme njihova trajanja.

(2) Pod vizualnim simbolima pomoću kojih je moguće prepoznati takve programe podrazumijeva se grafička oznaka u gornjem kutu ekrana (nasuprot uobičajenom mjestu identifikacijskog simbola nakladnika).

(3) Ako se programi za koje je vjerojatno da bi mogli ugroziti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika emitiraju u kodiranom obliku, nakladnik je obavezan osigurati da ih je moguće prepoznati pomoću vizualnog simbola koje se emitira neposredno prije početka programa.

(4) Pod vizualnim simbolima pomoću kojih je moguće prepoznati programe iz stavka 3. podrazumijeva se pisano upozorenje neposredno prije njihova emitiranja. Sadržaj pisanog upozorenja je: »Program koji slijedi nije primjeren za djecu i maloljetnike«.

Članak 9.

(1) Grafičke oznake (krugovi) odnose se na sljedeće kategorije programa i primjenjuju se na navedeni način:

1. Kategorija 18

Ovakvi programi ne smiju se prikazivati u vremenu od 7,00 do 23,00 sata.

Nakladnik je dužan osigurati da je ovakve programe za cijelo vrijeme njihova trajanja moguće prepoznati pomoću oznake:

Proziran krug s crvenom brojkom 18

2. Kategorija 15

Ovakvi programi ne smiju se prikazivati u vremenu od 7,00 do 22,00 sata.

Nakladnik je dužan osigurati da je ovakve programe za cijelo vrijeme njihova trajanja moguće prepoznati pomoću oznake:

Proziran krug s upisanom narančastom brojkom 15

3. Kategorija 12

Ovakvi programi ne smiju se prikazivati u vremenu od 7,00 do 21,00 sat.

Nakladnik je dužan osigurati da je ovakve programe za cijelo vrijeme njihova trajanja moguće prepoznati pomoću oznake:

Proziran krug s upisanom zelenom brojkom 12.

Članak 10.

(1) Kod označavanja preuzetih programa pružatelji medijskih usluga mogu uzeti u obzir već postojeće oznake, ali one ne smiju biti ispod standarda propisanih ovim Pravilnikom.

(2) Pružatelji medijskih usluga imaju posebnu odgovornost za označavanje programa vlastite proizvodnje.

Članak 11.

(1) Grafičke oznake (krugovi) moraju se nalaziti u gornjem dijelu ekrana.

(2) Grafičke oznake (krugovi) iz članka 10. ovoga Pravilnika nakladnici su dužni oblikovati sukladno svojem uobičajenom dizajnu.

(3) Grafičke oznake (krugovi) ne mogu biti manje od uobičajenog znaka (loga) nakladnika.

(4) Nijanse određenih boja grafičkih oznaka (krugova) nakladnici određuju sami no one moraju biti stalno vidljive na ekranu.

Članak 12.

(1) Programi koji se bave klađenjem, proricanjem budućnosti, davanjem savjeta gledanjem u karte, gatanjima i drugim sličnim uslugama koje nisu znanstveno utemeljene ne mogu se emitirati prije 23,00 sata te se moraju označiti odgovarajućom grafičkom oznakom.

Članak 13.

(1) Ranija televizijska najava programa s oznakama ne smije sadržavati neprimjerene dijelove programa.

(2) Pružatelj medijske usluge dužan je informaciju o kategoriji iz članka 10. objaviti prilikom svake najave i u rasporedu programa na teletekstu, EPG-u, na webu i u drugim oblicima komuniciranja.

(3) Svaka repriza programa pružatelja medijske usluge televizije podliježe odredbama ovoga Pravilnika.

b) Postupanje pružatelja medijskih usluga na zahtjev

Članak 14.

(1) Ako pružatelj medijske usluge na zahtjev objavljuje programe za koje je vjerojatno da bi mogli ugroziti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika, obvezan je osigurati da ih je moguće prepoznati pomoću vizualnih simbola.

(2) Pod vizualnim simbolima pomoću kojih je moguće prepoznati takve programe podrazumijeva se pisana oznaka i ponuda u posebnom katalogu usluga.

(3) Kategorije iz članka 10. ovoga Pravilnika na odgovarajući način primjenjuju i pružatelji medijskih usluga na zahtjev.

c) Postupanje pružatelja elektroničkih publikacija

Članak 15.

(1) Ako se programi za koje je vjerojatno da bi mogli ugroziti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika objavljuju u elektroničkoj publikaciji, pružatelj medijske usluge je obvezan osigurati da se na naslovnoj stranici ne objavljuju neprimjerene slike ili sadržaji.

(2) Pod vizualnim simbolom pomoću kojih je moguće prepoznati takve programe podrazumijeva se pisano upozorenje da sadržaj nije primjeren osobama mlađima od 18 godina.

d) Postupanje pružatelja medijske usluge radija

Članak 16.

(1) Ako se programi za koje je vjerojatno da bi mogli ugroziti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika emitiraju u nekodiranom obliku, nakladnik je obvezan osigurati da ih je moguće prepoznati pomoću audiosimbola.

(2) Pod audiosimbolima pomoću kojih je moguće prepoznati takve programe podrazumijeva se zvučno upozorenje koje se emitira neposredno prije početka programa te čitanje pisanog upozorenja: »Program koji slijedi nije primjeren za djecu i maloljetnike«.

(3) Kategorije iz članka 10. ovoga Pravilnika primjenjuju i pružatelji medijske usluge radija.

Članak 17.

Odredbe članka 12. i 13. ovoga Pravilnika na odgovarajući način primjenjuju i pružatelji medijske usluge radija.

Članak 18.

Krajnja odgovornost za ono što maloljetnici gledaju i slušaju počiva na roditeljima.

II. NAGRADNA NATJECANJA I SUDJELOVANJA GLEDATELJA I SLUŠATELJA U PROGRAMU

Članak 19.

(1) Pod nagradnim natjecanjem gledatelja i/ili slušatelja u programu podrazumijevaju se svi oblici interakcije gledatelja i/ili slušatelja s pružateljem medijske usluge televizije i/ili radija u kojima se kroz kvizove, pitalice i slične oblike natjecanja ostvaruju novčani dobiti, roba, prava ili usluge.

(2) Nagradno sudjelovanje predstavlja sve ostale oblike sudjelovanja gledatelja i/ili slušatelja u programu u kojima se kroz pozivanje, slanje poruka ili korištenjem drugih usluga elektroničkih komunikacijskih mreža ostvaruje pravo na robu ili usluge.

Članak 20.

(1) Ako se natjecanja i sudjelovanja provode putem elektroničkih komunikacijskih usluga s posebnim tarifama, potrebno je onemogućiti naplatu onih poziva i ostalih usluga za koje postoji opravdana vjerojatnost da neće sudjelovati u natjecanju odnosno da glasovi ili komentari pozivatelja neće sudjelovati u oblikovanju programa.

(2) Pružatelj medijske usluge je kod provedbe glasovanja, bez obzira kako se ono provodi (pozivanjem, slanjem poruka ili korištenjem drugih usluga elektroničkih komunikacijskih mreža), dužan objaviti broj glasova koji je prikupio pojedini prijedlog ili iskazati ukupan broj pristiglih glasova svaki puta kod objave rezultata.

Članak 21.

(1) Pružatelji medijskih usluga dužni su prije početka nagradnih natjecanja i sudjelovanja objaviti nedvosmislena pravila o sadržaju, te novčanim dobitcima, robama, pravima ili uslugama koje se mogu ostvariti, te ih provoditi pravično.

(2) Pružatelji medijskih usluga dužni su objaviti pravila iz stavka 1. ovoga članka na svojim web-stranicama, teletekstu ili na drugi odgovarajući način koji je dostupan širokoj javnosti.

Članak 22.

(1) Pružatelji medijskih usluga koji natjecanja i sudjelovanja provode putem elektroničkih komunikacijskih usluga s posebnim tarifama dužni su prije početka nagradnih natjecanja i sudjelovanja dostaviti Vijeću za elektroničke medije zahtjev za suglasnost i pravila iz članka 18. stavka 1. ovoga Pravilnika. Pružatelji medijskih usluga koji su ishodili odobrenje za provedbu nagradne igre od Ministarstva financija dužni su isto odmah dostaviti Vijeću.

(2) Vijeće za elektroničke medije će u roku od 15 dana od prijema zahtjeva izdati svoju suglasnost.

(3) Ako Vijeće utvrdi da su pravila suprotna zakonskim propisima, kao i odredbama ovoga Pravilnika, izvijestit će o tome pružatelja medijskih usluga te mu dati primjereni rok za ispravak uočenih nepravilnosti.

III. OZNAČAVANJE REPRIZA I OSTALIH PROGRAMA

Članak 23.

(1) Pod reprizom se smatra ponovno objavljivanje programa. Ponovno objavljivanje individualnih glazbenih spotova odnosno pjesama ne smatra se reprizom.

(2) Reprize audiovizualnog programa koji u sebi sadrže elemente interakcije s gledateljima i/ili poziv gledateljima na akciju ili ih mogu dovesti u zabunu (*reality show* i druga natjecanja s pozivom na glasovanje, interaktivni kvizovi, rasprava o političkim i/ili društvenim temama i sl.) označeni su slovom R u gornjem kutu ekrana, veličine ne manje od logotipa nakladnika, i to cijelo vrijeme objavljivanja bez obzira na vrijeme koje je proteklo od premijernog objavljivanja.

(3) Reprize i snimke sportskih prijenosa obavezno se označavaju riječju SNIMKA tijekom cijelog trajanja.

(4) Audiovizualni sadržaji čiji se dijelovi ponovno objavljuju u sklopu novoprodučenih emisija, a mogu se povezati s aktualnim događanjima ili ilustriraju aktualni događaj, obvezno se moraju označiti riječima ARHIVA ili ARHIVSKI MATERIJAL, tijekom cjelokupnog trajanja tog dijela emisije.

(5) Svaku reprizu kod koje je od premijernog objavljivanja proteklo manje od 12 mjeseci, osim u slučajevima iz stavaka 3. i 4. označava se slovom R prilikom svake najave i u rasporedu programa na teletekstu, EPG-u, webu i u drugim oblicima komuniciranja.

(6) Najave i raspored programa na teletekstu, EPG-u, webu i u drugim oblicima komuniciranja za serijski program obvezno mora sadržavati redni broj epizode i sezonu serije.

(7) Obveza iz stavka 5. i 6. ovoga članka na odgovarajući se način primjenjuje i na nakladnike radija.

Članak 24.

(1) Odredbe članaka 19. – 22. primjenjivat će se od 1. listopada 2010., do kada su svi pružatelji audio i audiovizualnih medijskih usluga, koji emitiraju nagradna natjecanja, dužni ishoditi potrebne suglasnosti.

(2) Stupanjem na snagu ovoga Pravilnika prestaje važiti Pravilnik o načinu postupanja nakladnika televizijske djelatnosti radi zaštite maloljetnika (»Narodne novine«, broj 130/08).

(3) Ovaj Pravilnik stupa na snagu osmog (8) dana od dana objave u »Narodnim novinama«.

Pravo djeteta da ga se sasluša – Opći komentar br. 12 (2009) Odbora za prava djeteta UN-a

*Konvencija o pravima djeteta*¹ proslavila je prošle godine dva desetljeća postojanja i to kao najprihvaćeniji međunarodni ugovor. Odbor za prava djeteta izdaje od 2001. godine Opće komentare² kojima tumači određena prava, odnosno razjašnjava pojedina prava iz *Konvencije*, a ti komentari imaju značaj smjernica za države članice ove najrasprostranjenije globalne konvencije.

Posljednji Opći komentar (iz 2009. godine) odnosi se na pravo djeteta da ga se sasluša (čl. 12. *Konvencije*), na odredbu koja je postala prepoznatljiva kao “pravo na sudjelovanje” (*participation right*)³ iako u samom tekstu ne sadrži pojam sudjelovanje.

U uvodnom dijelu Općeg komentara odredba čl. 12. *Konvencije* ističe se kao jedinstvena u ugovorima o ljudskim pravima, jer se bavi pravnim i socijalnim statusom djece koja kao subjekti prava ipak nemaju punu autonomiju odraslih. Odbor je ocijenio ovu odredbu kao jedno od četiri opća načela *Konvencije*, a uz pravo na sudjelovanje to su pravo na nediskriminaciju, pravo na život i razvoj, te prvenstveno razmatranje najboljeg interesa djeteta. Odbor ovim pravima, koja su istaknuta kao načela, osim značaja pojedinog prava, pridaje i važnost time što smatra da ih treba uzeti u obzir pri tumačenju i provedbi svih drugih prava koja se procjenjuju u svjetlu navedenih načela.

Opći komentar metodološki je podijeljen u nekoliko dijelova: sastoji se od pravne analize same odredbe, potom se u odjeljku A objašnjavaju pretpostavke za puno ostvarenje tog prava djeteta da ga se sasluša, naročito tijekom sudskih i administrativnih postupaka, u odjeljku B se raspravlja o povezanosti odredbe čl. 12. s drugim trima općim načelima *Konvencije*, kao o povezanosti s drugim odredbama. U odjeljku C naznačeni su uvjeti pod kojima se ostvaruje pravo na sudjelovanje i utjecaj prava djeteta da ga se sasluša u različitim situacijama i okolinama, u odjeljku D postavljene su osnovne pretpostavke za provedbu ovoga prava, a u odjeljku E iskazani su zaključci.

Nakon detaljne analize pojmova, koji određuju sadržaj navedene odredbe, istaknuto je koji su to koraci za provedbu djetetovog prava da ga se sasluša (priprema, saslušanje, procjena sposobnosti djeteta, informacije o težini koja je pridana stavovima djeteta – povratne informacije, prigovori, pravni lijekovi i moguća odšteta). Opći komentar temeljito razrađuje primjere i standarde sudjelovanja u građanskim, kaznenim te administrativnim postupcima. Zanimljivo je da su izrijeком istaknuti i posebni primjeri administrativnih postupaka koji se odnose na održavanje discipline u školama (kao što su suspenzije i isključivanja), odbijanje izdavanja školskih svjedodžbi i pitanja vezana uz školski uspjeh, disciplinske mjere, odbijanje davanja privilegija u maloljetničkim popravnim domovima, odbijanje zahtjeva za azil za djecu bez pratnje, odbijanje prijave za dobivanje vozačkih dozvola (gdje je to predviđeno)...

Kako bi se otklonile sve dvojbe vezane uz tumačenje međusobnog razgraničenja, odnosa i utjecaja prava sudjelovanja s ostalim načelima *Konvencije*, posebno je razrađen njihov odnos

¹ *Konvencija o pravima djeteta*, Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 15/1990, Narodne novine - Međunarodni ugovori, 12/1993, 20/1997. U daljnjem tekstu *Konvencija*.

² Popis svih komentara, kao i poveznice na njihov sadržaj: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm> (19. srpnja 2010.)

³ V. Yanghee Lee, *Participation and Compliance: The Committee on the Rights of the Child*, http://www.unicef.org/rightsite/364_568.htm (19. srpnja 2010.)

s najboljim interesom djeteta, pravom na nediskriminaciju, pravom na život, pravom djece s teškoćama u razvoju da dobiju potrebnu pomoć i opremu kako bi im se omogućilo slobodno izražavanje njihovih stajališta, pravom na slobodu izražavanja, pravom na pristup informacijama te s odgovornostima, pravima i dužnostima roditelja, zakonskih skrbnika ili članova proširene obitelji ili zajednice koji pružaju usmjerenje i vodstvo djetetu prilikom ostvarivanja prava koje priznaje *Konvencija*. Na kraju odjeljka B ističe se kako se za višestruko uključivanje djece u stvari koje na njih utječu koristi pojam sudjelovanja, jer iako je odredba čl. 12. osnova uključivanja, zahtjev za sudjelovanjem prožima cijelu *Konvenciju*. Bitno je i da se to pravo ne odnosi samo na pojedinu djecu, već i na jasno definirane skupine djece (npr. djeca autohtonih stanovnika, djeca s teškoćama u razvoju ili djeca općenito, na koju izravno ili neizravno utječu socijalni, gospodarski ili kulturalni uvjeti života u njihovu društvu).

Odbor je naveo različita okružja i situacije u kojima djeca mogu biti saslušana – prepoznata je ponajprije obitelj, pa alternativna skrb, zdravstvena skrb, obrazovanje i škola, igra, rekreacija, šport i kulturne aktivnosti, radno mjesto (kad su djeca zaposlena u skladu s propisima i konvencijama Međunarodne organizacije rada), postupci povodom slučajeva nasilja, u razvoju preventivnih strategija protiv kršenja dječjih prava, imigracijski i azilantski postupci, razne krizne situacije, te općenito i nacionalna i međunarodna okružja. Ovaj dio Općeg komentara dobra je prilika da se preispita i u kojem opsegu hrvatsko zakonodavstvo priznaje djeci pravo da ga se sasluša, odnosno prava sudjelovanja u različitim područjima života.

Odbor za prava djeteta pokušao je izbjeći formaliziranu primjenu ovoga važnog prava djeteta na način da je preporučio desetak obilježja postupaka u kojima se dijete ili skupina djece saslušavaju i/ili u kojima sudjeluju. Ti postupci trebali bi biti transparentni ili informativni, dobrovoljni, puni poštovanja prema dječjim stavovima, relevantni za djecu, naklonjeni djeci, inkluzivni, uz sudjelovanje odraslih koji su osposobljeni za komunikaciju s djecom, sigurni i osjetljivi na rizik kojeg izražavanje stajališta može izazvati te odgovorni s obzirom na mogućnost da djeca sudjeluju i u nastavku postupka kad je to potrebno.

Opći komentar br. 12 novo je dostignuće na globalnoj razini, koji osnažuje primjenu *Konvencije o pravima djeteta* izraženi uključujući one koji su postali subjekti i čimbenici prava – djecu. Ovaj komentar korespondira s regionalnim ugovorom – Europskom konvencijom o ostvarivanju dječjih prava⁴ koja je također kratko prikazana u ovom broju časopisa. Svi ti značajni pomaci na međunarodnoj razini dodatno obvezuju Republiku Hrvatsku na stalni rad usmjeren na unaprjeđivanje svojeg pravnog sustava, prilagođavajući ga na taj način međunarodnim obvezama i promičući prava djece.

Prof. dr. sc. Aleksandra Korać Graovac
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za obiteljsko pravo

⁴ Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 1/2010 i 3/2010.

Konvencija o pravima djeteta

Opći komentar br. 12 (2009)

Pravo djeteta da ga se sasluša

UJEDINJENI NARODI

ODBOR ZA PRAVA DJETETA

Pedeset i prva sjednica

Ženeva, 25. svibnja -12. lipnja 2009.

CRC/C/GC/12

20. srpnja 2009.

Članak 12. Konvencije o pravima djeteta određuje:

“1. Države potpisnice osigurat će djetetu, koje je sposobno oblikovati vlastito mišljenje, pravo na slobodno izražavanje svojih stavova o svim stvarima koje se na njega odnose, te ih uvažavati u skladu s dobi i zrelošću djeteta.

2. U tu svrhu, djetetu se izravno ili preko posrednika, odnosno odgovarajuće službe, mora osigurati da bude saslušano u svakom sudbenom i upravnom postupku koji se na njega odnosi, na način koji je usklađen s proceduralnim pravilima nacionalnog zakonodavstva.”

I. UVOD

1. Članak 12. Konvencije o pravima djeteta (Konvencija) jedinstvena je odredba u sporazumima o ljudskim pravima; ona se bavi pravnim i socijalnim statusom djece, koja, s jedne strane, nemaju punu autonomiju odraslih, ali su, s druge, subjekti prava. Stavak 1. osigurava svakom djetetu, koje je sposobno oblikovati vlastito mišljenje, pravo na slobodno izražavanje svojih stavova u svim predmetima koji utječu na dijete te se tim stavovima treba dati odgovarajuća težina u skladu s dobi i zrelošću djeteta. Stavak 2. posebno ističe da se djetetu treba omogućiti pravo da ga se sasluša u bilo kojem sudskom ili administrativnom postupku koji ga se tiče.

2. Pravo sve djece da ih se sasluša i shvati ozbiljno predstavlja jednu od temeljnih vrijednosti Konvencije. Odbor za prava djeteta (Odbor) prepoznao je članak 12. kao jedno od četiriju općih načela Konvencije, dok su druga pravo na nediskriminaciju, pravo na život i razvoj, te prvenstveno razmatranje djetetovog najboljeg interesa, što naglašava činjenicu da ovaj članak ne predstavlja samo pravo, već i da se treba uzeti u obzir pri tumačenju i provedbi svih drugih prava.

3. Od prihvaćanja Konvencije 1989. godine, postignut je značajan napredak na lokalnoj, nacionalnoj, regionalnoj i globalnoj razini u razvoju zakonodavstva, politika i metodologija za promicanje provedbe članka 12. Posljednjih godina široko je rasprostranjena praksa koja je konceptualizirana kao „sudjelovanje“, iako se ovaj izraz ne pojavljuje u tekstu članka 12. Ovaj se izraz razvio te se sada široko koristi za opisivanje procesa koji su u tijeku, a koji uključuju razmjenu informacija i dijalog između djece i odraslih koji se temelji na međusobnom poštovanju te u kojem djeca sada mogu učiti kako se njihova stajališta i stajališta odraslih uzimaju u obzir i oblikuju ishod takvih procesa.

4. Države potpisnice ponovno su potvrdile svoju predanost realizaciji članka 12. na dvadeset i sedmoj posebnoj sjednici Opće skupštine o djeci 2002. godine.¹ Međutim, Odbor napominje da, u većini društava širom svijeta, provedbu prava djeteta na izražavanje svojeg mišljenja o širokom spektru pitanja, koja utječu na njega, te uzimanja njegovih stavova u obzir

¹ Rezolucija S-27/2 „Svijet naklonjen djeci“ koju je Opća skupština prihvatila 2002. godine.

na odgovarajući način, još uvijek ometaju načini postupanja i stajališta iz prošlosti, kao i političke i ekonomske prepreke. Iako na poteškoće nailaze mnoga djeca, Odbor naročito uočava kako se određene skupine djece, uključujući mlađe dječake i djevojčice, kao i djeca iz marginaliziranih i ugroženih skupina, suočavaju s posebnim preprekama u ostvarivanju ovog prava. Odbor također iskazuje zabrinutost po pitanju kvalitete mnogih postojećih načina postupanja. Postoji potreba za boljim razumijevanjem onoga što članak 12. sadrži i kako ga u potpunosti primijeniti za svako dijete.

5. U 2006. godini Odbor je održao dan opće rasprave o pravu djeteta da ga se sasluša s ciljem otkrivanja značenja i značaja članka 12., njegovih poveznica s drugim člancima, te propustima, dobrim primjerima iz prakse i prioritetnim pitanjima koja treba riješiti kako bi se unaprijedilo uživanje ovog prava.² Ovaj Opći komentar proizlazi iz razmjene informacija koja se odvijala taj dan, uključujući pritom i djecu, prikupljenog iskustva Odbora u revizijama izvješća država potpisnica, te vrlo značajnog stručnog znanja i iskustava u prevođenju prava sadržanog u članku 12. u prakse od strane vlada, nevladinih organizacija (NVO-i), organizacija zajednice, razvojnih agencija, te same djece.

6. Ovaj Opći komentar najprije će predstaviti pravnu analizu dva stavka članka 12. te će zatim objasniti uvjete za puno ostvarenje tog prava, naročito tijekom pravnih i administrativnih postupaka (odj. A). U odjeljku B, raspravljat će se o povezanosti članka 12. s druga tri opća načela *Konvencije*, kao i o njegovoj povezanosti s drugim člancima. Uvjeti i utjecaj prava djeteta da ga se sasluša u različitim situacijama i okolinama obrazloženi su u odjeljku C. Odjeljak D postavlja osnovne uvjete za provedbu ovog prava, dok su zaključci predstavljeni u odjeljku E.

7. Odbor preporučuje da države potpisnice široko distribuiraju ovaj Opći komentar unutar vladinih i administrativnih struktura, kao i djeci i civilnom društvu. To će iziskivati njegovo prevođenje na relevantne jezike, stvaranje verzija koje su pogodne za djecu, održavanje radionica i seminara za raspravu o njegovim implikacijama i kako ga najbolje provesti, te njegovo uključivanje u obuku svih stručnjaka koji rade s djecom i za djecu.

II. CILJEVI

8. Krajnji cilj Općeg komentara je potpora državama potpisnicama u učinkovitoj provedbi članka 12. Čineći to njemu je namjera:

- ojačati razumijevanje značenja članka 12. i njegovih implikacija za vlade, dionike, NVO-e i društvo u cjelini
- objasniti opseg zakona, politika i praksi koje su potrebne za punu provedbu članka 12.
- naglasiti pozitivne pristupe u provedbi članka 12. koji koriste iskustvo praćenja Odbora
- predložiti osnovne pretpostavke za odgovarajuće načine kako bi se pridala odgovarajuća težina dječjim stavovima u svim stvarima koje na njih utječu.

III. PRAVO DA GA SE SASLUŠA: PRAVO SVAKOG POJEDINOG DJETETA I PRAVO SKUPINA DJECE

9. Opći komentar strukturiran je u skladu s razlikom koju je Odbor ustanovio između prava individualnog djeteta da ga se sasluša te kada se to pravo primjenjuje na skupinu djece (npr. razred školske djece, djeca u četvrti, djeca države, djeca s invaliditetom, ili djevojčice). Ovo je bitna razlika budući da *Konvencija* navodi da države potpisnice moraju osigurati pravo djeteta da ga se sasluša u skladu s dobi i zrelošću djeteta (vidi sljedeću pravnu analizu stavka 1. i 2. članka 12.).

10. Uvjeti dobi i zrelosti mogu se procijeniti kad se sluša individualno dijete te kada skupina djece odluči izraziti svoja stajališta. Zadaća procjenjivanja djetetove dobi i zrelosti olakšana je kad je dotična skupina komponenta trajne strukture, kao što je obitelj, razred školske djece ili stanovnici određene četvrti, ali je otežana kad se djeca skupno izražavaju. Čak i kad se susreću s poteškoćama u procjeni dobi i zrelosti, države potpisnice moraju uzeti u obzir djecu kao skupinu koju treba saslušati, a Odbor preporučuje da države potpisnice ulože sve napore kako bi saslušale ili otkrile stajališta djece koja se skupno izražavaju.

² Vidi preporuke s dana opće rasprave u 2006. godini o pravu djeteta da ga se sasluša, dostupne na: http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/discussion/Final_Recommendations_after_DGD.doc.

11. Države potpisnice trebaju poticati dijete na stvaranje slobodnog stava i trebaju osigurati okolinu koja omogućuje djetetu ostvarenje njegovog prava da ga se sasluša.

12. Stajališta koja djeca izraze mogu dodati relevantne perspektive i iskustvo te ih treba uzeti u obzir kod donošenja odluka, stvaranja politika te pripreme zakona i/ili mjera, kao i kod njihove evaluacije.

13. Ovi procesi obično se zovu sudjelovanje. Ostvarivanje prava djeteta ili djece da ih se sasluša najvažniji je element tih procesa. Pojam sudjelovanja naglašava da uključivanje djece ne smije biti samo kratkotrajan čin, nego polazište za intenzivnu razmjenu između djece i odraslih u razvoju politika, programa i mjera u svim relevantnim kontekstima života djece.

14. U odjeljku A (Pravna analiza) Općeg komentara, Odbor se bavi pravom individualnog djeteta da ga se sasluša. U odjeljku C (Provedba prava djeteta da ga se sasluša u različitim okruženjima i situacijama), Odbor razmatra i pravo individualnog djeteta i pravo skupine da ih se sasluša.

A. Pravna analiza

15. Članak 12. *Konvencije* utvrđuje pravo svakog djeteta da slobodno izrazi svoje stajalište, u svim predmetima koji na njega utječu, te daljnje pravo da se tim stajalištima prida odgovarajuća težina, u skladu s djetetovom dobi i zrelosti. Ovo pravo nameće jasnu zakonsku obvezu državama potpisnicama da prepoznaju ovo pravo i osiguraju njegovu provedbu slušajući stajališta djeteta i pridajući im odgovarajuću težinu. Ova obveza zahtijeva da države potpisnice, u skladu sa svojim posebnim pravosudnim sustavom izravno jamče ovo pravo ili usvoje ili revidiraju zakone kako bi dijete moglo u potpunosti ostvariti ovo pravo.

16. Dijete, međutim, ima pravo ne koristiti ovo pravo. Izražavanje stajališta je za dijete izbor, a ne obveza. Države potpisnice moraju osigurati da dijete dobije sve potrebne informacije i savjete kako bi donijelo odluku u korist svojih najboljih interesa.

17. Članak 12. navodi kao opće načelo da države potpisnice trebaju nastojati osigurati da je tumačenje i provedba svih ostalih prava sadržanih u *Konvenciji* vođena njime.³

18. Članak 12. navodi da dijete ima prava koja utječu na njegov život, a ne samo prava koja proizlaze iz njegove ranjivosti (zaštita) ili ovisnosti o odraslima (zbrinjavanje).⁴ *Konvencija* priznaje dijete kao subjekt prava, a gotovo univerzalna ratifikacija ovog međunarodnog instrumenta od strane država potpisnica naglašava ovaj status djeteta, koji je jasno iskazan u članku 12.

1. Detaljna analiza članka 12.

(a) Stavak 1. članka 12.

(i) „Osigurati će“

19. Članak 12., stavak 1., navodi: države potpisnice „osigurati će“ pravo djeteta da slobodno izrazi svoje stavove. „Osigurati će“ je pravni termin posebne snage, koji ne ostavlja slobodnu procjenu državama potpisnicama. U skladu s time, države potpisnice imaju strogu obvezu poduzeti sve odgovarajuće mjere kako bi u potpunosti primijenile ovo pravo za svu djecu. Ova obveza sadrži dva elementa kako bi se osiguralo postojanje mehanizama za dobivanje mišljenja djeteta u svim stvarima koje na njega utječu te pridavanje odgovarajuće težine tim mišljenjima.

(ii) „Sposobno oblikovati vlastito mišljenje“

20. Države potpisnice osigurati će pravo da ga se sasluša svakom djetetu koje je „sposobno oblikovati vlastito mišljenje“. Ovu frazu ne treba smatrati ograničenjem, nego obvezom za države potpisnice da procijene sposobnost djeteta za stvaranje samostalnog mišljenja u najvećoj mogućoj mjeri. To znači da države potpisnice ne mogu krenuti od pretpostavke da dijete nije sposobno izražavati vlastita stajališta. Upravo suprotno, države potpisnice trebaju pretpostaviti da dijete ima sposobnost stvaranja vlastitih stavova i priznati da ih ono ima pravo izraziti; nije na djetetu da prvo dokaže svoju sposobnost.

21. Odbor naglašava da članak 12. ne postavlja dobnu granicu na pravo djeteta da izrazi svoje stajalište, te potiče države potpisnice da ne uvode dobne granice ni u zakonu niti u praksi

³ Vidi Opći komentar Odbora br. 5 (2003) o općim mjerama provedbe za *Konvenciju o pravima djeteta* (CRC/GC/2003/5).

⁴ *Konvencija* se obično spominje kao tri „p“: zbrinjavanje, zaštita i sudjelovanje (eng. *provision, protection, participation*).

koje bi ograničile pravo djeteta da ga se sasluša u svim stvarima koje na njega utječu. U tom pogledu, Odbor naglašava sljedeće:

- Kao prvo, u svojim preporukama, koje su slijedile dan opće rasprave o provedbi prava djeteta u ranom djetinjstvu, 2004. godine, Odbor je naglasio da je koncept djeteta kao nositelja prava „... utjelovljen u djetetovom svakodnevnom životu od najranijeg stadija“.⁵ Istraživanja pokazuju da je dijete sposobno stvarati vlastita stajališta od najranije dobi, čak i ako ih nije sposobno verbalno izraziti.⁶ Slijedom navedenoga, potpuna provedba članka 12. zahtijeva priznavanje i poštivanje neverbalnih oblika komunikacije koji uključuju igru, govor tijela, izraze lica, crtanje i slikanje, kroz koje vrlo mala djeca pokazuju razumijevanje, izbore i preferencije.
- Kao drugo, nije potrebno da dijete ima sveobuhvatno znanje o svim aspektima stvari koja na njega utječe, nego da ima dostatno razumijevanje kako bi bilo sposobno na odgovarajući način stvoriti vlastiti stav o toj stvari.
- Kao treće, države potpisnice također imaju obvezu osigurati provedbu ovog prava za djecu koja nailaze na teškoće pri saslušavanju njihovih stajališta. Primjerice, djeca s invaliditetom trebaju biti opremljena i osposobljena za korištenje svih oblika komunikacije koji su potrebni kako bi im se olakšalo izražavanje njihovih stajališta. Potrebno je također uložiti napore da se prizna pravo na izražavanje stavova djeci pripadnicima manjina, autohtonih skupina i migranata te ostaloj djeci koja ne govore većinski jezik.
- Konačno, države potpisnice moraju biti svjesne potencijalnih negativnih posljedica nepažljivog prakticiranja ovog prava, osobito u slučajevima koji uključuju vrlo malu djecu, ili u slučajevima kad je dijete žrtva kaznenog djela, seksualnog zlostavljanja, nasilja, ili ostalih oblika lošeg postupanja. Države potpisnice moraju poduzeti sve potrebne mjere kako bi osigurale da se pravo da se dijete sasluša ostvaruje uz osiguranje pune zaštite djeteta.

(iii) „Pravo na slobodno izražavanje svojih stavova“

22. Dijete ima pravo „na slobodno izražavanje svojih stavova“. „Slobodno“ znači da dijete može izreći svoje stavove bez pritiska i može izabrati hoće li ili ne iskoristiti svoje pravo da ga se sasluša. „Slobodno“ također znači da dijete ne smije biti izloženo manipuliranju ili podvrgnuto neprimjerenom utjecaju ili pritisku. „Slobodno“ je, nadalje, samo po sebi povezano s djetetovom „vlastitom“ perspektivom: dijete ima pravo izraziti svoje stavove, a ne stavove drugih.

23. Države potpisnice moraju osigurati uvjete za izražavanje stavova koji uzimaju u obzir djetetovu pojedinačnu i društvenu situaciju te okolinu u kojoj se dijete osjeća poštovano i sigurno kada slobodno izražava svoja mišljenja.

24. Odbor naglašava da se dijete ne bi smjelo intervjuirati češće nego što je to potrebno, naročito kada se istražuju štetni događaji. „Saslušanje“ djeteta je složen proces koji može imati traumatične posljedice na dijete.

25. Ostvarenje prava djeteta da izrazi svoja stajališta zahtijeva da dijete bude informirano o predmetima, mogućnostima i mogućim odlukama koje će se poduzeti i njihovim posljedicama, od strane onih koji su odgovorni za saslušanje djeteta, te djetetovih roditelja ili skrbnika. Dijete također mora biti obaviješteno o uvjetima pod kojima će se od njega zatražiti izražavanje njegovih stajališta. Ovo pravo na informaciju je ključno, jer je to preduvjet za djetetove jasne odluke.

(iv) „U svim stvarima koje se na njega odnose“

26. Države potpisnice moraju osigurati da dijete može izraziti svoja stajališta „u svim stvarima koje se na njega odnose“. Ovo predstavlja drugu kvalifikaciju ovog prava: dijete treba saslušati ukoliko predmet, koji se razmatra, utječe na dijete. Ovaj osnovni uvjet mora se široko poštivati i razumjeti.

27. Otvorena radna skupina, koju je osnovala Komisija za ljudska prava, a koja je izradila nacrt teksta *Konvencije*, odbila je prijedlog da se ti predmeti definiraju popisom koji bi ograničio razmatranje djetetovih ili dječjih stavova. Umjesto toga, odlučeno je da se pravo djeteta da ga

⁵ CRC/C/GC/7/Rev.1, st. 14.

⁶ Cf. Lansdown G., „The evolving capacities of the child“ (Razvojne sposobnosti djeteta), Innocenti Research Centre, UNICEF/Save the Children, Florence (2005).

se sasluša treba odnositi na „sve stvari koje se na njega odnose“. Odbor izražava zabrinutost da je djeci često uskraćeno pravo da ih se sasluša, iako je očito da stvar, koja se razmatra, utječe na njih i da su ona sposobna izražavati svoja vlastita stajališta o toj stvari. Iako Odbor podupire široku definiciju „stvari“, koja također pokriva pitanja koja nisu izriječno spomenuta u *Konvenciji*, on prepoznaje klauzulu „koje se na njega odnose“, koja je dodana s ciljem da pojašni kako opće političko određenje nije bio namjera. Praksa, međutim, uključujući i Svjetski sastanak na vrhu za djecu, pokazuje da široka interpretacija stvari koje se odnose na dijete i djecu pomaže u uključivanju djece u društvene procese u njihovim zajednicama i društvu. Stoga države potpisnice trebaju pozorno saslušati dječja stajališta kad god njihova perspektiva može poboljšati kvalitetu rješenja.

(v) „Te ih uvažavati u skladu s dobi i zrelošću djeteta“

28. Stavove djeteta „treba uvažavati u skladu s dobi i zrelošću djeteta“. Ova odredba odnosi se na sposobnost djeteta, koju je potrebno procijeniti kako bi se pridala odgovarajuća težina njegovim stajalištima, ili da se djetetu priopći način na koji će ti stavovi imati utjecaj na ishod procesa. Članak 12. određuje da je samo slušanje djeteta nedovoljno, stajališta djeteta trebaju se ozbiljno razmotriti kada je dijete sposobno stvoriti vlastito mišljenje.

29. Zahtijevajući da se mišljenju djeteta prida odgovarajuća težina u skladu s njegovom dobi i zrelošću, članak 12. daje jasno do znanja da ne može samo dob određivati značaj djetetovih stajališta. Razine razumijevanja djece nisu ravnomjerno povezane s njihovom biološkom dobi. Istraživanja su pokazala da informacije, iskustvo, okolina, društvena i kulturalna očekivanja, te razine potpore pridonose razvoju djetetove sposobnosti da stvori mišljenje. Zbog tog se razloga stavovi djeteta trebaju procijeniti na temelju razmatranja od slučaja do slučaja.

30. Zrelost se odnosi na sposobnost razumijevanja i procjene implikacija određenog predmeta, te se stoga mora razmotriti prilikom utvrđivanja individualne sposobnosti djeteta. Zrelost se teško definira; u kontekstu članka 12. to je sposobnost djeteta da izrazi svoja stajališta o pitanjima na razuman i nezavisan način. Utjecaj predmeta na dijete mora se također uzeti u obzir. Što je veći utjecaj ishoda na život djeteta, to je važnija odgovarajuća procjena zrelosti tog djeteta.

31. U obzir se mora uzeti i pojam razvojnih sposobnosti djeteta, te usmjeravanje i vođenje od strane roditelja (vidi odlomak 84. i odjeljak C niže).

(b) Stavak 2. članka 12.

(i) Pravo djeteta „da bude saslušano u svakom sudbenom i upravnom postupku koji se na njega odnosi“

32. Članak 12., stavak 2., određuje da mogućnosti da bude saslušano trebaju biti osigurane naročito u „svakom sudbenom i upravnom postupku koji se na njega odnosi“. Odbor naglašava da se ova odredba odnosi na sve relevantne sudske postupke koji utječu na dijete, bez iznimaka, uključujući, primjerice, razdvajanje roditelja, pritvor, skrbništvo i posvajanje, djecu u sukobom sa zakonom, dijete žrtvu tjelesnog i psihološkog nasilja, seksualnog zlostavljanja i drugih zločina, zdravstvenu skrb, socijalno osiguranje, djecu bez pratnje, djecu koja traže azil i izbjeglice te žrtve oružanih sukoba i drugih kriznih situacija. Tipični administrativni postupci uključuju, primjerice, odluke o obrazovanju djece, zdravlje, okoliš, životne uvjete ili zaštitu. Obje vrste postupaka mogu uključivati alternativne mehanizme za sporove kao što je medijacija i arbitraža.

33. Pravo djece da budu saslušana primjenjuje se i u postupcima koje su pokrenula djeca, kao što su prigovori na loše postupanje i žalbe protiv isključivanja iz škole, kao i u onima koje pokreću drugi, a koji utječu na dijete, kao što su razdvajanje roditelja ili posvajanje. Države potpisnice potiču se na uvođenje zakonskih mjera koje zahtijevaju od donositelja odluka u sudskim i administrativnim postupcima da objasne širinu razmatranja koja su pridana stajalištima djeteta i posljedicama za dijete.

34. Dijete ne može biti učinkovito saslušano ukoliko postoji okolina koja ga plaši, nasilna je, bezosjećajna ili nije prilagođena njegovoj dobi. Postupci moraju biti pristupačni i prikladni za djecu. Naročita pozornost treba se pridati pružanju i osiguravanju informacija koje su prikladne za dijete, odgovarajućoj potpori za samozastupanje, odgovarajuće uvježbanom osoblju, izgledu sudnica, odjeći sudaca i odvjetnika, paravanima i odvojenim čekaonicama.

(ii) „Bilo izravno, ili preko predstavnika ili odgovarajućeg tijela“

35. Nakon što dijete odluči da želi da ga se sasluša, morat će odlučiti kako će ga se saslušati: „bilo izravno, ili preko predstavnika ili odgovarajuće službe“. Odbor preporučuje da se, kad god je to moguće, djetetu mora pružiti mogućnost da ga se izravno sasluša u bilo kojem postupku.

36. Predstavnik može(gu) biti roditelj(i), odvjetnik, ili neka druga osoba (među ostalim, socijalni radnik). Međutim, potrebno je naglasiti da u mnogim slučajevima (građanskim, kaznenim ili administrativnim), postoje rizici od sukoba interesa između djeteta i njegovog najlogičnijeg predstavnika (roditelja). Ako se saslušanje djeteta provodi preko predstavnika, iznimno je važno da predstavnik ispravno prenese djetetova stajališta donositelju odluka. Odabranu metodu utvrdit će dijete (ili prema potrebi odgovarajuća vlast) u skladu s konkretnom situacijom djeteta. Predstavnici moraju imati dostatno znanje i razumijevanje raznih aspekata procesa donošenja odluka i iskustvo u radu s djecom.

37. Predstavnik mora biti svjestan da predstavlja isključivo interese djeteta, a ne interese ostalih osoba (roditelja), institucija ili tijela (npr. doma u kojem dijete boravi, uprave ili društva). Potrebno je izraditi kodeks ponašanja za predstavnike koji su imenovani za predstavljanje djetetova stajališta.

(iii) „Na način koji je usklađen s proceduralnim pravilima nacionalnog zakonodavstva“

38. Mogućnost za predstavljanje mora biti „na način koji je usklađen s proceduralnim pravilima nacionalnog zakonodavstva“. Ova odredba ne smije se interpretirati kao dozvola za korištenje proceduralnog zakonodavstva koje ograničava ili sprječava korištenje ovog temeljnog prava. Umjesto toga, države potpisnice se potiču na pridržavanje osnovnih pravila pravednog postupka, kao što je pravo na obranu i pravo na pristup vlastitim dokumentima.

39. Kada se pravila postupka ne poštuju, odluka suda ili administrativnog tijela može biti osporena, promijenjena, zamijenjena ili vraćena natrag na daljnje sudsko razmatranje.

2. Koraci za provedbu djetetovog prava da ga se sasluša

40. Provedba dvaju stavaka članka 12. zahtjeva poduzimanje pet koraka kako bi se učinkovito ostvarilo pravo djeteta da bude saslušano kada god predmet utječe na dijete ili kada je dijete pozvano na iskaz svojih stajališta u formalnom postupku ili u drugim uvjetima. Ovi zahtjevi trebaju se primijeniti na način koji je prikladan za dani kontekst.

(a) Priprema

41. Oni koji su odgovorni za saslušanje djeteta moraju osigurati da dijete bude obaviješteno o svojem pravu na izražavanje svojega mišljenja u svim predmetima koji utječu na dijete te, naročito, u bilo kojem sudskom ili administrativnom procesu donošenja odluka te o utjecaju koji će njegovo ili njezino izraženo stajalište imati na ishod te stvari. Dijete, nadalje, mora dobiti informacije o mogućnosti izbora, bilo izravne komunikacije ili preko predstavnika. Ono mora biti svjesno mogućih posljedica ovog izbora. Donositelj odluke mora na primjereni način pripremiti dijete prije saslušanja, pružajući objašnjenja o tome kako, kada i gdje će se saslušanje održati i tko će sudjelovati te mora uzeti u obzir stajališta djeteta po tom pitanju.

(b) Saslušanje

42. Kontekst u kojem dijete koristi svoje pravo da bude saslušano mora biti poticajan, tako da dijete može biti sigurno da je odrasla osoba, koja je odgovorna za saslušanje, voljna saslušati i ozbiljno razmotriti ono što je dijete odlučilo priopćiti. Osoba koja će saslušati stavove djeteta može biti odrasla osoba koja je uključena u predmete koji utječu na dijete (npr. učitelj, socijalni radnik ili skrbnik), osoba koja odlučuje u instituciji (npr. ravnatelj, upravitelj ili sudac), ili stručnjak (npr. psiholog ili liječnik).

43. Iskustvo pokazuje da davanje iskaza treba biti u obliku razgovora, a ne jednostranog ispitivanja. Najbolje bi bilo da se dijete ne sasluša na otvorenom suđenju, nego u povjerljivim uvjetima.

(c) Procjena sposobnosti djeteta

44. Stavovima djeteta treba se pridati odgovarajuća težina, ukoliko analiza konkretnog slučaja pokazuje da je dijete sposobno oblikovati vlastito mišljenje. Ukoliko je dijete sposobno oblikovati vlastito mišljenje na razuman i samostalan način, donositelj odluka mora razmotriti stajališta djeteta kao značajan čimbenik u rješavanju pitanja. Potrebno je razviti dobru praksu za procjenu sposobnosti djeteta.

(d) Informacije o težini koja je pridana stavovima djeteta (povratne informacije)

45. Budući da dijete uživa pravo da se njegovim stajalištima prida odgovarajuća težina, donositelj odluka mora obavijestiti dijete o ishodu procesa i objasniti kako su njegova stajališta razmotrena. Povratna informacija je garancija da stajališta djeteta nisu saslušana samo kao formalnost, nego da su shvaćena ozbiljno. Informacije mogu potaknuti dijete da inzistira, da se složi ili da drugi prijedlog ili, u slučaju sudskog ili administrativnog postupka, uloži žalbu ili prigovor.

(e) Prigovori, pravni lijekovi i odšteta

46. Potrebni su zakoni koji omogućavaju djeci postupke prigovora i pravnih lijekova ukoliko njihovo pravo da budu saslušana i da se njihovim stavovima prida odgovarajuća težina nije poštovano ili je narušeno.⁷

Djeca trebaju imati mogućnost obraćanja pravobranitelju ili osobi u sličnoj ulozi u svim dječjim institucijama, među ostalim, u školama i vrtićima, kako bi mogla izraziti svoje prigovore. Djeca bi trebala znati tko su te osobe i kako da do njih dođu. U slučaju obiteljskih sukoba oko razmatranja stavova djece, dijete mora biti u mogućnosti obratiti se osobi u službama za mlade u zajednici.

47. Ukoliko je pravo djeteta povrijeđeno u odnosu na sudske i administrativne postupke (čl. 12., st. 2.), dijete mora imati pristup postupcima za prigovor i žalbu koji omogućuju pravne lijekove za povrede prava. Postupci prigovora moraju pružiti pouzdane mehanizme koji bi osigurali da su djeca uvjerena da ih njihovo korištenje neće izložiti riziku od nasilja ili kazne.

3. Obveze država potpisnica

(a) Osnovne obveze država potpisnica

48. Pravo djeteta da ga se sasluša postavlja obvezu državama potpisnicama da revidiraju ili izmijene svoje zakone kako bi uvele mehanizme koji djeci pružaju pristup odgovarajućim informacijama, primjerenoj potpori, ukoliko je potrebno, povratne informacije o težini koja je pridana njegovim stajalištima te procedure za žalbu, pravne lijekove i odštetu.

49. Kako bi ispunile ove obveze, države potpisnice trebaju usvojiti sljedeće strategije:

- Revidirati i povući restriktivne deklaracije i rezervacije na članak 12.
- Uspostaviti neovisne institucije za ljudska prava kao što je dječji pravobranitelj ili povjerenici sa širokim mandatom vezanim uz dječja prava⁸.
- Osigurati obuku o članku 12., te njegovoj primjeni u praksi, za sve stručnjake koji rade s djecom i za djecu, uključujući pravnike, suce, policiju, socijalne radnike, radnike na razini zajednice, psihologe, njegovatelje, domsko osoblje i zatvorske službenike, nastavnike na svim razinama obrazovnog sustava, liječnike, medicinske sestre i ostale zdravstvene radnike, državne i javne službenike, službenike za azil i tradicionalne vođe.
- Osigurati odgovarajuće uvjete za pružanje potpore i poticanje djece na izražavanje njihovih stajališta, te osigurati da se tim stavovima prida odgovarajuća težina, putem propisa i aranžmana koji su snažno ukorijenjeni u zakonima i institucionalnim pravilnicima te se redovno evaluiraju u pogledu svoje učinkovitosti.
- Boriti se protiv negativnih stavova, koji sprječavaju potpuno ostvarivanje djetetovog prava da ga se sasluša, putem javnih kampanja, uključujući i tvorce mnijenja i medije, kako bi se promijenile široko rasprostranjene uobičajene predodžbe o djetetu.

⁷ Vidi Opći komentar Odbora br. 5 (2003) o općim mjerama provedbe za Konvenciju o pravima djeteta, st. 24.

⁸ Vidi Opći komentar Odbora br. 2 (2002) o ulozi neovisnih institucija za ljudska prava.

- (b) **Posebne obveze u pogledu sudskih i administrativnih postupaka**
(i) **Pravo djeteta da ga se sasluša u građanskim sudskim postupcima**

50. Osnovna pitanja koja zahtijevaju da se dijete sasluša navedena su u nastavku:

Rastava i razdvajanje

51. U slučajevima razdvajanja i rastave, na djecu iz veze nesumnjivo utječu sudske odluke. Pitanja uzdržavanja djeteta, kao i skrbništva i pristupa utvrđuje sudac na suđenju ili tijekom medijacije koju vodi sud. Mnoge pravne vlasti su u svoj zakon uključile, u pogledu prekida veze, odredbu prema kojoj sudac mora prvenstveno uzeti u obzir „najbolje interese djeteta“.

52. Stoga sve zakonodavstvo o razdvajanju i razvodu mora uključivati pravo djeteta da ga saslušaju donositelji odluka i u procesima medijacije. Neke pravne vlasti, bilo putem politike ili zakonodavstva, radije navode dob u kojoj se dijete smatra sposobnim izraziti svoja vlastita stajališta. *Konvencija*, međutim, predviđa da se o ovom pitanju odlučuje u svakom pojedinom slučaju, budući da ona govori o dobi i zrelosti, te stoga zahtijeva individualnu procjenu sposobnosti djeteta.

Odvajanje od roditelja i alternativna skrb

53. Kad god se donese odluka da se dijete izdvoji iz svoje obitelji jer je žrtva zlostavljanja ili zanemarivanja u svom domu, stajalište djeteta treba se uzeti u obzir kako bi se utvrdili najbolji interesi djeteta. Intervencija se može pokrenuti žalbom djeteta, drugog člana obitelji ili člana zajednice koji navode zlostavljanje ili zanemarivanje u obitelji.

54. Iskustvo Odbora je da se pravo djeteta da ga se sasluša ne uzima uvijek u obzir u državama potpisnicama. Odbor preporučuje da države potpisnice osiguraju, putem zakona, propisa i direktiva politike, da se stajališta djeteta dobiju i uzmu u obzir, uključujući i u odlukama o smještanju kod udomitelja ili u dom, o razvoju planova skrbi i njihovom revidiranju, te posjetima roditeljima i obitelji.

Posvajanje i kafalah islamskog zakona

55. Kad dijete treba dati na posvajanje ili *kafalah* islamskog zakona, te kad treba konačno biti posvojeno ili smješteno u *kafalah*, iznimno je važno da se dijete sasluša. Taj proces neophodan je i kad poočim/pomajka ili udomiteljske obitelji posvoje dijete, iako dijete i roditelji posvojitelji možda već neko vrijeme žive zajedno.

56. Članak 21. *Konvencije* navodi da najbolji interesi djeteta trebaju biti najvažnija okolnost. Kod odluke o posvajanju, *kafalahu* ili drugom smještanju, „najbolji interesi“ djeteta ne mogu se definirati bez uzimanja u obzir stajališta djeteta. Odbor zahtijeva od svih država potpisnica da obavijeste dijete, ako je moguće, o učincima posvajanja, *kafalaha* ili drugog smještaja, te da osiguraju putem zakona da se stajališta djeteta saslušaju.

(ii) Pravo djeteta da ga se sasluša u kaznenim sudskim postupcima

57. U kaznenim postupcima, pravo djeteta da slobodno izrazi svoja stajališta o svim predmetima, koji na njega utječu, mora se potpuno poštivati i primjenjivati kroz svaki stadij procesa maloljetničkog pravosuđa.⁹

Dijete prijestupnik

58. Članak 12., stavak 2., *Konvencije* zahtijeva da dijete, koje je osumnjičeno, optuženo za kršenje ili prepoznato kao prekršitelj kaznenog zakona, ima pravo da ga se sasluša. Ovo pravo treba u potpunosti poštivati tijekom svih stadija sudskog procesa, od predparničnog stadija, kad dijete ima pravo braniti se šutnjom, do prava da ga sasluša policija, tužitelj i istražni sudac. Također je primjenjivo na sve stadije donošenja presude i obrazloženja, kao i provedbe nametnutih mjera.

59. U slučaju alternativnih postupaka, uključujući i medijaciju, dijete mora imati mogućnost dati slobodan i dragovoljni pristanak te mu se mora pružiti mogućnost dobivanja pravnih i drugih savjeta i pomoći u utvrđivanju prikladnosti i poželjnosti predloženog odvajanja.

⁹ Vidi Opći komentar Odbora br. 10 (2007) o pravima djece u maloljetničkom pravosuđu (CRC/C/GC/10).

60. Kako bi učinkovito sudjelovalo u postupku, svako dijete mora biti pravovremeno i izravno informirano o optužbama protiv njega na jeziku kojeg razumije, te o maloljetničkom pravosudnom procesu i mogućim mjerama suda. Postupak se treba voditi u ozračju koje djetetu omogućuje da sudjeluje i slobodno se izrazi.

61. Sudsko i druga saslušanja djeteta u sukobu sa zakonom treba voditi iza zatvorenih vrata. Iznimke od ovog pravila moraju biti jako ograničene, jasno opisane u nacionalnim zakonima i vođene najboljim interesima djeteta.

Dijete žrtva i dijete svjedok

62. Djetetu žrtvi i djetetu svjedoku zločina mora se pružiti mogućnost da u potpunosti ostvari svoje pravo na slobodno izražavanje svojeg mišljenja u skladu s rezolucijom 2005/20 Gospodarskog i socijalnog vijeća Ujedinjenih naroda, „Smjernice o pravdi u predmetima koji uključuju djecu žrtve i svjedoke zločina“.¹⁰

63. Konkretno, ovo znači da je potrebno uložiti sve napore da se s djetetom koje je žrtva i/ili svjedok savjetuje o relevantnim pitanjima u pogledu uključivanja u slučaj pod istragom, te da mu se omogući da izrazi slobodno, na vlastiti način, stajališta i pitanja vezana uz svoju uključenost u sudski proces.

64. Pravo djeteta žrtve i svjedoka vezano je i uz pravo da bude informirano o pitanjima kao što su dostupnost zdravstvenih, psiholoških i socijalnih usluga, uloga djeteta žrtve i/ili svjedoka, način na koji se provodi „ispitivanje“, postojeći mehanizmi za potporu djetetu kod predaje prigovora i sudjelovanja u istragama i sudskim postupcima, konkretna mjesta i vremena saslušanja, dostupnost zaštitnih mjera, mogućnosti dobivanja odštete, te uvjeti za žalbu.

(iii) Pravo djeteta da ga se sasluša u administrativnim postupcima

65. Sve države potpisnice trebaju razviti administrativne postupke u zakonodavstvu koji odražavaju zahtjeve iz članka 12. te osigurati djetetovo pravo da ga se sasluša zajedno s ostalim proceduralnim pravima, uključujući pravo na otvaranje relevantnih dokumenata, obavijest o saslušanju te predstavljanje od strane roditelja ili drugih.

66. Djeca će češće biti uključena u upravne postupke, nego u sudske postupke, zato što su oni manje formalni, fleksibilniji te se mogu relativno lako uspostaviti pomoću zakona i propisa. Postupci trebaju biti prilagođeni djeci i pristupačni.

67. Posebni primjeri administrativnih postupaka važnih za djecu uključuju mehanizme za rješavanje disciplinskih problema u školama (npr. suspenzije i isključivanja), odbijanje izdavanja školskih svjedodžbi i pitanja vezana uz školski uspjeh, disciplinske mjere te odbijanje davanja privilegija u maloljetničkim popravnim domovima, zahtjeve za azil za djecu bez pratnje i prijavu za dobivanje vozačkih dozvola. U tim predmetima djeca imaju pravo da ih se sasluša i da uživaju druga prava „koja su usklađena s proceduralnim pravilima nacionalnog zakonodavstva“.

B. Pravo da ga se sasluša i poveznice s ostalim odredbama Konvencije

68. Članak 12. je, kao opće načelo, povezan s ostalim općim načelima *Konvencije*, kao što su članak 2. (pravo na nediskriminaciju), članak 6. (pravo na život, opstanak i razvoj) te je, naročito, međuovisan s člankom 3. (prvenstvo razmatranja djetetovih najboljih interesa). Članak je također usko povezan s člancima koji se odnose na građanska prava i slobode, naročito s člankom 13. (pravo na slobodu izražavanja) te člankom 17. (pravo na informacije). Nadalje, članak 12. povezan je sa svim drugim člancima *Konvencije*, koji se ne mogu u potpunosti provesti ukoliko se dijete ne poštuje kao subjekt sa svojim vlastitim stajalištima o pravima sadržanima u pojedinim člancima i njihovom provedbom.

69. Povezanost članka 12. s člankom 5. (razvojne sposobnosti djeteta i odgovarajuće usmjeravanje i vođenje od strane roditelja, vidi odlomak 84. ovog Općeg komentara) od posebnog je značaja, budući da je ključno da usmjeravanje, koje daju roditelji, uzima u obzir razvojne sposobnosti djeteta.

¹⁰ Rezolucija 2005/20 Gospodarskog i socijalnog vijeća Ujedinjenih naroda, osobito čl. 8., 19. i 20. Dostupno na: www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf.

1. Članci 12. i 3.

70. Smisao članka 3. je osiguranje da će u svim poduzetim aktivnostima koje se tiču djece, bilo od strane javnih ili privatnih institucija skrbi, sudova, administrativnih službi i zakonodavnih tijela, najbolji interes djeteta imati prvenstvo razmatranja. To znači da svaka aktivnost, poduzeta u ime djece, mora poštovati najbolji interes djeteta. Najbolji interes djeteta je sličan proceduralnom pravu koje obvezuje države potpisnice na uvođenje koraka u proces djelovanja kako bi se osiguralo da se najbolji interes djeteta uzima u obzir. *Konvencija* obvezuje države potpisnice da osiguraju da oni koji su odgovorni za ta djelovanja saslušaju dijete kao što određuje članak 12. Ovaj korak je obavezan.

71. Najbolji interes djeteta, utvrđen u savjetovanju s djetetom, nije jedini čimbenik koji se treba uzeti u obzir u djelovanjima institucija, službi i administracije. On je, međutim, od ključne važnosti, kao što su i stavovi djeteta.

72. Članak 3. je posvećen pojedinačnim slučajevima, ali također izrijeком zahtijeva da se najbolji interes djece kao skupine uzme u obzir u svim aktivnostima koje se tiču djece. Države potpisnice slijedom navedenoga nisu obvezne razmotriti samo pojedinačni slučaj svakog djeteta prilikom utvrđivanja njegovog najboljeg interesa, nego i interese djece kao skupine. Štoviše, države potpisnice moraju proučiti djelovanja privatnih i javnih institucija, službi, kao i zakonodavnih tijela. Proširenje obveze na „zakonodavna tijela“ jasno naznačuje da se svaki zakon, propis ili pravilo, koji utječu na djecu, mora voditi kriterijem „najboljeg interesa“.

73. Izvan svake sumnje je da najbolji interes djece kao definirane skupine mora biti utvrđen na jednak način kao i prilikom procjene pojedinačnog interesa. Ukoliko su najbolji interesi velikog broja djece ugroženi, čelnici institucija, službi ili vladinih tijela trebaju također pružiti mogućnosti da se saslušaju djeca iz takvih nedefiniranih skupina te da se njihovim stavovima prida odgovarajuća težina prilikom planiranja djelovanja, uključujući i zakonske odluke, koje izravno ili neizravno utječu na djecu.

74. Ne postoji animozitet između članaka 3. i 12., već samo dopunjujuća uloga dvaju općih načela: jedan utvrđuje cilj postizanja najboljeg interesa djeteta, dok drugi nudi metodologiju za postizanje cilja slušajući dijete ili djecu. U stvari, ne može biti pravilne primjene članka 3. ukoliko se ne poštuju sastavni dijelovi članka 12. Shodno tome, članak 3. osnažuje djelotvornost članka 12., olakšavajući ključnu ulogu djece u svim odlukama koje utječu na njihov život.

2. Članci 12., 2. i 6.

75. Pravo na nediskriminaciju je neotuđivo pravo zajamčeno svim instrumentima ljudskih prava uključujući *Konvenciju o pravima djeteta*. U skladu s člankom 2. *Konvencije*, svako dijete ima pravo da ne bude diskriminirano u korištenju svojih prava uključujući i ona koja određuje članak 12. Odbor naglašava da će države potpisnice poduzeti odgovarajuće mjere da osiguraju svakom djetetu pravo na slobodno izražavanje njegovih stavova te da se ti stavovi na odgovarajući način uzimaju u obzir bez diskriminacije na temelju rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog, etničkog ili socijalnog porijekla, imovine, invaliditeta, rođenja ili drugog statusa. Države potpisnice će odgovoriti na diskriminaciju, uključujući i onu koja je usmjerena na izložene i marginalizirane skupine djece, kako bi osigurale da je djeci osigurano njihovo pravo da ih se sasluša i da im je omogućeno sudjelovanje u svim predmetima koji na njih utječu na jednakoj osnovi kao i drugoj djeci.

76. Odbor je naročito sa zabrinutošću napomenuo da u nekim društvima tradicionalni stavovi i prakse narušavaju i stavljaју stroga ograničenja u korištenju tog prava. Države potpisnice će poduzeti odgovarajuće mjere da podignu razinu javne svijesti i obrazuju društvo o negativnom utjecaju takvih stavova i praksi te da potaknu promjene u stavovima kako bi postigle punu primjenu prava iz *Konvencije* svakom djetetu.

77. Odbor traži od država potpisnica da pridaju posebnu pozornost pravu djevojčica da ih se sasluša, da dobiju potporu, ukoliko je potrebno, za izražavanje svojih stavova te da se njihovim stavovima prida odgovarajuća težina, budući da rodni stereotipi i patrijarhalne vrijednosti narušavaju i stavljaју stroga ograničenja pred djevojčice u korištenju prava navedenih u članku 12.

78. Odbor pozdravlja obvezu država potpisnica, navedenu u članku 7. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, prema kojem djeca s invaliditetom moraju dobiti potrebnu pomoć i opremu kako bi im se omogućilo slobodno izražavanje njihovih stajališta te da se tim stajalištima mora pridati odgovarajuća težina.

79. Članak 6. *Konvencije o pravima djeteta* navodi da svako dijete ima prirodno pravo na život i da će države potpisnice osigurati, u najvećoj mogućoj mjeri, opstanak i razvoj djeteta. Odbor napominje važnost promicanja mogućnosti ostvarenja djetetova prava da ga se sasluša, budući da je sudjelovanje djeteta mehanizam za stimuliranje punog razvoja osobnosti i razvojnih sposobnosti djeteta u skladu s člankom 6. i s ciljevima obrazovanja sadržanima u članku 29.

3. Članci 12., 13. i 17.

80. Članak 13. o pravu na slobodu izražavanja, i članak 17. o pristupu informacijama osnovni su preduvjeti za učinkovito ostvarivanje djetetovog prava da ga se sasluša. Ovi članci utvrđuju da su djeca subjekti prava te, zajedno s člankom 12., navode da dijete ima pravo ostvarivati ta prava u svoje ime, u skladu sa svojim razvojnim sposobnostima.

81. Pravo na slobodu izražavanja sadržano u članku 13. često se miješa s člankom 12. Međutim, iako su ova dva članka usko povezana, oni ipak navode različita prava. Pravo na slobodu izražavanja odnosi se na pravo posjedovanja i izražavanja mišljenja, te traženje i primanje informacija putem svih medija. Utvrđuje se da djetetovo pravo ne smije biti ograničeno od strane države potpisnice u mišljenjima koje dijete ima ili izražava. Ovakva odredba države potpisnice obvezuje na suzdržavanje od uplitanja u izražavanje tih stajališta, ili u pristup informacijama, istovremeno štiteći pravo na pristup sredstvima komunikacije i javnog dijaloga. Članak 12., međutim, odnosi se na prava izražavanja stajališta o predmetima koji utječu na dijete, te na njegovo pravo uključivanja u djelovanja i odluke koje utječu na njegov život. Članak 12. propisuje državama potpisnicama obvezu uvođenja zakonskog okvira i mehanizama potrebnih za olakšavanje aktivnog uključivanja djeteta u sva djelovanja koja na njega utječu u donošenju odluka, te ispunjavanje obveze da se djetetovim stajalištima prida odgovarajuća težina kad su ta stajališta izražena. Sloboda izražavanja u članku 13. ne zahtijeva takav angažman ili odgovor od država potpisnica. Međutim, stvaranje okruženja u kojemu će se poštivati pravo djece da izraze svoja stajališta, u skladu s člankom 12., pridonosi i izgradnji djetetovih sposobnosti ostvarivanja svojega prava na slobodu izražavanja.

82. Ispunjavanje djetetovog prava na informacije, u skladu s člankom 17., u velikoj je mjeri preduvjet za učinkovito ostvarivanje prava na izražavanje stajališta. Djeci je potreban pristup informacijama u formatima koji odgovaraju njihovoj dobi i sposobnostima o svim pitanjima koja ih se tiču. Ovo je primjenjivo, primjerice, na informacije povezane s njihovim pravima, svim postupcima koji na njih utječu, nacionalnim zakonodavstvom, propisima i politikama, lokalnim uslugama, te procedurama za prigovore i žalbe. U skladu s člancima 17. i 42., države potpisnice trebaju uključiti dječja prava u školski program.

83. Odbor također podsjeća države potpisnice da su mediji važno sredstvo promicanja svijesti o dječjim pravima na izražavanje svojih stajališta i pružanja mogućnosti za javno izražavanje tih stajališta. Odbor zahtijeva od različitih vrsta medija da namijene daljnja sredstva uključivanju djece u razvoj programa i stvaranju mogućnosti da djeca razvijaju i vode medijske inicijative o svojim pravima.¹¹

4. Članci 12. i 5.

84. Članak 5. *Konvencije* navodi da države potpisnice trebaju poštivati odgovornosti, prava i dužnosti roditelja, zakonskih skrbnika ili članova proširene obitelji ili zajednice sukladno lokalnim običajima, vezane uz pružanje usmjerenja i vođenja djeteta u njegovom ostvarivanju prava koja *Konvencija* priznaje. Posljedično, dijete ima pravo na usmjeravanje i vođenje, koji moraju nadomjestiti nedostatak znanja, iskustva i razumijevanja djeteta i ograničeni su njegovim razvojnim sposobnostima, kao što je navedeno u ovom članku. Što više dijete samo zna, što više ima svojeg iskustva i što više razumije, to više roditelj, zakonski skrbnik ili druge osobe, zakonski odgovorne

¹¹ Dan opće rasprave o djetetu i medijima (1996): www.unhcr.ch/html/menu2/6/crc/doc/days/media.pdf.

za dijete, moraju preobličiti usmjerenje i vođenje u podsjećanje i savjetovanje, te kasnije i u ravnopravni dijalog. Ova transformacija neće se dogoditi u točno određenom trenutku razvoja djeteta, nego će se stalno povećavati kako se dijete bude poticalo na iskazivanje svojih stajališta.

85. Ovaj zahtjev stimuliran je člankom 12. *Konvencije* koji navodi da se djetetovim stajalištima treba pridati odgovarajuća težina, kad god je dijete sposobno formirati vlastita stajališta. Drugim riječima, kako djeca stječu sposobnosti, tako imaju pravo na sve veću razinu odgovornosti za rješavanje stvari koje na njih utječu.¹²

5. Članak 12. i provedba prava djeteta općenito

86. Uz članke koji su obrađeni u prethodnim odlomcima, većina drugih članaka *Konvencije* zahtijeva i promiče uključivanje djece u stvari koje na njih utječu. Za ta višestruka uključivanja najčešće se koristi pojam sudjelovanja. Neupitno je da je osnova tih uključivanja članak 12., ali je zahtjev za planiranjem, radom i razvojem u dogovoru s djecom prisutan kroz cijelu *Konvenciju*.

87. Praksa implementacije bavi se širokim spektrom problema, kao što su zdravlje, gospodarstvo, obrazovanje ili okoliš, koji nisu od interesa samo za dijete kao pojedinca, nego i za skupine djece i djecu općenito. Posljedično, Odbor je uvijek široko tumačio sudjelovanje kako se ne bi uspostavile procedure samo za pojedinačnu djecu i jasno definirane skupine djece, nego i za skupine djece kao što su djeca autohtonih stanovnika, djeca s invaliditetom ili djeca općenito, na koju izravno ili neizravno utječu socijalni, gospodarski ili kulturalni uvjeti života u njihovom društvu.

88. Ovo široko razumijevanje sudjelovanja djece odražava se u rezultatu – dokumentu koji je usvojen na dvadeset i sedmom posebnom zasjedanju Opće skupštine pod nazivom “Svijet prikladan za djecu”. Države potpisnice obećale su “razviti i provesti programe za promicanje značajnog sudjelovanja djece, uključujući i adolescente, u procese donošenja odluka, i u obiteljima i školama i na lokalnoj i nacionalnoj razini” (čl. 32., stavak 1.). Odbor je u svom općem komentaru br. 5 o općim mjerama provedbe za *Konvenciju o pravima djeteta* naveo: “Važno je da vlade razviju izravan odnos s djecom, ne samo onaj u kojem posreduju nevladine organizacije (NVO-i) ili institucije za ljudska prava.”¹³

C. Provedba prava djeteta da ga se sasluša u različitim okruženjima i situacijama

89. Pravo djeteta da ga se sasluša mora se implementirati u različitim okruženjima i situacijama u kojima djeca odrastaju, razvijaju se i uče. U tim okruženjima i situacijama postoje različiti koncepti djeteta i njegove uloge, koji mogu poticati ili ograničavati uključivanje djeteta u svakodnevne teme i važne odluke. Na raspolaganju su razni načini utjecanja na provedbu prava djeteta da ga se sasluša, koje države potpisnice mogu koristiti kako bi potakle sudjelovanje djece.

1. U obitelji

90. Obitelj, u kojoj djeca mogu slobodno izraziti stavove i shvaća ih se ozbiljno od najranije dobi, predstavlja važan model te je priprema za djetetovo ostvarivanje prava da ga se sasluša u širem društvu.¹⁴ Takav pristup roditeljstvu služi za promicanje individualnog razvoja, poboljšanje obiteljskih odnosa i potporu djetetovoj socijalizaciji te ima preventivnu ulogu protiv svih oblika nasilja kod kuće i u obitelji.

91. *Konvencija* priznaje prava i obveze roditelja ili drugih zakonskih skrbnika da pruže svojoj djeci odgovarajuće usmjerenje i vođenje (vidi odlomak 84. gore), ali naglašava da je svrha toga omogućiti djetetu ostvarivanje njegovih prava te zahtijeva da se usmjerenje i vođenje pružaju na način koji je u skladu s razvojnim sposobnostima djeteta.

92. Države potpisnice trebaju poticati, putem zakona i politika, roditelje, skrbnike i odgojitelje da slušaju djecu i da pridaju odgovarajuću težinu njihovim stajalištima u stvarima koje ih se tiču. Roditeljima treba savjetovati i da pruže potporu djeci u ostvarivanju prava na slobodno izražavanje svojih stajališta te da se stavovi djece uzmu u obzir na svima razinama društva.

¹² Opći komentar br. 5 (2003) o općim mjerama provedbe za *Konvenciju o pravima djeteta*.

¹³ Ibid., st. 12.

93. S ciljem pružanja potpore razvoju stilova roditeljstva koji poštuju djetetovo pravo da ga se sasluša, Odbor preporučuje da države potpisnice promiču programe obrazovanja roditelja koji nadograđuju na postojeća pozitivna ponašanja i stavove te širenje informacija o pravima djece i roditelja koja su sadržana u *Konvenciji*.

94. Takvi programi moraju se baviti:

- Odnosom međusobnog poštovanja između roditelja i djece
- Uključivanjem djece u donošenje odluka
- Implikacijom pridavanja odgovarajuće težine stavovima svakog člana obitelji
- Razumijevanjem, promicanjem i poštivanjem djetetovih razvojnih sposobnosti
- Načinima rješavanja sukobljenih stavova unutar obitelji.

95. Ovi programi trebaju učvrstiti načelo da dječaci i djevojčice imaju jednaka prava na izražavanje svojih stajališta.

96. Mediji trebaju igrati veliku ulogu u prenošenju poruke roditeljima da je sudjelovanje njihove djece od velike vrijednosti za samu djecu, njihove obitelji i društvo.

2. U alternativnoj skrbi

97. Potrebno je uvesti mehanizme za osiguravanje da djeca u svim oblicima alternativne skrbi, uključujući i onu u institucijama, mogu izražavati svoje stavove te da se tim stavovima pridaje odgovarajuća pozornost u pitanjima njihovog smještaja, propisa o skrbi u udomiteljskim obiteljima ili domovima i njihovog svakodnevnog života. Oni bi trebali uključivati:

- Zakone koji djetetu daju pravo na informacije o svakom planu za smještanje, skrb i/li postupanje i značajne mogućnosti da izrazi svoja stajališta te da se tim stajalištima prida odgovarajuća težina tijekom cijelog procesa donošenja odluka.
- Zakone koji osiguravaju djetetu pravo da ga se sasluša te da se njegovim stajalištima prida odgovarajuća težina u razvoju i uspostavi usluga skrbi prikladnih za djecu.
- Osnivanje nadležne institucije za praćenje, kao što je dječji pravobranitelj, povjerenik ili inspektorat, za praćenje poštivanja pravila i propisa koji propisuju pružanje skrbi, zaštitu i postupanje s djecom u skladu s obvezama iz članka 3. Tijelo za praćenje treba imati ovlasti za nesmetan pristup rezidencijalnim ustanovama (uključujući i onima za djecu u sukobu sa zakonom), kako bi izravno poslušalo stajališta i probleme djece, te kako bi pratilo u kojoj se mjeri djetetova stajališta slušaju i pridaje li im se odgovarajuća težina od strane same ustanove.
- Uspostavljanje učinkovitih mehanizama, primjerice, zastupničkog vijeća djece, i djevojčica i dječaka, u rezidencijalnoj ustanovi, s ovlastima da sudjeluje u razvoju i provedbi politike i svih pravila ustanove.

3. U zdravstvenoj skrbi

98. Realizacija odredbi iz *Konvencije* zahtijeva poštivanje djetetovog prava na izražavanje svojih stajališta i na sudjelovanje u promicanju zdravog razvoja i dobrobiti djece. Ovo se odnosi na individualne odluke o zdravstvenoj skrbi, kao i na uključenost djece u razvoj zdravstvene politike i usluga.

99. Odbor navodi nekoliko različitih, ali povezanih pitanja koja je potrebno razmotriti u pogledu djetetove uključenosti u načine postupanja i odluke vezane uz njegovu zdravstvenu skrb.

100. Djeca, uključujući i malu djecu, trebaju biti uključena u procese donošenja odluka, na način koji je u skladu s njihovim razvojnim sposobnostima. Potrebno im je pružiti informacije o predloženim tretmanima i njihovim učincima i rezultatima, u odgovarajućim formatima koji su pristupačni i za djecu s teškoćama u razvoju.

101. Države potpisnice moraju uvesti zakone ili propise kako bi djeci osigurale pristup povjerljivom liječničkom savjetovanju i bez roditeljskog pristanka, neovisno o djetetovoj dobi, kad je to potrebno za djetetovu sigurnost ili dobrobit djeteta. Djeci takav pristup može biti potreban, primjerice, kad doživljavaju nasilje ili zlostavljanje kod kuće, ili kad su im potrebni obrazovanje ili usluge vezane uz reproduktivno zdravlje, ili u slučaju sukoba između roditelja i

djeteta zbog pristupa zdravstvenim uslugama. Pravo na savjetovanje razlikuje se od prava na davanje liječničkog pristanka i ne smije biti ograničeno bilo kakvom dobnom granicom.

102. Odbor pozdravlja uvođenje točno određene dobi u nekim zemljama u kojoj se pravo na pristanak prenosi na dijete, te potiče države potpisnice da razmotre uvođenje takvih zakona. Na taj način djeca iznad te dobi imaju pravo dati pristanak bez potrebe za bilo kakvom individualnom stručnom procjenom sposobnosti nakon konzultacije s neovisnim i nadležnim stručnjakom. Međutim, Odbor preporučuje da, kad mlađe dijete može pokazati sposobnost izražavanja informiranog stajališta o svojem liječenju, države potpisnice tom stajalištu pridaju odgovarajuću težinu.

103. Liječnici i zdravstvene ustanove trebaju pružati jasne i dostupne informacije djeci o njihovim pravima u vezi sa sudjelovanjem u pedijatrijskim istraživanjima i kliničkim studijama. Moraju biti informirani o istraživanju kako bi se mogao dobiti njihov pristanak uz ostale proceduralne zaštitne mehanizme.

104. Države potpisnice također trebaju uvesti mjere koje djeci omogućuju da svojim stajalištima i iskustvima pridonese planiranju i programiranju usluga za njihovo zdravlje i razvoj. Potrebno je tražiti njihova stajališta o svim aspektima pružanja zdravstvene skrbi, uključujući i koje usluge su potrebne, kako i gdje se najbolje pružaju, diskriminacijske prepreke pristupu uslugama, kvalitetu i stavove zdravstvenog osoblja, te kako promicati djetetove sposobnosti za preuzimanje sve veće razine odgovornosti za svoje vlastito zdravlje i razvoj. Ove informacije mogu se, među ostalim, dobiti putem sustava povratnih informacija za djecu koja koriste usluge ili koja su uključena u istraživanja i procese konzultacija, a mogu se prenijeti na lokalna ili nacionalna dječja vijeća ili parlamente kako bi se razvili standardi i pokazatelji zdravstvenih službi koji poštuju prava djeteta.¹⁴

4. U obrazovanju i školi

105. Poštivanje prava djeteta da ga se sasluša u obrazovanju je temeljno za ostvarenje prava na obrazovanje. Odbor sa zabrinutošću primjećuje stalni autoritarizam, diskriminaciju, nepoštivanje i nasilje koji karakteriziraju stvarnost mnogih škola i učionica. Takva okruženja nisu pogodna za izražavanje djetetovih stajališta i pridavanje odgovarajuće težine tim stajalištima.

106. Odbor preporučuje da države potpisnice poduzmu korake na izgradnji mogućnosti da djeca izražavaju svoja stajališta i da se tim stajalištima prida odgovarajuća težina u pogledu sljedećih pitanja.

107. U svim obrazovnim okolinama, uključujući i obrazovne programe u ranoj dobi, potrebno je promicati aktivnu ulogu djece u participativnoj okolini za učenje.¹⁵ Poduka i učenje moraju uzeti u obzir životne uvjete i buduće izgleda djece. Stoga, obrazovne vlasti moraju uključiti stajališta djece i njihovih roditelja u planiranje nastavnih planova i školskih programa.

108. Obrazovanje o ljudskim pravima može utjecati na motivaciju i ponašanje djece samo kad se ljudska prava prakticiraju u ustanovama u kojima dijete uči, igra se i živi zajedno s ostalom djecom i odraslima.¹⁶ Djetetovo pravo da ga se sasluša pod posebnom je prismotrom djece u tim institucijama, jer u njima djeca mogu promatrati pridaje li se doista odgovarajuća pozornost njihovim stajalištima kao što je navedeno u *Konvenciji*.

109. Sudjelovanje djece je nužno za stvaranje društvene klime u učionici koja stimulira suradnju i međusobnu potporu koje su potrebne za interaktivno učenje usredotočeno na dijete. Davanje težine stajalištima djece osobito je važno za suzbijanje diskriminacije, sprječavanje nasilništva i disciplinske mjere. Odbor pozdravlja proširenje poduke i savjetovanja među vršnjacima.

110. Stalno sudjelovanje djece u procesima donošenja odluka mora se, među ostalim, postići putem razrednih vijeća, učeničkih vijeća i učeničkih predstavnika u školskim odborima

¹⁴ Odbor skreće pozornost i na svoj Opći komentar br. 3 (2003) o HIV/AIDS-u i pravima djeteta, st. 11. i 12., i svoj Opći komentar br. 4 (2003) o zdravlju adolescenata, st. 6.

¹⁵ "A human rights-based approach to Education for All: A framework for the realization of children's right to education and rights within education" (Pristup obrazovanju za sve temeljen na ljudskim pravima: okvir za ostvarivanje djetetovog prava na obrazovanje i prava unutar obrazovanja), UNICEF/UNESCO (2007).

¹⁶ Odbor za prava djeteta, Opći komentar br. 1 (2001) o ciljevima obrazovanja (čl. 29, st. 1 *Konvencije*), (CRC/GC/2001/1).

i vijećima, gdje mogu slobodno izraziti svoja stajališta o razvoju i provedbi školskih politika i kodeksa ponašanja. Ta prava moraju biti sadržana u zakonima, a ne smije se samo oslanjati na dobru volju službi, škola i ravnatelja da ih provode.

111. Osim u školi, države potpisnice trebaju konzultirati djecu na lokalnoj i nacionalnoj razini o svim aspektima obrazovne politike, uključujući i, među ostalim, jačanje obrazovnog sustava naklonjenog djeci, informalnih i neformalnih ustanova za učenje, koje djeci daju "drugu priliku", školskih programa, nastavnih metoda, školskih struktura, standarda, proračuna i sustava za zaštitu djece.

112. Odbor potiče države potpisnice na pružanje potpore razvoju neovisnih učeničkih organizacija koje mogu pomoći djeci u kompetentnom obavljanju njihovih participativnih uloga u obrazovnom sustavu.

113. U odlukama o prijelazu na višu razinu školovanja ili izboru usmjerenja mora se osigurati pravo djeteta da ga se sasluša budući da te odluke imaju velik utjecaj na djetetove najbolje interese. Takve odluke moraju biti predmet administrativne ili sudske revizije. Nadalje, u disciplinskim pitanjima, pravo djeteta da ga se sasluša mora se u potpunosti poštivati.¹⁷ U slučaju isključivanja djeteta iz obrazovanja ili škole ova odluka mora naročito biti predmet sudske revizije budući da je u suprotnosti s djetetovim pravom na obrazovanje.

114. Odbor pozdravlja uvođenje školskih programa naklonjenih djeci u mnogim zemljama, koji nastoje omogućiti interaktivnu, brižnu, zaštitničku i participativnu okolinu koja priprema djecu i adolescente za aktivne uloge u društvu i odgovorno građanstvo unutar njihovih zajednica.

5. U igri, rekreaciji, športu i kulturnim aktivnostima

115. Djeca trebaju igru, rekreaciju, tjelesne i kulturne aktivnosti za svoj razvoj i socijalizaciju. One trebaju biti oblikovane tako da uzimaju u obzir dječje sklonosti i sposobnosti. S djecom, koja su sposobna izraziti svoja stajališta, treba se savjetovati u vezi pristupačnosti i prikladnosti objekata za igru i rekreaciju. Vrlo malo djeci i nekoj djeci s teškoćama u razvoju, koja nisu sposobna sudjelovati u formalnim procesima savjetovanja, treba pružiti posebnu mogućnost za izražavanje svojih želja.

6. Na radnom mjestu

116. Djeca koja rade, a mlađa su od dobi koju dozvoljavaju zakoni i Konvencije Međunarodne organizacije rada br. 138 (1973) i 182 (1999) moraju biti saslušana u uvjetima koji su prikladni za djecu kako bi se razumjela njihova stajališta i njihovi najbolji interesi. Ona trebaju biti uključena u iznalaženje rješenja koja poštuju ekonomska i sociokulturna ograničenja, kao i kulturni kontekst u kojem ova djeca rade. Djecu je također potrebno saslušati kada se stvaraju politike za uklanjanje ishodišnih uzroka dječjeg rada, naročito u vezi obrazovanja.

117. Djeca koja rade imaju pravo na zakonsku zaštitu od iskorištavanja i treba ih saslušati kada radna mjesta i radne uvjete pregledavaju inspektori koji provjeravaju provedbu zakona o radu. Djecu i, ukoliko postoje, predstavnike organizacija djece koja rade, također treba saslušati prilikom izrade nacrtu zakona o radu ili prilikom razmatranja i evaluacije provedbe zakona.

7. U slučajevima nasilja

118. *Konvencija* utvrđuje pravo djeteta na zaštitu od svih oblika nasilja i odgovornost država potpisnica da osiguraju ovo pravo za svako dijete bez ikakve diskriminacije. Odbor potiče države potpisnice na savjetovanje s djecom u razvoju i provedbi zakonskih, političkih, obrazovnih i drugih mjera koje trebaju odgovoriti na bilo koje oblike nasilja. Posebnu pozornost treba usmjeriti na to da se zajamči da marginalizirana i izložena djeca, kao što su djeca izložena zloporabi, djeca ulice ili djeca izbjeglice, ne budu isključena iz savjetodavnog procesa koji služi da bi se saznala stajališta o relevantnim zakonima i političkim procesima.

119. U tom smislu Odbor pozdravlja nalaze Studije o nasilju nad djecom glavnog tajnika, te traži od država potpisnica da u potpunosti provedu njezine preporuke, uključujući preporuku da

¹⁷ Države potpisnice upućuju se na Opći komentar Odbora br. 8 (2006) o pravu djeteta na zaštitu od tjelesnog kažnjavanja i ostalih okrutnih i ponižavajućih oblika kažnjavanja koji objašnjava participativne strategije za suzbijanje tjelesnog kažnjavanja (CRC/C/GC/8). *Napomena: vidi osvrt u rubrici Prikazi dokumenata (op. ur.).

se stvori prostor u kojem će djeca moći slobodno izraziti svoja stajališta i da se tim stajalištima prida odgovarajuća težina u svim aspektima prevencije, izvješćivanja ili nadziranja nasilja nad njima.¹⁸

120. Velik broj nasilnih radnji, počinjenih nad djecom, prolazi nekažnjeno zbog toga što određene oblike nasilnog ponašanja djeca doživljavaju kao prihvaćene prakse, kao i zbog nedostatka mehanizama izvješćivanja prikladnih za djecu. Primjerice, djeca se nemaju kome obratiti u povjerenju i u sigurnom okruženju o doživljenom lošem postupanju, kao što je tjelesno kažnjavanje, sakaćenje genitalija, ili rani brak, te nemaju komunikacijski kanal za priopćavanje svojih općih opažanja onima koji su odgovorni za provedbu njihovih prava. Učinkovito uključivanje djece u zaštitne mjere stoga zahtijeva da djeca budu informirana o svojem pravu da ih se sasluša i da odrastu bez svih oblika tjelesnog i psihološkog nasilja. Države potpisnice trebale bi obvezati sve institucije za djecu na osiguravanje jednostavnog pristupa pojedincima ili organizacijama kojima se djeca mogu obraćati u povjerenju i sigurnosti, uključujući putem telefonskih linija za pomoć, te osigurati mjesta gdje djeca mogu iskazati svoje iskustvo i stavove u borbi protiv nasilja nad djecom.

121. Odbor također skreće pozornost država potpisnica na preporuke Studije o nasilju nad djecom glavnog tajnika o poticanju organizacija za djecu i inicijativa koje vode djeca da odgovore na nasilje, te o uključivanju tih organizacija u razradi, uspostavi i evaluaciji programa i mjera za borbu protiv nasilja, tako da djeca mogu imati ključnu ulogu u svojoj zaštiti.

8. U razvoju preventivnih strategija

122. Odbor naglašava da glasovi djece sve više postaju snažna sila u prevenciji kršenja dječjih prava. Dobri primjeri iz prakse su dostupni, među ostalim, u području prevencije nasilja u školama, u borbi protiv iskorištavanja djece kroz štetan i intenzivan rad, u pružanju usluga zdravstvene skrbi i obrazovanja djeci ulice, te u sustavu maloljetničkog pravosuđa. S djecom se treba savjetovati u stvaranju zakona i politika vezanih uz ta i druga problematična područja te ih uključiti u izradu nacrtu, razvoj i provedbu povezanih planova i programa.

9. U imigracijskim i azilantskim postupcima

123. Djeca koja dođu u neku zemlju sa svojim roditeljima u potrazi za poslom ili kao izbjeglice u naročito su osjetljivoj situaciji. Stoga je nužno u potpunosti primjenjivati njihovo pravo na izražavanje vlastitih stavova o svim aspektima imigracijskih i azilantskih postupaka. U slučaju migracije, dijete treba saslušati vezano uz njegova obrazovna očekivanja i zdravstvene okolnosti kako bi ga se integriralo u školu i usluge zdravstvene skrbi. U slučaju traženja azila, dijete mora dodatno imati mogućnost predočiti svoje razloge koji su ga doveli do traženja azila.

124. Odbor naglašava da se toj djeci moraju pružiti sve relevantne informacije, na njihovom jeziku, o njihovim pravima, dostupnim uslugama, uključujući i načine komunikacije, te imigracijskom i azilantskom procesu, kako bi se njihov glas čuo te kako bi mu se u postupku pridala odgovarajuća težina. Potrebno je imenovati besplatnog staratelja ili savjetnika. Djeci koja traže azil može biti potrebno i učinkovito nalaženje obitelji i relevantne informacije o situaciji u njihovoj matičnoj zemlji kako bi se odredili njihovi najbolji interesi. Može biti potrebna posebna pomoć za djecu koja su prethodno bila uključena u oružani sukob kako bi im se omogućilo da izraze svoje potrebe. Nadalje, potrebna je obratiti pozornost kako bi se osiguralo da djeca bez državljanstva budu uključena u procese donošenja odluka na teritoriju na kojem borave.¹⁹

10. U kriznim situacijama

125. Odbor ističe da pravo sadržano u članku 12. ne prestaje važiti u kriznim situacijama ili nakon njih. Postoji sve više dokaza značajnog doprinosa koji djeca mogu dati u situacijama sukoba, situacijama nakon sukoba i procesima obnove nakon kriznih situacija.²⁰ Zato je Odbor

¹⁸ Izvješće neovisnog stručnjaka za Studiju o nasilju nad djecom Ujedinjenih naroda (A/61/299).

¹⁹ Usp. Opći komentar Odbora br. 6 (2005) o postupanju s djecom bez pratnje i razdvojenom djecom izvan njihove matične zemlje (CRC/GC/2005/6).

²⁰ "The participation of children and young people in emergencies: a guide for relief agencies" (Sudjelovanje djece i mladih u kriznim situacijama: vodič za agencije za pomoć), UNICEF, Bangkok (2007).

naglasio u svojoj preporuci nakon dana opće rasprave 2008. godine da djecu, na koju su utjecale krizne situacije, treba poticati i da im treba omogućiti sudjelovanje u analizi njihove situacije i budućih mogućnosti. Djeci njihovo sudjelovanje pomaže ponovno uspostaviti kontrolu nad svojim životom, pridonosi rehabilitaciji, razvija organizacijske vještine i jača osjećaj identiteta. Međutim, treba se pobrinuti da djeca budu zaštićena od izlaganja situacijama koje mogu biti traumatične ili štetne.

126. U skladu s time Odbor potiče države potpisnice na podržavanje mehanizama koji omogućuju djeci, osobito adolescentima, aktivnu ulogu i u obnovi nakon krizne situacije i u procesima rješavanja nakon sukoba. Njihova se stajališta trebaju saznati u procjeni, izradi, provedbi, praćenju i procjeni programa. Primjerice, djecu u izbjegličkim kampovima može se poticati na davanje doprinosa vlastitoj sigurnosti i dobrobiti kroz osnivanje dječjih foruma. Potrebno je pružiti potporu kako bi se djeci omogućilo osnivanje takvih foruma, istovremeno osiguravajući da je njihov rad u skladu s najboljim interesima djece i njihovim pravom na zaštitu od štetnih iskustava.

11. U nacionalnoj i međunarodnoj okolini

127. Velik dio mogućnosti za sudjelovanje djece odvija se na razini zajednice. Odbor pozdravlja sve veći broj lokalnih parlamenata mladih, općinskih dječjih vijeća i ad hoc savjetovanja u kojima djeca mogu izraziti svoja stajališta u procesima donošenja odluka. Međutim, ove strukture za formalno predstavničko sudjelovanje u lokalnoj vlasti trebaju biti samo jedan od brojnih pristupa provedbi članka 12. na lokalnoj razini, budući da dozvoljavaju angažman samo relativno malom broju djece u svojim lokalnim zajednicama. Vrijeme za savjetovanje političara i dužnosnika, otvoreni dani i posjeti školama i vrtićima predstavljaju dodatne mogućnosti za komunikaciju.

128. Djecu treba podupirati i poticati na stvaranje njihovih organizacija i inicijativa koje vode djeca, što će stvoriti prostor za značajno sudjelovanje i predstavljanje. Nadalje, djeca mogu pridonijeti davanjem svojih mišljenja, primjerice, u oblikovanju škola, igrališta, parkova, ustanova za slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti, javnih knjižnica, zdravstvenih ustanova i lokalnih prijevoznih sustava, a s ciljem osiguravanja primjerenijih usluga. U donošenju razvojnih planova zajednice, koji pozivaju na javne rasprave, stajališta djece treba izričito uzeti u obzir.

129. Takve su mogućnosti za sudjelovanje u međuvremenu uspostavljene u mnogim zemljama i na županijskoj, regionalnoj, razini savezne države i na nacionalnoj razini, gdje parlamenti mladih, vijeća i konferencije organiziraju forume gdje djeca predstavljaju svoja stajališta i obznanjuju ih relevantnoj publici. Nevladine organizacije i organizacije civilnog društva razvile su prakse za pružanje potpore djeci, koje osiguravaju transparentnost predstavljanja i suprotstavljaju se rizicima od manipulacije i tek formalnog uključivanja predstavnika djece.

130. Odbor pozdravlja značajne doprinose UNICEF-a i nevladinih organizacija u promicanju podizanja razine svijesti o pravima djece da ih se sasluša i njihovom sudjelovanju u svim domenama njihovog života, te ih potiče da dalje promiču sudjelovanje djece u svim stvarima koje na njih utječu, uključujući na lokalnoj razini, razini zajednice, nacionalnoj i međunarodnoj razini, te da olakšavaju razmjenu najboljih primjera iz prakse. Umrežavanje među organizacijama koje vode djeca treba aktivno poticati kako bi se osnažile mogućnosti za zajedničko učenje i platforme za kolektivno zastupanje.

131. Na međunarodnoj razini sudjelovanje djece na Svjetskim sastancima na vrhu za djecu koje je sazvala Opća skupština 1990. i 2002. godine, te uključivanje djece u proces izvješćivanja Odboru za prava djeteta imaju posebnu važnost. Odbor pozdravlja pisana izvješća i dodatne usmene informacije koje su predale dječje organizacije i predstavnici djece u procesu praćenja provedbe prava djeteta u državama potpisnicama, te potiče države potpisnice i nevladine organizacije na pružanje potpore djeci u izražavanju njihovih stajališta Odboru.

D. Osnovni preduvjeti za provedbu prava djeteta da ga se sasluša

132. Odbor traži od država potpisnica izbjegavanje takvih pristupa u kojem se tek formalno uključuje djecu, koji ograničavaju izražavanje stavova djece ili koji dozvoljavaju da sa djecu

saslušati, ali ne daju odgovarajuću težinu njihovim stavovima. Naglašava da manipulacija djece od strane odraslih, koja stavlja djecu u situacije da im se govori što da kažu, ili izlaganje djece riziku od opasnosti radi njihova sudjelovanja, nisu etičke prakse i ne mogu se prihvatiti kao provedba članka 12.

133. Ukoliko se želi da sudjelovanje bude učinkovito i značajno, ono treba biti shvaćeno kao proces, a ne kao pojedinačni, jednokratni slučaj. Iskustvo, stečeno od kada je *Konvencija o pravima djeteta* prihvaćena 1989. godine, dovelo je do širokog konsenzusa o temeljnim preduvjetima koji se moraju postići za učinkovitu, etičku i smislenu provedbu članka 12. Odbor preporučuje da države potpisnice integriraju te zahtjeve u sve zakonske i druge mjere za provedbu članka 12.

134. Svi procesi, u kojima su dijete ili djeca saslušani i u kojima sudjeluju, moraju biti:

(a) Transparentni i informativni – djeci se moraju pružiti potpune, pristupačne informacije, osjetljive na različitosti i primjerene njihovoj dobi, o njihovom pravu na slobodno izražavanje svojih stajališta i da se njihovim stajalištima prida odgovarajuća težina, te informacije o tome kako će se to sudjelovanje ostvariti, o njegovom opsegu, svrsi i potencijalnom učinku;

(b) Dobrovoljni – djeca nikada ne bi smjela biti prisiljena na izražavanje svojih stavova protiv svoje volje i trebala bi biti informirana da mogu prestati sudjelovati u bilo kojoj fazi;

(c) Puni poštovanja – prema dječjim stavovima se treba odnositi s poštovanjem i trebalo bi im pružiti mogućnost da potaknu ideje i aktivnosti. Odrasli koji rade s djecom trebaju prihvaćati i poštovati dobre primjere sudjelovanja djece, te ih iskoristiti za daljnju nadogradnju, primjere, vezano uz doprinos djece u obitelji, školi, kulturi i radnoj okolini. Oni također trebaju razumjeti socioekonomski kontekst, kontekst okoliša i kulturalni kontekst dječjih života. Osobe i organizacije, koje rade s djecom i za djecu, također trebaju poštovati stavove djece u odnosu na sudjelovanje u javnim događajima;

(d) Relevantni – pitanja o kojima djeca imaju pravo izraziti svoje stavove moraju biti od stvarnog značaja u njihovim životima i omogućavati im korištenje njihovoga vlastitog znanja, vještina i sposobnosti. Nadalje, potrebno je stvoriti prostor koji bi omogućavao djeci isticanje i odgovora na pitanja koja ona sama prepoznaju kao relevantna i važna;

(e) Naklonjeni djeci – okruženja i radne metode trebaju se prilagoditi djetetovim sposobnostima. Potrebno je osigurati dovoljno vremena i sredstava kako bi se osiguralo da djeca budu pripremljena na odgovarajući način i da imaju samopouzdanja i mogućnost dati doprinos svojim stavovima. Treba uzeti u obzir činjenicu da će djeca trebati različite razine potpore i oblike uključivanja u skladu sa svojom dobi i razvojnim sposobnostima;

(f) Inkluzivni – sudjelovanje mora biti inkluzivno, valja izbjegavati postojeće obrasce diskriminacije i poticati mogućnosti za uključivanje marginalizirane djece, i dječaka i djevojčica (vidi također odlomak 88. gore). Djeca nisu homogena skupina i sudjelovanje treba osigurati jednake mogućnosti za sve, bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi. Također treba osigurati da programi budu kulturalno osjetljivi prema djeci iz svih zajednica;

(g) Potpora naobrazbom – odraslima je potrebna priprema, vještine i potpora kako bi učinkovito pomogli u sudjelovanju djece, primjere, kroz vještine slušanja, zajedničkog rada s djecom i učinkovito uključivanje djece u skladu s njihovim razvojnim sposobnostima. Djeca sama mogu biti uključena kao instruktori i moderatori o tome kako promicati učinkovito sudjelovanje; potrebno im je osnaživanje kapaciteta kako bi ojačali svoje vještine, primjere, u aktivnom sudjelovanju potaknutom svijješću o svojim pravima, te poduka u organiziranju sastanaka, prikupljanju sredstava, odnosima s medijima, javnom nastupu i zastupanju;

(h) Sigurni i osjetljivi na rizik – u određenim situacijama izražavanje stajališta može uključivati rizike. Odrasli imaju odgovornost prema djeci s kojom rade i moraju poduzeti sve mjere predostrožnosti kako bi sveli na najmanju moguću razinu rizik za djecu od nasilja, iskorištavanja ili bilo koje druge negativne posljedice njihovog sudjelovanja. Djelovanje potrebno da se pruži potrebna zaštita uključivat će razvoj jasne strategije za zaštitu djeteta koja prepoznaje posebne rizike s kojima se suočavaju neke skupine djece, te dodatne prepreke s kojima se suočavaju pri dobivanju pomoći. Djeca moraju biti svjesna svojeg prava da budu zaštićena od opasnosti i znati kamo trebaju ići po pomoć ukoliko im je potrebna. Ulaganje u rad s obiteljima i zajednicama

važno je kako bi se izgradilo razumijevanje vrijednosti i implikacija sudjelovanja, te kako bi se na najmanju moguću mjeru sveli rizici kojima bi djeca mogla biti izložena;

(i) Odgovorni – obveza za daljnji rad i procjenu je neophodna. Primjerice, u svakom istraživanju i procesu savjetovanja djeca moraju biti informirana o tome kako su njihova stajališta protumačena i upotrijebljena te, kad je potrebno, treba im dati mogućnost osporavanja i utjecanja na zaključke. Djeca imaju i pravo dobiti jasne povratne informacije o tome kako je njihovo sudjelovanje utjecalo na rezultate. Kad god je prikladno, djeci treba pružiti mogućnost sudjelovanja u procesu ili aktivnostima daljnjeg rada. Potrebno je izvršiti praćenje i procjenu potreba djece za sudjelovanjem, kad je moguće, sa samom djecom.

E. Zaključci

135. Ulaganje u ostvarivanje djetetovog prava da ga se sasluša u svim pitanjima koja ga se tiču i da se njegovim stajalištima prida odgovarajuća pozornost, jasna je i izravna zakonska obveza država potpisnica u skladu s *Konvencijom*. To je pravo svakog djeteta bez ikakve diskriminacije. Postizanje značajnih mogućnosti za provedbu članka 12. iziskivat će otklanjanje zakonskih, političkih, socijalnih i kulturnih prepreka koje trenutno ometaju mogućnost djece da ih se sasluša i njihov pristup sudjelovanju u svim stvarima koje ih se tiču. To zahtijeva pripremljenost za osporavanje pretpostavki o djetetovim sposobnostima, te poticanje razvoja okruženja u kojima djeca mogu izgrađivati i iskazivati svoje sposobnosti. Za to je potrebno preuzeti i obvezu osiguranja sredstava i obuke.

134. Ispunjavanje ovih obveza predstavat će izazov za države potpisnice. Ali to je dostižan cilj ako se strategije navedene u ovom općem komentaru sustavno provode i ako se izgrađuje kultura poštovanja djece i njihovih stavova.

DIJETE I DRUŠTVO

Deinstitucionalizacija i život u zajednici djece s teškoćama u razvoju u Republici Hrvatskoj

uz Preporuku CM/Rec(2010)2 Odbora ministara zemljama članicama o deinstitucionalizaciji i životu u zajednici djece s invaliditetom¹

Stavovi prema djeci s teškoćama u razvoju, mladima i odraslim osobama s invaliditetom zadnjih se tridesetak godina u Republici Hrvatskoj bitno mijenjaju. U medicinskom modelu, koji je prevladavao osamdesetih godina, u središtu je pozornosti bilo oštećenje, a ne osoba. Organizirale su se razne posebne službe i postupci u svrhu uklanjanja ili smanjivanja posljedica oštećenja. Tako su se djeca od najranije dobi odvajala od obitelji, isključivala iz lokalne zajednice i izolirala od društva. Socijalni kontakt bio je ograničen samo na stručno osoblje koje je većim dijelom bilo usmjereno na "ozdravljenje", a manjim na odgoj, obrazovanje i integraciju, dok su potrebe za sigurnošću, ljubavlju, pripadanjem, aktivnošću, učenjem u prirodnom okruženju, nezavisnošću, samoostvarenjem, kao i mnoge druge potrebe, bile zanemarene. Dakle, bile su im uskraćene mogućnosti koje pruža obitelj i lokalna zajednica te im je time bila bitno smanjena kvaliteta života. Razvojem spoznaje o negativnim posljedicama segregacije potaknut je nastanak modela deficita. U okviru modela deficita javio se pokret integracije koji je uglavnom bio usmjeren na uključivanje djece s manjim teškoćama u razvoju u redovni sustav odgoja i obrazovanja. U početku se integracija većim dijelom odnosila na dijeljenje zajedničkog prostora i nekih aktivnosti u ograničenom vremenskom trajanju i bila je pod strogom kontrolom osoba bez teškoća u razvoju. Na taj način, međutim, nije dolazilo do istinskog uključivanja i prihvatanja. Kao krajnji oblik integracije daljnjim se napretkom razvio pokret inkluzije odnosno uključivanja u zajednicu.

Danas je općenito prihvaćen socijalni model koji naglašava odnos društva prema djeci s teškoćama u razvoju. Osnovna je ideja modela da oštećenje, koje objektivno postoji, ne treba negirati, no ono ne umanjuje vrijednost osobe kao ljudskog bića. Ono što djecu s teškoćama u razvoju isključuje iz društva su neznanje, predrasude i strahovi koji prevladavaju u tom društvu. Stoga socijalni model naglašava prava pojedinca te teži restrukturiranju društva. Stavovi prema djeci s teškoćama u razvoju kao, uostalom, i stavovi prema svim manjinskim skupinama nisu urođeni, nego su naučeni, među ostalim, i kroz predrasude i neznanje drugih. Mijenjanje stavova složen je i dugotrajan proces koji se velikim djelom zasniva i na iskustvu. Dakle, želimo li da se stavovi društva promijene, treba stvarati uvjete u kojima će doći do interakcije između djece s teškoćama u razvoju i djece bez teškoća u razvoju. Prvi korak prema tome treba biti osiguravanje uvjeta za život u obitelji za svako dijete s teškoćama u razvoju i uključivanje ove djece u redovni sustav odgoja i obrazovanja. Dosadašnja praksa pokazala je da se takvom interakcijom stječu pozitivna iskustva, mijenjaju stavovi i osigurava visoka razina kvalitete života djeteta.

Republika Hrvatska kontinuirano poduzima velike korake u unapređivanju svih oblika socijalne i obiteljsko-pravne zaštite prava i interesa djece, osiguravanju što primjerenijih uvjeta za rast i razvoj djece, preveniranju institucionalizacije odnosno razvijanju raznovrsnih usluga u zajednici kojima će se ojačati proces prevencije institucionalizacije djece s teškoćama u razvoju, ali i osigurati proces deinstitucionalizacije.

U tu se svrhu na nacionalnoj i lokalnoj razini provodi niz aktivnosti temeljenih na Nacionalnoj strategiji izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine i Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine. U području odgoja i obrazovanja je, s ciljem uključivanja što većeg broja djece s teškoćama u razvoju u redovni sustav odgoja i obrazovanja, donesen Državni pedagoški standard

¹ U Republici Hrvatskoj je u znanstvenoj i stručnoj javnosti uvriježen termin "djeca s teškoćama u razvoju" (op. ur.).

osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja, u kojem je člankom 33. propisano da se odgoj i obrazovanje učenika s teškoćama provodi u redovitoj školi uz potpunu ili djelomičnu integraciju prema stupnju i vrsti teškoće, prema redovitim, individualiziranim i posebnim nastavnim programima ili iznimno, ako je učenicima potrebna i dodatna zdravstvena i socijalna skrb, u posebnim odgojno-obrazovnim ustanovama. Dakle, ovom odredbom omogućen je ustroj razrednih odjela posebnog programa u redovitim osnovnim školama za sve učenike, osim za one kojima je potrebna dodatna socijalna skrb iz propisa obiteljsko-pravne zaštite i/ili zdravstvena skrb. To podrazumijeva i prijeko potrebnu suradnju odgojno-obrazovnih, socijalnih i zdravstvenih ustanova.

Školske godine 2009./2010. u razrednim odjelima posebnog programa u 91 osnovnoj školi školuje se ukupno 1.091 učenik u 199 razrednih odjela. Vezano uz pristupačnost predškolskih i školskih ustanova, prema podacima Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa više od 90% dječjih vrtića smješteno je u prizemnim zgradama i ima uređen pristup za osobe s invaliditetom, a ostali vrtići osiguravaju primjeren pristup (rampe, dizala i sl.) za djecu s teškoćama u razvoju. Svi novi vrtići ili vrtići koji su u izgradnji projektirani su na način da su pristupačni za svu djecu s teškoćama u razvoju. Nadalje, od 2006. godine provodi se projekt pod nazivom "Mreža škola bez arhitektonskih barijera" te se svake proračunske godine osiguravaju sredstva za tu namjenu u iznosu od 700.000,00 kn za osnovne škole i 300.000,00 kn za srednje škole. Od početka provedbe projekta navedena sredstva su raspoređena na ukupno jednu predškolsku ustanovu, 52 osnovne i 18 srednjih škola. Od toga su iz 2009. godine raspoređena sredstva za 12 osnovnih i 3 srednje škole.

Tijekom školske godine 2009./2010. prikupljeni su podatci svih osnovnih i srednjih škola o prostornoj prilagodbi te je u tijeku obrada ovih podataka, a rezultati će biti objavljeni na internet stranicama Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa.

Vezano uz osiguravanje primjerenog prijevoza učenicima s teškoćama, sukladno Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, za učenike s teškoćama u razvoju osigurava se prijevoz bez obzira na udaljenost i prijevoz pratitelja kada je zbog vrste i stupnja teškoća pratitelj potreban. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa stoga u cjelini isplaćuje troškove prijevoza učenika s teškoćama u razvoju i njihovim pratiteljima, ako je potrebno, za bilo koju vrstu prijevoza (od prijevoza roditelja do taksi prijevoza). Na taj je način tijekom 2008. godine Ministarstvo financiralo prijevoz za ukupno 2.401 učenika osnovnih škola i 348 pratitelja te za 42 učenika srednjih škola, a u 2009. godini za 2.616 učenika osnovnih škola i 357 pratitelja te za 124 učenika srednjih škola.

Vezano uz integraciju djece s teškoćama u razvoju u predškolske ustanove (vrtiće) potrebno je istaknuti da je u 2009. godini u 189 dječjih vrtića bilo integrirano 5.100 djece s teškoćama, a u 34 posebna programa, ustrojena u dječjim vrtićima i u posebnim odgojno-obrazovnim ustanovama za djecu s teškoćama u razvoju, bilo je uključeno 690 djece. U 2010. godini je u 245 dječjih vrtića integrirano 5.265 djece s teškoćama u razvoju, a u 36 posebnih programa, ustrojenih u dječjim vrtićima i u posebnim odgojno-obrazovnim ustanovama, uključeno je 690 djece. U planu je uključivanje sve većeg broja djece s teškoćama u razvoju u redovite odgojno-obrazovne skupine i svoj djeci predškolske dobi osigurati dostupnost odgoju i obrazovanju pod jednakim uvjetima, a ovdje je važno istaknuti i da djeca s teškoćama u razvoju imaju prioritet pri upisu u dječje vrtiće.

Agencija za odgoj i obrazovanje, u sklopu stručnog usavršavanja djelatnika škole, ustrojava mobilne stručne timove sastavljene od stručnjaka za pojedinu vrstu teškoća iz posebnih odgojno-obrazovnih ustanova (Centra za odgoj i obrazovanje "Vinko Bek", Zagreb, Poliklinike za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG, Zagreb, Centra za odgoj i obrazovanje "Goljak" i dr.). Savjetnici Agencije za odgoj i obrazovanje, na poziv škole u kojoj se školuje učenik s određenom vrstom teškoće u razvoju, s članovima mobilnoga stručnog tima odlaze u školu te savjetuju djelatnike i roditelje o načinu i metodama rada s učenikom. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa je 2009. godine financiralo u okviru natječaja projekte i programe mobilnih stručnih timova u suradnji s organizacijama civilnog društva kako bi dodatno ojačalo ovakav oblik podrške djeci, stručnjacima koji s njima rade, ali i njihovim roditeljima. U tijeku je i izrada provedbenih propisa kako bi se izradili kriteriji za rad pomoćnika u nastavi i osobnih pomoćnika

koji će pružati podršku i pomoć djeci u tijeku nastave.

Nadalje, člankom 15. stavkom 7. Državnoga pedagoškog standarda osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (Narodne novine, broj 63/08) propisano je da škola može osigurati pomoćnika u nastavi, prevoditelja znakovnog jezika i osobnog pomoćnika učenicima kojima je prema rješenju o primjerenom obliku školovanja potrebna pomoć u učenju, kretanju, obavljanju školskih aktivnosti i zadataka. Na prijedlog škole ili osnivača, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa je školske godine 2009./2010. dalo suglasnost za angažiranje osobnog pomoćnika, pomoćnika u nastavi i/ili prevoditelja znakovnog jezika za ukupno 209 učenika u 105 osnovnih škola.

U cilju povećanja dostupnosti prilagođenih udžbenika, priručnika, radnih bilježnica, ispitnih materijala i drugo (na Braillevom pismu, uvećanom crnom tisku ili u audio formatu) učenicima s teškoćama u razvoju u katalogu odobrenih udžbenika i drugih nastavnih sredstava za školsku godinu 2009./2010. godinu odobreno je ukupno 40 novih udžbeničkih kompleta.

Vezano uz mogućnost školovanja djece s teškoćama u razvoju izvan školske ustanove, sukladno članku 42. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, za učenike, koji zbog većih motoričkih teškoća ili kroničnih bolesti ne mogu polaziti nastavu, škola uz odobrenje Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa organizira nastavu u kući, odnosno zdravstvenoj ustanovi ako se učenik nalazi na duljem bolničkom liječenju. U školskoj godini 2008./2009. izvođenje nastave u kući odobreno je za ukupno 113 učenika u 96 osnovnih škola, a u školskoj godini 2009./2010. za 143 učenika u 113 osnovnih škola.

U cilju povećanja prava i mogućnosti korištenja izvaninstitucionalnih usluga za djecu s teškoćama u razvoju i odrasle osobe s invaliditetom koje žive s obiteljima (poludnevni, dnevni boravak, povremeni smještaj, različiti terapijski tretmani, pomoć u učenju itd.), zadnjim izmjenama Zakona o socijalnoj skrbi (2007. godine) uvedeni su novi sadržaji i prava koja potiču pružanje izvaninstitucijskih oblika skrbi, te je u dvogodišnjem razdoblju evidentno povećanje broja korisnika navedenih prava (povremenog boravka, patronaže, integracije). Nadležno ministarstvo bilježi porast broja korisnika alternativnih oblika skrbi, smještaja u udomiteljskoj obitelji.

Porastao je i broj roditelja koji ostvaruju pravo na status roditelja njegovatelja. U 2008. godini to je pravo ostvarilo 1.356 roditelja, dok je u 2009. godini bilo 1.850 korisnika prava.

Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi je, s ciljem bržeg razvoja procesa deinstitutionalizacije i osiguravanja usluga u domovima i lokalnoj zajednici, u lipnju 2010. godine usvojilo Master plan deinstitutionalizacije i transformacije ustanova socijalne skrbi u kojem se navode Aktualni prioriteti razvoja socijalnih usluga i to:

- proširiti mrežu socijalnih usluga za djecu, starije osobe i osobe s invaliditetom (posebice u manjim mjestima i ruralnim područjima);
- izraditi akcijski plan o deinstitutionalizaciji usluga za djecu i osobe s invaliditetom (zaustaviti gradnju novih ustanova, širiti alternativne oblike pružanja socijalnih usluga i smanjiti broj korisnika u ustanovama socijalne skrbi);
- što je više moguće, potrebne usluge pružati u zajednicama u kojima korisnici žive;
- izraditi strategiju decentralizacije socijalnih usluga (prenošenje osnivačkih prava svih domova socijalne skrbi na razinu županija) s naglaskom na područja od posebne državne skrbi;
- poticati suradnju lokalnih zajednica i udruga u pružanju usluga;
- pružiti korisnicima usluga mogućnost izbora;
- potaknuti bolju usklađenost između rada i privatnog života, posebice za žene, ulaganjem u ustanove predškolskog odgoja i obrazovanja.

Deinstitutionalizacija pretpostavlja tri povezana, simultana, više-dionička procesa: razvoj mreže prioritetnih usluga u zajednici, razvoj alternativnih smještajnih kapaciteta i transformaciju ustanova. Vjerujemo da će ovaj proces teći brzo i da će Hrvatska biti zemlja u kojoj će dijete s teškoćama odrastati u obitelji, a podršku, koja mu je potrebna, nalaziti u kraju u kojem je rođeno i u kojem će sretno odrastati.

Zvezdana Bogdanović, dipl. def.
 Ministarstvo obitelji, branitelja
 i međugeneracijske solidarnosti

Vijeće Europe poziva na deinstitucionalizaciju djece s invaliditetom

Strasbourg, 4. 2. 2010. – Odbor ministara je upravo prihvatio tekst kojim se preporučuje da države članice više ne stavljaju djecu s invaliditetom¹ u institucionalnu skrb, nego da daju prednost životu u zajednici.

Postoji velika zabrinutost o kompatibilnosti institucionalne skrbi s ostvarivanjem dječjih prava. Osim u slučaju izvanrednih okolnosti, nijedno dijete se ne smije stavljati u institucijsku skrb. Štoviše, institucijska skrb treba se zamijeniti uslugama temeljenima na zajednici tijekom razumnog vremenskog razdoblja kao dio sveobuhvatnog pristupa.

Odbor ministara prepoznaje da su države članice na vrlo različitim stupnjevima na tom području te da je deinstitucionalizacija dugotrajan proces koji traje. Tekst stoga naglašava važnost zaštite prava djece s invaliditetom i mladih punoljetnika u institucionalnoj skrbi tijekom tranzicijskog procesa.

Potrebno je uspostaviti mehanizme koji uključuju djecu s invaliditetom i njihove obitelji u proces razvoja usluga, budući da su oni vitalni dionici.

Vijeće Europe je nekoliko posljednjih godina aktivno u obrani dječjih prava te u pomoći u iskorjenjivanju nasilja nad svom djecom, uključujući i djecu s invaliditetom.

Prihvatilo je desetogodišnji plan od 2006. do 2015. godine usmjeren na ostvarenje velikih promjena u percepciji osoba s invaliditetom te u praksama koje su povezane s njima. Ključni aspekt je zaštita i promicanje prava i digniteta djece s invaliditetom. Nadalje, jedan dio programa “Izgradnja Europe za djecu i s djecom” jest zaštita djece od nasilja.

Nekoliko milijuna djece i odraslih s invaliditetom žive u dugotrajnoj institucijskoj skrbi u 47 država članica Vijeća Europe.

¹ U Republici Hrvatskoj je u znanstvenoj i stručnoj javnosti uvriježen termin “djeca s teškoćama u razvoju” (op. ur.).

Preporuka CM/Rec(2010)2 Odbora ministara zemljama članicama o deinstitutionalizaciji i životu u zajednici djece s invaliditetom

(Odbor ministara usvojio je ovu Preporuku 3. veljače 2010. godine na 1076. sastanku zamjenika ministara)

Odbor ministara, u skladu s odredbama članka 15.b Statuta Vijeća Europe, Imajući na umu kako je cilj Vijeća Europe postizanje većeg jedinstva između njegovih zemalja članica, među ostalim, kroz promicanje prihvaćanja zajedničkih pravila;

Pozivajući se na Treći sastanak šefova država i vlada Vijeća Europe (Varšava, 16.-17. svibnja 2005. godine) te predanost potpunom ispunjavanju obveza iz *Konvencije o pravima djeteta Ujedinjenih naroda*, da se učinkovito promiču prava djeteta te da se poduzmu posebne akcije kako bi se iskorijenili svi oblici nasilja nad djecom, kao i konsolidaciju rada Vijeća Europe vezanom uz pitanja invaliditeta i potporu njegovom radu na izjednačenom pristupu skrbi prikladne kvalitete te uslugama koje zadovoljavaju potrebe stanovništva;

Uzimajući u obzir rad Vijeća Europe u području politika vezanih uz djetinjstvo, obitelj i invaliditet, te na temelju pravnih instrumenata:

- Konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama (ETS br. 5), koja štiti prava svakoga, uključujući i djecu;
- Revidirane Europske socijalne povelje (ETS br. 163), koja poglavito jamči prava osoba s invaliditetom na neovisnost, društvenu integraciju te sudjelovanje u životu zajednice (članak 15); pravo obitelji na prikladnu društvenu, pravnu i ekonomsku zaštitu (članak 16); pravo djece i mladih na odrastanje u okolini koja potiče puni razvoj njihovih osobnosti i njihovih tjelesnih i mentalnih kapaciteta (članak 17)
- Europske konvencije o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (ETS br. 126);
- Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava (ETS br. 160);
- Konvencije o kontaktima s djecom (ETS br. 192);

Imajući na umu preporuku Odbora ministara [Rec\(2006\)5](#) o Akcijskom planu Vijeća Europe za promicanje prava i potpunog sudjelovanja u društvu osoba s invaliditetom: poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom u Europi 2006. - 2015., koji je donesen kako bi osigurao odlučan napredak u osiguravanju jednakih prava za osobe s invaliditetom i poticao, na ljudskim pravima utemeljen, antidiskriminacijski pristup poboljšanja života svih osoba s invaliditetom, uključujući djecu i one koji imaju trajne i/ili složene potrebe;

Pozivajući se na Revidiranu strategiju socijalne kohezije (2004.), koja pridaje posebnu pozornost skupinama izloženima riziku da postanu ranjive, te podupire inkluzivni pristup, naglašavajući aktivnu reintegraciju građana i izloženih skupina;

Pozivajući se na "Izvršne radne skupine na visokoj razini o socijalnoj koheziji u 21. stoljeću" (2007.), koja daje temeljnu ulogu ljudskim pravima kao kamenu temeljcu za kohezivna društva, zajedno s ljudskim dostojanstvom i priznanjem, s posebnim naglaskom na interese izloženih ili potencijalno izloženih skupina;

Pozivajući se na strategiju "Izgradnja Europe za djecu i s djecom" 2009.-2011., koja traži i osnažuje predanost Vijeća Europe dječjim pravima i iskorjenjivanju nasilja nad djecom, s

posebnim naglaskom na naročito izloženu djecu, bez roditeljske skrbi i/ili s invaliditetom; Uzimajući u obzir druge rezolucije i preporuke Odbora ministara, naročito:

- Rezoluciju (77) 33 o institucionalnom smještaju djece, koja naglašava da se takvo smještanje mora izbjegavati koliko je to moguće kroz preventivne mjere osiguravanjem potpore obiteljima u skladu s njihovim posebnim problemima i potrebama;
- Preporuku br. R (79) 17 koja se tiče zaštite djece od lošeg postupanja;
- Preporuku br. R (84) 4 o roditeljskim odgovornostima;
- Preporuku br. R (87) 6 o udomiteljskim obiteljima;
- Preporuku br. R (94) 14 o sveobuhvatnim i integriranim obiteljskim politikama;
- Preporuku br. R (98) 8 o sudjelovanju djece u obiteljskom i društvenom životu;

Rezoluciju [ResAP\(2005\)1](#) o zaštiti odraslih i djece s invaliditetom od zlostavljanja;

Preporuku [Rec\(2005\)5](#) o pravima djece koja žive u rezidencijalnim institucijama;

Preporuku [Rec\(2006\)19](#) o politici koja podupire pozitivno roditeljstvo, a koja traži od javnih vlasti da stvore potrebne uvjete za ostvarivanje bolje usklađenosti obiteljskog i radnog života kroz zakonske i druge odredbe, naročito za odgajanje djece s invaliditetom kao i bolesne djece;

Naglašavajući važnost sljedećih konvencija Ujedinjenih naroda:

- *Konvencije o pravima djeteta* (1989.) koju su potpisale sve zemlje članice Vijeća Europe, a temeljna načela ove *Konvencije* trebaju uvijek biti podloga za odgoj djece;
- *Konvencije o pravima osoba s invaliditetom* (2006.) koja naglašava pravo djece s invaliditetom da se s njima postupa na jednakoj osnovi kao i s drugom djecom, osobito kada su suočena s dodatnim poteškoćama, uključujući pravo da se sama izražavaju o pitanjima koja ih se tiču, te ključnu potrebu za potpuno pristupačnim uslugama. Države se potiče na provođenje kampanja podizanja javne svijesti koje "promiču prihvaćanje" uključivanja djece s invaliditetom te kolektivne odgovornosti za održavanje njihovog prava na život unutar zajednice;

Pozivajući se na preporuke Parlamentarne skupštine, naročito na Preporuku 1666 (2004) o zabrani tjelesnog kažnjavanja djece na području čitave Europe; Preporuku 1601 (2003) o "unaprjeđenju situacije napuštene djece u institucijama" i 1698 (2005) o "Pravima djece u institucijama: nastavak na Preporuku 1601 (2003)";

Pozivajući se na Deklaraciju europskih ministara za obiteljska pitanja s njihove 28. sjednice (Lisabon, Portugal, 2006.), koja naglašava nužnost usvajanja programa usmjerenih na pružanje prikladne potpore za obitelji s djecom s invaliditetom;

Imajući na umu da se, kao što je omogućeno raznim pravnim instrumentima Vijeća Europe, kao i člankom 3. *Konvencije o pravima djeteta Ujedinjenih naroda*, najbolji interesi djeteta trebaju uvijek prvenstveno uzeti u obzir;

Prisjećajući se da su djeca osobe s pravima, uključujući i pravo da budu zaštićena i da sudjeluju, da izražavaju svoje stavove, da ih se sluša i da se o njima brine;

Svjesni činjenice da smještaj djece u institucionalizirane oblike skrbi uzrokuje ozbiljnu zabrinutost zbog pitanja usklađenosti s ostvarivanjem prava djece;

Prihvaćajući potrebu za velikim promjenama percepcije osoba s invaliditetom te također za velikim promjenama u stvaranju nediskriminirajućih i inkluzivnih praksi;

Uočavajući potrebu za međuresornim i koordiniranim pristupom na svih razinama vlasti,

Preporučuje da vlade država članica poduzmu sve potrebne zakonodavne, administrativne i druge mjere, pridržavajući se načela navedenih u dodatku ove preporuke, kako bi se institucionalne usluge zamijenile uslugama temeljenima na zajednici tijekom razumnog vremenskog razdoblja te kroz sveobuhvatni pristup.

I. Opći okvir i osnovna načela

1. Kako bi se uspjelo u promicanju deinstucionalizacije djece s invaliditetom i njihovog života u zajednici, potrebno je uzeti u obzir sljedeća osnovna načela:

1.1. sva djeca imaju prava, stoga djeca s invaliditetom imaju ista prava na život u obitelji, na obrazovanje, zdravlje, socijalnu skrb i na stručno usavršavanje kao sva djeca; bit će potrebno dugoročno planiranje, koje uključuje sve dionike, kako bi se osiguralo da djeca s invaliditetom mogu uživati ista prava kao i druga djeca te da imaju pristup socijalnim pravima ravnopravno s drugom djecom;

1.2. sva djeca s invaliditetom trebaju živjeti sa svojom obitelji, koja je prirodna okolina za razvoj i dobrobit djeteta, osim ukoliko postoje izvanredne okolnosti koje to sprječavaju;

1.3. roditelji imaju primarnu odgovornost za odgoj i razvoj djeteta; oni trebaju birati kako će zadovoljiti potrebe svog djeteta sve dok su njihove odluke donesene u skladu s najboljim interesom djeteta;

1.4. u svim djelovanjima, koja se tiču djeteta, najbolji interes djeteta ima prednost pred svim drugim opcijama, te se tog načela treba pridržavati i u odnosu na djecu s invaliditetom;

1.5. ukoliko obitelj ili služba na djeluje u skladu s najboljim interesom djeteta s invaliditetom, ili ukoliko je dijete s invaliditetom zlostavljano ili zanemareno, država, djelujući putem svojih nadležnih tijela te unutar općih okvira zaštite djece, treba intervenirati da zaštiti dijete i osigura da su njegove ili njezine potrebe zadovoljene; u tim izvanrednim okolnostima, ukoliko se skrb treba pružiti izvan obitelji, takva skrb treba biti blagonaklona, dobro regulirana i koncipirana tako da održava obiteljske veze;

1.6. država ima odgovornost podupirati obitelji kako bi one mogle odgajati svoje dijete s invaliditetom kod kuće i, poglavito, stvoriti potrebne uvjete za bolje postizanje usklađenosti obiteljskog i radnog života: država treba stoga financirati i omogućiti širok spektar visokokvalitetnih usluga iz kojeg obitelji s djecom s invaliditetom mogu birati pomoć prilagođenu svojim potrebama.

II. Deinstucionalizacija i tranzicijski proces na nacionalnoj razini

2. Deinstucionalizacija zahtijeva niz općih akcija za potporu strateškog pristupa na nacionalnoj razini koji uključuje sve dionike. Budući da je deinstucionalizacija dugotrajan proces, nužan je dobro isplaniran i strukturiran tranzicijski proces. Planiranje treba uključiti predstavnike vlade koji pokrivaju sva područja politika koja utječu na živote djece s invaliditetom. Potrebno je uzeti u obzir sljedeće važne aspekte:

2.1. nacionalni, multidisciplinarni sustav za prepoznavanje i procjenu sposobnosti i potreba;

2.2. zajednički programi za potporu roditeljima;

2.3. pružanje različitih usluga (potpora obiteljima, psihosocijalna pomoć, financijska potpora, potpora u obrazovanju, pedagoška potpora itd.);

2.4. odgovorno razmatranje individualnih potreba djece i njihovih obitelji;

2.5. dostupnost različitih mjera koje bi omogućile predah obiteljima te bi se na taj način spriječile krize;

2.6. kontinuitet usluga i planiranja razdoblja tranzicije (djetinjstvo do adolescencije, predškola do škole, škola do odraslog čovjeka);

2.7. promicanje i potpora aktivnom sudjelovanju i kontroli situacije od strane obitelji.

3. Izgradnja novih institucija treba se destimulirati odbijanjem izdavanja dozvole i financiranja prijedloga za ovu vrstu projekta.

4. Djelovanje javnih vlasti, strateško planiranje i koordinacija na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini u kontekstu deinstucionalizacijskog procesa treba uključivati sljedeće četiri glavne strategije:

a. sprječavanje institucionalizacije;

b. sprječavanje bilo kakvog produživanja prethodno predviđenog kratkotrajnog boravka u instituciji;

- c. deinstitucionalizacija onih koji su trenutno u institucijama;
- d. osmišljavanje usluga temeljenih na zajednici.
5. Deinstitucionalizacija treba biti shvaćena kao proces koji traje i koji se stalno revidira te trebamo biti oprezni kako bi se izbjegao povratak na institucionalizaciju.
6. Potrebno je upravljati tranzicijom s institucionalnih usluga na usluge koje se temelje na zajednici, predviđajući otpor prema promjenama, ustrajući protiv predrasuda i otklanjajući prepreke. Tijekom tog razdoblja službe će možda morati paralelno djelovati.
7. Dok se tranzicija odvija, predanost pravima djece jednako se primjenjuje i na djecu koja trenutno žive u institucijama, kao i na onu u drugim oblicima skrbi. Njihova uspješna socijalna integracija ili reintegracija treba se zbiti što je prije moguće te njihovu situaciju treba podvrgnuti periodičkoj reviziji imajući na umu najbolje interese djeteta; djetetove roditelje treba podupirati koliko je god to moguće s ciljem što harmoničnije reintegracije djeteta u obitelj i društvo.
8. Potrebno je usvojiti posebne zakone koji bi dali ovlasti institucijama nadležnima za stvaranje novih mreža, koje pružaju usluge temeljene u zajednici i koji bi postavili krajnji rok kada će prestati prijem djece u institucionalizirane oblike skrbi. Tamo gdje je to moguće, trebalo bi stvoriti poveznice s politikama u borbi protiv siromaštva te za smanjivanje socijalnog isključivanja. Treba također uzeti u obzir i mjere kojima će se poboljšati upravljanje socijalnim službama i nevladinim organizacijama (NVO) koje rade na području socijalne skrbi.
9. Svi novi zakoni, politike i smjernice trebaju biti koordinirani kako bi se osiguralo da se pravedno primjenjuju u korist djece s invaliditetom, te da je predanost djeci s invaliditetom implicirana u svim zakonima i vladinim protokolima. U tu bi svrhu bilo važno imenovati ili osnažiti ulogu dječjeg pravobranitelja ili povjerenika. Gdje je potrebno, treba uspostaviti vremenski okvir za zakonsku promjenu s preciznim ciljevima i pokazateljima prema kojima se napredak može mjeriti.
10. Organizacije roditelja i nevladine organizacije, koje ih predstavljaju, trebaju biti uključene u razvoj usluga temeljenih u zajednici i njihovo se stručno znanje treba koristiti tijekom procesa tranzicije.
11. Financiranje se treba raspodjeljivati na nacionalnoj razini i tražiti od međunarodnih tijela, kako bi se olakšao i zadržao zamah procesa. Države koje se susretnu s poteškoćama trebale bi biti u mogućnosti tražiti od međunarodne zajednice da podijeli s njima svoje znanje o tome ili tražiti druge oblike potpore.

III. Alternative institucionalnim oblicima skrbi

12. U izvanrednim slučajevima (primjerice, kada se radi o zlostavljanju ili zanemarivanju), kada dijete ne može živjeti u svojoj ili udomiteljskoj obitelji, potrebno je ponuditi mala, domu slična okruženja, koja su koliko je god to moguće bliska obiteljskoj okolini, kao alternativu institucionalnom obliku skrbi.

IV. Djelovanja kao preduvjet glavnim strategijama

13. Djelovanja koja su preduvjet za glavne strategije su odlučujuća za uspjeh mjera poduzetih u procesu reformi i trebala bi:

13.1. redovito procjenjivati posebne potrebe svakog djeteta, kako bi se osmislili individualizirani programi koji će osigurati njegovo ili njezino socijalno uključivanje. Usluge temeljene u zajednici trebaju odgovoriti na prepoznate potrebe;

13.2. pomoći onima koji su možda u opasnosti da budu smješteni u institucije i pronaći alternativna rješenja;

13.3. omogućiti snažni pravni temelj i standarde kvalitete za pružanje usluga; kvaliteta pruženih usluga treba se redovito provjeravati ili procjenjivati;

13.4. procijeniti postojeće usluge i potrebe svih drugih dionika, kao što su pružatelji usluga, obitelji itd.;

14. Odgovarajući ljudski i financijski resursi te kontinuirano osposobljavanje osoblja, kao i podizanje razine javne svijesti o posebnim potrebama djece s invaliditetom su jednako važni.

15. Financijska sredstva treba usmjeriti na istraživanje, praćenje i evaluaciju. Mjerodavan

pregled državnih usluga za djecu s invaliditetom i onih koji ostaju u institucijama, zajedno s revizijom postojećih usluga temeljenih u zajednici bio bi prvi korak u razvoju istraživačke infrastrukture. Aspekti usluga zajednice koje treba pojačati mogu se evaluirati tako da se naznače potrebe djece s invaliditetom i njihovih obitelji te da se sazna o pritiscima koji tjeraju roditelje da traže smještaj izvan doma.

a. Prevencija institucionalizacije

16. Stvaranje novih institucija i nova smještanja djece s invaliditetom u institucije treba spriječiti. Iz tog razloga treba što je prije moguće pružiti preventivne mjere potpore djeci i obiteljima u skladu s njihovim posebnim potrebama.

17. Mjere za sprječavanje institucionalizacije trebaju uključivati redovitu procjenu i reviziju potreba djece (jednom ili dvaput godišnje), stvaranje individualiziranih planova razvoja te implementaciju standarda kvalitete pružanja usluga.

b. Prevencija produživanja prethodno predviđenog kratkotrajnog boravka

18. Treba poduzeti mjere da se izbjegne bilo kakvo nepotrebno produživanje prethodno predviđenog kratkotrajnog boravka u instituciji. Kratkotrajni boravci trebaju ostati iznimni, primjereno revidirani i ne smiju voditi ka institucionalizaciji. Općenito, mjere za sprječavanje institucionalizacije primjenjive su i u ovoj situaciji.

c. Deinstytucionalizacija onih koji su trenutno u institucijama

19. Djeca imaju pravo na redovitu reviziju i ponovnu procjenu odluke o njihovom institucionalnom smještaju tako da im se mogu pružiti prikladne usluge zajednice.

d. Osmišljavanje usluga temeljenih u zajednici

20. Potrebno je izraditi nacionalni akcijski plan i vremenski raspored kako bi se ukinuo institucionalni smještaj te taj oblik skrbi zamijenio sveobuhvatnom mrežom usluga zajednice. Usluge temeljene u zajednici trebaju se razvijati i integrirati s drugim elementima sveobuhvatnih programa kako bi se djeci s invaliditetom omogućilo da žive u zajednici.

21. Potrebno je uspostaviti pristupni mehanizam, u skladu s procjenom potreba, kako bi se obitelji usmjerilo prema uslugama i potpori temeljenima u zajednici.

22. Najveći prioritet treba dati financiranju i razvoju raznih usluga temeljenih u zajednici za djecu s invaliditetom i njihove obitelji s ciljem sprječavanja institucionalnog smještaja djece putem:

22.1. pravovremene i osjetljive procjene sposobnosti i potreba;

22.2. dobro koordinirane zdravstvene i socijalne skrbi;

22.3. programa rane intervencije;

22.4. niza mogućnosti redovnog i posebnog obrazovanja.

23. Neka djeca s invaliditetom možda će trebati intenzivnije ili specijaliziranije usluge kako bi zadovoljila svoje složene potrebe, ali to se mora promatrati kao poticaj u razvoju usluga potpore u zajednici visoke kvalitete, a ne kao prepreka njihovom uključivanju u redovnu okolinu.

24. Sveobuhvatni sustav obiteljskih potpora (uključujući financijsku potporu kako bi se nadoknadili svi dodatni troškovi koji su nastali kao posljedica invaliditeta djeteta, zajedno s raznim svakodnevnim potporama, kao što su centri za dnevnu skrb) trebali bi omogućiti obiteljima da žive život koji nudi iste mogućnosti koje se nude obiteljima koje nemaju dijete s invaliditetom. Službe koje nude olakšanje i daju stručne savjete te osiguravaju savjetovanje trebaju biti dostupne za roditelje, braću ili sestre te skrbnike djeteta s invaliditetom i istovremeno nuditi razvojne mogućnosti za dijete.

V. Uključivanje u redovni sustav

25. Treba poduzeti mjere u svim domenama relevantnih politika da se podrže interesi djece s invaliditetom. Interesi i potrebe djece s invaliditetom trebaju biti zastupljeni u radu svih ministarstava i drugih odgovornih tijela u skladu s konceptom uključivanja u redovni sustav ili sektorske odgovornosti. Na nacionalnoj razini trebaju postojati i sveobuhvatne politike koje podupiru pristup deinstytucionalizacije kroz ministarstva (uključujući i u odnosu na planiranje radne snage i pomoć u usavršavanju) kako bi se osigurao razvoj, priznanje i prikladno korištenje stručnog znanja. Na razini regionalne ili lokalne vlasti potrebno je prihvatiti transparentne politike

za pokretanje usluga na statutarnoj, dobrovoljnoj ili nezavisnoj osnovi.

26. Usluge za djecu s invaliditetom trebaju se prvenstveno pružati u redovnoj okolini. Uključivanje u redovni sustav ili sektorsku odgovornost treba promatrati kao standard, a ne kao iznimku. Agencijama koje rade s djecom treba pomoći u izgradnji sposobnosti i kapaciteta kako bi mogle zadovoljiti potrebe djece s invaliditetom na pravičnoj osnovi.

27. Zajednica treba biti uključena i svjesna svojih odgovornosti i obveza prema djeci s invaliditetom.

28. Redovne službe, uključujući centre za dnevnu skrb, predškolske institucije, vjerske institucije, škole i službe za rekreaciju trebaju ubuduće biti obvezne primati djecu s invaliditetom i omogućiti potrebnu pomoć u njihovom uključivanju i sudjelovanju. Kada god je moguće, djecu s invaliditetom treba obrazovati – u svim fazama njihova školovanja – unutar škola koje koriste druga djeca i trebaju primati pomoć koja im je potrebna da im olakša njihovo učinkovito obrazovanje ili stručno usavršavanje unutar redovnog sustava. Kad se smatra da su potrebne ili primjerene posebne škole ili razredi, oni trebaju biti povezani s redovnim školama, treba im pomoći da izgrade veze s redovnim školskim okruženjem i trebaju biti otvoreni prema svojim lokalnim zajednicama.

29. Zdravstvenu skrb također trebaju pružati redovni zdravstveni stručnjaci u redovnim klinikama, kirurgijama i bolnicama. Kad su potrebne specijalističke intervencije, poželjna opcija bi bila da se one omoguće u lokalnom okruženju. Procjene i stručne konzultacije često se mogu provesti u redovnoj okolini djece s invaliditetom, otklanjajući time potrebu da putuju na velike udaljenosti i povećavajući u najvećoj mogućoj mjeri relevantnost bilo kojeg ponuđenog savjeta.

30. Jedna prednost uključivanja u redovni sustav jest to što on omogućuje djeci s invaliditetom bolju integraciju u njihovu lokalnu zajednicu te da upoznaju drugu djecu koja, s druge strane, nauče kako se odnositi prema njima i doživljavaju ih prvenstveno kao djecu. Druga prednost je da se skrb, usluge i potpora, koji su omogućeni djeci s invaliditetom, mogu evaluirati koristeći kriterije koji su relevantni za svu djecu.

31. Sve usluge trebaju biti osmišljene i ponuđene na način da podupiru obiteljske veze i njeguju dobre odnose među sudionicima, bile one profesionalne ili ne.

32. Profesionalcima u redovnom obrazovanju, zdravstvenoj i socijalnoj skrbi treba osigurati dodatno usavršavanje i pomoć od lokalnih centara izvrsnosti kako bi ih osposobili za rad s djecom s invaliditetom te im pomogli u radu sa svakim individualnim djetetom. Te usluge trebaju u sebi sadržavati razne individualizirane vrste potpore za pomoć djeci s invaliditetom, kako bi ona mogla težiti istom životu i imati iste ambicije kao i njihovi vršnjaci, budući da imaju pravo na neovisnost, autonomiju, stvari koje su primijenjene njihovoj dobi te pomoćnu tehnologiju, naročito u odnosu na mobilnost i komunikacije, u skladu s njihovim potrebama.

33. Potrebno je prihvatiti načela uključivanja i univerzalnog dizajna u odnosu na sve javne objekte namijenjene djeci te svu javno financiranu stanogradnju i projekte izgradnje naselja. Prometni sustavi posebno trebaju biti pristupačni svoj djeci i odraslima. Potrebno je osigurati koordinaciju i kvalitetu pružanja usluga.

34. Uključivanje u redovni sustav ili sektorska odgovornost zahtijeva da nadležna tijela zdravstvene, obrazovne i socijalne skrbi uzmu u obzir djecu s invaliditetom u svakom planiranju i pružanju usluga od samog začetka.

VI. Koordinacija i kvaliteta pružanja usluga

35. Neka djeca s invaliditetom trebaju intenzivnu potporu u brojnim područjima: zdravstvenoj ili socijalnoj skrbi, obrazovnom razvoju, tehničkoj pomoći, psihološkoj potpori te pomoć u donošenju odluka i u upravljanju svakodnevnim životom. Potrebna im je pomoć u izgradnji ili održavanju socijalnih mreža te nadvladavanju izolacije ili socijalnog isključivanja. Treba predvidjeti stručnu koordinaciju između različitih struka i državnih tijela, naročito za djecu s invaliditetom kojoj je potrebna značajna potpora i stalna pomoć.

36. Kako bi se postigla prava ravnoteža opće i stručne pomoći, potrebno je otvoriti i osigurati odgovarajuća sredstva centrima izvrsnosti, koji bi poticali partnerstvo među pružateljima usluga, nevladinim organizacijama, istraživačkim i obrazovnim institutima kako bi:

36.1. prikupljali postojeća stručna znanja o teškim, složenim i rijetkim poremećajima i invaliditetu, koji rezultiraju zahtjevnim potrebama;

36.2. pružili podršku redovnim pružateljima obrazovanja, zdravstvene skrbi, i socijalne skrbi kako bi mogli uspostaviti i implementirati specijalizirane programe potpore;

36.3. poboljšali rad s multidisciplinarnim partnerima;

36.4. širili rezultate istraživanja i razvili bazu podataka za praksu, kroz rad nacionalnih i međunarodnih centara izvrsnosti te povezanih sveučilišnih programa;

36.5. osigurali ili olakšali pristup savjetima, informacijama, savjetovanju i multidisciplinarnim specijalističkim službama zdravstvene skrbi za djecu s invaliditetom i njihove obitelji.

37. Na regionalnoj razini, državna tijela i stručnjaci trebaju blisko surađivati. Treba postojati poseban registar kako bi se identificiralo onu djecu i obitelji kojima je potrebna pomoć i te se informacije trebaju standardizirati kako bi se omogućilo prikupljanje informacija na regionalnoj i nacionalnoj razini. Ti podatci trebaju biti pohranjeni u formatu koji omogućava da mu se pristupi u kontekstu međunarodne usporedbe i istraživanja, a podložan je prikladnim protokolima zaštite podataka.

VII. Djeca s invaliditetom i njihove obitelji kao dionici u procesu razvoja usluga

38. Nužno je promijeniti način na koji se razvijaju i pružaju usluge za djecu s invaliditetom i njihove obitelji, uključujući ih u proces. Djeca s invaliditetom trebaju imati mogućnost utjecaja na način na koji se prema njima postupa, te im za vrijeme odrastanja treba omogućiti da sama oblikuju svoju budućnost.

39. Mlade ljude s invaliditetom treba više poticati da sami donose odluke za sebe te da preuzmu kontrolu u svojem svakodnevnom životu. Bliski srodnici i sami trebaju biti uključeni, te im se treba omogućiti utjecaj na razvoj usluga koje će koristiti.

DIJETE I DRUŠTVO

Preporuka CM/Rec(2009)10 Odbora ministara zemljama članicama o integriranim nacionalnim strategijama za zaštitu djece od nasilja

Pred nama se nalazi još jedan značajan dokument Vijeća Europe čiji je osnovni cilj poticanje sustavnog unaprjeđenja zaštite djece od nasilja. Polazeći od toga da nasilje nad djecom predstavlja kršenje prava djeteta, narušava djetetov razvoj i utječe na uživanje njegovih ostalih temeljnih prava, ova Preporuka promiče, kao što joj i sam naziv govori, integrirano djelovanje i provedbu holističkog nacionalnog okvira za zaštitu prava djeteta te iskorjenjivanje nasilja nad djecom.

Sastavni dio Preporuke su i Smjernice Vijeća Europe o integriranim nacionalnim strategijama za zaštitu djece od nasilja. Radi se o relativno opsežnom dokumentu u kojem se vrlo konkretno i jasno definiraju ciljevi, ključni pojmovi, načela, te pojašnjava koncept integrirane nacionalne strategije za zaštitu djece od nasilja. Posebna se pozornost posvećuje značaju izgradnje kulture poštivanja prva djeteta, koja uključuje obrazovanje i podizanje razine svijesti, stručno usavršavanje stručnjaka te ulogu medija. Značajan prostor u Smjernicama se daje i društvenom okviru djelovanja, politikama čiji je cilj unaprjeđenje položaja obitelji i djece te institucionalnom okviru koji treba osigurati pružanje usluga koje su naklonjene djeci. Posljednji se dio odnosi na značaj istraživanja i podataka te na međunarodnu suradnju.

Čitajući ovaj dokument može se uočiti da je prožet s tri ključne poruke. Jedna se odnosi na značaj **znanja**, druga na **odgovornost svih koji dolaze u dodir s djecom**, treća na **nužnost integriranog i sinergičnog djelovanja**, kako od nacionalne do lokalnih razina, tako i među sustavima koji rade s djecom. Kratko ću se osvrnuti na aspekt znanja. Znanje je posebno naglašeno u dijelu Smjernica koji se odnosi na izgradnju kulture poštivanja prva djeteta. Jasno je navedena nužnost podizanja razine svijesti, kako kod djece, tako i kod roditelja i svih stručnjaka koji dolaze u dodir s djecom o pravima djeteta općenito, ali i specifično o pravu na zaštitu od svih oblika nasilja, pravu na poštivanje ljudskog dostojanstva i tjelesnog integriteta te pravu djeteta da ga se saslušava i shvati ozbiljno. U podizanju razine znanja ključnu ulogu, ali i društvenu odgovornost ima sustav obrazovanja i javni mediji. Sustav obrazovanja, na različitim razinama djelovanja, ne treba obrazovati djecu samo u njihovim pravima, već treba osigurati mjerodavne stručnjake koji imaju vještine potrebne za sprječavanje, otkrivanje i učinkovito odgovaranje na nasilje nad djecom.

Glede javnih medija, ističe se značaj medijskih kampanja. S ponosom možemo konstatirati da je, kao što je na samom početku Preporuke CM/Rec (2009)10 navedeno, paneuropska kampanja podizanja razine svijesti protiv tjelesnog kažnjavanja djece "Podignite ruku protiv tjelesnog kažnjavanja djece" Vijeća Europe pokrenuta upravo iz Zagreba (15. lipnja 2008.), ali što je još važnije, Vlada RH nastavila je kroz djelovanje Vijeća za djecu i Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti sustavno s aktivnostima koje su promovale zaustavljanje tjelesnog kažnjavanja djece i poticanje pozitivnog roditeljstva kroz cijelu 2009. godinu.¹

¹ Vidi časopis *Dijete i društvo* god. 10, broj 1/2 i god. 11, broj 1/2 (op. ur.).

Čitajući ovaj dokument, možemo sa zadovoljstvom utvrditi da Republika Hrvatska ima zadovoljavajuću zakonsku regulativu značajnu za prevenciju i zaustavljanje različitih oblika nasilja nad djecom. Tjelesno kažnjavanje u obitelji, kao odgojna metoda, zabranjeno je Obiteljskim zakonom, kojim su propisane mjere obiteljsko pravne zaštite za roditelje koji tjelesno kažnjavaju svoju djecu. Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji propisane su prekršajne sankcije, a Kaznenim zakonom propisana je i kaznena odgovornost, u onim situacijama kada nasilje i tjelesno kažnjavanje po svojoj snazi i posljedicama preraste u zlostavljanje djeteta. Polazeći od poruke ovog dokumenta, a to je nužnost integriranog djelovanja, valjalo bi razmotriti mogućnost objedinjavanja zakonske regulative koja se odnosi na nasilje nad djecom uključujući tjelesno kažnjavanje djece, zlostavljanje i zanemarivanje djece koja bi pridonijela još jasnijem određivanju ovih ponašanja u praksi i tako osigurala još učinkovitije djelovanje odgovornih stručnjaka u cilju zaštite djece, ali i poticanja pozitivnog roditeljstva.

U Preporuci se posebna pozornost posvećuje istraživanjima i međunarodnoj suradnji. Pod tim vidom valja naglasiti da je Vijeće za djecu u okviru svog programa rada za 2010. aktivno podržalo provođenje međunarodnoga reprezentativnoga epidemiološkog istraživanja izloženosti djece tjelesnom kažnjavanju, zlostavljanju i zanemarivanju u obitelji (projekt BECAN) koje u Hrvatskoj provodi Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada sredstvima FP7 projekata znanstvene suradnje Europske unije. Ovaj projekt će vrlo brzo omogućiti novi uvid u razinu nasilja kojoj su djeca izložena u Hrvatskoj, omogućit će međunarodne usporedbe, te empirijski utemeljenu točku za praćenje mjera obiteljskih i drugih politika usmjerenih na smanjivanje nasilja nad djecom u našem društvu.

I na kraju: ova Preporuka i pripadajuće Smjernice ne definiraju samo poželjno (i nužno) djelovanje u području zaštite prva djece, posebno one koja su žrtve nasilja, već predstavljaju i vrlo jasnu uporišnu točku procjene dosadašnjih postignuća koje je svaka država članica već napravila u ovom području. Važno je napomenuti da se aktivnosti i sadržaji, navedeni u našem **Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine**, u dijelu koji se odnosi na zaštitu djece od nasilja (područje X. Zlostavljana i zanemarivana djeca), u velikoj mjeri podudaraju sa sadržajima i vrednotama koje promiče ova Preporuka i odgovarajuće Smjernice. Stoga opravdano očekujemo da će ovi dokumenti biti dodatni poticaj i koristan akcijski okvir za daljnje unaprjeđenje u području prevencije i zaštite djece od svih oblika nasilja koji su postavljeni u **Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine**.

Prof. dr. sc. Marina Ajduković
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Preporuka CM/Rec(2009)10 Odbora ministara zemljama članicama o integriranim nacionalnim strategijama za zaštitu djece od nasilja

(Usvojio Odbor ministara 18. studenog 2009. godine na 1070. sastanku zamjenika ministara)

Odbor ministara, prema odredbama članka 15.b Statuta Vijeća Europe;

Pozivajući se na Treći sastanak na vrhu šefova država i vlada (Varšava, 16.-17. svibnja 2005. godine) te tamo preuzetu obvezu poduzimanja posebnih aktivnosti kako bi se iskorijenili svi oblici nasilja nad djecom;

Pozivajući se na strategiju "Izgradnja Europe za djecu i s djecom 2009.-2011.", koja Vijeću Europe daje ulogu regionalnog pokretača i koordinatora nacionalnih i regionalnih inicijativa za borbu protiv nasilja nad djecom te Europskog foruma za daljnji rad na preporukama koje su uključene u Studiju glavnog tajnika Ujedinjenih naroda o nasilju nad djecom;

Pozivajući se na paneuropsku kampanju podizanja svijesti protiv tjelesnog kažnjavanja djece „Podignite ruku protiv tjelesnog kažnjavanja djece“, koju je Vijeće Europe pokrenulo 15. lipnja 2008. godine u Zagrebu, Hrvatska;

Uzimajući u obzir da su dobrobit i najbolji interes djeteta temeljne vrijednosti koje dijele sve zemlje članice i koje se moraju promicati bez diskriminacije;

Prihvaćajući da nasilje nad djecom predstavlja kršenje prava djeteta, narušava djetetov razvoj i utječe na uživanje njegovih ostalih temeljnih prava;

Uočavajući da nasilje nad djecom postoji u svakoj državi i da prelazi granice spola, rase, boje, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, pripadnosti nacionalnoj manjini, vlasništva, rođenja, seksualnog opredjeljenja, zdravstvenog stanja, invaliditeta ili nekog drugog statusa;

Uzimajući u obzir da dječja nježnost i ranjivost te njihova ovisnost o odraslima u pogledu rasta i razvoja pozivaju na ulaganje većih napora obitelji, društva i države u sprječavanje nasilja i zaštitu djece;

Uzimajući u obzir Europsku konvenciju o ljudskim pravima (ETS br. 5), koja svima unutar okvira nadležnosti zemalja članica, uključujući i djecu, osigurava pravo na zaštitu od mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, pravo na slobodu i sigurnost, te pravo na pošteno suđenje;

Imajući na umu revidiranu Europsku socijalnu povelju (ETS br. 163), osobito njene odredbe o pravu djece na zaštitu od zanemarivanja, nasilja i iskorištavanja;

Imajući na umu Europsku konvenciju o ostvarivanju dječjih prava (ETS br. 160), Konvenciju o suzbijanju trgovanja ljudima (CETS br. 197), Konvenciju o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (CETS br. 201) te ostale relevantne pravne instrumente Vijeća Europe;

Imajući na umu sljedeće preporuke Odbora ministara zemljama članicama: CM/Rec(2009)5 o mjerama zaštite djece od štetnih sadržaja i ponašanja te promicanja njihovog aktivnog sudjelovanja u novoj informacijskoj i komunikacijskoj okolini, CM/Rec(2008)11 o europskim pravilima za maloljetnike kojima su izrečene sankcije ili mjere, Rec(2006)19 o politici za potporu pozitivnom roditeljstvu, Rec(2006)12 o osnaživanju djece u novoj informacijskoj i

komunikacijskoj okolini, Rec(2006)5 o Akcijskom planu Vijeća Europe za promicanje prava i potpunog sudjelovanja u društvu osoba s invaliditetom: poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom u Europi 2006. – 2015., Rec(2005)5 o pravima djece koja žive u ustanovama socijalne skrbi, Rec(2002)5 o zaštiti žena od nasilja, te Rec(2001)16 o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja;

Imajući na umu sljedeće preporuke Parlamentarne skupštine Vijeća Europe: Preporuku 1854 (2009) o "Pristupu pravima za osobe s invaliditetom te njihovom potpunom i aktivnom sudjelovanju u društvu", Preporuku 1828 (2008) o "Nestajanju novorođenčadi za nezakonito posvajanje u Europi", Preporuku 1815 (2007) o "Prostituciji – koji stav zauzeti? ", Preporuku 1778 (2007) o "Djeci žrtvama: suzbijanje svih oblika nasilja, iskorištavanja i zlostavljanja", te Preporuku 1666 (2004) o "Zabrani tjelesnog kažnjavanja djece na području čitave Europe";

Imajući na umu i *Konvenciju Ujedinjenih naroda o pravima djeteta*, osobito članak 19., kojim se utvrđuje jasna obveza zemalja da zaštite djecu od svih oblika nasilja u svako vrijeme i na svakom mjestu;

Uzimajući u obzir ostale relevantne međunarodne instrumente i obveze u ovom području, uključujući i Deklaraciju iz Rio de Janeira te Akcijski plan za sprječavanje i zaustavljanje seksualnog iskorištavanja djece i adolescenata (2008.);

Pozivajući se na preporuke Studije glavnog tajnika Ujedinjenih naroda o nasilju nad djecom, osobito u razvoju višebraznog i sustavnog okvira kao odgovora na nasilje nad djecom, integriranog u proces nacionalnog planiranja putem nacionalne strategije, politike ili plana, te u utvrđivanju središnje organizacije, po mogućnosti na ministarskoj razini, za nadgledanje provedbe mjera za sprječavanje nasilja i odgovaranje na nasilje;

Predani promicanju integriranih nacionalnih strategija usmjerenih na zaštitu prava djeteta i zaštitu djece od svih oblika nasilja, utemeljenih u *Konvenciji Ujedinjenih naroda o pravima djeteta*, standardima Vijeća Europe, te razvijenih uz sudjelovanje djece,

Preporučuje da vlade zemalja članica, poštujući svoje međunarodne obveze i uzevši u obzir svoje specifične nacionalne, regionalne i lokalne strukture te zasebne obveze:

a. integriraju, ako je prikladno, u svoje zakonodavstvo, politiku i praksu načela, te provedu, ako je prikladno, aktivnosti navedene u Političkim smjernicama Vijeća Europe o integriranim nacionalnim strategijama za zaštitu djece od nasilja, kao što su navedene u Dodatku 1. ovoj preporuci;

b. promiču provedbu i primjenu smjernica u područjima koja nisu pod izravnom odgovornošću ili nadležnošću javnih vlasti, ali u kojima ipak imaju određenu ovlast ili mogu imati određenu ulogu;

c. osiguraju najveće moguće širenje ove preporuke kroz kampanje podizanja razine svijesti i suradnju s civilnim društvom, neovisnim institucijama za prava djece, medijima, privatnim sektorom, djecom i obiteljima;

d. kroz svoje središnje organizacije za prava djeteta i iskorjenjivanje nasilja nad djecom, surađuju s Vijećem Europe u razvoju, provedbi te praćenju nacionalnih strategija;

e. surađuju s posebnim predstavnikom glavnog tajnika Ujedinjenih naroda za nasilje nad djecom.

Dodatci

Sadržaj¹

Dodatak I. – Političke smjernice Vijeća Europe o integriranim nacionalnim strategijama za zaštitu djece od nasilja

1. Sažetak
2. Ciljevi, opseg, definicije i načela
  - 2.1. Ciljevi
  - 2.2. Opseg i definicije
  - 2.3. Načela

¹ Svi navedeni tekstovi Odbora ministara i Parlamentarne skupštine su iz Vijeća Europe.

3. Integrirano nacionalno, regionalno i lokalno djelovanje
  - 3.1. Integrirane nacionalne strategije za zaštitu djece od nasilja
  - 3.2. Regionalno i lokalno djelovanje
  4. Izgradnja kulture poštivanja prava djeteta
    - 4.1. Obrazovanje i podizanje svijesti
    - 4.2. Stručno usavršavanje
    - 4.3. Mediji i informacijsko društvo
5. Okviri
  - 5.1. Zakonski okvir
  - 5.2. Okvir politike
  - 5.3. Institucionalni okvir
6. Usluge i mehanizmi naklonjeni djeci
  - 6.1. Opća načela
  - 6.2. Standardi dječje skrbi
  - 6.3. Nezavisno praćenje
  - 6.4. Prijavljivanje nasilja
  - 6.5. Mehanizmi upućivanja
  - 6.6. Oporavak, rehabilitacija i socijalna reintegracija
  - 6.7. Pravosudni sustav
7. Istraživanja i podatci
8. Međunarodna suradnja

Dodatak II. – Rječnik pojmova

Dodatak III. – Međunarodni tekstovi usmjereni na zaštitu prava djeteta i zaštitu djece od nasilja

Dodatak IV. – Ostala djelovanja i publikacije

Dodatak 1 Preporuci CM/Rec(2009)10

Smjernice Vijeća Europe o integriranim nacionalnim strategijama za zaštitu djece od nasilja

1. Informativni sažetak

U skladu s preporukama Odbora za prava djeteta Ujedinjenih naroda i Studijom glavnog tajnika Ujedinjenih naroda o nasilju nad djecom, ove smjernice promiču razvoj i provedbu holističkog nacionalnog okvira za zaštitu prava djeteta te iskorjenjivanje nasilja nad djecom.

Smjernice se odnose na definicije “djece” i “nasilja” kako su navedene u člancima 1. i 19. *Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta* (u daljnjem tekstu *UNCRC*).

Smjernice se temelje na osam općih načela (zaštita od nasilja, pravo na život te opstanak i razvoj, nediskriminacija, ravnopravnost spolova, sudjelovanje djeteta, obveze države, obveze i sudjelovanje drugih subjekata, najbolji interes djeteta) te na četiri operativna načela (višedimenzionalna narav nasilja, integrirani pristup, međusektorska suradnja, pristup uključenosti svih interesnih skupina). Smjernice pretpostavljaju uključenost ovih pitanja u sve ključne društvene tokove pa tako i u područja integriranog nacionalnog, regionalnog i lokalnog djelovanja; u obrazovanje i mjere podizanja razine svijesti; u pravne, političke i institucionalne okvire; u istraživanja i prikupljanje podataka.

Smjernice podupiru promicanje kulture poštivanja prava djeteta, na temelju bogatog znanja o pravima djeteta te razumijevanja osjetljivosti i sposobnosti djece. Primarna ciljna skupina uključuje sve relevantne stručnjake koji su u kontaktu s djecom.

Ključne preporuke smjernica pozivaju na razvoj integrirane nacionalne strategije za zaštitu djece od nasilja. Strategija se tumači kao višestrani i sustavni okvir potpuno integriran u

nacionalnu politiku za promicanje i zaštitu prava djeteta, s određenim vremenskim okvirom, s realnim ciljevima, a koordinira ga i prati jedno tijelo (kad je to moguće i u skladu s nacionalnim propisima), uz potporu odgovarajućih ljudskih i financijskih resursa te na temelju aktualnih znanstvenih saznanja.

Smjernice potiču uspostavljanje usluga i mehanizama naklonjenih djeci. Pod time se podrazumijeva zaštita prava djeteta te rad s ciljem ostvarivanja najboljih interesa djeteta. Jedna važna preporuka poziva na obvezno izvješćivanje od strane svih relevantnih stručnjaka o slučajevima nasilja nad djecom.

Smjernice preporučuju jačanje međunarodne suradnje u sprječavanju nasilja nad djecom na području čitave Europe.

2. Ciljevi, opseg, definicije i načela

2.1. Ciljevi

Ciljevi ovih smjernica su:

- a. zaštititi prava djece, osobito one koja su žrtve nasilja;
- b. spriječiti i boriti se protiv svih oblika nasilja nad djecom;
- c. promicati usvajanje, provedbu i praćenje integriranih nacionalnih strategija za zaštitu djece od nasilja;
- d. ojačati međunarodnu suradnju u zaštiti prava djeteta i zaštititi djecu od nasilja.

2.2. Opseg i definicije²

1. "Dijete" znači svaka osoba mlađa od 18 godina, uključujući i djecu žrtve, svjedoke i počinitelje nasilja.

2. U skladu s člankom 19. *UNCRC*-a, "nasilje" se definira tako da uključuje sve oblike tjelesnog ili mentalnog nasilja, povreda ili zloraba, zanemarivanja i zapuštanja, zlostavljanja ili iskorištavanja, uključujući seksualno zlostavljanje.³ Ova definicija obuhvaća izloženost djece nasilju kod kuće i na drugim mjestima. Nasilje se ne događa samo između odraslih i djece, nego i među djecom.

2.3. Načela

Opća načela

Zaštita od nasilja

Sva djeca imaju pravo na zaštitu od svih oblika tjelesnog ili duševnog zlostavljanja, povreda ili zloraba, zanemarivanja i zapuštanja, zlostavljanja ili iskorištavanja, uključujući seksualno zlostavljanje, dok o njima brinu roditelj(i), zakonski skrbnik(ci) ili neka druga osoba kojoj je povjerena skrb o djetetu.⁴

Pravo na život i opstanak te razvoj

Svako dijete ima prirodno pravo na život i preživljavanje te na razvoj u najvećoj mogućoj mjeri.⁵

Nediskriminacija

Sva djeca neovisno o njihovom spolu, rasi, boji, jeziku, vjeri, političkom ili drugom mišljenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, pripadnosti nacionalnoj manjini, o njihovoj imovini, rođenju, seksualnoj orijentaciji, zdravstvenom stanju, invaliditetu ili drugom statusu, trebaju biti zaštićena od svih oblika nasilja i treba im se pružiti takva skrb i pomoć da im se u najvećoj mogućoj mjeri omogući opstanak i razvoj.

Spolna ravnopravnost

Prema spolnim aspektima nasilja treba se odnositi kao prema dijelu integriranog pristupa nasilju, te se trebaju uzeti u obzir različiti rizici s kojima se djevojčice i dječaci susreću u pogledu

² Također, vidi Dodatak 2 – Rječnik pojmova.

³ Također, vidi *Fakultativni protokol uz Konvenciju Ujedinjenih naroda o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji*, te *Fakultativni protokol uz Konvenciju Ujedinjenih naroda o pravima djece glede uključivanja djece u oružane sukobe*.

⁴ Članak 19., *UNCRC*.

⁵ Op. cit., članak 6.

nasilja i različite posljedice nasilja za dječake i djevojčice.

Sudjelovanje djeteta

1. Djeca imaju pravo slobodno se izražavati o svim stvarima koje utječu na njihov život, i njihovim stavovima treba pridavati odgovarajuću važnost ovisno o djetetovoj dobi i zrelosti.⁶ Sudjelovanje djeteta naročito uključuje:

a. potporu djetetu u izražavanju njegovih stavova te poštivanje i uzimanje u obzir stavova djeteta u svim situacijama koja utječu na nju ili njega;

b. davanje mogućnosti djetetu da ga se sasluša u svim sudskim, administrativnim ili izvansudskim postupcima.

2. Djecu treba aktivno uključiti i omogućiti im, u skladu s njihovim razvojnim kapacitetom i uz njihov informirani pristanak, da daju značajan doprinos u planiranju, provedbi i procjeni politika i programa za sprječavanje nasilja. Država i drugi odgovarajući subjekti trebaju pažljivo saslušati dječje stavove u svjetlu doprinosa koji djetetova perspektiva može donijeti kvaliteti rješenja koja se razmatraju.

Obveze države

1. Država ima najveću odgovornost za poštivanje prava djeteta te zaštitu sve djece unutar svoje nadležnosti od svih oblika nasilja, bez obzira na njihov intenzitet, u svako vrijeme i u svim situacijama.⁷ Države trebaju ulagati u politike i programe utemeljene na rezultatima istraživanja, vođene najboljim interesom djeteta, kako bi se suočile s čimbenicima koji potiču nasilje te učinkovito reagirale kada se nasilje dogodi.

2. Priznavajući središnju ulogu koju obitelji igraju u razvoju i dobrobiti djece te u zaštiti njihovih prava, uključujući pravo na zaštitu od svih oblika nasilja, država treba dati potporu obiteljima u njihovoj ulozi odgoja djece:

a. osiguravajući mrežu pristupačnih, fleksibilnih i kvalitetnih usluga skrbi o djeci;⁸

b. potpomažući usklađivanje obiteljskog i radnog života;

c. izrađujući programe za poboljšavanje roditeljskih vještina i njegovanje zdrave i pozitivne obiteljske okoline;⁹

d. uključivanjem perspektive prava djeteta na svim razinama proračunskog procesa.

Obveze i sudjelovanje drugih sudionika

Odgovornost u sprječavanju nasilja nad djecom odnosi se i na sve službe, institucije i stručnjake koji rade za djecu i s djecom, roditelje i proširenu obitelj, medije, privatni sektor, vjerske zajednice i civilno društvo.

Najbolji interes djeteta

U svim djelovanjima koja utječu na djecu, uključujući i ona za njihovu zaštitu od svih oblika nasilja, najvažnija stvar, koju treba uzeti u obzir, je najbolji interes djeteta.

Operativna načela

1. Nasilje nad djecom je višedimenzionalno. Ovaj pristup pretpostavlja da je za pojavu, ponavljanje ili prestanak nasilja potrebna kombinacija čimbenika. On poziva na holistički odnos prema okolnostima slučaja nasilja, na temelju njihove međuovisnosti, ne rješavajući samo jedan odnos uzroka i posljedice.

2. Prevencija nasilja zahtjeva međusektorsku suradnju i koordinaciju. To naročito uključuje koordinaciju nadležnih službi središnje vlade, lokalne i regionalne samouprave te između vlasti i civilnog društva.

3. Nasilje nad djecom zahtijeva integrirani (sustavni, holistički) pristup. Ovaj pristup omogućuje da se prema čimbenicima različite vrste (kulturnim, psihološkim, pedagoškim, bihevioralnim, fizičkim, političkim, socio-ekonomskim itd.) pristupa polazeći s istog ishodišta. On podrazumijeva da se svi programi i djelovanja usmjerena na prevenciju i zaštitu djece od nasilja, u širem kontekstu promicanja prava djeteta, trebaju provoditi multidisciplinarno i u

⁶ Op. cit, članak 12.

⁷ Ibid., članak 19.

⁸ Vidi Preporuku Rec(2002)8 Odbora ministara o dječjim vrtićima.

⁹ Vidi Preporuku Rec(2006)19 Odbora ministara o politici za poticanje pozitivnog roditeljstva.

međuresornoj suradnji. U tom istom duhu, smjernice za sve sektore su međusobno povezane te se trebaju tumačiti u odnosu jednih prema drugima.

4. Pristup koji uključuje sve interesne skupine je neophodan za iskorjenjivanje nasilja nad djecom, jer je to odgovornost koja nadilazi tijela i službe državne uprave te uključuje sve subjekte društva uključujući državne institucije, lokalnu samoupravu, nevladine organizacije, stručnjake, medije, obitelji i djecu. U planiranju, provedbi i procjeni programa i djelovanja za zaštitu djece od nasilja, prioritet treba dati:

- a. izgradnji partnerstava između obitelji i države, na temelju povjerenja i poštovanja prema različitim kulturama i tradicijama;
- b. uključivanju u iskren dijalog s djecom i progresivnoj izgradnji kulture poštovanja prema stavovima djece, uključujući i izvješćivanje djece o ishodima procesa i davanje objašnjenja kako su njihovi stavovi uzeti u obzir.

3. Integrirano nacionalno, regionalno i lokalno djelovanje

3.1. Integrirane nacionalne strategije za zaštitu djece od nasilja

1. Multidisciplinarni i sustavni okvir (u daljnjem tekstu "strategija") integriran u proces nacionalnog planiranja, utemeljen na *UNCRC*, a koji uključuje sve interesne skupine, predstavlja najučinkovitiji odgovor na nasilje nad djecom koji je održiv tijekom vremena. Središnji element strategije treba biti skup učinkovitih i sveobuhvatnih primarnih, sekundarnih i tercijarnih mjera prevencije¹⁰ koje su usredotočene na djecu i obitelji, koje su multidisciplinarne i usmjerene na ispunjavanje potreba djece i obitelji. Strategija treba sadržavati realne i vremenski ograničene ciljeve, imati potporu odgovarajućih ljudskih i financijskih resursa, mora biti utemeljena na suvremenim znanstvenim spoznajama (u vidu onih mjera koje su učinkovite) te ju treba sustavno evaluirati.

2. Strategija se treba oslanjati na međuresornu suradnju i koordinaciju uključujući zdravstveni, obrazovni i socijalni sektor, agencije zadužene za planiranje i dodjelu proračunskih sredstava, institucije za provođenje zakona, te pravosudni sustav. Na nacionalnoj razini, tijelo koje ima glavnu nadležnost za zaštitu djece od nasilja treba preuzeti (gdje je moguće i u skladu s nacionalnim propisima) ključnu koordinacijsku i nadzornu ulogu. Sposobnost ovoga tijela da uključi više sektora u širokom rasponu djelovanja ključna je za dugoročni uspjeh strategije.

3. Sve interesne skupine, kojih se tiče promicanje i zaštita prava djeteta, kao što su nacionalne, regionalne i lokalne vlasti, obitelji, nezavisne institucije za ljudska prava, stručnjaci koji rade za djecu i s djecom, istraživači, civilno društvo i mediji trebaju biti uključeni u izradu, provedbu i evaluaciju strategije. Djecu ne treba samo saslušati, već i ovlastiti da pridonose, uz prethodni informirani pristanak te u skladu s njihovim razvojnim kapacitetom, ovom djelovanju više interesnih skupina. Moraju biti dostupni prikladni resursi kako bi se osiguralo značajno sudjelovanje djece.

4. Potrebno je razviti metodologiju za procjenu napretka i evaluaciju djelovanja predviđenih strategijom na svim razinama, uključujući i međuresornu razinu. Evaluacije treba provoditi redovito s ciljem prepoznavanja prikladnih i učinkovitih politika i mjera u prevenciji i suzbijanju nasilja.

5. Informacije o provedbi strategije trebaju se proširiti. Potrebno je povećati vidljivost poduzetog djelovanja s ciljem prevencije i suzbijanja nasilja, među ostalim, kroz raspravu na izabranim forumima na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini.

3.2. Regionalno i lokalno djelovanje

1. Lokalno djelovanje za sprječavanje nasilja naročito je važno zbog blizine djece i obitelji kao krajnjih korisnika usluga. Na toj će razini relevantne osobe primiti pomoć, u skladu s njihovim potrebama i značajkama.

¹⁰ Preventivni rad usmjeren na društvo u cjelini poznat je kao primarna prevencija. On sprječava nasilje odgovarajući na široki spektar pitanja, kao što su zdravstvo i obrazovanje, i smanjuje rizične čimbenike, kao što su nezaposlenost i socijalno isključivanje. Djeca koja su izložena visokom riziku da postanu žrtve nasilja i da nanese nasilje drugima cilj su sekundarne prevencije. Njezini primjeri uključuju mjere za djecu ovisnika o drogi i alkoholu itd. Tercijarna prevencija pokušava spriječiti, promijeniti ili ograničiti posljedice nasilja koje se već dogodilo. Usmjeren je na rehabilitaciju i reintegraciju žrtava i počinitelja.

2. Dok nacionalne vlasti postavljaju zajedničke standarde za pružanje usluga, obveze regija i općina su pridržavati se tih standarda i osigurati mrežu usluga i mehanizama naklonjenih djeci. Odgovornosti regionalnih i lokalnih vlasti također uključuju prikupljanje podataka o nasilju nad djecom; razvoj, provedbu i nadzor preventivnih mjera; financiranje i dodjelu prostora itd.

3. Nacionalne i regionalne vlasti trebaju osigurati adekvatnu potporu lokalnim programima sprječavanja nasilja u pogledu financiranja, edukacije, evaluacije i daljnjeg rada. Suradnja i koordinacija između tih razina nužne su za postizanje trajnih poboljšanja u pružanju usluga i postizanju najprimjerenijeg korištenja resursa.

4. Potrebno je dati potporu djelovanjima zajednice u sprječavanju nasilja nad djecom, koja uključuje sve sektore i interesne skupine. Takva djelovanja mogla bi se omogućiti putem otvorenih platformi, vijeća ili mreža koje povezuju, primjerice, općinske vlasti, službe socijalne i zdravstvene skrbi, škole, lokalno pravosuđe, policiju, useljeničke ili organizacije zajednice, vjerske organizacije te djecu i obitelji.¹¹

5. Potrebno je pojačati suradnju i koordinaciju između općina (i regija), uključujući i putem razmjene iskustava i dobrih primjera iz prakse.

6. Potrebno je promicati na odgovarajući način regulirano i nadzirano uključivanje privatnog sektora i nevladinih organizacija.

7. Budući da je proces decentralizacije i privatizacije socijalnih usluga uzeo velikog maha i uobičajen je u europskim državama, potrebno je pozorno procijeniti kapacitet regionalnih i lokalnih vlasti za davanje doprinosa provedbi strategije.

4. Izgradnja kulture poštivanja prava djeteta

Strategija treba za svoj glavni cilj imati kvalitativnu promjenu u percepciji djece i djetinjstva, te nasilja nad djecom. Ovaj cilj može se postići samo kada svi segmenti društva postanu dovoljno svjesni prava djeteta i štetnog utjecaja nasilja na djecu; kada su kultura i prakse organizacija osnažene po tom pitanju, te kada su izgrađeni mostovi među strukama kako bi se mogla osigurati veća i bolja zaštita djeci; kada se mišljenja transformiraju, također i putem informacijskih i komunikacijskih tehnologija; kada se odgovori na temeljne ekonomske i socijalne uvjete povezane s nasiljem – drugim riječima, to je moguće samo kada istinska kultura poštivanja prava djeteta prođe u tkivo društva.

4.1. Obrazovanje i podizanje razine svijesti

1. Obveza je države učiniti informacije o pravima djeteta široko poznatima, kroz odgovarajuća i aktivna sredstva, djeci i odraslima.¹² Ovo naročito sadržava:

a. uključivanje prava djeteta u školski program i promicanje pristupa utemeljenog na pravima djeteta u obrazovanju na svim razinama;

b. redovitu i stalnu izobrazbu o pravima djeteta za sve koji rade s djecom ili za djecu;

c. podizanje razine svijesti, putem sredstava javnog informiranja i medijskih kampanja, o pravima djeteta, uključujući i pravo na zaštitu od svih oblika nasilja, pravo na poštivanje ljudskog dostojanstva i tjelesnog integriteta te pravo da ga se sasluša i shvati ozbiljno.

2. U društvu treba promicati jasnu i nedvosmisleno netoleranciju prema svim oblicima nasilja nad djecom, koliko god ono bilo blago. Javni stavovi, ukorijenjeni u socijalnim i kulturnim normama i tradicijama, koji prihvaćaju, previđaju ili podupiru nasilje, uključujući i stereotipne spolne uloge, rasnu i etničku diskriminaciju, prihvaćanje tjelesnog kažnjavanja ili drugih štetnih tradicionalnih načina postupanja, trebaju se javno osuditi i ukloniti. Štetni učinci, koje svi oblici nasilja imaju na djecu, trebaju biti široko poznati. Potrebno je osnažiti razumijevanje obveza države i osobne odgovornosti za osudu i sprječavanje nasilja te za pomoć djeci žrtvama.

3. Znanje roditelja i odgajatelja o pravima djeteta i praksama pozitivnog roditeljstva treba povećati svim sredstvima, uključujući i podupiranje njihovog uključivanja u programe pozitivnog roditeljstva.

¹¹ Također vidi priručnik „Sprječavanje nasilja u školama: priručnik za lokalna partnerstva“ (Vijeće Europe, 2005.).

¹² Članak 42., *UNCRC*.

4.2. Stručno usavršavanje

1. Usavršavanje stručnjaka koji rade za djecu i s djecom predstavlja važno dugoročno ulaganje u razvoj i dobrobit djece. Stoga država i društvo trebaju cijeniti te stručnjake dajući im potrebnu moralnu i financijsku potporu te druge oblike javne i privatne potpore.

2. Obveza je države usaditi svim stručnjacima, koji dolaze u doticaj s djecom kroz svoj rad (primjerice, socijalnim radnicima, udomiteljima, policijskim službenicima, sucima, učiteljima, školskim ravnateljima, osobama koje rade s mladima, ljudima koji rade u institucijama za pritvor i institucijama za skrb o djeci, imigracijskim i humanitarnim radnicima, športskim trenerima itd.), kulturu prava djeteta i odgovornost za djecu. Za promicanje znanja o pravima djeteta potrebno je uvesti odgovarajuće kolegije i sveučilišne i druge obrazovne programe.

3. Svi mjerodavni stručnjaci, koji u svom radu dolaze u doticaj s djecom, trebaju biti upoznati s *UNCRC* i odgovarajućim metodologijama te pristupima, uključujući i one potrebne za učinkovito slušanje djece, te biti educirani za rad u različitim etničkim, kulturnim, vjerskim i jezičnim sredinama.

4. Svi mjerodavni stručnjaci trebaju imati vještine za sprječavanje, otkrivanje i učinkovito odgovaranje na nasilje nad djecom. U tu svrhu, propisi za nacionalne nastavne programe trebaju uključivati obvezno, stalno usavršavanje o sprječavanju, prepoznavanju, procjeni i izvješćivanju o nasilju nad djecom, te zaštiti i kontinuitetu skrbi za djecu. Usavršavanje bi trebalo imati sveobuhvatni pristup i kao prioritet postaviti rano prepoznavanje potencijalnih rizika za dobrobit djeteta.

5. Stručno usavršavanje treba ponuditi stručnjacima koji rade za ranjive ili s ranjivim skupinama djece, kao što su djeca s invaliditetom.¹³

6. Imajući na umu fizički i psihološki složeno okruženje u kojem rade službe koje pomažu djeci izloženoj nasilju, njihovom osoblju treba pružiti odgovarajuću potporu u smislu nadzora, savjetovanja, prateće obuke i mogućnosti stvaranja stručnih interesnih skupina.

4.3. Mediji i informacijsko društvo

1. Slobodni i nezavisni mediji, uz nužno poštivanje njihove autonomije, mogu imati snažnu ulogu u izgradnji kulture poštivanja prava djeteta i djelovati kao prirodni partner u provedbi strategije. Medije treba poticati da obrazuju i djecu i odrasle o pravima djeteta, promiču sudjelovanje djece, njeguju prakse pozitivnog roditeljstva, osnažuju međukulturalni i međuvjerski dijalog, te njeguju vrijednosti nenasilja u društvu.¹⁴

2. Država ima prvenstvenu odgovornost za zaštitu djece od štetnog medijskog sadržaja i za promicanje aktivnog sudjelovanja djece u informacijskoj i komunikacijskoj okolini.¹⁵

3. S obzirom na prikazivanje nasilja i distribuciju sadržaja koji su potencijalno štetni za djecu, odgovorni za medije trebaju u potpunosti preuzeti svoje obaveze i odgovornosti koje sa sobom nose primjena slobode izražavanja. To se može učiniti tako da se ukloni ili blokira pristup neprimjerenom materijalu ili tako da se razviju automatizirani sustavi označavanja sadržaja, prihvate kodeksi ponašanja i standardi za procjenu sadržaja, postave kontrolni mehanizmi, stvore sustavi za žalbe na sadržaj itd.¹⁶

4. Kako bi se zadovoljile potrebe djece i obitelji za pristupačnim, sigurnim i pouzdanim internetskim uslugama, pružatelji internetskih usluga trebaju se poticati na dostavu informacija o potencijalnim rizicima za prava, sigurnost i privatnost njihovih korisnika prilikom korištenja

¹³ Vidi Konvenciju Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom i Preporuku Rec(2006)5 Odbora ministara Vijeća Europe o Akcijskom planu Vijeća Europe za promicanje prava i potpunog sudjelovanja u društvu osoba s invaliditetom: poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom u Europi 2006. - 2015.

¹⁴ Vidi Preporuku br. R (97) 19 Odbora ministara o prikazivanju nasilja u elektronskim medijima i Preporuku Parlamentarne skupštine Vijeća Europe 1466 (2000) o „Medijskom obrazovanju“.

¹⁵ Vidi Preporuke CM/Rec(2009)5 Odbora ministara o mjerama zaštite djece od štetnih sadržaja i ponašanja te promicanja njihovog aktivnog sudjelovanja u novoj informacijskoj i komunikacijskoj okolini, i CM/Rec(2008)6 o mjerama za promicanje poštivanja slobode izražavanja i informiranja u vezi internetskih filtera; Deklaraciju Odbora ministara iz 2008. godine o zaštiti dostojanstva, sigurnosti i privatnosti djece na internetu; presudu *K.U protiv Finske* (2009.), Europskog suda za ljudska prava, prijava br. 2872/02, i odluku o prihvatljivosti u *Perrin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, prijava br. 5446/03.

¹⁶ Također vidi Preporuku Rec(2001)8 Odbora ministara o samoregulaciji vezanoj za internetske sadržaje.

interneta.¹⁷ Treba pojačati suradnju sa službama zaduženima za provedbu zakona u istragama kriminalnih djela počinjenih korištenjem telekomunikacijskih tehnologija.¹⁸

5. S obzirom na potencijalni utjecaj internetskih igara i osjetljivost djece, tvorce i izdavače igara treba poticati na redovitu evaluaciju politike i prakse vezane uz sigurnost djece.¹⁹

6. Medije treba poticati da izgrađuju partnerstva sa svim relevantnim sudionicima kako bi:

a. razvili vještine medijske pismenosti djece;²⁰

b. radili sa stručnjacima za dječju sigurnost, tvorcima politika, socijalnim službama i službama za provedbu zakona da razviju, objedine i nadziru primjenu novih tehnologija s ciljem zaštite djece od štetnih sadržaja na internetu;

c. podizali svijest medijskih stručnjaka o pravima djeteta i nasilja nad djecom.

7. Roditelji i učitelji imaju posebnu odgovornost po pitanju pristupa djece medijima i korištenja medija kod kuće i u školi. Oni mogu preuzeti tu odgovornost na različite načine, uključujući svjesno i selektivno korištenje medija, stimuliranjem kritičkih stavova djece, ograničavanjem pristupa sadržaju koji može imati štetne posljedice na tjelesnu, emocionalnu ili psihološku dobrobit djeteta.

8. Osnivanje medija od strane djece i za djecu, usmjerenih na iskorjenjivanje nasilja, treba snažno poticati i podupirati.

5. Okviri

5.1. Zakonski okvir

Usklađenost s UNCRC-om i drugim međunarodnim standardima

1. Sve države članice Vijeća Europe su potpisnice *UNCRC* te su obvezne implementirati njezine odredbe i djelovati u skladu s njezinim načelima. Sva pridržana prava nespojiva s ciljem i svrhom *UNCRC* trebaju se povući.

2. Na globalnoj i regionalnoj razini prihvaćeni su brojni instrumenti za zaštitu prava djeteta i zaštitu djece od raznih oblika nasilja.²¹ Prihvaćanje tih sporazuma treba snažno podupirati. Kada se ratificiraju, trebaju se učinkovito provoditi i pratiti, a nacionalni zakoni, uredbe, politike, propisi, planovi i programi trebaju se s njima uskladiti.

Prevenција

Nacionalni zakonski okvir treba imati kao prioritet prevenciju nasilja i mora zaštititi prava djece poduzimanjem akcija kao što su:

a. registriranje djece neposredno nakon rođenja, ovisno o nacionalnim propisima i obvezama države sukladno odgovarajućim međunarodnim sporazumima u tom području;²²

b. postavljanje najniže dobne granice za stupanje u brak koja nije preniska i koja se primjenjuje i na dječake i djevojčice;

c. postavljanje najniže dobne granice za pristanak na spolni odnos;

d. zabrana zapošljavanja na radnim mjestima koja uključuju brigu o djeci osobama osuđenim za nasilna djela, uključujući i spolno nasilje, protiv djece;

e. razvijanje programa i mjera intervencije za evaluaciju i prevenciju rizika da se počini nasilje protiv djece;

f. osmišljavanje sustava za potpunu procjenu onih koji rade s djecom, u bilo kojem smislu, koji osigurava odgovarajuću ravnotežu između prava djeteta na zaštitu od nasilja i prava pojedinca na dobar ugled.²³

¹⁷ Smjernice Vijeća Europe za pomoć pružateljima internetskih usluga u njihovom praktičnom razumijevanju, te usklađivanju s ključnim ljudskim pravima i temeljnim slobodama u informacijskom društvu, naročito u odnosu na članak 10. Europske konvencije o ljudskim pravima (2008.).

¹⁸ Europski sud za ljudska prava, *K.U. protiv Finske*, 2009.

¹⁹ Vidi Smjernice Vijeća Europe za pomoć dobavljačima internetskih igara u njihovom praktičnom razumijevanju, te usklađivanju s ljudskim pravima i temeljnim slobodama u informacijskom društvu, naročito u odnosu na članak 10. Europske konvencije o ljudskim pravima (2008.).

²⁰ Vidi Preporuku Rec(2006)12 Odbora ministara o osnaživanju djece u novoj informacijskoj i komunikacijskoj okolini.

²¹ Djelomičan popis relevantnih međunarodnih sporazuma navodi se u Dodatku 3. Dodatak 4 donosi popis preporuka prihvaćenih od strane tijela Vijeća Europe (Odbora ministara, Parlamentarne skupštine i Kongresa lokalnih i regionalnih vlasti Vijeća Europe).

²² Vidi članak 7., *UNCRC*.

²³ Vidi, primjerice, Europski sud za ljudska prava, *White protiv Švedske*, 2006., i *Leander protiv Švedske*, 1987.

g. integriranje u nacionalne zakone obveze poštivanja prava djeteta da ga se sasluša i pridavanja odgovarajućeg značaja stavovima djece.

Zabrana nasilja

Država ima izričitu obvezu osigurati pravo djeteta na zaštitu od svih oblika nasilja, koliko god bilo blago. Potrebno je poduzeti odgovarajuće zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere da se zabrani svako nasilje nad djecom u bilo koje vrijeme i u bilo kojim okolnostima te da se pruži zaštita svoj djeci unutar državne nadležnosti. Zakonske obrane i ovlaštenja za bilo koji oblike nasilja, uključujući i one u svrhu odgoja, discipline ili kazne, unutar ili izvan obitelji, trebaju se ukinuti.²⁴ Zabrana treba obvezno obuhvaćati:

- a. sve oblike spolnog nasilja i zlostavljanja, zlorabe djece i vrbovanja djece za seksualne svrhe;
- b. sve oblike iskorištavanja djece, uključujući dječju prostituciju, dječju pornografiju, spolno iskorištavanje na putovanju i u turizmu, trgovanje, prodaju djece, nezakonito posvajanje, prisilni rad, ropstvo i slične prakse, odstranjivanje organa, za bilo koju svrhu ili u bilo kojem obliku;²⁵
- c. sve oblike iskorištavanja djece kroz korištenje novih tehnologija;
- d. sve štetne tradicionalne ili običajne prakse, kao što su rani ili ugovoreni brak, ubijanje zbog časti i sakaćenje ženskih genitalija;
- e. izlaganje djece nasilnom ili štetnom sadržaju, neovisno o njegovom porijeklu i preko bilo kojeg medija;
- f. sve oblike nasilja u ustanovama za skrb;²⁶
- g. sve oblike nasilja u školi;
- h. svako tjelesno kažnjavanje i svako drugo okrutno, nehumano i ponižavajuću postupanje ili kažnjavanje djeteta, bilo tjelesno ili psihološko;²⁷
- i. izlaganje djece nasilju unutar obitelji ili doma.

Uloga korporativnih sudionika

Potrebno je poduzeti nužne zakonske i druge mjere kako bi se osiguralo da pravne osobe mogu biti odgovorne za prijestupe utvrđene u skladu sa člankom 26. Konvencije Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (CETS No. 201).

Sankcije i mjere

1. Nasilna djela, uključujući i seksualno nasilje, protiv djece moraju biti kažnjiva primjenom učinkovitih, razmjernih i odvraćajućih sankcija i mjera, uzimajući u obzir ozbiljnost prijestupa.²⁸
2. Onima koji su osuđeni za nasilna djela, uključujući i seksualno nasilje, kao i onima koji nad kojima se vodi kazneni postupak, treba biti omogućen pristup učinkovitim programima i mjerama intervencije s ciljem sprječavanja i umanjivanja rizika od ponavljanja prijestupa.²⁹
3. U skladu s načelima socijalne integracije i obrazovanja te sprječavanja ponavljanja prijestupa, svaki pravosudni sustav, koji se suočava s djecom počiniteljima nasilja, treba biti integriran u šire socijalne inicijative usmjerene na osiguravanje holističkog pristupa prema takvoj djeci i kontinuitet skrbi za takvu djecu (načelo uključivanja zajednice i kontinuirane skrbi).³⁰

²⁴ Vidi Europska komisija za ljudska prava, Odluka o prihvatljivosti u slučaju *Sedam pojedinaca protiv Švedske*, 1982., prijava br. 8811/79; Europski sud za ljudska prava, *Tyrer protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1978.; *Campbell i Cosans protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1982.; *A. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998.; odluka o prihvatljivosti u *Philip Williamson i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2000., prijava br. 55211/00.

²⁵ Također vidi Konvenciju Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima (CETS br. 197. 2005/2008), Konvenciju Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (CETS br. 201), članke 32., 34., 35., 36. *UNCRC*-a i Protokol iz Palerma, kao i Konvenciju Međunarodne organizacije rada o najnižoj dobi za zapošljavanje i rad (ILO C.138) te Konvenciju o zabrani i neposrednom djelovanju za ukidanje najgorih oblika dječjeg rada (ILO C. 182).

²⁶ Vidi Preporuku CM/Rec(2005)5 Odbora ministara o pravima djece koja žive u institucijama socijalne skrbi.

²⁷ Vidi fusnotu 22. Također vidi Europski odbor za socijalna prava, Opće primjedbe u vezi članka 7. (stavak 10) i 17., *Zaključci XV-2*, svezak 1, Opći uvod, str. 26.

²⁸ Vidi, primjerice, članak 27. Konvencije Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja.

²⁹ Vidi, primjerice, op. cit., članci 15., 16. i 17.

³⁰ Vidi Preporuku CM/Rec(2008)11 Odbora ministara o europskim pravilima za maloljetnike kojima se izrečene sankcije ili mjere.

4. U skladu s temeljnim načelima, nacionalni pravosudni sustav treba stvoriti mogućnost oslobađanja od kazni djece žrtava nasilja za njihovo sudjelovanje u nezakonitim radnjama, ukoliko su na to bila primorana.

Otežavajuće okolnosti

Pribjegavanje nasilju nad djecom treba uzimati u obzir kao otežavajuću okolnost u određivanju sankcije. Ostale okolnosti koje treba uzeti u obzir, ukoliko već nisu dio sastavnih elemenata prijestupa, trebaju uključivati utvrđenu zloporabu položaja povjerenja, autoriteta ili utjecaja nad djetetom, odnosa temeljenog na ekonomskom ili bilo kojem drugom obliku ovisnosti, te povezanosti s kriminalnim organizacijama.³¹

Nadležnost

1. Potrebno je poduzeti nužne zakonske ili druge mjere kako bi se utvrdila nadležnost nad nasilnim djelima, uključujući i seksualno nasilje, nad djecom koja su državljani zemlje ili imaju prebivalište na teritoriju države.

2. U skladu sa zahtjevima međunarodnih sporazuma, potrebno je poduzeti nužne zakonske i druge mjere za uspostavljanje nacionalne nadležnosti nad nasilnim djelima, uključujući i seksualno nasilje, nad djecom počinjenima u inozemstvu od strane državljana zemlje i osoba koje imaju prebivalište na teritoriju države.³² Kako bi se osiguralo učinkovito izvanteritorijalno zakonodavstvo, progon počinitelja i nametanje sankcija, treba ukinuti zahtjev za dvostrukom kažnjivošću te olakšati zajedničku pravnu pomoć.

Zastara

S obzirom na prijestupe navedene u članku 33. Konvencije Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, razdoblje zastare treba produžiti na vremensko razdoblje koje je dovoljno za učinkovit početak postupka nakon što dijete žrtva dosegne punoljetnost te koje je primjereno težini zločina u pitanju.

Provedba

Zakoni koji štite prava djeteta i štite djecu od svih oblika nasilja trebaju se provoditi u potpunosti i na odgovarajući način. S tim ciljem trebaju ih podržati mjerodavne institucije, uključujući i nezavisne nacionalne institucije za prava djeteta i nezavisne kontrolne mehanizme, ljudske i financijske resurse te trebaju biti popraćeni smjernicama za sve relevantne sektore i stručnjake.³³

5.2. Okvir politike

Nacionalna politika prava djeteta

1. Postojanje nacionalne politike prava djeteta ključno je za ostvarenje prava djeteta na zaštitu od svih oblika nasilja. Takva politika inicira, promiče i koordinira procese usmjerene cilju da odredbe i načela *UNCRC* budu uključene u sve aspekte vladine politike i sva javna djelovanja koja utječu na djecu.

2. Sve nacionalne politike koje su relevantne za dobrobit djeteta (socijalna politika, politika zdravstvene skrbi, obrazovna politika, politika stambenog zbrinjavanja itd.) trebaju pridonositi promicanju i zaštiti prava djeteta. Prioritet treba dati politikama usmjerenima na smanjivanje nejednakosti, siromaštva i marginalizacije; pomaganje obiteljima; smanjivanje nezaposlenosti i nejednakosti u prihodima; odnosu prema socijalnoj toleranciji, uvjerenjima i vrijednostima koje prihvaćaju ili podupiru nasilje; poboljšavanju socijalnih mreža; potpomaganju socijalnog uključivanja useljenika i njihovih obitelji. Politike i mjere razvijene u relevantnim područjima treba koordinirati na odgovarajući način, a njihovi rezultati trebaju se međusobno osnaživati.

3. Politike, temeljene na istraživanju, dokazima i dječjim iskustvima, trebaju se razvijati tako da spriječe, otkriju i odgovore na nasilje nad djecom. Posebnu pozornost treba pridati zaštiti

³¹ Također, vidi članak 28. Konvencije Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja.

³² Vidi, op. cit., članak 25.

³³ Vidi običajno pravo Europskog suda za ljudska prava uključujući *A. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998., i *Z. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2001., koje zahtijeva od država da osiguraju odgovarajuću pravnu zaštitu djece od postupanja koje je nehumano i ponižavajuće u suprotnosti s člankom 3. Europske Konvencije o ljudskim pravima.

ranjivih skupina, kao što su djeca s invaliditetom,³⁴ djeca koja jesu ili su bila pod državnom skrbi,³⁵ djeca u udomiteljskoj skrbi, napuštena djeca,³⁶ djeca bez pratnje ili razdvojena djeca,³⁷ djeca izbjeglice ili djeca koja traže azil,³⁸ djeca pripadnika manjina, djeca koja rade i/ili žive na ulici,³⁹ djeca koja žive u krajnjem siromaštvu i nepovoljnim ili izdvojenim područjima,⁴⁰ djeca na područjima ratnih sukoba i izvanrednih situacija,⁴¹ djeca u pritvoru ili u sukobu sa zakonom⁴² itd.

Politike za djecu i obiteljske politike

1. Ukupni cilj politika za djecu i obiteljskih politika treba biti:

- potpora obiteljima u njihovoj odgovornosti za odgoj djeteta;
- spriječavanje, koliko je god to moguće, odvajanja djece od njihovih obitelji;
- osiguravanje alternativa smještaju djece u institucije, sličnih obiteljskom okruženju ili utemeljenih u zajednicama, a koje su u najboljem interesu djece; te
- u slučajevima odvajanja, kada je to prikladno, osiguravanje trajnog kontakta između djece i njihovih roditelja te davanje potpore ponovnom spajanju obitelji kad je to u najboljem interesu djeteta.

2. Promicanje pozitivnih i nenasilnih oblika odgoja djece treba biti u središtu politika za djecu i obiteljskih politika. Pozitivno roditeljstvo odnosi se na roditeljsko ponašanje koje poštuje prava djeteta i najbolji interes djece, njeguje, osnažuje, usmjerava i priznaje djecu kao pojedince. Pozitivno roditeljstvo nije popustljivo, nego postavlja granice koje su potrebne djeci da u potpunosti razviju svoje mogućnosti.⁴³

3. Institucionaliziranu skrb treba koristiti samo kad je u najboljem interesu djeteta, kao posljednju mjeru, na najkraće moguće razdoblje te za primarni cilj treba imati uspješnu integraciju i/ili reintegraciju djeteta u društvo.⁴⁴ Djecu se može smjestiti u institucije samo da se zadovolje potrebe koje su postavljene kao imperativ ne temelju multidisciplinarnе procjene.

5.3. Institucionalni okvir

1. Održiv institucionalni okvir, koji je potreban za ostvarivanje strategije, treba se sastojati od sljedećih ključnih elemenata:

- agencije na nacionalnoj razini (kada je moguće i u skladu s nacionalnim propisima) kojoj je povjerena primarna odgovornost zaštite djece od nasilja. Ova služba treba imati ključnu koordinacijsku i nadzornu funkciju po pitanju provedbe strategije te treba preuzeti cjelokupnu odgovornost u slučajevima nasilja nad djecom;

- svaka javna institucija, koja pridonosi zaštiti djeteta, treba imati jasno utvrđenu ulogu u skladu sa širim ciljevima strategije. Djelokrug institucija treba uključivati jasnu obvezu suradnje s agencijom za koordinaciju i svim drugim institucijama i subjektima, uključujući i civilno društvo. Različite vrste djelokruga institucija i opisi poslova njihovog osoblja trebaju biti povezani;

- potrebno je stvoriti nezavisnu instituciju za ljudska prava u skladu s Pariškim načelima⁴⁵ za promicanje i zaštitu prava djeteta (primjerice, pravobranitelj/ica ili povjerenik/ica posebno za prava djeteta, uspostavljen temeljem zakona, bilo nezavisan ili kao imenovana osoba unutar

³⁴ Vidi Preporuku Odbora ministara Rec(2006)5, navedenu gore, i „Zaštitu odraslih i djece s invaliditetom od zlostavljanja“, Vijeće Europe, 2003.

³⁵ Vidi Preporuku Odbora ministara Rec(2005)5, navedenu gore.

³⁶ Vidi Preporuku Parlamentarne skupštine 1601 (2003) o „Poboljšanju situacije napuštene djece u institucijama“.

³⁷ Vidi Preporuke Odbora ministara CM/Rec(2008)4 o jačanju integracije djece migranata i imigrantskog porijekla te CM/Rec(2007)9 o životnim projektima za migrante maloljetnike bez pratnje.

³⁸ Također vidi Preporuku Parlamentarne skupštine 1703 (2005) o „Zaštiti i pomoći za razdvojenu djecu koja traže azil“.

³⁹ Vidi Preporuku Kongresa lokalnih i regionalnih vlasti 253 (2008) o „Socijalnoj reintegraciji djece koja žive i/ili rade na ulicama“.

⁴⁰ Vidi „Mladi i isključivanje u nepovoljnim urbanim područjima: odgovaranje na uzroke nasilja“ (Trendovi u socijalnoj koheziji, br. 8, Vijeće Europe, 2004).

⁴¹ Vidi Preporuku Parlamentarne skupštine 1561 (2002) o „Socijalnim mjerama za djecu rata u jugoistočnoj Europi“ i njezine rezolucije 1587 (2007) o „Situaciji djece koja žive u područjima nakon rata na Balkanu“, 1215 (2000) o „Kampanji protiv novačenja djece vojnika i njihovog sudjelovanja u oružanim sukobima“, i 1212 (2000) o „Silovanjima u oružanim sukobima“.

⁴² Preporuka Odbora ministara CM/Rec(2008)11, navedena gore.

⁴³ Vidi Preporuku Rec(2006)19 Odbora ministara o politici za potporu pozitivnom roditeljstvu.

⁴⁴ Vidi članak 9. UNCR-a, nacrt Smjernica UN-a za odgovarajuće korištenje i uvjete alternativne skrbi za djecu, te Preporuku Odbora ministara Rec(2005)5, navedenu gore.

⁴⁵ Rezolucija Opće skupštine UN-a 48/134 od 20. prosinca 1993.

postojeće institucije za ljudska prava). Ovoj instituciji treba dati ovlasti koje su joj potrebne da ispuni svoj mandat učinkovito i nezavisno, uključujući i ovlast da sasluša svaku osobu; dobije svaku informaciju i/ili dokument potreban za procjenu situacije koja potpada u njezinu nadležnost; pristupi institucijama koje pružaju skrb za djecu u bilo koje vrijeme; predlaže inicijative i mjere, uključujući i zakonske mjere; provodi kampanje podizanja razine svijesti; širi informacije o pravima djeteta, naročito djeci; te nadzire djelovanje vlade. Instituciji treba omogućiti odgovarajuću infrastrukturu, financije (uključujući i posebno za prava djeteta, unutar široko utemeljenih institucija), osoblje i prostor. Treba biti uključena u izradu, evaluaciju i daljnji rad na strategiji;

d. tijelo kao što je povjerenik/ca za prava djeteta, nacionalni statistički ured ili istraživački institut koji radi s djecom, treba koordinirati prikupljanje, analizu, upravljanje i širenje podataka o nasilju te promicati istraživanja koja pridonose izradi i provedbi strategije;

e. sve institucije koje pružaju skrb i usluge za djecu trebaju biti akreditirane i registrirane kod mjerodavnih javnih vlasti na temelju relevantnih zakona i minimalnih nacionalnih standarda skrbi. Potrebno je postaviti unutarnju kontrolu i nezavisne nadzorne mehanizme kako bi se osigurala usklađenost sa standardima;

f. sve institucije, službe i ustanove, odgovorne za zaštitu djece, treba potaknuti da prihvate kodekse dobrog ponašanja, koji objedinjuju zabranu, sprječavanje i odbacivanje svih oblika nasilja nad djecom, te očekivati da će se tog kodeksa u potpunosti pridržavati. Potrebno je utvrditi model opisa posla za svaku stručnu kategoriju. Oni trebaju sadržavati obvezu poštivanja prava djeteta i izvješćivanja o nasilju nadležnim vlastima;

g. potrebno je stvoriti nužne poveznice između institucija na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini, te izgraditi učinkovita partnerstva, temeljena na jasnoj podjeli nadležnosti utvrđenih u sporazumima o partnerstvu;

h. civilno društvo treba postati integralni dio institucionalnog okvira, te akteri, kao što su institucije za ljudska prava, stručne mreže, djeca i dječje organizacije, trebaju biti pozvani da pridonese izradi, provedbi, evaluaciji i daljnjem radu na strategiji.

6. Usluge i mehanizmi naklonjeni djeci

6.1. Opća načela

1. Primarni cilj institucija, službi i ustanova odgovornih za skrb, obrazovanje i zaštitu djece treba biti da osiguraju, u najvećoj mogućoj mjeri, opstanak, razvoj i dobrobit djece.⁴⁶

2. Sva djeca trebaju imati pristup kvalitetnim uslugama prilagođenima njihovim potrebama. Korištenje multidisciplinarnih modela usluga, koje sadržavaju socijalnu, zdravstvenu, obrazovnu i psihološku pomoć i usmjeravanje obitelji trebaju se naširoko promicati. Takvi modeli trebaju se oslanjati na snažnu međusektorsku suradnju, odgovarajuće kvalificirano osoblje, integrirani kurikulum, te centralizirani provedbeni okvir.

3. Službe za prevenciju nasilja, zaštitu djece i tretman žrtava trebaju naročito biti dostupne na lokalnoj razini. Pouzdane procedure i mehanizmi, uključujući i one za razmjenu relevantnih informacija i najboljih primjera iz prakse, trebaju se uspostaviti putem sporazuma i protokola među agencijama.

6.2. Standardi dječje skrbi

1. Za sve institucije, službe i ustanove odgovorne za skrb, obrazovanje i zaštitu djece trebaju biti utvrđena pravila, postavljajući standarde usmjerene na najbolji interes i puni razvoj djeteta.⁴⁷ Poštivanje ovih standarda treba se osigurati usavršavanjem osoblja, unutarnjom kontrolom i redovitim nezavisnim nadzorom. Bilo kakva povreda prava djeteta u tim institucijama treba se sankcionirati u skladu s odgovarajućim i učinkovitim procedurama.

2. Posebni zahtjevi trebaju vrijediti za maloljetnički pravosudni sustav i ustanove koje pružaju institucionalnu skrb kako bi se osigurala potpuna zaštita prava djeteta, da djeca imaju dobru kvalitetu života te da imaju mogućnost sudjelovanja u svim aktivnostima u kojima sudjeluju

⁴⁶ Vidi članak 6. UNCR-a.

⁴⁷ Također vidi članak 3. UNCR-a, Smjernice UN-a za odgovarajuće korištenje i uvjete alternativne skrbi za djecu, te Preporuku Odbora ministara Rec(2002)8, navedenu gore.

njihovi vršnjaci.⁴⁸

3. Potrebno je uspostaviti sustav za potpunu provjeru ljudi koji rade u doticaju s djecom, u bilo kojem smislu, a koji osigurava odgovarajuću ravnotežu između prava djeteta na zaštitu od nasilja i prava pojedinca na dobar ugled.

6.3. Nezavisni nadzor

1. Sve institucije, službe i ustanove odgovorne za skrb, obrazovanje i zaštitu djece trebaju biti predmet redovnog nezavisnog nadzora u pogledu:

- a. punog nadzora nad pružanjem zakonske zaštite za djecu i osoblje;
- b. provjere prikladnosti i ispravnosti javne potrošnje;
- c. davanja smjernica u izvršavanju zakona i propisa o dječjoj dobrobiti.

2. Nadzor treba provoditi nezavisno tijelo utvrđeno zakonom s posebno obrazovanim osobljem.

6.4. Prijavljivanje nasilja

1. Obrazovanje o pravima djeteta te znanje i informiranost o tijelima državne uprave kojima se nasilje može prijaviti su dva ključna uvjeta koja omogućuju šire prijavljivanje nasilja od strane djece i odraslih. Da bi bili u potpunosti učinkoviti, mehanizmi prijavljivanja trebaju biti naklonjeni djeci i moraju biti dio šireg sustava koji se sastoji od prijavljivanja, prosljeđivanja i pružanja potpore. Takav sustav trebao bi poštivati prava djeteta i ponuditi djeci (te, kada je to prikladno, njihovim obiteljima) nužnu zaštitu, uključujući i zaštitu privatnosti, bez nepotrebne odgode.

2. Prijavljivanje nasilja treba biti obvezno za sve stručnjake koji rade za djecu i s djecom, uključujući i one koji rade u organizacijama i privatnim poslovnim subjektima koji vrše zadaće u ime države. Tamo gdje obveza prijavljivanja već postoji, potrebno je preispitati i redovito provjeravati opseg u kojem različite organizacije ispunjavaju svoje obveze.

3. Da bi se potaknulo šire prijavljivanje od strane stručnjaka, mogu se uvesti zakonske promjene s ciljem da:

- a. zaštite one koji prijave nasilje ili pokrenu prigovor o odgovornosti u slučajevima razumnih pogrešaka u procjeni rizika od nasilja;
- b. ukinu obvezu dobivanja pristanka roditelja ili skrbnika za podnošenje žalbe;
- c. osiguraju da pravila povjerljivosti ne ometaju prijavljivanje kada dijete da pristanak, ili kada se procijeni da dijete ne može razumjeti o čemu se radi, te kad stručnjaci vjeruju da je prijavljivanje ili prosljeđivanje u najboljem interesu djeteta.

4. Djeca i njihove obitelji trebaju imati pristup informacijama, koje trebaju biti u obliku prilagođenom djeci, o tome koji postupci i prakse predstavljaju nasilje, primjerice nasilništvo i *mobbing* u školama, te kome i kako se ti slučajevi mogu prijaviti. Dijete bi trebalo moći ispuniti prijavu bez pristanka svojeg roditelja ili skrbnika.

5. Svaka služba, institucija, ili ustanova odgovorna za skrb, obrazovanje i zaštitu djece trebala bi imati javnosti dobro poznatu i pristupačnu službu, koja bi poštovala privatnost djeteta i koja bi bila obvezna istražiti prijave o nasilju brzo i u cijelosti. Sva djeca, uključujući i onu u skrbi pravnih institucija, kao i djeca s invaliditetom,⁴⁹ njihovi roditelji i skrbnici trebaju biti informirani o takvim mehanizmima prijavljivanja. Procedura treba omogućiti učinkovit pristup uslugama potpore, a pritom izbjeći bilo kakvu stigmatizaciju djeteta žrtve.

6. Nezavisna, povjerljiva, dobro oglašavana, lako pamtljiva, besplatna telefonska linija trebala bi biti dostupna djeci koja traže povjerljivo i profesionalno savjetovanje i prijavljivanje nasilja.

7. Potrebno je uspostaviti usluge žurnih intervencija u svim mjestima, za djecu žrtve nasilja uključujući i žrtve seksualnog iskorištavanja, seksualnog zlostavljanja, štetnih tradicionalnih praksi i svih oblika nasilja u domu i obitelji. Djeca, obitelji i drugi, koji su u doticaju s djecom, trebali bi biti upoznati s detaljima o takvim službama.

⁴⁸ Također vidi Preporuke Rec(2003)20 Odbora ministara o novim načinima rješavanja maloljetničke delinkvencije i ulozi pravosuđa za maloljetnike, te Rec(2005)5, navedenu gore.

⁴⁹ Ne samo djeca s tjelesnim invaliditetom, poput onih s oštećenjima vida, već i djeca s intelektualnim poteškoćama. Za informacije o formatu koji se lako čita i pogodan je za osobe s mentalnim hendikepom, vidi <http://www.osmhi.org/?page=139>

6.5. Mehanizmi prosljeđivanja

1. Postupci za prosljeđivanje djece žrtava nasilja i modaliteti za suradnju među agencijama trebaju biti jasno definirani (odnosno, između socijalnih službi, obrazovnih, zdravstvenih, policijskih, tužiteljskih službi, dobrovoljnih i privatnih agencija). Takvi bi se postupci trebali definirati na temelju procjene posebnih okolnosti svake pojedine žrtve, pridajući odgovarajuću težinu njezinim ili njegovim stavovima te, kada je u djetetovom najboljem interesu, također i stavovima njezinih ili njegovih roditelja ili skrbnika.

2. Djecu bi trebalo poticati, uključujući i putem pružanja nezavisnog zastupanja i usluga potpore, na razgovor s nadležnim službama o njihovim iskustvima nasilja.

3. Djecu žrtve treba procijeniti bez odgode, a za žrtve nasilja unutar doma i obitelji treba utvrditi sposobnost nenasilnog skrbnika da zaštiti djecu i situaciju druge djece koja žive unutar doma.

6.6. Oporavak, rehabilitacija i socijalna reintegracija

1. Država treba provesti sve odgovarajuće mjere za promicanje tjelesnog i psihološkog oporavka i rehabilitacije djece žrtava i svjedoka nasilja⁵⁰ te, ukoliko je potrebno, njihovih obitelji. Takve usluge trebaju se omogućiti bez odgode i u okruženju koje njeguje djetetovo zdravlje, samopoštovanje i dostojanstvo.

2. Provedba mjera oporavka i reintegracije za djecu počinitelje nasilja treba se temeljiti na djetetovom najboljem interesu, uzimajući u obzir težinu počinjenog prijestupa (načelo proporcionalnosti) te dob, tjelesnu i mentalnu dobrobit, razvoj, mogućnosti i osobne okolnosti (načelo individualizacije), ukoliko je to ustanovljeno kao nužno u izvješću psihološkog, psihijatrijskog ili socijalnog vještačenja.⁵¹

3. Službe odgovorne za oporavak, rehabilitaciju i socijalnu reintegraciju djece žrtava, svjedoka ili počinitelja nasilja trebaju pratiti multidisciplinarni i međuresorni pristup, promatrajući dijete u širem kontekstu obitelji, zajednice i njezinog ili njegovog kulturnog nasljeđa. Potrebno je pronaći odgovarajuću ravnotežu između redovnih i specijaliziranih usluga, kao i programa koji su sukladni individualnim čimbenicima, kao i čimbenicima koji proizlaze iz određenih odnosa, te onima koji su usmjereni na zajednicu i socijalne aspekte.

6.7. Pravosudni sustav⁵²

1. Sudski i izvansudski postupci trebali bi se obavljati u najboljem interesu i uz puno poštovanje prava djeteta, uključujući pravo na zaštitu od svih oblika nasilja.

2. Da bi se zaštitila prava djeteta i dječji legitimni interesi tijekom čitavog procesa, djeci treba biti omogućen pristup postupcima posredovanja, besplatnim i nezavisnim pravnim službama, zastupanju te uslugama potpore. Potrebno je učiniti napore kako bi se osigurala učinkovitost dostupnih pravnih lijekova te učinkovita provedba sudskih odluka i presuda.

3. Sudski i izvansudski postupci, koji uključuju djecu, trebaju se provoditi kao žurni, mora ih se tretirati kao prioritetne i moraju se dovršiti bez neopravdanih odgoda. U tu je svrhu potrebno poticati snažniju suradnju i koordinaciju među svim strankama sudskog procesa.

4. Sudski i izvansudski postupci trebali bi poštivati pravo djeteta da ga se sasluša i da se njezinim ili njegovim stavovima prida odgovarajuća težina. Kako bi se omogućilo njihovo punopravno sudjelovanje, djecu treba informirati o njihovim proceduralnim pravima na način koji u potpunosti uzima u obzir njihovu dob i razinu zrelosti te im treba omogućiti potporu nezavisnog zastupnika.

5. Potrebno je osigurati posebnu zaštitu, postupke i sredstva kako bi se pružila puna potpora djeci žrtvama i svjedocima nasilja. Posebice:

a. sudski postupci ne bi smjeli pojačavati traume koje je dijete iskusilo. Kada je prikladno, odgovor pravosuđa trebao bi biti popraćen brzim i odgovarajućim uslugama potpore;

b. privatnost djece i njihovih obitelji treba biti zaštićena tijekom čitavog procesa.⁵³ Kad

⁵⁰ Vidi članak 39. *UNCRC*-a i Preporuku Odbora ministara Rec(2003)20, navedenu gore.

⁵¹ Vidi Preporuku Odbora ministara CM/Rec(2008)11, navedenu gore.

⁵² U 2009. godini, skupina stručnjaka za pravosuđe naklonjeno djeci (CJ-S-CH) izradila je nacrt Smjernica Vijeća Europe o pravosuđu naklonjenom djeci. Smjernice će biti prihvaćene kao preporuka Odbora ministara u 2010. godini.

⁵³ Vidi Europski sud za ljudska prava, *V. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1999.

je potrebno, treba poduzeti odgovarajuće sigurnosne mjere da se izbjegne zastrašivanje, izloženost osveti ili ponavljanje viktimizacije djece žrtava i svjedoka nasilja i njihovih obitelji.

6. Dobna granica kaznene odgovornosti treba biti određena zakonom, postavljena primjereno visoko, imajući na umu čimbenike povezane s razvojem djeteta. Za djecu počinitelje nasilja, koncepti kažnjavanja i represije trebaju ustupiti mjesto rehabilitaciji i ciljevima pravednog obeštećenja, s dužnom pozornošću prema učinkovitoj javnoj sigurnosti i prikladnom zaštitom ljudskih prava i pravnim zaštitnim mehanizmima za djecu žrtve.⁵⁴

7. Potrebno je stvoriti alternative institucionalnoj skrbi za djecu počinitelje nasilja, kao što su pomoć, usmjeravanje i mjere nadzora; savjetovanje; rok kušnje; udomiteljska skrb; te programi obrazovanja i stručnog obrazovanja. Cjelokupni cilj takvih mjera trebao bi biti potpora uspješnoj socijalizaciji i reintegraciji djece u obitelj, zajednicu i društvo.

8. Djeci počiniteljima nasilja ne smije biti uskraćena sloboda osim kada je to nužno kao posljednja moguća mjera, koja se primjenjuje tijekom najkraćeg mogućeg vremenskog razdoblja i koja se provodi u posebno uređenim prostorima za tu svrhu. Uvjeti pritvaranja trebaju biti u skladu s *UNCRC* i drugim relevantnim standardima i trebaju uzimati u obzir posebne potrebe djeteta.⁵⁵ Djeca koja prolaze kroz bilo koji oblik pritvora trebaju biti odvojena od odraslih, osim kada se smatra da bi to bilo u suprotnosti s njihovim najboljim interesom.⁵⁶

7. Istraživanja i podatci

1. Prepoznavanje učinkovite strategije zaštite djece od nasilja ovisi o dostupnosti točnih analiza podataka na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini. Usvajanje programa nacionalnog istraživanja predstavlja najprikladniji način promicanja integriranog i sustavnog pristupa prikupljanju podataka, analizi, širenju informacija i istraživanju. Ovaj pristup, među ostalim, podrazumijeva sljedeće:

Istraživanje

a. temeljnu studiju o nasilju nad djecom kao pretpostavku bilo kakvog procesa strateškog planiranja;

b. etičko i redovito istraživanje koje uključuje intervju s djecom i odvojeno s njihovim roditeljima ili skrbnicima, u uvjetima povjerljivosti podataka i povjerenja, da bi utvrdilo što je točnije moguće stvarno iskustvo nasilja kod djece;

c. longitudinalno opsežno istraživanje o stvarnim ishodištima nasilja i međuovisnosti raznih oblika nasilja;

d. razvoj usklađene metodologije sa zajedničkim skupom pokazatelja, koja omogućuje prepoznavanje skupina djece izložene nasilju;

e. trajno istraživanje točne naravi rizika za djecu koji proizlaze iz interneta, te kako se ti rizici mijenjaju tijekom vremena i ublažavaju intervencijama;

f. istraživanje zaštitnih čimbenika, posebno mehanizama mogućnosti oporavka djece;

g. ispitivanja odraslih i djece počinitelja nasilja za razvijanje kriterija i parametara za njihovu procjenu i tretman;

h. istraživanja o tome što djeluje u zaštiti djece od nasilja i evaluaciji postojećih odgovora, uključujući i metodologije za evaluaciju i procjenu usluga i programa za sprječavanje nasilja te razvoj kriterija kvalitete;

i. ispitivanja s ciljem kvantificiranja socijalnih troškova nasilja nad djecom.

Statističko praćenje

a. redovito statističko praćenje, na temelju utvrđene metodologije, nasilja nad djecom na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini u svim sredinama. Podatke treba razvrstati po spolu, dobi, obliku nasilja, urbanim ili ruralnim domaćinstvima, obiteljskim značajkama, razini obrazovanja te nacionalnom, socijalnom ili etničkom porijeklu;

b. prikupljanje kvantitativnih i kvalitativnih podataka o dužini i ishodima sudskih postupaka

⁵⁴ Vidi Preporuku Odbora ministara CM/Rec(2008)11, navedenu gore.

⁵⁵ Vidi Preporuke Odbora ministara Rec(2006)2 i CM/Rec(2008)11, obje navedene gore.

⁵⁶ Op. cit., vidi također Pravila UN-a za zaštitu maloljetnika kojima je oduzeta sloboda (Havanska pravila), Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda o alternativnim kaznenim mjerama (Tokijska pravila) te Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za pravosuđe za maloljetnike (Pekinska pravila).

koji uključuju djecu, uključujući i zaštitne mjere koje su pružene djeci žrtvama nasilja.

*Stvaranje nacionalnih baza podataka*⁵⁷

- a. o rođenjima i smrti djece, uključujući i stvaranje mehanizama pregleda smrti djece (i teških povreda);
- b. o djeci koja ulaze, napuštaju, ili mijenjaju institucije, te sve oblike ustanova alternativne skrbi i pritvora, uključujući pohranu svih slučajeva nasilja nad djecom u takvim institucijama;
- c. o osobama osuđivanima za nasilne prijestupe nad djecom, uključujući i njihov genetski profil (DNA).⁵⁸

Koordinacija

- a. utvrđivanje (kada je moguće i u skladu s nacionalnim okolnostima) jednog tijela, po mogućnosti nadzornog tijela za prava djeteta, nacionalnog statističkog ureda ili istraživačkog instituta, za koordinaciju i širenje podataka povezanih s djecom na nacionalnoj razini i razmjenu informacija na međunarodnoj razini;
  - b. aktivno pridonosenje prikupljanju podataka od strane svih tijela koja imaju ulogu zaštite djece.
2. Svim institucijama, službama i ustanovama, koje zapošljavaju osoblje za rad s djecom, trebao bi se omogućiti jednostavan, ali kontroliran pristup podacima o osobama osuđivanima za nasilne prekršaje nad djecom.
  3. Obrada osobnih podataka na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini treba biti u skladu s međunarodno prihvaćenim standardima i etičkim zaštitnim mehanizmima⁵⁹.
  4. Treba uspostaviti jedinstvene međunarodno prihvaćene standarde kako bi se olakšala međunarodna usporedba podataka.

8. Međunarodna suradnja

1. Države članice Vijeća Europe trebaju međusobno surađivati, u skladu s ovim smjernicama i kroz najširu moguću primjenu relevantnih međunarodnih i regionalnih instrumenata i sporazuma koji su dogovoreni na temelju jedinstvenih ili recipročnih zakona i unutarnjih zakona, u svrhu:

- a. sprječavanja i borbe protiv svih oblika nasilja nad djecom;
- b. zaštite i pomoći djeci žrtvama i svjedocima;
- c. istraživanja ili progona kaznenih djela povezanih s nasiljem nad djecom.

2. Zemlje članice trebaju jedne drugima ponuditi najveću moguću međusobnu pomoć u postupcima vezanim uz kaznena djela koja uključuju nasilje nad djecom, kao što su otmice djece, trgovanje djecom, seksualno iskorištavanje i seksualno zlostavljanje djece.

3. Kako bi se pospješila primjena smjernica, države članice trebaju ojačati, koliko je moguće, suradnju s relevantnim međuvladinim tijelima, transnacionalnim mrežama i drugim međunarodnim organizacijama.

4. Svaka zemlja članica trebala bi težiti, kada je to moguće, integriranju sprječavanja i iskorjenjivanja svih oblika nasilja nad djecom u programe razvojne pomoći koju pružaju kao pomoć trećim zemljama.

Dodatak 2 Preporuci CM/Rec(2009)10

Rječnik pojmova

Najbolji interes djeteta: obveza da se najbolji interes djeteta treba prvenstveno uzimati u obzir u svim djelovanjima koja se tiču djece je koncept sadržan u članku 3. *UNCRC*-a. On je postavljen kao jedno od općih načela *UNCRC*, uz članke 2., 6. i 12., te dobiva osobit značaj u situacijama kada se druge, specifičnije odredbe Konvencije ne primjenjuju. Članak 3 (1)

⁵⁷ U skladu s pravilima o zaštiti podataka.

⁵⁸ Vidi članak 37. Konvencije Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja.

⁵⁹ Vidi Konvenciju za zaštitu pojedinaca s obzirom na automatsku obradu osobnih podataka (ETS br. 108) te Dodatni protokol uz Konvenciju za zaštitu pojedinaca s obzirom na automatsku obradu osobnih podataka, u vezi s nadzornim organima i prekograničnim protokom podataka (ETS br. 181).

naglašava da vlade te javna i privatna tijela moraju utvrditi utjecaj svojih djelovanja djecu, kako bi bili sigurni da se prvenstveno vodi računa o najboljem interesu djeteta, dajući odgovarajući prioritet djeci te izgrađujući društvo naklonjeno djetetu. Članak 3 (2) podvlači aktivnu sveukupnu obvezu država da omoguću nužnu zaštitu i skrb za dobrobit djece u svim okolnostima, poštujući pritom prava i dužnosti roditelja. Članak 3 (3) traži da standarde donesu „nadležna tijela“ za sve institucije, službe i ustanove za djecu, te da država osigura da su standardi u skladu s „Priručnikom za provedbu *Konvencije o pravima djeteta*“, UNICEF, 2002.

Nasilništvo (*bullying*) je čin ponavljajućeg agresivnog ponašanja s ciljem namjernog nanošenja boli drugoj osobi, tjelesno ili mentalno. Nasilništvo je takvo ponašanje pojedinca koje ima za cilj ostvarivanje moći nad drugom osobom (Besag V., *Nasilnici i žrtve u školama*, 1989.). Ponašanje može uključivati nazivanje pogrđnim imenima, verbalno ili pisano zlostavljanje, isključivanje iz aktivnosti, tjelesno zlostavljanje ili prisiljavanje na nešto (Whitted K. S. i Dupper D. R., *Najbolji načini postupanja u praksi za sprječavanje ili smanjivanje nasilništva u školama*, *Djeca i škole*, svezak 27, br. 3, srpanj 2005.). Nasilnici se mogu ponašati na taj način kako bi ih se smatralo popularnima ili jakim ili kako bi pridobili pozornost. Mogu biti nasilni iz ljubomore ili zato što su i sami žrtve nasilništva (Crothers L. M. i Levinson E. M., *Procjena nasilništva: pregled metoda i instrumenata*, *Časopis za savjetovanje i razvoj*, 84/4/, 2004.).

Iskorištavanje djece: pojam iskorištavanja uključuje, u najmanju ruku, iskorištavanje drugih za prostituciju ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilnog rada ili pružanja usluga, ropstva i sličnih praksi, služenja ili odstranjivanje organa (članak 3. Protokola za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminala).

Dječja pornografija predstavlja svaki sadržaj koji vizualno predočava dijete uključeno u stvarno ili simulirano seksualno eksplicitno ponašanje ili bilo kakvo prikazivanje dječjih spolnih organa za prvenstveno seksualne svrhe. Prijestupi povezani s dječjom pornografijom uključuju sljedeće namjerno bespravno ponašanje: a) stvaranje dječje pornografije; b) nuđenje ili omogućavanje dostupnosti dječje pornografije; c) distribuciju ili prenošenje dječje pornografije; d) nabavljanje dječje pornografije za sebe ili druge osobe; e) posjedovanje dječje pornografije; te f) svjesno pristupanje, preko informacijskih i komunikacijskih tehnologija, dječjoj pornografiji (članak 20., Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, CETS br. 201; također vidi *Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji*).

Dječja prostitucija označava korištenje djeteta za seksualne aktivnosti pri čemu se daje ili obećava kao sredstvo plaćanja novac ili bilo koji drugi oblik naknade, neovisno o tome daje li se ta isplata, obećanje ili naknada djetetu ili trećoj osobi. Prijestupi povezani s dječjom prostitucijom uključuju sljedeće namjerno ponašanje: a) vrbovanje djeteta za prostituciju ili uzrokovanje sudjelovanja djeteta u prostituciji; b) prisiljavanje djeteta na prostituciju ili zarađivanje ili drugo iskorištavanje djeteta u te svrhe; c) upuštanje u dječju prostituciju (članak 19., Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, CETS br. 201; također vidi *Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji*).

Trgovanje djecom znači vrbovanje, prijevoz, prebacivanje, skrivanje ili prijem djece u svrhe iskorištavanja, čak i ukoliko to ne uključuje bilo kakva sredstva navedena u stavku (a) ovog članka (prijetnje ili korištenje sile ili drugih oblika prisile, otmice, prijevare, obmane ili zloupotrebe moći ili položaja ranjivosti ili davanja ili primanja isplate ili beneficija kako bi se dobio pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom) – članak 3. Protokola za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom, koji dopunjuje Konvenciju Ujedinjenih naroda o suzbijanju međunarodnog organiziranog kriminala. Vidi također definiciju trgovanja ljudima navedenu niže.

Tjelesno kažnjavanje je oblik nasilja koji se definira kao svako kažnjavanje u kojem se koristi fizička sila s ciljem izazivanja određenog stupnja boli ili neugode kod djeteta, ma kako oni blagi bili (za detaljniju definiciju vidi: Odbor za prava djeteta, *Opći komentar* br. 8, stavak 11).

Moralno kvarenje djeteta znači namjerno uzrokovanje da dijete, koje nije doseglo nacionalno propisanu dobnu granicu za pristanak na seksualni odnos, svjedoči seksualnom zlostavljanju ili seksualnim aktivnostima, čak i bez sudjelovanja (članak 22. Konvencije Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja ili seksualnog zlostavljanja, CETS br. 201).

Štetni tradicionalni običaji: svaka socijalna skupina na svijetu ima specifične tradicionalne kulturne običaje i vjerovanja, od kojih su neka korisna svim članovima, dok su druga štetna za specifičnu skupinu, primjerice žene. Štetni tradicionalni običaji uključuju sakaćenje ženskih genitalija; rani brak, ubijanje ženske novorođenčadi, ubojstva iz časti, rane trudnoće itd. (vidi Tabela podataka br. 23, Štetni tradicionalni običaji koji utječu na zdravlje žena i djece, www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet23en.pdf).

Mobbing: *Mobbing* je skupno nasilništvo. To je zlostavljanje neke osobe korištenjem metode širenja glasina, aludiranja, diskreditiranja, izoliranja, zastrašivanja te prije svega postizanjem da izgleda kao da je ciljana osoba odgovorna. Kao što je i tipično za mnoge situacije zlostavljanja, počinitelji smatraju da je žrtva to „zaslužila“ (Elliot G.P. *Mobbing i emocionalno zlostavljanje u školi*, www.selfgrowth.com/articles/Elliott9.html).

Nadzor označava aktivnosti vlasti s ciljem osiguravanja provođenja zakona usmjerenih na dobrobit djece. Sastoji se od tri zasebna elementa: a) središnje vlasti donose zakone i propise; b) općinska razina i institucije za dječju skrb pružaju usluge; te c) nezavisno tijelo koje nadzire provedbu na lokalnoj razini. Nadzor se može provoditi bilo najavljenim ili nenajavljenim inspekcijama ili revizijama sustava upravljanja. Stvaranje režima standardiziranog nacionalnog nadzora pomaže u prikupljanju statističkih podataka o dobrobiti djeteta u zemlji i daje doprinos donošenju odluka u vladi.

Zanemarivanje označava propust roditelja ili skrbnika u zadovoljavanju tjelesnih i emocionalnih potreba djeteta kada imaju sredstva, znanje i pristup nužnim službama; ili propust da ga zaštite od izloženosti opasnosti (Svjetsko izvješće o nasilju nad djecom, Svjetska zdravstvena organizacija, Ženeva, 2002.).

Sudjelovanje djeteta u pornografskim sadržajima: prijestupi povezani sa sudjelovanjem djeteta u pornografskim sadržajima uključuju sljedeće namjerno ponašanje – a) vrbovanje djeteta za sudjelovanje u pornografskim djelima ili uzrokovanje njegova sudjelovanja u takvim sadržajima; b) prisiljavanje djeteta na sudjelovanje u pornografskim sadržajima ili profitiranje ili drugačije iskorištavanje djeteta u te svrhe; c) svjesno prisustvovanje pornografskim sadržajima koji uključuju sudjelovanje djece (članak 21., Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja ili seksualnog zlostavljanja, CETS br. 201).

Psihološko nasilje odnosi se na uvrede, nazivanje pogrđnim imenima, ignoriranje, izolaciju, odbacivanje, prijetnje, manipuliranje, emocionalnu indiferentnost, omalovažavanje, svjedočenje obiteljskom nasilju, te drugo ponašanje koje može imati štetan učinak na psihološki razvoj i dobrobit djeteta (Svjetsko izvješće o nasilju nad djecom glavnog tajnika UN-a).

Seksualni turizam označava putovanja organizirana unutar turističkog sektora, ili izvan ovog sektora ali korištenjem njegovih struktura i mreža, s glavnom svrhom utjecanja na komercijalni seksualni odnos između turista i stanovnika destinacije (Svjetska turistička organizacija / UNWTO/, Izjava o sprječavanju organiziranog seksualnog turizma, 1995.).

Seksualno zlostavljanje: Prijestupi povezani sa seksualnim zlostavljanjem djece uključuju sljedeće namjerno ponašanje: a) stupanje u seksualne aktivnosti s djetetom koje, u skladu s relevantnim odredbama nacionalnog zakona, nije doseglo zakonsku dobnu granicu za seksualne aktivnosti (ovo se ne odnosi na seksualne aktivnosti između maloljetnika koji na to pristaju), te b) stupanje u seksualne aktivnosti s djetetom gdje se vrši upotreba prisile, sile ili prijetnje; ili se zlostavljanje čini zloporabom položaja povjerenja, autoriteta ili utjecaja nad djetetom, uključujući i unutar obitelji, ili se zlostavljanje vrši radi naročito ranjive situacije djeteta, naročito zbog mentalnog ili tjelesnog invaliditeta ili situacije ovisnosti (članak 18., Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja ili seksualnog zlostavljanja, CETS br. 201).

Prodaja djece znači svaki čin ili transakciju pri kojoj se dijete prenosi od jedne osobe ili skupine osoba drugoj uz naknadu ili neku drugu dobit (članak 2. *Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji*).

Poticanje djece u seksualne svrhe: prijestupi povezani s poticanjem djece za seksualne svrhe uključuju namjerno predlaganje, kroz informacijske i komunikacijske tehnologije, od strane odrasle osobe da se sastane s djetetom, koje još nije doseglo nacionalno propisanu zakonsku dobnu granicu za seksualne aktivnosti, u svrhu stupanja u seksualne aktivnosti s djetetom ili proizvodnje dječje pornografije te kada je takav prijedlog popraćen materijalnim činovima koji dovode do takvog susreta (članak 23. Konvencije Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja ili seksualnog zlostavljanja, CETS br. 201).

Trgovanje ljudima označava vrbovanje, prijevoz, prenošenje, sakrivanje ili prihvatanje osoba, uz prijetnju ili primjenom sile ili drugih oblika prisiljavanja, otmice, prijevare, obmane, ili zloupotrebom moći ili položaja ranjivosti ili davanjem ili primanjem naknada ili dobiti kako bi se dobio pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, u svrhu iskorištavanja. „Iskorištavanje“ uključuje, u najmanju ruku, iskorištavanje u svrhu prostitucije ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, služenje ili odstranjivanje organa. Pristanak žrtve „trgovanja ljudima“ na namjeravano iskorištavanje je nebitan ukoliko se koristilo bilo koje od gore navedenih sredstava. Vrbovanje, prijevoz, prenošenje, sakrivanje ili prijem djeteta u svrhe iskorištavanja smatrat će se „trgovanjem ljudima“ čak i ako ne uključuje korištenje bilo kojeg gore navedenog sredstva (članak 4., Konvencija Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima, CETS br.197).

Dodatak 3 Preporuci CM/Rec(2009)10

Međunarodni tekstovi usmjereni na zaštitu prava djeteta i zaštitu djece od nasilja

Sporazumi Ujedinjenih naroda

- *Konvencija o pravima djeteta*, GA Res. 44/25, dodatak, 44 UN GAOR Supp. (br. 49) at 167, UN Doc. A/44/49 (1989), stupila na snagu 2. rujna 1990.
- *Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta glede uključivanja djece u oružane sukobe*, GA Res. 54/263, Dodatak I, 54 UN GAOR Supp. (br. 49) at 7, UN Doc. A/54/49, Vol. III (2000), stupio na snagu 12. veljače 2002.
- *Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji*, GA Res. 54/263, Dodatak II, 54 UN GAOR Supp. (br. 49) at 6, UN Doc. A/54/49, Vol. III (2000), stupio na snagu 18. siječnja 2002.
- Međunarodni sporazum o građanskim i političkim pravima, prihvaćen i otvoren za potpisivanje, ratifikaciju i pristupanje rezolucijom Opće skupštine 2200A (XXI) od 16. prosinca 1966., stupio na snagu 23. ožujka 1976., u skladu s člankom 49.
- Međunarodni sporazum o socijalnim i ekonomskim pravima, prihvaćen i otvoren za potpisivanje, ratifikaciju i pristupanje rezolucijom Opće skupštine 2200A (XXI) od 16. prosinca 1966., stupio na snagu 3. siječnja 1976, u skladu s člankom 27.
- Konvencija protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih i ponižavajućih postupaka i kazni, prihvaćena i otvorena za potpisivanje, ratifikaciju i pristupanje rezolucijom Opće skupštine 39/46 od 10. prosinca 1984., stupila na snagu 26. lipnja 1987. u skladu s člankom 27.1
- Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, prihvaćena rezolucijom Opće skupštine 2106 od 21. prosinca 1965., stupila na snagu 4. siječnja 1969., u skladu s člankom 19.
- Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji, prihvaćena rezolucijom Opće skupštine 45/158 od 18. prosinca 1990.
- Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, New York, 18. prosinca 1979. prihvaćena od strane Opće skupštine Ujedinjenih naroda. Stupila na snagu kao međunarodni ugovor 3. rujna 1981.
- Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, prihvaćena rezolucijom Opće skupštine

61/106 od 13. prosinca 2006.; stupila na snagu u svibnju 2008.

- Konvencija o zabrani i neposrednom djelovanju za ukidanje najgorih oblika dječjeg rada (ILO br. 182), 38 ILM 1207 (1999), stupila na snagu 19. studenog 2000.
- Konvencija o minimalnoj dobi za zapošljavanje i rad (ILO 138), prihvaćena 26. lipnja 1973.; stupila na snagu 19. lipnja 1976.
- Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, naročito ženama i djecom, dodatak na Konvenciju Ujedinjenih naroda protiv međunarodnog organiziranog kriminala, prihvaćen i otvoren za potpisivanje, ratifikaciju i pristupanje rezolucijom Opće skupštine 55/25 od 15. studenog 2000.

Sporazumi Vijeća Europe

- Konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda (ETS br. 5, 1950/1953)
- Europska socijalna povelja (ETS br. 35, 1961/1965)
- Europska socijalna povelja (revidirana) (ETS br. 163, 1996/1999)
- Europska konvencija protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih i ponižavajućih postupaka i kazni (ETS br. 126, 1987/1989)
- Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (CETS br. 201: 2007/...)
- Konvencija Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima (CETS br. 197, 2005/2008)
- Konvencija o kontaktima s djecom (ETS br. 192, 2003/2005)
- Konvencija o kibernetičkom kriminalu (ETS br. 185, 2001/2004)
- Dodatni protokol uz Konvenciju za zaštitu pojedinaca s obzirom na automatsku obradu osobnih podataka, u vezi s nadzornim organima i prekograničnim protokom podataka (ETS br. 181, 2001/2004)
- Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava (ETS br. 160, 1996/2000)
- Konvencija za zaštitu pojedinaca s obzirom na automatsku obradu osobnih podataka (ETS br. 108, 1981/1985)
- Europska konvencija o priznanju i izvršenju odluka o skrbništvu nad djecom i ponovnom uspostavljanju skrbništva nad djecom (ETS br. 105, 1980/1983)
- Europska konvencija o posvajanju djece (ETS br. 58, 1967/1968)
- Europska konvencija o posvajanju djece (revidirana) (CETS br. 202, 2008/...).

Haška konferencija o međunarodnom privatnom pravu

- Haška konvencija o građansko-pravnim aspektima međunarodne otmice djece (zaključena 25. listopada 1980., stupila na snagu 1. prosinca 1983.)
- Haška konvencija o nadležnosti, važećim propisima, prihvaćanju i izvršenju (odluka), te o suradnji s obzirom na roditeljsku odgovornost i mjere zaštite djece kao još jedan prilog na putu zaštite prava djeteta (zaključena 19. listopada 1996., stupila na snagu 1. siječnja 2002.)
- Haška konvencija o zaštiti djece i suradnji u odnosu na međunarodno posvajanje (zaključena 29. svibnja 1993., stupila na snagu 1. svibnja 1995.)
- Haška konvencija o pravu mjerodavnom za obvezu uzdržavanja djece (zaključena 24. listopada 1956., stupila na snagu 1. siječnja 1962.)
- Haška konvencija o priznanju i osnaženju odluka koje se odnose na obvezu uzdržavanja (zaključena 15. travnja 1958., stupila na snagu 1. siječnja 1962.)

Preporuke Odbora ministara Vijeća Europe

- Preporuka CM/Rec(2009)5 o mjerama zaštite djece od štetnih sadržaja i ponašanja te promicanja njihovog aktivnog sudjelovanja u novoj informacijskoj i komunikacijskoj okolini
- Preporuka CM/Rec(2008)11 o europskim pravilima za maloljetnike kojima su izrečene sankcije ili mjere
- Preporuka CM/Rec(2008)6 o mjerama za promicanje poštovanja slobode izražavanja i informiranja u vezi internetskih filtera

- Preporuka CM/Rec(2008)4 o jačanju integracije djece migranata i imigrantskog porijekla
- Preporuka CM/Rec(2007)13 o rodnom osvješćivanju u obrazovanju
- Preporuka CM/Rec(2007)9 o životnim projektima za migrante maloljetnike bez pratnje
- Preporuka Rec(2006)19 o politici za poticanje pozitivnog roditeljstva
- Preporuka Rec(2006)12 o osnaživanju djece u novom informacijskom i komunikacijskom okruženju
- Preporuka Rec(2006)5 o Akcijskom planu Vijeća Europe za promicanje prava i potpunog sudjelovanja u društvu osoba s invaliditetom: poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom u Europi 2006. - 2015.
- Preporuka Rec(2006)2 o europskim zatvorskim pravilima
- Preporuka Rec(2006)1 o ulozi nacionalnih vijeća mladih u razvoju politika za mlade
- Preporuka Rec(2005)5 o pravima djece koja žive u institucijama socijalne skrbi
- Preporuka Rec(2004)13 o sudjelovanju mladih u lokalnom i regionalnom životu
- Preporuka Rec(2003)20 o novim načinima rješavanja maloljetničke delinkvencije i ulozi pravosuđa za maloljetnike
- Preporuka Rec(2002)12 o obrazovanju za demokratsko građanstvo
- Preporuka Rec(2002)8 o dječjim vrtićima
- Preporuka Rec(2002)5 o zaštiti žena od nasilja
- Preporuka Rec(2001)16 o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja
- Preporuka Rec(2001)10 o Europskom kodeksu policijske etike
- Preporuka Rec(2001)8 o samoregulaciji vezanoj uz internetske sadržaje
- Preporuka Rec(2000)11 o djelovanju protiv trgovanja ljudima u svrhe seksualnog iskorištavanja
- Preporuka br. R (98) 8 o sudjelovanju djece u obiteljskom i društvenom životu
- Preporuka br. R (97) 19 o prikazivanju nasilja u elektronskim medijima
- Preporuka br. R (97) 13 o pitanju zastrašivanja svjedoka i pravima obrane
- Preporuka br. R (94) 14 o sveobuhvatnim i integriranim obiteljskim politikama
- Preporuka br. R (93) 2 o medicinsko-socijalnim aspektima zlostavljanja djece
- Preporuka br. R (91) 11 o seksualnom iskorištavanju, pornografiji i prostituciji te trgovanju djecom i mladim punoljetnicima
- Preporuka br. R (91) 9 o žurnim mjerama u obiteljskim pitanjima
- Preporuka br. R (90) 2 o socijalnim mjerama koje se tiču nasilja u obitelji
- Preporuka br. R (87) 6 o udomiteljskim obiteljima
- Preporuka br. R (85) 4 o nasilju u obitelji
- Preporuka br. R (79) 17 u vezi zaštite djece od lošeg postupanja

Rezolucije Odbora ministara Vijeća Europe

- Rezolucija ResAP(2005)1 o zaštiti odraslih i djece s invaliditetom od zlostavljanja

Preporuke Parlamentarne skupštine Vijeća Europe (1987.-2009.)

- Preporuka 1861 (2009) o ubijanju žena
- Preporuka 1854 (2009) o pristupu pravima za osobe s invaliditetom i njihovom punom sudjelovanju u društvu
- Preporuka 1849 (2008) za promicanje kulture demokracije i ljudskih prava kroz obrazovanje učitelja
- Preporuka 1828 (2008) o nestanku novorođenčadi za nelegalno posvajanje u Europi
- Preporuka 1815 (2007) o prostituciji – koji stav zauzeti?
- Preporuka 1778 (2007) o djeci žrtvama: suzbijanje svih oblika nasilja, iskorištavanja i zlostavljanja
- Preporuka 1703 (2005) o zaštiti i pomoći za razdvojenu djecu koja traže azil
- Preporuka 1698 (2005) o pravima djece u institucijama: nastavak na Preporuku 1601 (2003) Parlamentarne skupštine
- Preporuka 1666 (2004) o zabrani tjelesnog kažnjavanja djece na području čitave Europe
- Preporuka 1596 (2003) o stanju mladih migranata u Europi

- Preporuka 1632 (2003) o tinejdžerima u nevolji: socijalno i zdravstveno utemeljen pristup poboljevanju mladih
- Preporuka 1601 (2003) o poboljšanju situacije napuštene djece u institucijama
- Preporuka 1561 (2002) o socijalnim mjerama za djecu rata u jugoistočnoj Europi
- Preporuka 1555 (2002) o slici žena u medijima
- Preporuka 1551 (2002) o izgradnji društva 21. stoljeća za djecu i s djecom: nastavak na Europsku strategiju za djecu (Preporuka 1286 /1996/)
- Preporuka 1545 (2002) o kampanji protiv trgovanja ženama
- Preporuka 1532 (2001) o dinamičnoj socijalnoj politici za djecu i adolescente u gradovima
- Preporuka 1526 (2001) o kampanji protiv trgovanja maloljetnicima kako bi se zaustavila istočnoeuropska ruta: primjer Moldavije
- Preporuka 1523 (2001) o kućnom ropstvu
- Preporuka 1501 (2001) o odgovornostima roditelja i učitelja u obrazovanju djece
- Preporuka 1466 (2000) o medijskom obrazovanju
- Preporuka 1460 (2000) o uspostavljanju europskog dječjeg pravobranitelja
- Preporuka 1459 (2000): Akcijski plan za djecu Kosova
- Preporuka 1449 (2000) o ilegalnoj migraciji s juga Mediterana u Europu
- Preporuka 1443 (2000) o međunarodnom posvajanju: poštovanje dječjih prava
- Preporuka 1398 (1999) o stanju djece u Albaniji
- Preporuka 1371 (1998) o zlostavljanju i zanemarivanju djece
- Preporuka 1336 (1997) o borbi protiv iskorištavanja dječjeg rada kao prioritetnog pitanja
- Preporuka 1286 (1996) o Europskoj strategiji za djecu
- Preporuka 1065 (1987) o trgovanju djecom i drugim oblicima iskorištavanja djece

Rezolucije Parlamentarne skupštine Vijeća Europe (1996.-2009.)

- Rezolucija 1654 (2009) o ubijanju žena
- Rezolucija 1624 (2008) o sprječavanju prvog oblika nasilja nad djecom: napuštanja pri rođenju
- Rezolucija 1587 (2007) o situaciji djece koja žive u područjima nakon rata na Balkanu
- Rezolucija 1579 (2007) o prostituciji – koji stav zauzeti?
- Rezolucija 1530 (2007) o djeci žrtvama: suzbijanje svih oblika nasilja, iskorištavanja i zlostavljanja
- Rezolucija 1337 (2003) o migraciji povezanoj s trgovanjem ženama i prostitucijom
- Rezolucija 1307 (2002) o seksualnom iskorištavanju djece: nulta tolerancija
- Rezolucija 1291 (2002) o međunarodnim otmicama djece od strane jednog roditelja
- Rezolucija 1247 (2001) o sakaćenju ženskih genitalija
- Rezolucija 1215 (2000) o kampanji protiv novačenja djece vojnika i njihovog sudjelovanja u oružanim sukobima
- Rezolucija 1212 (2000) o silovanjima u oružanim sukobima
- Rezolucija 1099 (1996) o seksualnom iskorištavanju djece

Preporuke Kongresa lokalnih i regionalnih vlasti Vijeća Europe

- Preporuka 253 (2008) o socijalnoj reintegraciji djece koja žive i/ili rade na ulicama
- Preporuka 242 (2008) o integraciji i sudjelovanju mladih ljudi na lokalnoj i regionalnoj razini
- Preporuka 241 (2008) "Dijete u gradu"
- Preporuka 135 (2003) o lokalnim partnerstvima za sprječavanje i borbu protiv nasilja u školama
- Preporuka 53 (1999) o politikama za uskraćenu djecu/adolescente i obitelji

Ostali dokumenti Vijeća Europe

- Smjernice o ljudskim pravima za dobavljače internetskih usluga, Vijeće Europe (2008)
- Smjernice o ljudskim pravima za dobavljače internetskih igara, Vijeće Europe (2008)
- Deklaracija Odbora ministara Vijeća Europe o zaštiti dostojanstva, sigurnosti i privatnosti djece na internetu (6. veljače 2008.)
- Preporuke i smjernice za promicanje života u zajednici za djecu s invaliditetom i

deinstitucionalizaciju kao i pomaganje obiteljima da se skrbe za dijete s invaliditetom kod kuće, Vijeće Europe (2008)

- Brown H. Zaštita odraslih i djece s invaliditetom od zlostavljanja, Council of Europe Publishing, Strasbourg (2003), ISBN 92-871-4919-4.

Dodatak 4 Preporuci CM/Rec(2009)10

Ostala djelovanja i publikacije

Međunarodne deklaracije/ Planovi djelovanja/Smjernice

- Pakt iz Rio de Janeira za sprječavanje i zaustavljanje seksualnog iskorištavanja djece i adolescenata, Treći svjetski kongres protiv seksualnog iskorištavanja djece i adolescenata, Rio de Janeiro, 25.-28. studenog 2008.
- "Nasilje nad djecom", studija glavnog tajnika Ujedinjenih naroda, 29. kolovoza 2006.
- "Zaustavimo nasilje nad djecom. Djelujmo sada!", izvješće s regionalnog savjetovanja za studiju Ujedinjenih naroda o nasilju nad djecom, 5.-7. srpnja 2005. Ljubljana, Slovenija
- Globalna obveza iz Yokohame prihvaćena na Drugom svjetskom kongresu protiv komercijalnog seksualnog iskorištavanja djece, Yokohama, Japan, 17.-20. prosinca 2001.
- Deklaracija i Plan djelovanja prihvaćeni na Prvom svjetskom kongresu protiv komercijalnog seksualnog iskorištavanja djece, Stockholm, Švedska, 27.-31. kolovoza 1996.
- Varšavska deklaracija i Akcijski plan prihvaćeni na Trećem sastanku na vrhu predsjednika država i vlada Vijeća Europe, Varšava, 16.-17. svibnja 2005.
- Završna deklaracija i Akcijski plan prihvaćeni na Drugom sastanku na vrhu predsjednika država i vlada Vijeća Europe, Strasbourg, 10.-11. listopada 1997.
- Obveza i akcijski plan prihvaćeni od strane sudionika iz Europe i središnje Azije na konferenciji „Zaštita djece od seksualnog iskorištavanja“, Budimpešta, 20.-21. studenog 2001.
- Pravila Ujedinjenih naroda za zaštitu maloljetnika kojima je oduzeta sloboda, 1990.
- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda o alternativnim kaznenim mjerama (Tokijska pravila, 1990.)
- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila, 1985.)
- „Svijet po mjeri djece“, završni dokument Opće skupštine UN-a prihvaćen 10. svibnja 2002.

Ostale publikacije

- Besag V., Nasilnici i žrtve u školama, 1989.
- Crothers L. M. i Levinson E. M., Procjena nasilništva: Pregled metoda i instrumenata, Časopis za savjetovanje i razvoj, 84(4), 2004.
- Whitted K. S. i Dupper D. R., Najbolji načini postupanja u praksi za sprječavanje ili smanjivanje nasilništva u školama, Djeca i škole, svezak 27, br. 3, lipanj 2005.

Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji

Pregled novih zakonskih odredbi

Praćenjem pojave nasilja u obitelji, uključujući i raspoložive statističke pokazatelje Ministarstva unutarnjih poslova o broju prekršajno prijavljenih počinitelja djela nasilja u razdoblju od 1999., uočen je uzlazni trend. Uslijed potrebe unaprjeđenja sustava zaštite žrtava nasilja u obitelji, te učinkovitijeg rada svih tijela, koja su dužna postupati po Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji i Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, te poradi pružanja bolje zaštite članova obitelji, a posebice radi usklađivanja Zakona s međunarodnim smjernicama i naptucima, Vlada Republike Hrvatske potaknula je izradu izmjena Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji (Narodne novine, br. 116/03).

Na prijedlog Vlade Republike Hrvatske, Hrvatski sabor je 30. listopada 2009. godine donio novi Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (Narodne novine, br. 137/09 i 60/10).

Odredbe novog Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji usklađene su s međunarodnim preporukama i Nacionalnom strategijom zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2008. do 2010. godine (Narodne novine, br. 126/07). Pri izradi Zakona posebno je uvaženo donošenje i stupanje na snagu novog Prekršajnog zakona (Narodne novine, br. 107/07), posebice vezano uz odredbe koje se odnose na sankcije – zadržavanje, kaznu zatvora te mjere opreza.

Svrha novog Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji uključuje prevenciju, sankcioniranje i suzbijanje svih vrsta nasilja u obitelji, primjenom odgovarajućih mjera prema počinitelju te ublažavanje posljedica već počinjenog nasilja pružanjem zaštite i pomoći žrtvi nasilja.

Poradi bolje zaštite članova obitelji proširena je definicija obitelji koja sada uključuje i zajedničku djecu te djecu žene ili muškarca u braku i izvanbračnoj zajednici, udomitelje i korisnike smještaja u udomiteljskoj obitelji te članove njihovih obitelji dok takav odnos traje. Isto tako definicija uključuje i bivše bračne i izvanbračne partnere, djecu svakog od njih i njihovu zajedničku djecu ukoliko su nakon prekida bračne ili izvanbračne zajednice povod predmetnog sukoba bili bivši bračni ili izvanbračni odnosi.

Nadalje, u definiciji nasilja u obitelji, uz tjelesno, psihičko i spolno nasilje, uveden je i dodatno je razrađen pojam “ekonomsko nasilje” koje podrazumijeva oštećenje ili uništenje osobne i zajedničke imovine ili zabranu ili onemogućavanje korištenja osobne i zajedničke imovine ili pokušaj da se to učini te oduzimanje prava ili zabranu raspolaganja osobnim prihodima ili imovinom stečenom osobnim radom ili nasljeđivanjem, onemogućavanje zapošljavanja ili rada, prisiljavanje na ekonomsku ovisnost, uskraćivanje sredstava za održavanje zajedničkog kućanstva i skrb o djeci ili drugim uzdržavanim članovima zajedničkog kućanstva.

Pri izradi Zakona posvećena je pozornost posebno osjetljivim članovima obitelji – djeci, maloljetnicima i osobama s invaliditetom, te se počinitelj, koji nasilje počini u nazočnosti ili na njihovu štetu, kažnjava težom kaznom. Uvažavajući potrebu učinkovitije zaštite djece, u definiciji nasilja posebno je izdvojeno tjelesno kažnjavanje i svi drugi načini ponižavajućeg postupanja prema djeci u odgojne svrhe. Slijedom rečenog ističe se odredba Zakona koja, ukoliko se kao žrtva pojavljuje dijete, propisuje obvezu nadležnog suda da o pokretanju prekršajnog postupka obavijesti službu socijalne skrbi radi poduzimanja mjera za zaštitu prava i dobrobiti djeteta.

Sukladno zadanostima Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji u Zakon se uvodi odredba o potrebi umreženosti nadležnih službi – službi socijalne skrbi, zdravstvenih ustanova i drugih nadležnih tijela koja su dužna voditi brigu o svim potrebama žrtve i omogućiti pristup odgovarajućim službama, dok su počinitelju nasilja u obitelji dužne pružiti odgovarajuću informaciju o njegovim pravima.

Zakonom je dodatno razrađena obveza službenih osoba da nasilje u obitelji, za koje su saznali u obavljanju svoje dužnosti, prijave policiji ili državnom odvjetništvu i obuhvaća sve stručnjake u djelatnosti zdravstva, socijalne skrbi, obiteljske prevencije i zaštite, odgoja i obrazovanja,

vjerskih ustanova, humanitarnih organizacija i udruga civilnog društva u djelokrugu djece i obitelji. Ukoliko navedene osobe ne izvrše prijavu počinjenog nasilja u obitelji, za koje su saznale obavljajući svoju djelatnost, one čine prekršaj za koji je propisana novčana kazna.

Zakonom su propisane i prekršajne sankcije, pri čemu je svrha njihova izricanja i primjene osobita zaštita obitelji i članova obitelji ugroženih i izloženih nasilju, poštivanje pravnog sustava te sprječavanje ponovnog počinjenja nasilja u obitelji primjerenim sankcioniranjem počinitelja prekršaja. Prekršajne sankcije prema ovom Zakonu su zaštitne mjere, kazna zatvora, novčana kazna te druge prekršajne sankcije propisane Prekršajnim zakonom.

Svrha je zaštitnih mjera sprječavanje nasilja u obitelji, osiguravanje nužne zaštite zdravlja i sigurnosti osobe koja je izložena nasilju, te otklanjanje okolnosti koje pogoduju ili potičajno djeluju na počinjenje novog prekršaja. Zaštitne mjere, koje sud može primijeniti nad počiniteljem nasilja u obitelji, uključuju mjere obveznog psihosocijalnog tretmana, zabrane približavanja žrtvi, zabrane uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju, udaljenja iz stana, kuće ili nekoga drugoga stambenog prostora, obveznog liječenja od ovisnosti te oduzimanja predmeta koji je namijenjen ili uporabljen u počinjenju prekršaja.

Novina u Zakonu, koja je usmjerena na učinkovitiju zaštitu žrtava nasilja, odnosi se na mogućnost izricanja zaštitnih mjera koje su stavljene u nadležnost policije (zabrana približavanja žrtvi nasilja u obitelji, zabrana uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju, udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora) od strane nadležnog Suda i prije pokretanja prekršajnog postupka, a najkasnije u roku od 24 sata od podnošenja prijedloga. Predmetne mjere mogu se primijeniti na prijedlog osobe izložene nasilju ili ovlaštenog tužitelja (policije) uz prethodnu suglasnost žrtve.

Nadalje, u prethodno važećem Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji izricanje zaštitne mjere osiguranja zaštite osobe izložene nasilju dana je kao mogućnost. U novom Zakonu predmetna mjera nije istaknuta kao zaštitna mjera, već se propisuje da će nadležni sud izdati nalog policiji da otprati osobu izloženu nasilju u kuću, stan ili drugi stambeni prostor radi uzimanja osobnih stvari i osobnih stvari drugih osoba koje su s njom napustile prostor, a koje su neophodne za zadovoljenje svakodnevnih potreba. Naglasak je ovdje stavljen na dodatnu zaštitu žrtve nasilja.

Ujedno su povišene kazne za počinitelja nasilja u obitelji sukladno odredbama Prekršajnog zakona te se novčana kazna propisuje u iznosu od najmanje 1.000,00 do najviše 50.000,00 kuna, dok je za kaznu zatvora umjesto 60 dana predviđena kazna od 10 do 90 dana. Za punoljetnog počinitelja nasilja u obitelji, koji ponovi nasilje u obitelji na štetu djeteta ili maloljetne osobe ili osobe s invaliditetom, propisuje se novčana kazna u iznosu od najmanje 15.000,00 kn ili kazna zatvora u trajanju od najmanje 60 dana.

Kao posebnu novinu ističemo i uvođenje odredbe kojom se tijela nadležna za postupanje po Zakonu obvezuju na prikupljanje statističkih podataka o nasilju u obitelji, koji uključuju podatke policije, zdravstvenih ustanova, ustanova socijalne skrbi, odgojno-obrazovnih ustanova, sudova i Državnog odvjetništva o slučajevima nasilja u obitelji. Nadležno tijelo za obradu statističkih podataka je ministarstvo nadležno za poslove obitelji.

Kao doprinos Republike Hrvatske izgradnji pravnog sustava primjerenog suvremenoj demokraciji ističemo primjenu odredaba ovog Zakona na partnere u istospolnoj zajednici čime su ispunjene sve pretpostavke odgovarajućih uredbi Europske unije vezane uz jednakost postupanja.

Temeljem odredaba Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji pri Ministarstvu obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti osnovano je *Stručno povjerenstvo za praćenje i unaprjeđivanje rada tijela kaznenog i prekršajnog postupka te izvršenja sankcija vezanih uz zaštitu od nasilja u obitelji*. Zadaće Stručnog povjerenstva uključuju podnošenje prijedloga i mišljenja ministrima nadležnima za poslove pravosuđa, unutarnjih poslova, socijalne skrbi, zdravstva i obitelji, u vezi s primjenom Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji i drugih zakona kojima se štite žrtve nasilja u obitelji, praćenje usklađenosti rada državnih tijela i tijela kaznenog i prekršajnog postupka, te davanje prijedloga za unaprjeđenje sustava zaštite od obiteljskog nasilja.

Zaključno valja istaknuti da je Republika Hrvatska, donošenjem zakonskih, podzakonskih i provedbenih propisa usmjerenih zaštiti od nasilja u obitelji, te poduzimanjem različitih mjera

i aktivnosti usmjerenih zaštiti žrtava nasilja, koje su dijelom opisane u izvješćima o provedbi Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji, pokazala svoje jasno opredjeljenje kojim zaštitu osjetljivih skupina stavlja u središte društvene pozornosti.

Usvajanje novog Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji pred sva nadležna tijela stavlja obvezu pravovremenog, žurnog poduzimanja svih potrebnih mjera usmjerenih učinkovitijoj zaštiti žrtava i postizanju zajedničkog cilja – prevencije pojave novih slučajeva nasilja u obitelji te osiguravanja prava na život bez nasilja.

mr. Sandra Batlak
Ministarstvo obitelji, branitelja
i međugeneracijske solidarnosti

Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji

I. OSNOVNE ODREDBE

Članak 1.

(1) Ovim se Zakonom propisuje što je nasilje u obitelji, osobe koje se smatraju članovima obitelji u smislu ovoga Zakona, te vrste i svrha prekršajnopравnih sankcija za počinjenje nasilja u obitelji.

(2) Svrha je ovoga Zakona prevencija, sankcioniranje i suzbijanje svih vrsta nasilja u obitelji, primjenom odgovarajućih mjera prema počinitelju, te ublažavanje posljedica već počinjenog nasilja pružanjem zaštite i pomoći žrtvi nasilja.

(3) Riječi i pojmovni sklopovi koji imaju rodno značenje, bez obzira jesu li u Zakonu korišteni u muškom ili ženskom rodu, odnose se jednako na muški i ženski rod.

Članak 2.

U svim postupcima vezanim uz nasilje u obitelji prema ovom Zakonu primjenjuju se odredbe Prekršajnog zakona, Zakona o kaznenom postupku i Zakona o sudovima za mladež, ako ovim Zakonom nije drugačije propisano.

Članak 3.

(1) U smislu ovoga Zakona obitelj čine:

- žena i muškarac u braku, njihova zajednička djeca te djeca svakog od njih,
- žena i muškarac u izvanbračnoj zajednici, djeca svakog od njih i njihova zajednička djeca,
- srodnici po krvi u ravnoj lozi bez ograničenja,
- srodnici po krvi u pobočnoj lozi zaključno s trećim stupnjem,
- srodnici po tazbini zaključno s drugim stupnjem u bračnoj i izvanbračnoj zajednici,
- osobe koje imaju zajedničku djecu,
- skrbnik i štitićenik,
- udomitelj, korisnik smještaja u udomiteljskoj obitelji i članovi njihovih obitelji dok takav odnos traje.

(2) U smislu ovoga Zakona obitelj čine i žena i muškarac koji su živjeli zajedno u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici, djeca svakog od njih i njihova zajednička djeca, ukoliko su nakon prekida bračne ili izvanbračne zajednice povod sukoba bili bivši bračni ili izvanbračni odnosi.

Članak 4.

Nasilje u obitelji je svaki oblik tjelesnog, psihičkog, spolnog ili ekonomskog nasilja, a osobito:

- tjelesno nasilje, odnosno primjena fizičke sile bez obzira je li nastupila tjelesna ozljeda ili nije,

- tjelesno kažnjavanje i drugi načini ponižavajućeg postupanja prema djeci u odgojne svrhe,
- psihičko nasilje, odnosno primjena psihičke prisile koja je prouzročila osjećaj straha, ugroženosti, uznemirenosti ili povrede dostojanstva, verbalno nasilje, verbalni napadi, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrđnim imenima ili na drugi način grubo verbalno uznemiravanje, uhođenje ili uznemiravanje preko svih sredstava za komuniciranje ili preko elektroničkih i tiskanih medija ili na drugi način ili komuniciranja s trećim osobama, protupravna izolacija ili ugrožavanje slobode kretanja (u daljnjem tekstu: uhođenje i uznemiravanje),

- spolno nasilje, odnosno spolno uznemiravanje,
- ekonomsko nasilje pod kojim se podrazumijeva oštećenje ili uništenje osobne i zajedničke imovine ili zabrana ili onemogućavanje korištenja osobne i zajedničke imovine ili pokušaj da se to učini te oduzimanje prava ili zabrana raspolaganja osobnim приходima ili imovinom stečenom osobnim radom ili nasljeđivanjem, onemogućavanje zapošljavanja ili rada, prisiljavanje na ekonomsku ovisnost, uskraćivanje sredstava za održavanje zajedničkog kućanstva i skrb o djeci ili drugim uzdržavanim članovima zajedničkog kućanstva.

Članak 5.

(1) Sva nadležna tijela, koja poduzimaju radnje vezane uz nasilje u obitelji, postupat će hitno.

(2) Svi postupci pokrenuti po ovom Zakonu su hitni.

Članak 6.

(1) U svim postupcima vezanim uz nasilje u obitelji službe socijalne skrbi i zdravstvene ustanove te druga nadležna tijela dužna su voditi brigu o svim potrebama žrtve i omogućiti joj pristup odgovarajućim službama.

(2) Počinitelju nasilja službe iz stavka 1. ovoga članka dužne su pružiti odgovarajuću informaciju o svim njegovim pravima.

(3) U slučajevima pokretanja prekršajnog postupka, u kojem se kao žrtva pojavljuje dijete, nadležni sud dužan je, bez odgode, o tome obavijestiti ustanove socijalne skrbi radi poduzimanja mjera za zaštitu prava i dobrobiti djeteta.

(4) Interesi djeteta izloženog nasilju u obitelji prioritetni su u svim postupcima.

Članak 7.

Odredbe ovoga Zakona na odgovarajući se način primjenjuju na osobe koje prema posebnom propisu žive u istospolnoj zajednici.

Članak 8.

Zdravstveni radnici, stručni radnici u djelatnosti socijalne skrbi, obiteljske prevencije i zaštite, odgoja i obrazovanja te stručni radnici zaposleni u vjerskim ustanovama, humanitarnim organizacijama, udrugama civilnog društva u djelokrugu djece i obitelji obvezni su prijaviti policiji ili državnom odvjetništvu počinjenje nasilja u obitelji iz članka 4. ovoga Zakona za koje su saznali u obavljanju svojih poslova.

Članak 9.

Radi zaštite i osiguranja osobe izložene nasilju nadležni sud će izdati nalog policiji da otprati osobu izloženu nasilju u kuću, stan ili drugi stambeni prostor radi uzimanja njezinih osobnih stvari i osobnih stvari drugih osoba koje su s njom napustile navedeni prostor, koje su neophodne za zadovoljenje svakodnevnih potreba.

II. PREKRŠAJNOPRAVNE SANKCIJE

Svrha i vrste prekršajnopравnih sankcija za zaštitu od nasilja u obitelji

Članak 10.

(1) Svrha propisivanja, izricanja i primjene prekršajnopравnih sankcija je osobita zaštita obitelji i članova obitelji ugroženih i izloženih nasilju, poštivanje pravnog sustava te sprječavanje ponovnog počinjenja nasilja u obitelji primjerenim sankcioniranjem počinitelja prekršaja.

(2) Prekršajnopравne sankcije za zaštitu od nasilja u obitelji su zaštitne mjere, kazna zatvora, novčana kazna i druge prekršajnopравne sankcije propisane Prekršajnim zakonom.

Zaštitne mjere

Članak 11.

(1) Svrha je zaštitnih mjera da se njihovom primjenom spriječi nasilje u obitelji, osigura nužna zaštita zdravlja i sigurnosti osobe koja je izložena nasilju te otklone okolnosti koje pogoduju ili poticajno djeluju na počinjenje novog prekršaja, a primjenjuju se radi otklanjanja ugroženosti osoba izloženih nasilju i drugih članova obitelji.

(2) Sud može nad počiniteljem nasilja u obitelji, osim zaštitnih mjera propisanih Prekršajnim zakonom, primijeniti sljedeće zaštitne mjere:

- obveznog psihosocijalnog tretmana,
- zabrane približavanja žrtvi nasilja u obitelji,
- zabrane uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju,
- udaljenja iz stana, kuće ili nekoga drugoga stambenog prostora,
- obveznog liječenja od ovisnosti,
- oduzimanja predmeta koji je namijenjen ili uporabljen u počinjenju prekršaja.

Zaštitna mjera obveznoga psihosocijalnog tretmana

Članak 12.

(1) Zaštitna mjera obveznoga psihosocijalnog tretmana može se primijeniti prema počinitelju nasilja u obitelji radi otklanjanja nasilničkog ponašanja počinitelja ili ako postoji opasnost da bi počinitelj mogao ponovno počinuti nasilje prema osobama iz članka 3. ovoga Zakona.

(2) Mjera iz stavka 1. ovoga članka može se odrediti u trajanju od najmanje šest mjeseci.

(3) Ministar nadležan za poslove socijalne skrbi provedbenim propisom propisat će način i mjesto provođenja psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u obitelji.

Zaštitna mjera zabrane približavanja žrtvi nasilja u obitelji

Članak 13.

(1) Zaštitna mjera zabrane približavanja žrtvi nasilja u obitelji može se primijeniti prema počinitelju nasilja u obitelji ako postoji opasnost da bi ponovno mogao počinuti nasilje u obitelji.

(2) U presudi, kojom sud primjenjuje mjeru zabrane približavanja žrtvi nasilja u obitelji, sud će odrediti mjesta ili područja te udaljenost ispod koje se počinitelj ne smije približiti žrtvi nasilja u obitelji.

(3) Mjera iz stavka 1. ovoga članka određuje se u trajanju koje ne može biti kraće od jednog mjeseca ni dulje od dvije godine.

(4) Ministar nadležan za unutarnje poslove provedbenim propisom propisat će postupanje policijskog službenika u izvršenju mjere iz stavka 1. ovoga članka.

Zaštitna mjera zabrane uhođenja ili uznemiravanja osobe izložene nasilju

Članak 14.

(1) Zaštitna mjera zabrane uhođenja ili uznemiravanja osobe izložene nasilju može se primijeniti prema počinitelju nasilja u obitelji koji je nasilje počinio uhođenjem ili uznemiravanjem, a postoji opasnost da bi ponovno mogao uhoditi ili uznemiravati osobe iz članka 3. ovoga Zakona.

(2) Mjera iz stavka 1. ovoga članka određuje se u trajanju koje ne može biti kraće od jednog mjeseca ni dulje od dvije godine.

(3) Ministar nadležan za unutarnje poslove provedbenim propisom propisat će postupanje policijskog službenika u izvršenju mjere iz stavka 1. ovoga članka.

Zaštitna mjera udaljenja iz stana, kuće ili nekoga drugoga stambenog prostora

Članak 15.

(1) Zaštitna mjera udaljenja iz stana, kuće ili nekoga drugoga stambenog prostora može se primijeniti prema počinitelju nasilja u obitelji koji je počinio nasilje prema članu obitelji s kojim živi u stanu, kući ili nekom drugom stambenom prostoru, ako postoji opasnost da bi bez provođenja ove mjere počinitelj mogao ponovno počinuti nasilje.

(2) Osoba kojoj je izrečena mjera iz stavka 1. ovoga članka dužna je odmah napustiti stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor uz prisutnost policijskog službenika.

(3) Mjera iz stavka 1. ovoga članka određuje se u trajanju koje ne može biti kraće od jednog mjeseca ni dulje od dvije godine.

(4) Ministar nadležan za unutarnje poslove provedbenim propisom propisat će postupanje policijskog službenika u izvršenju mjere iz stavka 1. ovoga članka.

Zaštitna mjera obveznog liječenja od ovisnosti

Članak 16.

(1) Zaštitna mjera obveznog liječenja od ovisnosti može se primijeniti prema počinitelju nasilja u obitelji koji je nasilje počinio pod djelovanjem ovisnosti o alkoholu ili opojnim drogama kad postoji opasnost da će zbog te ovisnosti ponovno počinuti nasilje.

(2) Mjera iz stavka 1. ovoga članka određuje se u trajanju koje ne može biti dulje od jedne godine.

(3) Ministar nadležan za poslove zdravstva donijet će provedbeni propis o načinu provedbe zaštitne mjere.

Zaštitna mjera oduzimanja predmeta

Članak 17.

Zaštitna mjera oduzimanja predmeta primijenit će se kada postoji opasnost da će se određeni predmet ponovno uporabiti za počinjenje nasilja ili radi zaštite opće ili javne sigurnosti.

Primjena zaštitnih mjera

Članak 18.

(1) Zaštitne mjere iz članka 11. ovoga Zakona mogu se primijeniti samostalno i bez izricanja kazne, odnosno druge prekršajnopravne sankcije.

(2) Zaštitne mjere mogu se primijeniti po službenoj dužnosti ili na zahtjev ovlaštenog tužitelja

ili na zahtjev osobe izložene nasilju.

Članak 19.

(1) Zaštitne mjere iz članka 11. stavka 2. podstavka 2., 3. i 4. ovoga Zakona mogu se primijeniti prije pokretanja prekršajnog postupka.

(2) Zaštitne mjere iz stavka 1. ovoga članka primijenit će se na prijedlog osobe izložene nasilju ili ovlaštenog tužitelja uz prethodnu suglasnost žrtve radi otklanjanja izravne životne ugroženosti te osobe ili drugih članova obitelji.

(3) Sud će donijeti odluku iz stavka 1. ovoga članka odmah, bez odgode, a najkasnije u roku od dvadeset četiri sata od podnošenja prijedloga.

(4) Odluku iz stavka 3. ovoga članka sud će staviti izvan snage ukoliko predlagatelj iz stavka 2. ovoga članka u roku od osam dana od dana donošenja odluke ne podnese optužni prijedlog.

(5) Sud je dužan upozoriti predlagatelja iz stavka 2. ovoga članka o posljedicama nepodnošenja optužnog prijedloga u smislu stavka 4. ovoga članka.

Prekršajne odredbe

Članak 20.

(1) Sud može počinitelju nasilja u obitelji izreći kaznu zatvora ili novčanu kaznu.

(2) Član obitelji, koji počini nasilje iz članka 4. ovoga Zakona, kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom u iznosu od najmanje 1.000,00 kuna ili kaznom zatvora do 90 dana.

(3) Član obitelji, koji ponovi nasilje u obitelji, kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom u iznosu od najmanje 5.000,00 kuna ili kaznom zatvora u trajanju od najmanje 15 dana.

(4) Punoljetni član obitelji, koji u nazočnosti djeteta, maloljetne osobe ili osobe s invaliditetom počini nasilje u obitelji, kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom u iznosu od najmanje 6.000,00 kuna ili kaznom zatvora u trajanju od najmanje 30 dana.

(5) Punoljetni član obitelji, koji ponovi nasilje u obitelji iz stavka 4. ovoga članka, kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom u iznosu od najmanje 7.000,00 kuna ili kaznom zatvora u trajanju od najmanje 45 dana.

(6) Ako je nasilje iz stavka 2. ovoga članka počinjeno na štetu djeteta, maloljetne osobe ili osobe s invaliditetom, počinitelj će se kazniti za prekršaj novčanom kaznom u iznosu od najmanje 7.000,00 kuna ili kaznom zatvora u trajanju od najmanje 45 dana.

(7) Punoljetni član obitelji, koji ponovi nasilje u obitelji iz stavka 6. ovoga članka, kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom u iznosu od najmanje 15.000,00 kuna ili kaznom zatvora u trajanju od najmanje 60 dana.

Članak 21.

Novčanom kaznom u iznosu od najmanje 3.000,00 kuna kaznit će se osobe iz članka 8. ovoga Zakona koje ne prijave policiji ili državnom odvjetništvu počinjenje nasilja u obitelji iz članka 4. ovoga Zakona za koje su saznale obavljajući svoju djelatnost.

Odgovornost za nepostupanje po zaštitnim mjerama

Članak 22.

(1) Počinitelj nasilja u obitelji dužan je postupati u skladu s primijenjenom zaštitnom mjerom.

(2) Počinitelj, koji ne postupa prema primijenjenoj zaštitnoj mjeri, kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom u iznosu od najmanje 3.000,00 kuna ili kaznom zatvora od najmanje 10 dana.

(3) Osobe iz članka 8. ovoga Zakona, koje u djelokrugu svoje djelatnosti saznaju da počinitelj nasilja ne postupa u skladu s primijenjenom zaštitnom mjerom, dužne su o tome obavijestiti nadležno tijelo koje će prekršajnom sudu podnijeti optužni prijedlog.

Članak 23.

(1) Ministar nadležan za poslove obitelji osnovat će Stručno povjerenstvo za praćenje i unapređivanje rada tijela kaznenog i prekršajnog postupka te izvršenja sankcija vezanih uz zaštitu od nasilja u obitelji i donijeti Poslovnik o njegovu radu.

(2) Članovi Stručnog povjerenstva imenuju se iz reda sudaca, državnih odvjetnika, odvjetnika, državnih službenika ministarstva nadležnog za unutarnje poslove specijaliziranih za područje kriminaliteta nasilja u obitelji, državnih službenika ministarstva nadležnog za poslove pravosuđa, ministarstva nadležnog za poslove zdravstva i socijalne skrbi i ministarstva nadležnog za

poslove obitelji.

(3) Stručno povjerenstvo, u okviru svog djelokruga, ima ovlasti podnositi ministrima nadležnim za poslove pravosuđa, unutarnjih poslova, socijalne skrbi, zdravstva i obitelji prijedloge i mišljenja u vezi s primjenom ovoga Zakona i drugih zakona kojima se štite žrtve nasilja u obitelji.

III. PRIKUPLJANJE, OBRADA I POHRANA STATISTIČKIH PODATAKA

Članak 24.

(1) Ministarstvo nadležno za poslove obitelji ovlašteno je za prikupljanje, obradu i pohranu statističkih podataka iz područja primjene ovoga Zakona.

(2) Sud, općinsko državno odvjetništvo, policija i druga tijela, ovlaštena za postupanje prema ovom Zakonu, dužna su voditi evidenciju o poduzetim radnjama prema ovom Zakonu te u obvezi dostavljati ministarstvu nadležnom za poslove obitelji polugodišnja i godišnja izvješća o broju pokrenutih ili okončanih postupaka ili poduzetih drugih mjera prema ovom Zakonu.

(3) Ministar nadležan za poslove obitelji propisat će pravilnikom sadržaj obvezne evidencije i izvješća iz stavka 2. ovoga članka te način prikupljanja, obrade i pohrane statističkih podataka.

(4) Odgovorna osoba tijela iz stavka 2. ovoga članka, odnosno drugoga nadležnog tijela za provedbu ovoga Zakona, koja ministarstvu nadležnom za poslove obitelji uskrati dostavu statističkih podataka propisanih pravilnikom iz stavka 3. ovoga članka, kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom u iznosu od 1.000,00 kuna.

IV. PRIJELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Članak 25.

(1) Ministar nadležan za poslove zdravstva donijet će propis o provedbi zaštitne mjere iz članka 16. ovoga Zakona u roku od 30 dana od dana stupanja na snagu ovoga Zakona.

(2) Ministar nadležan za poslove obitelji osnovat će Stručno povjerenstvo iz članka 23. ovoga Zakona te donijeti Poslovnik o njegovu radu u roku od 6 mjeseci od dana stupanja na snagu ovoga Zakona.

(3) Stručno povjerenstvo osnovano na temelju odredbe članka 22. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji (»Narodne novine« br. 116/03.) obavljat će poslove za koje je imenovano do imenovanja novog sastava sukladno odredbi stavka 2. ovoga članka.

(4) Ministar nadležan za poslove obitelji donijet će pravilnik iz članka 24. stavka 3. ovoga Zakona u roku od 6 mjeseci od dana stupanja na snagu ovoga Zakona.

Članak 26.

(1) Ministri nadležni za poslove socijalne skrbi i unutarnje poslove donijet će provedbene propise iz članka 12. stavka 3., članka 13. stavka 4., članka 14. stavka 3. i članka 15. stavka 4. u roku od 6 mjeseci od dana stupanja na snagu ovoga Zakona.

(2) Do donošenja provedbenih propisa iz stavka 1. ovoga članka na snazi ostaju provedbeni propisi doneseni na osnovi Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji (»Narodne novine«, br. 116/03.):

– Pravilnik o načinu i mjestu provođenja psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u obitelji (»Narodne novine«, br. 29/05. i 78/06.) i

– Pravilnik o načinu provedbe zaštitnih mjera koje su Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji stavljene u nadležnost policije (»Narodne novine«, br. 27/04.).

Članak 27.

Prekršajni postupci pokrenuti prije stupanja na snagu ovoga Zakona nastavit će se i pravomoćno dovršiti prema odredbama Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji (»Narodne novine«, br. 116/03.).

Članak 28.

Stupanjem na snagu ovoga Zakona prestaje važiti Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (»Narodne novine«, br. 116/03.).

Članak 29.

Ovaj Zakon stupa na snagu osmoga dana od dana objave u »Narodnim novinama«.

Nacionalni program za mlade od 2009. do 2013. godine

Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti izradilo je Nacionalni program za mlade¹ za petogodišnje razdoblje, a kao službeni dokument donijela ga je Vlada Republike Hrvatske odlukom iz srpnja 2009. godine. Opsežan materijal na 105 stranica objavljen je na hrvatskom i engleskom jeziku kao tiskana publikacija te u Narodnim novinama. Izuzetno iscrpan, ovaj dokument u svakom od područja djelovanja daje širi društveni i zakonski okvir, te konkretne smjernice koje u svakom poglavlju polaze od analize stanja i opisa problema te ciljeva djelovanja, donoseći mjere i aktivnosti unutar tih mjera koje je potrebno poduzeti radi boljeg uključivanja mladih u društvo i ostvarivanja društvene uloge mladih. Upravo ova društvena skupina, osobe od 15 do 30 godina, kako mlade definira ovaj dokument, suočene su s brojim promjenama u posljednjem desetljeću, od društveno-političkih okolnosti u tranzicijskom dobu, koje povećavaju moguće rizike, do očekivanih poboljšanja prilika za mlade ulaskom Hrvatske u Europsku uniju. Radi se o dobno heterogenoj skupini unutar koje ne postoje samo razvojne različitosti, nego i razlike u pogledu prava koja im društvo priznaje. Ova skupina često nije tako široko dobno određena (primjerice, često se 25. godina života određuje kao gornja granica). Međutim, kako je temeljni cilj programa za mlade poboljšanje društvenog položaja mladih, ovaj produženi raspon do 30. godine jest dobrodošao. Isticanje poboljšanja društvenog položaja mladih kao cilja Programa implicira da taj položaj nije dovoljno dobar, da mladi nisu dovoljno integrirani u društveni život i da je njihov društveni status u odnosu na starije nepovoljan. Jedna su od potencijalno najranjivijih skupina društva, jer više nisu zaštićeni kao djeca, a ne uživaju sve pogodnosti dostupne odraslima. Pritom se radi o populaciji čija je psihofizička zrelost u neskladu sa socijalnom zrelošću, a produženo školovanje rezultira kasnijim socio-ekonomskim osamostaljivanjem, što njihov položaj u društvu čini dodatno složenim jer se njihov samostalni život odgađa. Neuključeni u gospodarske, političke i društvene procese, mladi koji su stekli punoljetnost ne mogu društveno afirmirati svoju kreativnost i druge potencijale, dok ih istodobno trend starenja društva čini posebno dragocjenim društvenim resursom. Ovo su samo neki od naglasaka iz uvodnog dijela dokumenta koji osvjetljava položaj mladih u suvremenom hrvatskom društvu, obilježenom tranzicijskim procesima. "Potonje okolnosti zahtijevaju preispitivanje mehanizama socijalizacije i društvene integracije koje su poznavale generacije roditelja i djedova današnje mladeži u Hrvatskoj, kao i usvajanje nekih, novom dobu i europskom okruženju primjerenijih, modela. Naime, današnja mlada generacija u tranzicijskim društvima ne može i ne želi (na)slijediti društvenu ostavštinu svojih roditelja. Drugim riječima, institucije, procesi i društvene norme, koje su ranijim generacijama olakšavale prelazak u svijet odraslih, danas su oslabljene, napuštene ili u procesu temeljite preobrazbe." (Nacionalni program za mlade, str. 10).

Kako se mladi suočavaju s ovim okolnostima i uvjetima društvene marginalizacije? Različito, pa se neki prilagođavaju (za)danom društvu koje kreiraju i kojim vladaju stariji, drugi se zatvaraju u zasebne supkulturne obrasce življenja, a dio mladih iskazuje otvoreni bunt ili razvija delinkventno ponašanje. I razvijena i tranzicijska europska društva u osnovi ih tretiraju dvojako – kao resurs i kao problem, te na tome koncipiraju mjere koje bi trebale pomoći mladima da se ostvare kao društveni resurs i pomoći im u rješavanju problema, a sve to s ciljem poboljšanja ukupnog društvenog položaja mladih i uspješne društvene integracije. No bilo koje mjere, koje se poduzimaju kao sustavna nacionalna politika, moraju imati u vidu diferencijaciju ove skupine po nizu čimbenika (dob, socijalno porijeklo, uvjeti socijalizacije, obrazovanje, politička opredjeljenja, obrasci ponašanja i dr.), što znači da moraju obuhvatiti potrebe i interese raznih

¹ Nacionalni program za mlade od 2009. do 2013. godine (2009), Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Republika Hrvatska.

podskupina, a istodobno svima osigurati odgovarajuću osobnu životnu perspektivu.

Ovaj se Nacionalni program za mlade nastavlja na prethodni iz 2003. godine, koji je sadržavao 110 mjera, od čega je 27 provedeno, 74 mjere su one koje se kontinuirano provode, 8 ih je djelomično provedeno, a 1 nije provedena jer je zahtijevala promjenu Ustava RH. No ovaj program nije samo nastavak prethodnog, već i korak dalje, jer se društvene okolnosti i potrebe stalno mijenjaju, što otvara prostor za uvođenje novih mjera s ciljem poboljšanja položaja mladih u društvu.

Nacionalni program obuhvaća sedam područja djelovanja: obrazovanje i informatizacija; zapošljavanje i poduzetništvo; socijalna politika; zdravstvena zaštita i reproduktivno zdravlje; aktivno sudjelovanje mladih u društvu; kultura mladih i slobodno vrijeme; te mobilnost, informiranje i savjetovanje. U okviru prvog područja – obrazovanje i informatizacija – navedeno je osam ciljeva i 13 mjera za ostvarivanje tih ciljeva za većinu kojih je, osim definiranog roka provedbe, određeno i da se trebaju provoditi kontinuirano, primjerice suradnja obrazovnih ustanova s nevladinim sektorom ili podizanje informatičke pismenosti mladih. U drugom području – zapošljavanje i poduzetništvo – navodi se devet ciljeva i tri mjere, usmjerene na podršku ulasku na tržište rada, sustav cjeloživotnog profesionalnog usmjeravanja i subvencioniranje zapošljavanja i poduzetništva mladih. Područje socijalne politike usmjereno je na ublažavanje nejednakosti, ujednačavanje životnih izgleda i poticanje solidarnosti i integracije, a trebalo bi se ostvariti u 6 mjera. Mjere se ponajprije bave potencijalno društveno isključenima, kao što su mladi s posebnim potrebama i oni koji zahtijevaju posebnu pozornost u području zdravstvenih mjera. Peto područje – aktivno sudjelovanje mladih u društvu – usmjereno je na stvaranje mogućnosti aktivnog uključivanja mladih i sve društvene tokove i zbivanja da bi se njihov glas čuo. U skladu s pet ciljeva donosi se sedam mjera, od potpore udrugama mladih do poticanja znanstvenih istraživanja o mladima te volonterstva mladih. U području kulture i slobodnog vremena mladih djelovanje je usmjereno na kulturu mladih i za mlade, kreativno izražavanje mladih i rekreativni/amaterski šport, a ostvarivanje deset ciljeva predviđeno je kroz osam konkretnih mjera. Sedmo područje bavi se mobilnošću, informiranjem i savjetovanjem, a među osam mjera najviše je onih usmjerenih na pravodobno i odgovarajuće informiranje mladih te sustav savjetovanja.

Na kraju dokumenta donose se preporuke jedinicama lokalne i područne, odnosno regionalne samouprave. Naime, Nacionalni program, konkretiziran kroz mjere i aktivnosti, daje okvir za djelovanje koji služi kao strateški dokument za navedene razine samouprave, jer se od njih očekuje da, u skladu s lokalnim i regionalnim potrebama, reagiraju konkretnim aktivnostima koje pridonose ostvarivanju prava mladih, njihovoj zaštiti i uključivanju u društvo. Njihova je dužnost provođenje Nacionalnog programa za što je potrebna i izrada lokalnih programa za mlade.

Doc. dr. sc. Ivanka Stričević
Sveučilište u Zadru

Opća preporuka broj 8. Odbora za prava djeteta o pravu djeteta na zaštitu od tjelesnog kažnjavanja i drugih okrutnih i ponižavajućih oblika kažnjavanja (s naglaskom na praksu Odbora nakon donošenja Opće preporuke broj 8)

1. Podloga i način djelovanja Odbora za prava djeteta na predmetnom području

1.1. Uvod

Odbor za prava djeteta (dalje: Odbor) ugovorno je tijelo po *Konvenciji o pravima djeteta*¹ (dalje: *Konvencija*) u koje se na razdoblje od četiri godine među državama strankama bira 18 nezavisnih stručnjaka/inja (Hrvatska do sada nije imala čast nominirati/imati nezavisnog stručnjaka/inju u Odbor/u²). Zadaća Odbora je razmatranje izvješća država stranaka *Konvencije* – inicijalnih i periodičkih te po protokolima³ uz *Konvenciju*, kao i donošenje preporuka, odnosno zaključnih razmatranja (*concluding observations*)⁴. Usto Odbor, nezavisno od razmatranja izvješća pojedinih država, donosi i opće preporuke (*general recommendations*) koje se odnose na različita tematska područja u okviru promicanja i zaštite prava djeteta. Započevši ovu specifičnu praksu 2001. godine izdavanjem prve Opće preporuke o obrazovanju djeteta, Odbor je do danas izdao ukupno 12 općih preporuka⁵.

1.2. Opće preporuke

Svrha općih preporuka je da se, uvažavajući temeljno načelo “najboljeg interesa djeteta” prvenstveno potiču države članice *Konvencije*, a potom i ostale međunarodne organizacije i specijalizirane agencije za što učinkovitije ostvarivanje prava djeteta priznatih po konvencijskim odredbama.

Odabir tematskih područja, kojima se opće preporuke bave, često proizlazi iz prethodno održanih tzv. općih raspravnih dana na kojima se razmatraju pojedine odredbe ili dijelovi *Konvencije*. Rasprava je javna te se redovito održava uz široki krug sudionika koji predstavljaju vlade, UN-ove mehanizme, posebne agencije ili nevladine organizacije te stručnjake *per se*. Usto opće preporuke svoj značaj dobivaju i kroz doprinos stručnjaka iz drugih ugovornih tijela (odbora) na području ljudskih prava⁶.

¹ *Konvencija* je usvojena 20. 11.1989. na 44. zasjedanju Opće skupštine UN-a; na snazi od 2.9.1990.; RH stranka od 8.10.1991.

² Hrvatska ima takvo iskustvo u Odboru za suzbijanje diskriminacije prema ženama (CEDAW).

³ Protokoli: Fakultativni protokol o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, na snazi od 18.1.2002.; RH stranka od 13.6.2002., te Fakultativni protokol glede uključivanja djece u oružane sukobe, na snazi od 12.2.2002., RH stranka od 13.06.2002.

⁴ *Konvencija o pravima djeteta* jedini je univerzalni ugovorni instrument na području ljudskih prava koji ima ugovorno tijelo po *Konvenciji* – Odbor, a kojemu uz navedene zadaće nije povjerenje razmatranje individualnih pritužbi. U tom se smislu navodi kako je na razini UN-a i njezinih država članica u tijeku inicijativa o izradi novog protokola uz *Konvenciju* s ciljem uspostave takvog mehanizma.

⁵ Preporuke Odbora za prava djeteta vidi na: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm>

⁶ Preporuke svih UN-ovih ugovornih tijela moguće je naći prikupljene u jednom dokumentu – HRI/GEN/1/Rev.9(vol.II)

1.3. Podloga Opće preporuke broj 8. – Pravo djeteta na zaštitu od tjelesnog kažnjavanja i drugih okrutnih i ponižavajućih oblika kažnjavanja⁷

Opća preporuka broj 8. (dalje: Preporuka 8.) se temelji na sljedećim člancima *Konvencije*: čl. 19.⁸, čl. 28. st. 2.⁹ i čl. 37¹⁰. No nužno je sagledati i širi okvir značajan za određivanje ovog područja – načelo “najboljeg interesa djeteta” iz članka 3., obvezu države stranke da osigura opstanak i razvoj djeteta iz članka 6. i odredbu članka 40. kojim se za dijete u slučaju sukoba sa zakonom traži postupanje u skladu s njegovim osjećanjem dostojanstva i vrijednosti.

Preporuka 8. temelji se na općim raspravnim danima posvećenim nasilju nad djecom. Tako je 2000. godine održan Raspravni dan o nasilju države nad djecom¹¹ te 2001. godine Raspravni dan o nasilju nad djecom u obitelji i školi¹², na temelju kojih se, posljedično provedenim raspravama, kao i utvrđenoj ozbiljnosti nalaza, trebao razviti čitav niz općih preporuka koje bi ukazivale na pojedine oblike nasilja nad djecom i na primjerene odgovore na njih. Međutim, s obzirom na to da je Preporuka 8. iz 2007. godine uopće prva opća preporuka koja se bavi problemom nasilja i djece, kao i da je do danas objavljena još samo jedna opća preporuka koja se uklapa u očekivani niz – Prava djece u pravosuđu za malodobne (isto 2007.), može se očekivati nastavak prakse Odbora u praćenju ovog područja, a posebice u svjetlu Studije o nasilju nad djecom i područjima koja je ona identificirala.

Rasprava na raspravnom danu, koji je bio posvećen nasilju države nad djecom, zasnivala se na *konvencijskim* pretpostavkama o odgovornosti države za pomoć roditeljskoj podršci, kao i na obvezi države da u posebnim okolnostima, kada dijete nije pod roditeljskom skrbi, ona provodi skrb nad djetetom. Posebice je razmatrana pojava nasilja nad djecom od strane državnih službenika, često i kao rezultat pasivnog odnosa između vlasti i institucija. Donesene su preporuke za državu, ali i međunarodne organizacije i organizacije civilnog društva u cilju zaštite prava djeteta od svih posrednih i neposrednih oblika nasilja. Primjerice, državama se, u svrhu potpunijeg usklađivanja s *Konvencijom*, preporučuje revizija zakonskih odredbi, a na način da one jamče: zabranu svih oblika nasilja, pa i onih koji se smatraju lakšim, dodatnu zaštitu prava djece u potrebi (djeca bez roditeljske skrbi, migranti, beskućnici itd.), a koja se ne smiju smatrati prekršiteljima zakona. Također se preporučuje uspostava minimalnih standarda za profesionalno obrazovanje osoba koje se u institucijama bave djecom, kao i razvoj alternativnih oblika skrbi kako bi se na najbolji način zamijenio boravak djece u institucijama. Nužno je i pokretanje javnih informativnih kampanja u cilju senzibiliziranja javnosti na tzv. “nultu

⁷ Dokument: CRC/C/GC/8, od 2.5.2007.

⁸ Članak 19.:

1. Države stranke će poduzeti sve potrebne zakonodavne, upravne, socijalne i prosvjetne mjere da zaštite dijete od svakog oblika tjelesnog ili duševnog nasilja, povreda ili zlouporaba, zanemarivanja ili zapuštenosti, zlostavljanja ili iskorištavanja, uključujući spolno zlostavljanje, dok o njemu brine(u) roditelj(i), zakonski skrbnik(c) ili neka druga odgovorna osoba kojoj je povjerena skrb o djetetu.
2. Takve mjere zaštite trebaju, kad je to primjereno, obuhvatiti djelotvorne postupke za uvođenje socijalnih programa kojima se pruža potrebna pomoć djetetu i onima koji o njemu skrbe, kao i za druge oblike sprječavanja i utvrđivanja, izvješćivanja, ukazivanja, istraživanja, postupanja i praćenja gore opisanih slučajeva zlostavljanja djeteta i, kad je potrebno, za uključivanje suda.

⁹ Članak 28. st. 2.:

Države stranke će poduzeti potrebne mjere kako bi osigurale da se školska disciplina provodi na način kojim se potvrđuje ljudsko dostojanstvo djeteta i koji je u skladu s ovom *Konvencijom*.

¹⁰ Članak 37.:

Države stranke će osigurati da:

- a) ni jedno dijete ne bude podvrgnuto mučenju ili nekom drugom bezglednom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kazni. Ni smrtna kazna niti kazna doživotnog zatvora bez mogućnosti puštanja na slobodu ne smiju se određivati za prijestupe koje počine osobe mlađe od 18 godina;
- b) ni jedno dijete ne bude nezakonito i samovoljno lišeno slobode. Uhićenje, pritvaranje ili zatvaranje djeteta obavljat će se u skladu sa zakonom, kao krajnja mjera i na najkraće moguće vrijeme;
- c) se sa svakim djetetom, kojemu je oduzeta sloboda, postupa čovječno i s poštivanjem prirodnog dostojanstva ljudske osobe, uzimajući u obzir potrebe osoba te dobi. Napose će se svako dijete, kojemu je oduzeta sloboda, držati odvojeno od odraslih, osim kad bi to bilo suprotno njegovom najboljem interesu te će ono, osim u izuzetnim okolnostima, imati pravo održavati kontakte sa svojom obitelji dopisivanjem i posjetima;
- d) svako dijete, koje je lišeno slobode, ima pravo na neodgodivu pravnu i drugu odgovarajuću pomoć, kao i pravo na preispitivanje zakonitosti oduzimanja njegove slobode pred sudom ili nekim drugim odgovarajućim neovisnim i nepristranim nadležnim tijelom te pravo na neodgodivo donošenje odluke o svakom takvom pitanju.

¹¹ Dokument: CRC/C/97

¹² Dokument: CRC/C/111

toleranciju” za nasilje nad djecom.

Drugi raspravni dan bio je posvećen razmjeni mišljenja vezanih uz dva posebno važna životna okruženja – obitelj i školu te uz zaštitu koju djeca trebaju uživati u njima. Preporuke idu za uravnoteženim pristupom države – tamo gdje je izostao preventivni učinak, nužno je individualno odmjeriti kažnjavanje na način da u njegovom izvršenju izostane svaka dodatna kazna za dijete. Brojne usvojene preporuke odnose se na: podizanje razine svijesti o štetnosti nasilja nad djecom u obitelji i školi te na potrebu primjerenog obrazovanja profesionalca u doticaju s djecom. Posebice se ukazuje na diferencirajuće oblike nasilja u odnosu na spol – naime, veća je izloženost dječaka tjelesnom nasilju i to posebice kada se radi o načinu discipliniranja u školi, dok je s druge strane veća izloženost djevojčica spolnom nasilju, posebice u obitelji, a o čemu je potrebno voditi brigu prilikom odabira učinkovitih odgovora na ove situacije.

Plod ove rasprave je i jedna od najznačajnijih preporuka Odbora koja je u bitnom označila daljnji smjer razvoja na ovom području – Odbor preporučuje Općoj skupštini UN-a da od glavnog tajnika UN-a zatraži izradu međunarodne studije o nasilju protiv djece koja bi obuhvatila sve oblike nasilja, uključujući tjelesno kažnjavanje djece, kao i značajke glavnih okruženja u kojima se nasilje nad djecom odvija, primjerice obitelj¹³. Slijedom navedenog, predsjedavajući Odbora je 12. listopada 2001. godine uputio posebno pismo glavnom tajniku UN-a¹⁴. Time je inicijativa zaživjela te je rezolucijom Opće skupštine UN-a utrt put izradi Studije i daljnjem zagovaranju ukidanja tjelesnog kažnjavanja djece u svim okruženjima – obitelji, školama i svim ostalim institucijama.

1.4. Izvješća Odbora za prava djeteta:

Odbor za prava djeteta redovito objavljuje svoja radna izvješća sa sjednica na kojima raspravlja o nacionalnim izvješćima država stranaka *Konvencije* i njenih protokola. Uvidom u ova izvješća razvidno je da je već od svojih najranijih aktivnosti (Odbor je započeo 1993. godine s razmatranjem nacionalnih izvješća država¹⁵) područje zabrane tjelesnog kažnjavanja djece bilo jedno od glavnih pitanja na kojima je Odbor razvijao i dodatno unaprijeđivao svoju praksu. Već u svom četvrtom izvješću¹⁶ Odbor je identificirao ovaj problem i odlučio mu pridati dužnu pozornost, a u svom sedmom izvješću¹⁷ istaknuo je kako tjelesno kažnjavanje djece nije u skladu s *Konvencijom*, predloživši državama u tu svrhu reviziju postojećeg zakonodavstva, kao i pokretanje kampanja za razvoj javne svijesti, a kako bi se spriječilo zlostavljanje djece i njihovo tjelesno kažnjavanje.

2. Opća preporuka broj 8. – Pravo djeteta na zaštitu od tjelesnog kažnjavanja i drugih okrutnih i ponižavajućih oblika kažnjavanja¹⁸

2.1. Uvod

Cilj Preporuke 8. je pokrenuti vlasti na zabranu tjelesnog kažnjavanja djeteta i svakog drugog okrutnog ili ponižavajućeg oblika kažnjavanja djeteta, kao i na donošenje pravnih i drugih mjera u svrhu obrazovanja i osvješćivanja javnosti. Ukidanje nasilja u okruženju obitelji i škole predstavlja ključni preduvjet u smanjivanju i sprječavanju svih oblika nasilja u društvu.

2.2. Definicije

Dok je u Preporuci 8. pojam djeteta u potpunosti usklađen s *konvencijskim* određenjem djeteta iz čl.1. – “dijete je osoba do 18. godine, ukoliko po zakonu punoljetnost ne stječe ranije”, zanimljivo je razmotriti definiranje pojma “tjelesnog kažnjavanja djeteta”, a koje je zbog različitih shvaćanja i tradicija u širem društvenom kontekstu teško čvrsto odrediti. Što, uostalom, ono obuhvaća i gdje ono počinje? Tjelesno kažnjavanje djeteta je svako kažnjavanje gdje je došlo

¹³ Vidi dokument: CRC/C/111 (paragraf 707).

¹⁴ Sadržano u dokumentu Opće skupštine UN-a: A/56/488.

¹⁵ Do sada su održana ukupno 54 zasjedanja na kojima su razmatrana nacionalna izvješća.

¹⁶ Dokument: CRC/C/20, od 25. 10. 1993.

¹⁷ Dokument: CRC/C/34, od 8. 11. 1994.

¹⁸ Preporuka 8. je usvojena na 42. zasjedanju Odbora za prava djeteta, od 15. 5. do 2. 6. 2006. (vidi: fus notu 7).

do uporabe tjelesne snage i namjere da ona proizvede neki stupanj boli ili neugode i to bez obzira koliko lagana sama sila bila. Nadalje, Odbor na temelju svog širokog nadzora nad ovim područjem navodi cijeli raspon aktivnosti, konkretno pojašnjava što se smatra tjelesnim kažnjavanjem: pljuskanje rukom (šamari, udarci otvorenim dlanom..) ili pak određenim predmetom (pojasom, cipelom...), ali i različita druga udaranja te drmanje i bacanje djeteta, kao i grebanje, štipanje i ugrizi te povlačenje za kosu i uši, ali i prisiljavanje djeteta da stoji u nekom neugodnom položaju ili da, primjerice, pod prisilom guta vruću hranu itd.

No u svom daljnjem obrazlaganju Odbor pojašnjava i drugu granicu fenomena – gdje se poduzete aktivnosti ne smatraju tjelesnim kažnjavanjem djeteta? To su primjerice: različiti postupci pozitivnog discipliniranja koji vode djecu k odgovornoj ulozi u društvu ili uporaba razumne, što manje i što kraće uporabe sile nužne za zaštitu integriteta ostale ugrožene djece. Ovo iznimno osjetljivo područje zahtijeva dodatne smjernice te edukaciju kako bi se i takva postupanja ograničila u praksi na nužnu, najmanju moguću mjeru te učinila proporcionalnim u odnosu na situaciju, kao i sigurnim i oslobođenim od svakog namjernog nanošenja boli kao metode kontrole ponašanja djeteta.

2. 3. Povezanost tjelesnog kažnjavanja sa standardima ljudskih prava

Iz srži svih međunarodnih dokumenata na području ljudskih prava izvire ishodišna točka, Opća deklaracija o ljudskim pravima¹⁹ koja po prvi puta u povijesti čovječanstva priznaje univerzalnost temeljnih ljudskih prava i sloboda promičući osnovna načela njihove zaštite – nediskriminaciju, jednakost i pravičnost. Njene se tekovine kontinuirano ugrađuju u pravne instrumente, te Deklaracija zajedno s oba pakta²⁰, a koji su na razvojnoj povijesnoj liniji koja je uslijedila bili i prvi međunarodni instrumenti koji su normirali načela Deklaracije, sačinjava tzv. Povelju o ljudskim pravima. Sva tri dokumenta odražavaju nužnost poštivanja ljudskog dostojanstva i tjelesnog integriteta, kao i potrebu jednake zaštite pred zakonom.

U daljnjem razvoju međunarodnog prava načela su detaljnije prenesena i u *Konvenciju o pravima djeteta*, gdje se odražavaju u njejoj preambuli, određujući kako su urođeno dostojanstvo te jednaka i neotuđiva prava svih članova ljudske obitelji temelj slobode, pravde i mira u svijetu, kao i da djeci pripada posebna skrb i pomoć. Sama Preporuka 8., kao što se i prethodno navodi, temelji se na sljedećim člancima *Konvencije*: čl 19., čl. 28. st. 2. i čl. 37. (tekst članaka vidi: fusnote 4., 5. i 6.).

Članak 19. traži aktivno djelovanje države stranke *Konvencije* i propisivanje mjera u svrhu zaštite djeteta od tjelesnog ili duševnog nasilja, zatim povreda ili zloraba, zanemarivanja ili zapuštenosti, zlostavljanja ili iskorištavanja, uključujući spolno iskorištavanje, ali bez neposrednog pozivanja na pojam “tjelesnog kažnjavanja”. Stoga je posebice važno ukazati na razumijevanje procesa razvoja ljudskih prava, pri čemu ono svoju snagu i vjerodostojnost potvrđuje kroz izazove koji nameću novi aspekti zaštite ljudskih prava, primjerice i na području prava djeteta. U tom je smislu prisutna i tvrdnja o tome kako se u pripremama za izradu nacrtu *Konvencije* nije vodila rasprava o fenomenu tjelesnog kažnjavanja djeteta, a da bi se u dva desetljeća njenog života upravo ovo pitanje aktualiziralo te razmatralo s velikom pozornošću svih odlučujućih aktera na području zaštite prava djeteta. U članku 28. stavku 2., od država stranaka *Konvencije* traži se provođenje školske stege u skladu s dostojanstvom djeteta i u skladu s odredbama *Konvencije*. O ovoj praksi Odbora govorit će se nešto kasnije (vidi: Dio III).

Članak 37., koji je posvećen zaštiti djeteta od mučenja i drugog okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja, te jamstvima djetetu u slučaju njegovog lišenja slobode, najčešće se u praksi Odbora tumači zajedno s člankom 19. kao komplementarnim, posebice u smislu provođenja mjera za suzbijanje svih oblika nasilja.

Odbor zaključuje kako je jasno da je praksa tjelesnog kažnjavanja djeteta u neposrednoj

¹⁹ Opća deklaracija o ljudskim pravima usvojena je i proglašena na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda, rezolucijom broj 217/III, na dan 10. prosinca 1948., u izvorniku na engleskom i francuskom jeziku. Povodom obilježavanja njene 60. obljetnice, Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija priredilo je njen službeni prijevod na hrvatski jezik (NN-MU, broj: 12/2009. od 27. studenoga 2009.).

²⁰ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR) i Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR), oba iz 1996.; RH je stranka od 8.10.1991.

suprotnosti s poštivanjem dostojanstva i tjelesnog integriteta djeteta, a posebice ima li se u vidu njegova osjetljivost i nezaštićenost. Stoga Odbor ističe obvezu države stranke *Konvencije* da kroz pravnu reformu i mjere poduzme sve kako bi se ukinulo nasilno i ponižavajuće ophođenje s djetetom, pozivajući se pri tome i na slična stajališta u preporukama ostalih ugovornih tijela UN-a na području ljudskih prava.

U prilog navedenim stajalištima Odbora svjedoči i niz nalaza, presuda i mišljenja donesenih i od drugih (regionalnih) mehanizama na području ljudskih prava. Tako je Europski sud za ljudska prava u više presuda osudio praksu tjelesnog kažnjavanja djeteta²¹, dok je Europski odbor za socijalna prava već nekoliko puta upozoravao države stranke na kršenje Europske socijalne povelje zbog propusta glede zabrane tjelesnog kažnjavanja djeteta u obitelji²². U prilog navedenom ide također i praksa izvaneuropskih regionalnih mehanizama kao što su: Interamerički sud za ljudska prava, koji se u slučajevima kršenja Američke konvencije o ljudskim pravima poziva na odredbe *Konvencije* i zaključke Odbora za prava djeteta, kao i pravorijeke Europskog suda za ljudska prava, te Afričke komisije za ljudska prava i narodna prava koja se, također, poziva na djelovanje Odbora za prava djeteta kojim se osuđuje tjelesno kažnjavanje djeteta.

Praksa Odbora bilježi pokušaje izaslanstava, koja pred Odborom predstavljaju nacionalna izvješća po *Konvenciji*, da tjelesnom kažnjavanju djeteta pridaju pozitivan značaj kroz metode discipliniranja ili pak kroz njegovu skromniju uporabu u praksi. Odbor se čvrsto opire navedenim pokušajima dosljednim tumačenjem načela “najboljeg interesa djeteta” te odbijanjem njegove interpretacije u svrhu opravdanja bilo kakvih elemenata tjelesnog kažnjavanja ili primjene bilo kakvog nasilnog ili drugog okrutnog ili ponižavajućeg postupanja kao oblika discipline prema djetetu. Pri tome je uočljiv i mogući tradicijsko-vjerski kontekst (u našem podneblju poznat i po izričaju: “Batina je izašla iz raja.”) kao argument za opravdanje tjelesnog kažnjavanja djeteta.

2.4. Prijedlozi za djelovanje

Odbor je svoje prijedloge za djelovanje država stranaka *Konvencije* usmjerio na nekoliko područja, kako slijedi:

2.4.1. Zakonske mjere

Uočene su različite situacije na području država stranaka *Konvencije* – od postojanja ustavnih jamstava, preko primjerenog kaznenog zakonodavstva do specijaliziranog zakonodavstva za zaštitu prava djeteta u obitelji i drugom okruženju. No također su uočena i određena odstupanja od suvremenog tumačenja standarda po *Konvenciji* – pa sve i do zakonskog, po nacionalom pravu, postojanja određene razine sile u svrhu, kako se to uobičajilo nazivati, discipliniranja djeteta. Valja, međutim, napomenuti da su takvi oblici i u Europi, primjerice u zemljama kao što su Engleska i Francuska, stoljećima dio pravnog sustava.

Odbor ostaje ustrajan u tumačenju *Konvencije* prema čijim odredbama nema mjesta nikakvom ublaženom obliku nasilja nad djecom, te od država stranaka *Konvencije* traži učinkovita rješenja kroz njihove pravne sustave, posebice se pozivajući i na potrebu ukidanja “kulture šibe” u školama. U tu svrhu takva zabrana mora biti jasno provedena kroz kazneno ili obiteljsko zakonodavstvo, a poželjno je i dodatno pravno uređivanje putem kodeksa ili smjernica za profesionalce koji dolaze u doticaj s djecom. Uočena je povezanost i opasnost od primjene tjelesnog kažnjavanja djeteta u okolnostima dječjeg rada, pri čemu se Odbor pozvao na međunarodne instrumente koji brane ekonomsko iskorištavanje djece, a koje je posebice pogubno zbog ometanja razvoja djeteta i njegovog školovanja.

2.4.2. Svrha – preventivno djelovanje

Osnovni cilj zakonske reforme vezane uz fenomen tjelesnog kažnjavanja djeteta prvenstveno je prevencija (kažnjavanje počinitelja nije u primarnom središtu), odnosno mijenjanje svijesti i prakse roditelja i svih ostalih koji dolaze u doticaj s djecom kako bi se djetetu zajamčio isti opseg

²¹ Primjerice presude: Costello-Roberts v. UK, 1993; A v. UK, 1998; (www.echr.coe.int/echr).

²² www.coe.int/T/E/Human_Rights/Esc/

zaštite integriteta kao kod odraslih osoba, a u društvu promicali pozitivni i nenasilni te sudionički oblici za podršku dječjem odrastanju.

Upravo na toj liniji Odbor na ovom području ukazuje na opće prihvatljivo pravno načelo tzv. *de minimis*-a, slijedom kojega se (usporedba s praksom na području nasilja nad odraslima) ne očekuje/pretpostavlja da bi svi lakši oblici nasilnog ponašanja prema djeci bili predmetom redovitog sudskog postupanja, a posebice stoga jer se u velikom broju slučajeva ono ne bi zasnivalo na načelu “najboljeg interesa djeteta”. Stoga se Odbor i okreće k prevenciji – preporukama za izgradnju učinkovitih referalnih mehanizama, a s ciljem sprječavanja nasilnih odgojnih metoda prema djeci te pružanja podrške pozitivnom roditeljstvu. Posebno se skreće pozornost na potrebu pažljivog i zakonitog provođenja mjera u slučajevima kada je neophodno zadirati u obiteljsko okruženje, a naročito u slučaju izdvajanja djeteta iz obitelji – kada je nužno procijeniti: je li izdvajanje i u kojoj je mjeri u njegovom interesu i pri tome u obzir uzeti i mišljenje djeteta. Međutim, u slučajevima nasilja nad djecom izvan obitelji, stajalište Odbora je bitno odlučnije u odnosu na kažnjavanje počinitelja nasilja, primjerice u školama i institucijama koje skrbe za djecu, te se Odbor zalaže za dobro poznavanje, od strane svih strana, uključujući i samu djecu, odredbi o zabrani tjelesnog kažnjavanje djeteta, kao i odredbi o predviđenim kaznama za počinitelje svih oblika nasilja prema djetetu.

Način na koji se zabrana tjelesnog kažnjavanja djeteta uvodi u zakonodavstvo, prepušten je na volju državama strankama *Konvencije*, te Odbor navodi različite mogućnosti: uvođenje zabrane kroz kazneno zakonodavstvo, bilo kroz opću klauzulu o zabrani nasilja nad djetetom ili kroz specifično kazneno djelo zabrane tjelesnog kažnjavanja djeteta, ili pak kroz građansko pravo, odnosno pravo koje regulira obiteljske odnose – opcija za koju se odlučila Hrvatska (Obiteljski zakon, NN broj: 116/03,17/04, 136/04, 107/07)²³.

2.4.3. Obrazovne aktivnosti

Odbor navodi svoje čvrsto uvjerenje o tome da učinkovita provedba zabrane tjelesnog kažnjavanja djeteta, ali i drugih ponižavajućih i okrutnih postupanja prema djetetu istovremeno zahtijeva promjenu svijesti i edukaciju svih uključenih, posebice imajući u vidu raširenu tradiciju prihvaćanja obiteljske stege kroz prakticiranje kažnjavanja djeteta. Pri tome se naglašava potpunost samog opsega potrebne zaštite, odnosno prava djeteta na posve nenasilni koncept odrastanja – u svjetlu činjenice da je dijete nositelj ljudskih prava kao ravnopravan pojedinac u društvu i da nije vlasništvo ni roditelja niti države.

U tom smislu i članak 5. *Konvencije* traži od država stranaka poštivanje prava roditelja da, u skladu s razvojem sposobnosti svojega djeteta, upute dijete u njegova prava po *Konvenciji*, kao i da po članku 12. uvažavaju mišljenja djeteta u svim okolnostima koje se tiču djeteta. Kao dobar primjer iz prakse Odbor upućuje na priručnik UNESCO-a koji sadrži načela za konstruktivno discipliniranje djece²⁴. Upućuje također i na važnu ulogu koju na ovom području mogu imati mediji te se ukazuje na važnost uključivanja promicanja nenasilnih oblika roditeljstva u obrazovanje nastavnika i drugih koji rade s djecom u zdravstvenim, obrazovnim i ostalim institucijama te institucijama pravosuđa za maloljetnike.

2.4.4. Nadzor i evaluacija

Ukazuje se na potrebu razvijanja odgovarajućih indikatora i prikupljanja podataka te na nužnost nadgledanja rezultata odnosno napretka u cilju potpunog ukidanja tjelesnog kažnjavanja djeteta i svih ostalih pratećih oblika nasilja nad njime. Preporučuje se provedba intervjua, s djecom, roditeljima i skrbnicima pod uvjetima povjerljivosti i etičnosti, te se ohrabruju države članice *Konvencije* na osnivanje posebnih tijela koja bi se bavila istraživanjima i mjerenjem napretka, što bi na ovom području bilo od značajne pomoći za daljnji strateški razvoj te za pokretanje ciljanih kampanja i za obuku profesionalaca koji se bave djecom.

²³ Članak 88.: Roditelji i ostali članovi obitelji ne smiju dijete podvrgavati ponižavajućim postupcima, duševnom ni tjelesnom nasilju, odnosno zlostavljanju.

Članak 92. stavak 2.: Roditelj je dužan štiti dijete od ponižavajućih postupaka i tjelesnog kažnjavanja drugih osoba.

²⁴ *Eliminating corporal punishment: the way forward to constructive child discipline*, UNESCO Publishing, Paris 2005.

Također je naglašena i važnost uključivanja drugih subjekata kao što su parlamentarni odbori, civilno društvo, akademska zajednica i nezavisne institucije na području ljudskih prava u nezavisni nadzor nad ovim područjem.

2.5. Zaključak

Odbor od država stranaka traži da u svoja izvješća po *Konvenciji*²⁵, a koja se periodički podnose svakih pet godina i za koje je Odbor pripremio detaljne smjernice, uključe informacije o mjerama koje su poduzele u cilju zabrane i prevencije tjelesnog kažnjavanja djeteta i svih drugih okrutnih ili ponižavajućih oblika kažnjavanja u obitelji ili drugim okruženjima. Također se traže podatci o aktivnostima koje države provode u svezi s promicanjem pozitivnih, nenasilnih oblika roditeljstva.

3. Praksa Odbora za prava djeteta nakon donošenja Opće preporuke broj 8.

3.1. Općenito

Statistički pokazatelji na ovom području ukazuju na kritičnu situaciju u državama. Već u razdoblju do 2007. godine Odbor je za više od 130 država stranaka *Konvencije* preporučio zabranu tjelesnog kažnjavanja djeteta. Pri tome djelomično ohrabruje činjenica da se veliki broj država odlučio poduzeti odgovarajuće mjere – od zakonodavnih, pa do različitih mjera na području osvješćivanja, kao i edukacija vezanih uz suzbijanje odnosno zabranu tjelesnog kažnjavanja djeteta. Podatci za navedeno vremensko razdoblje govore o tome da je 100 zemalja zabranilo tjelesno kažnjavanje djeteta u školama i institucijama pravosuđa za maloljetnike, dok je trend zabrane takvog kažnjavanja u obiteljima i alternativnom smještaju u porastu.

Uvidom u preporuke, odnosno zaključna razmatranja Odbora, koja on upućuje državama strankama *Konvencije*, a čije je nacionalno izvješće neposredno razmotrio, zamijećeno je kako Preporuka 8. postaje sve snažnije sredstvo kojom Odbor jača svoj nadzor nad provedbom svih oblika nasilja u okruženjima u kojima odrastaju i žive djeca. Uvažavajući same početke djelovanja Odbora vezane uz primjenu Preporuke 8., vidljiv je i razvoj njegove prakse i njegova evolucija u tom kontekstu. Naime, tijekom vremena je uspostavljena redovita praksa pozivanja na Preporuku 8., čime se dodatno osnažilo poštivanje, odnosno postupanje po odredbama *Konvencije* od strane njenih država stranaka.

Također je uočeno kako se prigodom izdavanja preporuka, odnosno zaključnih razmatranja na nacionalna izvješća država stranaka *Konvencije*, vezanih uz nasilje nad djecom, Odbor osvrće na sve odredbe *Konvencije* na kojima se te preporuke temelje. Slijedom navedenog Odbor utvrđuje stanje u državi stranci te upućuje preporuke za suzbijanje različitih oblika nasilja nad djecom kao što su nasilje u okviru institucija pravosuđa za maloljetnike, ili *bullying*, zlostavljanje, zanemarivanje itd., no samo se u slučaju tjelesnog kažnjavanja djeteta poziva na Preporuku 8., jer izravne reference na pojam “tjelesnog kažnjavanja” u samoj *Konvenciji* nema.

Slijedom navedenog moglo bi se ustvrditi da je takvo pozivanje na neki način i praktična nadogradnja sadržaja *Konvencije*²⁶, iako bi se već i iz samog tumačenja načela “najboljeg interesa djeteta” i posebice u kombinaciji istog načela s postojećim odredbama *Konvencije*, koje se tiču zabrane nasilnog ponašanja nad djetetom i potrebe zaštite njegovih prava (a pri čemu treba voditi računa i o subjektivnom elementu – sazrijevanju svijesti o neprihvatljivosti ovog fenomena), dalo zaključiti kako je praksa tjelesnog kažnjavanja djeteta u suprotnosti s *Konvencijom*, a posebice njenom svrhom.

3.2. Prikaz prakse Odbora za prava djeteta u europskim državama

Za potrebe ovog rada napraviti će se sažeti prikaz prakse Odbora u odnosu na razmatranja nacionalnih izvješća europskih država u dijelu koji se odnosi na sadržaj Preporuke 8.²⁷ i to za

²⁵ Hrvatska će i u svom sljedećem – Trećem periodičkom izvješću po *Konvenciji o pravima djeteta* izvijestiti o stanju na ovom području.

²⁶ Inače je međunarodna pravna praksa bogata primjerima širenja *konvencijskog* obuhvata putem usvajanja sličnih dodatnih instrumenata, najčešće protokola koji imaju obvezujući pravni značaj za države koje ih ratificiraju.

²⁷ Riječ je o 13 država stranaka *Konvencije* koje smo odabrali po regionalnom kriteriju (europske države).

razdoblje nakon njenog donošenja²⁸.

Odbor se pri razmatranju periodičkih izvješća država stranaka *Konvencije*, odnosno pri upućivanju svojih preporuka u odnosu na jednu europsku državu, po prvi puta pozvao na Opću preporuku broj 8. u slučaju Irske²⁹ (2006), zatraživši da ona bude uzeta u obzir.

Već kod sljedećeg razmatranja izvješća jedne europske države, Slovačke³⁰ (2007), Odbor pridaje veću pozornost pozivanju na Preporuku 8., izražavajući zabrinutost zbog postojeće situacije u kojoj tjelesno kažnjavanje djeteta od strane roditelja nije zakonski zabranjeno. Stoga je Odbor zatražio izravnu zabranu tjelesnog kažnjavanja djeteta u svim okruženjima, uključujući i obitelj te snaženje napora Slovačke u provedbi informativnih kampanja vezanih uz povećavanje svijesti o alternativnim nenasilnim oblicima odgoja, na način kako se to traži člankom 28. stavkom 2. *Konvencije*.

Bugarsku³¹ (2008) je Odbor kritizirao zbog postojanja prakse tjelesnog kažnjavanja djeteta, te je Odbor pozivom na Preporuku 8. zatražio zabranu tjelesnog kažnjavanja djeteta, kao i pokretanje prikladnih kampanja za promicanje nenasilnih, pozitivnih i sudioničkih metoda podizanja i odgoja djece te širenje znanja među djecom o njihovom pravu da budu zaštićena od tjelesnog kažnjavanja. Zatraženo je i privođenje prekršitelja pravdi – pred upravna i sudska tijela.

Vežano uz preporuke na izvješće Srbije³² (2008), zanimljivo je da se Odbor nije referirao na Preporuku 8., iako je jasno i nedvojbeno izrazio zabrinutost zbog postojanja prakse tjelesnog kažnjavanja djeteta u obitelji koja nije zakonski zabranjena. Stoga je Odbor zatražio neposrednu zakonsku zabranu te dodatno preporučio provođenje kampanje o nenasilnim oblicima odgoja djece, kao i provedbu istraživanja na ovom području.

Pri razmatranju izvješća Velike Britanije i Sjeverne Irske (2008)³³, Odbor je izrazio svoju zabrinutost zbog postojanja zakonskog osnova dopuštenosti prakse tzv. razumnog discipliniranja djeteta (*reasonable chastisement*). Odbor je posebice ukazao na propust države stranke da neposredno zabrani tjelesno kažnjavanje djeteta u obitelji, smatrajući da prihvatljivost koncepta tjelesnog kažnjavanja djeteta nije u skladu s načelima i odredbama *Konvencije*. Pri tome se izravno pozvao na Preporuku 8., ali i na načela ostalih ugovornih tijela UN-a, preporučujući državi stranci *Konvencije* da provede zabranu tjelesnog kažnjavanja djece u obitelji, na cijelom teritoriju i teritoriju pod vlašću Velike Britanije. Odbor je zatražio i aktivno promicanje pozitivnih i nenasilnih oblika discipliniranja djeteta, kao i poštivanje jednakih prava djeteta na ljudska prava i na tjelesni integritet u mjeri kojoj to pravo imaju odrasle osobe. Također je preporučio poduzimanje aktivnosti za podizanje svijesti javnosti o pravu djeteta na zaštitu od svih oblika tjelesnog kažnjavanja, posebice u cilju smanjivanja prihvaćanja javnog odobravanja prakse tjelesnog kažnjavanja djeteta u svrhu odgojnih metoda za njegovo podizanje u obitelji. Preporučena je i provedba obrazovanja roditelja, kao i profesionalne edukacije radi promicanja vrednota pozitivnih odgojnih metoda.

Prigodom razmatranja izvješća Francuske (2009), Odbor je unatoč navodu države stranke *Konvencije* o zabrani uporabe tjelesnog kažnjavanja djeteta, koja je propisana francuskim kaznenim zakonodavstvom, uočio njezinu široku rasprostranjenost, posebice u prekomorskim zemljama, te ukazao na nedostatak postojanja konkretne odredbe o izravnoj zabrani tjelesnog kažnjavanja djeteta u obitelji. Slijedom toga preporučio je njenu izravnu zabranu u svim relevantnim okruženjima, uključujući i obitelj, školu te institucije u kojima borave djeca. Zatražio je i podizanje razine svijesti i obrazovanja bez nasilja u skladu s člankom 28. stavkom 2. *Konvencije*, a preporučio je i postupanje u skladu s kampanjom Vijeća Europe koja zahtijeva puno ukidanje tjelesnog kažnjavanja djeteta³⁴.

Razmatrajući izvješće Rumunjske (2009), Odbor je situaciju u zemlji ocijenio vrlo specifičnom.

²⁸ Opća preporuka objavljena je 2. 3. 2007. uz napomenu da je to njeno službeno izdanje iz tehničkih razloga, no donesena je na 42. zasjedanju Odbora za prava djeteta koje je održano od 15.5. do 2.6. 2006.

²⁹ Dokument: CRC/C/IRL/CO/2

³⁰ Dokument: CRC/C/SVK/CO/2

³¹ Dokument: CRC/C/BGR/CO/2

³² Dokument: CRC/C/SRB/CO/2

³³ Dokument: CRC/C/GBR/CO/4

³⁴ Navedeno predstavlja dobar primjer suradnje globalnih i regionalnih mehanizama na ovom području.

Istakao je kako cijeni usvajanje zakona kojim se izravno zabranjuju svi oblici tjelesnog kažnjavanja djeteta, no izrazio je i zabrinutost zbog učinaka koje učestala praksa kažnjavanja djece (koja je bila legalno dozvoljena prije zakonske zabrane) ima u društvu i danas. Opstanak takve svijesti i niske razine upućenosti javnosti u slučajeve tjelesnog kažnjavanja djeteta rezultira i daljnjim postojanjem nasilja prema djetetu, posebice iza vrata doma, ali i kažnjavanjem djece i u drugim okruženjima. U tom se smislu Odbor poziva na Preporuku 8., tražeći da država stranka *Konvencije* pojača djelovanje kroz kampanje za podizanje svijesti i edukaciju, a posebice kako bi se promicale vrednote alternativnih oblika nenasilja u podizanju i odgoju djece.

Preporukama Odbora na izvješće Nizozemske (uključene Aruba i Nizozemski Antili), kritizira se šira uporaba tjelesnog kažnjavanja djece u Arubi, a u Nizozemskim Antilima i u okviru obitelji. Preporuča se, u skladu s Preporukom 8., zabrana tjelesnog kažnjavanja u svim okruženjima, kao i provođenje kampanja u svrhu osvješćivanja te provođenje programa za pozitivno roditeljstvo kako bi se primijenili alternativni oblici discipline uvažavajući dostojanstvo djeteta.

S obzirom na situaciju u Švedskoj³⁵ (2009), koja je na ovom području jedna od zemalja pionira, Odbor nije dao nikakve preporuke vezane uz tjelesno kažnjavanje djeteta, te se nije imao razloga pozvati na Preporuku 8.³⁶

Rasprave o tjelesnom kažnjavanju djeteta u Švedskoj započele su gotovo pred cijelo stoljeće. Već je 1928. godine zabranjena takva praksa u gimnazijama, no da bi se došlo do zabrane tjelesnog kažnjavanja djeteta u obitelji, bilo je potrebno više vremena. Prvo je u građanskom pravu 1949. godine učinjen napredak, jer su se margine dozvoljenog roditeljskog ponašanja suzile – od mogućnosti stvarnog “kažnjavanja” djeteta na mogućnost “korenja” djeteta, ma što to značilo. No kako je praksa kažnjavanja djeteta od strane roditelja na taj način ipak ostala u zakonskom okviru, ona se i dalje slobodno mogla provoditi sve do 1957. godine, kada je odredba, koja dozvoljava uporabu roditeljske sile u svrhu “korenja” djeteta, povučena iz kaznenog zakonodavstva. Smatralo se da se na taj način dijete izjednačilo s odraslom osobom u odnosu na pravo zaštite od tjelesnog napada, kao i da se time jasnije uputila poruka roditeljima zlostavljačima koji mogu kazneno odgovarati. Međutim, u tom trenutku građansko pravo i dalje sadržava odredbu o djelovanju roditelja preko mehanizma “korenja” – recimo srednjeg oblika tjelesnog discipliniranja djeteta, a koje prema kaznenom zakonodavstvu nema elemente zabranjenog oblika, napada, nasrtaja i na taj način ostavlja mogućnost prakticiranja kažnjavanja djeteta. Ova međusobna zakonska neusklađenost riješena je konačno pred pola stoljeća, odnosno 1966. godine povlačenjem odredbe o ovom “roditeljskom pravu” i iz građanskog zakona čime je došao kraj roditeljske uporabe bilo kakve sile prema djetetu i u građanskom i kaznenom zakonodavstvu. Na taj način tjelesno kažnjavanje djeteta nije više imalo zakonskog uporišta bez obzira na stupanj upotrijebljene sile. No i navedeno se pokazalo nedovoljno učinkovitim, jer je iz zakona izostala neposredna formulacija zabrane kao takve, a time i jasnog i nedvojbenog upozorenja za roditelje. Stoga stvarnim krajem tjelesnog kažnjavanja djeteta u Švedskoj valja smatrati 1979. godinu kada se u građansko zakonodavstvo (roditeljski zakonik) izrijeком unosi odredba o zabrani tjelesnog kažnjavanja djeteta kojom se navodi kako djeca ne smiju biti podvrgnuta tjelesnom kažnjavanju ili drugim opasnim ili ponižavajućim postupcima. Time je Švedska stekla status prve zemlje u svijetu koja je zakonski zabranila tjelesno kažnjavanje djeteta.

Razmatrajući izvješće Norveške³⁷ (2010), Odboru također nije bilo potrebno reagirati Preporukom 8. jer je, nakon Švedske i Finske, Norveška bila treća zemlja svijeta koja je zakonski regulirala ovo područje. Inače, odredba kaznenog zakona iz 19. stoljeća, kojom je regulirana uporaba umjerenog kažnjavanja djeteta od strane roditelja kao sredstva za njegovo podizanje, ukinuta je tek 1972. godine, no time je praktično ostala svojevrsna zakonska praznina na ovom području. Konačno je 1987. godine u Zakonu o djeci i roditeljima usvojena odredba kojom se zabranjuje izlaganje djece tjelesnom kažnjavanju, čime se i dodatno osnažio položaj djeteta kroz posrednu primjenu kaznenog zakonodavstva na ovom području.

³⁵ Dokument: CRC/C/SWE/CO/4.

³⁶ No ovom prilikom, u svrhu zaokruživanja glavne teme ovog rada, obrazložiti će se ukratko povijest inicijative o zabrani tjelesnog kažnjavanja djece u Švedskoj.

³⁷ Dokument: CRC/C/NOR/CO/4

Odbor je kritizirao izvješće Belgije³⁸ (2010), jer Belgija kao država stranka *Konvencije* nije poduzela nužne mjere kojima bi osigurala da kažnjavanje djeteta u obitelji i izvan nje bude izrijeком zabranjeno zakonom. U skladu s Preporukom 8. Odbor je navedeno zatražio, te dodatno preporučio pokretanje kampanja i edukacijskih programa za pozitivno roditeljstvo kako bi se alternativni oblici discipliniranja djece provodili na način usuglašen s dostojanstvom djeteta.

U slučaju Makedonije³⁹ (2010), Odbor je zamijetio postojanje zabrane tjelesnog kažnjavanja djece u školi i pravosudnom sustavu, ali je i izrazio svoju zabrinutost zbog nemogućnosti primjene zakonskih odredbi na zabranu tjelesnog kažnjavanja djeteta u obitelji. Pozivom na Preporuku 8., zatražio je žurno zakonsko reguliranje zabrane tjelesnog kažnjavanja djeteta u obitelji, ali i reviziju cjelokupnog pravnog okvira kako bi se uočile praznine vezane uz uporabu tjelesnog kažnjavanja djeteta u školama i institucijama pravosuđa za maloljetnike te ostalim institucijama u kojima se skrbi o djeci.

Odbor se pri razmatranju izvješća Moldove (2010) susreo s veoma niskim standardima na ovom području – izrazio je zabrinutost zbog općeg prihvatanja i opravdavanja prakse tjelesnog kažnjavanja djeteta i njegove česte upotrebe u svrhu discipliniranja u školi, te je sa žaljenjem utvrdio kao ne postoje službene statistike o kažnjavanju djece kod kuće. U svjetlu Preporuke 8. zatražio je da država uvede zabranu tjelesnog kažnjavanja djeteta u svim okruženjima i da pokrene kampanje koje će uključiti podizanje razine svijesti roditelja, ali i svih sudionika u školskom sustavu i u drugim obrazovnim okruženjima u kojima borave djeca.

4. ZAKLJUČAK

Konvencija o pravima djeteta živići je međunarodni instrument na području ljudskih prava koji se održava u interakciji s državama strankama i posredstvom implementacije *konvencijskih* odredbi odnosno njenih standarda i načela pri čemu posebno značenje za njezinu nadogradnju i reinterpetaciju u skladu s novim okolnostima ima razvoj svijesti i prakse u okviru nacionalnih pravnih sustava. Upravo školski primjer takvog razvoja predstavlja fenomen tjelesnog kažnjavanja djeteta, koji je zahvaljujući širini procesa, afirmativnom pristupu njegovom suzbijanju i na kraju globalizaciji poduzetih napora, danas – iako ne *in explicite*, a ono barem povratnom snagom “načela najboljeg interesa djeteta”, najuže povezan sa sadržajem i svrhom *Konvencije*.

Stoga, koliko kontinuirani uvid Odbora za prava djeteta u raširenu i neopravdanu praksu tjelesnog kažnjavanja djece smatramo važnim, toliko smatramo i da je, u kontekstu tumačenja i suvremenog razumijevanja tkiva *Konvencije* i njene što savjesnije i što pravičnije i, u konačnosti, što učinkovitije primjene od strane država stranaka, doprinos i predani te stručni rad Odbora od neprocjenjivog značaja za daljnji napredak na ovom području.

Romana Kuzmanić-Oluić, dipl. iur.
Ministarstvo vanjski poslova i europskih integracija

³⁸ Dokument: CRC/C/BEL/CO/3-4

³⁹ Dokument: CRC/C/MKD/CO/2

Prikaz studije o nasilju nad djecom (Svjetsko izvješće o nasilju nad djecom, iz 2006. godine)

1. Podloga

Kao kratki podsjetnik na samu povijest inicijative¹, navode se tri ključna momenta:

- **preporuka Odbora za prava djeteta** (paragraf 707 u 28. izvješću)² kojom se Općoj skupštini Ujedinjenih naroda preporučuje da od glavnog tajnika UN-a zatraži izradu međunarodne Studije o nasilju nad djecom (daje: Studija) koja bi uključivala sve oblike nasilja³;
- **rezolucija Opće skupštine UN-a** iz 2001. godine⁴ kojom je od glavnog tajnika UN-a zatražena izrada Studije o nasilju nad djecom;
- **izbor prof. Paula Sergia Pinheira** (Brazil) za nezavisnog stručnjaka za izradu Studije o nasilju nad djecom, u veljači 2003. godine.

2. Uvodne napomene

Vrijednost Studije je u njenoj širini, odnosno globalnoj dimenziji i tematskoj sveobuhvatnosti. Studija je rezultat prikupljenih i analiziranih iskustava iz svih dijelova svijeta, fokusiranih na pet ključnih područja koja karakteriziraju i predstavljaju realnost okruženja u kojem stasaju djeca – obitelj, škola, institucije, rad i zajednica. Odgovori 136 vlada na pripremni upitnik za Studiju (uključujući i Hrvatsku) olakšali su ravnomjernost u pristupu izrade i u isticanju prioriteta.

Izrada Studije dodatno je osnažena organizacijom nacionalnih, subregionalnih i regionalnih konzultacija⁵, na kojima su različiti stručnjaci, specijalizirane institucije i civilno društvo te, konačno, ali ne i najmanje važno, djeca iskazali svoja stajališta. Studija predstavlja prvi UN-ov dokument u izradi kojeg su se djeca neposredno angažirala kao aktivni nositelji prava da se izraze i da se njihov glas čuje, a stajališta uvažuje. Posebna pomoć pri rasvjetljavanju višeslojne naravi fenomena nasilja te u traženju odgovora na ovaj fenomen došla je iz Ureda visoke povjerenice za ljudska prava (OHCHR), Fonda UN-a za djecu (UNICEF) i Svjetske zdravstvene organizacije (WHO).

Studija se zasniva na načelima i normama ljudskih prava te je dodatno nadopunjena i iz perspektive zdravlja te zaštite djeteta, a njene preporuke pozivaju prvenstveno države, ali i sve ostale aktere i mehanizme na konkretnu akciju, slijedom čega su imenovani i brojni *focal point*-i širom svijeta. Studija na taj način postaje i sama praktičnim oruđem za djelovanje mehanizama⁶.

Poruka Studije vrlo je odlučna i zahtjevna, te glasi: “nema opravdanja za nasilje nad djecom”, ali i mobilizirajuća u smislu krajnjeg cilja koji se odnosi na to da je “svako nasilje nad djecom moguće spriječiti”. No faktografski sadržaj Studije uglavnom ne pruža optimističku

¹ Vidi opširnije članak: “Posebni predstavnik/ca glavnog tajnika UN-a protiv nasilja nad djecom”, časopis *Dijete* i društvo, godina 11, broj 1/2.

² Vidi dokument: CRC/C/111, od 28. rujna 2001.

³ Inicijativi su prethodile opće rasprave u 2000. i 2001. godini u organizaciji Odbora za prava djeteta o različitim oblicima nasilja nad djecom, na kojima je prepoznata nužnost njegova žurnog i sveobuhvatnog upućivanja, na najvišim razinama i u globalnom kontekstu.

⁴ Oznaka dokumenta: A/RES/56/138.

⁵ Regionalne konzultacije za Europu i središnju Aziju održane su dana 5. srpnja 2005. u Ljubljani (Slovenija). Na njima su sudjelovale 52 zemlje, uključujući predstavnike djece, mladih i nevladinih organizacija.

⁶ Podsjećamo kako su preporuke Studije integrirane i u mehanizam UPR procesa – Univerzalni periodički pregled pred Vijećem za ljudska prava UN-a, prema kojem se svake četiri godine sustavno raspravlja o stanju ljudskih prava u svakoj pojedinačnoj zemlji (prema unaprijed predviđenom rasporedu), a kroz koji je upravo i Hrvatska prošla 8. studenog 2010.

sliku svijeta za djecu. U nekim je državama, a posebice u pojedinim dijelovima svijeta, nasilje nad djecom društveno dopušteno, pa čak i zakonito. Stoga je i glavna zadaća koja proizlazi iz Studije – zaustaviti nasilje, ali zaustaviti i njegovo opravdavanje razlozima tradicije ili razlozima discipliniranja djece.

Poražavajuće statistike upućuju na opću raširenost, ali i ukorijenjenost pojedinih oblika nasilja u različitim sredinama. Opstanak je očit i u razvijenim sredinama – unatoč katastrofalnim posljedicama nekontrolirane klime nasilja u ratnim sukobima i post-ratnim društvima, većina djece, koja trpi nasilje, susreće se s njim u svojim domovima, školama i u drugom okruženju kojemu se u Studiji pridaje pozornost. Tako se i unatoč gotovo univerzalnoj ratifikaciji *Konvencije o pravima djeteta*⁷, ona krši u svim zemljama svijeta.

Dobra strana uočenog u Studiji sastoji se samo u jednom – nasilje je sada, nakon “svih dugih srednjih vjekova za djecu”, vidljivo. Za njegovo suzbijanje je više no ikada potrebna suradnja svih sudionika i na svim razinama, jer je nasilje nad djecom kao fenomen višedimenzionalno, ali i prilagodljivo, te odgovori moraju biti brzi, odlučni, povezani i učinkoviti.

3. Struktura

Nakon uvodnih poglavlja u Studiji (podloga njene izrade i prateće aktivnosti) prepoznaju se dva dijela:

3.1. Prvi dio sačinjavaju dva općenita poglavlja. U prvom poglavlju problematizira se, istražuje i analizira fenomen nasilja te donose načela i preporuke, uz naglasak na dvije ključne definicije kao osovine Studije – na pojam djeteta⁸ i na pojam nasilja⁹, a koje su preuzete iz *Konvencije o pravima djeteta* (dalje: *Konvencija*). U drugom poglavlju, uz *Konvenciju* se navodi i širi okvir zakonodavstva na području prava djeteta (međunarodno kazneno, humanitarno i pravo izbjeglica) te daje prikaz regionalnih mehanizama, kao i neobvezujućih međunarodnih dokumenata na području ljudskih prava.

Ukazuje se na razmjerno vrlo malu razinu prijave i istrage fenomena nasilja nad djecom, čemu pridonose različiti čimbenici, kao što su primjerice: dječja dob koja tome pogoduje (nedostatak kanala informiranja) i/ili društvena prihvatljivost pojedinih oblika nasilja, posebice u slučaju prakse kažnjavanja djeteta od strane roditelja.

Također se ukazuje na vezu između pojedinih oblika nasilja i određenih kategorija djece u ovisnosti o njihovom spolu, godinama i socijalnom okruženju. Najmlađa djeca u višem su riziku od tjelesnog, no od spolnog nasilja, dok su djevojčice u adolescentskoj dobi u povećanom riziku upravo od spolnog nasilja. Stoga je državama preporučeno provođenje više istraživanja s ciljem boljeg usmjeravanja sprječavanja nasilja nad djecom.

Naglašavaju se posljedice, posebice na psihi djeteta, a koje ga cijeli život prate zbog rane izloženosti nasilju. Traži se primarna odgovornost država za zaštitu djeteta i pomoć obitelji u njegovom podizanju, kao i odgovornost za kažnjavanje počinitelja nasilja nad djecom.

Studija donosi 12 sveobuhvatnih preporuka za svaku vladu u borbi protiv nasilja nad djecom, koje se upućuju njihovim pravnim, sudskim i administrativnim tijelima, kao i nositeljima politika te institucijama za sprječavanje i za djelovanje u slučaju potrebe odgovora na nasilje¹⁰, koje glase kako slijedi:

1. razvoj sveobuhvatnog i sustavnog okvira za borbu protiv nasilja nad djecom kao sastavnog dijela nacionalne politike i njegova usklađenost s međunarodnim pravom o ljudskim pravima,
2. zabrana svih oblika nasilja nad djecom u svim okruženjima¹¹,

⁷ Jedine dvije zemlje koje nisu ratificirale *Konvenciju* su: SAD i Somalija.

⁸ Prema članku 1. *Konvencije*, dijete je osoba do 18 godina ukoliko nije prije steklo punoljetnost.

⁹ Prema članku 19. *Konvencije*, nasilje nad djetetom predstavljaju svi oblici tjelesnog i psihičkog nasilja, povrede ili zloporabe, zapuštanja ili iskorištavanja uključujući i spolno nasilje,

¹⁰ Preporuke su kasnije nadopunjene i posebnim preporukama po područjima.

¹¹ Ovdje se Studija poziva na UN-ove ugovore na području ljudskih prava i na Opću preporuku broj 8. Odbora za prava djeteta o zaštiti djeteta od tjelesnog kažnjavanja i drugih oblika okrutnog i ponižavajućeg kažnjavanja.

3. davanje prvenstva prevenciji – ukazivanjem na uzroke i rizike od nasilja nad djecom te osiguravanjem sredstava za njenu provedbu,
4. promicanje nenasilnih vrijednosti mijenjanjem svijesti, posebice u odnosu na tradicionalne i štetne prakse kažnjavanja djeteta, kao i širenje znanja o dječjim pravima,
5. osnaživanje kapaciteta osoba koje se kroz sustavni pristup u obrazovanju bave djecom,
6. osiguranje zdravstvenih i socijalnih usluga za oporavak i reintegraciju djeteta žrtve,
7. osiguranje sudjelovanja djece u skladu s člankom 12. *Konvencije*,
8. stvaranje pristupačnih i djeci prijateljskih sustava za izvješćivanje o nasilju nad djecom,
9. osiguranje kažnjivosti za počinjena djela nasilja nad djecom,
10. ukazivanje na spolnu dimenziju nasilja nad djecom,
11. razvijanje sustavnih baza podataka i poduzimanje istraživanja na području nasilja nad djecom,
12. snaženje međunarodnih obveza na ovom području, kroz njihovu ratifikaciju i provedbu.

Uz naglasak na odgovornost vlada, traži se aktivno djelovanje i na svim razinama – nacionalnoj (izvješćivanje Odbora za prava djeteta o provedbi preporuka, uspostava institucije pravobranitelja za djecu), regionalnoj (sudjelovanje regionalnih organizacija i mehanizama u provedbi preporuka) te međunarodnoj (uspostava posebnog izvjestitelja UN-a za nasilje nad djecom).

3.2. U drugom se dijelu Studije sustavnim pristupom kroz: narav i opseg problema, posljedice na djecu, odgovore na nasilje te preporuke, u pet poglavlja koja uključuju relevantna okruženja – doma, škole, institucija, rada i zajednice, detaljno propituje fenomen nasilja nad djecom.

3.2.1. Dom i obitelj su po svojoj naravi društveno priznate privatne sfere koje predstavljaju najosjetljivija područja intervencije u slučaju pojave nasilja nad djecom. Obitelj je najprirodnije mjesto razvoja i odgoja djeteta, ali i mjesto za koje se u praksi pokazalo da skriva različite oblike nasilja počinjena nad djetetom – tjelesno, spolno, psihološko ili pak u pasivnom obliku kao zanemarivanje djeteta.

Tjelesno nasilje uključuje različite varijacije, od ubojstva pa do lakšeg i težeg tjelesnog kažnjavanja. Najveća incidencija kod ubojstva je iskazana kod dječaka, u dobi 15 do 17 godina, a što slijedi druga kategorija – novorođenčad, čija ubojstva su gotovo redovito povezana s obitelji¹². Studija je pokazala kako trend ubojstva djece od strane članova obitelji opada s godinama žrtve te da su ženska djeca u dvostrukom riziku od članova obitelji – fenomen “ubijanja novorođene ženske djece”, ali i sve veći broj ubojstava od strane njihovih intimnih partnera. Tjelesno kažnjavanje djeteta je jedan od najraširenijih oblika nasilja nad djetetom i ujedno tradicionalno prihvaćena praksa, a za koju najčešće ne postoji osviještenost o tome da ona predstavlja nasilje. Slijedom navedenog, u Studiji se ukazuje na aktivnosti Odbora za prava djeteta koji je zauzeo stajalište o nužnosti zakonske zabrane tjelesnog kažnjavanja djeteta i o potrebi afirmacije alternativnih oblika pozitivnog roditeljstva. Studija prikazuje brojne varijacije nasilja nad djetetom u obitelji koje je teško razotkriti jer su obavijene “kulturom šutnje” i strahom djeteta. Od ovog oblika nasilja su i do tri puta ugroženija ženska djeca.

Uočeno je i da je društveno prihvatljivije govoriti o opasnostima spolnog nasilja izvan kuće, nego u kući samoj. Posebice se upozorava na institut ranih brakova i opasnosti koje on nosi sa sobom, te se ukazuje na preporuke UN-ovih mehanizama – Odbora za prava djeteta i Odbora protiv nasilja nad ženama o potrebi podizanja granice najniže dozvoljene dobi za brak na 18 godina života. U ovu se kategoriju nasilja ubrajaju i tradicionalno štetne prakse kao što je, primjerice, spolno obrezivanje žena koje je u nekim zemljama Afrike još vrlo rašireno (prednjači Gvineja i s do 99% obrezanih žena). Studija također razmatra i povezanost djeteta žrtve spolnog nasilja kao aktivnog počinitelja takvog nasilja kasnije, kao i utjecaja ranog nasilja na pojavu kasnijeg promiskuiteta.

¹² S obzirom na to da u nerazvijenim zemljama nisu u dovoljnoj mjeri razvijeni sustavi za provedbu registriranja rođenja, često se takva ubojstva ni ne otkrivaju.

Psihološko nasilje obuhvaća različite nasilne aktivnosti nad djecom, kao što su vrijeđanje, psovanje, ali i izoliranje te plašenje, što može biti od velike štete za njihov daljnji razvoj te je karakteristično za sve zemlje svijeta.

Zanemarivanje djeteta je pasivni oblik nasilja koje može dovesti do ozbiljnih posljedica kao što su bolest i smrt djeteta i koje može rezultirati propustom oko zadovoljavanja djetetovih osnovnih potreba ili njegove zaštite od opasnosti. Razlike u standardu, koje su najčešće uzrokovane siromaštvom, otežavaju određivanje granica zanemarivanja kojemu su inače posebno izložena djeca s teškoćama u razvoju.

Posljedice svih ovih oblika nasilja su teške i dugotrajne za zdravlje djeteta i njegov razvoj – postoji uska povezanost s alkoholom, drogama, depresijama, rakom, te mentalnim bolestima, kao i sa štetnim stilovima života. Kod djece dolazi i do gubitka samopouzdanja i povjerenja u druge osobe.

Na čimbenike, koji pogoduju spolnom nasilju, utječu: spol djeteta, stupanj ranjivosti (djeca s teškoćama u razvoju, pripadnici manjina), obilježja obitelji (siromaštvo, nezaposlenost, socijalna isključenost, uporaba alkohola i droga, izloženost partnerskom nasilju) te društvena i kulturna klima (zakonski okvir, roditeljska autoritarnost, patrijarhalna shvaćanja). Uočeno je, međutim, kako ima malo podataka o drugoj strani ove slike, odnosno o tome što to pozitivno utječe na obitelji i na prevenciju nasilja?

Kao učinkovit odgovor na nasilje ističe se provedba zakonske zabrane, posebice tjelesnog kažnjavanja djeteta u obitelji¹³, te zbog velikog utjecaja tradicije, posebice kod obrezivanja djevojčica, i nužnost pokretanja posebnih kampanja za osvješćivanje.

Potrebna je široka provedba preventivnih strategija koje bi obuhvatile: ranu podršku materinstvu i roditeljstvu (kućne posjete, rana podrška obrazovanju djece, posebice onima u najugroženijim obiteljima), zatim potporu obiteljima s djecom s teškoćama u razvoju, kao i provedbu programa “za i s djecom” koji obuhvaća poduku djece za razvoj životnih vještina i za “prekid šutnje”, te nadalje uspostavu dječjih telefonskih linija.

Za učinkovitu intervenciju nužno je razviti sve mehanizme: od mehanizma za izvješćivanje, preko referalnog mehanizma, pa do istražnih i *follow up* mehanizama.

Javno informiranje o nasilju u obitelji je neophodno. Bez takvog djelovanja nemoguće je spriječiti zločin i mijenjati svijest, odnosno kulturne i društvene norme. Fenomeni kao što su obrezivanje djevojčica i rani brakovi zahtijevaju snažno zagovaranje u javnosti, jer su najčešće rezultat ukorijenjenih tradicija.

Preporuke se odnose na: poštivanje dostojanstva djeteta i njegovih razvojnih mogućnosti; procjenu utjecaja javnih politika na dijete i obitelj; razvoj društvene mreže (centri) za podršku obitelji; provedbu programa prevencije nasilja; zakonsku zabranu svih oblika nasilja; prilagodbu pravosudnog sustava potrebama djece i obitelji; podršku ranom razvoju djeteta; provedbu ravnopravnog roditeljstva u cilju podrške obiteljima za odgoj bez nasilja; zaštitu najosjetljivijih skupina djece i adresiranje rodnog pitanja; snaženje kapaciteta osoba koje se bave djecom; upis podataka o rođenju u matice; poticanje istraživanja na ovom području.

3.2.2. Nasilje u školama i obrazovnom sustavu. Škola je okruženje u kojem dijete boravi velik dio vremena, te je tim veća i odgovornost obrazovnog sustava za osiguranje sigurnog i ohrabrujućeg okruženja djeci u njihovoj pripremi za odgovoran život. Zahvaljujući medijskoj izloženosti najtežih incidenata kao što su, primjerice, ubojstva djece, u sjeni ostaju svakodnevni problemi s klimom nasilja, a koja proizvodi daljnje nasilje pa i njegovu društvenu prihvatljivost. Na taj je način vješto prikriivena činjenica i o tome da je razina nasilja u školi često razmjerna nasilju u društvu (dobar primjer su dječje bande kao paralela društvenim obrascima). Stereotipi vezani uz rodnu jednakost i diskriminaciju također školu čine manje pristupačnim mjestom upravo za najosjetljivije skupine djece koje su podobne za ovakvu vrstu viktimizacije.

U kontekstu povijesnih kretanja u određenom društvu škola nasljeđuje i njegove tradicionalne obrasce, primjerice autoritarni odnos prema djetetu i/ili pak prihvatljivost tjelesnog kažnjavanja

¹³ Činjenica je da je samo 20 zemlja ovu zabranu dosljedno provelo, dok se kod ostalih zemalja nacionalno zakonodavstvo ne može tumačiti na način da brani tjelesno kažnjavanje djece

djeteta, a što je danas, unatoč postojećoj globalizaciji na području standarda za zaštitu djeteta te tumačenja načela “*najboljeg interesa djeteta*”, još uvijek u sferi izazova za mnoge države.

Brojni oblici nasilja u društvu dio su školskog okruženja te se i dodatno profiliraju – stoga je tu tjelesno nasilje sa svim svojim “težim i lakšim oblicima”, kao i psihičko nasilje kojem se daje i manje prostora u istraživanju, a koje je, prema iskazima djece, osobito ponižavajuće. Kao što je već više puta ponovljeno u Studiji, različiti oblici nasilja također imaju svoje žrtve – djevojčice su u većem riziku od spolnog nasilja, a dječaci od tjelesnog kažnjavanja.

U zadnjih 40-ak godina pomnije je istražen fenomen *bullying*-a značajan, među ostalim, jer je više obrazac/model ponašanja, no izolirani incident. U Studiji se posebice ukazuje na čestu pojavu diskriminacije – ponižavanja po osnovi spolne orijentacije, bilo stvarne, bilo imputirane. Granice *bullying*-a danas pomiče i zloporaba interneta i mobilnih telefona.

Posljedice provedenog nasilja u školi na daljnji život djeteta su višestruke, te se očituju: na zdravlje (tjelesno i mentalno), na društvenu interakciju (pasivnost žrtava i strah u odnosu na izazove, ali i česte agresivne reakcije, posebice u obiteljskoj sredini), na proces obrazovanja (nedostatak motivacije, prekid školovanja).

Čimbenici, koji pridonose nasilju, su različite vrste rizika, primjerice – utjecaj obitelji jači je u ranom razdoblju djeteta, a utjecaj vršnjaka u kasnijem razdoblju. Kako nasilje u školi sve više postaje način ponašanja, ponegdje čak i prihvatljiv način ponašanja, a manje incident, ono u odsustvu primjerenog upozoravanja, osvješćivanja i prevencije prijeti da postane dio društvene norme.

Škole su kritične za formiranje dječjeg kapaciteta i otpornosti spram izazova odrastanja, dok svi oblici nasilja umanjuju takve sposobnosti. Stoga su škole i prava mjesta za podršku roditeljstvu i razvoju pozitivnih vještina, kao i za snaženje zaštitnih čimbenika.

Brojna istraživanja pokazala su kako je za zaštitu djece od nasilja također važan način na koji se prema djeci i prema toleranciji nasilja odnose školski djelatnici, te i to kakvi su njihovi stavovi prema rizičnim čimbenicima. Zbog ključne odgovornosti školskih djelatnika naspram unaprijeđenja uvjeta u školi potrebno je mijenjati društvenu svijesti o važnosti uloge učitelja te sustavno provoditi njihovu edukaciju. Djeci nadalje treba priznati puno pravo na sudjelovanje u razvoju školskih programa na ovom području. Također se preporučuje državama razvoj integrativnih i nediskriminacijskih politika, posebice prema najranjivijim skupinama djece. Pristup treba biti utemeljen na *child-friendly* metodi (metoda naklonjenosti djetetu, op. ur.) koja obuhvaća djelovanje na načelima uključivanja, znanstvene utemeljenosti i rodne osjetljivosti, te podrške obitelji.

Studija preporučuje konstruktivnost u obrazovnom procesu, te se zalaže za prihvaćanje pro-aktivnih načina odgoja koji su prvenstveno usmjereni na prevenciju, te utemeljeni na istraživanjima i provedeni kroz pravni okvir, kao i dodatno osnaženi strateškim i provedbenim dokumentima. Smatra se da je na taj način moguća uspostava čvrste, ali pravične discipline koja može ispraviti neprihvatljivo ponašanje djeteta bez pribjegavanja prijetnji nasiljem ili upotrebi nasilja.

Posebno se upućuje na jedno važno pitanje vezano uz tradicionalni pristup u školama. Škole su *kurikularno* i tradicionalno usredotočene na “što”, a ne na “kako” – dok brze promjene u društvu, suprotnom tomu, traže poduku o prikladnom ponašanju, posebice pri zaštiti od različitih oblika nasilja. Stoga se u Studiji i govori o *life-skills* obrazovanju (obrazovanje utemeljeno na životnim vještinama, op. ur.) koje mora uključivati načela rodne jednakosti, ljudskih prava i nenasilja. Takvo obrazovanje daljnji je doprinos kulturi šire zajednice.

Preporuke se odnose na: osiguravanje obrazovanja jednako dostupnog dječacima i djevojčicama; zabranu nasilja u školama; zaštitu od nasilja u školi nad djecom s teškoćama u razvoju; adresiranje problema ravnopravnosti spolova i njegove povezanosti s nasiljem; pridavanje posebne pozornosti u školi djeci s teškoćama u razvoju; osiguranje sigurnih i zdravih prostora za higijenu u školi; donošenje protokola postupanja u skladu s načelima o pravima djeteta; upotrebu nenasilnih metoda učenja i odgoja; slušanje djece i poticanje na njihovo sudjelovanje u školi; osiguranje školskog kurikuluma slobodnog od nasilja i usklađenog s rodnom ravnopravnošću; promociju obrazovanja o ljudskim pravima; povezivanje škole

i zajednice u cilju suzbijanja nasilja; unaprjeđenje baza podataka o počiniteljima nasilja nad djevojčicama i dječacima; te provedbu istraživanja o nasilju u školama.

3.2.3. Nasilje u sustavu skrbi te pravosuđa za maloljetnike, a s obzirom na veliki broj djece u institucijama za skrb o djeci (8 milijuna) i institucijama pravosudnog sustava (1 milijun) ima sve veću težinu. Unatoč namjeri njihovog osnivanja u smislu provedbe skrbi, rizik od nasilja je povećan i do 6 puta u odnosu na udomiteljske obitelji. Razlozi prihvaćanja djece u institucijama pravosudnog sustava često puta nisu dovoljno utemeljeni, jer se zasnivaju na manjim prekršajima, bjegovima, skitnji, beskućništvu i siromaštvu, pa i pripadnosti migrantima ili tražiteljima azila.

Djeca u institucijama¹⁴ često su izložena viktimizaciji – diskriminaciji i lošem postupanju nedovoljno obučenoj osoblja i vršnjačkom nasilju. Tome pridonosi izostanak međusobnog odvajanja djece po godinama, spolu i drugim značajkama, a posebna patnja prati djecu s teškoćama u razvoju. Postoji ozbiljan nedostatak zakonskog okvira na području zabrane nasilja, kao i nadzora nad uvjetima i radom u institucijama. Na strani profesionalnog osoblja potrebno je isključiti one s kriminalnom prošlošću, ali i bolje vrednovati profesiju. Nužno je oslabiti klimu nekažnjavanja i pozvati na odgovornost, te na taj način zaustaviti kontinuitet nasilja.

Početak 20. stoljeća razvija se svijest o tome kako institucije nisu mjesta primjerena odgoju djece jer ne mogu zamijeniti čitav sklop psiho-fizičkog razvoja djeteta koje dijete ima u dodiru s najbližima. Stoga je potrebno učiniti sve prema načelu *“najboljeg interesa djeteta”* kako bi se dijete podiglo u krilu obitelji te školovalo i djelovalo u zajednici. Ipak, samo je nekoliko zemalja provelo za mnoge bolni i nedostižni, posebice u kontekstu siromaštva, proces deinstitutionalizacije, a za koji često i razvijene zemlje (primjerice, Japan s 30.000 smještene djece) nisu pokazale dovoljno interesa.

Djeca su smještena u institucije iz različitih razloga – teškoće u razvoju, raspad obitelji, obiteljsko nasilje, zanemarivanje, siromaštvo itd., a najrjeđe jer su siročad. Zbog izostanka alternativnih oblika skrbi u odnosu na institucije dolazi i do pojave zlouporabe institucija. Tako su u zapadnoeuropskim zemljama u institucijama djeca smještena pretežito zbog zlostavljanja i zanemarivanja u obitelji (69%), no za razliku od istočnoeuropskih zemalja, gdje je svako 20. dijete mlađe od 3 godine, male djece u institucijama tamo nema.

Uz opasnost od osoblja, djeci prijete i opasnosti od tretmana koji se provode pod krinkom liječenja – primjerice, u Turskoj je zabilježena uporaba elektrošokova nad djecom mlađom od 9 godina bez anestezije, dok se u jednoj drugoj zemlji provodi odstranjivanje maternice djevojčicama pod izlikom sprječavanja trudnoće. Dodatno, zabrinjava nedostatak podataka o djeci s teškoćama u razvoju koja su dodatno rizična.

Posljedice se očituju na svim razinama. Uočeno je da je duljina boravka u instituciji neposredno povezana s kasnijom društvenom isključenosti djeteta i njegovim ponižavajućim uvjetima života, dok su na osobnoj razini prisutna samozapuštanja, samoozljeđivanje i agresija, a na društvenoj uključenost u nezakonite radnje, prostituciju i sukobe sa zakonom.

Djeca u institucijama pravosuđa ili djeca koju je policija zadržala (zatvor, zatvor za maloljetnike, kao i druga mjesta za zadržavanje djece u sukobu sa zakonom) posebna su društvena skupina čiji tretman, u kontekstu njihove stigmatizacije “kao anti-društvenih osoba ili mladih kriminalca”, nosi pojačano tjelesno i psihičko kažnjavanje. Zatočenje se pojavljuje kao oblik društvene stigmatizacije i odgovora na djecu u sukobu sa zakonom, koja često nisu ni počinitelji kaznenih i prekršajnih djela, već su društveno odbačena zbog skitnje i beskućništva. Za svijest o ovoj društvenoj klimi nema značajnog zanimanja medija, a mnoga djeca su sudski osuđena na boravak u ustanovama za preodgoj i zatvore, iako *Konvencija* traži alternative – kao što su nadzor, kušnja, i udomiteljstvo.

Institutionalizacija djece u sukobu sa zakonom, sukladno stremljenju *Konvencije*, trebala bi biti zadnja vrsta izbora i to sa što kraćim trajanjem. Postoji vrlo visoki rizik od nasilja – djeca su često podvrgnuta tjelesnom kažnjavanju kao metodi izvršavanja kazne (80 zemalja u kaznenim

¹⁴ Odnosi se na: ustanove dječje skrbi, skloništa za djecu, zajednice s grupama djece smještene u kućama, psihijatrijske ustanove za djecu, udomiteljske obitelji itd.

ustanovama dozvoljava tjelesno kažnjavanje kao disciplinsku mjeru prema djeci) te su prilikom policijskog uhićenja, ispitivanja i za vrijeme zatočenja izložena brutalnosti policije koja silu ponekad rabi rutinski. Prisutno je i nasilje od strane odraslih zatvorenika (izostanak smještaja zatvorenika po dobu, spolu, težini kazne), kao i od strane vršnjaka, posebice u slučajevima manjka nadzora. U 8 zemalja još je prisutno izvršenje smrtne kazne nad djetetom, a 15 zemalja ima doživotne kazne za djete.

Posebno osjetljive skupine djece, kao što su izbjeglice, tražitelji azila i migranti, trebaju i primjerenu skrb – primjerice, samo je 1/3 europskih država regulirala zaštitu maloljetnika bez pratnje i mogućnost njihovog smještaja u posebne prihvatne centre, iako veliki dio nije dobro opremljen, te nema obrazovano osoblje. Smještaj djece u centre zatočenja bez slobode kretanja i organiziranog skrbništva smatra se posebice grubim kršenjem prava.

Odgovori leže prvo u prevenciji uzroka smještaja djece u institucije, a sekundarno i u odgovoru na nasilje u institucijama. Nužna je zabrana tjelesnog kažnjavanja djeteta, zatim njegova dekriminalizacija u slučaju prošnje i skitnje te jamčenje statusa žrtve djeci koja su spolno iskorištena ili su plijen trgovaca ljudima. Potreban je učinkovit nadzor nad osobljem, kao i djetetu dostupan žalbeni mehanizam te edukacija profesionalca i promjena svijesti.

Nužno je razviti alternative za djecu bez primjerene roditeljske skrbi – s razlikovanjem i definiranjem različitih vrsta pristupa, ovisno o kategoriji djece u potrebi (teškoće u razvoju, djeca siročad itd.), a u cilju kvalitetnog zadovoljavanja njihovih potreba.

Potrebno je razviti i alternative mjestima zatočenja djece, odnosno za djecu u sukobu sa zakonom, sa stalnom sviješću o tome da takav institut treba biti doista posljednje sredstvo i da se treba koristiti u najmanjoj i najkraćoj mogućoj mjeri te na individualizirani način. U tom smislu treba razvijati mehanizme u zajednici, posebice za prevenciju i za smanjenje rizika ulaska djece u kriminal.

Potrebno je osigurati zaštitu od svih oblika nasilja u institucijama, zbog opasnosti od neprovjerenog izbora osoblja i/ili njihove loše obučenosti. Prostorije također ne smiju biti prenapučene i trebaju zadovoljavati higijenske i sanitetske uvjete, a djeca trebaju biti odvojena od odraslih osoba, ali i međusobno, generacijski. Nužno je osigurati djeci uvjete za pristup školi i drugim obrazovnim programima, kao i pravo na rekreaciju. Nužno je također omogućiti sankcioniranje počinitelja nasilja nad djecom.

Vežano uz deinstitucionalizaciju, nužno je neprekidno procjenjivati potrebu ostanka djeteta u instituciji – u slučaju dugotrajnijeg boravka djeci je potrebno osigurati podršku pri izlazu i tako spriječiti novi društveni rizik kojemu se izlažu (stigmatizacija, beskućništvo, nesnalaženje). Posebice je nužno promijeniti svijest javnosti glede stereotipa koji se vežu uz djecu ulice, djecu s teškoćama u razvoju, djecu inficiranu HIV/AIDS-om itd.

Mnogi odgovori će u konačnici ovisiti o kapacitetima socijalne skrbi, a poznato je da je raširen nedostatak stručnjaka na ovom području, te su programi u zajednici dobrodošli.

Preporuke se odnose na: zabranu svih oblika nasilja u navedenim sustavima; traženje alternative institucionalizaciji; osiguranje kvalitetnog i obučenog osoblja, kao i educiranosti o pravima djeteta; osjetljivost sustava na potrebe djeteta; preispitivanje potrebe smještaja djeteta u instituciju; osiguranje učinkovitih žalbenih mehanizama i pristupa djece ovim mehanizmima; provedbu učinkovitog kažnjavanja počinitelja; osiguranje učinkovitog nadzora nad radom institucija; vođenje baza podataka; podršku roditeljima u podizanju djece; osiguranje da alternativne skrbi nad djecom pokrivaju njihove potrebe; smanjivanje pritvora za djete; provedbu zakonske reforme u sustavu pravosuđa za maloljetnike u skladu s najvišim standardima.

3.2.4. Nasilje u radnom okruženju. Narav ovog okruženja vrlo je nezahvalna za suzbijanje nasilja nad djecom te ono često ostaje nevidljivo i društveno ignorirano. Unatoč postojećim okvirima za zaštitu djeteta, broj djece koja rade u svijetu prelazi 200 milijuna i gorući je problem svjetske zajednice. Neposredni odgovor na problem nasilja na ovom području bio bi – izmještanje djece iz radnog okruženja! Međutim, nužno je osigurati odgovore na prateće pojave u gospodarstvu i kulturi, a koje pogoduju zapošljavanju djece, kao i prekinuti kažnjavanje ili pak kriminalizaciju djece zbog rada.

Podloga fenomena povijesno je uvjetovana – djeca i danas rade na kućnim gospodarstvima, često i u teškim uvjetima (poljski i stočni radovi itd.). U Europi ova tema postaje dijelom javne rasprave u 19. stoljeću kada se počinje negativno odražavati na školovanje. Današnje kampanje informiraju javnost i o drugim negativnim aspektima dječjeg rada kao što su uloga spola, siromaštvo, spolno nasilje, i najnovije – utjecaji gospodarskih kriza. Aktivnostima na ukidanju dječjeg rada pridonosi *Konvencija* svojom temeljnom orijentacijom vezanom uz zaštitu prava djeteta.

Narav i širina problema obuhvaća različite vrste nasilja: tjelesno, psihološko (uključuje niz oblika od vrijeđanja, preko *bullying-a* i *mobbing-a* do različitih oblika diskriminacije i marginalizacije) te spolno nasilje. Smatra se da je nasilje nad djecom na radnom mjestu često rezultat brutalne društvene klime koja u tom okruženju vlada.

Brojni su načini zloporabe. Djeca radnici u domaćinstvima se regrutiraju i putem trgovanja djecom te su, zbog zatvorenosti domaćinstava i vršnjačke izolacije, u velikom riziku od tjelesnog nasilja, različitih formi psihološkog vrijeđanja, kao i spolnog nasilja, uključujući i silovanja koja posebice izazivaju stigmom onemogućavajući osramoćenom djetetu povratak kući. U seksualnu se industriju godišnje uključuje milijun nove djece, a na prisilnom i nedobrovoljnom radu ima ukupno 6 milijuna djece, dok još postoje i djeca u dužničkom ropstvu (15 milijuna u Indiji), kao i u tradicionalnim oblicima ropstva (Niger i Mauritanija) gdje su djeca na čije se obitelji ropstvo proteže pod vlašću gazde. Brojna djeca su uključena u džeparenje, prošnju, prostituciju ili trgovanje drogama opasnim za zdravlje.

Čimbenici koji pridonose nasilju uključuju: ranjivost djece (po godinama, spolu, teškoćama u razvoju), usku povezanost s poslodavcem (posebno opasna u seksualnoj industriji), kao i značajke radnog okruženja (rudnici, minska polja, ilegalna seksualna industrija). Usto su tu i izostanak pravnog reguliranja i sigurnosnih standarda za rad, te dodatni rizik izloženosti djece u okruženju – prepadima, pljačkama, opasnostima s ulice, prometu.

Odgovor na nasilje ovisi o različitoj naravi iskorištavanja. Najgore oblike dječjeg rada potrebno je ukinuti, a djeci ponuditi cjelovitu rehabilitaciju. Za djecu koja rade ilegalno moraju se osigurati skloništa, neformalne edukacije za razvoj životnih vještina, vršnjačka pomoć, šport i rekreacija, a za djecu koja rade legalno (iznad najniže propisane dobi ili lagane poslove) nužno je smanjiti potencijalne rizike od poslodavca i zaposlenika.

Nužno je iznaći kvalitetne interventne mjere koje će postepeno djelovati na ekonomske razloge kao uzroke zapošljavanja djeteta. Zakonski je nužno regulirati uvjete rada i rada inspeksijskih službi te omogućiti kažnjavanje poslodavaca. Također je potrebno raditi s obiteljima na prevenciji siromaštva i besplatnom školovanju te osigurati pristup socijalnim uslugama. Sa svim navedenim morali bi biti upoznati poslodavci, roditelji, vođe u zajednici i predstavnici vlasti koji dijele odgovornost za ovaj fenomen. Također se moraju široko zagovarati prava djeteta na nenasilan odgoj i kvalitetno obrazovanje.

Međunarodno pravo na ovom području ima primjerene standarde, te je glavna teškoća u usklađivanju običajnog prava i tradicionalnih oblika s međunarodnim pravom. Veći problemi uočavaju se kod kažnjavanja odgovornih, upisa u matice rođenih te malog zanimanja medija – često se izvješćuje samo o ekscesima, dok se o korijenima problema, ozbiljnosti problema i načinu života djece radnika ne izvješćuje (traži se pojačano djelovanje civilnog društva).

Opće obrazovanje i životne vještine sastavni su dio napora vlada – posebice u svjetlu osiguravanja obvezujućeg osnovnog obrazovanja¹⁵. Potrebno je kreirati programe koji će djeci omogućiti povratak školi kao alternativni radu (većina djece svjesna je važnosti obrazovanja). Za djecu koja rade ili su prestala, predlaže se organizirati učenje životnih vještina koje se odnose na ravnopravnost spolova, nenasilno rješavanje sporova itd. Uz pravo da sudjeluju u rješavanju problema, djeci radnicima treba pomoć u samoorganiziranju i stvaranju dječjih zagovaračkih udruga, čime se snaže njihove sposobnosti i samopouzdanje kao ključ daljnjeg napretka na ovom području.

Zagovaranje ide u dva smjera – prema donositeljima odluka i prema javnosti, dok i sama djeca kroz kreativna izražavanja (kazalište, glazba) mogu biti čimbenici uspjeha.

¹⁵ Valja napomenuti da se u određenim uvjetima rad i školovanje ne moraju isključiti – npr. povremeni rad djece za vrijeme srednjoškolskog obrazovanja za osiguranje troškova školovanja itd.

Intervencije moraju biti ciljane i dobro vođene, te uključuju: kontakt s djecom (mjesto okupljanja izvan rada, igrališta, parkovi, ali i posebne telefonske linije itd.), provedbu rizičnih operacija – izvlačenje djeteta s radnog mjesta i rehabilitaciju koja uključuje povratak u obitelj, ali ne i kada to nije “najbolji interes djeteta” (stigma, mogućnost trgovanja djecom) i pri tome treba uzeti u obzir djetetovu želju. U cilju što primjerenih intervencija nužno je razvijati baze podataka i provoditi istraživanja.

Iako su *Konvencija o pravima djeteta* i ILO Konvencija br. 182. o najgorim oblicima rada otvorile nove mogućnosti za suzbijanje nasilja nad djecom u radnom okruženju, nedostaje dječjih svjedočenja o radnom iskorištavanju, te više usredotočenosti na nasilne i rizične ilegalne oblike rada, kao i na suradnju s udrugama poslodavaca i sindikatima.

Preporuke se odnose na: zabranu kažnjavanja djece radnika (legalnih ili ilegalnih); ratifikaciju relevantnih međunarodnih instrumenata; razvoj nacionalnih planova; promicanje “nulte tolerancije” na nasilje nad djecom radnicima; uspostavu mehanizama kojim djeca radnici prijavljuju nasilje; osiguravanje djeci radnicima i onima koji napuštaju posao prava na obrazovanje, zdravlje i socijalne usluge; uvažavanje njihovog mišljenja u politikama na ovom području; razvoj kapaciteta osoblja u kontaktu s djecom radnicima; kažnjavanje počinitelja nasilja nad djecom radnicima; osiguravanje *child-friendly* načela u sudskim postupcima; jačanje javne svijesti o posljedicama dječjeg rada; provedbu društvene potpore, posebice putem medija protiv radnog i seksualnog iskorištavanja djece; uspostavu baze podataka o nasilju nad djecom radnicima; te nadzor nad provedbom intervencija.

3.2.5. Nasilje u zajednici. Nema zajednica¹⁶ bez nasilja, a njegovi su “društveni okidači”, ovisno o pretežitoj klimi okruženja, različiti. Tako se u navedeno ubrajaju dostupnost oružja i siromaštvo u urbanim područjima itd. Život u zajednici neprestano je podložan promjenama pa se političke i gospodarske nestabilnosti, epidemije HIV/AIDS-a, pokreti masa, ali i negativne društvene prakse, u koje ubrajamo alkohol, drogu, pornografiju i prostituciju, u velikoj mjeri odražavaju i na djecu. S druge strane, zajednica je neprocjenjivi resurs za potporu i solidarnost ugroženih, posebice kada počiva na *child-friendly* orijentaciji i na razvoju različitih usluga i pozitivnih vrednota, tako da slabljenje kohezije u zajednici povećava rizik od nasilja za djecu.

U zajednici s ukorijenjenim nasiljem kontekst je vrlo raznolik – dječaci u nasilnim i siromašnim zajednicama čeliče svoju muškost, djeca iskušavaju nasilje u partnerskim vezama ili u vršnjačkim, religioznim i športskim zajednicama itd. Raspon prepoznatih oblika nasilja nad djecom proteže se od tjelesnog, preko spolnog pa sve do specifičnih oblika nasilja koji uključuju različite društvene obrasce ponašanja.

Tjelesno nasilje (najčešće dob oko 15 godina) uključuje ubojstva (75 % dječaci, od čega 95% u slabo i srednje razvijenim zemljama) te ostale povrede (od malih do ozbiljnih), kao i nasilje u intimnim vezama djece (u porastu i često praćeno emotivnim zlostavljanjima).

Spolno nasilje često je prisutno u prvom spolnom iskustvu (djevojčice su izloženije), a učestalost raste s nižom dobi djeteta, dok su počinitelji iz poznate ili vanjske okoline.

Specifični oblici nasilja uključuju različite društvene obrasce ponašanja: nasilje počinjeno prema djeci ulice (skupina najčešće zastupljena preko dječaka koji su u riziku od ubojstva i spolnog nasilja), nasilje prema siročadi (15 milijuna siročadi iz razloga HIV/AIDS-a pati od stigme i diskriminacije), nasilje nad djecom počinjeno od policije (situacija pogoršana jer se ne provode istrage i radi kulture mišljenja o djeci ulice kao mladim kriminalcima), nasilje nad djecom pripadnicima seksualnih manjina, ali i izbjeglom i prognanom djecom (izbjeglički centri, s naglaskom na spolno nasilje).

Čimbenici koji pridonose nasilju su brojni: individualni i obiteljski (primjerice, hiperaktivnost djeteta u kombinaciji s obiteljskim lošim nadzorom), situacijski (posjedovanje oružja, zloraba alkohola), fizičko okruženje (gustoća stanovanja, getoizacija siromašnih, manjak elektrifikacije u naseljima, prisilna iseljenja, postojanja bandi itd.) i društveni (urbanizacija, siromaštvo, društvena isključenost itd.).

¹⁶ Za potrebe Studije koristi se pojam prostora koji nije samo okruže doma, škole, institucije i radnog mjesta, već obuhvaća društvene kategorije na kojima počivaju odnosi u zajednici.

Na individualnoj i obiteljskoj razini se ukazuje na kauzalnu povezanost ranog razvoja djeteta s kasnijim doticajem s nasiljem. U cilju smanjenja navedenog rizika, intervencije se trebaju usmjeriti na pomoć obitelji i na razvoj stilova roditeljskih vještina te unaprjeđenje obiteljskih odnosa.

Na razini zajednice brojni su načini intervencije. Školski sustav u formi cjelovitog odgojno obrazovnog procesa značajan je čimbenik u prevenciji nasilja i to kroz: redovito školovanje (stjecanje znanja i zvanja), zatim neformalno obrazovanje (mentorski programi za djecu u riziku od napuštanja škole, programi za djecu ulice, športske aktivnosti itd.), kao i programe za stjecanje životnih vještina (izbjegavanje neželjenih spolnih kontakata, pregovaračke vještine, mirno rješavanje sporova). Nužno je na razini zajednice pokretati javne kampanje u cilju promjene svijesti, posebice u odnosu na najranjivije skupine (djeca ulice, migranti itd.). Pri tome je nužno senzibilizirati policiju za djelovanje, ali i unaprijediti status policajaca. Učinkovitom provedbom zakonskog okvira potrebno je prevladati kulturu nekažnjavanja za nasilje nad djecom, osigurati jednak pristup pravdi za sve, te pružiti pravnu pomoć djeci i obiteljima u potrebi. Nužno je djelovati i na društvene čimbenike te učiniti okoliš prijateljskim i sigurnim za djecu – u urbanim sredinama provesti elektrifikaciju ulica, u izbjegličkim kampovima osigurati pristup vodi te dugoročno unaprijediti uvjete stanovanja i infrastrukture. Za djecu žrtve nasilja potrebno je ubrzati djelovanja u žurnim situacijama te osigurati psihološku i medicinsku rehabilitaciju, kao i usluge savjetovanja. Usluge moraju biti dostupne djeci, prijateljske te diskretne u očuvanju njihove privatnosti, a ovakav pristup traži obuku profesionalaca i njihovih timova te pokretanje *help* linija (linije za pomoć, op. ur.) za prijavu nasilja nad djetetom.

Na društvenoj razini, suzbijanje nasilja među mladima zahtjeva kombinirani pristup: strategije na makro razini (iskorjenjivanje siromaštva), sektorske politike (unaprjeđenje društvene osjetljivosti), politike na razini lokalnih zajednica, politike za provedbu decentralizacije, poboljšanje zdravstvene i obrazovne infrastrukture, kao i posebne inicijative za unaprjeđenje prava žena i djeteta. Dokazano je da kod mladih postoji odnos između razine ekonomske nejednakosti i povećanog broja ubojstava, stoga politike koje smanjuju ekonomsku nejednakost postaju važne u prevenciji nasilja.

Nužne su mjere kojima se mladima otežava pristup alkoholu, uspostavljaju alternativni programi za mijenjanje navika, reducira pristup oružju te provode edukacijske kampanje o mogućim opasnostima koje kriju nove tehnologije, posebice internet.

Sudjelovanje djece na svim razinama je ključno, a posebice u lokalnim zajednicama. Nužna je i uspostava kvalitetnih sustava za prikupljanje podataka (spol i godine žrtve) u cilju pronalaženja učinkovitih odgovora na nasilje.

Preporuke se odnose na: edukaciju obitelji o nenasilnim načinima odgoja, što utječe na svijest u zajednici; potporu programima namijenjenim "rizičnoj" djeci te programima mentorstva za zajedničku edukaciju djece i odraslih; promociju športa u sigurnom i poticajnom okruženju; onemogućavanje pristupa djece alkoholu i oružju; bolju rasvjetu javnih mjesta; obuku policije o dječjim pravima i osjetljivim skupinama djece, te nadzor nad njihovim radom zbog moguće zlouporabe; snaženje napora u prevenciji i suzbijanju trgovine djecom; unaprjeđenje žurnih medicinskih intervencija u slučaju nasilja; unaprjeđenje sustava skrbi za žrtve nasilja; unaprjeđenje mehanizma za izvješćivanje o nasilju nad djecom; kreiranje programa primjerenih konkretnoj lokalnoj zajednici; provedbu sustavnih kampanja za nenasilje i rodnu ravnopravnost; zaštitu djece od električnih sadržaja s nasiljem i pornografijom; urednu provedbu matica; te provedbu istraživanja.

Romana Kuzmanić-Oluić, dipl. iur.
 Ministarstvo vanjski poslova i europskih integracija

Međunarodne smjernice za spolni odgoj: znanstveno utemeljeni pristup učinkovitim obrazovanju o seksualnosti, vezama i HIV-u/SPI-u, UNESCO

Međunarodne smjernice za spolni odgoj: znanstveno utemeljeni pristup učinkovitim obrazovanju o seksualnosti, vezama i HIV-u/SPI-u, UNESCO

UNESCO, Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, svojim djelovanjem nastoji pridonijeti izgradnji mira, održivom razvoju, borbi protiv siromaštva i interkulturalnom dijalogu. Uz opće ciljeve usmjerene na promicanje međukulturne suradnje, organizacija kao globalni prioritet ističe promicanje ravnopravnosti među spolovima. Objavljivanje *“International Guidelines on Sexuality Education: An evidence informed approach to effective sex, relationships and HIV/STI education”*¹, u lipnju 2009. godine, može se promatrati kao doprinos tome cilju. Radi se o dokumentu koji je utemeljen na četiri osnovne pretpostavke: seksualnosti kao fundamentalnom aspektu ljudskog života; nemogućnosti razumijevanja seksualnosti bez rodne perspektive; shvaćanju različitosti kao osnovne značajke ljudske seksualnosti; te svijesti o međukulturnim razlikama koje utječu na seksualno ponašanje ljudi, uz napomenu da društvena procjena (ne)prihvatljivosti određenih seksualnih praksi ne isključuje njihovo postojanje kao ni potrebu da budu dio kurikuluma seksualnog obrazovanja. Potreba za seksualnim obrazovanjem u Smjernicama je interpretirana u skladu s Deklaracijom o seksualnim pravima, prihvaćenom na 14. Svjetskom seksološkom kongresu, održanom 26. kolovoza 1999. u Hong Kongu. U njoj je seksualnost definirana kao integralni dio osobnosti svakog ljudskog bića, čiji razvoj ovisi o zadovoljenju osnovnih ljudskih potreba kao što su želja za kontaktom, intimnošću, emocionalnim izražavanjem, užitkom, nježnošću i ljubavlju. Osim Deklaracije o seksualnim pravima, niz međunarodno priznatih dokumenata osigurava mladima pravo na zdravlje, život, obrazovanje i nediskriminaciju. Pravo na sveobuhvatno obrazovanje o seksualnosti spada u seksualna, univerzalna ljudska prava, utemeljena na slobodi, dostojanstvu i jednakosti svih ljudskih bića.

U uvodnome dijelu publikacije autori ističu kako im je namjera bila prirediti sustavan, znanstveno utemeljen i kulturno osjetljiv prilog raspravi o spolnom odgoju koja se intenzivno vodi u globalnoj obrazovnoj areni posljednjih nekoliko desetljeća. Prvi, od tri dijela koji čine dokument, oblikovan je kao svojevrsni pledoaje za seksualno obrazovanje u kojemu su izložene značajke i pozitivne implikacije učinkovitih programa spolnog odgoja iz cijeloga svijeta. Nakon jasno artikulirane potrebe za spolnim odgojem, u drugome dijelu slijedi pregled ključnih koncepata i tema, popraćenih ishodima učenja za svaku od pojedinih obrazovnih razina. Posljednji dio publikacije, osim rječnika važnih pojmova, donosi pregled relevantnih dokumenata, materijala na temelju kojih je oblikovan uvodni dio Smjernica te niz informacija, kontakata i web stranica koje mogu biti korisne u oblikovanju i doradi nacionalnih kurikuluma spolnog odgoja.

U cjelini, dokument je zamišljen kao svojevrsan alat za podizanje kvalitete spolnog odgoja na globalnoj razini. Programi analizirani u pripremi Smjernica imaju ishodište u pravu na obrazovanje, kulturno su osjetljivi, osviješteni za seksualnu i rodnu različitost, sveobuhvatni, znanstveno utemeljeni, primjereni za dob i utemeljeni na iskustvu. Takvim je pristupom iskazana namjera autora da se dokumentom obuhvati što veći broj različitih životnih realiteta mladih, uz napomenu da određene prilagodbe dokumenta na nacionalnim/regionalnim razinama, mogu

¹ u daljnjem tekstu: Smjernice

pridonijeti njegovu prihvaćanju, uspješnoj primjeni i podizanju svijesti o značaju spolnog odgoja.

Prvi dio Smjernica oblikovan je na temelju istraživanja o utjecaju spolnog odgoja na seksualno ponašanje. U tu je svrhu analizirano 87 različitih programa spolnog odgoja iz cijeloga svijeta. Nezavisnom evaluacijom identificirane su zajedničke značajke programa koje su se pokazale učinkovitim u modifikaciji seksualno rizičnog ponašanja. Značajan doprinos predstavljenih rezultata očituje se u demistifikaciji uobičajenih predrasuda vezanih uz programe spolnog odgoja, koje često predstavljaju izvor negativnih stavova roditelja i učitelja spram njihove provedbe. Istraživanje je pokazalo kako učinkoviti programi spolnog odgoja ne povećavaju, kako se često pogrešno pretpostavlja, vjerojatnost od stupanja u seksualne odnose. Pozitivne implikacije sveobuhvatnih programa očituju se u povećanoj razini znanja, formiranju pozitivnih stavova i vrijednosti, razvijanju interpersonalnih vještina i kvalitetnije komunikacije djece i mladih s vršnjacima i roditeljima. Nadalje, sustavnim spolnim odgojem moguće je utjecati na odgađanje seksualnih odnosa, smanjenje broja seksualnih odnosa bez zaštite, smanjenje broja seksualnih partnera te povećanje korištenja sredstava zaštite od trudnoće i spolno prenosivih bolesti.

U uvodnome je dijelu dokumenta posebno istaknuta uloga škole u pripremi mladih ljudi za preuzimanje različitih uloga u svijetu odraslih. Proces odrastanja podrazumijeva pripremu za donošenje odgovornih odluka u socijalnim i seksualnim odnosima. Kako bi mladi na to bili spremni, potrebne su im informacije, znanja i vještine. Školsko okružje, u kojemu većina osoba između trinaest i petnaest godina provodi najveći dio svoga vremena, idealan je kontekst za njihov sustavan, odgovoran i primjeren razvoj. To je pak osobito važno za djecu čije primarno socijalno okružje nije poticajno. Nadalje, u mnogim zemljama škole imaju socijalno kohezivnu ulogu, a budući ih se percipira kao ustanove od povjerenja, one povezuju djecu, roditelje, obitelji i zajednice s ostalim društvenim sustavima (npr. zdravstvenim).

Otvoreni razgovor o seksualnosti s djecom za mnoge roditelje još uvijek predstavlja problem, bilo zbog neznanja ili neugode koju pritom osjećaju. Sustavnim spolnim odgojem, kojega provode za tu zadaću pripremljeni stručnjaci, moguće je utjecati na opću percepciju seksualnosti, podići razinu obrazovanja djece i roditelja te unaprijediti kvalitetu njihove komunikacije o osjetljivim temama. U tu je svrhu važno voditi računa o obrazovanju učitelja i stručnih suradnika koji su zaduženi za provedbu programa spolnog odgoja. Ukoliko se ne osjećaju dovoljno pripremljenima, kod učitelja se javlja osjećaj neugode zbog kojega površno prelaze preko sadržaja, izbjegavaju ili preskaču osjetljive teme i nisu spremni za otvoreni razgovor s učenicima, umanjujući na taj način učinkovitost programa.

Struktura, sadržaj i način provedbe spolnog odgoja ovise o obrazovnoj politici i uvelike se razlikuju. U nekim je zemljama spolni odgoj kao obvezatni predmet već desetljećima dio kurikuluma; u nekim se sadržaji spolnog odgoja obrađuju kao kroskurikularne teme, na satovima biologije, odnosno u više različitih predmeta; u nekim su za provedbu programa spolnog odgoja zaduženi vanjski suradnici osposobljeni za njihovu pripremu i realizaciju.

Vodeći računa o nacionalnim/regionalnim razlikama, autori su u drugome dijelu Smjernica oblikovali "osnovni minimalni paket" tema i ciljeva obrazovanja za sveobuhvatni program spolnoga odgoja čiji su ciljevi: pružiti djeci i mladima točne informacije o temama koje ih zanimaju i imaju pravo o njima biti informirani; pružiti djeci i mladima priliku za istraživanje vrijednosti, stavova i normi koje se odnose na seksualne i partnerske odnose; omogućiti im stjecanje potrebnih vještina te ih poticati na preuzimanje odgovornosti za vlastito ponašanje i poštivanje prava drugih osoba. Osnovna struktura drugoga dijela dokumenta obuhvaća šest ključnih područja: međuljudske odnose; vrijednosti, stavove i vještine; kulturu, društvo i zakone; ljudski razvoj; seksualno ponašanje te seksualno i reproduktivno zdravlje. Svako od tih područja zatim je razrađeno u manje tematske cjeline. Cjelina o međuljudskim odnosima obuhvaća teme o obitelji, prijateljstvu, ljubavi i romantičnim vezama, toleranciji i poštivanju, dugoročnom obvezivanju, braku i roditeljstvu. U cjelini pod naslovom "Vrijednosti, stavovi i vještine" obrađuje se povezanost između vrijednosti, stavova i seksualnosti; utjecaj društvenih normi i vršnjaka na seksualno ponašanje; donošenje odluka; komunikacijske, pregovaračke i vještine odbijanja te pronalaženje pomoći i podrške. Treća cjelina obuhvaća teme o seksualnosti, kulturi i pravu; seksualnosti i medijima; društvenoj konstrukciji roda; rodno uvjetovanom nasilju, seksualnom

zlostavljanju i štetnosti pojedinih tradicionalnih praksi. Četvrtu cjelinu, posvećenu ljudskom razvoju, sačinjavaju teme o seksualnoj i reproduktivnoj anatomiji i psihologiji; reprodukciji; pubertetu; slici tijela i tjelesnim odnosno seksualnim pravima. Cjelina "Seksualno ponašanje" prilog je afirmaciji seksualnih različitosti. Posljednja, šesta cjelina posvećena je prevenciji neželjene trudnoće; razumijevanju, prepoznavanju i smanjivanju rizika od spolno prenosivih bolesti, uključujući virus HIV-a; te brizi, načinima liječenja i podršci koja je potrebna osobama koje su zaražene tim virusom.

Osim sveobuhvatnog sadržaja, element koji utječe na učinkovitost programa spolnoga odgoja njegova je sustavna provedba. Seksualna socijalizacija dugotrajan je proces obilježen razvojnim specifičnostima za pojedinu dob učenika, zbog čega povremena, izolirana predavanja ne rezultiraju željenom promjenom u ponašanju. Najbolje rezultate, ističu autori, daju sveobuhvatni, sustavni, višegodišnji programi. Vodeći računa o razlikama među obrazovnim sustavima pojedinih zemalja, autori su teme u Smjernicama razradili za četiri dobne skupine, po dvije za učenike osnovnoškolske, odnosno srednjoškolske dobi. Prva razina obuhvaća učenike od pet do osam godina, druga obuhvaća učenike od devet do dvanaest godina. Razine namijenjene učenicima srednjoškolske dobi također su podijeljene u dvije grupe: dvanaest do petnaest, odnosno petnaest do osamnaest i više godina. Posebna je pozornost posvećena učenicima koji su zbog društvenog konteksta u kojemu žive izloženi dodatnim rizicima, kao i učenicima s teškoćama čija je seksualnost često zanemarena. Teme i ishodi učenja za pojedinu su razinu definirani u skladu s razvojnim specifičnostima djece i mladih. Struktura i redoslijed pojedinih sadržaja dobno su primjereni, uz napomenu da ih je moguće mijenjati i prilagođavati, u skladu sa specifičnim potrebama učenika kojima su namijenjeni. Modularna kocepcija dokumenta olakšava organizaciju sadržaja, omogućuje preskakanje tema koje su učenicima poznate ili vraćanje na sadržaj koji je potrebno ponoviti. Uspješnoj implementaciji dokumenta pridonosi i temeljna usmjerenost na četiri komponente procesa učenja: informacije, vrijednosti, stavove i norme; interpersonalne vještine i razvoj odgovornosti.

Posljednji, treći dio Smjernica sastoji se od osam priloga. U rječniku pojmova pojašnjeni su termini i koncepti čije pravilno razumijevanje olakšava korištenje dokumenta i pripremu programa spolnog odgoja. Drugi prilog donosi pregled internacionalnih konvencija koje djeci i mladima osiguravaju pravo na spolni odgoj. U prilogima koji slijede nakon toga prikazana je struktura i metodologija pripreme Smjernica, kriteriji za odabir evaluiranih programa, popis stručnjaka koji su sudjelovali u procesu pripreme dokumenta, bibliografija korisnih izvora te popis referenci.

Publikacija je vrlo pregledna, sustavna i prikladna za korištenje u različitim kontekstima. Njome se mogu služiti učitelji i stručni suradnici na svim razinama formalnog i neformalnog obrazovanja. Stručnjacima, zaduženima za pripremu i razvoj kurikulumu spolnoga odgoja, ona može poslužiti kao ogledni primjer ili polazišna točka u izradi nacionalnih/regionalnih programa. Ono što UNESCO-ve Smjernice čini važnim i korisnim dokumentom jest činjenica da kulturno osviještenim i znanstveno utemeljenim jezikom nastoje ponuditi okvir za oblikovanje kurikulumu spolnog odgoja koji nije uvjetovan političkim i/ili religijskim ograničenjima, a usmjeren je ka obrazovanju (seksualno) slobodnih osoba.

LITERATURA:

UNESCO (2009), *International Guidelines on Sexuality Education: An evidence informed approach to effective sex, relationships and HIV/STI education*. URL:<http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001832/183281e.pdf>

Marija Bartulović, znanstvena novakinja
Odsjek za pedagogiju, Filozofski fakultet

DIJETE I DRUŠTVO

Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe (“Pekinška pravila”) (A/RES/40/33)

i

Smjernice Ujedinjenih naroda za prevenciju maloljetničke delinkvencije (“Rijadske smjernice”) (A/RES/45/112)

Pred nama se nalaze dva značajna dokumenta, Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe („Pekinška pravila”) i Smjernice Ujedinjenih naroda za prevenciju maloljetničke delinkvencije („Rijadske smjernice”) koje predstavljamo u 2010. godini – *Međunarodnoj godini mladih: dijalog i međusobno razumijevanje*, budući da su Pekinška pravila donesena povodom *Međunarodne godine mladih: sudjelovanje, razvoj i mir*, 1985. godine, a njihovo kontinuirano promicanje i uvrštavanje u sve razine obrazovanja stručnjaka zadano je *Konvencijom UN-a o pravima djeteta*.

Osnovni cilj Pekinških pravila je promicanje dobrobiti/najboljeg interesa mladih u najvećoj mogućoj mjeri, što će smanjiti potrebu intervencija maloljetničkog pravosuđa, a istovremeno i smanjiti štetu koju može uzrokovati intervencija. Polazeći od toga da mladi, obzirom na ranu fazu svojeg razvoja, zahtijevaju posebnu skrb i pomoć u pogledu mentalnog i društvenog razvoja te zahtijevaju pravnu zaštitu, ova specifična pravila prvenstveno su usmjerena *dobrobiti/najboljem interesu mladih*. Pravila uređuju opća načela, istražni postupak i progon, donošenje presuda i izreka, izvaninstitucionalno postupanje, institucionalno postupanje i istraživanje, kao i planiranje, oblikovanje politika i procjene.

Možemo reći da Pravila daju osnovni okvir za postupanje državama članicama na ovom području, a da posebnu pozornost posvećuju *osposobljavanju, obučavanju, razmjeni djelatnika, istraživanju i procjeni te razvoju novih alternativa institucionalizaciji*.

U skladu s potrebom izrade standarda za prevenciju maloljetničke delinkvencije, koja bi državama članicama pomogla u oblikovanju i provedbi specijaliziranih programa i politika, s naglaskom na pomoći, skrbi i sudjelovanju zajednice, predstavljamo i Rijadske smjernice. Radi se o relativno opsežnom dokumentu u kojem se vrlo konkretno i jasno definiraju temeljna načela, područje primjene Smjernica i opća prevencija. Posebna se pozornost posvećuje značaju procesa socijalizacije, koji uključuje obitelj, obrazovanje, zajednicu i ulogu masovnih medija. Značajan prostor u Smjernicama se daje i socijalnoj politici, zakonodavstvu i pravosuđu za maloljetnike. Posljednji se dio odnosi na istraživanja i potrebu razvoja politika i koordinaciju temeljenu na rezultatima istraživanja.

Čitajući Rijadske smjernice, možemo reći da su prožete s nekoliko glavnih poruka, a to su poštivanje *najboljeg interesa mladih* i omogućavanje njihovog *aktivnog sudjelovanja u društvu* osmišljavanjem i pružanjem usluga, kao i sudjelovanjem u procesima odlučivanja u zajednici. *Uloga obitelji u socijalizaciji* te važnost razvoja programa učenja roditeljskih vještina, kao i

osvješćivanje mladih o mogućnostima *obrazovanja* u svrhu punog razvoja potencijala djeteta/mlade osobe. Razvoj *sveobuhvatnih interdisciplinarnih* progresivnih/aktivnih preventivnih strategija u svrhu smanjivanja motivacije, potrebe i prilika, ili uvjeta koji stvaraju okolnosti za počinjenje prekršaja, kao i omogućavanje da se formalne službe društvene kontrole koriste jedino kao posljednje sredstvo.

Posebno ističemo da je i kroz Pravila i Smjernice istaknuta važnost prevencije maloljetničke delinkvencije i razvoj izvaninstitucionalnih usluga u zajednici. Jedna od distinkcija Smjernica od Pravila je da Smjernice naglašavaju potrebu uvođenja zakona koji će osigurati da se svako ponašanje, koje se ne smatra kaznenim djelom ili ne kažnjava ako je počinitelj odrasla osoba, isto tako ne smatra kaznenim djelom i ne kažnjava ako je počinitelj mlada osoba, što nam također otvara prostor za razvoj alternativnih sankcija.

Čitajući ove dokumente, možemo sa zadovoljstvom utvrditi da Republika Hrvatska ima zadovoljavajuću zakonsku regulativu značajnu za maloljetničko pravosuđe, posebno razvijajući izvaninstitucionalne i poluinstitucionalne oblike skrbi, kao i različite mjere prevencije maloljetničke delinkvencije. Maloljetničko pravosuđe regulirano je prije svega Zakonom o sudovima za mladež, kao i Zakonom o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje, donesenim 2009. godine, koji je uvelike pridonio poboljšanju prakse na ovom području. U mjerama prevencije maloljetničke delinkvencije Republika Hrvatska je Obiteljskim zakonom propisala niz mjera u slučajevima zanemarivanja i zlostavljanja djece i poremećaja u ponašanju, Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji propisala je prekršajne sankcije, a Kaznenim zakonom i kaznenu odgovornost u slučajevima nasilja u obitelji. Zakonom o socijalnoj skrbi propisala je mjere skrbi izvan obitelji, Zakonom o elektroničkim medijima niz mjera zaštite djece i mladih, Zakonom o suzbijanju zlouporabe opojnih droga bitno utječe na smanjenje ponude i potražnje droge, a Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći omogućila je mladima pravo na zakonskog savjetnika uređenog Pravilima. Budući da je jedno od osnovnih načela Smjernica aktivno sudjelovanje mladih u društvu i razvoj potencijala mladih, posebno ističemo Zakon o savjetima mladih koji je omogućio sudjelovanje mladih u predstavničkim tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, a na području obrazovanja ističemo Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi koji omogućuje i poduzimanje niza pedagoških odgojnih mjera u sustavu obrazovanja.

Ova Pravila i Smjernice ne definiraju samo poželjno (i nužno) djelovanje u području maloljetničke delinkvencije, već predstavljaju i vrlo jasnu uporišnu točku procjene dosadašnjih postignuća koje je svaka država članica već napravila u ovom području. Važno je napomenuti da se aktivnosti i sadržaji, navedeni u *Nacionalnom programu za mlade od 2009. do 2013. godine, Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine, Nacionalnoj strategiji za prevenciju poremećaja u ponašanju od 2009. do 2012. godine, Programu aktivnosti za sprečavanje nasilja među djecom i mladima i Protokolu o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima, Nacionalnoj strategiji zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2008. do 2010. godine, Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, Nacionalnom programu zaštite i promicanja ljudskih prava od 2008. do 2011. godine, Nacionalnoj strategiji suzbijanja opojnih droga 2006. - 2012. i Akcijskom planu suzbijanja zlouporabe opojnih droga 2009. - 2012., u velikoj mjeri podudaraju sa sadržajima i vrijednostima koje promiču ova Pravila i Smjernice. Stoga opravdano očekujemo da će ovi dokumenti biti dodatni poticaj za unapređenje i usklađivanje strateškog djelovanja na području djece, mladih, obitelji, poremećaja u ponašanju, nasilja u obitelji, nasilja nad djecom i mladima, među djecom i mladima, kao i ovisnosti. Navedeno unapređenje strateškog djelovanja moguće je samo putem usklađenog djelovanja nacionalnih/regionalnih/lokalnih vlasti, pružatelja usluga, privatnog sektora, organizacija civilnog društva, kao i djece i mladih koje bi pridonijelo još jasnijem određivanju prevencije maloljetničke delinkvencije i maloljetničkog pravosuđa u praksi i tako osiguralo još učinkovitije osiguravanje usluga u zajednici, ali i specijalizaciju stručnjaka na ovom području.*

Martina Štabi, dipl. soc. radnica
 Ministarstvo obitelji, branitelja
 i međugeneracijske solidarnosti

Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe (“Pekinška pravila”)

Ujedinjeni narodi A/RES/40/33

Glavna skupština

Distr. GENERAL 29. studenog 1985. IZVORNIK: ENGLSKI

A/RES/40/33

29. studenog 1985.

96. plenarna sjednica

40/33. Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe (“Pekinška pravila”)

Glavna skupština,

Imajući na umu Opću deklaraciju o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, kao i druge međunarodne instrumente ljudskih prava koji se odnose na prava mladih,

Imajući na umu da je 1985. godina određena kao Međunarodna godina mladih: sudjelovanje, razvoj i mir, te da je međunarodna zajednica stavila naglasak na zaštitu i promicanje prava mladih, čemu svjedoči značenje koje se pridaje Deklaraciji o pravima djeteta,

Podsjećajući na Rezoluciju 4 o sprječavanju zločina i postupanju s počiniteljima, usvojenu na Šestom kongresu Ujedinjenih naroda, koji je održan u Karakasu od 25. kolovoza do 5. rujna 1980., koja poziva na utvrđivanje standardnih minimalnih pravila za maloljetničko pravosuđe i na skrb za mlade, koja bi mogla poslužiti kao model za države članice,

Podsjećajući na odluku Gospodarskog i socijalnog vijeća 1984/153 od 25. svibnja 1984. prema kojoj je nacrt pravila prosljeđen na Sedmom kongresu Ujedinjenih naroda o prevenciji zločina i postupanju prema počiniteljima, kroz međuregionalne pripremne sastanke održane u Pekingu od 14. do 18. svibnja 1984.,

Uvažavajući da mladi, s obzirom na ranu fazu svojeg razvoja, zahtijevaju posebnu skrb i pomoć u pogledu mentalnog i društvenog razvoja te zahtijevaju pravnu zaštitu u uvjetima mira, slobode, digniteta i sigurnosti,

Uzimajući u obzir da postojeće nacionalno zakonodavstvo, politike i prakse mogu zahtijevati reviziju i izmjene u pogledu standarda sadržanih u pravilima,

Uzimajući u obzir da se takvi standardi ipak smatraju dostižnima i političkim minimumom iako će ih možda biti teško trenutačno postići imajući u vidu postojeće društvene, ekonomske, kulturne, političke i pravne uvjete,

1. Prihvaća s uvažavanjem posao koji je obavilo Vijeće za prevenciju i kontrolu zločina, glavni tajnik, Institut Ujedinjenih naroda Azije i Dalekog istoka za prevenciju zločina i postupanje prema počiniteljima i druge ustanove Ujedinjenih naroda, na razvoju Standardnih minimalnih pravila za maloljetničko pravosuđe;

2. Prihvaća s uvažavanjem izvješće glavnog tajnika o nacrtu Standardnih minimalnih pravila za maloljetničko pravosuđe;

3. Pohvaljuje Međuregionalnu pripremnu sjednicu održanu u Pekingu za dovršavanje teksta pravila koji je predan Sedmom kongresu Ujedinjenih naroda o prevenciji zločina i postupanju prema počiniteljima, na razmatranje i konačno djelovanje;

4. Usvaja Standardna minimalna pravila za maloljetničko pravosuđe koja preporučuje Sedmi kongres, sadržana u dodatku ove rezolucije, i odobrava preporuku Sedmog kongresa da pravila budu poznata kao "Pekinška pravila";

5. Poziva države članice da prilagode, gdje god je to potrebno, nacionalno zakonodavstvo, politike i prakse, osobito u pogledu osposobljavanja pravosudnih djelatnika za maloljetnike, Pekinškim pravilima te da pravila stave na znanje relevantnim vlastima i širokoj javnosti;

6. Poziva Vijeće za prevenciju i kontrolu zločina da oblikuje mjere za učinkovitu implementaciju Pekinških pravila uz pomoć instituta Ujedinjenih naroda za prevenciju zločina i postupanje prema počiniteljima;

7. Poziva države članice da informiraju glavnog tajnika o primjeni Pekinških pravila te da redovno izvješćuju Vijeće za prevenciju i kontrolu zločina o postignutim rezultatima;

8. Zahtijeva od država članica i glavnog tajnika da pokrenu istraživanje i naprave baze podataka učinkovitih politika i praksi u maloljetničkom pravosuđu;

9. Zahtijeva od glavnog tajnika da pozove države članice da osiguraju široku dostupnost teksta Pekinških pravila na svim službenim jezicima Ujedinjenih naroda, uključujući i pojačavanje informativnih aktivnosti na polju maloljetničkog pravosuđa;

10. Zahtijeva od glavnog tajnika da osmisli pilot projekte za primjenu Pekinških pravila;

11. Zahtijeva od glavnog tajnika i država članica da osiguraju potrebne resurse za uspješnu primjenu Pekinških pravila, a posebice na području osposobljavanja, obučavanja, razmjene djelatnika, istraživanja i procjene te razvoja novih alternativa institucionalizaciji;

12. Zahtijeva od Osmog kongresa Ujedinjenih naroda o prevenciji zločina i postupanju prema počiniteljima da razmotri napredak postignut u implementaciji Pekinških pravila i preporuke sadržane u ovoj rezoluciji, u sklopu zasebne točke dnevnog reda o maloljetničkom pravosuđu;

13. Potiče sva relevantna tijela sustava Ujedinjenih naroda, a posebice regionalne komisije i specijalizirane agencije, institute Ujedinjenih naroda za sprječavanje zločina i postupanje prema počiniteljima, druge međuvladine organizacije i nevladine organizacije da surađuju s Tajništvom i poduzmu potrebne mjere kako bi osigurali usklađeni i stalni napor, unutar svojih tehničkih kompetencija, za provedbu načela sadržanih u Pekinškim pravilima.

DODATAK

Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila)

Prvi dio

Opća načela

1. Temeljna stajališta

1. 1. Države članice dužne su uložiti napore, u skladu sa svojim općim interesima, u poticanje dobrobiti mladih i njihovih obitelji.

1. 2. Države članice dužne su truditi se razviti uvjete koji će mladima zajamčiti sadržajan život u zajednici i koji će ih tijekom razdoblja kada su najviše skloni devijantnom ponašanju poticati na osobni razvoj i obrazovanje, pri čemu će biti u najvećoj mogućoj mjeri oslobođeni zločina i delinkvencije.

1. 3. Potrebno je posvetiti dostatnu pozornost pozitivnim mjerama koje uključuju potpunu mobilizaciju svih raspoloživih resursa, uključujući obitelj, volontere i druge skupine u zajednici, kao i škole i druge ustanove zajednice, u cilju promicanja dobrobiti mladih, kako bi se smanjila potreba za interveniranjem u sklopu zakona te kako bi se učinkovito, pravedno i humano postupalo s mladima u sukobu sa zakonom.

1. 4. Maloljetničko pravosuđe smatrat će se sastavnim dijelom nacionalnog razvojnog procesa svake zemlje, u sveobuhvatnom okviru socijalne pravde za sve mlade, te tako istovremeno služi zaštiti mladih i održavanju reda i mira u društvu.

1. 5. Ova pravila primjenjivat će se u kontekstu gospodarskih, socijalnih i kulturnih uvjeta koji vladaju u državama članicama.

1. 6. Službe maloljetničkog pravosuđa potrebno je sustavno razvijati i koordinirati s ciljem poboljšanja i održavanja kompetencije djelatnika uključenih u pružanje usluga, uključujući njihove metode, pristupe i stavove.

Komentar

Ova opća temeljna stajališta odnose se općenito na sveobuhvatnu društvenu politiku, a cilj im je promicanje dobrobiti mladih u najvećoj mogućoj mjeri, što će smanjiti potrebu intervencija maloljetničkog pravosuđa, a istovremeno i smanjiti štetu koju može uzrokovati intervencija. Ove mjere skrbi za mlade, prije nastanka delinkventnog ponašanja, temeljni su politički preduvjeti čija je svrha otkloniti potrebu primjene pravila.

Pravila od 1. 1. do 1. 3. ukazuju koliko je važna uloga konstruktivne društvene politike za mlade, među ostalim, u sprječavanju maloljetničkog zločina i delinkvencije. Pravilo 1. 4. definira maloljetničko pravosuđe kao sastavni dio društvenog pravosuđa za mlade, dok pravilo 1.6. ukazuje na potrebu stalnog poboljšavanja maloljetničkog pravosuđa, a da se pritom ne zaostaje u razvoju progresivne društvene politike za mlade općenito, imajući na umu potrebu za stalnim poboljšanjem usluga osoblja.

Pravilo 1. 5. zahtijeva da se u obzir uzmu postojeći uvjeti u državama članicama koji bi mogli utjecati na način provedbe pojedinih pravila tako da se provode drukčije nego što je primijenjeno u drugim državama.

2. Opseg primjene pravila i definicije

2. 1. Sljedeća Standardna minimalna pravila primjenjuju se nepristrano na maloljetne počinitelje, bez ikakvih razlika, primjerice, u pogledu rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkih ili drugih opredjeljenja, nacionalnog ili društvenog porijekla, vlasništva, rođenja ili drugog statusa.

2. 2. Za potrebe ovih Pravila države članice primjenjuju sljedeće definicije na način koji je u skladu s njihovim pravnim sustavima i konceptima:

(a) Maloljetnik je dijete ili mlada osoba prema kojoj se u odgovarajućem pravnom sustavu postupa drukčije nego prema odrasloj osobi.

(b) Kazneno djelo je svako ponašanje (čin ili propust) kažnjiv zakonom u odgovarajućem pravnom sustavu;

(c) Maloljetni počinitelj je dijete ili mlada osoba osumnjičena ili osuđena za počinjenje kaznenog djela.

2. 3. Potrebno je uložiti napore, u sklopu nacionalnih nadležnosti, za utvrđivanje niza zakona, pravila i odredbi primjenjivih na maloljetne počinitelje te ustanova i tijela kojima su povjerene funkcije provedbe maloljetničkih postupaka i čija je svrha:

(a) zadovoljavanje različitih potreba maloljetnih počinitelja i zaštita njihovih osnovnih prava;

(b) zadovoljavanje potreba društva;

(c) temeljita i pravedna provedba sljedećih pravila.

Komentar

Standardna minimalna pravila namjerno su oblikovana tako da ih je moguće primijeniti u različitim pravnim sustavima, a istovremeno utvrđuju minimalne standarde za postupanje prema maloljetnim počiniteljima prema bilo kojoj definiciji maloljetnika i prema bilo kojem sustavu postupanja prema maloljetnim počiniteljima. Pravila treba uvijek provoditi nepristrano i bez ikakvih iznimaka.

Pravilo 2. 1. stoga naglašava koliko je važno da se pravila primjenjuju nepristrano i bez ikakve iznimke. Pravilo slijedi formulaciju 2. načela Deklaracije o pravima djeteta.

Pravilo 2. 2. definira izraze "maloljetnik" i "kazneno djelo" kao sastavne dijelove pojma "maloljetni počinitelj" koji je glavni predmet Standardnih minimalnih pravila (pogledajte i pravila 3. i 4.). Treba uzeti u obzir da dobna granica ovisi i izrijekom je ovisna o odgovarajućem pravnom sustavu, čime se u potpunosti poštuju gospodarski, društveni, politički, kulturni i pravni sustavi država članica. Zbog toga definicija "maloljetnog počinitelja" obuhvaća razne dobi, od 7 godina do 18 ili više. Takva je raznolikost neizbježna s obzirom na različite nacionalne pravne sustave i ne umanjuje učinak Standardnih minimalnih pravila.

Pravilo 2. 3. odnosi se na potrebu zasebnih nacionalnih zakonodavstava da bi se optimalno provela Standardna minimalna pravila, na pravnoj i praktičnoj razini.

3. Proširenje Pravila

3. 1. Relevantne odredbe Pravila ne primjenjuju se samo na maloljetne počinitelje, već i na maloljetnike kojima se sudi zbog specifičnog ponašanja koje ne bi bilo kažnjivo da se tako ponašala odrasla osoba.

3. 2. Potrebno je uložiti trud da se prošire načela utjelovljena u Pravilima na sve maloljetnike u postupcima socijalne skrbi.

3. 3. Potrebno je uložiti trud da se načela utjelovljena u Pravilima prošire na mlade počinitelje.

Komentar

Pravilo 3. proširuje zaštitu koju nude Standardna minimalna pravila za maloljetničke postupke kako bi obuhvatila:

(a) takozvana "statusna kaznena djela" opisana u raznim nacionalnim pravnim sustavima pri čemu je raspon ponašanja koja se smatraju kaznenim djelom veći za maloljetnike nego za odrasle (primjerice, markiranje, neposluh u školi i obitelji, pijanstvo na javnom mjestu itd.) (pravilo 3.1.);

(b) postupke socijalne skrbi za maloljetnike (pravilo 3.2.);

(c) postupke u koje su uključeni mladi počinitelji, ovisno o danoj dobnoj granici (pravilo 3.3).

Proširenje Pravila na ova tri područja čini se opravdanim. Pravilo 3. 1. pruža minimalna jamstva u navedenim područjima, a pravilo 3.2. se smatra poželjnim korakom u smjeru poštenije, nepristranije i humanije pravde za sve maloljetnike u sukobu sa zakonom.

4. Dob kaznene odgovornosti

4. 1. U pravnim sustavima koji priznaju koncept dobi kaznene odgovornosti za maloljetnike, ne smije se utvrditi preniska dobna granica, imajući na umu čimbenike emocionalne, mentalne i intelektualne zrelosti.

Komentar

Minimalna dob kaznene odgovornosti iznimno se razlikuje zbog kulture i povijesti. Moderni pristup obuhvaćao bi razmatranje može li dijete dosegnuti moralne i psihološke komponente kaznene odgovornosti, odnosno može li se dijete temeljem svojeg razmišljanja i razumijevanja smatrati odgovornim za antisocijalno ponašanje. Ako je dob kaznene odgovornosti preniska ili uopće nema donje dobne granice, pojam odgovornosti bio bi besmislen. Općenito postoji uska veza između pojma odgovornosti za delinkventno ili kazneno ponašanje i drugih društvenih prava i odgovornosti (kao što su bračno stanje, građanska punoljetnost itd.).

Potrebno je poduzeti napore da se usvoji razumna, međunarodno primjenjiva, donja dobna granica.

5. Ciljevi maloljetničkog pravosuđa

5. 1. Sustav maloljetničkog pravosuđa treba naglašavati dobrobit maloljetnika i jamčiti da će svaka reakcija na maloljetnog počinitelja biti u skladu s okolnostima vezanim uz počinitelja i počinjeno djelo.

Komentar

Peto pravilo odnosi se na dva najvažnija cilja maloljetničkog pravosuđa. Prvi je cilj promicanje dobrobiti maloljetnika. To je glavno žarište pravnih sustava u kojima se maloljetnim prijestupnicima bave obiteljski sudovi ili administrativna tijela, no dobrobit maloljetnika treba naglašavati i u pravnim sustavima koji slijede model kaznenog suda, čime pridonose izbjegavanju isključivo kaznenih mjera. (Pogledajte i 14. pravilo.)

Drugi je cilj "načelo proporcionalnosti". Načelo je dobro poznato kao instrument za ograničavanje kaznenih sankcija, a uglavnom se izražava u vidu pravednog postupanja u odnosu na ozbiljnost kaznenog djela. Reakcija na mlade počinitelje treba se temeljiti na ozbiljnosti kaznenog djela, ali i osobnim okolnostima.

Individualne okolnosti počinitelja (primjerice, društveni status, obiteljska situacija, šteta nastala počinjenjem kaznenog djela ili drugi čimbenici koji utječu na osobne okolnosti) trebaju utjecati na proporcionalnost reakcije (primjerice, uzimajući u obzir počiniteljev trud da obešteti žrtvu ili njegovu spremnost da se okrene sadržajnom i korisnom životu).

Na isti način reakcije, koje imaju za cilj osigurati dobrobit mladog počinitelja, mogu nadilaziti potrebno i tako uskratiti temeljna prava mlade osobe, kao što je primijećeno u nekim maloljetničkim pravosudnim sustavima. I u tom je slučaju potrebno očuvati proporcionalnost reakcije u odnosu na okolnosti počinitelja i kaznenog djela, uključujući i žrtvu.

U osnovi 5. pravilo poziva samo na pravednu reakciju u određenom slučaju maloljetničke delinkvencije i zločina. Problematika uključena u pravilo možda će pomoći potaknuti razvoj u oba pogleda: novi i inovativni tipovi reakcija poželjni su baš kao i mjere predostrožnosti protiv nepotrebnog proširenja mreže formalne društvene kontrole nad maloljetnicima.

6. Opseg diskrecije

6. 1. Imajući u vidu različite posebne potrebe maloljetnika, kao i raznolikost dostupnih mjera, dopušteno je prikladno diskrecijsko postupanje u svim fazama postupka i na svim razinama maloljetničke pravosudne administracije, uključujući istragu, kazneni progon, donošenje presude i praćenje izvršenja odredbi.

6. 2. Potrebno je uložiti trud da se osigura dostatna odgovornost u svim fazama i na svim razinama prilikom primjena diskrecijskog postupanja.

6. 3. Oni koji primjenjuju diskrecijsko postupanje moraju biti posebno osposobljeni kako bi ga primjenjivali razložno i u skladu s njihovim funkcijama i nadležnostima.

Komentar

Pravila 6. 1., 6. 2. i 6. 3. kombiniraju nekoliko važnih značajki učinkovite, pravedne i humane provedbe maloljetničkog pravosuđa: potrebu da se dopusti upotreba diskrecijskog prava na svim značajnim razinama postupka tako da oni koji donose odluke mogu djelovati na najprikladniji način u svakom pojedinom slučaju; i potrebu izvješćivanja o učinjenom kako bi se spriječila svaka zloraba diskrecijskog prava i zaštitila prava mladog počinitelja. Odgovornost i profesionalnost najprikladniji su instrumenti za sprječavanje preširoke primjene diskrecijskoga prava. Stoga se ovdje naglašavaju profesionalne kvalifikacije i stručna obuka kao važna sredstva koja jamče pravednu primjenu diskrecijskog prava u slučajevima maloljetnih počinitelja. (Pogledajte i pravila 1. 6. i 2. 2.) U ovom kontekstu naglasak je na formulaciji specifičnih smjernica za primjenu diskrecijskog prava i osiguravanju sustava revizije, žalbi i

sličnih sredstava kako bi se omogućio nadzor nad odlukama i odgovornosti. Mehanizmi nisu navedeni jer ih nije lako uklopiti u međunarodna standardna minimalna pravila koja ne mogu obuhvatiti sve razlike u pravnim sustavima.

7. Prava maloljetnika

7. 1. Osnovna proceduralna zaštitna sredstva kao što su pretpostavka nevinosti, pravo na upućenost u optužbe, pravo na šutnju, pravo na odvjetnika, pravno na prisutnost roditelja ili skrbnika, pravo na sučeljavanje i ispitivanje svjedoka i pravo na žalbu višem tijelu zajamčena su u svim fazama postupka.

Komentar

Pravilo 7. 1. ističe neke važne točke koje predstavljaju osnovne elemente za pravedno i pošteno suđenje, a međunarodno su priznate kao postojeći instrumenti ljudskih prava. (Pogledajte i 14. pravilo.) Pretpostavka nevinosti, primjerice, može se naći i u 11. članku Opće deklaracije o ljudskim pravima i 2. stavku 14. članka Međunarodnog pakta Ujedinjenih naroda o građanskim i političkim pravima.

Pravilo 14. Standardnih minimalnih pravila posebice navodi problematiku važnu za maloljetničke postupke, dok pravilo 7. 1. općenito potvrđuje osnovne proceduralne zaštite.

8. Zaštita privatnosti

8. 1. Maloljetnikovo pravo na privatnost nužno je poštovati u svim fazama kako bi se izbjeglo nanošenje štete maloljetniku zbog neželjenog publiciteta ili stigmatiziranja.

8. 2. U načelu ne smiju biti objavljene nikakve informacije koje mogu otkriti identitet maloljetnog počinitelja.

Komentar

Pravilo 8. ističe važnost zaštite maloljetnikovog prava na privatnost. Mlade osobe posebno su podložne stigmatizaciji.

Kriminološka istraživanja postupka stigmatizacije dokazala su štetne učinke (raznih vrsta) koji proizlaze iz trajne identifikacije mlade osobe kao "delinkventa" ili "kriminalca".

Pravilo 8. naglašava i važnost zaštite maloljetnika od štetnih učinaka koji mogu rezultirati iz objave informacija o slučaju u javnim medijima (primjerice, imena maloljetnog počinitelja, osumnjičenog ili osuđenog). Potrebno je zaštititi interes pojedinca, barem u načelu. (Opći sadržaj 8. pravila dodatno je razrađen u 21. pravilu.)

9. Završna odredba

9. 1. Ništa navedeno u pravilima ne može se tumačiti kao sprječavanje primjene Standardnih minimalnih pravila za postupanje sa zatvorenicima koja su usvojili Ujedinjeni narodi i drugih instrumenata i standarda ljudskih prava koje je prihvatila međunarodna zajednica, a odnose se na skrb i zaštitu mladih.

Komentar

Pravilom 9. izbjegava se nesporazum u tumačenju i provedbi ovih pravila u skladu s načelima sadržanim u relevantnim postojećim međunarodnim instrumentima i standardima ljudskih prava ili onima u nastajanju – kao što su Opća deklaracija o ljudskim pravima; Međunarodni pakt Ujedinjenih naroda o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima; Deklaracija o pravima djeteta i nacrt *Konvencije o pravima djeteta*.

Podrazumijeva se da se ova pravila primjenjuju ne dovodeći u pitanje navedene međunarodne instrumente koji mogu sadržavati odredbe šire primjene. (Pogledajte i 27. pravilo.)

Drugi dio Istražni postupak i progon

10. Inicijalni kontakt

10. 1. Nakon uhićenja maloljetnika, njegovi ili njezini roditelji ili skrbnici moraju o tome biti smjesta obaviješteni, a kada to nije moguće, roditelji ili skrbnik moraju biti obaviješteni u najkraćem mogućem roku.

10. 2. Sudac ili drugi nadležni službenik ili tijelo dužni su bez odlaganja razmotriti mogućnost puštanja na slobodu.

10. 3. Kontakti između predstavnika zakona i maloljetnog počinitelja moraju se obavljati na način koji poštuje pravni status maloljetnika, promiče dobrobit maloljetnika te kojim se izbjegava nanošenje štete maloljetniku ili maloljetnici, uz pridavanje dužne pozornosti okolnostima slučaja.

Komentar

Pravilo 10. 1. u načelu je sadržano u pravilu 92. Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvoreniciima.

Pitanje puštanja na slobodu (pravilo 10. 2.) sudac ili drugi nadležni službenik dužni su razmotriti bez odlaganja. Posljednje se odnosi na osobe ili ustanove u najširem značenju izraza, što uključuje upravna tijela zajednice ili policijske vlasti koje imaju ovlasti pustiti uhićenu osobu. (Pogledajte i Međunarodni pakt Ujedinjenih naroda o građanskim i političkim pravima, članak 9., stavak 3.).

Pravilo 10. 3. bavi se temeljnim aspektima postupaka i ponašanjem policije i drugih predstavnika zakona u slučajevima maloljetničkog kriminala. "Izbjegavanje nanošenja štete" uistinu je fleksibilan izraz i pokriva mnoge značajke moguće interakcije (primjerice, upotrebu grubog jezika, tjelesno nasilje ili izlaganje okruženju). Samo sudjelovanje u postupku maloljetničkog suda može biti "štetno" za maloljetnike; izraz "izbjegavati nanošenje štete" treba široko tumačiti, počevši od toga da se nanese što je manje moguće štete, do izbjegavanja nanošenja dodatne ili neopravdane štete. To je osobito važno kod inicijalnog kontakta s predstavnicima zakona koji mogu duboko utjecati na maloljetnikovo stajalište prema državi i društvu. Štoviše, uspjeh daljnje intervencije ponajviše ovisi o inicijalnom kontaktu. Suosjećanje i primjerena čvrstoća važne su značajke u ovim situacijama.

11. Preusmjeravanje slučajeva iz pravosudnog sustava

11. 1. Potrebno je uzeti u razmatranje, kad god je to primjereno, mogućnost djelovanja na maloljetne počinitelje bez formalnog suđenja pred nadležnim vlastima, navedenim u pravilu 14.1. u nastavku.

11. 2. Policija, tužiteljstvo i druge službe, koje se bave maloljetničkim kriminalom, moraju imati mogućnost rješavanja takvih slučajeva, prema vlastitoj diskrecijskoj procjeni, bez provođenja službenog saslušanja, u skladu s kriterijima utvrđenim za takve situacije u mjerodavnom pravnom sustavu, kao i u skladu s načelima sadržanim u ovim Pravilima.

11. 3. Za preusmjeravanje slučajeva iz pravosudnog sustava na odgovarajuće službe u zajednici ili druge službe potrebno je dobiti pristanak maloljetnika, njegovog ili njezinog roditelja ili skrbnika, pod uvjetom da spomenuta odluka, nakon što je donesena, podliježe reviziji od strane nadležnih službi.

11. 4. Kako bi se olakšalo diskrecijsko odlučivanje o maloljetničkim slučajevima, potrebno je uložiti napore u pokretanje programa u zajednici, kao što je privremeni nadzor i vođenje, povrat i obeštećenje žrtava.

Komentar

Preusmjeravanje slučajeva iz pravosudnog sustava, koje obuhvaća izdvajanje iz pravosudnog postupka i učestalo usmjeravanje na službe podrške u zajednici, često se prakticira na formalnoj i neformalnoj razini u mnogim pravnim sustavima. Svrha je ove prakse spriječiti negativne učinke naknadnih postupaka u maloljetničkoj pravosudnoj administraciji (primjerice, stigmatiziranje osude i presude). U mnogim slučajevima najbolji bi odgovor bio izostanak intervencije. Stoga je preusmjeravanje slučajeva iz pravosudnog sustava na samom početku i bez upućivanja na alternativne (socijalne) službe možda optimalni odgovor. To se osobito odnosi na slučajeve kada prijestup nije ozbiljne naravi i kada su već reagirali obitelj, škola ili druge ustanove neformalne društvene kontrole ili će reagirati na prikladan i konstruktivan način.

Kao što je navedeno u pravilu 11. 2., preusmjeravanje slučajeva iz pravosudnog sustava može se primijeniti u bilo kojem trenutku odlučivanja – može ga primijeniti policija, tužilaštvo ili druge službe poput sudova, odbora ili vijeća. Može ga iskoristiti tijelo, nekoliko tijela ili sva tijela, u skladu s pravilima i politikama pravnih sustava i u skladu s ovim Pravilima. Ne mora se nužno ograničiti na manje slučajeve, čime preusmjeravanje slučajeva iz pravosudnog sustava postaje važan instrument.

Pravilo 11. 3. naglašava važan preduvjet osiguravanja pristanka mladog počinitelja (ili roditelja ili skrbnika) na preporučene mjere preusmjeravanja slučaja iz pravosudnog sustava. (Preusmjeravanje slučaja iz pravosudnog sustava na usluge u zajednici bez takvog pristanka bilo bi protivno Konvenciji o ukidanju prisilnog rada.) Međutim, pristanak ne smije biti neopoziv jer ga maloljetnik katkad može dati iz čistog očajja. Pravilo ističe da se treba pobrinuti da se umanjí mogućnost iznude i zastrašivanja na svim razinama postupka preusmjeravanja slučaja iz pravosudnog sustava. Maloljetnici ne smiju osjećati pritisak (primjerice, kako bi izbjegli pojavljivanje na sudu), niti se na njih smije vršiti pritisak da pristanu na programe preusmjeravanja. Stoga se zagovara osiguravanje objektivne procjene prikladnosti rješenja za mlade počinitelje od strane "nadležnog tijela nakon provedbe postupka". ("Nadležno tijelo" ne mora biti isto kao u pravilu 14.)

Pravilo 11. 4. preporučuje iznalaženje prihvatljivih alternativa maloljetničkom pravosudnom postupku u vidu preusmjeravanja na zajednicu. Posebno se preporučuju programi koji uključuju rješenje kroz obeštećivanje žrtve i oni kojima se privremenim nadzorom i vođenjem pokušavaju izbjeći budući sukobi sa zakonom. Značajke pojedinog slučaja određuju prikladnost preusmjeravanja, čak i u slučaju počinjenja ozbiljnijih kaznenih djela (primjerice, ako je to prvo kazneno djelo, ako je počinjeno pod pritiskom vršnjaka itd.).

12. Specijalizacija unutar policije

12. 1. Kako bi najbolje ispunjavali svoje zadatke, policijske djelatnike, koji se često ili isključivo bave maloljetnicima ili koji su primarno angažirani na prevenciji maloljetničkog kriminala, potrebno je posebno osposobiti i obučiti. U velikim gradovima u tu je svrhu potrebno osnovati posebne policijske jedinice.

Komentar

Pravilo 12. usredotočuje se na potrebu specijalizirane obuke za sve predstavnike zakona uključene u provedbu pravosudnih postupaka za maloljetnike. Budući da je policija prvo mjesto susreta s maloljetničkim pravosudnim sustavom, iznimno je važno njihovo djelovanje na informiran i prikladan način.

I dok je odnos između urbanizacije i zločina očigledno složen, povećanje maloljetničkog kriminala povezano je s rastom velikih gradova, posebice brzim i neplaniranim rastom. Stoga su specijalizirane policijske jedinice neizbježne, ne samo u interesu provedbe načela sadržanih u ovom dokumentu (kao što je pravilo 1.6.), već i općenito kako bi se poboljšala prevencija i kontrola maloljetničkog kriminala i postupanje s maloljetnim prijestupnicima.

13. Pritvor u očekivanju suđenja

13. 1. Pritvor u očekivanju suđenja može se koristiti samo kao krajnja mjera i u što je moguće kraćem trajanju.

13. 2. Kad god je to moguće, pritvor u očekivanju suđenja treba zamijeniti alternativnim mjerama kao što su strogi nadzor, intenzivna skrb ili smještanje u obitelj ili obrazovnu sredinu ili dom.

13. 3. Maloljetnicima u pritvoru u očekivanju suđenja pripadaju sva prava i jamstva Standardnih minimalnih pravila za postupanje sa zatvorenicima koja su usvojili Ujedinjeni narodi.

13. 4. Maloljetnici u pritvoru u očekivanju suđenja moraju biti odvojeni od odraslih i treba ih čuvati u zasebnoj ustanovi ili zasebnoj dijelu ustanove u kojoj se nalaze odrasli.

13. 5. Dok su u pritvoru, maloljetnici moraju imati skrb, zaštitu i svu potrebnu pomoć – socijalnu, obrazovnu, vokacijsku, psihološku, medicinsku i fizičku – koja im može zatrebati s obzirom na njihovu dob, spol i osobnost.

Komentar

Ne smijemo podcijeniti opasnost "kontaminacije maloljetnika zločinom" dok se nalaze u pritvoru u očekivanju suđenja. Stoga je važno naglasiti potrebu alternativnih mjera. Na taj način pravilo 13. 1. potiče osmišljavanje novih i inovativnih mjera za izbjegavanje pritvora u interesu dobrobiti maloljetnika.

Maloljetnicima u pritvoru u očekivanju suđenja pripadaju sva prava i jamstva sadržana u Standardnim minimalnim pravilima za postupanje sa zatvorenicima, kao i ona sadržana u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima, posebice u članku 9. i stavcima 2. b. i 3. članka 10.

Pravilo 13. 4. ne sprječava države da poduzmu druge mjere protiv negativnog utjecaja odraslih počinitelja koje su barem jednako učinkovite kao mjere navedene u pravilu.

Pobrojani su različiti oblici potencijalno nužne pomoći kako bi se privukla pozornost na širok raspon individualnih potreba mladih pritvorenika (primjerice, muških ili ženskih, ovisnika, alkoholičara, mentalno bolesnih maloljetnika, mladih osoba koje imaju traume od uhićenja itd.).

Različite tjelesne i psihološke značajke mladih pritvorenika mogu zahtijevati kategorizirane mjere prema kojima će neki biti odvojeni u pritvoru dok čekaju suđenje, čime se pridonosi izbjegavanju viktimizacije i osigurava prikladnija pomoć.

Šesti kongres UN-a o sprječavanju zločina i postupanju s počiniteljima u svojoj rezoluciji 4. o standardima maloljetničkog pravosuđa navodi da pravila, među ostalim, trebaju odražavati osnovno načelo da se pritvor prije suđenja koristi isključivo kao krajnja mjera, da se maloljetnici ne smiju držati u ustanovi gdje su podložni negativnim utjecajima odraslih zatvorenika, te da uvijek treba uzeti u obzir specifične potrebe vezane uz njihov stupanj razvoja.

Treći dio

Donošenje presude i izreka

14. Nadležno tijelo za donošenje presude

14. 1. Kada slučaj maloljetnog počinitelja nije preusmjeren (prema pravilu 11.), maloljetnikom se bavi nadležno tijelo (sud, vijeće, odbor itd.) u skladu s načelima pravednog i poštenog suđenja.

14. 2. Postupak je nužno voditi u najboljem interesu maloljetnika i provoditi u ozračju razumijevanja koje će maloljetniku omogućiti sudjelovanje i slobodno izražavanje.

Komentar

Teško je dati definiciju nadležnog tijela ili osobe koja bi univerzalno opisivala nadležno sudbeno tijelo. "Nadležno tijelo" uključuje sve one koji predsjedaju sudovima ili tribunalima (bilo da je to jedan sudac ili više članova), što obuhvaća stručne i sudske porotnike, kao i administrativna vijeća (primjerice, u škotskom i skandinavskom sustavu) ili druge manje formalne sudbene službe zajednice i službe za rješavanje sukoba.

Postupanje prema maloljetnim počiniteljima treba slijediti minimalne standarde koji su univerzalno primijenjeni na sve optuženike u postupku poznatom pod nazivom "propisani zakonski postupak". U skladu s propisanim zakonskim postupkom, "pošteno i pravedno suđenje" uključuje zaštitne mehanizme kao što su pretpostavka nevinosti, uvođenje i ispitivanje svjedoka, uobičajene vidove pravne obrane, pravo na šutnju, pravo na završnu riječ na saslušanju, pravo na žalbu itd. (Pogledajte i pravilo 7. 1.)

15. Pravni zastupnik, roditelji i skrbnici

15. 1. Tijekom postupka maloljetnik ima pravo da ga zastupa pravni savjetnik ili da zatraži besplatnu pravnu pomoć gdje takva pomoć postoji.

15. 2. Roditelji ili skrbnik imaju pravo sudjelovati u postupcima, a nadležno ih tijelo može i zatražiti da sudjeluju u interesu maloljetnika. Nadležno tijelo može im i zabraniti sudjelovanje ako postoje razlozi za takvo izuzimanje u interesu maloljetnika.

Komentar

Pravilo 15. 1. koristi terminologiju sličnu onoj u pravilu 93. Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenicima. Dok su pravni savjetnik i besplatna pravna pomoć potrebni kako bi zajamčili pravnu pomoć maloljetniku, pravo roditelja ili skrbnika da sudjeluju, kako je navedeno u pravilu 15.2., smatra se općom psihološkom i emocionalnom pomoći maloljetniku – funkcija koja se proteže tijekom trajanja postupka.

Potruga nadležnog tijela za odgovarajućim preusmjeravanjem slučaja posebice može imati koristi od suradnje pravnih predstavnika maloljetnika (ili drugog osobnog pomoćnika kojemu maloljetnik doista vjeruje). To se može umanjiti ako nazočnost roditelja ili skrbnika na saslušanju ima negativan učinak, primjerice, ako iskazuju neprijateljski stav prema maloljetniku, te zato postoji mogućnost za njihovo isključivanje.

16. Izvješća o socijalnoj situaciji

16. 1. U svim slučajevima, osim manjih prekršaja, prije nego što nadležno tijelo definira izreku prije izricanja presude, potrebno je dobro istražiti podlogu i okolnosti u kojima maloljetnik živi ili uvjete pod kojima je djelo počinjeno kako bi se nadležnom tijelu olakšao postupak donošenja presude.

Komentar

Izvješća o socijalnoj situaciji (socijalna izvješća ili izvješća prije presude) prijeko su potrebna pomoć u većini pravnih postupaka koji uključuju maloljetnike. Nadležno tijelo treba biti informirano o relevantnim činjenicama za maloljetnika, kao što su socijalna i obiteljska podloga, školski uspjeh, obrazovna iskustva itd. U tu svrhu neka nadležna tijela koriste posebne socijalne službe ili djelatnike vezane uz sud ili vijeće. I drugo osoblje, uključujući socijalne radnike, može izvršavati ovu funkciju. Pravilo zahtijeva dostupnost odgovarajućih socijalnih službi za podnošenje kvalificiranih izvješća o socijalnoj situaciji.

17. Vodeća načela u donošenju presude i izreci

17. 1. Pri definiranju izreke nadležna tijela moraju se ravnati prema sljedećim načelima:

(a) odabrano rješenje ne treba uvijek biti razmjerno samo okolnostima i težini počinjenog djela, već i okolnostima i potrebama maloljetnika i potrebama društva;

(b) ograničavanje osobne slobode maloljetnika može se dosuditi tek nakon pozornog razmatranja i mora biti ograničeno određenim minimumom;

(c) uskraćivanje osobne slobode ne provodi se osim ako je maloljetnik osuđen za ozbiljan nasilan zločin protiv druge osobe ili zbog ustrajnosti u počinjenju ozbiljnih kaznenih djela te ako nema drugog odgovarajućeg rješenja;

(d) Dobrobit maloljetnika vodeći je čimbenik u razmatranju slučaja.

17. 2. Bez obzira na počinjeno kazneno djelo, maloljetniku se ne može dosuditi smrtna kazna.

17. 3. Maloljetnici ne smiju biti izloženi tjelesnom kažnjavanju.

17. 4. Nadležno tijelo ima ovlasti u svakom trenutku prekinuti postupak.

Komentar

Glavna poteškoća u formuliranju smjernica za donošenje presude mladim osobama proizlazi iz činjenice da postoje neriješeni sukobi filozofske naravi kao što su sljedeći:

(a) rehabilitacija naspram zasluženoj kazni;

(b) pomoć naspram represiji i kazni;

(c) reakcija u skladu s jedinstvenim značajkama pojedinog slučaja naspram reakciji u cilju zaštite društva općenito;

(d) opće odvracanje naspram individualnom onesposobljavanju.

Sukob između ovih pristupa istaknutiji je u maloljetničkom pravosuđu nego u slučajevima odraslih. Budući da maloljetničke slučajeve karakteriziraju raznoliki uzroci i reakcije, ove alternative čvrsto su isprepletene.

Funkcija Standardnih minimalnih pravila za maloljetničko pravosuđe nije propisivanje pristupa, već prepoznavanje pristupa najbližijeg međunarodno prihvaćenim načelima. Stoga je osnovne elemente navedene u pravilu 17. 1., a posebice u stavcima (a) i (c), potrebno shvatiti kao praktične smjernice koje trebaju osigurati zajedničku ishodišnu točku; ako ovlaštena tijela vode računa o njima (pogledajte pravilo 5), mogu značajno pridonijeti zaštiti temeljnih prava maloljetnih počinitelja, osobito osnovnih prava na osobni razvoj i obrazovanje.

Pravilo 17. 1. (b) sugerira da strogo kazneni pristupi nisu prikladni. Dok se u slučajevima odraslih, a moguće i u slučajevima ozbiljnih kaznenih djela maloljetnika, pravedna zaslužena kazna i sankcije mogu smatrati primjerenima, u maloljetničkim slučajevima uvijek je potrebno takva razmatranja odbaciti u korist zaštite dobrobiti i budućnosti mlade osobe.

U skladu s 8. rezolucijom Šestog kongresa Ujedinjenih naroda, potiče se upotreba alternativa institucionalizaciji u najvećoj mogućoj mjeri, imajući na umu potrebu odgovaranja na specifične potrebe mladih. Stoga je potrebno u potpunosti iskoristiti postojeće alternativne sankcije i razviti nove alternativne sankcije, imajući na umu javnu sigurnost. Uvjetnu kaznu potrebno je koristiti u najvećoj mogućoj mjeru u vidu suspenzijskih kazni, uvjetnih kazni, naredbi komisija i drugih mogućnosti.

Pravilo 17. 1. c) odgovara jednom od vodećih načela 4. rezolucije Šestog kongresa čiji je cilj izbjegavanje zatvora u maloljetničkim slučajevima, osim ako ne postoji ni jedno drugo odgovarajuće rješenje koje bi zaštitilo javnu sigurnost.

Odredba koja zabranjuje smrtnu kaznu u pravilu 17. 2. u skladu je s člankom 6., stavkom 5. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

Odredba protiv smrtne kazne u skladu je s člankom 7. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i Deklaracijom o zaštiti svih osoba od mučenja i drugih okrutnih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja, kao i s Konvencijom protiv mučenja i drugih okrutnih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja i nacrtom *Konvencije o pravima djeteta*.

Ovlast za obustavljanje postupka u bilo kojem trenutku (pravilo 17.4.) značajka je postupka

koji se bavi maloljetnim prijestupnicima, za razliku od odraslih. U bilo kojem trenutku nadležna vlast može otkriti okolnosti koje ukazuju da je najbolje rješenje slučaja potpuni prekid intervencije.

18. Različite mjere izreke presude

18. 1. Nadležno tijelo mora raspolagati velikim rasponom mjera izreke presude koje omogućuju fleksibilnost kako bi se izbjegla institucionalizacija u najvećoj mogućoj mjeri. Takve mjere, od kojih se neke kombiniraju, uključuju:

- (a) skrb, vođenje i nadzor;
- (b) uvjetnu kaznu;
- (c) kaznu služenja u zajednici;
- (d) financijske kazne, nadoknade i obeštećenja;
- (e) postupak posredovanja i druge postupke;
- (f) sudjelovanje u skupnom savjetovanju i sličnim aktivnostima;
- (g) izreke vezane uz udomiteljsku skrb, život u zajednici ili druga obrazovna okruženja;
- (h) druge relevantne izreke.

18. 2. Maloljetniku ne smije biti ukinuta roditeljska skrb, bilo djelomično ili potpuno, osim ako okolnosti u slučaju ukazuju da je to neophodno.

Komentar

Pravilo 18.1. pokušava nabrojati neke od važnih odgovora i sankcija koje su isprobane i koje su se do sada dokazale kao uspješne u pravnim sustavima. Općenito predstavljaju obećavajuće mogućnosti koje zaslužuju daljnju primjenu i razvoj. Pravilo ne navodi potrebe za djelatnicima zbog mogućeg manjka prikladnih djelatnika u nekim regijama; u tim je regijama potrebno iskušati ili razviti mjere koje zahtijevaju manje djelatnika.

Primjere iz pravila 18. 1. povezuje, prije svega, oslanjanje na zajednicu i poziv zajednici na učinkovitu primjenu alternativnih rješenja. Preodgoj u zajednici tradicionalna je mjera koja se razvila u niz smjerova. Na toj osnovi treba potaknuti relevantna tijela da ponude usluge utemeljene u zajednici.

Pravilo 18. 2. ističe važnost obitelji koja je, prema stavku 1. članka 10. Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima "prirodna i temeljna grupna jedinica u društvu".

U obitelji roditelji nemaju samo prava, već i odgovornost za skrb o djeci i za nadzor nad djecom. Pravilo 18. 2. stoga zahtijeva mjeru odvajanja djeteta od roditelja samo kao posljednje rješenje. Mjera se može primijeniti samo ako činjenice slučaja jasno opravdavaju ovaj ozbiljan korak (primjerice, zlostavljanje djeteta).

19. Najmanja moguća primjena institucionalizacije

19. 1. Smještanje maloljetnika u ustanovu uvijek je posljednje rješenje koje se primjenjuje u najkraćem mogućem trajanju.

Komentar

Progresivna kriminologija zalaže se za upotrebu izvaninstitucionalnih umjesto institucionalnih postupaka. Vrlo je mala ili nepostojeća razlika u pogledu uspješnosti institucionalizacije u odnosu na izvaninstitucionalna rješenja. Mnogi štetni utjecaji na pojedinca, koje nije moguće izbjeći u institucionalnom okruženju, očito ne mogu biti nadjačani trudom uloženi u postupak. To se osobito odnosi na maloljetnike koji su podložni negativnim utjecajima. Štoviše, negativni učinci, i to ne samo gubitak slobode i izdvajanje iz uobičajenog socijalnog okruženja, svakako su lošiji za maloljetnike nego odrasle jer su u ranoj fazi razvoja.

Namjera je pravila 19. ograničiti institucionalizaciju u dva pogleda: u opsegu ("posljednje rješenje") i vremenski ("u najmanjem mogućem trajanju"). Pravilo 19. odražava jedno od

osnovnih načela 4. rezolucije Šestog kongresa Ujedinjenih naroda: maloljetnog počinitelja ne smije se zatvoriti osim ako ne postoji nikakvo drugo odgovarajuće rješenje. Pravilo stoga sugerira da, ako je maloljetnika potrebno institucionalizirati, taj gubitak slobode bude ograničen na najmanju moguću mjeru posebnim institucionalnim rješenjima za njegovo zatvaranje i imajući na umu razlike u vrstama počinitelja, kaznenim djelima i ustanovama. Odnosno, prioritet treba dati "otvorenim", a ne "zatvorenim" ustanovama. Nadalje, takve ustanove trebaju biti popravne ili obrazovne, a ne zatvorskog tipa.

20. Izbjegavanje nepotrebne odgode

20.1. Svaki slučaj potrebno je od samoga početka rješavati žurno, bez nepotrebnih odgoda.

Komentar

Brza provedba formalnih postupaka u maloljetničkim slučajevima iznimno je važna. U protivnom, moglo bi biti ugroženo sve dobro što je postignuto samim postupkom i izrekom presude. Kako vrijeme prolazi, maloljetniku će biti sve teže, ako ne i nemoguće, povezati postupak i izreku presude za kazneno djelo, kako na intelektualnoj, tako i na psihološkoj razini.

21. Spisi

21. 1. Spisi o maloljetnim počiniteljima strogo su povjerljive naravi i treće strane ne mogu imati pristupa takvim spisima. Pristup takvim spisima ograničen je na osobe koje imaju izravne veze s izrekom presude slučaja ili na drugo ovlašteno osoblje.

21. 2. Spisi o maloljetnim počiniteljima ne smiju se rabiti u postupcima protiv odraslih u naknadnim slučajevima koji uključuju istog počinitelja.

Komentar

Pravilo pokušava uspostaviti ravnotežu između sukobljenih interesa vezano uz spise ili datoteke: policijske, tužiteljstva i drugih ovlaštenih tijela, poboljšavajući time kontrolu u odnosu na interese maloljetnog počinitelja. (Pogledajte i 8. pravilo.) "Drugo ovlašteno osoblje" općenito uključuje, među ostalima, istraživače.

22. Potrebe za profesionalnošću i obukom

22. 1. Profesionalno obrazovanje, obuka u službi, tečajevi unaprjeđivanja znanja i drugi prikladni načini učenja koristit će se za uspostavljanje i održavanje neophodne profesionalne kompetentnosti svog osoblja koje radi na maloljetničkom pravosuđu.

22. 2. Osoblje koje radi na maloljetničkom pravosuđu mora biti prilagođeno raznolikosti maloljetnika koji dolaze u dodir s maloljetničkim pravosuđem. Potrebno je uložiti napore za osiguranje pravedne zastupljenosti žena i manjina u službama za maloljetničko pravosuđe.

Komentar

Ovlaštena tijela za donošenje presuda mogu imati vrlo različitu podlogu (suci u Ujedinjenom Kraljevstvu Velike Britanije i Sjeverne Irske i u regijama pod utjecajem sustava običajnog prava; suci koji su stekli formalno obrazovanje u zemljama u kojima se primjenjuje rimsko pravo i u regijama pod utjecajem ovog pravnog sustava; ovlašteni sudski prisjednici i pravnici, članovi odbora zajednice itd.). Nužno je da sva ova tijela imaju bar minimalnu obuku iz područja prava, sociologije, psihologije, kriminalistike i biheioralnih znanosti. To se smatra jednako važnim kao i organizacijska specijalizacija i neovisnost ovlaštenog tijela.

Možda neće biti moguće zahtijevati profesionalnu specijalizaciju za socijalne radnike

i djelatnike za uvjetni otpust kao preduvjet za preuzimanje bilo koje funkcije koja se bavi maloljetnim počiniteljima. Stoga bi učenje od profesionalca na radnom mjestu moglo predstavljati minimalne kvalifikacije.

Stručne kvalifikacije ključni su element u osiguranju nepristranog i učinkovitog postupanja na području maloljetničkog pravosuđa. Shodno tome, neophodno je poboljšati zapošljavanje, napredovanje i stručno osposobljavanje djelatnika, te osigurati potrebna sredstva kako bi im se omogućilo primjereno izvršavanje njihovih funkcija.

Treba izbjegavati svaki oblik političke, seksualne, rasne, vjerske, kulturne ili bilo koje druge vrste diskriminacije u odabiru, imenovanju i napredovanju djelatnika maloljetničkog pravosuđa kako bi se postigla nepristranost u provođenju postupaka maloljetničkog pravosuđa. Navedeno preporučuje Šesti kongres Ujedinjenih naroda. Nadalje, Šesti kongres poziva države članice da zajamče pravedno i jednako postupanje prema ženama kao djelatnicama kaznenog pravosuđa i preporučuje da se poduzmu posebne mjere za zapošljavanje, osposobljavanje i lakše napredovanje djelatnica u sustavu maloljetničkog pravosuđa.

Četvrti dio

Izvaninstitucionalno postupanje

23. Učinkovita provedba izreke

23. 1. Potrebno je donijeti odredbe potrebne za provedbu odluka nadležnog tijela, kao što je navedeno u pravilu 14. 1., bilo da to treba provesti samo tijelo ili neko drugo ovlašteno tijelo, zavisno od toga što okolnosti zahtijevaju.

23. 2. Ove odredbe moraju sadržavati mogućnost promjene odluka ako nadležno tijelo tako procijeni s vremena na vrijeme, pod uvjetom da se promjene utvrđuju u skladu s načelima sadržanim u ovim pravilima.

Komentar

Izreka presude u slučajevima maloljetničkog prijestupništva utječe na život počinitelja dugo vremena, znatno više nego u slučaju odrasle osobe. Stoga je važno da nadležno ili neovisno tijelo (odbor za uvjetno puštanje, ured za uvjetno puštanje, ustanove za skrb o mladima ili drugi) s kvalifikacijama jednakim onima nadležne vlasti koja je inicijalno donijela presudu, nadzire provedbu izreke presude. U nekim zemljama u ovu se svrhu imenuje sudac za izvršenje kazne.

Sastav, ovlasti i funkcije ovlaštenog tijela moraju biti fleksibilne; opisane su općim odrednicama u pravilu 23. kako bi se osigurala njihova široka prihvatljivost.

24. Pružanje potrebne pomoći

24. 1. Potrebno je uložiti napor da se maloljetnicima u svim fazama postupka pruži neophodna pomoć kao što je smještaj, obrazovanje ili osposobljavanje, zaposlenje ili druga pomoć, praktična i korisna, kako bi se pospješio rehabilitacijski proces.

Komentar

Promicanje dobrobiti maloljetnika je od najvećeg značaja. Stoga pravilo 24. naglašava važnost osiguravanja smještaja, usluga i drugih vrsta pomoći u najboljem interesu maloljetnika tijekom trajanja rehabilitacijskog procesa.

25. Mobiliziranje volontera i drugih službi zajednice

25. 1. Potrebno je pozvati volontere, volonterske organizacije, lokalne ustanove i druge službe zajednice da učinkovito pridonesu rehabilitaciji maloljetnika u zajednici te, koliko je god to moguće, u obitelji.

Komentar

Ovo pravilo odražava potrebu za rehabilitacijskim usmjerenjem svih postupanja s maloljetnim počiniteljima. Suradnja sa zajednicom neophodna je ako se želi učinkovito provesti direktive nadležnih tijela.

Posebice su se volonteri i volonterske službe pokazale vrijednim subjektima, no trenutačno ih se premalo koristi. U nekim slučajevima suradnja s bivšim počiniteljima (uključujući i bivše ovisnike) može predstavljati značajnu pomoć.

Pravilo 25. proizlazi iz načela pravila 1.1. do 1.6. i slijedi relevantne odredbe Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

Peti dio Institucionalno postupanje

26. Ciljevi institucionalnog postupanja

26. 1. Cilj obučavanja i postupaka prema maloljetnicima, smještenim u ustanove, je osiguravanje skrbi, zaštite, obrazovnih i profesionalnih vještina, s ciljem da im se pomogne pri ostvarivanju društveno konstruktivne i produktivne društvene uloge.

26. 2. Maloljetnici u ustanovama moraju imati skrb, zaštitu i svu potrebnu pomoć – socijalnu, obrazovnu, vokacijsku, psihološku, medicinsku i fizičku – koja im može zatrebati s obzirom na njihovu dob, spol i osobnost, a koja je u interesu njihova sveobuhvatnog razvoja.

26. 3. Maloljetnici u ustanovama moraju biti odvojeni od odraslih, čuvani u zasebnoj ustanovi ili zasebnom dijelu ustanove u kojoj se nalaze odrasli.

26. 4. Mlade počiniteljice, smještene u ustanovu, zahtijevaju posebnu pozornost zbog svojih osobnih potreba i problema. Nikako ne smiju dobivati slabiju skrb, zaštitu, pomoć, liječenje i osposobljavanje od mladih počinitelja. S njima se mora postupati pravedno.

26. 5. Radi dobiti institucionaliziranog maloljetnika, roditelji ili skrbnici imaju pravo pristupa.

26. 6. Treba poticati suradnju između ministarstava i odjela kako bi se pružilo odgovarajuće akademsko ili, prema potrebi, profesionalno osposobljavanje institucionaliziranih maloljetnika, vodeći pritom računa da ni nakon izlaska ne budu obrazovno zakinuti.

Komentar

Ciljevi institucionalnog postupanja propisani u pravilima 26. 1. i 26. 2. prihvatljivi su svim sustavima i kulturama. Međutim, još nigdje nisu ostvareni i još je mnogo toga potrebno učiniti u tom pogledu.

Posebice su medicinska i psihološka pomoć iznimno važne za institucionalizirane ovisnike o drogama, nasilne i mentalno oboljele mlade osobe.

Izbjegavanje negativnih utjecaja odraslih počinitelja i skrb o dobiti maloljetnika u institucionalnom okruženju, kao što je propisano u pravilu 26. 3., u skladu je s osnovnim vodećim načelima pravila kao što je navedeno u 4. rezoluciji Šestog kongresa. Pravilo ne sprječava države da poduzmu druge mjere protiv negativnog utjecaja odraslih počinitelja koje su barem jednako učinkovite kao mjere navedene u pravilu. (Pogledajte i pravilo 13. 4.)

Pravilo 26. 4. proizlazi iz činjenice da počiniteljice obično dobivaju slabiju pozornost od počinitelja, kao što je navedeno na Šestom kongresu. Posebice 9. rezolucija Šestog kongresa poziva na pravedan tretman počiniteljica u svakoj fazi kaznenog postupka i pridavanje posebne pozornosti njihovim problemima i potrebama u pritvoru. Štoviše, ovo pravilo treba sagledati u svjetlu Karakaške deklaracije Šestog kongresa koja, među ostalim, poziva na pravedan tretman u radu kaznenog pravosuđa, a na temelju Deklaracije za otklanjanje diskriminacije žena i Konvencije za otklanjanje svih oblika diskriminacije žena.

Pravo pristupa (pravilo 26. 5.) slijedi iz odredaba pravila 7. 1., 10. 1., 15. 2. i 18. 2. Suradnja u okviru ministarstava i odjela (pravilo 26. 6.) iznimno je važna u interesu općenitog poboljšanja kvalitete institucionalnog postupanja i osposobljavanja.

27. Primjena Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenicima koja su usvojili Ujedinjeni narodi

27. 1. Standardna minimalna pravila za postupanje prema zatvorenicima i povezane preporuke primjenjuju se u relevantnoj mjeri na postupanje prema maloljetnim počiniteljima u ustanovama, uključujući i one u pritvoru koji čekaju suđenje.

27. 2. Potrebno je uložiti trud u provođenje relevantnih načela navedenih u Standardnim minimalnim pravilima za postupanje prema zatvorenicima u najvećoj mogućoj mjeri kako bi se zadovoljile različite potrebe maloljetnika specifične za njihovu dob, spol i osobnost.

Komentar

Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima bila su jedan od prvih instrumenata ove vrste koja su promovirali Ujedinjeni narodi. Općenito se smatra da su utjecala na čitav svijet. Iako još ima zemalja u kojima je njihova primjena više težnja nego činjenica, ova Standardna minimalna pravila i dalje imaju važan utjecaj na humano i pravedno postupanje u popravnim ustanovama.

Neke od osnovnih vrsta zaštita, koje se odnose na maloljetne počinitelje u ustanovama, sadržane su u Standardnim minimalnim pravilima za postupanje sa zatvorenicima (smještaj, građevine u kojim su smješteni, krevet, posteljina, pritužbe, zahtjevi, kontakti s vanjskim svijetom, medicinska skrb, vjerske službe, razdvajanje po dobnim skupinama, osoblje, rad itd.) kao odredbe koje se odnose na kažnjavanje i disciplinu te obuzdavanje opasnih počinitelja. Ne bi bilo prikladno mijenjati Standardna minimalna pravila u skladu sa značajkama pojedine ustanove za maloljetne počinitelje unutar područja primjene Standardnih minimalnih pravila za maloljetničko pravosuđe.

Pravilo 27. usredotočuje se na neophodne uvjete za maloljetnike u ustanovama (27. 1.) isto kao i na različite potrebe specifične za njihovu dob, spol i osobnost (27. 2.). Stoga su ciljevi i sadržaj pravila vezani uz relevantne odredbe Standardnih minimalnih pravila za postupanje sa zatvorenicima.

28. Često i rano uvjetno puštanje

28. 1. Uvjetno puštanje iz ustanove treba primjenjivati odgovarajuće tijelo u najvećoj mogućoj mjeri, a treba biti izrečeno što je prije moguće.

28. 2. Maloljetnici, uvjetno pušteni iz ustanova, trebaju dobiti pomoć i nadzor odgovarajućeg nadležnog tijela, kao i punu podršku u zajednici.

Komentar

Ovlast da naredi uvjetno otpuštanje ima nadležno tijelo državne uprave, kao što je navedeno u pravilu 14. 1. ili neko drugo nadležno tijelo. U tom smislu ovdje je prikladnije reći "odgovarajuće" umjesto "nadležno" tijelo.

Ako to okolnosti dopuštaju, uvjetno puštanje ima prednost pred služenjem pune kazne. Po dostavljanju dokaza o zadovoljavajućem napretku u smjeru rehabilitacije, čak i počinitelji, koji su smatrani opasnim u trenutku institucionalizacije, mogu biti uvjetno pušteni kada god je to primjereno.

Poput uvjetnog roka, ovakvo puštanje može biti uvjetovano zadovoljavajućim ispunjenjem uvjeta koje su propisale relevantne vlasti u vremenskom razdoblju utvrđenom odlukom, na primjer "dobro ponašanje" počinitelja, sudjelovanje u programima zajednice, boravak u objektima poluotvorenog tipa itd.

U slučaju kada je počinitelj uvjetno pušten iz ustanove, potrebno mu je osigurati pomoć i nadzor socijalnog radnika ili sličnog djelatnika (osobito ondje gdje još nije usvojen institut kušnje), a treba poticati i podršku zajednice.

29. Poluinstitucionalna rješenja

29. 1. Potrebno je uložiti napore da se osiguraju poluinstitucionalna rješenja kao što su objekti poluotvorenog tipa, obrazovni domovi, dnevni centri za obuku i druga odgovarajuća rješenja koja mogu maloljetnicima pomoći u pravilnoj reintegraciji u društvo.

Komentar

Ne smije se podcijeniti važnost skrbi koja slijedi nakon razdoblja institucionalizacije. Ovo pravilo naglašava potrebu oblikovanja mreže poluinstitucionalnih rješenja.

Ovo pravilo naglašava i potrebu osmišljavanja čitavog niza ustanova i usluga za zadovoljavanje različitih potreba mladih počinitelja koji se vraćaju u zajednicu i pružanje vodstva i strukturirane podrške kao važnih koraka u uspješnoj reintegraciji u društvo.

Šesti dio

Istraživanje, planiranje, oblikovanje politike i procjena

30. Istraživanje kao osnova planiranja, oblikovanja politike i procjene

30. 1. Potrebno je uložiti napore da se organizira i promiče istraživanje neophodno kao temelj za učinkovito planiranje i oblikovanje politike.

30. 2. Potrebno je uložiti napore da se periodički razmotri i procijeni trendove, probleme i uzroke maloljetničke delinkvencije i zločina, kao i različite specifične potrebe maloljetnika u pritvoru.

30. 3. Potrebno je uložiti napore kako bi se uspostavio redovni istraživački mehanizam procjene ugrađen u sustav maloljetničkog pravosuđa i prikupili te analizirali relevantni podatci i informacije za odgovarajuću procjenu i buduće poboljšanje i reformu postupaka.

30. 4. Pružanje usluga u maloljetničkom pravosuđu potrebno je sustavno planirati i provoditi kao sastavni dio nacionalnih razvojnih napora.

Komentar

Primjena rezultata istraživanja kao osnove za informiranu politiku maloljetničkog pravosuđa opće je priznat, važan mehanizam za održavanje prakse u skladu s napretkom znanja i kontinuirani razvoj i poboljšanje maloljetničkog pravosuđa. Za maloljetničko pravosuđe iznimno su važne povratne informacije između istraživanja i politike. S brzim i često drastičnim promjenama u stilu života mladih te u oblicima i dimenzijama maloljetničkog kriminala, odgovori društva i pravosuđa na maloljetnički kriminal i delinkvenciju brzo zastarijevaju i postaju neprimjereni.

Pravilo 30. stoga utvrđuje standarde za integriranje rezultata istraživanja u postupak oblikovanja politika i njihovu primjenu u maloljetničkom pravosuđu. Pravilo se posebice odnosi na potrebu redovnog razmatranja i procjene postojećih programa i mjera te na planiranje u širem kontekstu sveukupnih razvojnih ciljeva.

Neprestana procjena potreba maloljetnika, kao i trendova i problema delinkvencije, preduvjeti su za poboljšanje metoda oblikovanja prikladnih politika i utvrđivanje odgovarajućih načina interveniranja, kako na formalnoj, tako i na neformalnoj razini. U tom kontekstu nadležne službe trebaju dati potporu istraživanjima koja provode neovisne osobe i tijela, a bilo bi vrijedno prikupiti i uzeti u obzir i stavove samih maloljetnika, i to ne samo onih koji dolaze u dodir sa sustavom.

Postupak planiranja mora posebice naglasiti učinkovitiji i pravedniji sustav pružanja neophodnih usluga. Konačno, treba provoditi sveobuhvatnu, redovnu procjenu specifičnih potreba i problema maloljetnika širokog raspona i identificirati jasne prioritete. U tom smislu treba postojati usklađenost uporabe postojećih resursa, uključujući pritom alternativna rješenja i podršku zajednice, prikladne za uspostavljanje specifičnih postupaka osmišljenih za provedbu i nadzor utvrđenih programa.

Smjernice Ujedinjenih naroda za prevenciju maloljetničke delinkvencije (“Rijadske smjernice”)

Glavna skupština Ujedinjenih naroda A/RES/45/112

Distr.: OPĆENITO
14. prosinca 1990.
IZVORNIK: ENGLESKI

A/RES/45/112
64. plenarna sjednica
14. prosinca 1990.

45/112. Smjernice Ujedinjenih naroda za prevenciju maloljetničke delinkvencije (Rijadske smjernice)

Glavna skupština,

Imajući na umu Opću deklaraciju o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, kao i druge međunarodne instrumente koji se bave pravima i dobrobiti osoba, uključujući relevantne standarde koje je utvrdila Međunarodna organizacija rada,

Imajući na umu Deklaraciju o pravima djeteta, *Konvenciju o pravima djeteta*, Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila),

Podsjećajući na Rezoluciju 40/33 Glavne skupštine od 29. studenog 1985. kojom je Skupština usvojila Pekinška pravila koja je preporučio Sedmi kongres Ujedinjenih naroda o prevenciji zločina i postupanju prema počiniteljima,

Podsjećajući da je Glavna skupština u svojoj rezoluciji 40/35 od 29. studenog 1985. pozvala na razvoj standarda za prevenciju maloljetničke delinkvencije koja bi državama članicama pomogla u oblikovanju i provedbi specijaliziranih programa i politika, s naglaskom na pomoći, skrbi i sudjelovanju zajednice, a pozvala je i Gospodarsko i socijalno vijeće da podnese izvješće Osmom kongresu Ujedinjenih naroda o prevenciji zločina i postupanju s počiniteljima o napretku postignutom na ovim standardima, na reviziju i djelovanje,

Podsjećajući da je Gospodarsko i socijalno vijeće u stavku II svoje rezolucije 1986/10 od 21. svibnja 1986. zatražilo od Osmog kongresa da razmotri nacrt standarda za prevenciju maloljetničke delinkvencije za usvajanje,

Uviđajući potrebu za razvijanjem nacionalnih, regionalnih i međunarodnih pristupa i strategija za prevenciju maloljetničke delinkvencije,

Potvrđujući da svako dijete ima osnovna ljudska prava, uključujući naročito pristup besplatnom obrazovanju,

Uzimajući u obzir velik broj mladih koji mogu i ne moraju biti u sukobu sa zakonom, ali koji su napušteni, zanemareni, zlostavljani, izloženi narkoticima, nalaze se na samoj margini i općenito su u teškom socijalnom položaju,

Uzimajući u obzir prednosti progresivnih politika za prevenciju delinkvencije i za dobrobit zajednice,

1. Utvrđuje sa zadovoljstvom značajan posao koji je obavilo Vijeće za prevenciju i kontrolu, kao i glavni tajnik u oblikovanju smjernica za prevenciju maloljetničke delinkvencije;

2. Izražava zadovoljstvo vrijednom suradnjom Arapskih studija za sigurnost i Centra za obuku u Rijadu kao domaćina Međunarodnog susreta stručnjaka na razvoju smjernica Ujedinjenih naroda za prevenciju maloljetničke delinkvencije koji je održan u Rijadu od 28. veljače do 1. ožujka 1988, u suradnju s uredom Ujedinjenih naroda u Beču;

3. Usvaja Smjernice za prevenciju maloljetničke delinkvencije Ujedinjenih naroda u dodatku ove rezolucije, pod nazivom "Rijadske smjernice";

4. Poziva države članice da u svojim sveobuhvatnim planovima prevencije primijene Rijadske smjernice u nacionalnom zakonodavstvu, politici i praksi te da na njih upozore relevantne nadležne vlasti, uključujući stvaratelje politike, djelatnike maloljetničkog pravosuđa, obrazovne djelatnike, masovne medije, liječnike i znanstvenike;

5. Zahtijeva od glavnog tajnika da pozove države članice da osiguraju široku dostupnost teksta Rijadskih smjernica na svim službenim jezicima Ujedinjenih naroda;

6. Zahtijeva od glavnog tajnika i poziva sve relevantne urede i zainteresirane ustanove Ujedinjenih naroda, a posebice Dječju zakladu Ujedinjenih naroda, kao i individualne stručnjake, da poduzmu usmjerene napore za promicanje primjene Rijadskih smjernica;

7. Usto zahtijeva od glavnog tajnika da pojača istraživanje specifičnih situacija socijalnog rizika i iskorištavanja djece, uključujući upotrebu djece za počinjenje zločina, s ciljem razvijanja sveobuhvatnih protumjera i izvješćivanja o njima Devetom kongresu Ujedinjenih naroda o prevenciji zločina i postupanju s počiniteljima;

8. Usto zahtijeva od glavnog tajnika izdavanje potpunog priručnika sa standardima maloljetničkog pravosuđa koji će sadržavati Standardna minimalna pravila za maloljetničko pravosuđe Ujedinjenih naroda (Pekinška pravila), Smjernice za prevenciju maloljetničke delinkvencije Ujedinjenih naroda (Rijadske smjernice) i Pravila Ujedinjenih naroda za zaštitu maloljetnika kojima je oduzeta sloboda, kao i potpune komentare na njihove odredbe;

9. Potiče sva relevantna tijela u sustavu Ujedinjenih naroda na suradnju s glavnim tajnikom pri poduzimanju odgovarajućih mjera za osiguranje provedbe ove rezolucije;

10. Poziva Pododbor za prevenciju diskriminacije i zaštitu manjina Komisije za ljudska prava da razmotri ove nove međunarodne instrumente s ciljem promicanja primjene njihovih odredaba;

11. Poziva države članice da daju snažnu podršku organiziranju tehničkih i znanstvenih radionica, pilot projekata i prezentacijskih projekata o praktičnim problemima i pitanjima politika vezanim uz primjenu odredaba Rijadskih smjernica te da utvrde konkretne mjere za usluge u zajednici osmišljene kao odgovori na posebne potrebe, probleme i interese mladih osoba, i traži od glavnog tajnika da koordinira ove aktivnosti;

12. Poziva države članice da informiraju glavnog tajnika o implementaciji Rijadskih smjernica te da redovno izvješćuju Vijeće za prevenciju i kontrolu zločina o postignutim rezultatima;

13. Preporučuje da Vijeće za prevenciju i kontrolu zločina zatraži od Devetog kongresa reviziju napretka u promicanju i primjeni Rijadskih smjernica te preporuka sadržanih u ovoj rezoluciji kao posebnu stavku dnevnog reda o maloljetničkom pravosuđu i da ovu problematiku ima trajno u vidu.

DODATAK

Smjernice Ujedinjenih naroda za prevenciju maloljetničke delinkvencije (Rijadske smjernice)

I. TEMELJNA NAČELA

1. Prevencija maloljetničke delinkvencije ključan je dio prevencije zločina u društvu. Mlade osobe mogu razviti ne-kriminogena stajališta uključivanjem u zakonite, društveno korisne aktivnosti i usvajanjem humanističke orijentacije prema društvu i pogledu na život.

2. Uspješna prevencija maloljetničke delinkvencije zahtijeva napor od društva kako bi se zajamčio skladan razvoj adolescenata, s poštovanjem i promicanjem njihove osobnosti od ranog djetinjstva.

3. Za potrebe tumačenja ovih Smjernica koristit će se pristup usmjeren djeci. Mlade osobe trebaju imati aktivnu ulogu i biti partner u društvu, a ne smije ih se smatrati tek objektima socijalizacije ili kontrole.

4. U provedbi ovih Smjernica, a u skladu s nacionalnim zakonodavstvima, žarište svakog preventijskog programa treba biti dobrobit mlade osobe.

5. Potrebno je prepoznati potrebu i važnost progresivnih politika prevencije delinkvencije, kao i sustavnog proučavanja i tumačenja mjera. Mjere trebaju izbjeći kriminalizaciju i kažnjavanje djece za ponašanje koje nije uzrokovalo ozbiljnu štetu razvoju djeteta ili naškodilo drugima. Takve politike i mjere trebaju uključivati:

(a) Odredbe o mogućnostima, posebice obrazovnim mogućnostima koje zadovoljavaju različite potrebe mladih i služe kao podrška zaštiti osobnog razvoja mladih osoba, osobito onih koje su očigledno u opasnosti ili izložene socijalnom riziku te im je potrebna posebna skrb i zaštita;

(b) Posebne načine promišljanja i pristupe za prevenciju delinkvencije na temelju zakona, postupaka, ustanova, sredstava i mreže pružanja usluga usmjerene na smanjivanje motivacije, potrebe i prilika, ili uvjeta koji stvaraju okolnosti za počinjenje prekršaja;

(c) Službenu intervenciju treba koristiti prvenstveno ako je u općem interesu mlade osobe i ako se temelji na poštenosti i jednakosti;

(d) Zaštitu dobrobiti, razvoja, prava i interesa svih mladih;

(e) Uzeti u obzir da je mladenačko ponašanje ili postupanje, koje nije u skladu s općim društvenim normama i vrijednostima, često dio sazrijevanja i odrastanja te obično spontano nestaje kada mlada osoba odraste;

(f) Imati na umu da gotovo svi stručnjaci smatraju da obilježavanje mlade osobe pridjevima kao što su "devijantan", "delinkventan" ili "gotovo delinkventan" često pridonosi razvijanju dosljednog uzorka nepoželjnog ponašanja mladih osoba.

6. Treba razviti usluge i programe u zajednici za prevenciju maloljetničke delinkvencije, osobito ondje gdje još nisu ustrojene službe. Formalne službe društvene kontrole trebalo bi koristiti jedino kao posljednje sredstvo.

II. PODRUČJE PRIMJENE SMJERNICA

7. Ove Smjernice treba tumačiti i primjenjivati u širem okviru Opće deklaracije o ljudskim pravima, Međunarodnog pakta o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, Deklaracije o pravima djeteta i *Konvencije o pravima djeteta*, te u kontekstu Standardnih minimalnih pravila o maloljetničkom pravosuđu Ujedinjenih naroda (Pekinška pravila), kao i drugih instrumenata vezanih uz prava, interese i dobrobit sve djece i mladih.

8. Ove Smjernice treba primjenjivati u kontekstu gospodarskih, socijalnih i kulturnih uvjeta koji vladaju u državama članicama.

III. OPĆA PREVENCIJA

9. Potrebno je pokrenuti sveobuhvatne preventijske planove na svim razinama vlade koji trebaju uključivati sljedeće:

(a) Dubinsku analizu problema i sadržaje dostupnih programa, usluga, opreme i resursa;

(b) Dobro definirane odgovornosti kvalificiranih službi, ustanova i djelatnika uključenih u preventivne aktivnosti;

(c) Mehanizme za odgovarajuću koordinaciju preventivnih aktivnosti između vladinih i nevladinih agencija;

(d) Politike, programe i strategije utemeljene na prognostičkim studijama, koje je potrebno neprestano nadzirati i pozorno ocjenjivati tijekom provedbe;

(e) Metode za učinkovito smanjivanje prilika za počinjenje kriminalnih djela;

(f) Uključenost zajednice kroz širok raspon usluga i programa;

(g) Usku interdisciplinarnu suradnju između nacionalnih, državnih, regionalnih i lokalnih vlada, uz sudjelovanje privatnog sektora, predstavnika građana zajednice u kojoj se usluga pruža, te državnih službi rada, dječje skrbi, zdravstvenog obrazovanja, socijalnih poslova, provedbe zakona i sudstva, u poduzimanju usredotočenog djelovanja za prevenciju maloljetničke delinkvencije i kriminala mladih;

(h) Sudjelovanje mladih u politikama i procesima za prevenciju delinkvencije, uključujući i resurse zajednice, samopomoć mladih te programe za obeštećenje žrtvi i pomoć žrtvama;

(i) Specijalizirano osoblje na svim razinama.

IV. PROCES SOCIJALIZACIJE

10. Naglasak treba staviti na preventivne politike koje jačaju uspješnost socijalizacije i integracije sve djece i mladih, osobito kroz obitelj, zajednicu, vršnjačke skupine, školu, strukovnu naobrazbu i svijet rada, kao i kroz volonterske organizacije.

Pozornost treba pridati i vlastitom osobnom razvoju djece i mladih, trebaju biti prihvaćeni kao potpuni i jednaki partneri u procesima socijalizacije i integracije.

A. Obitelj

11. Svako društvo treba odrediti potrebe i dobrobit obitelji i njezinih članova kao prioritet.

12. Budući da je obitelj središnja cjelina odgovorna za primarnu socijalizaciju djece, vlada i društvo trebaju uložiti napor da se očuva integritet obitelji, uključujući i širu obitelj. Društvo je dužno pomagati obitelji u pružanju skrbi i zaštite te jamčiti tjelesnu i mentalnu dobrobit djece. Potrebno je osigurati odgovarajuću skrb, uključujući i vrtiće.

13. Vlade trebaju donijeti politike usmjerene na podizanje djece u stabilnom i sređenom obiteljskom okruženju. Obitelji, kojima je potrebna pomoć u rješavanju nestabilnosti ili sukoba, trebaju dobiti odgovarajuću pomoć.

14. Kada nema stabilnog i sređenog obiteljskog okruženja i kada su naponi zajednice da pomogne roditeljima u tom pogledu neuspješni, a šira obitelj ne može ispuniti ovu ulogu, potrebno je razmotriti alternativni smještaj, zajedno s mogućnostima udomljavanja i usvajanja. Navedeni smještaj treba preslikavati, u mjeri u kojoj je to moguće, stabilno i sređeno obiteljsko okruženje, dok istovremeno djeci pruža osjećaj trajnosti kako bi se izbjegli problemi vezani uz stalne promjene skrbi.

15. Posebnu pozornost treba posvetiti djeci iz obitelji zahvaćenih problemima uzrokovanim brzim i neujednačenim gospodarskim, društvenim i kulturnim promjenama, a posebice djeci iz siromašnih obitelji te iz obitelji doseljenika i izbjeglica. Budući da takve promjene mogu onemogućiti društvenu sposobnost obitelji da osigura tradicionalnu skrb i brigu o djeci, često kao posljedica sukoba uloga i kultura, potrebno je osmisliti inovativne i društveno konstruktivne modalitete za socijalizaciju djece.

16. Potrebno je poduzeti mjere i razviti programe koji će obiteljima omogućiti da uče o roditeljskoj ulozi i obvezama u pogledu razvoja djece i skrbi o djeci, promicati pozitivan odnos djeteta i roditelja, naučiti roditelje da budu otvoreni za probleme djece i mladih te ih poticati da sudjeluju u obiteljskim i aktivnostima zajednice.

17. Vlade trebaju poduzeti mjere za promicanje obiteljske povezanosti i sklada te obeshrabrivati odvajanje djece od roditelja, osim ako okolnosti, koje utječu na dobrobit i budućnost djeteta, ne ostavljaju ni jednu drugu alternativu.

18. Važno je naglasiti socijalizacijsku funkciju obitelji i šire obitelji; isto je tako važno prepoznati buduću ulogu, odgovornosti, sudjelovanje i partnerstvo mladih u društvu.

19. Prilikom osiguravanja prava djeteta na pravilnu socijalizaciju, vlada i druge službe trebaju se osloniti na postojeće socijalne i pravne službe, no kad god tradicionalne ustanove i običaji više nisu učinkoviti, trebaju pružiti i omogućiti uvođenje inovativnih mjera.

B. Obrazovanje

20. Vlade su dužne javno obrazovanje učiniti dostupnim svim mladima.
21. Obrazovni sustav treba, osim akademske i strukovne naobrazbe, posebnu pozornost pridati i sljedećem:
- (a) Učenju osnovnih vrijednosti i razvijanju poštovanja za djetetov kulturni identitet i navike, za društvene vrijednosti zemlje u kojoj dijete živi, za civilizacije koje se razlikuju od djetetove te za ljudska prava i temeljne slobode;
  - (a) Promicanju i razvoju osobnosti, darovitosti te mentalnih i tjelesnih sposobnosti mladih do njihovog punog potencijala;
  - (c) Uključivanju mladih osoba kao aktivnih i učinkovitih sudionika radije nego pukih objekata obrazovnog procesa;
  - (d) Poduzimanju aktivnosti koje potiču osjećaj identiteta i pripadanja školi i zajednici;
  - (e) Poticanju mladih da razumiju i poštuju različita stajališta i mišljenja, kao i kulturne i druge razlike;
  - (f) Pribavljanju informacija i usmjeravanju tijekom strukovne naobrazbe, zapošljavanja i razvoja karijere;
  - (g) Pružanju pozitivne emocionalne podrške mladima i izbjegavanju psihološkog zlostavljanja;
  - (h) Izbjegavanju strogih disciplinskih mjera, osobito tjelesnog kažnjavanja.
22. Obrazovni sustavi trebaju težiti suradnji s roditeljima, organizacijama i službama zajednice koje se bave aktivnostima za mlade.
23. Mlade osobe i njihove obitelji trebaju biti informirane o zakonima i svojim pravima i odgovornostima po tim zakonima, kao i o općim vrijednosnim sustavima, uključujući i instrumente Ujedinjenih naroda.
24. Obrazovni sustavi trebaju posvetiti posebnu pozornost i pružiti posebnu skrb mladima izloženim socijalnim rizicima. Potrebno je razviti i koristiti specijalizirane preventivne programe, obrazovne materijale, rasporede, pristupe i alate.
25. Posebnu pozornost treba posvetiti sveobuhvatnim politikama i strategijama za prevenciju zlorabe alkohola, droge i drugih tvari od strane mladih. Učitelji i drugi stručnjaci trebaju biti opremljeni i osposobljeni za sprječavanje ovih problema i suočavanje s njima. Učenicima treba pružiti informacije o upotrebi i zloupotrebi droga, uključujući i alkohol.
26. Škole trebaju služiti kao izvori i referalni centri za pružanje medicinskih usluga, savjetovanja i drugih usluga mladim osobama, posebice onima s posebnim potrebama koje pate od zlostavljanja, zanemarivanja, viktimizacije i iskorištavanja.
27. Nizom obrazovnih programa potrebno je nastavnike i odrasle te učenike senzibilizirati za probleme, potrebe i percepciju mladih osoba, osobito mladih iz skupina s manjim mogućnostima, iz zakinitih, etničkih ili drugih manjinskih skupina s niskim prihodima.
28. Školski sustav treba pokušati zadovoljiti i promicati najviše stručne i obrazovne standarde u smislu nastavnog plana, poučavanja i metoda učenja te pristupa, kao i prilikom zapošljavanja i osposobljavanja kvalificiranih učitelja. Odgovarajuće stručne organizacije i vlasti trebaju osigurati redovni nadzor i procjenu.
29. Školski sustavi trebaju planirati, razvijati i provoditi vanškolske aktivnosti zanimljive mladim osobama, u suradnji sa skupinama iz zajednice.
30. Posebnu pomoć treba pružiti djeci i mladima kojima je teško poštovati obvezu redovnog pohađanja škole te onima koji su odustali od škole.
31. Škola treba promicati pravedna i poštena pravila i politike; učenici trebaju biti zastupljeni u tijelima koja osmišljavaju školsku politiku, uključujući politike za disciplinu i odlučivanje.

C. Zajednica

32. Potrebno je razviti službe i programe zajednice koji odgovaraju na posebne potrebe, probleme, interese i bojazni mladih osoba i koji nude odgovarajuće savjetovanje i vodstvo mladim osobama i njihovim obiteljima, ili ojačati postojeće.

33. Zajednica treba pružiti, ili ojačati ondje gdje već postoje, široku lepezu mjera podrške utemeljenih u zajednici, uključujući razvojne centre, rekreacijske ustanove i službe kako bi odgovorile na posebne probleme djece izložene socijalnom riziku. Prilikom osiguravanja ovih mjera pomoći potrebno je poštovati individualna prava.

34. Potrebno je otvoriti posebne ustanove koje bi pružile odgovarajući smještaj mladim osobama koje više ne mogu živjeti kod kuće ili koje nemaju dom.

35. Potrebno je osigurati niz usluga i mjera pomoći za suočavanje s poteškoćama mladih osoba na prijelazu u život odraslih. Takve službe trebaju uključivati posebne programe za mlade ovisnike s naglaskom na skrb, savjetovanje, pomoć i terapijske intervencije.

36. Dobrovoljne organizacije, koje pružaju usluge za mlade, trebaju dobiti financijsku i drugu pomoć od vlada i drugih ustanova.

37. Potrebno je osnivati ili osnaživati organizacije mladih na lokalnoj razini te im dati puni status za sudjelovanje u upravljanju poslovima zajednice. Ove organizacije trebaju poticati mlade da organiziraju kolektivne i dobrovoljne projekte, a posebice projekte koji pomažu mladim osobama kojima je pomoć potrebna.

38. Tijela državne uprave trebaju se posebno posvetiti i pružiti potrebne usluge beskućnicima ili djeci s ulice; potrebno je učiniti dostupnima informacije o smještaju, zapošljavanju i drugim oblicima i izvorima pomoći.

39. Potrebno je pokrenuti i učiniti dostupnima širok raspon rekreacijskih ustanova i službi koje posebno zanimaju mlade osobe.

D. Masovni mediji

40. Masovne medije treba poticati da mladim osobama zajamče pristup informacijama i materijalima iz raznih nacionalnih i međunarodnih izvora.

41. Masovne medije treba poticati da ukazuju na pozitivan doprinos mladih osoba društvu.

42. Masovne medije treba poticati na širenje informacija o postojanju usluga, objekata i prilika za mlade osobe u društvu.

43. Masovne medije općenito, a posebice televiziju i film, treba poticati da smanjuju udio pornografije, droga i nasilja, koji se prikazuju, te da nasilje i iskorištavanje prikazuju s neodobravanjem, kako bi se posebice izbjeglo ponižavajuće i uvredljivo predstavljanje djece, žena, međuljudskih odnosa, te promicala načela jednakosti i ravnopravnih uloga.

44. Masovni mediji trebaju biti svjesni svoje dalekosežne društvene uloge i odgovornosti, kao i svog utjecaja u komunikaciji vezanoj uz zloupotrebu droge i alkohola u mladima. Trebaju koristiti svoju snagu za prevenciju ovisnosti stalno šaljući dosljedne i izbalansirane poruke uz ravnomjeran pristup. Na svim razinama potrebno je promicati učinkovite kampanje osvješćivanja o djelovanju droga.

V. SOCIJALNA POLITIKA

45. Tijela državne uprave trebaju dati prioritet planovima i programima za mlade osobe i osigurati dostatna sredstva i druge kapacitete za učinkovito pružanje usluga, osigurati objekte i djelatnike za odgovarajuću medicinsku i mentalnu skrb, ishranu, smještaj i druge relevantne usluge, uključujući i prevenciju te liječenje ovisnosti o drogama i alkoholu, pobrinuvši se da ova sredstva dopru do mladih osoba i da oni od njih imaju koristi.

46. Institucionalizacija mladih osoba mora biti posljednje rješenje i trajati što je kraće moguće, a od najveće je važnosti ono što je u najboljem interesu mlade osobe. Potrebno je strogo definirati kriterije koji dopuštaju formalnu intervenciju ove vrste i treba ih ograničiti na sljedeće situacije: (a) kada je dijete ili mlada osoba žrtva štete koju su mu nanijeli roditelji ili skrbnici; (b) kada su roditelji ili skrbnici dijete ili mladu osobu seksualno, tjelesno ili emocionalno zlostavljali; (c) kada roditelji ili skrbnici dijete ili mladu osobu zanemaruju, napuste ili iskorištavaju; (d) kada ponašanje roditelja ili skrbnika predstavlja prijetnju djetetu ili mladoj osobi u vidu tjelesne ili moralne opasnosti; i (e) kada djetetovo ili ponašanje mlade osobe predstavlja tjelesnu ili

psihološku prijetnju samom djetetu te je institucionalizacija jedini način na koji roditelji, skrbnici, sam maloljetnik ili nerezidencijalne usluge zajednice mogu odgovoriti na takvu opasnost.

47. Tijela državne uprave trebaju mladim osobama omogućiti kontinuirano obrazovanje koje financira država kada roditelji ili skrbnici nisu u mogućnosti uzdržavati mladu osobu, te im omogućiti dobivanje radnog iskustva.

48. Programe za prevenciju delinkvencije treba planirati i razvijati na temelju rezultata pouzdanih, znanstvenih istraživanja, treba ih periodično nadzirati, procjenjivati i prilagođavati shodno procjeni.

49. U stručnoj zajednici i široj javnosti treba proširiti informacije o ponašanjima ili situacijama koje ukazuju na mogućnost ili mogu rezultirati tjelesnom i psihološkom viktimizacijom, štetom i zlostavljanjem te iskorištavanjem mladih osoba.

50. Općenito gledano, sudjelovanje u planovima i programima treba biti dobrovoljno. Mlade osobe trebaju biti uključene u njihovo osmišljavanje, razvoj i provedbu.

51. Vlade trebaju započeti ili nastaviti istraživati, razvijati i provoditi politike, mjere i strategije unutar i izvan kaznenog pravosuđa kako bi spriječile da obiteljsko nasilje utječe na mladu osobu i osigurale pravedno postupanje prema žrtvama obiteljskog nasilja.

VI. ZAKONODAVSTVO I PRAVOSUĐE ZA MALOLJETNIKE

52. Vlade trebaju donijeti i provoditi specifične zakone i postupke za promicanje i zaštitu prava i dobrobiti mladih osoba.

53. Potrebno je donijeti i provoditi zakonodavstvo koje sprječava viktimizaciju, zlostavljanje, iskorištavanje i kaznena djela nad djecom i mladim osobama.

54. Nijedno dijete ili mlada osoba ne smiju biti izloženi grubim ili ponižavajućim korektivnim mjerama ili mjerama kažnjavanja kod kuće, u školi ili u drugim ustanovama.

55. Potrebno je stremiti zakonodavstvu i provedbi pravosuđa čiji je cilj ograničavanje i kontrola dostupnosti oružja bilo koje vrste djeci i mladim osobama.

56. Kako bi se izbjegla daljnja stigmatizacija, viktimizacija i kriminalizacija mladih osoba, potrebno je uvesti zakone koji će osigurati da se svako ponašanje, koje se ne smatra kaznenim djelom ili ne kažnjava ako je počinitelj odrasla osoba, isto tako ne smatra kaznenim djelom i ne kažnjava ako je počinitelj mlada osoba.

57. Potrebno je razmotriti otvaranje ureda pravobranitelja ili sličnog neovisnog tijela koje bi osiguralo poštivanje statusa, prava i interesa mladih osoba, te njihovo upućivanje na dostupne službe. Pravobranitelj ili drugo imenovano tijelo nadgledalo bi provedbu Rijadskih smjernica, Pekinških pravila i Pravila za zaštitu maloljetnika kojima je oduzeta sloboda. Pravobranitelj ili drugo tijelo treba, u regularnim intervalima, objaviti izvješće o postignutom napretku i poteškoćama na putu provedbe dokumenata. Potrebno je ustrojiti i službu za pravno zastupanje djece.

58. Policijskim djelatnicima i drugom relevantnom osoblju oba spola potrebno je osigurati obuku koja će ih pripremiti za suočavanje s posebnim potrebama mladih osoba te ih upoznati, u najvećoj mogućoj mjeri, s programima i mogućnostima preusmjerenja mladih osoba iz pravosudnog sustava.

59. Potrebno je donijeti zakone za zaštitu djece i mladih osoba od zloporabe droga i krijumčara droge, te strogo provoditi ove zakone.

VII. ISTRAŽIVANJE, RAZVOJ POLITIKA I KOORDINACIJA

60. Potrebno je uložiti napore i utvrditi odgovarajuće mehanizme za promicanje, na multidisciplinarnoj i unutardisciplinarnoj razini, interakcije i koordinacije između gospodarskih, društvenih, obrazovnih i zdravstvenih državnih tijela i službi, pravosudnog sustava, mladih, zajednice, razvojnih agencija i drugih relevantnih ustanova.

61. Potrebno je pojačati razmjenu informacija, iskustava i saznanja prikupljenih u projektima, programima, praksama i inicijativama u vezi s maloljetničkim kriminalom, prevencijom

delinkvencije, a potrebno je pojačati i maloljetničko pravosuđe na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini.

62. Potrebno je nastaviti razvijati i ojačati regionalnu i međunarodnu suradnju na pitanjima maloljetničkog kriminala, prevencije delinkvencije i maloljetničkog pravosuđa koje obuhvaća operativne djelatnike, stručnjake i donositelje odluka.

63. Vlade, Ujedinjeni narodi i druge organizacije trebaju dati snažnu potporu tehničkoj i znanstvenoj suradnji u pogledu praktičnih i političkih pitanja, poglavito tijekom obuke, pilot ili demonstracijskih projekata, te u pogledu specifičnih problema vezanih uz prevenciju maloljetničkog kriminala i maloljetničke delinkvencije.

64. Treba poticati suradnju u poduzimanju znanstvenih istraživanja u pogledu učinkovitih modaliteta za prevenciju mladenačkog kriminala i maloljetničke delinkvencije, a otkrića ovih istraživanja treba obznaniti svima i ocijeniti ih.

65. Odgovarajuća tijela, ustanove, tijela državne uprave i uredi Ujedinjenih naroda trebaju težiti uskoj suradnji i koordinaciji u različitim pitanjima koja se odnose na djecu, maloljetničko pravosuđe, prevenciju kriminala mladih i maloljetničke delinkvencije.

66. Na temelju ovih Smjernica Tajništvo Ujedinjenih naroda u suradnji sa zainteresiranim ustanovama treba imati aktivnu ulogu u provedbi istraživanja, znanstvenoj suradnji, oblikovanju političkih opcija te reviziji i nadzoru provedbe, te treba služiti kao izvor pouzdanih informacija o učinkovitim modalitetima prevencije delinkvencije.

Iz rada udruga

*From the Work of
Nongovernmental Organizations*

Aus der Arbeit von Verbänden

DIJETE I DRUŠTVO

Djeca protiv siromaštva i socijalne isključivosti

Europski parlament je, na prijedlog Europske komisije, proglasio 2010. godinu Europskom godinom borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti.

Tim povodom je organizacija *Eurochild*, koju financira Europska komisija, a čiji je cilj poboljšanje kvalitete života djece i mladih diljem Europe, raspisala natječaj za organizacije koje se bave djecom i mladima. Na natječaj su se mogle javiti organizacije koje se bave projektima vezanim uz siromaštvo i socijalnu isključenost djece i mladih. Natječaj je bio namijenjen djeci od 12 do 18 godina. Izabrani projekti prijavljeni na natječaj omogućavali su sudjelovanje na Dječjem susretu o siromaštvu i socijalnoj isključenosti EY 2010. godine koji se održao od 11. do 17. srpnja 2010. godine u Belgiji – Bruxellesu.

Cilj Dječjeg susreta o siromaštvu i socijalnoj isključenosti bio je čuti dječji glas i glas mladih o temama vezanim uz siromaštvo i socijalnu isključenost, obogatiti iskustvo djece i mladih uključenih u projekte te sudjelovati u *Eurochild* kampanji protiv dječjeg siromaštva i socijalne isključenosti u 2010. godini.

Našu državu, naš kraj i naše društvo predstavljali su vijećnici Dječjeg gradskog vijeća Opatija – Sara Sušanj, Marina Gruban i Ivan Tancabel i forumaši Dječjih foruma DND Opatija i ogranka Lovran – Irena Petković i Antonia Škorić s voditeljicama Anom Kola i Sanjom Škorić.

Naime, naši se forumaši i mali vijećnici već par godina bave temama vezanim uz dječje siromaštvo i socijalnu isključenost (aktivnosti i programi za djecu s teškoćama u razvoju). Svoja su dostignuća predstavili na natječaju Organizacije *Eurochild* Belgija kroz projekte “Za sreću, znaj, treba ti prijateljski zagrljaj” DGV-a Opatije i projekt “Tapani – budi mi prijatelj” Dječjeg foruma Lovran.

Cilj projekta “Za sreću, znaj, treba ti prijateljski zagrljaj” Dječjeg gradskog vijeća Opatije bio je upoznavanje građana Opatije s problemima osoba s invaliditetom i upućivanje djece kako se trebaju ponašati u blizini djece s teškoćama u razvoju, dok je cilj projekta “Tapani – budi mi prijatelj” Dječjeg foruma Lovran bio osvijestiti djecu i odrasle vezano uz problem siromaštva u svijetu i kod nas te obilježavanje Međunarodnog dana borbe protiv siromaštva 17. listopada.

Na natječaj su svoje projekte prijavila djeca i mladi od 10 do 18 godina iz 29 europskih država, a prošli su projekti djece i mladih iz devet država: Italije, Hrvatske, Cipra, Walesa, Portugala, Mađarske, Finske, Bugarske i Belgije. Hrvatska je bila jedina država koja je prošla na ovom natječaju, a da nije članica Europske unije.

Dječji susret o siromaštvu i socijalnoj isključenosti EY 2010 zamišljen je kao interaktivni niz radionica i predavanja putem kojih će djeca u izravnom kontaktu s političarima raznih država, koji se bave pitanjima dječjih prava, dječje participacije pri Europskom parlamentu i Europskoj komisiji, naučiti sve što ih zanima o institucijama Europske unije, dječjoj participaciji i njezinoj ulozi i važnosti.

Djeca sudionici susreta na svojim su radionicama raspravljala o mogućim rješenjima i onome što se može poduzeti kako bi siromašna i socijalno isključena djeca imala bolju budućnost.

Rad u skupinama urodio je plodom te su djeca s Dječjeg susreta o siromaštvu i socijalnoj isključenosti odaslala tri ključne poruke odraslima u Europskom parlamentu i Europskoj komisiji:

1. Slušajte djecu
2. Socijalna uključenost
3. Jednakost za svu djecu pod okriljem školstva, zdravstva i svih dječjih prava, s posebnim naglaskom na činjenicu kako odrasli ne mogu odlučivati o interesima djece ako ih ne pitaju za njihovo mišljenje.

Središnji dio susreta odvijao se u Atomiumu gdje su se djeca sudionici sreli s belgijskim vladinim povjerenikom za borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti Philippeom Courardom podijelivši s njime svoja viđenja o siromaštvu i socijalnoj isključenosti u svojoj zemlji. Gospodin Philippe Courard obećao je djeci kako će njihove poruke predstaviti političarima u Vijeću Europe i kako sljedećih 6 mjeseci djeca svih država Europe mogu računati na njegovu pomoć u ostvarenju projekata vezanih uz siromaštvo i socijalnu isključenost.

Predsjednica organizacije *Eurochild*, gospođa Jana Hainsworth, izjavila je kako je "Eurochild-ov susret u Brussuselu mali, ali značajan korak koji je omogućio da se djeca čuju." Nadalje, ona smatra kako će „države, koje štede na djeci i obiteljima, platiti veću cijenu u budućnosti za saniranje posljedica neodgovornog ponašanja prema djeci i obiteljima i kako sudjelovanje na ovakvim susretima nije luksuz, već rad koji će pomoći djeci stvoriti bolju budućnost za sebe i za svoju zajednicu."

Djeci je na Dječjem susretu o siromaštvu i socijalnoj isključenosti pružena mogućnost predstavljanja njihovih projekata, predstavljanja običaja i znamenitosti njihovih država kroz običaje i dječju igru država iz kojih dolaze. Naša su djeca, osim svojih projekata, predstavila i kulturne znamenitosti Lijepe naše od Istre do Dalmacije, Zagorja do Slavonije te tradicijske dječje igre Hrvatskoga zagorja.

Osim što su organizatori kroz igru „U potrazi za blagom”, a blago su bile europske institucije, omogućili djeci obilazak i posjetu ovim institucijama, jedan su dan predvidjeli za druženje djece s predstavnicima njihovih država.

Naši su forumaši i vijećnici DGV-a sa svojim voditeljima posjetili Ured hrvatskih regija u Bruxellesu i gospodina Plešu, Misiju RH pri EU, gospodina veleposlanika Baričevića i gospodina Hoića te Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Bruxellesu, na čelu s gospodinom veleposlanikom Grigićem. Djeca su u ugodnom druženju odraslima predstavila rad Udruge Društva Naša djeca Opatija, svoje projekte zbog kojih su i stigli u Bruxelles te poruke djece sa susreta u Belgiji, naglasivši posebno kako je „došlo vrijeme da se djeca čuju, jer djeca su dio rješenja, a ne dio problema”.

Dječji susret o siromaštvu i socijalnoj isključenosti nije završio 17. srpnja u Bruxellesu. Djeca su dobila zadatak. Svi sudionici susreta mali su veleposlanici organizacije *Eurochild* u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Europi i svijetu. Pozvani su do mjeseca siječnja 2011. organizirati prikupljanje glasova djece i odraslih potpisivanjem peticije kojom se diže glas protiv siromaštva i socijalne isključenosti.

Organizacija *Eurochild* treba prikupiti više od 100.000 potpisa koje će predati u mjesecu siječnju u Švedskoj članovima Vijeća Europe na zajedničkoj završnoj sjednici djece i odraslih na koju smo i mi pozvani sudjelovati. Pozivamo svu djecu i odrasle da potpišu peticiju i dignu svoj glas protiv siromaštva i socijalne isključenosti. Sve informacije mogu se naći na Internet stranicama [www. savez-dnd.hr](http://www.savez-dnd.hr)

Sanja Škorić
Društvo "Naša djeca" Opatija

Predstavljamo vam...

Presenting...

Wir stellen vor...

DIJETE I DRUŠTVO

Zaklada “Hrvatska za djecu”

Zaklada “Hrvatska za djecu” (dalje u tekstu: Zaklada) osnovana je Zakonom o Zakladi “Hrvatska za djecu” (Narodne novine, broj 129/08). Osnivač Zaklade je Republika Hrvatska, a osnivačka prava i obveze ostvaruje Vlada Republike Hrvatske. Rad Zaklade je javan, a svrha osnivanja Zaklade je povećanje nataliteta, promicanje obiteljskih vrijednosti i osnaživanje obitelji s većim brojem djece, a ostvaruje se kroz potpore u obliku novčanih davanja, davanja u stvarima, korištenje kulturnih, obrazovnih, športskih, rekreacijskih i sličnih sadržaja te drugih potpora kojima se ispunjava svrha Zaklade.

Novčana davanja su:

- stipendije učenicima tijekom srednjoškolskog obrazovanja,
- stipendije studentima,
- jednokratne novčane potpore te
- višekratne novčane potpore.

Jednokratne novčane potpore su potpore koje se korisnicima mogu dodijeliti jednom u tijeku kalendarske godine i to: novčane potpore u slučaju višestrukog poroda, novčane potpore za nabavku učila, opreme, literature, instrumenata ili drugih pomagala neophodnih za obrazovanje ili razvoj nadarenosti djeteta, novčana potpora za naknadu dijela troškova osiguranja ili nabavke posebno prilagođenog ortopedskog ili rehabilitacijskog pomagala. Višekratne novčane potpore su potpore koje se mogu dodijeliti korisnicima najviše dva puta u tijeku kalendarske godine i to za: naknadu troškova ili dijela troškova specijalističkog školovanja i usavršavanja darovite djece; naknadu troškova ili dijela troškova putovanja ili boravka izvan mjesta prebivališta kada je to neophodno potrebno radi školovanja ili natjecanja djeteta u znanju, športu, umjetnosti; za slučaj teške kronične bolesti djeteta ili više djece iz obitelji; pokriće troškova ili dijela troškova nabavke lijekova u slučaju teške kronične bolesti djeteta, liječenje ili medicinsku rehabilitaciju djeteta ili za osiguranje roditeljske skrbi i brige o bolesnom djetetu, koje je na liječenju ili medicinskoj rehabilitaciji izvan stalnog mjesta prebivališta.

Ako posebnost životnih okolnosti obitelji ili djeteta iz te obitelji nalažu, a općim aktima Zaklade za te okolnosti nisu propisane potpore, mogu se dodijeliti i druge vrste potpora koje su po svojem obliku i načinu davanja primjerene potrebi korisnika potpora i ako odgovaraju svrsi osnivanja Zaklade.

Korisnik zakladnih potpora je obitelj koja u zajedničkom kućanstvu ima najmanje petero djece ili dijete iz te obitelji. Djecom se, u smislu Zakona o Zakladi “Hrvatska za djecu”, smatraju djeca od rođenja do završetka redovitog školovanja ili sveučilišnog ili stručnog studija, kao i punoljetna djeca koja zbog bolesti, mentalnog ili tjelesnog oštećenja nisu sposobna za rad, dok ta nesposobnost traje. Iznimno je korisnik zakladnih potpora također i obitelj koja u zajedničkom kućanstvu ima manje od petero djece ili dijete iz te obitelji ako ispunjava uvjete utvrđene općim aktima Zaklade. Osobita pozornost u dodjeli potpora posvećuje se nadarenoj djeci i djeci iz ruralnih ili manjih urbanih naselja.

Postupak za dodjelu potpora pokreće se podnošenjem ispunjenog obrasca zahtjeva za dodjelu potpora. Podnositelji zahtjeva za dodjelu potpora mogu biti osobe propisani korisnici, odnosno njihovi zakonski zastupnici, opunomoćenici ili skrbnici. Podnositelj zahtjeva mora, uz ispunjeni obrazac zahtjeva za dodjelu potpora, priložiti i dokaze o ispunjenju općih i posebnih uvjeta za dodjelu potpora.

Tijela Zaklade su Upravni odbor i upravitelj Zaklade. Radom Zaklade upravlja Upravni odbor od sedam članova koje je imenovala Vlada Republike Hrvatske. Zaklada ima privremenog upravitelja koji predstavlja i zastupa Zakladu u pravnom prometu. Zaklada ima Stručnu službu. Sjedište Zaklade je na adresi Park Stara Trešnjevka 4 u Zagrebu. Telefonski brojevi Zaklade su 01/3691-692 i 01/3657-901, a adresa elektroničke pošte je zaklada@hrvatska-za-djecu.hr.

Boris Roginić, dipl. oec.
Sunčica Lončar, dipl. iur.
Biljana Baković, dipl. iur.

Ministarstvo obitelji, branitelja i
međugeneracijske solidarnosti

Događanja

Events

Ereignisse

DIJETE I DRUŠTVO

Svečana sjednica Vijeća za djecu

Tradicionalno, svake godine 20. studenog Vijeće za djecu organizira Svečanu sjednicu. Tako je bilo i 2009. godine. No ovaj je puta bio još jedan razlog za održavanje sjednice, a to je obilježavanje 20-te obljetnice *Konvencije UN-a o pravima djeteta*. Svečanom sjednicom Vijeća za djecu predsjedao je predsjednik Vijeća za djecu, ministar obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti gospodin Tomislav Ivić, prof. U svom uvodnom govoru gospodin Ivić je, među ostalim, rekao:

“Zadovoljstvo mi je u ime Vijeća za djecu, Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti i u svoje osobno ime, pozdraviti sve Vas nazočne ovdje na Svečanoj sjednici Vijeća za djecu. Na današnji dan obilježavamo 50-tu obljetnicu donošenja Deklaracije o pravima djeteta i 20-tu obljetnicu donošenja *Konvencije o pravima djeteta Ujedinjenih naroda*, koja predstavlja najznačajniji međunarodni dokument za zaštitu i pravni položaj djece.

Ovo je ujedno prigoda da jasno istaknemo važnost provođenja pravnih reformi, donošenja i provedbe nacionalnih dokumenata i strategija sukladno međunarodnim dokumentima i programima u području zaštite djece.

Poštujući *Konvenciju o pravima djeteta UN-a*, Republika Hrvatska je njezina određenja ugradila u propise kojima se uređuju pitanja pravne zaštite i interesa djece. Istovremeno se prepoznaje važnost provedbe programa kojima se kod djece razvija svijest o njihovim pravima te potiče aktivna uloga u ostvarivanju tih prava.

Djeca se rađaju s temeljnim slobodama i pravima koja pripadaju svim ljudskim bićima. No s obzirom na njihovu tjelesnu i psihičku nezrelost pokazala se potreba isticanja posebnih prava djeteta na zaštitu. Stoga se u *Konvenciji o pravima djeteta* govori o obvezama odraslih u odnosu prema djetetu, kao i o obvezama brojnih društvenih čimbenika u odnosu na zaštitu djeteta. To je prvi dokument u kojem se djetetu pristupa kao subjektu s pravima, a ne samo kao osobi koja treba posebnu zaštitu.

Nacionalni dokumenti, koje je usvojila Vlada Republike Hrvatske ili Hrvatski sabor, kao i brojni propisi u području afirmacije prava i zaštite djece, populacijske politike, obitelji i socijalne sigurnosti, usvojeni u posljednjih nekoliko godina, imaju za cilj olakšati obitelji i roditeljima uspješnije ispunjavanje svoje odgovorne uloge.

Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine, koji je donijela Vlada Republike Hrvatske, sadrži brojne mjere i aktivnosti tijela državne uprave, jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, organizacija civilnog društva, medija i drugih čimbenika, svrha kojih je unaprijeđenje prava i interesa djece, razvoj mreže pomoći roditeljima u odgoju djece, te razvoj svijesti o nužnosti društvene intervencije u obiteljske odnose kada su ugrožena prava i interesi djece.

Zadovoljstvo mi je ovom prigodom podsjetiti da je Republika Hrvatska 2008. godine imala čast biti domaćinom svečanog predstavljanja Inicijative Vijeća Europe za ukidanje tjelesnog kažnjavanja djece s ciljem promicanja načela pozitivnoga roditeljstva, te da je u tijeku i provedba Nacionalne kampanje za ukidanje tjelesnog kažnjavanja djece koja kao jedan od temeljnih ciljeva ima edukaciju opće javnosti o nultoj toleranciji prema ovoj vrsti nasilja nad djecom.

Ovom prigodom Vas želim izvijestiti da je Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti upravo uputilo u Vladinu proceduru Nacrt prijedloga Zakona o potvrđivanju Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava. Riječ je o konvenciji Vijeća Europe kojom se detaljnije razrađuje pravo djeteta na izražavanje vlastitog mišljenja, koje je zajamčeno *Konvencijom o pravima djeteta UN-a*. Europskom konvencijom se posebice štite postupovna prava djeteta, tj. pravo djeteta da u postupcima koji se odnose na dijete, odnosno koji ga se tiču, dobije sve relevantne informacije i bude saslušano, kao i pravo da traži posebnog zastupnika.

Na ovoj Svečanoj sjednici promovirat ćemo ovogodišnji broj časopisa *Dijete i društvo*, godište 11., broj 1/2 – Nacionalna kampanja protiv tjelesnog kažnjavanja djece, koji izdaje Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske već jedanaestu godinu. Časopis se izdaje

s ciljem promicanja prava djece sukladno *Konvenciji o pravima djeteta Ujedinjenih naroda* te, među ostalim, i razvijanja svijesti javnosti o značaju svih pitanja vezanih uz promicanje dobrobiti djece i obitelji, kao i ostvarivanja ciljeva nacionalnih dokumenata koje je na ovome području usvojila Vlada Republike Hrvatske.

Na sjednici ćemo dodijeliti i ovogodišnje Nagrade za promicanje prava djeteta. Dodjela Nagrada za promicanje prava djeteta je također jedan od načina populariziranja područja zaštite djeteta kao i senzibiliziranja javnosti za oživotvorenje načela *Konvencije o pravima djeteta*.

Zamjenik predsjednika Vijeća za djecu, državni tajnik i član Uredništva časopisa mr. sc. Stjepan Adanić na sjednici je predstavio dvobroj časopisa "Dijete i društvo" u izdanju Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. Dvobroj časopisa za 2009. godinu donio je prikaz događanja tijekom provođenja Nacionalne kampanje protiv tjelesnog kažnjavanja djece. Nositelj kampanje bilo je Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, a kampanja se odvijala tijekom cijele 2009. godine. Aktivnosti su se odvijale na nacionalnoj i lokalnoj razini, pri čemu su se posebno istaknuli obiteljski centri. U nastojanju da se usmjeri sveobuhvatnija društvena pozornost na promicanje prava djeteta, u ovom broju časopisa obrađuju se različiti aspekti dječjih prava. Teme koje su obrađene u časopisu su: nasilno ponašanje djece i mladih, tjelesno kažnjavanje djece od strane roditelja, roditeljski odgojni postupci, privrženost i razvojni rizici djece i mladih u dječjim domovima, specifična područja rizika djece uključene u produženi stručni boravak u osnovnoj školi, učinci projekta "Prevenција separacije i rane intervencije s obiteljima pod rizikom", te pregled, uloga i važnost dokumenata kojima se štite djeca s teškoćama u razvoju od nasilja. Priključujući se obilježavanju obljetnice donošenja *Konvencije UN-a o pravima djeteta*, u ovom se broju daje kratka povijest nastanka *Konvencije* i njezina važnost sa stajališta položaja djeteta u društvu, te se govori i o najznačajnijim regionalnim, odnosno europskim dokumentima za zaštitu dječjih prava, hrvatskom obiteljskom zakonodavstvu, teorijskopравnim promišljanjima i praksi.

Primjerak časopisa podijeljen je svim nazočnima na sjednici.

Na Svečanoj sjednici je po peti puta dodjeljena Nagrada za promicanje prava djeteta, sukladno Zakonu o nagradi za promicanje prava djeteta. Nagradu dodjeljuje Odbor za dodjelu Nagrade za promicanje prava djeteta, koji je imenovan na sjednici Hrvatskog sabora dana 24. listopada 2008. godine, u sastavu: akademkinja Alica Wertheimer-Baletić, Tanja Radočaj, prof. psihologije, bivša predstojnica Ureda UNICEF-a u Hrvatskoj, prof. dr. sc. Dubravka Maleš, profesorica (sada predstojnica, op. ur.) na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, prof. dr. sc. Alojzije Hobljaj, profesor na Katoličkom bogoslovnom fakultetu, te Dajana Podolski-Gračanin, profesorica glazbe, osnivaateljica i predsjednica udruge "Prava djeteta". Nagrada za promicanje prava djeteta dodjeljuje se svake godine 20. studenoga, na dan prihvaćanja *Konvencije o pravima djeteta* na sjednici Opće skupštine Ujedinjenih naroda, a nagrade dobitnicima tradicionalno uručuje predsjednik Vijeća za djecu na Svečanoj sjednici Vijeća za djecu.

Odbor za dodjelu Nagrade za promicanje prava djeteta je na svojoj sjednici održanoj dana 5. studenoga 2009. godine odlučio da će se dodijeliti 3 Godišnje nagrade: prof. dr. sc. Marini Ajduković, gospođi Dubravki Novak te gospođi Dijani Aničić za ostvarenja na područjima promicanja prava djeteta tijekom protekle godine. Isto tako, Odbor je većinom glasova odlučio da se 2009. godine Nagrada za životno djelo neće dodijeliti.

Nagrada za životno djelo dodjeljuje se istaknutim pojedincima čiji rad predstavlja trajan doprinos promicanju prava djeteta u svrhu potpunog i skladnog razvoja osobnosti djeteta.

Godišnja nagrada dodjeljuje se pojedincima i/ili skupini pojedinaca i to:

- za najznačajnija ostvarenja postignuta u radu na području promicanja prava djeteta,
- za ostvarenja koja su bila objavljena ili predstavljena tijekom protekle godine,
- onima koji uživaju ugled uzornih stručnjaka i radnika.

Obrazloženje Odbora za dodjelu Nagrade za promicanje prava djeteta predstavio je prof. dr. sc. Alojzije Hobljaj, član Odbora za dodjelu Nagrade za promicanje prava djeteta.

Prof. dr. sc. Marina Ajduković

istaknula se svojim višegodišnjim radom na promicanju najboljeg interesa djeteta općenito i posebice djece koja odrastaju u javnoj skrbi ili im prijeti izdvajanje iz obitelji zbog izloženosti različitim obiteljskim i socijalnim rizicima. Njezin rad u ovom području posebno je istaknut u razdoblju 2008./2009. godine kada je u ovom području postigla posebno vrijedne rezultate. Svojim radom u okviru projekata "Prevenција separacije i rane intervencije s obiteljima pod rizikom" i projekta "Uvođenje održive supervizije stručnjaka koji rade s djecom u sustavu socijalne skrbi" pridonijela je unapređivanju kvalitete rada s djecom i obiteljima pod socijalnim rizicima, uvođenju supervizije za stručnjake koji rade s djecom u sustavu socijalne skrbi i neposrednom tretmanskom radu s djecom i obiteljima pod socijalnim rizicima. Tijekom protekle godine održala je niz edukativnih seminara za preko 300 stručnjaka u praksi. Seminari su bili usmjereni na unapređivanje kvalitete provođenja mjere nadzora nad izvršavanjem roditeljske skrbi kroz projekt "Prevenција separacije i rane intervencije s obiteljima pod rizikom". Projekt je rezultirao knjigom "Pravo djeteta na život u obitelji: rane intervencije s obiteljima s djecom i nadzor nad izvršavanjem roditeljske skrbi kao proces podrške obiteljima za poticajno roditeljstvo" koju je M. Ajduković uredila u koautorstvu s Tanjom Radočaj. Ta knjiga na najbolji način osigurava da ideje projekta – život djece u sigurnom okruženju u obitelji – budu još dugo poticaj brojnim stručnjacima sustava socijalne skrbi da djeci, koja žive u obiteljima pod rizicima, pristupe na konstruktivan način iz perspektive *Konvencije o pravima djeteta*.

No valja naglasiti da Marina Ajduković samo ne osmišljava dosljedno, kreativno i nadahnuto akcijske i istraživačke projekte koji u središtu imaju djecu, koja odrastaju u obiteljima pod psihosocijalnim rizikom i djecu u javnoj skrbi, već aktivno promiče te ideje kroz svoj savjetovanišni, edukativni i supervizijski rad u sustavu socijalne skrbi i udrugama civilnog društva diljem Hrvatske.

Dubravka Novak

učiteljica po struci, u svojoj sredini grada Varaždina angažirana je u više oblika društvenih aktivnosti koje ju potvrđuju kao promicateljicu dječjih prava. Riječ je o njezinom volontiranju u vršenju dužnosti predsjednice Društva naša djeca Varaždin. Nadalje, učiteljica Dubravka Novak inicirala je i ostvarivala u protekloj godini niz projektnih aktivnosti: organizirala je i vodila radionice pod nazivima "Cjelovita obitelj je jedina funkcionalna" uz Dan obitelji; projekt "Težina školske torbe" čime je društveno osvijestila problem opterećenosti učenika; inicirala je postavljanje semafora na rizičnim raskrižjima; s djecom forumašima i dječjim gradskim vijećnicima sudjelovala je na državnim susretima Dječjih foruma Hrvatske na Rabu i državnim susretima u Opatiji; sudjelovala je u organizaciji i provedbi Božićnog humanitarnog turnira Radija Sjeverozapad u svrhu nabavke MP4 uređaja za djecu u udomiteljskim obiteljima slabijeg socijalno imovinskog stanja u suradnji s centrom za socijalnu skrb te je 2009. godine autorica tjeđne emisije "Kutak za djecu i roditelje" koja obrađuje tematiku dječjih prava. Kao učiteljica Dubravka Novak se ustrajno bori da svaki učenik ostvari socijalnu pomoć te pronalazi načina za stručnu pomoć svojim učenicima s određenim smetnjama u učenju.

Dijana Aničić

predsjednica Udruge "Anđeli" Split, značajno je pridonijela poboljšanju općeg zdravstvenog stanja djece – najtežih tjelesnih invalida i djece s teškoćama u razvoju. Iako je i ranijih godina sa svojim suradnicima uporno i samoprijegorno radila na postignuću dobrobiti te djece, njezina je aktivnost osobito došla do izražaja u 2009. kada je intenzivno radila na prikupljanju materijalnih sredstava i stvaranju društvene podrške s ciljem omogućavanja poboljšanja zdravstvene skrbi i životnih uvjeta za preko 180 djece i preko 300 članova njihovih obitelji. Zatim se angažirala na dobivanju podrške i uključivanju raznih državnih institucija u realizaciju programa pomoći za zaštitu prava najugroženijih kategorija djece s teškoćama u razvoju u smislu poboljšanja i nabave prvenstveno terapeutskih pomagala; inicirala je u tom cilju i niz individualnih akcija (izložbe, koncerti, radionice, predavanja itd.). Sve su te akcije upravo u 2009. dale neke zapažene i vrijedne rezultate. Primjerice, osigurano je korištenje besplatnih terapijskih metoda,

vježbi i radionica za oko 400 djece s teškim oštećenjima, otvoren je “rehabilitacijski vrtić” i “rehabilitacijski centar” s primjenom suvremenih terapijskih metoda za poboljšanje zdravlja i unaprjeđenje okoliša te djece, kao i uvjeti za njihovu socijalizaciju koja je bitan uvjet mogućeg poboljšanja njihova psiho-fizičkog stanja i razvoja. U svim tim akcijama sigurno je imala potporu svojih suradnika u spomenutoj Udruzi. Na temelju svega navedenoga, Dijana Aničić je u godini 2009. uspjela ostvariti i unaprijediti uvjete za poboljšanje zdravlja i životne sredine djece s teškim oštećenjima prvenstveno u Splitu i Splitsko-dalmatinskoj županiji, s težnjom da se takve tendencije prošire na cijelu Hrvatsku.

Predsjednik Vijeća za djecu, ministar obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Tomislav Ivić, prof. uručio je dobitnicama Godišnjih nagrada, prof. dr. sc. Marini Ajduković, gospođi Dubravki Novak te gospođi Dijani Aničić povelje za Godišnju nagradu nakon čega su se one zahvalile na nagradama.

Prof. dr. sc. Dubravka Maleš
 Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Završnica Nacionalne kampanje protiv tjelesnog kažnjavanja djece u Republici Hrvatskoj (16. prosinca 2009. godine)

U lipnju 2008. godine Republika Hrvatskoj imala je čast biti domaćinom međunarodnog predstavljanja Inicijative Vijeća Europe pod nazivom „Podignite ruku protiv tjelesnog kažnjavanja djece“. Svrha ove Inicijative, usmjerene na ukidanje tjelesnog kažnjavanja u svim okruženjima, a osobito kod kuće, bila je ukazati na važnost poštivanja prava djece, njihova ljudskog dostojanstva i psihičkog integriteta te jednake zaštite pred zakonom. Republika Hrvatska prepoznala je značaj ove Inicijative, te kao dokaz tome pristupila provedbi Nacionalne kampanje protiv tjelesnog kažnjavanja djece čije je svečano predstavljanje održano 9. siječnja 2009. godine. Pokretanje ove Kampanje predstavljalo je konkretnu provedbu preporuka sadržanih u Studiji glavnog tajnika Ujedinjenih naroda o nasilju nad djecom, koji je 2009. godinu proglasio godinom za postizanje ukidanja tjelesnog kažnjavanja djece na svjetskoj razini.

Nacionalna kampanja protiv tjelesnog kažnjavanja djece provodila se tijekom cijele 2009. godine, a njena završnica je održana 16. prosinca 2009. godine u 10 sati u Velikoj dvorani Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti u Zagrebu, Trg hrvatskih velikana 6.

Navedeno događanje započelo je prikazivanjem spota Nacionalne kampanje protiv tjelesnog kažnjavanja djece u Republici Hrvatskoj koji se tijekom provedbe Kampanje kontinuirano prikazivao na televizijskim postajama u Republici Hrvatskoj. Nakon prikazivanja spota, uslijedila je uvodna riječ ministra obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Tomislava Ivića, prof., koji je pozdravio uzvanike i zahvalio se na brojnom odazivu. Ovom događaju nazočili/e su predstavnici/e državnih institucija, Ureda pravobranitelja/ica u Republici Hrvatskoj, Ureda UNICEF-a za Republiku Hrvatsku, Vijeća za djecu, Povjerenstva Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladih, organizacija civilnog društva, obiteljskih centara iz cijele Hrvatske i medija.

Nakon uvodne pozdravne riječi ministar Ivić predstavio je najznačajnije ostvarene aktivnosti Nacionalne kampanje na nacionalnoj i lokalnoj razini (kratki prikaz slijedi na kraju teksta).

Poslije izlaganja ministra dodijeljene su nagrade najboljim autorima radijskih emisija i Internet reportaža prijavljenih na javni, otvoreni Natječaj za emitiranje radijskih i televizijskih emisija i objavljivanje novinskih i Internet reportaža na temu „Prevencija i sprječavanje tjelesnog kažnjavanja djece“. Pravo sudjelovanja na Natječaju imali su autori (fizičke osobe) emisija i reportaža objavljenih na lokalnim radijskim i televizijskim postajama, lokalnim dnevnim i tjednim novinama i Internet portalima. Nagrade najuspješnijim autorima dodijeljene su temeljem prijedloga Ocjenjivačkog suda za prosudbu i nagrađivanje emisija i reportaža.

U kategoriji „Radijske emisije“ prva nagrada dodijeljena je Renati Potočnik za emisiju „Analiza“ koja je objavljena na Zagrebačkom radiju, a druga nagrada Gordani Biondić Martić za emisiju „Školica“, objavljenu na Radio Senju. U kategoriji „Internet reportaža“ prva nagrada dodijeljena je Vesni Srnić i Dori Klindžić za reportažu „Prevencija i sprječavanje tjelesnog kažnjavanja djece“, koja je objavljena na Internet portalu Media-Via.info.

Prije proglašenja dobitnica okupljenim uzvanicima su audio-vizualno prezentirani isječci iz sadržaja nagrađenih dviju radijskih emisija i Internet reportaže.

Obzirom da su obiteljski centri u suradnji s nadležnim tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, odgojno obrazovnim ustanovama, socijalnim ustanovama, strukovnim

udrugama i organizacijama civilnog društva uspješno pridonijeli provedbi Kampanje na lokalnoj razini, u nastavku završnice Kampanje ravnateljice obiteljskih centara Koprivničko-križevačke, Primorsko-goranske i Vukovarsko-srijemske županije predstavile su aktivnosti svojih obiteljskih centara u provedbi Kampanje.

U nastavku ovog događaja prof. dr. sc. Marina Ajduković, članica Radne skupine za izradu preventivskih i intervencijskih programa zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja, koja je osnovana pri Ministarstvu obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, predstavila je prijedlog Smjernica za planiranje, provedbu i evaluaciju preventivskih i intervencijskih programa zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja.

Na kraju obilježavanja završnice Kampanje zaključeno je kako je Nacionalna kampanja protiv tjelesnog kažnjavanja djece u Republici Hrvatskoj uspješno provedena na nacionalnoj i lokalnoj razini te kako je njenu poruku potrebno i dalje širiti kako bi doprla do što većeg broja ljudi.

Slijedi kratki prikaz najznačajnijih ostvarenih aktivnosti Nacionalne kampanje protiv tjelesnog kažnjavanja djece u Republici Hrvatskoj na nacionalnoj i lokalnoj razini:

AKTIVNOSTI MINISTARSTVA OBITELJI, BRANITELJA I MEĐUGENERACIJSKE SOLIDARNOSTI NA NACIONALNOJ RAZINI

- Temeljem provedenog **javnog Natječaja za izradu idejnog likovno-grafičkog rješenja zaštitnog znaka, slogana, plakata, bedža i promidžbenog spota Nacionalne kampanje** protiv tjelesnog kažnjavanja djece u Republici Hrvatskoj, izabran je vizualni identitet Nacionalne kampanje sa sloganom koji glasi: “Trebam ljubav”.
- Izrađen je **promidžbeni TV spot** Nacionalne kampanje koji je premijerno prikazan u prigodi Međunarodnog dana obitelji, 15. svibnja 2009. godine, od kada je započelo njegovo emitiranje na televizijskim postajama u Republici Hrvatskoj te na Hrvatskom radiju, a njegovo emitiranje nastavilo se tijekom cijele 2009. godine.
- U razdoblju od 7. do 20. svibnja 2009. godine istaknuti su **veleplakati** Nacionalne kampanje protiv tjelesnog kažnjavanja djece na 50 mjesta diljem Republike Hrvatske s ciljem promicanja Kampanje i njenih aktivnosti i ciljeva.
- Temeljem suradnje “Večernjeg lista”, Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, NetAkademije Tehničkog veleučilišta u Zagrebu i tvrtke Grejp izrađen je **priručnik “Sigurnost djece na Internetu”**. Priručnik je objavljen u sklopu dnevnih novina – “Večernjeg lista” kojom prigodom je dodatno informirana javnost o Nacionalnoj kampanji. Cijeli priručnik je prožet preporukama, pravilima ponašanja za djecu i roditelje o tome kako se zaštititi od opasnosti koje vladaju Internetom.
- Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti izdalo je tematski broj **časopisa “Dijete i društvo”** koji je posvećen Nacionalnoj kampanji. U časopisu se daje prikaz događanja tijekom provođenja Nacionalne kampanje protiv tjelesnog kažnjavanja djece na nacionalnoj i lokalnoj razini. Časopis obrađuje različite teme vezane uz tjelesno kažnjavanje djece kao što su: nasilno ponašanje djece i mladih, tjelesno kažnjavanje djece kao odraz roditeljskog shvaćanja djeteta te roditeljski odgojni postupci u recentnim istraživanjima.
- U okviru Nacionalne kampanje, a u povodu obilježavanja pedesete obljetnice Deklaracije o pravima djeteta i dvadesete obljetnice Konvencije o pravima djeteta UN-a dana 20. studenog 2009. godine **održana je Svečana sjednica Vijeća za djecu** na kojoj je predstavljen časopis “Dijete i društvo” te su dodijeljene ovogodišnje Nagrade za promicanje prava djeteta.
- U cilju usmjeravanja intervencija društva u pravcu stvaranja prijateljskog okružja za obitelj i djecu, raspisan je Natječaj za **dodjelu nagrada “Tvrtka – prijatelj obitelji” i “Lokalna zajednica – prijatelj obitelji”**. Nagrade su dodijeljene na Međunarodni dan obitelji, 15. svibnja 2009. godine, kojom prigodom je uzvanicima premijerno predstavljen promidžbeni TV spot Nacionalne kampanje protiv tjelesnog kažnjavanja djece. Priznanje

“Tvrтка – prijatelj obitelji” dodijeljeno je tvrtkama Algebra u kategoriji male tvrtke te In2 d.o.o. informacijski inženjering u kategoriji srednje tvrtke, dok je priznanje “Lokalna zajednica – prijatelj obitelji” dodijeljeno Općini Dubrovačko primorje i Gradu Solinu.

- Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, u organizaciji Hrvatskog centra UNIMA, financiralo je **13 lutkarskih predstava** namijenjenih djeci s poteškoćama u razvoju, teško bolesnoj djeci i djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Ciljevi izvođenja predstava odnose se na razvijanje kulture pozitivnog roditeljstva koja se temelji na najboljem interesu djeteta, podizanje razine svijesti javnosti i medija o zaštiti djece od svih vrsta nasilja s naglaskom na zabranu tjelesnog kažnjavanja djece, zaštitu i promicanje prava djece, osiguranje dostupnosti kulture svakom djetetu, poticanje razvoja kreativnosti, afirmaciju sudjelovanja djece u kulturi te promicanje programa koji će i u slobodno vrijeme poticati dječju socijalizaciju, stvaralačko izražavanje i djelovanje kroz aktivan odmor i razonodu.
- Prepoznajući organizacije civilnog društva kao partnera u provedbi aktivnosti usmjerenih zaštiti prava i interesa djece, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti osiguralo je **financijsku potporu u iznosu od 759.950,00 kuna za 24 projekta udruga usmjerenih prevenciji tjelesnog kažnjavanja djece te razvijanju tolerancije, nenasilnom rješavanju sukoba i promicanju prava djece.**
- **Osnovana je Radna skupina za izradu prevencijskih i intervencijskih programa zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja** koju čine predstavnici državnih institucija, znanstvenici i predstavnici organizacija civilnog društva koje djeluju na području zaštite prava djece te predstavnik obiteljskog centra. Navedeni programi pridonijet će jačanju prevencije i zaštite djece od svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja.
- Ostvarena je suradnja Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti sa Studijskim centrom socijalnog rada Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u provedbi **znanstveno istraživačkog projekta “Obilježja obitelji u Republici Hrvatskoj i stavovi prema odgoju i korištenju represivnih metoda”**. Ciljevi projekta su prikupljanje podataka o raširenosti i učestalosti roditeljskog korištenja tjelesnog i drugih oblika kažnjavanja djece te upoznavanje s psihosocijalnim odrednicama roditeljskih odgojnih postupaka. Prikupljeni podatci omogućit će uvid u stupanj ostvarivanja prava djeteta u suvremenoj hrvatskoj obitelji, kao i ukazati na stupanj ostvarivanja prava roditelja na podršku društva.
- S ciljem poticanja razvoja javne svijesti o pravima djece putem medija, proveden je **javni, otvoreni Natječaj za emitiranje radijskih i televizijskih emisija i objavljivanje novinskih i Internet reportaža na temu “Prevencija i sprječavanje tjelesnog kažnjavanja djece”** na kojem su pravo sudjelovanja imali autori (fizičke osobe) emisija i reportaža objavljenih na lokalnim radijskim i televizijskim postajama, lokalnim novinama i Internet portalima poslovnih subjekata s područja Republike Hrvatske registriranih za obavljanje informativne djelatnosti.

AKTIVNOSTI OBITELJSKIH CENTARA NA LOKALNOJ RAZINI

Obiteljski centri pridonijeli su provedbi Kampanje na lokalnoj razini kroz izravan rad s korisnicima ili kroz podizanje razine svijesti javnosti s ciljem zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja. Iako su njihove aktivnosti raznovrsne, sve kao krajnji cilj imaju prevenciju tjelesnog kažnjavanja djece te zaštitu prava djeteta. U okviru provedbe Nacionalne kampanje možemo izdvojiti značajnije aktivnosti Obiteljskih centara:

- **interaktivne radionice i predavanja** za roditelje i djecu predškolske i osnovnoškolske dobi,
- **okrugli stolovi i tribine** s temom prevencije tjelesnog kažnjavanja djece i promicanja odgovornog roditeljstva,
- izrada i distribucija **promidžbenih materijala** koji promiču poruku Kampanje i postavljanje info štandova,

- **tematski roditeljski sastanci** cilj kojih je bio ponuditi informacije roditeljima o štetnosti tjelesnog kažnjavanja djece, istovremeno im pružajući razumijevanje za različite situacije vezane uz odgoj djece,
- **ispitivanje dječjih stavova i mišljenja** o tjelesnom kažnjavanju te analiza prikupljenih podataka,
- **likovne radionice i izložbe dječjih radova** na temu prevencije tjelesnog kažnjavanja,
- predstavljanje Kampanje na **lokalnim radijskim i televizijskim postajama**.

Maja Grozdanić, prof. psih.
Ministarstvo obitelji, branitelja i
međugeneracijske solidarnosti

Smotra projekata iz područja Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo

Od kada je Vlada Republike Hrvatske 1999. godine donijela Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo¹, a Agencija za odgoj i obrazovanje organizirala niz seminara i edukacija kako bi program zaživio u praksi, odgojno-obrazovni djelatnici pokušavaju različitim strategijama i akcijama uključiti programske aktivnosti u svoje odgojno-obrazovne ustanove. Smotre projekata, koje se u organizaciji Agencije za odgoj i obrazovanje održavaju svake godine, prilika su da dječji vrtići i osnovne i srednje škole pokažu kako rade na projektima kao jednom od mogućih oblika realizacije Nacionalnog programa, te da razmijene iskustva. Kao i sam Program, i smotre obuhvaćaju odgojno-obrazovnu vertikalu, od dječjih vrtića do srednjih škola. No sama realizacija projekata i njihovo predstavljanje razlikuju se s obzirom na dob djece, te je predstavljanje na smotri organizirano prema skupinama: projekti predškolskog odgoja i obrazovanja, projekti osnovne škole – razredna nastava, projekti osnovne škole – predmetna nastava i projekti srednje škole. Dok je dio smotre na kojem se predstavljaju projekti škola natjecateljskog karaktera i sudjeluju učenici koji su tijekom određenog vremena radili na samom projektu, u predškolskom odgoju projekte predstavljaju odgojitelji, pa ovaj dio ima karakter prikazivanja dobre prakse i razmjene iskustava. U tom smislu razlikuje se i uloga sudaca/procjentelja. Školski se projekti procjenjuju u smislu vrednovanja procesa i samog predstavljanja – načina na koji učenici predstavljaju istraženo i učinjeno. Projekti se rangiraju po uspješnosti u odnosu na zadane kriterije – značaj, razumijevanje (problema), obrana stajališta, točnost u odgovaranju i timski rad skupine. Za razliku od njih projekti u predškolskom odgoju ne rangiraju se po uspješnosti, već odgojitelji i stručni timovi, koji ih predstavljaju, dobivaju povratne informacije o tome što se može smatrati posebno uspješnim, ali i čemu je potrebno ubuduće posvetiti više pozornosti. Osnovni kriterij za procjenu svih projekata jest uključenost djece/učenika u proces istraživanja, pronalaženja alternativa u rješavanju problema i sudjelovanje u provedbi akcija. Naime, neovisno o nastajanju i realizaciji projekata i načinu predstavljanja, svi su oni usmjereni na jedno – omogućiti djeci situacije učenja u kojima su ona aktivni čimbenici i u kojima se oživotvoruje njihovo pravo na sudjelovanje. Upravo to jest jedan od najpogodnijih načina ostvarivanja Nacionalnog programa – omogućiti djeci da o ljudskim pravima i demokratskom građanstvu uče živeći u okruženju gdje se ta prava prakticiraju, a njima daje mogućnost da se njihov glas čuje i njihova inicijativa prihvaća kao polazište za rješavanje problema koji se tiču njihovog života.

Na ovogodišnjoj smotri predstavljeno je devet projekata iz područja predškolskog odgoja, šest iz razredne nastave, 19 iz predmetne nastave te 15 iz srednjih škola. Teme su vrlo različite, od ljudskih prava i građanske odgovornosti, zdravog okoliša i osobnog, zavičajnog i domovinskog identiteta, do pitanja gospodarskih i poduzetničkih kompetencija, europskih integracija i interkulturalnih kompetencija. Prema strategijama rada projekti su ponajprije usmjereni na participativne i anticipativne metode, a polaze od istraživanja (problema, fenomena), timskog rada, te nužno uključuju suradnju i interakciju u provedbi.

¹ Za potrebe Smotre objavljena je programska knjižica koja na 207 stranica detaljno opisuje kriterije za sudjelovanje i donosi sažeti prikaz projekata prema zadanim elementima. Vidi: Smotra projekata iz područja Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo (2010), Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje.

U samoj programskoj knjižici ovogodišnje Smotre, osim polazišta za realizaciju Nacionalnog programa i popisa i opisa predstavljenih projekata, navedeni su i svi dokumenti relevantni za organizaciju i provedbu Smotre, a posebice su vrijedni oni koji govore o kriterijima za procjenu projekata, jer daju smjernice što i kako bi s djecom u odgojnom procesu trebalo raditi, a da bi djeca bila uključena u sve etape rada – od identifikacije problema i njegovog osvjetljavanja/rješavanja do poduzimanja konkretnih akcija.

Doc. dr sc. Ivanka Stričević
Sveučilište u Zadru

Proslava Majčinog dana u Velikoj Erpenji, 9. svibnja 2010. godine

U Velikoj Erpenji, mjestu u općini Veliko Trgovišće, u Krapinsko-zagorskoj županiji, dana 9. svibnja 2010. godine svečano je proslavljen Majčin dan.

Tradicionalno mjesto obilježavanja Majčinog dana je Velikoerpenjski brijeg, na kojem se nalazi Spomen područje gdje je smješten grob majke tvorca prve hrvatske himne, Antuna Mihanovića, Justine Mihanović. U sklopu navedenog postavljen je i kip „Majka i dijete“, rad hrvatskog kipara Ive Kerdića.

Proslavu Majčinog dana organiziralo je Društvo Hrvatska Žena – Grad Zagreb“, na poticaj obnovitelja Spomen područja – Družbe „Braća Hrvatskog Zmaja“, a uz pokroviteljstvo predsjednice Vlade Republike Hrvatske, gđe Jadranke Kosor, dipl. iur.

Obilježavanje Majčinog dana započelo je svetom misom, koju je predvodio mons. Ivan Šaško, pomoćni biskup zagrebački. Svečanosti misnog slavlja pridonio je zbor „Hrvatica“ koji djeluje u sastavu „Društva Hrvatska Žena – Grad Zagreb“. Nakon mise, na pozornici ispred župne crkve Sveta Tri Kralja, na velikoerpenjskom brijegu, uslijedio je prigodan program, u kojem su sudjelovali učenici područne škole iz Dubrovčana, te su čitani radovi posvećeni majci i dodijeljene prigodne nagrade.

Pristigle radove ocijenili su članovi Povjerenstva za prosudbu i nagrađivanje literarnih radova u sastavu:

1. Sanja Pilić, dječja književnica
2. Željka Horvat Vukelja, glavna urednica dječjeg časopisa „Modra lasta“
3. Mira Fiket, predsjednica „Društva Hrvatska Žena – Grad Zagreb“

Nagrade su dobili:

I. NAGRADA

- **Lucija Sumić za rad *TKO MI TO KRADE MAMU?*, 4. a razred**
OŠ Dragutina Tadijanovića, Zagreb
Mentorica: Tatjana Kukić
- **Mariute Šibalić za rad *MAMA, NISI SAMA*, 7. a razred**
OŠ Svete Ane, Osijek
Mentorica: Ruža Zubac-Ištuk

II. NAGRADA

- **Filip Šmrček, za rad *MOJA MAMA*, 7. a razred**
OŠ Martijanec
Mentorica: Spomenka Struški
- **Nika Nikolac za rad *ISTA SI MAMA*, 6. b razred**
OŠ Nikole Tesle, Rijeka
Mentorica: Irena Peić

III. NAGRADA

- **Anton Bilić za rad *MAJE MOJA*, 3. a razred**
OŠ Turnić, Rijeka
Mentorice: Vesna Sochor i Sanja Potočnjak Bilić
- **Valentina Kokot za rad *MOJA MAMA*, 2. razred**
OŠ Veliko Trgovišće – PŠ Dubrovčan
Mentorica: Đurđica Tomić

Tko mi to krađe mamu!

Moja mama zove se Jagoda. Radi u jednom od zagrebačkih trgovačkih centara u Jankomiru. Jako, jako je volim i ponekad mi se čini, zato što puno vremena provodi na poslu, da mi je netko „ukrao“ mamu.

Ona mi nedostaje zato što često radi subotom i nedjeljom. Ti vikendi su mi tužni. Umjesto da se družimo, igramo, šćemo, zajedno kuhamo ručak... ona radi.

Još mi je teže ako ima slobodan dan i nas dvije već isplaniramo kako ćemo ga provesti, a onda je nazovu s posla i ona mora ići raditi. Nesretna sam što ne može kao druge mame dolaziti češće na informacije u školu.

Ona se ne vraća s posla kao druge mame u pet poslijepodne, već dolazi iza osam navečer. Ponekad poželim opet biti mala beba, tako da mama bude svaki dan sa mnom i uz mene, ali sam već dovoljno velika i znam da je to nemoguće.

Kad je kod kuće, lijepo nam je. Pričamo, igramo se, pomaže mi u učenju. Radimo zajedno puno toga. Prava uživancija!

Prošlu nedjelju bilo mi je najteže! Bila je inventura na maminom poslu. Moja draga, vrijedna mama otišla je već u devet ujutro, a vratila se u noći! Nedjeljna večer bila je pusta, tužna, teška... Nedostajao mi je mamin poljubac za laku noć. Poslala mi je pusu preko telefona, ali nije to ona mamina pusa u obraz. To je pusa koja je više onako, duhovna, da ja znam da me mama voli, ali ja više volim mamu uz sebe.

To što mama puno radi, što taj trgovački centar kao da mi ponekad krađe mamu, ne umanjuje ljubav prema mami, već ju ja volim još više. Ona će uvijek i zauvijek biti moja uvijek nasmiješena mama, najbolja kuharica lazanja i rođendanskih torti, ma ona je i bit će najbolja mama na cijelom svijetu!

**Lucija Sumić, 4. a
OŠ Dragutina Tadijanovića, Zagreb**

Mama, nisi sama

Gledam ju.
Lice joj mokro od suza.
Kрила spuštена kao da je zauvijek završila let.
Srce u vrtlogu života postalo je uveli cvijet.
Glas joj podrhtava.

Zašto pokušava sakriti preda mnom
da joj nedostaje?

Znam, htjela bi ga opet zagrliti
kao u vremena kada su letjeli do zvijezda
i imali mene.

Još jedna sretna priča izgubila se
u popisu nesretnih ljubavi
prepuštenih vjetru i suncu
kao nježan list mrazu.

Ne zatvaraj srce, mama.
Nisi sama – imaš mene.
Zajedno ćemo letjeti kroz život
tražeći njegov smisao.

**Mariute Šibalić, 8.b
OŠ Svete Ane, Osijek**

Moja mama

Moja mama je kak i se ostale. Po cele dane pere, kuha, čisti, dela, sam da meni i ostalima z hiže bude dobro. Moja mama vodi brigu o sima z hiže. Saki den mora misliti kaj bomo jeli za obed il za večerjo.

Ja jako rad imam svoju mamu.

Nije od unih mami kaj jako puno kričiju.

Negda zna i una zakričati dok ju rasrdim.

Negda ju tak rasrdim kaj mi veli da bo završila na psihijatriji.

Moram reči da i una mene rasrdi.

Dok dojdem z škole me pita kak je bilo i dal sam dobil kakvu ocjenu. Ja ji velim da sam dobil pet i četiri, al me ne pita prvo s čega pet, nego odma zakaj četiri i de sam fuljal.

Negda i ja moram spaštat i zbog drugih z hiže koji su napravili glupost. Počnem se svaditi z njom zakaj nesmem nikam iti, a nesam nikaj napravil niti sem kaj kriv.

Unda mi una sam veli z četiri reči: „Ja sam svoje rekla“.

To pa me unda jako, jako rasrdi.

Najgorše je dok je roditeljski sastanak.

Još je dobro dok tata ide jer un neka i prešuti, al dok ide mama unda je smak sveta.

Sam gledim na vuru da bi mogla dojt kaj se prepravim na jezиковu juhu.

Dok dojde z sastanka kao i po storem dobrem običaju veli da su ocjene katastrofa i da se je pak crvenila pred ostalima v razredu (nigdar je ne zadovoljna bez obzira kaj sam ja do ve se razrede prešel s pet).

Na so sreču za par dani se smeri i pak je dobra prema meni.

Istina je da se negda jako posvadimo, al smo si za par vur pak zdo bra.

Kak god bilo ja svoju mamu imam rad i ona mi je vu srcu!

Filip Šmrček, 7.a
OŠ Martijanec

Ista si mama

„Ista si mama“, tu mi rečenicu

Govore sto puta na dan,

A meni dođe da zavičem „Nisam!“

I pobjegnem ljutita van.

„Ista si mama“, kaže mi otac

Kad me čuje da brbljam sto na sat.

Uz riječi te smije se

I nikako ne može stat.

„Ista si mama“, kaže mi baka

Kad me nakon dugog vremena vidi.

Ja samo nezadovoljno gundam

Jer pogodila me točno po sridi.

Al' sva moja ljutnja zapravo je gluma

Jer iako se na te riječi durim i vrištim,

Istina je ipak da mi se potajno sviđa

Kad govore mi da na mamu sličim.

Jer moja mama je kao leptir –

Prekrasno, pametno i posebno biće

On je razlog što sunce zalazi

I zora što ujutro sviće.

I ponosna sam i sretna
Što bez ikakve ljutnje i srama
Ja danas mogu reći:
„Da, istina je – ja sam ista mama!“

**Nika Nikolac, 6. razred
OŠ Nikole Tesle, Rijeka**

Maje moja

Ja se tebi divim
ča se za mene toliko mučiš,
ča si dobra, brižna,
ča me semu ti naučiš.

Ja se tebi divim
ča se delaš bez inata,
va našoj si kući glavna,
tebe sluša čak i tata!

Uz tebe va našoj kući
Teče se baš ko po loju.
Ako j ki va prekršaju,
Strogu ćeš mu reć po koju.

Ti nas čuvaš,
za nas delaš,
pogledon nas svojin maziš,
od grubosti i nevolja
ovog svita ti nas paziš.

Zato ću ti, maje moja,
ovog puta glasno reći,
si nek čuju
da si razlog
mojoj veloj dičjoj sreći!

**Anton Bilić, 3. a razred
OŠ Turnić, Rijeka**

Moja mama

Ja jako volim svoju mamu. Ona se zove Josipa.

Ima divne plave oči kao more. Ne bih mogla zamisliti život bez nje. Ona me uvijek u svemu podržava. Kad me boli glava, stavlja mi obloge. Kad nešto ne znam, objasni mi. U njenom zagrljaju se osjećam ispunjena posebnom ljubavlju. Ne bih mogla živjeti bez mame. Bila bih slomljena. Ona je meni najbolja od svih mama.

Ja nju volim svim svojim malim srcem. Nijedna druga mama mi ne bi mogla pružiti takvu posebnu ljubav kao moja mama.

**Valentina Kokot, 2. razred
OŠ Veliko Trgovišće – PŠ Dubrovčan**

Ružica Misir, dipl. soc. rad.
Ministarstvo obitelji, branitelja
i međugeneracijske solidarnosti

DIJETE I DRUŠTVO

Rad obiteljskih centara na ostvarivanju prava djeteta na sudjelovanje

Potrebe obitelji s djecom za stručnom pomoći u suočavanju s problemima i izazovima, kojima su danas izloženi roditelji i njihova djeca i koji utječu na odgoj u obitelji, obiteljske odnose, ali i položaj djece u društvu, bili su razlogom osnivanja obiteljskih centara u Hrvatskoj 2006. godine. Osnivalo ih je Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti kao novi institucionalni oblik pomoći obitelji, usmjeren ponajprije na savjetodavni i preventivni rad. Obiteljski centri rade i s roditeljima i s djecom, surađujući pritom s drugim partnerima u zajednici. Djeluju na razini županija i Grada Zagreba, a osnovano ih je sveukupno 17 (u Bjelovaru Dubrovniku, Karlovcu, Koprivnici, Krapini, Požegi, Puli, Rijeci, Senju, Sisku, Splitu, Šibeniku, Varaždinu, Vinkovcima, Virovitici, Zadru i Zagrebu).

U prošlogodišnjem izdanju časopisa *Dijete* i društvo dan je prikaz kako su centri radili na provođenju Nacionalne kampanje protiv tjelesnog kažnjavanja djece. Za ovogodišnji broj časopisa obiteljski su centri dali svoja izvješća o aktivnostima koje su provodili s ciljem promicanja prava djeteta na sudjelovanje. Stoga donosimo pregled rada centara u ovom području, sa stajališta promicanja i zaštite prava na sudjelovanje, te informiranja i edukacije djece o njihovim pravima. Svrha je osnažiti djecu za aktivno zauzimanje za sebe i druge u zajednici kada postoji opasnost da ono što se čini nije u skladu s načelom istaknutim u članku 3. *Konvencije o pravima djeteta*, koje naglašava da sve što se poduzima za djecu i s djecom treba biti u najboljem interesu djeteta. Pravo na sudjelovanje uključuje pravo djeteta na slobodno izražavanje mišljenja, pravo da ga se sasluša i pravo da se mišljenje djeteta uvažava. To su neke od predispozicija za ostvarivanje prava sudjelovanja. Pritom je važno da je dijete u mogućnosti dobivati kvalitetne i relevantne informacije iz različitih izvora, družiti se s vršnjacima, uključiti se u različite inicijative koje djeluju na korist djece i mladih i sudjelovati u donošenju odluka o svom životu.

Načini na koje obiteljski centri ispunjavaju svoju ulogu u zaštiti, promicanju i poučavanju pravu na sudjelovanje se razlikuju. Stoga i prikazi rada koji slijede pokazuju raznovrsnost u odabiru i prezentaciji aktivnosti, a time pružaju obilje ideja o tome kako je moguće u lokalnoj sredini, u suradnji s partnerima, raditi na osiguravanju prava djeteta na sudjelovanje, omogućiti djeci da se njihov glas čuje, informirati djecu o tom njihovom pravu i poučiti ih kako se za to pravo mogu zalagati i njime se služiti u svakodnevnom životu.

Rad na ostvarivanju svih prava djeteta jest jedna od ključnih uloga obiteljskih centara pa se od njih očekuje da na tome rade kontinuirano. Stoga možemo pretpostaviti da ovaj pregled ne daje ukupnu sliku aktivnosti jer se odnosi na određeno vremensko razdoblje (2009. godinu).

Navode se primjeri onih centara koji su poslali izvješća o ostvarivanju posebnih aktivnosti vezanih uz pravo na sudjelovanje, ukupno 12 centara (11 županijskih i Obiteljski centar Grada Zagreba). Obrazac za izvješća predvidio je dvije vrste djelovanja – kroz program ili projekt (niz raznovrsnih oblika rada – radionice, predavanja, tribine, akcije u javnosti i sl., povezanih u tematsku cjelinu) i kroz jednokratnu aktivnost. U svakoj se kategoriji pratio sadržaj projekta/aktivnosti, uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti, vrijeme (razdoblje) kad je program proveden, mjesto gdje je program proveden, te broj korisnika i njihova struktura.

Iz izvješća je vidljivo da nisu sve aktivnosti, bilo kao dio projekta, ili kao jednokratne aktivnosti, bile izravno usmjerene na prava na sudjelovanje. Naime, u osnovi se radi o dvije vrste predstavljenih programa i aktivnosti – onima koji su tematski usmjereni na pravo na sudjelovanje i onima koji su tematski usmjereni na različita prava i potrebe djece, a u samoj organizaciji se djecu i mlade, u manjoj ili većoj mjeri, potiče na iskazivanje mišljenja i ideja, odlučivanje i zauzimanje za sebe i druge. Dok je u prvim sudjelovanje i aktivno zauzimanje za djecu u zajednici tema (takvih je manje), iz drugih je vidljivo kako svaki rad s djecom mora polaziti

od njihova aktiviteta i sudjelovanja jer je sudjelovanje načelo koje vrijedi za sva prava djeteta. Ponekad potencijali koje određene aktivnosti imaju u smislu poticanja, osiguravanja i zaštite prava sudjelovanja nisu dovoljno prepoznati (pa neka izvješća i ne navode način sudjelovanja djece u aktivnostima), što govori o tome da obrazovanje u području participativnih prava djeteta ne treba samo djeci i mladima, nego i odraslima.

Bjelovarsko-bilogorska županija

Obiteljski centar Bjelovarsko-bilogorske županije održao je pet aktivnosti s temom prava na sudjelovanje. Među njima se ističu radionice “Nek se čuje dječji glas...” koje su održane za djecu iz tri osnovne škole na području županije, a djeca su imala priliku javno iskazati svoje mišljenje o problemima i položaju djece u društvu. Nakon radionica, na kojima se raspravljalo o pravima, djeca su izrađivala plakat s porukama za odrasle, a jedna skupina sudjelovala je u akciji na gradskom trgu.

Aktivnost I.

Naziv aktivnosti	Radionice “Dječje poruke roditeljima - reci ne tjelesnom kažnjavanju djece”
Kratki sadržaj jednokratne aktivnosti (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj interaktivnih radionica bio je poticanje pozitivnog okruženja za djecu, a specifični ciljevi bili su usmjereni na upoznavanje djece s njihovim pravima, poticanje kritičkog promišljanja, te uobličavanje i iskazivanje stavova. Nakon upoznavanja djece s njihovim pravima i razgovora na temu prava i potreba djece, djeca su zajednički izrađivala plakat ispisujući svoje poruke i oslikavajući ga crtežima.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Djeca su aktivno sudjelovala u provedbi radionica putem izražavanja svog mišljenja, te osmišljavajući i izrađujući plakat sa svojim porukama za roditelje.
Vrijeme kad je aktivnost provedena	Svibanj, listopad i studeni 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	II. OŠ Bjelovar, III. OŠ Bjelovar, OŠ Dežanovac, ČOŠ J. A. Komenski Daruvar, OŠ Vladimir Nazor Daruvar, I. OŠ Bjelovar, IV. OŠ Bjelovar, Područna škola Bastaji (OŠ Đulovac)
Broj korisnika/ca koji/e su bile uključene u aktivnost	295 učenika
Opis strukture korisnika/ca – djece	Učenici 3. i 4. razreda (u dobi od 9 do 10 godina).

Aktivnost II.

Naziv aktivnosti	Radionice "Neka se čuje dječji glas... i mi imamo svoja prava"
Kratki sadržaj jednokratne aktivnosti (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj interaktivnih radionica bio je promicanje prava djece na izražavanje vlastitog mišljenja. Nakon upoznavanja s <i>Konvencijom o pravima djeteta</i> učenici su bili potaknuti na iskazivanje kritičkog mišljenja o sebi, položaju djece u društvu i njihovom djelovanju. Na kraju radionice izrađivali su plakat.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Djeca su aktivno sudjelovala u provedbi radionica putem izražavanja svog mišljenja, te osmišljavajući i izrađujući plakat sa svojim porukama za odrasle.
Vrijeme kad je aktivnost provedena	Svibanj 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	II. OŠ Bjelovar i III. OŠ Bjelovar
Broj korisnika/ca koji/e su bile uključene u aktivnost	70-tak učenika 7. razreda
Opis strukture korisnika/ca – djece	Učenici 7. razreda (u dobi od 13 godina).

Aktivnost III.

Naziv aktivnosti	Radionica na otvorenom "Neka se čuje i naš glas - i mi imamo svoja prava"
Kratki sadržaj jednokratne aktivnosti (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj radionice bio je senzibilizacija javnosti za prava i interese djece, te poticanje djece na izražavanje vlastitog mišljenja. Radionica je provedena na gradskom trgu na kojem su djeca, nakon uvoda voditeljice o dječjim pravima, držeći se za ruke sa svojim učiteljima, upućivali poruke o svojim pravima i potrebama.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Djeca su sudjelovala u uobličavanju radionice, te su javno iskazivala svoja mišljenja.
Vrijeme kad je aktivnost provedena	Listopad 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Daruvar
Broj korisnika/ca koji/e su bile uključene u aktivnost	70-tak učenika OŠ Vladimir Nazor, Daruvar i 5 učitelja.
Opis strukture korisnika/ca – djece	Učenici 5.- 8. razreda (u dobi od 11 do 14 godina).

Aktivnost IV.

Naziv aktivnosti	Radionice "Pozitivno o sebi i drugima"
Kratki sadržaj jednokratne aktivnosti (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj radionica bio je promicanje pozitivnih vršnjačkih odnosa i razvijanje socijalizacijskih vještina. Kroz različite igre i zadatke djecu se poticalo na osvješćivanje svojih i tuđih potreba i prava, te kvalitetnu međusobnu komunikaciju.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	

Vrijeme kad je aktivnost provedena	Rujan 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	OŠ Dežanovac
Broj korisnika/ca koji/e su bile uključene u aktivnost	31 učenik
Opis strukture korisnika/ca – djece	Učenici dva 7. razreda (u dobi od 13 i 14 godina).

Aktivnost V.

Naziv aktivnosti	Radionica “Razvijanje emocionalne pismenosti”
Kratki sadržaj jednokratne aktivnosti (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj radionice bio je stvaranje poticajnog i pozitivnog okruženja za djecu, a specifični ciljevi bili su upoznavanje djece s njihovim pravima i mogućnostima djelovanja. Tijekom interaktivne radionice obrađene su teme o pravima i odgovornostima djece, povezane s emocijama i načinima njihovog izražavanja. Kroz tematske igre i zadatke djecu se poticalo na usmeno i likovno izražavanje. Na kraju radionice djeca su razrađivala ideje o novim sadržajima i promjenama u školi i školskom okruženju.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Djeca su aktivno sudjelovala u provedbi radionica osmišljavajući način svog izražavanja i uobličavanja ideja.
Vrijeme kad je aktivnost provedena	Prosinac 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Osnovna škola Đulovac
Broj korisnika/ca koji/e su bile uključene u aktivnost	25 učenika
Opis strukture korisnika/ca – djece	Učenici 3. razreda (u dobi od 9 godina).

Istarska županija

Obiteljski centar Istarske županije usmjerio je rad vezan uz prava djeteta na učenike šestog razreda i na srednjoškolce. Vidljiv je različit pristup problematici s obzirom na dob djece. Mlađa djeca uključivala su se u radionicu o pravima djeteta primarno tako što su izražavala svoje mišljenje vezano uz temu, dok je tribina za srednjoškolce temom bila bliskija sudionicima jer su im problemi ovisnosti poznati pa je i očekivan veći angažman korisnika. On je vidljiv i kroz sudjelovanje mlade volonterke.

Aktivnost I.

Naziv aktivnosti	Radionica "Prava djeteta"
Kratki sadržaj jednokratne aktivnosti (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj radionice bio je djecu upoznati s <i>Konvencijom o pravima djeteta</i> , uključujući prava na sudjelovanje. Nakon aktivnosti upoznavanja sa svim pravima, djeca su u malim skupinama odabirala prava koja im se u ovom trenutku za život djece čine najvažnijima (uz napomenu voditeljice da su prava nedjeljiva) i ilustrirala ih primjerima iz života, crtežima i kolažom. Završna aktivnost bila je izrada "časopisa" kojem su djeca sama dala ime. Korištene metode: skupna rasprava, rad u malim skupinama, kreativne aktivnosti (crtanje, pisanje, kolaž).
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Djeca su odabrala dio sadržaja na kojem su u daljnjem tijeku radionice radila u suradnji sa suučenicima/ama. Izražavala su svoje mišljenje o tome koji su trenutno najveći problemi s kojima se suočavaju djeca, a što je usmjerilo sadržaj nastavka radionice.
Vrijeme kad je aktivnost provedena	Studeni 2009. (Dan prava djeteta)
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Obiteljski centar Istarske županije, Pula, Vidikovac 7
Broj korisnika/ca koji/e su bile uključene u aktivnost	22 djece i razrednica
Opis strukture korisnika/ca – djece	Učenici 6. razreda osnovne škole (11-13 godina), 10 dječaka i 12 djevojčica.

Aktivnost II.

Naziv aktivnosti	Tribina "Slobodni i ne-ovisni"
Kratki sadržaj jednokratne aktivnosti (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj tribine bio je upoznati djecu/mlade s nekim zaštitnim činiteljima u prevenciji i liječenju ovisnosti (uloga obitelji, uključenost mladih) i sadržajima koji se nude u Istarskoj županiji vezano uz prevenciju ovisnosti i aktivno sudjelovanje mladih u društvu.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje ili provedbu aktivnosti	U provedbi tribine sudjelovala je 17-godišnja volonterka Udruge ZUM svojim izlaganjem o aktivnom sudjelovanju mladih u društvu. Djeci/mladima je tijekom tribine ponuđeno niz prilika za aktivno uključivanje u raspravu odnosno izražavanje vlastitog mišljenja.
Vrijeme kad je aktivnost provedena	Studeni 2009. (početak Mjeseca borbe protiv ovisnosti)
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Studentski multimedijalni centar, Pula, Gajeva 3
Broj korisnika/ca koji/e su bile uključene u aktivnost	Oko 45 mladih; Oko 20 mladih i odraslih – stručnjaka iz sustava školstva, zdravstva, socijalne skrbi, organizacija civilnog društva, lokalne samouprave.
Opis strukture korisnika/ca – djece	Mladi od 15 do 18 godina – srednjoškolci koji žive s roditeljima ili u učeničkom domu.

Karlovačka županija

U okviru Gradskog programa za mlade, koji je usvojilo Gradsko vijeće grada Karlovca, za razdoblje od 2008. do 2012. godine, a u suradnji udruga, škola, lokalnih i državnih institucija i Obiteljskog centra Karlovačke županije, ostvaruju se programi u skladu s gradskom politikom za mlade između 15 i 19 godina starosti. Izvješće koje se odnosi na rad Obiteljskog centra, a vezano uz rad na pravima sudjelovanja, sadrži prikaz dva programa u kojima je proveden niz aktivnosti – 15 radionica. Sudjelovanje djece vidljivo je ponajprije u njihovoj mogućnosti utjecanja na sadržaj radionica u skladu s temama koje smatraju zanimljivima i aktualnima.

Program I.

Naziv projekta/programa	Program radionica za djecu iz obiteljskih zajednica trajnije narušenih odnosa
Tema/e radionice/a, predavanja, tribine/a ili druge/ih aktivnosti koja/e je/su provedena/e u okviru navedenog projekta/programa	Radionica „Prava i obveze djece i konstruktivno rješavanje konflikata“
Kratki sadržaj radionica (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Svrha skupnog rada s djecom je proširenje spoznaje o sebi, razvoj socijalnih vještina te unaprjeđenje odnosa s roditeljima i drugim osobama. Pritom su planirani ciljevi: - učenje vještina komuniciranja - razvitak samosvijesti - jačanje samopouzdanja - poticanje i razvijanje konstruktivnog i nenasilnog rješavanja sukoba.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje ili provedbu aktivnosti	Djecu se poticalo na predlaganje sadržaja radionica uz pomoć odraslih osoba.
Broj provedenih aktivnosti u okviru navedenog projekta/programa na kojima je obrađivana navedena tema	10 radionica
Razdoblje provedbe	Siječanj/veljača, studeni/prosinac 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Radionice su provedene u Obiteljskom centru.
Broj korisnika/ca na navedenoj/im radionici/ama	Stručni djelatnici – 2; djeca – 30
Opis strukture korisnika/ca – djece	Učenici 7. i 8. razreda osnovne škole, mješovite spolne strukture.

Program II:

Naziv projekta/programa	Preventivni program "Mi poznamo i živimo svoja prava"
Tema/e radionice/a, predavanja, tribine/a ili druge/ih aktivnosti koja/e je/su provedena/e u okviru navedenog projekta/programa	Radionica „Prevenција zanemarivanja djece s invaliditetom”, “Prevenција zlostavljanja i izrugivanja”, “Učenje i razumijevanje”, “Dječja prava”, “Prihvatanje različitosti”.
Kratki sadržaj radionica (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Program putem edukacije o dječjim pravima sprečava zanemarivanje, zlostavljanje, izrugivanje i druge degradirajuće postupke prema djeci s poteškoćama u razvoju od strane njihovih vršnjaka u razrednom okruženju i šire. Osobito se sudionicima programa predstavilo, pojasnilo i promicalo pravo djece na jednakost i zaštitu od diskriminacije, pravo na zaštitu od zlostavljanja te pravo djece s teškoćama u razvoju na posebnu skrb.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Djecu se poticalo na predlaganje promjena uz vođenje odrasle osobe.
Broj provedenih aktivnosti u okviru navedenog projekta/programa na kojima je obrađivana navedena tema	5 radionica
Razdoblje provedbe	Svibanj 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Osnovna škola Draganići
Broj korisnika/ca na navedenoj/im radionici/ama	Učenika – 23; stručni djelatnik – 1
Opis strukture korisnika/ca – djece	Učenici 2. razreda osnovne škole, mješovite spolne strukture.

Koprivničko-križevačka županija
--

Obiteljski centar Koprivničko-križevačke županije kao aktivnost u području prava na sudjelovanje, provedenu tijekom 2009. godine, navodi igrokaz koji su izvodila djeca na temu osude tjelesnog kažnjavanja djece (vezano uz Nacionalnu kampanju protiv tjelesnog kažnjavanja djece), te predavanje za roditelje na istu temu. Svoje emocije u vezi s temom djeca su iskazala kroz igrokaz koji daje djeci mogućnost za kreativno ponašanje i ima velike potencijale sa stajališta sudjelovanja djece.

Aktivnost 1.

Naziv aktivnosti	Interaktivno predavanje "Tjelesno kažnjavanje djece – ne nikako!" i igrokaz "Zašto mene svi odgajaju?"
Kratki sadržaj jednokratne aktivnosti (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj – aktivno uključivanje djece u promicanje svojih prava na odrastanje u okruženju bez nasilja, iskazivanje vlastitog mišljenja i prava na aktivno i ravnopravno sudjelovanje u nenasilnom rješavanju sukoba te poticanje odraslih na promišljanje o odgojnim postupcima koji isključuju tjelesno kažnjavanje Sadržaj – djeca su kroz igrokaz prikazala kako se osjećaju u okruženju koje prihvaća tjelesno kažnjavanje kao pomoćno odgojno sredstvo, što misle o tjelesnom kažnjavanju, svojim pravima na život bez nasilja i mogućnosti nenasilnog rješavanja odgojnih problema Provedena aktivnost – igrokaz djece; predavanje za odrasle na temu štetnosti i zakonske zabrane tjelesnog kažnjavanja djece; samoprocjena vlastitih postupaka roditelja u situacijama kada su frustrirani postupcima svoje djece; rasprava i razmjena iskustava Metode rada – skupni rad
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Djeca 2. razreda su, uz pomoć učiteljice, aktivno sudjelovala u osmišljavanju igrokaza "Zašto mene svi odgajaju?" (prema tekstu Zlatka Krilića), uvježbavala igrokaz i prikazala pripremljeni igrokaz. Igrokaz je bio uvod u predavanje "Tjelesno kažnjavanje djece – ne nikako!" namijenjeno roditeljima, odgajateljima, učiteljima i svima koji skrbe o djeci. Predavanje je održala psihologinja Obiteljskog centra.
Vrijeme kad je aktivnost provedena	29. travnja 2009. godine (u okviru Kampanje protiv tjelesnog kažnjavanja djece "Trebam ljubav") i uz obilježavanje Dana odgoja bez batina (30. travnja).
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Predavanje i igrokaz (u uvodnom dijelu) održano u Gradskoj knjižnici i čitaonici "Fran Galović" Koprivnica.
Broj korisnika/ca koji/e su bile uključene u aktivnost	U izvođenju igrokaza je sudjelovalo ukupno 10 učenika (5 djevojčica i 5 dječaka), a njegovo prikazivanje pratilo je: - 12 učenika (uglavnom 2. razreda OŠ) - 28 roditelja - 10 stručnih radnika (učitelja, odgajatelja, psihologa, socijalnih radnika).
Opis strukture korisnika/ca – djece	Djeca 2. razreda osnovne škole Antun Nemčić Gostovinski (dob 7 i 8 godina). Stručni djelatnici (učitelji osnovnih škola, odgajatelji dječjih vrtića, stručni i vanjski suradnici škola). Roditelji učenika nižih razreda osnovnih škola.

Krapinsko-zagorska županija

Obiteljski centar Krapinsko-zagorske županije radio je tijekom 2009. godine na programu prevencije vršnjačkog nasilja i drugih neprihvatljivih oblika ponašanja, što nije tematski izravno vezano uz pravo na sudjelovanje, ali je ono dijelom omogućeno metodama rada. Naime, mišljenja i ideje, koje su djeca iskazivala na aktivnostima, prenesene su nastavnicima kao

poticaj za provođenje sličnih programa u školama. U radionicu, predavanje i okrugli stol bilo je uključeno više od 400 učenika, te roditelji i stručni djelatnici.

Program I.

Naziv projekta/programa	Prevenција vršnjačkog nasilja i drugih neprihvatljivih oblika ponašanja u Krapinsko-zagorskoj županiji
Tema/e radionice/a, predavanja, tribine/a ili druge/ih aktivnosti koja/e je/su provedena/e u okviru navedenog projekta/programa	Radionica "Nenasilno rješavanje problema" Predavanje "Nenasilno rješavanje sukoba" Okrugli stol "Sprječimo nasilje među djecom i mladima".
Kratki sadržaj radionica (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj provedenih radionica bila je prevencija nepoželjnih oblika ponašanja, usvajanje socijalno prihvatljivih obrazaca ponašanja i rješavanja problema. Radionice su bile interaktivne i sastojale su se od tri glavna dijela: PowerPoint prezentacije (objašnjeno je što su to sukobi, kakvi su to uobičajeni sukobi među djecom, a kad se radi o nasilju među djecom, tko je najčešće nasilnik, a tko žrtva nasilja među djecom te koji osjećaji i drugi problemi prate nasilje među djecom i mladima), rad u malim skupinama (vježbanje komunikacije i komunikacijskih vještina kroz igru u parovima "Suradnja" te pronalaženje nenasilnog načina rješavanja problema kroz izradu stripa u malim skupinama), te rasprava (iskustva učenika vezana uz nasilje među djecom te o tome što su naučili na današnjoj radionici i kako to mogu primijeniti u odnosima s vršnjacima).
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Aktivnosti su modificirane u skladu s povratnim informacijama učenika te prilagođene njihovim potrebama. U raspravi se učenike poticalo na iskazivanje konstruktivnih prijedloga i njihovo provođenje u njihovim školama uz pomoć nastavnika koji su o njima bili informirani.
Broj provedenih aktivnosti u okviru navedenog projekta/programa na kojima je obrađivana navedena tema	U 2009. godini edukativna radionica "Nenasilno rješavanje problema" održana je ukupno 15 puta, a predavanje "Nenasilno rješavanje sukoba" tri puta i jedan okrugli stol "Sprječimo nasilje među djecom i mladima".
Razdoblje provedbe	Radionice su se održavale kontinuirano od siječnja do prosinca, prateći nastavnu godinu (dakle, nastavna godina 2008./2009. te 2009./2010.).
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Radionice su provedene u sljedećim školama: OŠ Marija Bistrica (dvije radionice), OŠ Radoboj (dvije radionice), OŠ Sveti Križ Začretje (dvije radionice), OŠ Zabok (tri radionice), OŠ Jesenje (jedna radionica), OŠ Petrovsko (četiri radionice) i OŠ Stubičke Toplice (jedna radionica). Predavanje „Nenasilno rješavanje sukoba” održano je u OŠ Desinić, Klubu mladih STUB-KLUB te u OŠ Radoboj. Okrugli stol je održan u dvorani Pučkog otvorenog učilišta u Krapini.
Broj korisnika/ca na navedenoj/im radionici/ama	U radionicama je tijekom 2009. godine sudjelovalo ukupno 424 djece i mladih, 52 roditelja te 79 stručnih radnika iz osnovnih i srednjih škola s područja naše županije.

Opis strukture korisnika/ca – djece	Radionicama su obuhvaćena djeca osnovnoškolske dobi uzrasta od 1. do 8. razreda, a predavanjima i okruglim stolom njihovi roditelji i učitelji, kao i stručni suradnici i nastavnici vrtića, osnovnih i srednjih škola te drugih ustanova koje se na području županije bave pitanjima prava djece.
-------------------------------------	--

Ličko-senjska županija

Obiteljski centar Ličko-senjske županije održao je tijekom 2009. godine radionice, dva okrugla stola i tribinu kojima je cilj bio upoznavanje djece s pravima sudjelovanja i poticanje aktivnog sudjelovanja djece i mladih kao članova društvene zajednice. Djecu se angažiralo u radionicima i poticalo na iskazivanje mišljenja u vezi s temama koje se tiču života djece, dok su stručni djelatnici i predstavnici relevantnih lokalnih i regionalnih tijela raspravljali o društvenom položaju djece i mladih i poboljšanju uvjeta za djecu i mlade u zajednici, vezano uz konkretne teme i probleme.

Program I.

Naziv projekta/programa	Radionice "A što da radim?"
Tema/e radionice/a, predavanja, tribine/a ili druge/ih aktivnosti koja/e je/su provedena/e u okviru navedenog projekta/programa	Radionice: <ol style="list-style-type: none"> 1. Kako nastaju slikovnice 2. Senjski šnajderaj 3. Udruga mladih razum – aktivno sudjelovanje mladih u zajednici 4. Maštoviti likovi od kamenčića 5. Ulovi veliku ribu 6. Za ljepši grad 7. Pričaonica za djecu
Kratki sadržaj radionica (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj: aktivizam djece i mladih Radionice su vodili volonteri koji su predstavljali svoj hobi ili zanimanje, a zatim su sudionici s voditeljem radili, primjerice, motive grada Senja na računalu (za slikovnicu), posadili nekoliko vrtnih sadnica i sl.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Obzirom da Grad Senj ne nudi sadržaje namijenjene djeci i mladima za vrijeme školskih praznika, a njihova je namjera bila kvalitetno upotpuniti svoje slobodno vrijeme, pridonoseći pritom aktivizmu u zajednici u kojoj žive, Obiteljski centar je osmislio za Senj aktivnosti koje su rezultirale projektom.
Broj provedenih aktivnosti u okviru navedenog projekta/programa na kojima je obrađivana navedena tema	Sedam radionica
Razdoblje provedbe	Srpanj, rujn i prosinac 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Senj
Broj korisnika/ca na navedenoj/im radionici/ama	Oko 25 djece
Opis strukture korisnika/ca – djece	7-16 godina, pretežito djevojčice.

Program II.

Naziv projekta/programa	“Sprječimo nasilje među mladima”
Tema/e radionice/a, predavanja, tribine/a ili druge/ih aktivnosti koja/e je/su provedena/e u okviru navedenog projekta/programa	Dva okrugla stola pod istim nazivom
Kratki sadržaj radionica (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj: okupiti i uspostaviti jaču suradnju među stručnjacima nadležnih tijela i drugih institucija koje rade s djecom i mladima, te senzibilizirati stručnu i širu javnost za problem nasilja među mladima, uz aktivno sudjelovanje učenika osnovne i srednje škole.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	
Broj provedenih aktivnosti u okviru navedenog projekta/programa na kojima je obrađivana navedena tema	2 okrugla stola
Razdoblje provedbe	Srpanj i listopad 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Senj
Broj korisnika/ca na navedenoj/im radionici/ama	1. Okrugli stol: 6 mladih i 9 stručnih djelatnika 2. Okrugli stol: 10 stručnih djelatnika
Opis strukture korisnika/ca – djece	6 učenica 2. razreda srednje škole

Aktivnost I.

Naziv aktivnosti	Tribina “Djeca i mladi – pogled u budućnost”
Kratki sadržaj jednokratne aktivnosti (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj: okupljanje predstavnika jedinica regionalne i lokalne samouprave, Ureda pravobraniteljice za djecu, Regionalnog info-centra za mlade, Centra za socijalnu skrb, škola s predstavnicima Vijeća učenika, fakulteta, itd. Izlaganja: ravnateljice Obiteljskog centra, pravobraniteljice za djecu – Ured u Rijeci, predsjednika Regionalnog info-centra za mlade, te stručnih djelatnika Obiteljskog centra na temu prava djece i mladih u lokalnoj zajednici; osnivanje koordinacijskog tijela prema Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	
Vrijeme kad je aktivnost provedena	Veljača 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Gospić
Broj korisnika/ca koji/e su bile uključene u aktivnost	Oko 70 stručnih djelatnika. Petnaestak djece i mladih.
Opis strukture korisnika/ca – djece	Osnovnoškolska i srednjoškolska dob, spolno podjednako zastupljena.

Aktivnost II.

Naziv aktivnosti	Interaktivna radionica “Spolno odgovorno ponašanje”
Kratki sadržaj jednokratne aktivnosti (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj: osvijestiti kod učenika važnost spolno odgovornog ponašanja i posljedice spolno neodgovornog ponašanja.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	
Vrijeme kad je aktivnost provedena	Ožujak 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Korenica
Broj korisnika/ca koji/e su bile uključene u aktivnost	36 učenika
Opis strukture korisnika/ca – djece	Srednjoškolska dob, spolno podjednako zastupljena.

Primorsko-goranska županija

Obiteljski centar Primorsko-goranske županije proveo je na temu prava djeteta tijekom 2009. godine jedan program s četiri radionice i jednu aktivnost, namijenjene djeci predškolske dobi. Sudjelovanje djece sagledava se kroz njihovu interakciju u aktivnostima i njihovu inicijativu u pronalaženju alternativa, posebice u aktivnostima koje su zahtijevale zauzimanje stava i zalaganje za određeno ponašanje.

Program I.

Naziv projekta/programa	„Igram do sebe“
Tema/e radionice/a, predavanja, tribine/a ili druge/ih aktivnosti koja/e je/su provedena/e u okviru navedenog projekta/programa	Radionica: “Prihvaćanje različitosti” Radionica: “Kada reći ne” Radionica: “Prava djece, obaveze djece” Radionica: “Tajna – dobra ili loša?”
Kratki sadržaj radionica (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	U radionicama projekta “Igram do sebe” cilj je bio naučiti dijete da o različitim postupcima drugih (nerijetko odraslih) izraze vlastito mišljenje, da se o tome izjasne kroz stav, odnosno da preuzmu inicijativu, obavijeste druge, prema potrebi i utječu svojim ponašanjem na ishod situacije, te da počinjena šteta bude najmanja moguća, a interes djeteta zaštićen.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Djeca su (pričom, skečom, igrom, crtanjem) stavljena u situaciju u kojoj su osobnim učešćem trebala utjecati na ishod, a potaknuta i poticana voditeljem.
Broj provedenih aktivnosti u okviru navedenog projekta/programa na kojima je obrađivana navedena tema	4 radionice
Razdoblje provedbe	Listopad, studeni i prosinac 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Radionice su provedene u Obiteljskom centru.

Broj korisnika/ca na navedenoj/im radionici/ama	Radi se o projektu namjenjenom djeci predškolske dobi koji je pohađalo 7 djece.
Opis strukture korisnika/ca – djece	3 dječaka i 4 djevojčice od 3-7 godina.

Aktivnost I:

Naziv aktivnosti	Radionica “Prava djece”
Kratki sadržaj jednokratne aktivnosti (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj: upoznavanje djece s pravima djeteta; poticanje kritičkog razmišljanja kod djece kako bi razlikovali želje i prava. U radu su korišteni slikovni predlošci pomoću kojih se djecu poticalo na odgovore koji su potom klasificirani kao želja ili pravo djeteta. Rad s djecom bio je interaktivan pri čemu se djecu poticalo na izražavanje vlastitih stavova i razmišljanja.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Djecu se kroz rad u malim skupinama potaklo na njihovu međusobnu interakciju i razmišljanje radi li se o pravu ili djetetovoj želji, a potom, ako je riječ o pravu, o kojem pravu je riječ.
Vrijeme kad je aktivnost provedena	Lipanj 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	DV Nazaret, Rijeka
Broj korisnika/ca koji/e su bile uključene u aktivnost	11 djece i 1 odgajatelj.
Opis strukture korisnika/ca – djece	Djeca predškolske dobi – 6 godina, 6 djevojčica i 5 dječaka.

Sisačko-moslavačka županija

Među provedenim aktivnostima Obiteljskog centra Sisačko-moslavačke županije izdvaja se niz radionica koje su završile susretom sa saborskim zastupnicama pri čemu su djeca imala priliku zauzimati se za rješavanje nekih konkretnih pitanja koja se tiču djece i upozoriti na potrebu zaštite prava djeteta.

Program I.

Naziv projekta/programa	Obilježavanje Dječjeg tjedna
Tema/e radionice/a, predavanja, tribine/a ili druge/ih aktivnosti koja/e je/su provedena/e u okviru navedenog projekta/programa	Radionice: Svijet u kakvom želim živjeti – likovna radionica Moja poruka saborskom zastupniku Moja prava – 2x (dva različita dana) Pitam svog saborskog zastupnika – 2x (dva različita dana).

Kratki sadržaj radionica (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	U prethodno navedenim radionicama djeca su u svojim likovnim ctežima, koje su darovali saborskim zastupnicima, slikovito prikazala u kakvom svijetu žele živjeti (društvu bez nasilja, zagađenja okoliša, socijalnog blagostanja i poštivanja prava djece.), saborskim zastupnicima su kroz poruke iskazala svoja mišljenja i stavove u svezi poštivanja dječjih prava, radom u skupinama su se upoznala sa svojim pravima, odgovarala na pitanja što za njih znači pojedino pravo, da li se pravo poštuje, tko im može pomoći u ostvarivanju njihovih prava te izražavala stavove i mišljenja o tome kako saborski zastupnici mogu pomoći u ostvarivanju njihovih prava. Ciljevi radionica bili su: senzibilizirati i informirati javnost o nužnosti poštivanja prava djece, omogućiti djeci kritičko razmišljanje i izražavanje svojih stavova, preuzimanje inicijative za rješavanje pitanja koja se njih tiču, formiranje i izražavanje vlastita mišljenja glede poštivanja dječjih prava.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Djeca su bila aktivno uključena u provedbu aktivnosti, poticalo ih se na izražavanje vlastitih stavova i mišljenja, na predlaganje promjena i iskazivanje svojih stavova glede poštivanja prava djeteta. U radionicama su aktivno sudjelovala djeca kojoj je osigurana skrb izvan vlastite obitelji stalnim smještajem u Dječjem domu Vrbina i udomiteljskim obiteljima te djeca koja pohađaju 5. razred OŠ 22. lipnja, Sisak.
Broj provedenih aktivnosti u okviru navedenog projekta/ programa na kojima je obrađivana navedena tema	Održano je ukupno šest radionica na kojima su sudjelovale dvije saborske zastupnice.
Razdoblje provedbe	Listopad 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Sve radionice provedene su u Obiteljskom centru Sisačko-moslavačke županije.
Broj korisnika/ca na navedenoj/im radionici/ama	Broj korisnika radionica: Djeca – 47 Stručni djelatnici Obiteljskog centra – 4 Saborske zastupnice – 2
Opis strukture korisnika/ca – djece	Djeca u dobi od 10 do 15 godina, 20 dječaka i 27 djevojčica.

Aktivnost I.

Naziv aktivnosti	Predavanje: “Roditelji i djeca – međusobna prava i dužnosti u duhu Konvencije o pravima djeteta” u sklopu obilježavanja Dana ljudskih prava
Kratki sadržaj jednokratne aktivnosti (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Kroz navedeno predavanje djeca i roditelji upoznati su s pravima djece te pravima, dužnostima i obvezama roditelja sukladno <i>Konvenciji o pravima djeteta</i> i zakonodavstvu RH, pa tako i pravom djeteta na sudjelovanje. Cilj predavanja bio je promicati prava djece i jačati svijest roditelja o potrebi poštivanja prava djece.

Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	
Vrijeme kad je aktivnost provedena	Aktivnost je provedena 8. prosinca 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	OŠ Sela
Broj korisnika/ca koji/e su bile uključene u aktivnost	Ukupno 70 osoba, roditelja, djece i stručnih djelatnika OŠ Sela
Opis strukture korisnika/ca – djece	Djeca u dobi od 11-14 godina.

Splitsko-dalmatinska županija

Obiteljski centar Splitsko-dalmatinske županije proveo je 2009. godine 16 radionica s ciljem da se djeca, kroz likovni izraz, aktivno uključe u osmišljavanje vizije Dječjeg grada, odnosno da se uključe u kreiranje prostora koji je njima potreban za igru. Program je uključio veliki broj volontera.

Program I.

Naziv projekta/programa	Program Prijatelj – Likovna radionica
Tema/e radionice/a, predavanja, tribine/a ili druge/ih aktivnosti koja/e je/su provedena/e u okviru navedenog projekta/programa	Aktivno sudjelovanje učenika u kreiranju prostora za igru djece
Kratki sadržaj radionica (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj: potaknuti procese likovnosti i stvaralačke igre kod djece; jačanje osjećaja pripadnosti i aktivnog sudjelovanja u životu zajednice. Sadržaj: Učenici u likovnoj radionici dobivaju osnovne informacije o načinu rada na projektu, uče vještine timskog rada u definiranju i realizaciji aktivnosti i to kroz jačanje svog likovnog izraza. Akcija Kućica „Prijatelj” bila je nastavak inicijative volontera iz Programa „Prijatelj” za okončanje radova na obnovi jedine preostale kućice na lokaciji Marjan, koja je nekada pripadala Dječjem gradu. Uloga djece iz likovne skupine je bila da kroz svoj likovni izraz pošalju vizualnu poruku kako vide i zamišljaju novi Dječji grad, a svoje ideje preslikaju na Kućicu „Prijatelj”. Veseli i razigrani crteži odražavaju procese njihovog likovnog stvaranja i snagu osjećaja koje su putem ove akcije željeli podijeliti s odraslima i drugom djecom, u građenju vizije Dječjeg grada.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Od početka sudjelovanja u projektu djeca su aktivno razrađivala ideju oslikavanja kućice, prvo u manjim skupinama, a zatim s cijelom skupinom. Voditeljice radionice poticale su njihovu kreativnost i pomagale im u stjecanju vještina dogovaranja, timskog rada i tolerancije na različitost, u pristupu zadanoj temi. Posebna pozornost je usmjerena na jačanje njihove skupne povezanosti i suradnje u realizaciji postavljenih ciljeva.

Broj provedenih aktivnosti u okviru navedenog projekta/programa na kojima je obrađivana navedena tema	16 radionica
Razdoblje provedbe	Rujan – prosinac 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Radionice su realizirane (u početnoj fazi) u prostoru Obiteljskog centra, a u završnoj fazi u prirodi, na lokaciji Marjan.
Broj korisnika/ca na navedenoj/im radionici/ama	Sudionici: Učenci 5.i 6. razreda – 17 Volonteri – 10 Stručni djelatnici – voditeljica programa (djelatnica OC-a i akademska slikarica (vanjski suradnik)
Opis strukture korisnika/ca – djece	Spol učenika/ca: 7 dječaka i 10 djevojčica.

Virovitičko-podravska županija

Obiteljski centar Virovitičko-podravske županije izvješćuje o sedam programa i jednoj aktivnosti provedenima tijekom 2009. godine, a vezano uz prava na sudjelovanje. Posebno se ističu edukacije mladih volontera za pomoć djeci s tjelesnim i mentalnim teškoćama. Naime, njihovo osposobljavanje za društveno koristan rad omogućava im aktivan odnos prema problemima u zajednici, a njihovim korisnicima otvara mogućnosti za sudjelovanje jer smanjuje njihovu društvenu isključenost.

Program I.

Naziv projekta/programa	“Aktivni nenasilnici”
Tema/e radionice/a, predavanja, tribine/a ili druge/ih aktivnosti koja/e je/su provedena/e u okviru navedenog projekta/programa	Radionica: potrebe Radionica: želje Radionica: cjelokupno ponašanje Radionica: komunikacija Radionica: timski rad Radionica: stereotipi i predrasude Radionica: sukob i medijacija sukoba Radionica: kompromis, konsenzus
Kratki sadržaj radionica (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Ciljevi: - upoznati mlade s potrebama i načinima njihova ostvarivanja; - podučiti vještine komunikacije; - podučiti načinima timskog rada; - osvijestiti predrasude i stereotipe; - podučiti kako se postaviti i sukobu, te kako ga na najbolji način riješiti; - potaknuti mlade da se sami nauče izboriti za svoje potrebe, - ostvariti svoje želje na društveno prihvatljiv način.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Na početku programa mladima je dan prijedlog tema, oni su ih nadopunjavali i mijenjali sukladno svojim željama i potrebama. Svi su mladi aktivno sudjelovali u radionicama, izabirući za sudjelovanje aktivnosti koje su željeli.

Broj provedenih aktivnosti u okviru navedenog projekta/ programa na kojima je obrađivana navedena tema	8 radionica
Razdoblje provedbe	Siječanj, veljača 2009. Studeni, prosinac 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Radionice su provedene u Obiteljskom centru Virovitičko-podravске županije
Broj korisnika/ca na navedenoj/im radionici/ama	21 mladih
Opis strukture korisnika/ca – djece	Dob korisnika – 15 do 17 godina. 2 korisnika su muškog spola, 19 korisnica je ženskog spola.

Program II.

Naziv projekta/programa	Radionice emocionalne pismenosti
Tema/e radionice/a, predavanja, tribine/a ili druge/ih aktivnosti koja/e je/su provedena/e u okviru navedenog projekta/ programa	Radionica: Kako voditi grupu Suvođenje ukupno 10 radionica, te supervizijski sastanak nakon odrađene radionice (ukupno 10 supervizija).
Kratki sadržaj radionica (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Radionice su bile namijenjene djeci predškolske dobi, dok su mladi srednjoškolci, na vlastitu inicijativu, sudjelovali u radu kao suvoditelji. Cilj je bio suvoditelje naučiti vještinama vođenja grupe, podučavanja, koordiniranja programskih aktivnosti. Mladi suvoditelji su sami izvodili sve vježbe u radionicama (teme radionica su bile: potrebe, želje, emocije – strah, sreća, ljutnja i tuga; komunikacija), pod nadzorom stručnog djelatnika.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Program je nadopunjen nakon inicijative mladih koji su završili program „Aktivni nenasilnici“ te izrazili želju podučavati druge vještinama naučenima u programu. Sami su odabrali aktivnosti koje će voditi, te ih, nakon upute voditelja programa, odradili s djecom predškolske dobi koja su bila primarni korisnici programa Radionice emocionalne pismenosti.
Broj provedenih aktivnosti u okviru navedenog projekta/ programa na kojima je obrađivana navedena tema	11 radionica. 10 supervizijskih susreta.
Razdoblje provedbe	Rujan – prosinac 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Radionice su provedene u Dječjem vrtiću Cvrčak, Virovitica. Supervizijski susreti su odrađeni u Obiteljskom centru Virovitičko-podravске županije ili u Dječjem vrtiću Cvrčak.
Broj korisnika/ca na navedenoj/im radionici/ama	4 mlada suvoditelja 13 djece predškolske dobi
Opis strukture korisnika/ca – djece	Dob suvoditelja – 15 do 17 godina (svi ženskog spola); Dob korisnika predškolske dobi – 4 do 7 godina (4 muškog, 9 ženskog spola).

Program III.

Naziv projekta/programa	Tutorski centar
Tema/e radionice/a, predavanja, tribine/a ili druge/ih aktivnosti koja/e je/su provedena/e u okviru navedenog projekta/programa	Edukacija volonterki: 1. Predavanje i radionica "Komunikacija" 2. Predavanje i radionica "Uspostavljanje odnosa" 3. Predavanje i radionica "O učenju i metoda učenja"
Kratki sadržaj radionica (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Radionice su bile namjenjene srednjoškolcima koji su se prijavili za volontiranje u programu Tutorski centar, za pomaganje u učenju korisnicima – osnovnoškolcima. Cilj edukacije je bio prije početka volontiranja – učenja s korisnicima, podučiti volontere o načinu provedbe programa i volontiranja, te im pružiti podršku. Edukaciju je provela stručna radnica – psihologinja na teme: 1. Komunikacija 2. Uspostavljanje odnosa 3. O učenju i metode učenja. <i>Metoda rada</i> je bila prezentacija tema uz raspravu i aktivno sudjelovanje volonterki.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Teme za edukaciju su bile unaprijed osmišljene, ali su volonterke aktivno sudjelovale u radionicama i raspravama na te teme, a kasnije su predlagale teme koje će imati na supervizijama tijekom godine. Nakon edukacije volonterke su s učenicima, s kojima su učile, same dogovarale susrete i same osmišljavale način rada, a sve u cilju podizanja motivacije za učenje.
Broj provedenih aktivnosti u okviru navedenog projekta/programa na kojima je obrađivana navedena tema	3 radionice s predavanjima
Razdoblje provedbe	Rujan-listopad 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Edukacija je provedena u Obiteljskom centru Virovitičko-podravске županije. Daljnji susreti su se odvijali ili u Obiteljskom centru Virovitičko-podravске županije ili u Gradskoj knjižnici i čitaonici, Virovitica.
Broj korisnika/ca na navedenoj/im radionici/ama	12 volonterki
Opis strukture korisnika/ca – djece	Volonterke: 12 djevojaka (16-18 godina – 9 volonterki; 23-30 godina – 3 volonterke).

Program IV.

Naziv projekta/programa	"Mogu za 5"
Tema/e radionice/a, predavanja, tribine/a ili druge/ih aktivnosti koja/e je/su provedena/e u okviru navedenog projekta/programa	Edukacija volontera/ki: Predavanje i radionica "Inkluzija i integracija osoba s invaliditetom" Predavanje i radionica "Prava i potrebe osoba s invaliditetom" Predavanje i radionica "Smisleno učenje" Predavanje i radionice "Teškoće u razvoju – autizam, mentalna retardacija, motorički poremećaji" Predavanje "Prilagodbe u nastavi učenika s teškoćama u razvoju"
Kratki sadržaj radionica (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj programa je poticanje volonterizma, podizanje svijesti o pravima i potrebama djece s teškoćama u razvoju, ukloniti predrasude i negativne stavove o djeci s teškoćama u razvoju, kvalitetno provođenje slobodnog vremena, vježbanje vještina poučavanja. Volonteri prolaze obveznu edukaciju na kojoj se obrađuju gore navedene teme. Metode rada na edukaciji su: radionica, predavanje, vježbe. Nakon edukacije slijedilo je zajedničko upoznavanje volontera s korisnicima programa (učenika 5.- 8. razreda koji polaze nastavu prema prilagođenom programu) i njihovim roditeljima. Svakom volonteru dodijeljen je jedan korisnik kojemu volonter pomaže u učenju individualno, u prosjeku dva puta mjesečno.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Volonteri/ke aktivno sudjeluju u edukaciji i samostalno osmišljavaju aktivnosti koje će provoditi s dodijeljenim korisnikom. Bivši volonteri/ke dolaze prepričati svoja iskustva u volontiranju. Nakon edukacije volonterke su s učenicima, s kojima su učile, same dogovarale susrete i same osmišljavale način rada, a sve u cilju podizanja motivacije za učenje.
Broj provedenih aktivnosti u okviru navedenog projekta/programa na kojima je obrađivana navedena tema	3 radionice s predavanjima
Razdoblje provedbe	Listopad 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Radionice su provedene u Obiteljskom centru Virovitičko-podravskoe županije. Daljnji susreti su se odvijali ili u Obiteljskom centru Virovitičko-podravskoe županije ili u Gradskoj knjižnici i čitaonici, Virovitica.
Broj korisnika/ca na navedenoj/im radionici/ama	2 stručne djelatnice Obiteljskog centra 3 vanjske suradnice 4 volonterke
Opis strukture korisnika/ca – djece	Volonterke u dobi od 16-22 godine, ženskog spola.

Program V.

Naziv projekta/programa	"Moj prijatelj"
Tema/e radionice/a, predavanja, tribine/a ili druge/ih aktivnosti koja/e je/su provedena/e u okviru navedenog projekta/programa	Edukacija volontera/ki: Predavanje i radionica "Inkluzija i integracija osoba s invaliditetom" Predavanje i radionica "Prava i potrebe osoba s invaliditetom" Predavanje i radionica "Smisleno učenje" Predavanje i radionice "Teškoće u razvoju – autizam, mentalna retardacija, motorički poremećaji" Radionica "Predrasude i ksenofobija"
Kratki sadržaj radionica (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj programa je poticanje volonterizma, podizanje svijesti o pravima i potrebama djece s teškoćama u razvoju, ukloniti predrasude i negativne stavove o djeci s teškoćama u razvoju, kvalitetno provođenje slobodnog vremena, razvijati socijalne vještine i vještine komunikacije. Volonteri prolaze obaveznu edukaciju na kojoj se obrađuju gore navedene teme. Metode rada na edukaciji su: radionica, predavanje, vježbe. Nakon edukacije slijedilo je zajedničko upoznavanje volontera s korisnicima programa (djecom s teškoćama u razvoju i mladima s invaliditetom u dobi od 10-18 godina) i njihovim roditeljima. Svakom korisniku dodijeljena su najmanje dva volontera koji se s njim druže.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Volonteri/ke aktivno sudjeluju u edukaciji i samostalno osmišljavaju aktivnosti koje će provoditi s dodijeljenim korisnikom. Bivši volonteri/ke dolaze prepričati svoja iskustva u volontiranju. Nakon edukacije volonteri samostalno određuju ritam viđanja s korisnikom, osmišljavaju način druženja.
Broj provedenih aktivnosti u okviru navedenog projekta/programa na kojima je obrađivana navedena tema	3 radionice s predavanjima
Razdoblje provedbe	Listopad 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Radionice su provedene u Obiteljskom centru Virovitičko-podravске županije. Daljnji susreti su se odvijali ili u Obiteljskom centru Virovitičko-podravске županije, domovima korisnika ili u gradu (šećući, odlaskom na sladoled i sl.).
Broj korisnika/ca na navedenoj/im radionici/ama	1 stručna djelatnica Obiteljskog centra 3 vanjske suradnice 38 volonterki
Opis strukture korisnika/ca – djece	Volonterke u dobi od 16-18 godina, ženskog spola.

Program VI.

Naziv projekta/programa	“Vrijeme je za nas”
Tema/e radionice/a, predavanja, tribine/a ili druge/ih aktivnosti koja/e je/su provedena/e u okviru navedenog projekta/programa	Radionica „Upoznajte mene“ Radionica „Moj brat/moja sestra“ Predavanje „Autizam“ Radionica „Trebam ljubav“ Radionica „Moja obitelj“
Kratki sadržaj radionica (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj programa je pružiti psihosocijalnu podršku braći i sestrama djece s teškoćama u razvoju, educirati ih o teškoćama u razvoju i načinima pružanja podrške svojem bratu ili sestri, prevencija poremećaja u ponašanju. Kroz jednomjesečne radionice korisnice imaju priliku obraditi teme koje su njima interesantne te razmijeniti iskustva. Tijekom godine korisnici su nekoliko puta zajedno sa članovima Grupe potpore roditelja djece s teškoćama u razvoju, odnosno svojim roditeljima zajedno prisustvovali istom predavanju. Metode rada: interaktivno predavanje, radionica, vježbe.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Korisnici imaju priliku svaki put na evluacijskom listiću napisati teme koje bi htjeli obraditi
Broj provedenih aktivnosti u okviru navedenog projekta/programa na kojima je obrađivana navedena tema	4 radionice i 1 predavanje
Razdoblje provedbe	Ožujak – prosinac 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Radionice i predavanje su provedeni u Obiteljskom centru Virovitičko-podravske županije
Broj korisnika/ca na navedenoj/im radionici/ama	2 stručne djelatnice Obiteljskog centra 1 vanjska suradnica 7 korisnica
Opis strukture korisnika/ca – djece	Korisnice u dobi od 13-18 godina, ženskog spola.

Program VII.

Naziv projekta/programa	“Kako bolje?”
Tema/e radionice/a, predavanja, tribine/a ili druge/ih aktivnosti koja/e je/su provedena/e u okviru navedenog projekta/programa	4 radionice: Moja knjiga (potrebe) Radionica: Komunikacija učenik – nastavnik Radionica: Nakon osnovne škole 3 radionice s raspravom: Tjelesno kažnjavanje djece – za ili protiv?

Kratki sadržaj radionica (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	<p>Ciljevi:</p> <p>Upoznati djecu s vlastitim potrebama i načinima njihova ostvarivanja;</p> <p>Podučiti vještine komunikacije i o specifičnostima komunikacije nastavnik – učitelj;</p> <p>Podučiti načinima donošenja odluka;</p> <p>Potaknuti djecu da se sama nauče izboriti za svoje potrebe, ostvariti svoje želje na društveno prihvatljiv način;</p> <p>Poticanje na raspravu o vlastitim stavovima naspram tjelesnog kažnjavanja djece, poticanje na pronalaženje alternativnih odgojnih metoda u cilju korištenja društveno prihvatljivog ponašanja.</p>
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	<p>Na početku programa djeci je dan prijedlog tema, oni su ih nadopunjavali i mijenjali sukladno svojim željama i potrebama.</p> <p>Svi su korisnici (djeca do 14 godina) aktivno sudjelovali u radionicama, izabirući za sudjelovanje aktivnosti koje su željeli.</p> <p>Teme koje su djeca izabrala: Komunikacija i Nakon osnovne škole</p>
Broj provedenih aktivnosti u okviru navedenog projekta/ programa na kojima je obrađivana navedena tema	9 radionica
Razdoblje provedbe	Siječanj – travanj 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Radionice su provedene u OŠ Gradina, Gradina
Broj korisnika/ca na navedenoj/im radionici/ama	14 korisnika/ca
Opis strukture korisnika/ca – djece	<p>Dob korisnika – 12 do 14 godina</p> <p>6 korisnika su muškog spola, 8 korisnica je ženskog spola.</p>

Aktivnost 1.

Naziv aktivnosti	Izložba dječjih radova “Trebam ljubav” u okviru obilježavanja Međunarodnog dana obitelji
Kratki sadržaj jednokratne aktivnosti (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	<p>Iskazivanje dječjih stavova o tjelesnom kažnjavanju djece likovnim radom.</p> <p>Održano u Gradskom Muzeju Virovitica, 14. svibnja 2009., povodom Međunarodnog dana obitelji</p> <p>Učenici osnovnih škola Virovitičko- podravske županije sudjelovali su svojim radovima – plakatima, te pokazali kako oni doživljavaju tjelesno nasilje.</p> <p>Najbolji rad, ocijenjen od stručne komisije, dobio je posebnu nagradu.</p>
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Djeca su kroz aktivnosti izražavala svoje mišljenje i stavove o tjelesnom kažnjavanju, a radove su osmislila samostalno.
Vrijeme kad je aktivnost provedena	14. svibnja – 14. lipnja 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Izložba je bila otvorena u Gradskom muzeju Virovitica, a povodom Međunarodnog dana obitelji.

Broj korisnika/ca koji/e su bile uključene u aktivnost	Učenici 7 osnovnih škola na području županije (OŠ I. B. Mažuranić, Virovitica; OŠ V. Nazor, Virovitica; OŠ I. G. Kovačić, Zdenci, OŠ Mikleuš, Mikleuš; OŠ I. G. Kovačić, Gornje Bazje; OŠ A. G. Matoša, Čačinci i OŠ E. Kumičić, Slatina.), oko 100 učenika, s oko 30 radova
Opis strukture korisnika/ca – djece	Učenici razredne nastave, dob od 7 – 10 godina.

Vukovarsko-srijemska županija

Obiteljski centar Vukovarsko-srijemske županije proveo je 2009. godine u okviru jednog projekta, usmjerenog tematski na Nacionalnu kampanju protiv tjelesnog kažnjavanja djece, niz aktivnosti za djecu i roditelje. Djeca i mladi bili su uključeni u većinu aktivnosti, bilo uz mogućnost sudjelovanja u raspravama i iskazivanja mišljenja, bilo u izradi promidžbenih poruka (plakata) i sudjelovanja u skeču koji je odašiljao poruke o pravima djeteta.

Program I.

Naziv projekta/programa	Projekt "Nečujan vapaj"
Tema/e radionice/a, predavanja, tribine/a ili druge/ih aktivnosti koja/e je/su provedena/e u okviru navedenog projekta/programa	Radionica "Tko ako ne mi – protiv tjelesnog kažnjavanja djece" Radionica "Odgoj bez tjelesnog kažnjavanja djece" Radionica "Caffe kutak za roditelje" Radionica "Roditeljstvo se može naučiti" Kreativna radionica "Prava djece na život bez nasilja" Javna tribina "Trebam ljubav"
Kratki sadržaj radionica (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj radionica je bio senzibiliziranje javnosti o neprihvatljivosti tjelesnog kažnjavanja djece; upoznavanje djece s njihovim pravima i dužnostima; poticanje pozitivnog roditeljstva; poticanje djece na izražavanje vlastitog mišljenja i stavova o tjelesnim i drugim oblicima kažnjavanja djece od strane roditelja te iskazivanje svojih prijedloga roditeljima o odgoju djece. Sadržaj radionica se odnosio na preveniranje nasilja nad djecom u obitelji. Provedene aktivnosti: radionica za školsku djecu "Tko ako ne mi – protiv tjelesnog kažnjavanja djece" i radionica za njihove roditelje "Odgoj bez tjelesnog kažnjavanja djece"; radionica za djecu i roditelje "Caffe kutak za roditelje"; radionica za roditelje predškolske djece "Roditeljstvo se može naučiti"; kreativna radionica za djecu i roditelje "Prava djece na život bez nasilja" i javna tribina "Trebam ljubav" namijenjena stručnim djelatnicima javnih ustanova. Primijenjene metode: predavanje, skupni rad, likovno i literarno izražavanje djece, radni listići, brošure, plakati, razgovor i razmjena iskustava, skeč.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Djeca su aktivno sudjelovala u provedbi aktivnosti uz pomoć odrasle osobe.
Broj provedenih aktivnosti u okviru navedenog projekta/programa na kojima je obrađivana navedena tema	6 radionica za školsku djecu; 3 radionice za roditelje školske djece; 1 radionica za roditelje predškolske djece; 4 kreativne radionice za roditelje i djecu; 3 edukativne radionice za djecu i roditelje i 1 javna tribina.
Razdoblje provedbe	Travanj, svibanj, lipanj, rujan, listopad i studeni 2009.

Mjesto/a provedbe aktivnosti	OŠ Gradište; OŠ A. Cesarec, Ivankovo; Predškolska ustanova Kosjenka, Vinkovci; Sajam zdravlja, Vinkovci, Udruga Škrinjica, Vinkovci, Gradska vijećnica, Vinkovci, Obiteljski centar Vukovarsko-srijemske županije
Broj korisnika/ca na navedenoj/im radionici/ama	126 djece, 319 roditelja, 114 stručnih djelatnica
Opis strukture korisnika/ca – djece	Djeca od 5 do 18 godina. Podjednaka zastupljenost po spolu.

Aktivnost I.

Naziv aktivnosti	Radionica “Tko, ako ne mi – protiv tjelesnog kažnjavanja djece?”
Kratki sadržaj jednokratne aktivnosti (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj: upoznavanje djece s njihovima pravima i dužnostima, poticanje djece na izražavanje vlastitog mišljenja i stavova o tjelesnim i drugim oblicima kažnjavanja djece od strane roditelja te iskazivanje svojih prijedloga roditeljima o odgoju djece. Djeca su upoznata sa svojim pravima i dužnostima, načinima kažnjavanja djece od strane roditelja. Djeca su kroz usmeno, pisano i likovno izražavanje iskazivala svoja mišljenja i stavove o tjelesnom kažnjavanju, kao i poruke roditeljima o pozitivnom roditeljstvu. Korištene metode: skupni rad, radni listići, razgovor, crtanje, izrada plakata s porukama.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Djeca su aktivno sudjelovala u provedbi aktivnosti – izražavala su mišljenja i stavove, kao i poruke roditeljima kroz izradu pjesmice i skeča “Upamtite, nikada više!”
Vrijeme kad je aktivnost provedena	Svibanj, lipanj i rujan 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	OŠ Gradište, Gradište; OŠ A. Cesarec, Ivankovo
Broj korisnika/ca koji/e su bile uključene u aktivnost	44 djece
Opis strukture korisnika/ca – djece	Od 8 do 10 godina. Podjednaka spolna zastupljenost.

Aktivnost II.

Naziv aktivnosti	Radionica “Odgoj bez tjelesnog kažnjavanja djece”
Kratki sadržaj jednokratne aktivnosti (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj: informiranje o neprihvatljivosti tjelesnog kažnjavanja djece kao odgojnoj metodi, poticanje pozitivnog roditeljstva, upoznavanje roditelja s njihovim odgovornostima. Metode: predavanje, skupni rad, rad s radnim listićima, te metoda razgovora.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Djeca su bila aktivno uključena kroz predstavljanje svojih radova s radionica roditeljima – skeč, recitacija i predstavljanje plakata s porukama.
Vrijeme kad je aktivnost provedena	Svibanj, lipanj i rujan 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	OŠ A. Cesarec, Ivankovo (dva puta), OŠ Gradište, Gradište (jedanput)

Broj korisnika/ca koji/e su bile uključene u aktivnost	32 djece, 44 roditelja i 4 stručna djelatnika
Opis strukture korisnika/ca – djece	Djeca od 8 do 10 godina. Podjednaka spolna zastupljenost.

Aktivnost III.

Naziv aktivnosti	Radionica “Caffe kutak za roditelje”
Kratki sadržaj jednokratne aktivnosti (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj: senzibilizacija javnosti o neprihvatljivosti tjelesnog kažnjavanja djece i upoznavanje s metodama pozitivnog roditeljstva; poticanje pozitivnog roditeljstva. Radionica je organizirana kao štand na Sajmu zdravlja. Posjetiteljima – roditeljima su dijeljene poruke o pozitivnom roditeljstvu kao „račun poruka”.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Djeca su bila aktivno uključena dijeleći poruke posjetiteljima radionice.
Vrijeme kad je aktivnost provedena	Travanj 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Sajam zdravlja, Vinkovci
Broj korisnika/ca koji/e su bile uključene u aktivnost	12 djece, 200 roditelja, 50 stručnih djelatnika
Opis strukture korisnika/ca – djece	Od 15 do 18 godina. Podjednaka spolna zastupljenost.

Aktivnost IV.

Naziv aktivnosti	Radionica “Roditeljstvo se može naučiti”
Kratki sadržaj jednokratne aktivnosti (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Radionica za roditelje predškolske djece. Cilj: upoznavanje i poticanje pozitivnog roditeljstva, informiranje roditelja o zakonskim propisima zabrane tjelesnog kažnjavanja djece te o posljedicama nasilja nad djecom. Metode: skupni rad, radni listići, predavanje.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	
Vrijeme kad je aktivnost provedena	listopad 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Vinkovci – predškolska ustanova „Kosjenka”
Broj korisnika/ca koji/e su bile uključene u aktivnost	25 roditelja
Opis strukture korisnika/ca – djece	

Aktivnost V.

Naziv aktivnosti	Kreativna radionica “Prava djece na život bez nasilja”
Kratki sadržaj jednokratne aktivnosti (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj: senzibilizacija javnosti o neprihvatljivosti tjelesnog kažnjavanja djece, poticanje pozitivnog roditeljstva, izrada suvenira s motivom i sloganom Kampanje protiv tjelesnog kažnjavanja djece. Metode: ručno izrađivanje suvenira od gline, skupni rad

Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Djeca su aktivno sudjelovala na radionici kroz izradu predmeta.
Vrijeme kad je aktivnost provedena	Travanj i svibanj 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Udruga "Škrinjica", Vinkovci
Broj korisnika/ca koji/e su bile uključene u aktivnost	25 djece i 50 roditelja
Opis strukture korisnika/ca – djece	Od 5 do 15 godina. Veća zastupljenost djece ženskog spola.

Aktivnost VI.

Naziv jednokratne aktivnosti	Javna tribina "Trebam ljubav"
Kratki sadržaj jednokratne aktivnosti (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Javna tribina je bila organizirana povodom obilježavanja Međunarodnog dana djeteta. Na tribini su prezentirani rezultati ispitivanja zastupljenosti tjelesnog kažnjavanja djece od strane roditelja u Vukovarsko-srijemskoj županiji. Ciljevi: skrenuti pozornost na prisutnost tjelesnog kažnjavanja djece kao društveno krajnje neprihvatljivog oblika ponašanja, koje na dijete i društvo ostavlja trajne posljedice; informirati i podići razinu svijesti stručne i šire javnosti o potrebi poduzimanja mjera i aktivnosti koje pridonose ukidanju tjelesnog kažnjavanja djece i promicanju pozitivnog roditeljstva, promicati prava djece na izražavanje vlastitog mišljenja.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Djeca su bila aktivno uključena – skeč "Upamtite, nikada više!" i podjelu čaša s porukama pozitivnog roditeljstva.
Vrijeme kad je aktivnost provedena	Studeni 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Gradska vijećnica, Vinkovci
Broj korisnika/ca koji/e su bile uključene u aktivnost	13 djece, 60 stručnih djelatnika
Opis strukture korisnika/ca – djece	Djeca od 8 do 9 godina. Veća zastupljenost djece ženskog spola.

Aktivnost VII.

Naziv aktivnosti	Projekt „Budi svoj, reci NE!“
Kratki sadržaj jednokratne aktivnosti (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Javna tribina za djecu i mlade „Budi svoj – reci NE!“ U sklopu obilježavanja Međunarodnog mjeseca borbe protiv ovisnosti provodio se projekt "Budi svoj – reci NE!". Ciljevi: prevencija ovisnosti među djecom i mladima; promicanje zdravih stilova života, senzibilizacija šire javnosti, poticanje pozitivnog roditeljstva. Metode: predavanja, forum
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Djeca i mladi su bili aktivno uključeni u projekt sudjelovanjem te iskazivanjem svojih mišljenja i stavova o navedenoj problematici.

Vrijeme kad je aktivnost provedena	Studeni 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Županijska vijećnica, Vinkovci
Broj korisnika/ca koji/e su bile uključene u aktivnost	200 učenika 1. i 2. razreda srednje škole
Opis strukture korisnika/ca – djece	Djeca od 15 do 16 godina. Veća zastupljenost djece muškog spola.

Grad Zagreb

Obiteljski centar Grada Zagreba proveo je tijekom 2009. godine niz radionica u okviru dva programa usmjerena na trening socijalnih vještina i prevenciju rizičnog ponašanja djece i mladih. Sudjelovalo je ukupno dvjestotinjak učenika. Djeca i mladi bili su aktivni u svim aktivnostima iskustvenog učenja, te posebice u vršnjačkom poučavanju.

Program I.

Naziv projekta/programa	“Ja i drugi” – razvijanje životnih i komunikacijskih vještina – program prevencije rizičnog ponašanja djece i mladih
Tema/e radionice/a, predavanja, tribine/a ili druge/ih aktivnosti koja/e je/su provedena/e u okviru navedenog projekta/programa	Radionice: <ol style="list-style-type: none"> 1. Uvažavanje drugih 2. Komunikacija 3. Predrasude i prvi dojam 4. Diskriminacija 5. Različitost, stereotipi i predrasude vezane uz rodne uloge 6. Nasilje vezano uz rodne uloge 7. Muško-ženski stereotipi
Kratki sadržaj radionica (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	U svih 7 radionica koristile su se različite tehnike i pristupi kao što su rasprave o predloženim ili slobodnim temama, interakcijske igre, ekspresivne tehnike, likovno ili pismeno izražavanje, igre uloga, kratka predavanja. Cilj svih radionica bio je razvijanje životnih i komunikacijskih vještina i prevencija rizičnog ponašanja djece i mladih. Kroz navedene teme djeca su pozvana i poticana na izražavanje vlastitog mišljenja i iskazivanje vlastitih stavova o problemima u društvu, razvijanje osjećaja odgovornosti, snalaženje u svakodnevnim situacijama, sposobnost komunikacije s vršnjacima, nastavnicima i roditeljima. Ukazalo se na različitosti koje postoje među ljudima, a djeca su usmjeravana na prihvaćanje razlika i upoznavanje s pravima djece vezano uz navedene teme.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Djeca su bila aktivno uključena u sve aktivnosti na način da su vodila raspravu na predložene teme, davala svoje mišljenje uz pomoć odrasle osobe, poticalo ih se na sudjelovanje u aktivnostima, iskazivala su svoju kreativnost, poticalo ih se na razmišljanje o vlastitim obrascima komunikacije, doživljavala su aktivno slušanje, te samoprocjenjivala komunikacijske vještine.

Broj provedenih aktivnosti u okviru navedenog projekta/programa na kojima je obrađivana navedena tema	7 radionica u 5 razreda osnovne škole
Razdoblje provedbe	Siječanj – lipanj 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Osnovna škola Borovje, Zagreb; OŠ M. Krleže Zagreb
Broj korisnika/ca na navedenoj/im radionici/ama	55 učenika 5. razreda 50 učenika 6. razreda 25 učenika 8. razreda
Opis strukture korisnika/ca – djece	

Program II.

Naziv projekta/programa	Lara trening socijalnih vještina
Tema/e radionice/a, predavanja, tribine/a ili druge/ih aktivnosti koja/e je/su provedena/e u okviru navedenog projekta/programa	Radionice: 1. Aktivno slušanje 2. Prepoznavanje i iskazivanje osjećaja 3. Kontrola ljutnje 4. Rješavanje problema 5. Suradnja
Kratki sadržaj radionica (cilj, sadržaj, provedene aktivnosti i korištene metode rada)	Cilj: savladavanje gore navedenih vještina uz formiranje i izražavanje vlastitog mišljenja, razvijanje kritičkog razmišljanja i iskazivanje vlastitih stavova, preuzimanje inicijative u rješavanju problema, aktiviranje u sudjelovanju izgradnje skupne dinamike. Sadržaj: tematski vezan uz aktivno slušanje, osjećaje, kontrolu ljutnje, rješavanje problema, suradnju. Provedene aktivnosti i korištene tehnike rada: igra, igranje uloga, demonstracija vještine, kreativne tehnike rada, <i>brainstorming</i> , vršnjačko vođenje, biblioterapija i muzikoterapija, samoevaluacija.
Uključenost djece u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti	Djeca su birala tijekom i dužinu trajanja te broj radionica na određenu temu, osmišljavala su situacije potrebne za igranje uloga, u vršnjačkom poučavanju vodila su i davala svoje mišljenje uz pomoć odrasle osobe, primjere, poticana na glumu, iskazivala svoju kreativnost mogućnost različitosti viđenja i doživljavanja vještine.
Broj provedenih aktivnosti u okviru navedenog projekta/programa na kojima je obrađivana navedena tema	7 radionica
Razdoblje provedbe	Veljača, ožujak, travanj, svibanj 2009.
Mjesto/a provedbe aktivnosti	Osnovna škola Borovje, Zagreb
Broj korisnika/ca na navedenoj/im radionici/ama	46
Opis strukture korisnika/ca – djece	Učenici/e trećih i četvrtih razreda

Zaključno

Iz izvješća obiteljskih centara u Hrvatskoj o njihovom radu na pravima sudjelovanja vidljivo je da je određeni postotak centara tijekom 2009. godine radio na promicanju i zaštiti prava na sudjelovanje, te informiranju i edukaciji djece o njihovim pravima. Od 17 centara izvješća o programima poslalo je 12, što čini 70 posto aktivnih u ovom području. No ovi podatci mogu biti upitni iz dva razloga. Neki su centri u svojim aktivnostima možda i radili na promicanju prava na sudjelovanje kroz uključivanje djece u aktivnosti na način da se djeci omogućavala njihova inicijativa, da im se omogućilo javno iskazivanje mišljenja, stavova i potreba, te da su kroz razne akcije i aktivnosti djeca imala priliku zagovarati svoje interese i interese druge djece, no to odrasli nisu prepoznavali kao rad na pravima sudjelovanja. S druge strane, neki su centri i neke svoje druge aktivnosti prepoznavali kao rad na pravima sudjelovanja. O tome govori i podatak da je ponekad rubrika, koja izrijeком govori o načinu na koji su djeca bila uključena u iniciranje, planiranje i/ili provedbu aktivnosti, ostajala prazna ili je opis vrlo općenit. Naravno, prava djeteta se međusobno prožimaju i sudjelovanje djece ne treba biti nešto izolirano. Upravo suprotno, ovo bi pravo trebalo biti oživotvoreno u svakoj aktivnosti s djecom. Međutim, ukoliko se s djecom ne provode aktivnosti kojima je cilj upravo promicanje prava na sudjelovanje i učenje o tom pravu, postoji opasnost da se njegov značaj izgubi u tzv. ritualima koji izgledaju atraktivno, a premalo se pozornosti pridaje onom što djeca stvarno doživljavaju i uče.

Da bi djeca uistinu živjela pravo sudjelovanja, nužna je svijest o tome što ono sadrži i koji su načini da se djeci omogući sudjelovanje i učenje o tom njihovom pravu kako ne bi bila samo pasivni primaoci sadržaja usmjerenih na njih, već aktivni sudionici u procesu – u svakoj aktivnosti i situaciji koja se tiče njihova života. Pritom su podrška, poticaji, usmjeravanje i stvaranje situacija učenja od strane odraslih bitni, posebice s obzirom na dob djece, jer ona postupno tijekom odrastanja uče kako živjeti pojedina prava i kako se za njih zalagati. Neosporna je potreba da odrasli više uvažavaju djecu i njihovo pravo i potrebu za izražavanjem mišljenja koje treba uzeti u obzir jer jedino tako djeca mogu aktivno sudjelovati u donošenju odluka o svom životu. To je put od deklarativnog prema stvarnom.

Izvješća nekih od centara govore o tome da postoje i oni koji su dobro prepoznali potencijale svake aktivnosti, projekta ili programa te su poticali i omogućili aktivno sudjelovanje djece i mladih u životu zajednice i rješavanju nekih pitanja koja se tiču kvalitete života svih. Omogućili su djeci i mladima da se njihov glas čuje i poučili ih tome da njihov aktivitet može mijenjati životnu stvarnost kroz zauzimanje za svoja prava i prava drugih ili kroz društveno koristan rad. Ovakvi su primjeri posebno dobrodošli jer odrasli, koji rade s djecom, imaju priliku učiti kako oživotvoriti pravo djeteta na sudjelovanje. Upravo učenje o tome što su prava sudjelovanja, kakva je njihova važnost za zdravi razvoj djece i mladih, a time i društva u cjelini, te kako raditi na oživotvorenju prava na sudjelovanje, predstoji svim odraslima koji rade s djecom.

Doc.dr. sc. Ivanka Stričević
Sveučilište u Zadru

Ana Jukić, dipl. soc. rad.
Ministarstvo obitelji, branitelja i
međugeneracijske solidarnosti

DIJETE I DRUŠTVO

Prikazi skupova

Conferences' Reviews

Darstellung der Versammlungen

DIJETE I DRUŠTVO

Konferencija visoke razine povodom proslave dvadesete obljetnice Konvencije o pravima djeteta 20. studenog 2009., Stockholm, Švedska

Tijekom švedskoga predsjedanja Europskom unijom u Stockholmu je 20. studenog 2009. godine održana Konferencija visoke razine povodom proslave dvadesete obljetnice *Konvencije o pravima djeteta*. Na konferenciji je sudjelovalo oko 140 znanstvenika, državnih dužnosnika i predstavnika medija i različitih organizacija, a održala se u okviru suradnje sa stalnom radnom grupom *L'Europe de l'Enfance*, koja nastoji osigurati da perspektiva prava djeteta, temeljena na *Konvenciji o pravima djeteta*, prožima sve aktivnosti Europske unije koje se odnose na djecu. Prvom dijelu konferencije prisustvovala su kraljica Silvia, princeze Victoria i Madeleine te kraljevski uzvanici iz različitih europskih zemalja, od kojih se mnogi i sami aktivno bave problematikom prava djece. Paralelno s konferencijom *Mreža za Konvenciju o pravima djeteta* održala je u švedskom Parlamentu sastanak na kojem su djeca i mladi mogli političarima postavljati pitanja.

Konferencija je otvorena pozdravnim govorom Görana Hägglunda, švedskog ministra zdravlja i socijalnih pitanja, nakon čega su uslijedila uvodna izlaganja švedske Kraljice, europskog povjerenika Jacquesa Barrota, posebne predstavnice Ujedinjenih naroda za nasilje nad djecom Marte Santos Pias te zamjenice glavnog tajnika Vijeća Europe Maud de Boer-Buquicchio. Obradene su tri ključne teme: primjena *Konvencije* u zemljama članicama Europske unije, upotreba novih medija kod djece i mladih te mogućnosti za usklađivanje obiteljskog i profesionalnog života iz perspektive prava djeteta.

U okviru prve teme istaknuto je kako Europska unija treba koristiti svoju globalnu poziciju i utjecaj koji ima kako bi promicala prava djeteta širom svijeta, a kao budući strateški korak istaknuto je utemeljenje *Europskog foruma o pravima djeteta*, koji bi se održavao dva puta godišnje. U raspravi o upotrebi novih medija kod djece i mladih istaknuto je kako je zahvaljujući internetu i suvremenim metodama komunikacije stvorena mogućnost da djeca i mladi izriču svoje mišljenje o svim stvarima koje ih se tiču te da se upoznaju sa svojim pravima, kao što je pravo na informacije, znanje i kulturu te pravo na izražavanje vlastitoga mišljenja. No dok nove mogućnosti digitalnih i interaktivnih medija obogaćuju naše živote, oni u sebi sadrže i određen rizik, osobito za djecu i mlade. Uvredljivo ponašanje, uznemiravanje i zlostavljanje samo su neki od fenomena povezanih s internetom, pri čemu su djeca u tom virtualnom svijetu, baš kao i stvarnom, fizičkom, ranjivija od odraslih. Kao jedna od dodatnih poteškoća istaknuta je činjenica da je tehnološki napredak stvorio jaz u poznavanju novih medija između djece i odraslih, pri čemu odrasli zbog nedostatka vještina teže uočavaju moralne dvojbe koje se pri njihovoj upotrebi javljaju. Stoga se na konferenciji osobita pozornost posvetila načinima na koje odrasli mogu pristupiti rizicima s kojima se djeca i mladi susreću pri upotrebi novih medija.

U okviru posljednje teme raspravljalo se o mogućnostima usklađivanja obiteljskog i profesionalnog života. Toj se problematici pristupilo iz perspektive prava djeteta, sa žarištem na utjecaju obiteljske politike na dijete. Sudionici su upozorili na važnost uočavanja sukoba koji se javljaju kada roditelji moraju napraviti težak odabir između zahtjeva tržišta rada i potreba svoje djece, ali i postavili pitanje na temelju čega roditelji donose svoje odluke te kako su djeca u njih uključena. Pritom je istaknuta važnost fleksibilnosti obiteljske politike, koja bi obiteljima trebala

nuditi slobodu izbora prilikom zadovoljavanja potreba njihova djeteta, a naglašena je i važnost interdisciplinarnih istraživanja problematike prava djeteta te uključivanja dječje perspektive u ta istraživanja.

Sveukupni zaključak konferencije bio je kako *Konvencija o pravima djeteta* nije i ne smije biti samo zakonski instrument osiguravanja prava, već odražava i način na koji su djeca percipirana u društvu i koliko ih se poštuje, zbog čega je potrebno i dalje ulagati osobite napore kako bi se uvriježilo shvaćanje da svako pojedino dijete ima svoja prava i da u skladu s time mora biti poštivano kao važan član društva.

Barbara Kušević, znanstvena novakinja
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Prikazi publikacija

Publications' Reviews

*Darstellung der
Veröffentlichungen*

DIJETE I DRUŠTVO

Prava djeteta i prava roditelja

Tematski broj časopisa *Civilno društvo*, br. 23, 2010.

Civilno društvo časopis je Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva, osnovane 2003. godine. Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva je osnovana sukladno posebnom zakonu i to kao javna zaklada s osnovnom namjenom promicanja i razvoja civilnog društva u Republici Hrvatskoj. Svoju zadaću ispunjava poticanjem neprofitnog sektora, građanskih inicijativa, demokratskih institucija, volonterstva, filantropije i sl. pružajući stručnu i financijsku potporu.

Slijedeći viziju aktivnog građanstva u ostvarenju modernog, demokratskog društva, a u skladu s poštivanjem ljudskih prava, informiranosti, tolerancije, javnosti djelovanja, odgovornosti, suradnje i dijaloga svih sudionika zajednice kao temeljnih vrijednosti, svoje ciljeve želi postići djelovanjem unutar javnog, poslovnog i neprofitnog sektora koji djeluju na području Republike Hrvatske.

Kako je navedeno na internetskim stranicama, Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva od svoga osnutka radi na više projekata kojima je cilj prikupiti i diseminirati stručna znanja i informacije koje su važne za jačanje sposobnosti i razvoj organizacija civilnoga društva. Izdavačke aktivnosti koje poduzima s tom svrhom su: izdavanje stručno-popularnog časopisa "Civilno društvo", izdavanje stručnih knjiga, priručnika i istraživanja te elektroničkih biltena vezanih uz civilno društvo, izgradnja fonda stručne knjižnice, prikupljanje i obrada knjižnične građe vezane uz organizacije civilnoga društva, izgradnja fonda digitalne zbirke knjiga objavljenih i diseminiranih u elektroničkom obliku.

Civilno društvo je časopis stručno-popularnog karaktera koji izlazi četiri puta godišnje, već sedam godina, a ima nakladu od 1000 primjeraka. Časopis je, osim u prodaji, dostupan i na internetskim stranicama Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva (www.zaklada.civilnodrustvo.hr). Do danas su "na svjetlo dana" izišla 23 broja u kojima najeminentniji stručnjaci, znanstvenici, ali i brojni ljudi iz prakse donose prikaze i svoja viđenja problematike razvoja civilnog društva, kako u Hrvatskoj, tako i u svijetu.

U prilog napisanom osvrnut ćemo se na ranija dva broja časopisa. Građanski aktivizam i osobe s invaliditetom tema je 21. broja časopisa koji prikazuje potencijalne uloge i mogućnosti aktivnog društva u promicanju i ostvarivanju prava i interesa osoba s invaliditetom, sve u skladu s potpisivanjem i ratifikacijom Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Tema 22. broja bila je Euro-Mediteran u kojemu je prikazana povijest, položaj, kultura, tradicija i religija 16 mediteranskih zemalja te se naglašava i obvezujuća narav baštine i značaj mogućnosti koje ona otvara "Kolijevci Europe".

Posljednji broj časopisa Civilno društvo donosi temu **Dječja i roditeljska prava** usmjerenu na osvješćivanje djece i roditelja koji su danas ponekad ostavljeni u neznanju i neuključenosti. U kreiranju sadržaja ovog izdanja stručno-popularnog časopisa, svojim je tekstovima sudjelovalo 12 autorica i jedan autor koji su svojim tekstovima u mnogočemu približili probleme na koje nailaze djeca, roditelji, obitelji, potencijalni i stvarni udomitelji te posvojitelji u "borbi" s pravnim i birokratskim sustavom. Osim tekstova vezanih uz temu broja, časopis donosi i druge, čitateljima zanimljive teme poput prikaza Antikorupcijskog ureda Europske komisije, portretiranja "romantične revolucionarke u salonskim cipelama" Naomi Wolf, pozivom na testiranje vlastite solidarnosti i sl.

Časopis Civilno društvo započinje Uvodnikom glavne i odgovorne urednice Cvjetane Plavše Matić u problematiku kojom će se baviti 23. broj časopisa. Značaj ovog izdanja časopisa naglašava isticanjem 1989. godine i *Konvencije o pravima djeteta* kojom se krenulo i u osvješćivanje prava djeteta kao najbitnijeg, najnezaštićenijeg ali i "prava vrijednog" člana ljudske, životne zajednice.

"Svako drugo dijete pati zbog nepravde" naslov je prvog članka u kojem se naglašava činjenica kako su čak 193 zemlje svijeta potpisale i ratificirale *Konvenciju o pravima djeteta*, no

unatoč tome su milijuni djece danas i dalje žrtve eksploatacije, trgovanja i zlostavljanja. Potvrdu navedenome možemo gotovo svakodnevno pronaći u dnevnim novinama ili na portalima internetskih stranica koje donose vijesti o slučajevima gdje roditelji prodaju vlastitu djecu za manje iznose novca ili narkotike. Također smo svjedoci organiziranog, umreženog otimanja i preprodaje najmlađih, što je do punog izražaja došlo na Haitiju nakon razornog potresa 12. siječnja. Neki podatci govore o stotinama siročadi otimanih iz skrbnih centara koja su bila prodana za iznos od 50 USD.

Autorica, Sunčica Findak, navodi kako 75% od ukupnog broja zaposlene djece radi u poljoprivrednom sektoru gdje su svakodnevno izloženi opasnim strojevima, kemikalijama i visokim temperaturama.

Nadalje, kako već u naslovu svoga teksta ističe pravobraniteljica za djecu, Mila Jelavić, zaštita dječjih prava nije među prioritetima te se ona moraju osuvremeniti unutar nedovoljno određenih planova, strategija, zakona i drugih dokumenata koje država propisuje. Ti dokumenti moraju iskazati usmjerenost na načelo dobrobiti djeteta unatoč prigovorima određenih, nedovoljno informiranih strana o mogućim gubitcima autoriteta te navedenom načelu dati ustavno jamstvo.

Zlostavljanje i zanemarivanje djece te građanski aktivizam u službi njihove zaštite tema je trećeg članka u kojem je glavni naglasak stavljen na osvješćivanje ljudi o porastu zlostavljanja djece te na navod kako su statistički podatci samo vrh ledenog brijega koji ne odražava stvarno stanje. Zastrašujući je podatak, koji navode autori, da je čak 25% djevojčica i 16% mladića do svoje 14 godine života pretrpjelo neki od oblika seksualnog zlostavljanja, a da je čak 30% mladih doživjelo emocionalno zlostavljanje. Istovremeno se broj prijavljenih slučajeva zlostavljanja svakim danom povećava. Kako bi se spriječili svi oblici zlostavljanja, danas postoje brojne organizacije sa stručnom i aktivističkom snagom koje svu svoju energiju usmjeravaju na zaštitu najpotrebitijih. Jedna od tih udruga je i Hrabri telefon koji je u 12 godina postojanja zaprimio preko 18 tisuća poziva u pomoć.

Sljedećih nekoliko tekstova, različitih autora, donose uvid u povijest, praksu, probleme i rad institucija i ministarstava vezanih uz udomljavanje i posvojenje djece u Republici Hrvatskoj i svijetu. Povijesni pregled donosi prikaz napuštanja djece od 4. stoljeća pa sve do danas.

Naglašava se kako je čak 2026 djece i mladih smješteno na skrbi i boravku izvan vlastite obitelji, kako je odnos kontinentalnih i primorskih područja Hrvatske u broju udomiteljskih obitelji nerazmjernan, kako je čak četiri puta veće izdvajanje države za dijete koje je smješteno u domu nego za dijete koje je u obitelji udomitelja, te kako je skoro polovica udomitelja starija od 50 godina.

Zanimljiv pogled na zaklade za djecu donosi u svome tekstu prof. dr. sc. Gojko Bežovan koji ističe kako se rad zaklada većinom odnosi na redistribuciju sredstava bogatih onima kojima je pomoć potrebna. Uz prikaz primjera i organizacije donacija međunarodnih zaklada te hrvatskih iskustava autor ističe potrebu da se zaklade češće javljaju kao zagovornici prava djece i kreatori novih inovativnih programa i inicijativa.

Temu broja, dječja i roditeljska prava, privodi se kraju tekstem Elizabet Škrobo "Dar za kreativnost svi imaju u genima" u kojemu se prikazuju kreativni projekti djece i mladih iz nekoliko gradova Hrvatske, ističući njihov značaj u podizanju javne svijesti o stvaranju pogodnog okruženja za razvoj kreativnosti i inovativnosti. Završni dio teme broja predstavlja anketa "Je li roditelj 'profesija'?" u kojoj nam odgovore i svoja razmišljanja donose učitelji, nastavnici, ravnatelji, psiholozi i pedagozi iz Zagreba, Dvora i Tuhelja.

Kako je u uvodu i navedeno, časopis Civilno društvo, osim središnje teme, u svakom izdanju donosi i više zanimljivih tema vezanih uz poticanje i prikaz razvoja civilnog društva u Hrvatskoj i svijetu. Tako uz Aktualni intervju i novosti te portret aktivista u časopisu možemo pronaći i tekstove vezane uz kvalitetu provedbe zakona, prikaz propisa i zakona, pojmovnik civilnog društva i slične teme.

U Aktualnom intervjuu gostuje pisac Carl Honore, ugledni kadnadsko-britanski novinar koji ističe kako naglasak u odgoju djece roditelji trebaju staviti na upoznavanje djeteta, dok djeca ne smiju misliti da je igra gubljenje vremena. U inspirativnom razgovoru s novinarkom Carl Honore osvrće se i na značaj autorovog bestseler "Pohvala sporosti", koja je izazvala oduševljenje u

svijetu i pokrenula jednu novu filozofiju življenja, a u kojoj autor navodi šokantna iskustva kojima je svjedočio sakupljajući materijal za knjigu te izražava brigu za djecu anksioznih, bolesno revnih roditelja velikih očekivanja.

Portret aktivistice prikazuje rad spisateljice, liberalne feministkinje, političke konzultantice i predstavnice trećeg vala feminizma, Naomi Wolf. Autoricu se portretira kroz sadržaj njezinih knjiga te osvrtnom na interaktivno predavanje autorice koje se održalo na Zagreb Festivalu, u rujnu 2009. godine.

Na kraju, možemo zaključiti kako časopis Civilno društvo donosi pregled i razmišljanja o aktualnim temama i problemima koji stoje na putu stvaranja otvorenog, demokratskog, civilnog društva u Republici Hrvatskoj. U njemu inspiraciju, informacije, ideje i poticaje na djelovanje mogu naći svi građani bez obzira na dob i zanimanje. Civilno društvo svoj cilj vidi, kako je rekao Alexis de Tocqueville, u stvaranju duha zajedništva koji će vladati u društvu. Takvo zajedništvo se očituje u suživotu brojnih udruga, organizacija i volontera koji djeluju potičući, inovirajući, kreirajući i pomažući u ostvarenju kvalitetnijeg života pojedinca i zajednice. Na tragu navedenoga je i prikazani časopis Civilno društvo.

Ivan Markić, znanstveni novak
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

DIJETE I DRUŠTVO

Prava djece čiji su roditelji u zatvoru

Zbornik priopćenja sa stručne rasprave (ur. Maja Gabelica Šupljika),
Pravobranitelj za djecu, Zagreb 2009.

Danas u Hrvatskoj ima nekoliko tisuća djece čiji su roditelji u zatvoru. Ona su ranjiva, često zanemarena i zaboravljena od društva. Nemaju odgovore na mnoga svoja pitanja, nekada su i sama neposredne žrtve, a gotovo uvijek su neizravne žrtve te bez svoje krivnje snose posljedice zato što im je jedan ili su im čak oba roditelja u zatvoru. Zbog toga ih nazivaju kažnjenicima bez krivnje, nevidljivim žrtvama i siročadi pravosuđa. Dok neki odrasli smatraju da znaju sve o njima, za druge su oni nevidljivi, njihove potrebe nisu prepoznate i zbog toga ne dobivaju ono što im treba za rast i razvoj. Gotovo uvijek su povrijeđena i prekršena mnoga njihova prava i ona su prisiljena živjeti s posljedicama pogrešnog roditeljskog izbora. Treba im pomoći kako bi shvatila da kazna i odgovornost roditelja za loše ponašanje ne znače da su i ona kažnjena. Zato im je važno omogućiti kontakt s roditeljem u zatvoru u okruženju koje ne djeluje prijeteći, koje će olakšati komunikaciju i održavanje odnosa nužnog za odrastanje.

“Djeci treba reći da u zatvoru postoje ograničenja koja se tiču zakona, ali ne i ograničenja koja se tiču ljubavi”. Ove riječi iz knjige *Children of Imprisoned Parents, European Perspectives on Good Practice* (Djeca čiji su roditelji u zatvoru, europska gledišta dobre prakse, op.ur.) su moto zbornika *Prava djece čiji su roditelji u zatvoru*, koji je u vlastitoj nakladi objavio Ured pravobraniteljice za djecu. Riječ je o zborniku priopćenja sa stručne rasprave pod istim naslovom i rezultatu suradnje Pravobraniteljstva za djecu, stručnjaka iz različitih područja, kao i Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa. Pravobraniteljica je potaknula ovu suradnju kako bi se u javnosti osvijestilo postojanje ove posebne, do tada neprimijećene, skupine djece – djece čiji su roditelji u zatvoru. Htjela je javnost i stručnjake upozoriti na potrebe i interese djece čiji su roditelji lišeni slobode i potaknuti sustavnije bavljenje njima. Zbog toga je potaknula skupinu stručnjaka iz različitih profesionalnih područja tražeći njihov doprinos i promišljanje o ovoj temi.

Pravobraniteljica i njezini suradnici su u protekle četiri godine posjetili gotovo sve zatvore i kaznonice u Hrvatskoj, razgovarali s osobljem, s nekim zatvorenicama i zatvorenicima, pregledavali prostore u kojima se odvijaju susreti djeteta sa zatvorenim roditeljem. Pri tome se nametnuo niz pitanja. Kako se osjećaju djeca čiji su roditelji u zatvoru na izdržavanju kazne? Kako proživljavaju odvojenost od jednog roditelja, viđaju li se s njime, znaju li gdje je i posjećuju li ga? Kakvu pomoć i podršku trebaju? Što su društvo i država dužni učiniti kako bi im pomogli da, ako to žele i ako je moguće, održe komunikaciju s ocem ili majkom koji su u zatvoru? Kakav je zakonodavni i kazneno-pravni okvir za ova djelovanja te što čine i mogu učiniti stručnjaci? Kako mediji tretiraju djecu čiji su roditelji lišeni slobode?

Zbornik *Prava djece čiji su roditelji u zatvoru* pregled je mogućih odgovora na postavljena pitanja. Namijenjen je svim profesionalcima koji se izravno (učitelji, odgojitelji, socijalni radnici, liječnici, psiholozi, psihijatri, treneri) ili neizravno (suci, odvjetnici, policajci, novinari) bave djetetom. Namijenjen je i djelatnicima zatvorskog sustava unutar kojeg bi se izravno trebalo ostvarivati *konvencijsko* pravo djeteta na redovito održavanje osobnih i neposrednih odnosa s oba roditelja ako ga to ne ugrožava. Namijenjen je i roditeljima zatvorenicama, kao i roditeljima ili drugim osobama s kojima dijete živi. Osvjetljava i problematizira pojedine vidove dobrobiti djece čiji su roditelji u zatvoru, obuhvaća više pogleda na ovu temu koju zahvaća multidisciplinarno te, osim o zaštiti prava djeteta, progovara i o penološkoj rehabilitaciji djetetova roditelja.

Urednica zbornika je zamjenica pravobraniteljice za djecu, mr. sc. Maja Gabelica Šupljika, a recenzirala ga je prof. dr. sc. Antonija Žižak. Zbornik na stotinu stranica donosi sedam tekstova čiji su autori pravnici, psiholozi, sudac Vrhovnog suda i medijski stručnjak. Tekstovi se mogu grupirati u tri skupine: izlaganja koja obuhvaćaju psihološki aspekt najboljeg interesa djece zatvorenika, tekstovi pravne naravi te radovi koji obrađuju specifične teme kao što su obiteljsko nasilje, programi u zatvorskom sustavu i medijsko izvješćivanje.

Prva skupina tekstova posvećena je odrastanju i podršci djeci čiji su roditelji u zatvoru i sadrži dva rada u kojima se postavljaju ključna pitanja te se na njih odgovara na temelju iskustava dviju institucija koje se bave pravima djece, njihovim mentalnim zdravljem i oporavkom. Rad "Odrastanje djece čiji su roditelji u zatvoru" Maje Gabelica Šupljika (Ured pravobraniteljice za djecu) predstavlja psihologijski pogled na teškoće i rizike za djecu u obiteljima zatvorenika, govori o dosegnutim standardima zaštite ove djece, kako u Europi, tako i u Hrvatskoj. Istovremeno navodi podatke, stajališta i aktivnosti Ureda pravobraniteljice za djecu usmjerene ovoj skupini djece. Dr. sc. Bruna Profaca i doc. dr. sc. Gordana Buljan Flander (Poliklinika za zaštitu djece Grada Zagreba) u radu "Podrška djetetu čiji je roditelj u zatvoru" otkrivaju koja si pitanja postavlja dijete, te o čemu sve ovisе odgovori na njih. Autorice opisuju načine i vrstu podrške potrebne djetetu te kako to mogu činiti roditelj zatvorenik, udomiteljska obitelj, škola i vrtić. U oba rada se zahvaća i pozicija roditelja zatvorenika, a s time i penološko-rehabilitacijska dimenzija.

U drugoj skupini tekstova autori elaboriraju zakonom propisane obveze društva, kako u zaštiti prava djeteta, tako i u omogućavanju prakticiranja roditeljskih prava i obveza zatvorenika. Pravobraniteljica za djecu Republike Hrvatske Mila Jelavić, u tekstu "Obiteljsko-pravna i socijalna zaštita djeteta čiji su roditelji u zatvoru", govori o situacijama kada je skrb o djetetu upitna ili je roditelj usmjeren na svoje interese, a ne na djetetovu dobrobit. U radu "Djeca čiji su roditelji u zatvoru – kaznenopravni aspekt" autor Ranko Marijan, sudac Vrhovnog suda Republike Hrvatske, opisuje zakonski okvir kazneno-pravne zaštite i naglašava kontradiktoran odnos između ustavom zajamčenih sloboda i prava čovjeka i kaznenog prava koje zajednicu štiti upravo ograničavanjem slobode.

U trećoj skupini radova prof. dr. sc. Dean Ajduković (Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Društvo za psihološku pomoć, u tekstu "Što je najbolji interes djeteta čiji je roditelj u zatvoru nakon obiteljskog nasilja?", osvjetljava djetetovu poziciju, potrebe i prava u "okruženju obiteljskog nasilja", ali ne zapostavlja ni pogled na rehabilitaciju počinitelja nasilja u obitelji. U tekstu "Program promicanja roditeljske kompetencije i smanjenja negativnih učinaka separacije očeva i djece za vrijeme izdržavanja kazne zatvora – PROROK", autorica Ljiljana Vukota, prof. (Kaznionica u Turropolju) navodi podatke iz zatvorskog sustava koji podcrtavaju potrebu uključivanja zatvorenika u programe za stjecanje kompetencija koje će unaprijediti njihove odnose s djecom te prikazuje strukturu jednog takvog programa. Tekst "Medijsko stigmatiziranje djece", autora mr. sc. Igora Kanižaja (Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu) bavi se medijskim stigmatiziranjem djece općenito pa tako i ove specifične skupine, a prikazuje opasnosti koje proizlaze iz slike koja se o zatvorenicima stvara u medijima, a koje pogađaju i djecu i obitelj zatvorenika.

Sastavni dio zbornika su zaključci stručne rasprave, koji bi trebali biti ishodište za promjene i poduzimanje mjera usmjerenih dobrobiti djece, a u prilogu su i fotografije zatvorskih prostora u kojima se odvijaju susreti s djecom.

Temeljna poruka Ureda pravobraniteljice za djecu, iskazana u predgovoru zbornika, odnosi se na važnost zaštite djece čiji su roditelji u zatvoru, važnost poticanja svih koji sudjeluju u skrbi o toj djeci ili donose odluke koje ih se izravno ili neizravno tiču, da na odgovarajući način pristupe toj djeci te da im, uz posebnu osjetljivost, osiguraju zaštitu od dodatnoga traumatiziranja i stigmatizacije. Usto se kroz cijeli zbornik naglašava da je važan angažman svih kako bi se svako dijete, čiji je roditelj lišen slobode, osjećalo manje usamljeno, izolirano, uskraćeno u svojim pravima ili diskriminirano. Zbornik je dostupan na internetskoj stranici www.dijete.hr u rubrici Publikacije pravobraniteljice za djecu.

Maja Flego
Ured pravobraniteljice za djecu

Posebno izdanje časopisa *Pravnik* povodom obilježavanja 20. obljetnice *Konvencije o pravima djeteta*

Zagreb: Pravni fakultet, 2009.

U lipnju 2009. godine objavljeno je posebno izdanje časopisa *Pravnik* posvećeno pravima djece. Povod tog posebnog izdanja bilo je obilježavanje 20. obljetnice *Konvencije o pravima djeteta* koja predstavlja najvažniji međunarodni dokument o zaštiti prava djece. Spomenuta publikacija nastala je kao rezultat uspješne suradnje između uredništva časopisa *Pravnik* i Ureda Pravobraniteljice za djecu, iz čijih je redova proizašla inicijativa za ovo posebno izdanje. Značajan doprinos cjelokupnom projektu dali su i članovi Katedre za obiteljsko pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Natječajem je prikupljen veliki broj kvalitetnih radova s različitih područja zaštite prava djece i to sa svih pravnih fakulteta u Republici Hrvatskoj, što predstavlja osobit uspjeh. Nakon provedenog recenzijskog postupka odabrano je 12 najboljih radova koji čine sadržaj ovoga posebnog izdanja. Iskazano zanimanje studenata i mladih znanstvenika za sudjelovanje u ovom posebnom izdanju potvrda je da su ideje, rješenja i zahtjevi *Konvencije* zaživjeli među mladima te da postoji interes za izučavanjem i poboljšanjem pravne zaštite djece, što nas izuzetno veseli jer predstavlja osnovu za daljnji razvoj ovog posebnog područja ljudskih prava.

Dr. sc. Branka Rešetar, docentica na Katedri za obiteljsko pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, autorica je prvog rada pod nazivom "Pravo djeteta na susrete i druženje prema Konvenciji o pravima djeteta".

Konvencija o pravima djeteta je pravo djeteta na susrete i druženje deklarirala na međunarodnoj razini prvi put, zbog čega ona predstavlja njegov najstariji i najvažniji međunarodni izvor. Svi kasniji međunarodni dokumenti, bilo da je riječ o haaškim konvencijama ili konvencijama Vijeća Europe, u svojim se uvodnim preambulama pozivaju upravo na pravo djeteta na susrete i druženje deklarirano *Konvencijom o pravima djeteta*.

U radu se razmatra djetetovo pravo na susrete i druženje s roditeljem s kojim ne živi, kao i s članovima šire obitelji na način kako je to zajamčeno čl. 9. i čl. 8. *Konvencije o pravima djeteta*. Pored zaštite djetetova prava na susrete i druženje u nacionalnim okvirima, *Konvencijom* je uzeta u obzir i zaštita onih obiteljskih odnosa s djetetom koji sadrže međunarodno obilježje. U tom su smislu u radu obrađene posebne konvencijske odredbe (čl. 11.), kojima je regulirano pravo djeteta na susrete i druženje s roditeljem koji živi u drugoj državi, kao i dužnost država stranaka da osiguraju žurni povratak nezakonito zadržanog ili odvedenog djeteta. Za institucionalno ostvarivanje djetetova prava na susrete i druženje nužno je, u skladu s konvencijskim zahtjevima (čl. 12.), djetetu osigurati određena procesna prava od kojih posebnu ulogu ima pravo djeteta na izražavanje svojega mišljenja u postupku u kojem se odlučuje o njegovim pravima i interesima, pri čemu standard djetetove dobrobiti mora imati vodeću ulogu. Konačno, u radu se ističe univerzalni čl. 3. *Konvencije* kojim se jamči zaštita djetetova prava na poštivanje standarda njegovoga najboljeg interesa u svim postupcima u kojima se odlučuje o djetetovim pravima.

Pored navedenih konvencijskih prava, koja na neposredan ili posredan način utječu na ostvarivanje djetetova prava na susrete i druženje, rad ujedno sadrži prikaz zakonodavnih rješenja sadržanih prvenstveno u Obiteljskom zakonu. Njima je Republika Hrvatska na zakonskoj razini ispunila svoju međunarodnu obvezu poštivanja svih prethodno navedenih djetetovih prava zajamčenih *Konvencijom o pravima djeteta*.

Na kraju, autorica ističe da se neposredno ostvarivanje prava djeteta ne smije zadržati samo na zakonodavnoj razini, već se ono mora protezati na svaki pojedinačni sudski ili upravni postupak,

kao i u odnosu na svako pojedino dijete. Upravo stoga autorica upozorava da postojeći sustav praćenja državnih izvješća od strane Odbora za prava djeteta, kao jedina postojeća kontrola poštivanja djetetovih prava zajamčenih *Konvencijom*, ne može uvijek pružiti potpunu sigurnost da se pravo djeteta na susrete i druženje u stvarnosti doista ostvaruje.

“Utjecaj prava na pravilan razvoj djeteta” tema je drugog rada, autorice Olge Bogdanović, studentice druge godine Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Djeca, iako se često zaboravljaju jer nemaju poslovnu sposobnost, biračko pravo i snagu koja će im omogućiti da se izbere za sebe, od rođenja imaju temeljna prava i slobode koje pripadaju svim ljudskim bićima, ali i posebna prava namijenjena samo njima – prava djece. Cilj je ovog rada prikazati prava djece koja su od iznimne važnosti za njihov pravilan razvoj – tjelesni, duševni, emocionalni i intelektualni te izložiti kako su ta prava uređena u *Konvenciji o pravima djeteta* i hrvatskom zakonodavstvu.

Navedena prava obuhvaćaju: pravo djeteta na odgoj jer njime dijete stječe različita znanja i vještine koje ga određuju kao osobu (npr. lijepo ponašanje, način odnosa prema drugima), pravo djeteta na obrazovanje, koje je jedan od bitnih preduvjeta uspjeha djeteta u životu, te pravo djeteta na život i zdravlje (tjelesno i duševno) jer o njemu ovisi ostvarivanje svih ostalih prava djeteta. Ta prava djece autorica je obradila prvenstveno prikazujući dužnosti roditelja jer je djeci potrebna pomoć u njihovu ostvarivanju. Međutim, za njihovo kvalitetno ostvarivanje potrebno je i djelovanje društvene zajednice, koja utječe na odgoj djeteta, jer ono mnogo vremena provodi izvan vlastite obitelji, na što autorica također upozorava.

U posljednjem dijelu rada analizira se što to treba poboljšati i izmijeniti kako bi se djeci omogućilo ostvarivanje njihovih prava. Ističe se da je potrebna bolja izobrazba nastavnika, modernizacija i opremanje obrazovnih ustanova kako bi se djeci omogućilo ostvarivanje prava na obrazovanje bez diskriminacije i na temelju jednakih mogućnosti, ali i poticanje završavanja obveznog i nastavak školovanja jer je ono preduvjet uspjeha u životu. Zatim, potrebno je djeci pružiti i kvalitetnu skrb za njihovo zdravlje pravilnom prehranom, prevencijom bolesti, dostupnošću mjera za vraćanje zdravlja i slično. Kako bi se zaštitilo njihovo pravo na duševno zdravlje, ne smiju biti izloženi nasilju u obitelji, što je veliki problem i našeg društva, već toplini i ljubavi u obiteljskom okružju kad god je to moguće. U skladu s tim zahtjevom, u radu se naglašava potreba zaštite djece od pristupa informacijama neprimjerenog sadržaja.

Naposlijetku, autorica zaključuje da je potrebno još mnogo rada kako bi se djeci omogućilo da zaista kvalitetno ostvaruju svoja prava, ali da ulažući u djecu, ulažemo u ljepšu budućnost svih nas te da nam zato, kada se radi o djeci, nijedna cijena ne smije biti previsoka.

Tema rada Igora Miroševića, studenta treće godine Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, je “Priznanje očinstva pod prisilom”. U radu se obrađuje prvenstveno obiteljskoppravna, a potom i kaznenopravna regulacija životne situacije kad jedna ili više osoba vrše prisilu na pojedinca, silom ili prijetnjom, kako bi on svoju izjavu volje vezanu uz očinstvo formirao u smjeru suprotnom od svoje stvarne volje. Kroz rad se nastoje rasvijetliti pravne mogućnosti oštećenika (osobe koja je očinstvo priznala pod prisilom) te dati odgovor na pitanje zaštite prava djeteta čije je očinstvo priznato pod prisilom po pravilima međunarodnog prava o ljudskim pravima.

Nakon sažetog prikaza instituta priznanja očinstva, izlažu se različita tumačenja instituta prisile u svjetlu građanskog i kaznenog prava. Čitatelju se objašnjava kako različito tumačenje pojma prisile s građanskopravnog odnosno kaznenopravnog aspekta utječe na tumačenje tog pojma u obiteljskom pravu. Naime, kada se govori o priznanju očinstva pod prisilom, autor dolazi do zaključka da se pojam prisila odnosi kako na (fizičku) silu, tako i na (verbalnu) prijetnju.

U središnjem dijelu rada objašnjava se razlika u pravnoj regulativi kojom se, s jedne strane, uređuje slučaj muškarca koji je priznao očinstvo (smatrajući da je otac djeteta) da bi kasnije saznao za činjenicu koja isključuje njegovo očinstvo i, s druge strane, muškarca koji je očinstvo priznao pod prisilom. Autor ističe da razlika u regulaciji navedenih slučajeva leži u rokovima te to i obrazlaže. Nadalje, u tekstu se analizira položaj u kojem se nalazi osoba koja je očinstvo priznala pod prisilom te se izlažu pravne mogućnosti te osobe (oštećenika).

U posljednjem dijelu rada detaljno se prikazuje tijek postupka koji bi se vodio temeljem tužbe za osporavanje izvanbračnog očinstva koje je tužitelj priznao pod prisilom. Kao prethodno pitanje

trebalo bi se utvrditi je li, prilikom priznavanja očinstva, prisila postojala ili ne. Uspije li prisiljeni priznavatelj (oštećenik) dokazati prisilu u tom incidentalnom postupku, sud će nastaviti postupak u smjeru provođenja sudskog vještačenja i tako pouzdano utvrditi je li prisiljeni priznavatelj otac priznatog djeteta. Na prvostupanjsku presudu dozvoljena je žalba, a na drugostupanjsku i revizija. Autor naglašava da pravomoćna presuda, kojom se osporava očinstvo priznavatelja, predstavlja pravnu osnovu za tužbu za naknadu štete. Naime, priznavatelj (oštećenik) bi mogao potraživati naknadu štete u iznosu u kojem je uzdržavao dijete koje nije njegovo i eventualno djetetovu majku za prvih godinu dana djetetovog života.

Na samom kraju obrađuje se pitanje zaštite prava djeteta čije je očinstvo priznato pod prisilom. Odredba čl. 7. st. 1. *Konvencije o pravima djeteta* sadrži pravo djeteta da zna za svoje roditelje i da uživa njihovu skrb. Priznanjem očinstva pod prisilom oštećenika koji nije otac povrijeđeno je, uz oštećenikova prava, i u *Konvenciji* zaštićeno pravo djeteta čije je očinstvo priznato. Naime, dijete je u tom slučaju u zabludi oko identiteta svog oca i nadalje niti zna za svojeg pravog oca, niti uživa njegovu skrb. Autor pritom upozorava da bi se kvalitetnijom zaštitom prava prisilom oštećenog priznavatelja postigla i kvalitetnija zaštita prava djeteta da zna svoje roditelje i uživa njihovu skrb.

U zaključku autor predlaže pojedina poboljšanja postojećih zakonskih rješenja, ali i sasvim nova rješenja za koja vjeruje da bi, bez negativnih posljedica za najbolji interes djeteta, dovela do unapređenja položaja oštećenika.

Anja Godžirov, studentica druge godine Pravnog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, napisala je rad pod nazivom "Pravo djeteta na zaštitu od nasilja u obitelji".

Svrha predstavljenog rada je dvostruka. S jedne strane, svrha je objasniti što je to nasilje nad djecom u obitelji, u kojim se oblicima ono pojavljuje (tjelesno, spolno i emocionalno zlostavljanje te zanemarivanje djece), koji su možebitni uzroci nasilja ("nedostatak kontrole impulsa", alkohol, droga, stres, nezaposlenost, siromaštvo, rat, medijska prenatravanost nasilja, psihološka nezrelost roditelja za tu odgojnu ulogu itd.), kako otkriti uzroke nasilja, koje sve posljedice ono može imati te kako u konačnici pružiti djetetu zaštitu od nasilja jer je to jedno od temeljnih dječjih prava. Autorica pritom ističe da je, prema vodećim stručnjacima koji se bave prevencijom zlostavljanja i zanemarivanja djece, najvažniji čimbenik u zaštiti djece od zlostavljanja kvaliteta obitelji i obiteljskih odnosa.

S druge strane, svrha rada je ukazati na međunarodnopravnu, ustavnopravnu i zakonsku obvezu zaštite djece od nasilja u obitelji u Republici Hrvatskoj. S međunarodnopravnog aspekta, *Konvencija o pravima djeteta* svakom djetetu jamči pravo na zaštitu od svih oblika zlostavljanja, a posebno se naglašava pravo djece da znaju za to svoje pravo i način na koji mogu potražiti zaštitu ako im je ono ugroženo. Ustav Republike Hrvatske u nekoliko odredaba propisuje kako je obveza države, ali i svakog pojedinca, štiti djecu i mladež te da nitko ne smije biti podvrgnut bilo kakvom obliku zlostavljanja. Što se tiče zakonske zaštite djece od nasilja u obitelji, autorica kroz relevantne norme Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, Kaznenog i Obiteljskog zakona ukazuje na razlike između prekršajne, kaznenopravne i obiteljskopravne zaštite djece.

U posljednjem se dijelu rada daje odgovor na pitanje tko sve ima obvezu prijaviti nasilje, uzimajući kao primjer konkretni slučaj postupanja osječkog Centra za socijalnu skrb u jednom predmetu koji se odnosio na nasilje nad djecom u obitelji. U navedenom primjeru izloženo je uobičajeno postupanje centra za socijalnu skrb u slučajevima obiteljskog nasilja te su prikazane njegove ovlasti i obveze.

Zaključno, autorica navodi kako se jedino suradnjom svih nadležnih institucija (policije, centra za socijalnu skrb, pravosudnih tijela, zdravstvenih i odgojno-obrazovnih ustanova) i građana može zaštititi djecu od nasilja, sankcionirati počinitelje te kvalitetnom prevencijom umanjiti broj zlostavljane djece i spriječiti daljnje nasilje nad njima.

"Tjelesno kažnjavanje djece u obitelji" tema je rada Eme Menđušić-Škugor, studentice druge godine Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Kao što se iz naslova vidi, autorica se u radu bavi problemom tjelesnog kažnjavanja djece u obitelji. Radi se o problemu koji je duboko ukorijenjen u društvu i koji se do unatrag 20 godina prihvaćao kao poznata odgojna metoda, pa čak i roditeljsko pravo koje nije bilo osporavano.

Rad započinje povijesnim pregledom europskih i hrvatskih pravnih izvora. Središnji dio rada odnosi se na problematiku mjerodavnih hrvatskih propisa vezanih uz tjelesno kažnjavanje, a izložena je i komparativna analiza odredbi sličnih europskih zakona. U tom dijelu rada naglašava se stajalište da se tjelesno kažnjavanje djece od strane roditelja više ne bi smjelo tolerirati. Navedeno stajalište potkrepljuje se i zaključkom Odbora za prava djeteta po kojem bi sve zemlje trebale izrijeckom zabraniti tjelesno kažnjavanje jer ono predstavlja povredu članka 19. *Konvencije o pravima djeteta*. Kao rješenje problema tjelesnog kažnjavanja djece ne predlaže se samo pravna reforma, već i “reforma svijesti”. Navedena “reforma svijesti” bi roditeljima omogućila da kroz edukaciju spoznaju postojanje kvalitetnijih odgojnih metoda bez tjelesnog kažnjavanja te bi im pomogla u primjeni tih metoda u svakodnevnom životu. Upravo s tim ciljem, Vijeće Europe u suradnji s Ministarstvom obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, u Hrvatskoj je provelo kampanju za ukidanje tjelesnog kažnjavanja djece. U radu su također ukratko prikazana i dva slučaja tjelesnog kažnjavanja djece u obitelji o kojima je odlučivao Europski sud za ljudska prava. Navedeni slučajevi značajni su zbog toga što su pozitivno djelovali na stajalište brojnih država spram tjelesnog kažnjavanja djece, kako od strane roditelja, tako i od strane trećih osoba.

Na kraju rada nalazi se istraživanje koje je autorica provela o ovoj temi među studentima Pravnog fakulteta. Postavljeni upitnik, u prvom dijelu, sadrži niz pitanja o osobnim iskustvima studenata vezanim uz tjelesno kažnjavanje, dok su u drugom dijelu studenti (budući roditelji) mogli izraziti svoja mišljenja i stavove o pravnoj regulativi vezanoj uz ovu temu. Upravo je time autorica dala vrlo kvalitetan uvid u to kako će buduće generacije percipirati tjelesno kažnjavanje djece od strane svojih roditelja (kao nešto “prirodno” ili ipak “neprirodno”).

Tin Oraić, student treće godine Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, napisao je rad pod nazivom “O osnovanosti ukidanja gornje dobne granice kao aktivne adoptivne smetnje” za koji je bio nagrađen Rektorovom nagradom. Namjera rada bila je ukazati na moguće posljedice novele Obiteljskog zakona iz 2007. godine, kojom se ukidaju gornja dobna granica posvojitelja te gornja dobna razlika između posvojitelja i posvojenika kao pretpostavke za posvojenje (čl. 4. Zakona o izmjenama i dopunama Obiteljskog zakona iz 2007. godine).

Autor daje uvid u opći povijesni razvoj instituta posvojenja s posebnim naglaskom na hrvatsko pravno područje te na dob kao pretpostavku za posvojenje. U radu se analiziraju argumenti *pro* i *contra*, moguće posljedice navedene novele i rješenja poredbenog prava.

Luka Lambaša i Milena Matijević, studenti druge godine Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, u ovom su posebnom izdanju časopisa Pravnik sudjelovali radom “Zaštita djece smještene u institucijama”.

U radu se prikazuje cjelokupna organizacija i način rada institucija za zbrinjavanje djece u Republici Hrvatskoj, analiziraju se hrvatska zakonodavna rješenja i uspoređuju s poredbenim, kao i sa standardima koje je pred sve postavila međunarodna zajednica. Nadalje, u radu se ističu problemi s kojima se susreću domovi za zbrinjavanje djece te zadatci koje treba ispuniti da bi se kvaliteta života djece u institucijama poboljšala i približila svjetskim standardima brige za djecu. Autori nastoje približiti čitatelju veliki potencijal djece smještene u institucijama socijalne skrbi i upozoriti na neophodnost individualnog pristupa u radu s njima, kako bi ova djeca mogla ostvariti svoj potencijal i izrasti u odgovorne, miroljubive i savjesne odrasle osobe. Ukazuju također na negativan odnos broja korisnika na jednog odgajatelja (što taj posao čini dodatno stresnim i zahtjevnim, a uz to nedovoljno plaćenim) i, s tim u vezi, na potrebu izdvajanja sredstava za zapošljavanje mladih te daljnju edukaciju starijih odgajatelja.

Posebno mjesto u radu zauzima osvrt na proces deinstytucionalizacije kojem se Hrvatska okreće posljednjih godina. U tom dijelu rada objašnjava se što je to proces deinstytucionalizacije, navode se razlozi zašto bi trebalo težiti izvaninstitucionalnim oblicima skrbi za djecu bez odgovarajuće skrbi u obitelji i naglašava se potreba podizanja razine svijesti o svim prednostima navedene metode. Za potrebe rada provedeno je i istraživanje prakse hrvatskih domova i relevantne sudske prakse.

Autori na kraju rada izražavaju nadu da će njihov rad pridonijeti većem zanimanju za navedene probleme i njihovom učinkovitijem rješavanju.

Anica Čulo, mag. iur., asistentica na Katedri za obiteljsko pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, u ovoj je publikaciji sudjelovala radom "Zaštita i ostvarivanje prava djeteta na uzdržavanje u hrvatskom obiteljskom pravu".

U radu se polazi od odredbi *Konvencije o pravima djeteta* koje djetetu jamče pravo na životni standard i uzdržavanje kao najvažniji dio životnog standarda. Napominje se da je Republika Hrvatska, kao stranka *Konvencije*, preuzela obvezu da odgovarajućim zakonodavnim i upravnim mjerama djetetu osigura zaštitu i skrb kakva mu je prijeko potrebna.

U središnjem dijelu rada autorica analizira način na koji se u našem obiteljskom pravu nastoji ostvariti što bolja zaštita i što učinkovitije ostvarenje djetetova prava na uzdržavanje. Nadalje, ističe specifičnost obiteljskopravnog uzdržavanja koja se očituje kroz određene posebnosti sudskog postupka u kojem se odlučuje o uzdržavanju djeteta, zatim kroz pojačanu inkvizitornu i oficijoznu ulogu suda u navedenim postupcima te kroz posebnu ulogu centra za socijalnu skrb koji ima zadaću zastupati dobrobit djeteta u ostvarenju prava na uzdržavanje. Tome cilju usmjerene su i nove odredbe Obiteljskog zakona implementirane Novelom iz 2007. godine koje su također predmet analize u radu.

Zaključno, autorica ističe da, iako je najveći dio odgovornosti za skrb o djeci, uključujući i pribavljanje sredstava potrebnih za njihov rast i razvoj, na njihovim roditeljima, a podredno i drugim članovima obitelji, dužnost je države pružiti odgovarajuću pomoć u ostvarivanju djetetovih prava. Na taj način država pokazuje koliko joj je stalo do najranjivijih pripadnika društva kojima je potrebna osobita skrb, odnosno koliko je spremna ulagati u buduće naraštaje naše zemlje.

Iva Mikšić, studentica četvrte godine Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, napisala je rad pod nazivom "Prava djeteta – javnofinancijski aspekti".

U radu se razmatra položaj djeteta u javnofinancijskom smislu. S navedenog aspekta prava djeteta mogu biti sagledana u širem i užem smislu. U širem smislu ta prava obuhvaćaju financiranje različitih potreba iz državnog proračuna, dok u užem smislu obuhvaćaju olakšice u poreznom sustavu vezane uz djecu. Autorica ističe da u Republici Hrvatskoj postoje brojna prava, olakšice, programi i aktivnosti kojima je cilj zaštita i skrb o djeci, odnosno olakšanje odgoja i uzdržavanja djece.

Najvažniji instrumenti u ostvarivanju spomenutih ciljeva su: doplatak za djecu, roditeljne naknade, naknada za opremu novorođene djece, besplatni udžbenici, sufinanciranje jaslica i vrtića, sufinanciranje gradskog i izvangradskog prijevoza učenika i novčane pomoći socijalno ugroženim obiteljima.

Nadalje, u radu se naglašava snažna uloga hrvatskog poreznog sustava koji u nekoliko poreznih oblika dopušta izravne ili neizravne porezne olakšice vezane uz djecu. Tako porez na dohodak u najvećoj mjeri uzima u obzir osobne okolnosti poreznog obveznika pa se njime, kroz sustav osobnog odbitka, ostvaruju izravne materijalne pogodnosti s obzirom na broj djece koju uzdržava porezni obveznik. Kod poreza na dodanu vrijednost stopa nije izravno vezana s dječjim potrepštinama, već neizravno putem potpunog poreznog oslobođenja kruha, mlijeka, knjiga, lijekova i ostalih proizvoda i usluga koje se može dovesti u vezu s potrebama djece. Kod poreza na nasljedstva i darove, propisano je porezno oslobođenje za krvne srodnike u ravnoj lozi umrloga ili darovatelja, što može biti od koristi i djeci.

Na kraju, autorica zaključuje kako je, s aspekta javnih financija, vidljiv napredak na području zaštite i skrbi o djeci, ali da je to tek početak ozbiljnog rada koji Republiku Hrvatsku očekuje u izjednačavanju statusa roditelja i djece s onim kakav postoji u većini razvijenih zemalja Europske unije.

"Postupovna sposobnost djece u obiteljskim statusnim izvanparničnim stvarima" tema je rada Slađane Aras, dipl. iur., asistentice – znanstvene novakinje na Katedri za građansko procesno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Cilj rada jest istražiti priznaje li Obiteljski zakon Republike Hrvatske i pod kojim pretpostavkama djeci sposobnost da s postupovnopравnim učinkom poduzimaju radnje u obiteljskim statusnim izvanparničnim postupcima, odstupajući od klasičnog pravila građanskog procesnog prava o uvjetovanosti parnične sposobnosti poslovnom.

U navedenom kontekstu pojam (izvan)parnične sposobnosti određuje se kao svojstvo procesnog subjekta da sam ili putem ugovornog (dobrovoljnog) zastupnika poduzima sve radnje u postupku s valjanim postupnovopravnim učinkom, odnosno da se prema njemu izravno ili preko njegovog ugovornog (dobrovoljnog) zastupnika te radnje poduzimaju s takvim učinkom. Zatim se u radu razmatraju pojedine odredbe Obiteljskog zakona prema kojima dijete može pokretati određene obiteljske statusne izvanparnične postupke. Pritom autorica postavlja pitanje je li tim odredbama apsolutno (beziznimno) priznata djetetu postupnovopravna sposobnost u spomenutim postupcima ili bi dijete moglo predložiti pokretanje takvih postupaka samo ako bi mu izvanparnični sud prethodno dopustio da to učini.

Nadalje, u radu se istražuje narav i značenje prava djeteta na izražavanje mišljenja te se razmatra odredba čl. 269. st. 1. Obiteljskog zakona prema kojoj sud može priznati (izvan)parničnu sposobnost poslovno nesposobnim osobama za poduzimanje pojedinih postupovnih radnji radi ostvarenja svojih prava i interesa. S tim u vezi, autorica zaključuje da bi, *de lege ferenda*, trebalo određenije postaviti navedenu odredbu Obiteljskog zakona u smislu da bi sud trebao rješenjem odlučiti o tome hoće li stranci, koja nema poslovnu sposobnost, dopustiti poduzimanje pojedinih radnji u postupku ili neće. Ujedno bi trebalo odrediti je li dopuštena žalba protiv tog rješenja, ali i prethodni postupak provjere sposobnosti, status osobe u postupku provjere, sudjelovanje centra za socijalnu skrb, roditelja odnosno skrbnika u tom postupku.

“Pravo djeteta na zaštitu od gospodarskog izrabljivanja, uključivanja u oružane sukobe, dječju prostituciju i prodaju djece” tema je rada Kristine Karaule, studentice druge godine Pravnog fakulteta Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku.

Radi boljeg razumijevanja fenomena dječjeg rada u početnom dijelu članka razmatra se sam pojam dječjeg rada, brzina njegovog širenja te njegovi (najgori) oblici. Kako je *Konvencija o pravima djeteta* nedvojbeno najvažniji instrument pravne zaštite djece i potvrđivanja djetetova statusa kao subjekta prava, obrazlaže se njezina uloga i značaj u zaštiti djeteta od gospodarskog izrabljivanja, ali i sprječavanja (najgorih) oblika dječjeg rada. Rad također prikazuje ulogu *Fakultativnih protokola Konvencije* koji reguliraju pitanja vezana uz problematiku uključivanja djece u oružane sukobe, prodaju djece, dječju prostituciju i dječju pornografiju, ali i ulogu konvencija Međunarodne organizacije rada koje svojim sadržajem štite pravo djeteta na zaštitu od gospodarskog izrabljivanja.

Što se tiče pozitivnopravne zaštite djeteta u okvirima hrvatskog pravnog sustava, u radu su sažeto prikazane odredbe Ustava Republike Hrvatske, Zakona o radu, Kaznenog i Obiteljskog zakona kojima se djeca štite od gospodarskog izrabljivanja. Zaključak je kako je hrvatsko zakonodavstvo prepoznalo potrebu zaštite prava djeteta u svakom smislu te riječi, da je usklađeno s međunarodnim standardima i uspješno u borbi protiv najgorih oblika dječjeg rada.

Naposlijetku, autorica naglašava odgovornost društva kao cjeline, ali i svakog pojedinca u nastojanju da se iskorijeni praksa gospodarskog izrabljivanja djece i svih negativnih posljedica suvremenog ropstva.

Ana Radina, dipl. iur., asistentica – znanstvena novakinja na Katedri za obiteljsko pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu, autorica je posljednjeg rada u ovoj publikaciji pod nazivom “Dijete izbjeglica u svjetlu Konvencije o pravima djeteta”.

U radu se vrlo slojevito pristupa razradi problema djece izbjeglica kao najugroženije, najosjetljivije i, nažalost, brojne skupine ljudi na svijetu. Ističe se da su djeca izbjeglice iznimno heterogena skupina čiji članovi dolaze sa svih strana svijeta, iz različitih socijalnih i kulturnih sredina, s različitim iskustvima rata, progonstva, siromaštva i drugih poteškoća.

Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta iz 1989. godine jamči djetetu izbjeglici istu zaštitu i ista građanska, ekonomska, socijalna i kulturna prava kao i svoj drugoj djeci. U tekstu se razmatra način na koji se, uz uvažavanje specifičnosti izbjegličke situacije, *Konvencija o pravima djeteta* može, odnosno mora primijeniti na djecu izbjeglice. To predstavlja središnji dio rada u kojem se detaljno obrađuju mjere koje države članice *Konvencije* moraju primijeniti u vezi sa zaštitom djece izbjeglica, vodeći pri tome računa o najboljem interesu djeteta.

Osnovni cilj zbrinjavanja djece izbjeglica jest pronaći trajno rješenje kojim će se zadovoljiti sve potrebe zaštite, uzeti u obzir djetetovo mišljenje i, uvijek kada je to moguće, zapravo dovesti

do okončanja izbjegličke situacije. Autorica navodi da je, nažalost, danas u praksi taj cilj jako teško ostvariti zato što razvijenije zemlje sve više zatvaraju svoje granice, pooštravaju vizni režim, smanjuju financijsku i socijalnu pomoć te tako izravno ili neizravno smanjuju mogućnost rješavanja problema (djece) izbjeglica u svijetu. Zbrinjavanje i pomoć izbjeglicama u stvarnosti najčešće podrazumijeva smještaj u izbjegličkim kampovima, gdje su sigurnost i utočište tek relativnog značenja. Za mnogu su djecu upravo ti izbjeglički kampovi jedini "dom" kojeg će poznavati.

U posljednjem se dijelu rada autorica osvrnula i na noviju hrvatsku povijest koja, uslijed preživljene agresije, također nosi ožiljke rata, izbjeglištva, patnje i povrede dječjih prava.

Na kraju, autorica ocjenjuje da se, unatoč pozitivnom razvoju u području dječjih prava i zaštite djece, koji je potaknula *Konvencija o pravima djeteta*, kada su u pitanju djeca izbjeglice, gotovo može reći da je taj razvoj išao u suprotnom smjeru i da zbog toga konačnog zaključka ove teme neće još dugo biti.

Zajednička poveznica svih prikazanih radova je *Konvencija o pravima djeteta* koja je svojim odredbama formirala gotovo besprijekorni sustav prava djece. Širina problematike, kojom se radovi bave, ukazuje na postojanje posebnog zanimanja studenata i mladih znanstvenika za izučavanjem i poboljšanjem pravne zaštite djece u pojedinom segmentu. Potvrda je to da su ideje, rješenja i zahtjevi *Konvencije* zaživjeli među mladima te da daljnjim nastojanjima možemo ostvariti pomake, kako u regulaciji, tako i u provedbi zaštite i ostvarivanja dječjih prava. Upravo je dinamika i intenzitet provođenja postojećih propisa glavni problem na koji ukazuje i gđa. Mila Jelavić, pravobraniteljica za djecu.

Ipak, problema još ima. Mnogi još ne znaju da *Konvencija o pravima djeteta* postoji, da djeci pripadaju njihova dječja prava. Mnogi se ponašaju neprihvatljivo prema svojoj djeci i, nažalost, svjedoci smo mnogih žalosnih i tragičnih sudbina djece, na individualnoj, ali nerijetko na skupnoj razini. Međutim, svijest o važnosti sveobuhvatnog uređenja prava djece doprla je do mnogih te se širi dalje i dublje u pore društva. Posljednji, za ovaj prikaz najvažniji, dokaz toga je upravo ovo posebno izdanje časopisa *Pravnik* posvećeno pravima djece.

Zbog svega navedenoga može se reći da su autori stvorili vrijedno štivo koje će biti od koristi svima koje zanima dublje proniknuti u aktualna pitanja i probleme iz područja dječjih prava. Najveća je vrijednost ove publikacije u tome što predstavlja dojmljiv doseg naših studenata i mladih znanstvenika i istovremeno im stavlja na teret naše vjerovanje da njihovo zanimanje za ovo posebno područje ljudskih prava u budućnosti neće zamrijeti.

Ivan Šimović, dipl. iur.

DIJETE I DRUŠTVO

Pristup socijalnim pravima za osobe s invaliditetom u Europi

Pripremio: Marc Mausinet

**Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za osobe s invaliditetom
Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti
2008., 140 str.**

Prisup socijalnim pravima za osobe s invaliditetom u Europi izvješće je Vijeća Europe kojim se opisuju opća načela i mjere za omogućavanje prisupa socijalnim pravima za osobe s invaliditetom u Europi te se upozorava na prepreke ostvarenju tih prava i punog sudjelovanja osoba s invaliditetom u društvu. Izvješće je u Hrvatskoj 2008. godine izdalo Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, a autor izvješća je Marc Mausinet, ravnatelj francuskog Nacionalnog centra za studije i istraživanje invaliditeta i društvene neprilagođenosti.

Opći je cilj izvješća istaknuti područja djelovanja u kojima pristup socijalnim pravima za osobe s invaliditetom zahtijeva posebnu pozornost i praćenje.

Uvodno se objašnjavaju definicije socijalnih prava, zdravlja, invaliditeta, stanja invaliditeta i pristupa. Upozorava se da se zdravlje ne može definirati isključivo medicinskom terminologijom, kao odsustvo bolesti. Zdravlje je, u tom smislu, definirano (prema *Kretanje prema novom javnom zdravstvu*, Konferencija u Otawi, SZO, Geneva, 1996.) kao sposobnost ljudskog bića da identificira i ostvari svoje težnje, zadovolji svoje potrebe i promijeni svoju okolinu ili se snađe u njoj, što treba uključivati dostojno stanovanje, normalan pristup obrazovanju, zdravu prehranu, stalni posao s redovitim prihodom i odgovarajuću socijalnu zaštitu.

U pet poglavlja razmatraju se načela i mjere koje se odnose na ljudska prava i temeljne slobode, analizira se sadržaj dokumenata, preporuka, smjernica, rezolucija i izvješća Vijeća Europe te se identificiraju i razmatraju vrijednosti, načela i inicijative koje proizlaze iz tih tekstova. Nadalje, na temelju analiziranih dokumenata i podataka prikupljenih upitnikom ukazuje se na prepreke koje je potrebno savladati kako bi osobe s invaliditetom u potpunosti uživale svoja socijalna prava. Navode se preporuke (temeljene na smjernicama koje su prihvaćene na drugoj Europskoj konferenciji ministara nadležnih za politiku integracije osoba s invaliditetom, održanoj u Malagi, u Španjolskoj, 7. – 8. svibnja 2003.) za postupke koje bi osobama s invaliditetom omogućile potpuni pristup socijalnim pravima.

U pripremi izvješća korištene su dvije metode. Prva je obuhvaćala analizu sadržaja tekstova, dokumenata, preporuka, rezolucija i smjernica relevantnih za pitanja osoba s invaliditetom. Druga je metoda dvojaka, a obuhvaćala je prikupljanje podataka (pomoću upitnika koji je poslan članicama Vijeća Europe i nevladinim organizacijama koje su bile u Skupini za izradu nacrtu) o preprekama i ograničenjima na koje nailaze osobe s invaliditetom i aktivnostima koje se provode kako bi se prepreke savladale, te analizu dokumenata koji opisuju dobru praksu ili druge inovativne mjere.

Dodatci izvješću donose popise stručnjaka, predstavnika nevladinih organizacija i ostalih članova Skupine za izradu nacrtu i upitnik kojim su se prikupili podatci o stanju socijalnih prava osoba s invaliditetom u Europi.

Izvješćem se želi naglasiti da osobe s invaliditetom svakodnevno nailaze na brojne prepreke: u socijalnoj zaštiti, na građevinske prepreke, prepreke u stanovanju u urbanim područjima (prepreke vezane uz promet i pokretljivost, u pristupu službama, rekreativnim i kulturnim aktivnostima), prepreke u pristupu informacijama, komunikacijama i novim tehnologijama, prepreke u zdravstvenom sustavu, prepreke u obveznom, srednjem, strukovnom i visokom obrazovanju i zapošljavanju, te poteškoće vezane uz stigmatizaciju i diskriminaciju.

Djeca s teškoćama u razvoju suočavaju se s mnogim problemima u pristupu i kvaliteti školovanja. Prepreke u obrazovanju, prema podacima dobivenim analizom relevantnih dokumenata, najčešće nastaju zbog nedovoljne osposobljenosti učitelja u redovitim ustanovama odgoja i obrazovanja za prihvata i rad s djecom s teškoćama u razvoju. Pristupačnost školskim zgradama i školskoj opremi uglavnom nije odgovarajuća. Problematično je i nepostojanje ili nedostatna kvaliteta programa temeljenih na individualnom pristupu i načinima učenja prilagođenima djeci s posebnim potrebama. Nedovoljno je specijaliziranih službi za potporu obiteljima s djecom s teškoćama u razvoju, zbog čega su neke obitelji prisiljene slati djecu u ustanove daleko od njihovih domova. U nekim se državama uvođenje školske opreme, prilagođene potrebama djece s invaliditetom, neravnomjerno raspoređuje po regijama, čime se također primorava djecu iz neuključenih regija na školovanje daleko od svojih obitelji.

Analizom sadržaja preporuka, rezolucija, smjernica, izvješća i dokumenata Vijeća Europe (od 1992. do 2003.) određena su načela i mjere za ostvarivanje prava djece s teškoćama u razvoju na punopravno sudjelovanje u obiteljima i zajednici. Naglašava se da, temeljem činjenice da je pravo na obrazovanje temeljno ljudsko pravo, svoj djeci s teškoćama u razvoju trebaju biti otvorene sve odgojno-obrazovne mogućnosti. Smještanje djece s teškoćama u razvoju u institucije preporučuje se provoditi samo u krajnjem slučaju (ako težina njihovih teškoća to zahtijeva) i kad je to u najboljem interesu djeteta. Djeci i mladima, koji su bili smješteni u institucije, treba omogućiti pristup strukovnom i visokom obrazovanju te tržištu rada. Nužna je suradnja državnih tijela s civilnim sektorom u provođenju aktivne politike deinstitutionalizacije djece i mladih. Na mjere za olakšavanje pristupa socijalnim pravima za djecu s invaliditetom treba gledati kao na dobit za cijelu zajednicu, a ne kao dodatni trošak.

U cilju poboljšanja pristupa obrazovanju preporuča se poticanje razvoja obrazovnog sustava koji može udovoljiti specifičnim obrazovnim potrebama i interesima svakog djeteta, te na taj način omogućiti djeci i mladima s teškoćama u razvoju kvalitetan odgoj i obrazovanje u redovitim ustanovama od najranije dobi. Potrebno je raditi i na uklanjanju rodni nejednakosti u odgoju i obrazovanju. Nadalje, potrebno je ustanoviti kontrolne mjere i sredstva koja će omogućiti jednakost pristupa obrazovanju. U osposobljavanju učitelja (u sklopu visokog obrazovanja ili tijekom službe) potrebno je temu teškoća u razvoju učiniti obveznim predmetom te razviti dokumentacijske centre s odgovarajućim ljudskim i drugim resursima za podršku učiteljima. Preporuča se ohrabrivanje korištenja novih tehnologija i razvijanja projekata učenja na daljinu te uspostavljanje suradnje između redovnih i posebnih obrazovnih sustava i civilnih udruga radi usklađivanja strategija prijelaza učenika i studenata s teškoćama u razvoju, poticanja financijskih programa i omogućavanja potrebne podrške u skladu s posebnim potrebama učenika i studenata s teškoćama u razvoju.

Konačni je cilj ovih nastojanja stvaranje društva temeljenog na poštivanju ljudskih prava, bogatstva različitosti, jednakosti i solidarnosti.

Ana Markovinić, znanstvena novakinja
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Dijete i pravo

(ur. Branka Rešetar),
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet Osijek

Katedra za obiteljsko pravo Pravnog fakulteta u Osijeku organizirala je u lipnju 2009. godine znanstveno-stručni skup posvećen pravima djece. Skup je bio interdisciplinarni naravi, a osobito je važno što su, osimiskusnih stručnjaka i znanstvenika, sudjelovali i mlađi naraštaji.

Nakon skupa je organizator (Pravni fakultet u Osijeku) izdao zbornik proširenih i doradenih izlaganja pod imenom *Dijete i pravo*. Ovaj zbornik čini deset radova koji obrađuju različite aspekte odnosa djeteta i prava, zatim poseban rad koji, sažimajući najbitnije iz svih radova, daje interdisciplinarni pristup, te pojmovno kazalo. Zbornik je uredila doc. dr. sc. Branka Rešetar. Autori priloga u knjizi su znanstvenici koji su, svaki iz svojeg (povijesnopravnog, teološkog, teorijskog, ustavnopravnog, procesnog, općeg građanskog i međunarodnopravnog) područja, pridonijeli sagledavanju prava djeteta u različitim kontekstima.

Prava djece predmet su intenzivne znanstvene i stručne rasprave od donošenja *Konvencije o pravima djeteta* 1989. godine, ponajprije u matičnom području, odnosno u obiteljskom pravu, na domaćoj i međunarodnoj razini. Ipak, prava djece zadiru i u šire društvene okvire te mnoge druge grane prava (primjerice, kaznenog, medicinskog, građanskog procesnog, ustavnog, međunarodnog, europskog), pa se ne mogu do kraja razumjeti bez interdisciplinarnog pristupa.

Radovi, koje sadrži ova knjiga, prilog su interdisciplinarnom pristupu koji pomaže osvješćivanju važnosti prava djece.

Knjiga je podijeljena u nekoliko dijelova, od kojih je prvi "Dijete u povijesno-teorijskom kontekstu". Autori Petrak Josip i Nikol Živić napisali su prilog *Dijete u rimskoj pravnoj tradiciji* (str. 11-32), u kojemu se u osnovnim obrisima obrazlažu pojedini aspekti zaštite djeteta u rimskom obiteljskom pravu, s naglaskom na skrbništvu. *Dijete u društvenom nauku Crkve* (autor Josip Berdica, str. 33-62) ukazuje na shvaćanja o djeci u vjerskoj zajednici koja snažno obilježavaju i društvena shvaćanja. Zainteresiranom čitatelju bit će mnogo toga zanimljivo, no otkriće da se djeca imaju pravo usprotiviti roditeljskim zahtjevima, koji su protivni ćudoređju, možda i iznenađujuće. Ivana Tucak (*Dijete kao nositelj prava*, str. 63-84) oslikala je tumačenja prava djece u okviru teorija o ljudskim pravima Harta, Wellmana i MacCormicka, te prikazuje različite pristupe koji imaju određene posljedice na shvaćanje dječjih prava. Od voljne teorije, koja je očigledno neprihvatljiva jer ne može objasniti ni obuhvatiti, pa ni prihvatiti dječja prava, sve do interesne teorije, kojom su obuhvaćena i prava djeteta.

Drugi dio nosi naslov "Ustavnopravna zaštita djeteta" i ima u prilogu jedan rad istoga naslova autorice Nevenke Šernhornst (str. 85-116). Taj je rad osobito zanimljiv zbog prikaza nekoliko slučajeva koji su se vodili pred Ustavnim sudom RH zbog (navodnog) kršenja prava na obrazovanje djece u svezi sa zabranom diskriminacije djece, zbog neplaćanja uzdržavanja, zbog ne/održavanja susreta i druženja s djetetom, povrata otegotog djeteta te zbog specifičnog slućaja susreta i druženja s djetetom. Zabrinjavajući je podatak da povreda ustavnih prava, koja se odnose na djecu, zauzima tek 2,4% ukupnog broja tužbi podnesenih Ustavnom sudu Republike Hrvatske, što govori o nedovoljnoj upoznatosti građana i odvjetnika. Razlog tome mogao bi biti i u činjenici da je u većem dijelu obiteljskopravnih predmeta potrebna brza pravna zaštita, jer se ona faktički uskraćuje u slučajevima kad se odgađa, budući da protekom vremena dolazi do produbljivanja otuđenja između roditelja i djeteta.

Razlike u pojedinim granama prava, koje se odnose na pravno uređenje poslovne, deliktne i oporućne sposobnosti djeteta, kao i prava djeteta kao pacijenta, koji je ovlašten dati informirani pristanak, predmet su sljedećeg poglavlja: "Poslovna sposobnost i pravna odgovornost djeteta". Nedostatke u relevantnim hrvatskim propisima, koji u pravilu ne predviđaju stupnjevanje poslovne sposobnosti djeteta, otkrivaju Dubravka Klasićek i Davorin Pichler – *O poslovnoj, deliktnoj i oporućnoj sposobnosti djeteta* (str. 117-138). Tek je obiteljski propis nešto prilagodljiviji jer djetetu daje pravo na iskaz svoje volje, ovisno o svojoj dobi i zrelosti, u različitim područjima obiteljskog

zakonodavstva. Anica Čulo otkriva paradokse nedosljednosti medicinskopravnog uređenja u radu *Pravo djeteta na informirani pristanak* (str. 139-160). Jedan takav primjer je situacija kad dijete, koje je sklopilo brak i tako steklo potpunu poslovnu sposobnost, nije ovlašteno samo dati pristanak na neki medicinski zahvat. No nedosljednost je još veća jer, prema Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, dijete s duševnim smetnjama ima pravo dati informirani pristanak, dok dijete koje nema duševne smetnje, prema Zakonu o zaštiti prava pacijenata, nije ovlašteno dati informirani pristanak na medicinski zahvat. Oba rada iz ove skupine bogata su poredbenim prikazima koji su pokušali pozornije razriješiti pojedine životne i pravne situacije u kojima sudjeluje dijete.

U četvrtom poglavlju knjige svoje su mjesto su našli radovi koji se odnose na "Procesni položaj djeteta u obiteljskom i građanskom procesnom pravu". To su *Procesni položaj djeteta i zastupanje djeteta u sudskom postupku*, u suautorstvu Alana Uzelca i Branke Rešetar (str. 163-198) te *Načelo saslušanja stranaka u obiteljskim adhezijskim oficijelnim postupcima* autorice Slađane Aras (str. 199-220). Razmatranja postupovnih pitanja osobito su vrijedna s obzirom na to da Republika Hrvatska ubrzo namjerava ratificirati Europsku konvenciju o ostvarivanju dječjih prava.

U prvom se radu kritički razmatraju pitanja neusklađenosti životne realnosti i pravne norme, pokušaj da se prizna djetetova autonomija volje i nastojanja da se temeljem objektivnih vanjskih procjena zaštiti njegova dobrobit i najbolji interes, raskorak između pristupa djetetovom subjektivitetu u raznim pravnim disciplinama (građanskom, radnom, obiteljskom i procesnom pravu), nedostatak jasnih i formaliziranih rješenja... Autori su nakon poredbenih rješenja otvorili problematična pitanja te ponukali zakonodavca da potraži prihvatljive odgovore. Autorica Aras je u svojem radu, koji se bavi postupovnim pitanjima, nakon temeljite analize domaćih normi ponudila i prijedloge *de lege ferenda*.

Završno poglavlje, "Dijete u međunarodnom i europskom pravu", zaključuju dva priloga. U prvom, *Dijete u međunarodnom privatnom pravu*, Mirela Župan iznimno sustavno i iscrpno ukazuje na probleme koje izazivaju tipične međunarodno obilježene situacije kad je potrebna primjena postojećih kolizijskih propisa. Autorica argumentirano predlaže kao prihvatljiviju poveznicu uobičajenog boravišta djeteta te osuvremenjen sustav favoriziranja djetetova potraživanja u obliku kaskada poveznica, ali i primjena polaznog prava. Objasnjava se i kako se pravilima *aquis*, u području zaštite prava djeteta na susrete i druženja te ostvarenja uzdržavanja djece, ukida egzekvatura. Pravima djece u Europskoj Uniji, kao sasvim novim aspektom zanimanja EU, bavi se posljednji rad u nizu *Dijete u pravu Europske Unije* (str. 273-296), te pregledno daje njihov razvoj.

Za one koji imaju vremena tek letimično saznati što je bitan sadržaj knjige "Dijete i pravo", urednica je izradila opsežan zaključni osvrt *Dijete i pravo – interdisciplinarni pristup* (str. 297-310).

Činjenica da je svoje priloge napisalo trinaest autorica i autora pridonijela je tome da su radovi različiti po pristupu, stilu, a povremeno se tijekom čitanja osjećaju razlike i u doseg. Pristup otvorenim pitanjima u pojedinim radovima određen je ishodištem, odnosno pravnom granom iz koje se piše. Ipak, to nije nedostatak, već prednost knjige jer pridonosi znanstvenom interdisciplinarnom istraživanju položaja djeteta u različitim granama prava. I poneki različiti stavovi o istim ili sličnim pitanjima, koji bi neukog čitatelja mogli zbuniti, uistinu mogu pridonijeti ozbiljnijoj i argumentiranoj stručnoj raspravi o tome kako bi se dvojbe mogle razriješiti te kako bi se mogao unaprijediti pravni položaj djeteta u cjelokupnom sustavu.

Knjiga "Dijete i pravo" ne namjerava, ali i ne može dati prikaz svih pravnih pitanja u međuodnosu djeteta i prava, no postavljena pitanja su mnogobrojna, recentna, a neka od njih i teorijski bitna za ostvarenje prava djeteta. Kako organizator namjerava nastaviti održavanje skupova s istom tematikom, nadamo se da će biti još prigoda za uvid u mnoge zanimljive radove koji se bave pravima djece.

Prof. dr. sc. Aleksandra Korać Graovac
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za obiteljsko pravo

Zaštita odraslih osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju od zlostavljanja

Privedila: Brown, H.

Zagreb: Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za osobe s invaliditetom, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti
2008., 184 str.

U suvremenom društvu, koje nastoji zaštititi sve svoje članove od diskriminacije i neprimjerenoga postupanja prema njima, zlostavljanje osoba s invaliditetom sve se češće ističe kao značajan problem. Ionako nije sasvim sigurno je li zlostavljanje osoba s invaliditetom doista učestalije nego u ranijim razdobljima ili je društvo na njega postalo osjetljivije pa ga češće uočava, nedvojbeno je kako osobe s invaliditetom imaju pravo biti zaštićene od povređivanja koje se može izbjeći. To je pravo utvrđeno brojnim međunarodnim dokumentima čiji je potpisnik i Republika Hrvatska, kao što su Opća deklaracija o ljudskim pravima i Konvencija o pravima osoba s invaliditetom. Isto tako, to je pravo utkano i u domaće dokumente, od kojih je najznačajniji Ustav Republike Hrvatske, gdje u čl. 57 stoji kako država posvećuje posebnu skrb zaštititi invalidnih osoba i njihovu uključivanju u društveni život. Stoga je objavljivanje knjige, koja se bavi problematikom zaštite odraslih osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju od zlostavljanja, daljnja potvrda nastojanja zemalja članica Vijeća Europe usmjerenog na promicanje i zaštitu svih ljudskih prava i temeljnih sloboda osoba s invaliditetom, s ciljem njihova osnaživanja i potpune socijalne integracije.

Knjiga je koncipirana kao izvješće Radne skupine za suzbijanje nasilja, neprimjerenog načina postupanja i zlostavljanja osoba s invaliditetom, a sastavila ga je Hilary Brown. Izvješće se bavi širokom lepezom zlostavljanja i neprimjerenih načina postupanja sa svom djecom s teškoćama u razvoju i odraslim osobama s invaliditetom, a namjera mu je učiniti opseg i narav takvog zlostavljanja vidljivima te poduzeti dodatne mjere s ciljem osiguravanja zaštite osoba s invaliditetom u područjima u kojima su posebno ranjive. Pritom se osobita pozornost pridaje onima koji se nalaze u dvostruko nepovoljnom položaju, uključujući žene s invaliditetom i djevojčice s teškoćama u razvoju te osobe s invaliditetom iz izbjegličkih zajednica ili ratom razorenih zemalja.

Knjiga je podijeljena na šest poglavlja. Prvo je poglavlje uvodno pa predstavlja područja obuhvaćena izvješćem i njegovu strukturu. U drugom poglavlju nastoji se definirati što zlostavljanje i neprimjereni način postupanja podrazumijevaju i na koji način odstupaju od općih problema diskriminacije ili od opravdane uporabe sile i pritvora. Treće poglavlje daje pregled najnovijih istraživanja o raširenosti zlostavljanja i njegovim uzrocima, dok se u četvrtom poglavlju istražuje pravni okvir ove problematike u različitim državama i njegov doprinos zaštiti osoba s invaliditetom. U petom se poglavlju navodi cijeli niz preventivnih intervencija i dobrih primjera iz prakse različitih država članica, dok posljednje poglavlje navodi preporuke Radne skupine državama članicama o tome kako djelovati, naglašavajući pritom ulogu i odgovornost vlada i nevladinih organizacija socijalne skrbi.

Na samome početku definira se tko su osobe s invaliditetom, što je zlostavljanje te se predlaže moguća kategorizacija vrsta zlostavljanja. Osobama s invaliditetom u ovom se izvješću smatraju osobe s tjelesnim i osjetilnim oštećenjima, osobe sniženih intelektualnih sposobnosti i autistične osobe, duševni bolesnici, osobe ovisne o drogama ili alkoholu, osobe s medicinskim stanjima poput epilepsije, reumatizma, dijabetesa i drugih kroničnih stanja, te osobe s kroničnim bolestima koje mogu i ne moraju biti smrtonosne, uključujući bolesti povezane s demencijom

i AIDS-om. Međutim, Radna skupina naglašava kako politike pojedinih država ne prepoznaju sve navedene skupine osoba kao osobe s invaliditetom. Nadalje, *zlostavljanje* se određuje kao "svako djelo ili nedostatak djelovanja koji rezultira ozbiljnim kršenjem ljudskih prava, civilnih sloboda, tjelesnog integriteta, dostojanstva ili opće dobrobiti ranjivih osoba, bilo namjerno ili nehotično, uključujući spolne odnose ili financijske transakcije na koje osoba nije dala ili ne može dati valjani pristanak ili čija je namjera iskorištavanje" (str. 11). U izvješću se naglašava da zlostavljanje može počinuti bilo koja osoba, no osobito zabrinjava ono zlostavljanje koje se odvija unutar odnosa izgrađenog na povjerenju i položajima moći, na statusu autoriteta, odgovornosti za svakodnevnu njegu osobe, te na nejednakosti spolne, rasne, vjerske ili seksualne orijentacije.

U nastavku teksta Radna skupina predlaže jednu od mogućih podjela oblika zlostavljanja. Tako se pod zlostavljanjem u ovom izvješću podrazumijevaju:

- fizičko nasilje, koje uključuje upotrebu tjelesne kazne, oduzimanje slobode, pretjeranu ili pogrešnu upotrebu lijekova te medicinsko eksperimentiranje;
- seksualno zlostavljanje i iskorištavanje, koje uključuje silovanje, seksualnu agresiju, sudjelovanje u pornografiji i prostituciji te izlaganje nepriličnim situacijama;
- psihološke prijetnje i ozljeđivanje, koje se obično sastoje od verbalnog zlostavljanja, zastrašivanja, uznemiravanja, ponižavanja, emocionalnog ucjenjivanja, infantiliziranja osoba s invaliditetom te prijetnji kažnjavanjem ili napuštanjem;
- intervencije koje narušavaju integritet osobe;
- financijsko zlostavljanje, koje uključuje prijevaru i krađu osobnih stvari, novca i imovine, te
- zanemarivanje, napuštanje i uskraćivanje.

Pritom su različiti oblici zlostavljanja dodatno opisani preko nekoliko studija slučajeva koje su priložile zemlje članice Vijeća Europe.

Radna skupina također posebno upozorava na potrebu osjetljivosti pri donošenju odluka koje podupiru prava osoba s invaliditetom kako se takvim odlukama ne bi zadiralo u način na koji one žive svoje živote, u odnose u obiteljima koje skrbe za osobu s invaliditetom ili u pravilno vođene ustanove koje pružaju takvu skrb. Zaključuje se stoga kako će pri odlučivanju o tome doseže li zlostavljanje dovoljno ozbiljnu razinu, koja opravdava vanjsko djelovanje, svaka zemlja samostalno odrediti gdje je ta granica. Međutim, osobe s invaliditetom ne žele uvijek poduzeti mjere protiv onih koji im čine štetu niti žele da odgovorne vlasti to učine u njihovo ime. Jasno je da država ima odgovornost intervenirati kad su u pitanju djeca, ali je dvojbena njena uloga kada se radi o odraslim osobama s invaliditetom. Stoga je zaključeno kako se pri donošenju odluke moraju uzeti u obzir želje onih više ranjivih, ali i namjere i motivacije potencijalnih zlostavljača. Pritom procjena ozbiljnosti situacije ovisi o čitavom spletu čimbenika, kao što su šire kulturalne i gospodarske norme, stupanj ozljede osobe, kažnjivost prekršaja, ranjivost osobe, rizik ponavljanja ozljeđivanja pojedinca te rizik ozljeđivanja druge djece s teškoćama u razvoju i odraslih s invaliditetom.

U trećem poglavlju daje se pregled različitih istraživanja problematike zlostavljanja osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju te se istovremeno vlade zemalja članica pozivaju na prikupljanje usporedivih podataka. Naime, zbog promijenjenih društvenih odnosa i zakonskih regulativa postaje teže usporediti studije iz različitih razdoblja. Primjerice, u Ujedinjenom Kraljevstvu tjelesno je kažnjavanje u javnim školama zabranjeno tek 1986. godine pa se takvo postupanje dotad nije prijavljivalo kao zlostavljanje, kao što seksualno zlostavljanje sve donedavno nije bilo registrirano kao zaseban oblik zlostavljanja. Kao sljedeći problem ističe se da postoje dokazi koji govore kako se rizik od zlostavljanja za djecu s teškoćama u razvoju povećava, no taj se povećani rizik ne očituje uvijek kao porast prijavljivanja zlostavljanja. Neki autori čak smatraju da je kod djece s teškoćama u razvoju manje vjerojatno razotkrivanje zlostavljanja jer je manja vjerojatnost da će ih netko saslušati budući da se zlostavljanje nad njima omalovažava i ne shvaća ozbiljno. Međutim, sve dok nije moguće točno utvrditi učestalost zlostavljanja, može se reći da su osobe s invaliditetom izložene jednakom, pa vjerojatno i većem riziku od zlostavljanja nego drugi te zahtijevaju *najmanje* jednaku razinu zaštite.

Četvrto poglavlje bavi se ulogom zakona u zaštiti osoba s invaliditetom. Pravni okvir postavlja jasne granice onoga što je prihvatljivo te osigurava načine na koje osobe s invaliditetom

mogu tražiti naknadu u slučaju pretrpljene štete. Iako se pravni sustavi država članica znatno razlikuju, u izvješću se navodi niz smjernica i modela kojima je cilj pomaganje državama članicama u revidiranju njihova zakonodavstva kako bi utvrdile nedostatke i prioritete te na što manje diskriminirajući način pristupile osobama s invaliditetom, bilo kao žrtvama, svjedocima ili prijestupnicima. U tim akcijama važan putokaz predstavlja Europska konvencija o ljudskim pravima pa sve promjene potrebne za učvršćivanje položaja ranjive djece i odraslih u zakonima država članica moraju biti čvrsto utvrđene unutar okvira Konvencije.

Kao zaseban problem ističe se kako je važno da zakonodavstvo, osmišljeno da bi štitilo osobe s invaliditetom, ne krši svoju obvezu podupiranja njihovih građanskih sloboda u spolnim i ekonomskim odnosima. Pritom se otvara pitanje načina na koji se određuje može li osoba s invaliditetom dati valjani i informirani pristanak za sudjelovanje u nekoj aktivnosti. Dok se u većini država pretpostavlja o sposobnosti sve dok sud ne prosudi da osoba nije sposobna upravljati pitanjima od vlastitog interesa, u nekim su državama pitanja "sposobnosti" riješena tako da se odrasle osobe, koje nisu sposobne donijeti odluku bez pomoći druge osobe, proglašavaju pravnim "maloljetnicima" i da se na njihova pitanja gleda kao na pitanja koja se odnose na djecu. S jedne strane takvo rješenje predstavlja određeni oblik zaštite, ali s druge strane riskira infantiliziranje svih odraslih osoba s invaliditetom te šalje poruku da su one djetinjaste i u drugim aspektima svoga života. Međutim, u knjizi se upozorava kako mnogim osobama s invaliditetom može nedostajati sposobnost u nekim, ali ne i u svim područjima odlučivanja pa one mogu zatražiti da drugi djeluju u njihovo ime samo onda kada osjete da neka odluka nadilazi njihove sposobnosti.

U nastavku se navode primjeri napora učinjenih kako bi se pojačala zaštita pojedinaca s invaliditetom unutar posebnih službi za socijalnu skrb, ali i u širem društvenom kontekstu. Prilozi država članica i nevladinih organizacija opisuju čitav niz inicijativa, uključujući kampanje za podizanje razine svijesti, obrazovne inicijative poput seksualnog odgoja ili tečajeva samoobrane za djecu i mlade s teškoćama u razvoju i odrasle s invaliditetom, poboljšane istražne postupke za privođenje počinitelja pred lice pravde, nadzor i pregledavanje institucijskih okruženja te savjetodavne službe za osobe s invaliditetom i njihove obitelji. Izvješće zatvaraju preporuke Radne skupine o nizu oblika djelovanja u cilju prevencije nasilja nad osobama s invaliditetom. Konačni je cilj predloženih mjera sigurnost djece s teškoćama u razvoju i odraslih osoba s invaliditetom u domovima, na radnim i javnim mjestima te u različitim okruženjima kao što su škole, centri dnevne skrbi i domovi.

Knjiga *Zaštita odraslih osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju od zlostavljanja* važan je korak u osvješćivanju društva o problemima s kojima se osobe s invaliditetom susreću, ali i u isticanju njihova prava na poduzimanje dodatnih mjera koje će im jamčiti sigurnost. Takvi antidiskriminacijski zakoni i praksa, koji čine osnovnu podlogu za sprječavanje zlostavljanja, u ovoj su knjizi opisani na vrlo iscrpan i pristupačan način. Posebnu vrijednost predstavljaju brojne studije slučaja koje su dostavile pojedine zemlje članice, a koje opisuju različite situacije u kojima se krše temeljna ljudska prava osoba s invaliditetom, te djeluju kao putokaz za buduće rješavanje sličnih problema. Kao značajan doprinos boljem osiguranju ljudskog dostojanstva svih osoba s invaliditetom, knjiga će prije svega poslužiti stručnjacima i osobama koje se bave kreiranjem socijalne i prosvjetne politike, ali i širem krugu osoba zainteresiranih za ovu problematiku.

Barbara Kušević, znanstvena novakinja
 Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

DIJETE I DRUŠTVO

Rastimo zajedno – program radionica za roditelje najmlađe djece, priručnik za voditelje

Ninoslava Pećnik i Branka Starc
Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2010.

Priručnik za voditelje RASTIMO ZAJEDNO, nastao je kao rezultat provedbe programa radionica za roditelje "Rastimo zajedno", razvijenog tijekom 2008. i 2009. godine u okviru UNICEF-ovog Programa za rani razvoj djece i poticajno roditeljstvo "Prve 3 su najvažnije!", uz potporu Agencije za odgoj i obrazovanje RH, Odsjeka za predškolski odgoj. Sadržaj i koncept priručnika ujedno su i sadržaj i koncept cjelokupnog programa, te stoga ovaj prikaz istovremeno donosi i informacije o samom programu.

Osnovna načela programa radionica za roditelje RASTIMO ZAJEDNO svoje temelje nalaze u *Konvenciji o pravima djeteta* koja, uz pravo svakog djeteta na obiteljsko okruženje koje podupire djetetovu dobrobit i omogućuje pun i harmoničan razvoj njegovih potencijala, definira i pravo svakog djeteta da njegovi roditelji dobiju odgovarajuću i dovoljnu pomoć društva u ispunjavanju svojih roditeljskih odgovornosti.

Pravo roditelja na podršku, koje proizlazi iz *Konvencije*, promiče i Vijeće Europe kroz Preporuku (2006) 19 o politici potpore pozitivnom roditeljstvu, gdje navodi dva temeljna načela za provođenje programa podrške roditeljstvu kako slijedi:

1. Podjednaka usmjerenost na snage, resurse, činitelje zaštite, kao i na činitelje rizika, što uključuje pristupe usmjerene na rješenja, osnaživanje, stvaranje mogućnosti i ostvarivanje realističnih ciljeva, te pristupe koji teže nalaženju i vrednovanju jakih strana u međuljudskim odnosima i zajednici.

2. Odnosenje prema roditeljima i djeci koji traže pomoć kao prema aktivnim sudionicima, osobama koje se nose sa svojim životnim okolnostima, 'stručnjaci su po iskustvu' i nositelji socijalnih prava.

Osim spomenutih načela, na kojima se program temelji, priručnik za voditelje radionica RASTIMO ZAJEDNO sadrži i temeljna teorijska ishodišta. Spomenut ćemo neka od njih kao što su, primjerice, teorija socijalnih odnosa, teorija samoodređenja, postavke o poželjnim obilježjima odnosa roditelja prema djetetu J. Juula i K. Hundeidea, Bowlbyjeva teorija privrženosti, Eriksonova teorija psihosocijalnog razvoja i druge. Nezaobilazan dio znanstvenog utemeljenja priručnika čine i suvremena saznanja iz neuroznanosti koja govore o najintenzivnijem razvoju mozga djeteta upravo u prvim godinama života, te o snažnom utjecaju iskustava koja dijete doživljava na razvoj djetetova mozga, a time i na kasnije životne prilike.

Program radionica za roditelje „Rastimo zajedno” razvijen je na načelima skupnog rada, osobito skupina za osobni rast i razvoj i edukativnih skupina, te stoga ovaj priručnik nudi i osnovne smjernice vezane uz specifičnosti vođenja skupine.

Priručnik nudi voditeljima/cama radionica i osnovne informacije o njihovoj voditeljskoj ulozi, navodeći također i brojna praktična iskustva drugih voditelja radionica. Radionice vodi tim u kojem su dva/ije ili tri voditelja/ice posebno educirana/e za vođenje programa radionica za roditelje „Rastimo zajedno”. Visoka strukturiranost Programa omogućuje da radionice provode različiti profili stručnjaka (psiholog, pedagog, defektolog, socijalni pedagog, socijalni radnik, odgojitelj) i to s različitim iskustvom u ovakvom radu s roditeljima. U radionicama su voditelji/ce i roditelji na istoj razini. Voditelji/ce jako dobro poznaju teorije o razvoju djece i roditeljstvu, stručnjaci/kinje su i za vođenje programa radionica „Rastimo zajedno” te imaju iskustva u odgoju različite djece u suradnji s raznolikim roditeljima. Oni/e su stručnjaci/kinje za odgoj djece

u okruženju institucije, ali ne i u obiteljskom okruženju. Roditelji su stručnjaci za svoju djecu i za sebe te imaju iskustvo života sa svojom djecom u svojoj obitelji.

Program radionica za roditelje „Rastimo zajedno” podijeljen je u jedanaest širih tema, jedanaest radionica. Njihovi nazivi su:

1. Roditelji 21. stoljeća
2. Četiri stupa roditeljstva
3. Roditeljski ciljevi i psihološke potrebe djeteta
4. Sva naša djeca i kako ih volimo
5. Slušanje – važna vještina roditeljstva
6. Kako dijete uči o svijetu oko sebe
7. Granice: zašto i kako?
8. Kreiramo i biramo rješenja
9. Roditeljske odgovornosti i još poneka pitanja
10. Biti roditelj: utjecaji i izbori
11. Završetak i novi početak.

Svaka tema cjelina je za sebe, ali i bitan dio cijelog programa koji bi bio nepotpun bez bilo koje od jedanaest radionica. Nijedna radionica ne može se održati samostalno jer radionice slijede jedna drugu smisleno i sadržajno – kao karike u lancu.

Završni dio Priručnika sadrži pregled evaluacije pilot primjene programa koja je bila usmjerena na kvalitativnu procjenu izvedbe i sadržaja radionica od strane roditelja i voditelja, te na kvantitativnu i kvalitativnu procjenu učinaka programa na samoprocjenu stavova i ponašanja roditelja.

U prilogu ovog priručnika nalazi se i CD na kojem su sve radionice, prateće prezentacije i filmovi koji su dio pojedine radionice. Tu su i svi pisani prilozi za roditelje, podsjetnici i radni listovi koji se upotrebljavaju u radionicama.

Ovaj priručnik prati i Mapa za roditelje „Rastimo zajedno”, koju dobiva svaki sudionik radionica, a u koju će oni tijekom sudjelovanja u programu ulagati stručne pisane priloge, podsjetnike, radne listove i sl., onako kako će ih dobivati od voditeljica na radionicama. Na kraju programa roditelji će imati cjeloviti priručnik koji će im omogućiti vraćanje pojedinim temama po vlastitoj potrebi.

I za kraj izvadak iz recenzije Jasenke Pregrad:

Ovim programom, pa onda i Priručnikom roditelji u našoj zemlji dobili su mnogo. Dobili su, konačno, vrlo promišljen i precizno istkan putokaz ka suvremenom roditeljstvu i mogućnost da i oni ostvare svoje pravo na podršku u roditeljstvu i to na onoj prvoj razini opće prevencije, odnosno razvojne podrške. Voditelji ovog programa dobili su Priručnik s kojim će kvalitetnije i sa širim uvidom izvoditi radionice (i sami razvijati svoje kompetencije). Vrtići su dobili jer postaju rasadnici novog pristupa roditeljstvu u svojim lokalnim zajednicama. Društvo je dobilo jer razvoj roditeljskih kompetencija u ranom razvoju djece predstavlja najbolju od svih investicija u ljudske resurse. Preporučila bih da institucije države, koje brinu o ranom razvoju djece, baštine ovaj vrijedan program koji su iznjedrili stručnjaci pod okriljem UNICEF-a.

Gordana Horvat, UNICEF

Smjernice za alternativnu skrb o djeci

Zagreb: Ujedinjeni narodi, Ured UNICEF-a za Hrvatsku i
Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi RH, 2010.

Smjernice za alternativnu skrb o djeci usvojene su na sjednici Opće skupštine Ujedinjenih naroda u studenom 2009, obilježavajući 20. godišnjicu *Konvencije o pravima djeteta*, a nastale su na osnovu prepoznavanja značajnih propusta u primjeni *Konvencije o pravima djeteta* za milijune djece širom svijeta koja odrastaju bez roditeljske skrbi ili koja su izložena takvom riziku. UN-ov Odbor za prava djeteta je 2005. godine uputio poziv cjelokupnoj međunarodnoj zajednici da se okupi i zajednički razvije međunarodne smjernice, s namjerom da se ti propusti jasno identificiraju i utvrde poželjna usmjerenja za politiku i praksu za njihovo uklanjanje.

Smjernice su rezultat petogodišnjeg rada, brojnih rasprava i pregovora između UN-ova Odbora za prava djeteta, vlada brojnih država (predvođenih brazilskom vladom), UNICEF-a, stručnjaka i akademika, predstavnika nevladinih organizacija i, što je posebno važno, mladih ljudi koji imaju osobno iskustvo odrastanja u javnoj skrbi.

Smjernice su pripremljene kako bi bile na raspolaganju u svim sektorima koji se izravno ili neizravno bave pitanjima vezanim uz alternativnu skrb, a njima se osobito nastoji:

(a) Poduprijeti napore da se djeca zadrže ili vrate na skrb u vlastitu obitelj ili, ukoliko to nije moguće, da se pronađe drugo odgovarajuće ili trajno rješenje, uključujući usvajanje i *kafalu* po islamskom pravu;

(b) Osigurati da se, tijekom razdoblja u kojem se takva trajna rješenja traže ili u slučajevima kada ona nisu moguća ili nisu u najboljem interesu djeteta, utvrde i pruže najprikladniji oblici alternativne skrbi, pod uvjetima koji promiču potpun i skladan razvoj djeteta;

(c) Pomoći i potaknuti vlade da bolje primjenjuju svoje odgovornosti i obveze u tom pogledu, imajući u vidu gospodarske, socijalne i kulturne uvjete koji prevladavaju u svakoj državi; te

(d) Usmjeravati politike, odluke i aktivnosti svih koji se bave pitanjima socijalne zaštite i skrbi o djeci, kako u javnom tako i u privatnom sektoru, uključujući civilno društvo.

Smjernice za alternativnu skrb o djeci donose pregled poželjnih pravaca za razvoj politike i prakse u odnosu na prevenciju izdvajanja djece iz obitelji, procjenu okolnosti u kojima je neophodno izdvajanje djece iz obiteljske skrbi, osiguravanje različitih oblika skrbi o djeci kako bi se na najbolji način zadovoljile individualne potrebe svakog djeteta, kriterije za određivanje vrste izvanobiteljske skrbi, te odabir, edukaciju, praćenje i podršku za sve pružatelje alternativne skrbi.

Upravo stoga one mogu biti od velike koristi svim vladama i državama koje traže najbolje načine primjene *Konvencije o pravima djeteta*, poštujući u prvom redu pravo svakog djeteta i njegove obitelji da dobiju pravodobnu stručnu uslugu kako ne bi došlo do izdvajanja djeteta iz obitelji.

I u Hrvatskoj će *Smjernice za alternativnu skrb* biti važan vodič, podsjetnik i nadopuna svim dosadašnjim naporima koje Vlada, brojne institucije i stručnjaci, posvećeni dobrobiti i zaštiti djece, ulažu u unaprjeđenje politike i poboljšanje prakse u skrbi za svako dijete. Publikacija je dostupna u elektroničkom formatu na internet stranici www.unicef.hr.

Gordana Horvat, UNICEF

DIJETE I DRUŠTVO

Sprečavanje nesreća i povećanje sigurnosti djece predškolske dobi

Aida Mujkić
Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2010.

Nesreće su vodeći uzrok smrtnosti djece nakon prve godine života te značajan uzrok oblijevanja i invaliditeta pa je stoga UNICEF-ov ured za Hrvatsku u sklopu programa ranog razvoja i poticajnog roditeljstva podržao izdavanje priručnika "Sprečavanje nesreća i povećanje sigurnosti djece predškolske dobi" autorice prof. dr. sc. Aide Mujkić.

Priručnik je prvenstveno namijenjen zdravstvenim djelatnicima u primarnoj zdravstvenoj zaštiti i dio je edukacijskoga paketa u kojem se nalaze i upitnici te edukacijski materijali za roditelje. Sadržaj priručnika nastao je u sklopu istoimenoga znanstvenog projekta Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa.

Priručnik donosi pregled recentnih, ali i povijesnih epidemioloških podataka iz kojih se mogu iščitati trendovi u području nesreća i njihovih uzroka. Uz te podatke, priručnik donosi svjetska iskustva i znanstvene spoznaje o prevenciji nesreća.

Nakon prvoga dijela, priručnik daje sustavan pregled preporuka i smjernica za prevenciju nesreća u djece od prenatalnog razdoblja do šeste godine života. U njemu je ponuđen individualizirani pristup svakom djetetu u vidu procjene njegova doma i životnoga okruženja te mjera, uputa, metoda i savjeta koji iz takve procjene proizlaze. Priručnik je temeljen na pet vremenskih razdoblja koja odražavaju velike promjene u rastu i razvoju djeteta i obuhvaćaju predškolsku dob u Hrvatskoj – razdoblje trudnoće, od rođenja do navršenog 9. mjeseca života, razdoblje od 10. mjeseca do navršenog 18. mjeseca, od 19. mjeseca do navršene 3. godine te od 4. do navršene 6. godine života.

Za svako to razdoblje posebno je navedeno šest vodećih načina nastajanja nesreća u dječjoj dobi u odnosu na uzrok smrtnosti i potrebe za bolničkim liječenjem te pitanja i preporuke opće sigurnosti. To su promet, padovi, utapanje, opekline, ugušenje, otrovanje te opća sigurnost.

Gorana Dojčinović, UNICEF

DIJETE I DRUŠTVO

Časopis Foruma za kvalitetno udomiteljstvo djece, Zagreb

Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece je prva neformalna mreža udomitelja djece na području Republike Hrvatske utemeljena u srpnju 2006. godine. Osnovana je u svrhu zajedničkoga promicanja i zaštite prava udomljene djece i udomitelja sporazumom o međusobnoj suradnji između udruga udomitelja djece "Put ka sreći" iz Koprivnice, "Oaza" iz Rovinja te "Nadomak sunca" iz Oprtija. Osim koordinacijskih sastanaka s udrugama udomitelja te organizacije konferencija i treninga, područja njezina djelovanja danas čini kontakt telefon, internetska stranica s detaljnim pregledom zakonske regulative, izdanih publikacija i korisnih informacija (URL: <http://www.udomiteljizadjecu.hr/>), forum za udomitelje djece, forum i Facebook grupa za mlade iz udomiteljskih obitelji te časopis "Sretno dijete", o kojemu će u nastavku biti više riječi.

Kao nasljednik "Informativnog lista za udomitelje djece", časopis "Sretno dijete" od 2008. godine izlazi u izdanju "Foruma za kvalitetno udomiteljstvo djece". Časopis je pokrenut s namjerom ostvarivanja kontakata s udomiteljima djece širom Republike Hrvatske, ali i s obzirom na činjenicu da jednom dijelu udomitelja internet još uvijek nije dostupan ili sami nisu u mogućnosti pratiti sadržaje internetske stranice Foruma. Na taj se način sve aktivnosti, koje se događaju u području udomiteljstva za djecu (uključujući i aktivnosti Foruma), a koje se ondje nalaze, nastoje prenijeti i putem časopisa širem krugu korisnika.

Treba istaknuti kako je časopis, osim redovitim novinarima i stručnjacima, koji se bave područjem udomiteljstva te skrbi za djecu i obitelj općenito, otvoren i svim čitateljima koji imaju afinitet za temu i/ili želju da se njome bave, a koje ujedno poziva i podsjeća na suradnju. To se iznova naglašava i u uvodnoj riječi svakoga broja, što potvrđuje decidirano izraženu želju da se uredništvo časopisa oformi iz redova udomiteljica/udomitelja – volontera, ali i mladih iz udomiteljskih obitelji. Na taj bi se način, smatraju članovi uredništva, stvorio medij kroz koji će udomitelji aktivno i transparentno razmjenjivati korisne informacije i savjete koji se tiču udomiteljstva i skrbi za djecu te na temelju vlastitoga iskustva slati svoje prijedloge, primjedbe, kritike i pitanja. Takav naglasak na transparentnosti, kvaliteti i zanimljivosti ovoga časopisa sa sigurnošću može pridonijeti kvaliteti udomljavanja djece, što i jest temeljni motiv ovoga časopisa, ali i svih koji se bave područjem udomiteljstva i skrbi za djecu.

Časopis se putem udruga ili individualnih kontakata dostavlja besplatno svim udomiteljima djece, kao i mladima iz udomiteljskih obitelji, čijim adresama uredništvo raspolaže, svim centrima socijalne skrbi, nadležnim ministarstvima i drugim ustanovama. S obzirom na već spomenutu otvorenost široj publici, struktura časopisa je jasna i prepoznatljiva, a čine ju: pregled najvažnijih događanja u području udomiteljstva djece, koja su se dogodila od zadnjeg broja, tema broja, iskustva i perspektive vezane uz temu broja iz pera pojedinaca uključenih u područje udomiteljstva i skrbi za djecu, predstavljanje pojedinih udruga te na samom kraju novosti i najave događanja ili publikacija.

Tema šestog broja časopisa iz prosinca 2009. godine bila je "Kontakt s biološkim roditeljima udomljenoga djeteta". Uvodni sažetak odnosio se na 5. konferenciju udomitelja djece Hrvatske pod nazivom "Dobar kontakt s biološkim roditeljima" koja je održana u Osijeku 6. studenoga 2009. godine. Konferencija je održana u okviru projekta "Za kvalitetno udomiteljstvo djece u RH" koji se provodi u suradnji Foruma i partnera iz Nizozemske, *International Child Development Initiatives* (ICDI). Na konferenciji je sudjelovalo 110 sudionika među kojima su bili udomitelji iz cijele Hrvatske, petero mladih te stručni djelatnici iz centara za socijalnu skrb, domova za djecu, gradskih poglavarstava, obiteljskih i medicinskih centara, udruga, predstavnici Foruma te nizozemski partneri.

Na važnost kontakta bioloških roditelja i djece koja su u skrbi izvan vlastitih obitelji najprije se, polazeći od perspektive razvoja djeteta, osvrnula psihologinja Slavenka Martinović, samostalna konzultantica i savjetnica, koja piše o definicijama obitelji, položaju izdvojenog djeteta te

osnovnoj svrsi održavanja (i podržavanja) kontakata i partnerskog odnosa zamjenske i biološke obitelji koji su istovremeno snažna poruka djetetu da i ono može slobodno voljeti i biti privrženo i jednoj i drugoj obitelji.

Komparativni pristup temi ponudio je Bep van Sloten, međunarodni konzultant u području udomiteljstva i koordinator projekta "Za kvalitetno udomiteljstvo djece u RH". Predstavljen je sažeti pregled nizozemske politike kratkoročnih smještaja djece kod udomitelja prilikom kojeg kontakt s biološkim roditeljima zadobiva posebnu pozornost. Posebno je istaknuto jasno razlikovanje roditeljskih uloga u kvalitetnim ugovorima (pravni roditelj, psihološki roditelj i biološki roditelj), objašnjena je uloga agencija za zaštitu djece i centara za udomiteljstvo, zatim kriteriji selekcije odabira udomitelja, kao i protokol za kontakt vezan uz dob i faze emocionalnog razvoja djeteta.

Važnost supervizije i samopouzdanja u odnosu na kontakte s biološkim roditeljima naglasila je psihologinja Ines Škrabić Aničić iz Centra za socijalnu skrb Zagreb, Tima za udomiteljstvo, koja je naglasila perspektivu udomitelja. Oni zbog niske razine samopouzdanja u izravnim kontaktima s biološkim roditeljima udomljene djece na neki način sami sebi nesvjesno onemogućavaju ostvarivanje svog prvotnog cilja, a to je vlastiti angažman za dobrobit djeteta o kojem skrbe. Zbog toga upravo supervizijske skupine moraju raditi na udomiteljskoj percepciji kontakata s biološkim roditeljima te na razini njihovog samopouzdanja.

Temu broja upotpunila je Marija Igréc, udomiteljica iz Udruge udomitelja djece "Zipka" iz Varaždina, koja je na temelju vlastitoga iskustva pokušala dočarati ulogu, obveze i probleme s kojima se udomitelji susreću u svakodnevnoj brizi za djecu, a tiču se (često problematičnih) kontakata s biološkim roditeljima.

Na samom kraju časopisa, prema ustaljenoj strukturi, predstavljena je udruga udomitelja "Sretno dijete" iz Zagreba, obznanjena je akcija prikupljanja sredstava za povratak u biološku obitelj jednog udomljenog dječaka, predstavljeno je izvješće o formiranju međunarodne mreže mladih iz udomiteljskih obitelji *Power4Youth* radi kojeg je u listopadu 2009. godine u Litvi okupljena radna skupina u kojoj je sudjelovala i jedna članica Odbora mladih iz udomiteljskih obitelji Hrvatske, te su najavljena nova izdanja brošura za mlade.

Kao što je naglašeno u uvodnome predstavljanju časopisa, njegova osnovna namjera bila je promicanje i zaštita prava udomljene djece i udomitelja, ali i približavanje i povezivanje svih sudionika u području udomiteljstva. No osim ciljanoj publici, časopis svakako može biti koristan i svim stručnjacima koji se bave roditeljstvom te ga stoga treba toplo preporučiti i brojnim stručnim suradnicima unutar sustava odgoja i obrazovanja koji su u svakodnevnome kontaktu s roditeljskom populacijom. Po svom sadržaju časopis predstavlja jasan iskorak u procesu podizanja kvalitete udomiteljstva, ali i približavanja i rasvjetljavanja pojedinih dimenzija odgovornoga i kvalitetnoga roditeljstva spomenutome širem krugu čitatelja. Stoga se može očekivati da će se potrebnim daljnjim širenjem mreže primatelja časopisa i krug njegovih korisnika proporcionalno širiti.

Ana Blažević, znanstvena novakinja
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Susreti udomljene djece s roditeljima – Savjeti za udomitelje/ice i stručnjake/ stručnjakinje u udomiteljstvu djece

Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece, Zagreb, 2010.

Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece objavio je brošuru pod naslovom „Susreti udomljene djece s roditeljima – Savjeti za udomitelje/ice i stručnjake/stručnjakinje u udomiteljstvu djece” namijenjen udomiteljima i stručnjacima u području udomiteljstva te svim zainteresiranim osobama za ovo područje skrbi.

Brošura je nastala kao rezultat suradnje Foruma za kvalitetno udomiteljstvo i nizozemskih stručnjaka koji su Forumu za kvalitetno udomiteljstvo ustupili pravo na prijevod i korištenje rada nastalog na temelju istraživanja i prakse nizozemskih organizacija za podršku obiteljima i udomiteljstvu za djecu *Trias Jeugdhulp Pleegzorg* i *Bureau Jeugdzorg Overijssel*. Kako bi brošura bila prilagođena kontekstu udomiteljske skrbi u Republici Hrvatskoj, nadopunjena je iskustvima udomitelja iz Hrvatske.

Izradu brošure financiralo je Ministarstvo vanjskih poslova Kraljevine Nizozemske kroz MATRA program, a u sklopu projekta “Za kvalitetno udomiteljstvo djece u RH”.

Publikacija počinje predgovorom u kojem se objašnjava iz kojeg razloga te kako je došlo do objavljivanja prijevoda ove brošure. Naime, povod njenom objavljivanju je iskustvo udomitelja okupljenih u neprofitnoj organizaciji Forum za kvalitetno udomiteljstvo koje je pokazalo da zbog različitih okolnosti dolazi do poteškoća prilikom susreta i kontakata udomljene djece s biološkim roditeljima te da udomiteljima u tom pogledu nedostaje podrška sustava i konkretne smjernice kako se postaviti u pojedinim problemskim situacijama. Sukladno tako prepoznatoj potrebi, a u cilju davanja konkretnih smjernica udomiteljima i stručnjacima, brošura je podijeljena u tri veće tematske cjeline: (I) Predgovor, (II) Opće smjernice prilikom organizacije susreta djece i roditelja te (III) Savjeti specifični za dob djeteta.

U dijelu Opće smjernice prilikom organizacije susreta djece i roditelja, koji slijedi odmah nakon kratkog pregovora, navedene su neke od smjernica koje udomiteljima mogu biti korisne prilikom organizacija susreta i druženja udomljene djece s njihovim roditeljima. Smjernice vode udomitelje, ali i stručnjake kroz različite faze planiranja, pripreme i organizacije susreta vodeći računa o svim uključenim subjektima (udomljeno dijete, njegovi roditelji, braća i sestre udomljenog djeteta, članovi udomiteljske obitelji te stručnjaci), ukazujući pri tom i na neke od mogućih poteškoća koje se u pojedinoj od tih faza organiziranja i osmišljavanja susreta mogu javiti, kao i na neke od mogućih načina pristupanja njihovu sprečavanju i/ili razrješavanju.

U dijelu brošure s podnaslovom “Ostali načini komunikacije djeteta i roditelja” dane su osnovne informacije i o različitim mogućim načinima komuniciranja udomljenog djeteta s njegovim roditeljima, kao i okolnostima pod kojima bi se ona trebala odvijati. Važan tematski dio, koji logično slijedi po ostvarenom kontaktu udomljenog djeteta i njegovih roditelja, je svakako “Što nakon susreta” koji ukazuje na neke od mogućih emocionalnih i bihevioralnih reakcija udomljenog djeteta koje mogu uslijediti po ostvarenom kontaktu između njega i roditelja, te važnosti pripreme udomitelja i stručnjaka na pravovremeni i primjeren odgovor na njih uvažavajući pri tome najbolji interes djeteta.

U okviru posebnog podnaslova “Odnos roditelja i udomitelja” u kratkim je crtama istaknuta važnosti uspostave kvalitetnog odnosa između udomitelja i roditelja udomljenog djeteta koji prije svega treba biti utemeljen na poštovanju, povjerenju i suradnji. Nadalje, u zasebnom su djelu brošure izdvojene preporuke djelatnicima sustava socijalne skrbi koje ukazuju na što bi se trebala usmjeriti pozornost pri kreiranju i praćenju učinaka poduzetih intervencija u

udomiteljskim obiteljima s aspekta ostvarivanja kontakta između udomljenog djeteta te njegovih roditelja, ali i s aspekta uloge udomitelja pri tome.

Zaseban tematski dio brošure izdvojen je pod naslovom “Savjeti specifični za dob djeteta”. U okviru njega date su specifične smjernice za organizaciju i osmišljavanje susreta djece i roditelja uvažavajući pri tom stupanj razvoja djeteta te specifičnost potreba vezanih uz njegovu dob (od rođenja do druge godine, od druge do šeste godine, od šeste do dvanaeste godine te adolescencije).

Brošura “Susreti udomljene djece s roditeljima – Savjeti za udomitelje/ice i stručnjake/stručjakinje u udomiteljstvu djece” pruža korisne smjernice, educira udomitelje i stručnjake te ih osnažuje u njihovoj ulozi, na način da ih priprema za lakše suočavanje s mogućim izazovima koji proizlaze iz ostvarivanja kontakta udomljenog djeteta i njegovih roditelja. U cjelini, radi se poticajnoj i vrlo korisnoj brošuri za sve koji su u doticaju s udomiteljskim obiteljima – kako onima u sustavu socijalne skrbi, tako i onima koji rade s ovom populacijom u okviru drugih sustava te joj pružaju različite formalne i neformalne oblike podrške. Na taj način brošura daje doprinos unaprjeđenju kvalitete udomiteljske skrbi za djecu kod nas. Iako je brošura prvenstveno namijenjena udomiteljima djece i stručnjacima koji rade u području udomiteljske skrbi, ona može biti zanimljivom građom i za različite profile stručnjaka koji rade s djecom.

Dr. sc. Maja Laklija
Studijski centar socijalnog rada
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj: Analiza stanja i prijedlog smjernica

Antonija Žižak Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2010.

Publikacija Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj nastala je u sklopu programa Ureda UNICEF-a za Hrvatsku "Svako dijete treba obitelj", uz potporu Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi, s ciljem sveobuhvatnog prikaza stanja udomiteljstva za djecu u Republici Hrvatskoj te kreiranja konkretnih preporuka za unaprjeđenje udomiteljske skrbi u najboljem interesu djeteta.

Autorica publikacije je prof. dr. sc. Antonija Žižak s Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu, koja je, na temelju relevantnih podataka iz brojnih znanstvenih istraživanja u razdoblju od 2000. do 2007. godine, izradila analizu stanja udomiteljstva djece u Hrvatskoj. Među najznačajnijim izvorima podataka nalazi se i istraživanje koje je UNICEF u suradnji sa Studijskim centrom socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu i Agencijom PULS, proveo 2007. godine na uzorku od 300 udomiteljskih obitelji, s ciljem istraživanja značajki i stavova udomitelja u Hrvatskoj.

Pored podataka iz znanstvenih izvora, vrijedan doprinos ovoj analizi i preporukama predstavljaju i iskazana mišljenja stručnjaka prikupljena na regionalnim stručnim raspravama o unaprjeđenju udomiteljske skrbi za djecu u RH. Te su stručne rasprave organizirane tijekom 2008. godine, a na njima su sudjelovali/e djelatnici/e centara socijalne skrbi, te predstavnici/e udruga udomitelja čija su iskustva i preporuke također sastavni dio ove publikacije.

U odnosu na potrebe i obilježja udomljene djece, analiza stanja udomiteljstva ukazuje na značajke vezane uz udomiteljstvo djece, bilo s obzirom na prednosti ili neke specifične poteškoće. Prije svega, iz analize je vidljivo kako udomljena djeca postižu dobre rezultate u psihosocijalnom funkcioniranju, slici o sebi, samopoštovanju i u percepciji socijalne podrške, te imaju manje stresnih događaja nego djeca u dječjim domovima. Djeca u specijaliziranom udomiteljstvu imaju zadovoljenu potrebu za sigurnošću i ljubavlju, privatnošću i poštovanjem, socijalnom interakcijom i participacijom. Prosječna dob u vrijeme smještaja djece je 7,4 godine, a podatci govore o iskustvu dugotrajnog boravka djece u skrbi izvan vlastite obitelji (prosječno 10,5 g.). Prevladava žurni smještaj bez mogućnosti prethodnog upoznavanja udomitelja. Specifični problemi udomljene djece vezani su uz odnose s biološkim roditeljima, školsko postignuće, nepripremljenost za samostalan život i sl.

U odnosu na udomitelje i udomiteljstvo, analiza pokazuje da su udomitelji najčešće osobe ženskog spola, u dobi od 51-52 godine, sa srednjoškolskim obrazovanjem. Udomiteljstvom se počinju baviti u dobi od oko 42 godine iz altruističkih i praktičnih motiva, te ističu kako udomiteljstvo uglavnom ima pozitivan utjecaj na odnose u obitelji udomitelja. Među prevladavajućim problemima udomitelji ističu financije, kontakte s biološkim roditeljima djeteta te nedovoljno informacija o samome djetetu. Udomitelji uglavnom žive u vlastitoj obiteljskoj kući (74%), a najveći broj udomljene djece ima svoju sobu (55%). Jedan udomitelj najčešće udomljuje jedno dijete (oko 43%). Dijete se smješta u obitelj udomitelja prije nego je završen postupak izdavanja dozvole (67%). Udomitelji su u pravilu zadovoljni suradnjom s centrima za socijalnu skrb (oko 64%), te podržavaju odredbe Zakona o udomiteljstvu vezane uz novčanu naknadu, smanjenje broja djece i profesionalizaciju udomiteljstva. Prijedlozi udomitelja odnose se uglavnom na veću zainteresiranost centara za socijalnu skrb za udomljeno dijete, kontinuirano praćenje djeteta i bolju dostupnost djelatnika centara za socijalnu skrb udomiteljima.

Prema iskazanim mišljenjima stručnjaka u socijalnoj skrbi, oni su djelomično zadovoljni ili nezadovoljni stupnjem i kvalitetom udomiteljstva za djecu u Hrvatskoj. Nezadovoljstvo stručnjaka povezano je s neravnomjernom razvijenošću udomiteljstva u županijama, nedovoljnim zanimanjem za udomiteljstvo i brojem udomitelja u nekim županijama, te nedostatkom udomiteljskih obitelji za specifične skupine djece.

Tamo gdje je iskazano zadovoljstvo stručnjaka stanjem udomiteljstva, ono se odnosi na tradiciju i kontinuitet udomiteljstva u pojedinim županijama, porast broja i kvalitete skrbi u udomiteljskim obiteljima, standarde udomiteljskih obitelji i suradnju s udomiteljima.

Na temelju provedene analize stanja udomiteljstva djece u Republici Hrvatskoj, publikacija nudi sljedeće smjernice za razvoj:

- *Integrirati sve sustave koji rade na „javnim politikama“ za djecu i obitelji u nastojanju da se što sustavnije kao standard svih postupanja prema djeci slijedi načelo „najboljeg djetetova interesa“.*
- *Definirati svrhu i ciljeve udomiteljstva djece u Hrvatskoj.*
- *Propisati vrste udomiteljstva za djecu i standardizirati proceduru odlučivanja o smještaju i postupke koje je potrebno poduzeti tijekom smještanja djeteta u određenu vrstu smještaja /udomiteljsku obitelj.*
- *Planski raditi na promicanju pozitivne slike udomiteljstva djece u Hrvatskoj.*
- *Razviti načine informiranja, pripremanja i uključivanja djece u proces odlučivanja o smještaju izvan vlastite obitelji.*
- *Razviti načine pripremanja i uključivanja bioloških roditelja u proces odlučivanja o smještaju djeteta izvan vlastite obitelji te načine rada na pripremi za povratak djeteta u obitelj.*
- *Razviti modele stalno dostupne i obvezne edukacije i supervizije stručnjaka.*
- *Razvijati fleksibilni sustav profesionalizacije udomiteljstva djece.*
- *Razviti modele edukacije i kontinuirane podrške udomiteljima.*
- *Razviti standarde kvalitete i propisati specifične načine njihova praćenja. Redovito provoditi evaluaciju pojedinačnih smještaja i sustavno istraživati sve aspekte udomiteljstva djece u Hrvatskoj.*

Unatoč značajnom napretku koji je ostvaren proteklih nekoliko godina u razvoju udomiteljstva za djecu i transformaciji ustanova za djecu, u Hrvatskoj još uvijek neopravdano velik broj djece provodi više godina u institucionalnoj skrbi. I dalje nije dosegnut omjer od 80 posto djece u udomiteljstvu prema 20 posto u ustanovama, što je jedan od ciljeva Nacionalnoga plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. – 2012. godine.

Stoga je osnovna namjera ove publikacije ponuditi znanstveno i praktično utemeljene podatke i smjernice kao doprinos reformama u sustavu socijalne skrbi, kako u smislu unaprjeđenja stručne podrške biološkim i udomiteljskim obiteljima, tako i u smislu transformacije ustanova za stalni smještaj djece te razvijanja službi podrške obiteljima u lokalnoj zajednici. Publikacija je dostupna u elektroničkom formatu na stranici www.unicef.hr.

Gordana Horvat, UNICEF

Djeca i konfliktni razvodi

ur. Davorka Osmak-Franjić,
Pravobranitelj za djecu, Zagreb 2010.

Ured pravobraniteljice za djecu je u svibnju 2010. objavio zbornik pod naslovom „Djeca i konfliktni razvodi“. Riječ je o dvojezičnoj, hrvatsko-engleskoj publikaciji koja objedinjuje dvadesetak priopćenja domaćih i stranih stručnjaka, održanih na stručnim raspravama koje je proteklih godina organizirala pravobraniteljica za djecu. Svrha tih skupova bila je upozoriti na važnost zaštite prava djece tijekom razvoda roditelja, a osobito na sve učestaliju pojavu manipulacije djecom, koju roditelji na različite načine pokušavaju otuđiti od drugog roditelja, te ponuditi rješenja i potaknuti nadležne službe da ih primijene u najboljem interesu djeteta. U zborniku su izlaganja s rasprava održanih u Osijeku (lipanj 2008.), Zagrebu (listopad 2008.), Rijeci (siječanj 2009.) te s Godišnje konferencije Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe, održane u svibnju 2009. u Dubrovniku. Recenzentica zbornika je prof. dr. sc. Dubravka Hrabar, s Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Opsežni zbornik na 330 stranica, u kojem su svi radovi objavljeni na hrvatskom i engleskom jeziku, tiskan je uz potporu organizacije *Save the Children Norway*.

U predgovoru pravobraniteljica Mila Jelavić najavljuje i objašnjava strukturu sadržaja zbornika. U prvom dijelu zbornik donosi pregled stanja u europskim zemljama glede zaštite prava djece u postupku razvoda roditelja, s posebnim naglaskom na pravo pristupa djeteta pravosuđu, ali ističe i ulogu, zadaće i ovlasti pravobranitelja, to jest *ombudsmana* za djecu. U drugom dijelu navode se stručni pogledi o utjecaju razvoda na dijete i potrebnim stručnim intervencijama te iskustva u radu hrvatskih stručnjaka: odvjetnika, sudaca, socijalnih radnika, psihologa i psihijatarata. Namjera je Ureda pravobraniteljice za djecu upravo i bila da se oko ove osjetljive teme bolje povežu i surađuju različiti profili stručnjaka koji sudjeluju u zaštiti prava i najboljih interesa djece.

Predsjedateljica Odbora za prava djeteta Ujedinjenih naroda, Yanghee Lee, autorica je uvodnoga članka „Djeca i konfliktni razvodi – pristup djece domaćem, međunarodnom i europskom pravosuđu“, u kojem daje načelno tumačenje članaka *Konvencije o pravima djeteta* vezanih uz temu o položaju djece u konfliktnim razvodima te navodi neke mehanizme koji bi trebali omogućiti bolju zaštitu djece.

Nezavisni međunarodni stručnjak za dječja prava i savjetnik Europske mreže pravobranitelja za djecu (*ENOC – European Network of Ombudspersons for Children*) iz Velike Britanije, Peter Newell, u tekstu „Poštovanje dječjih prava u slučaju rastave ili razvoda roditelja: ključni izazovi“ iskazuje i probleme oko proturječnosti načela zaštite „najboljeg interesa djeteta“ te djetetovog prava na slobodno izražavanje mišljenja i prava da to mišljenje bude ozbiljno uzeto u obzir pri odlučivanju o njegovoj sudbini.

U članku koji slijedi Newell predstavlja rezultate ankete provedene među članicama ENOC-a, koja ispituje na koji način pravobraniteljstva za djecu djeluju u ovom području (primaju li pojedinačne pritužbe, sudjeluju li u profiliranju nacionalne politike u tom području, pruža li nacionalno zakonodavstvo mogućnost djetetu da izrazi svoje mišljenje u slučaju razvoda roditelja i kako se saslušanje djeteta provodi u praksi, imaju li djeca pravo obratiti se sudu i zahtijevati izmjenu odluke o skrbi i susretima s roditeljem itd.).

Zamjenik francuske pravobraniteljice za djecu, Hugues Feltesse, u svom je članku prikazao rezultate istraživanja francuskog pravobraniteljstva za djecu koje se susreće sa sve većim brojem kršenja prava djece čiji se roditelji razvode. Autor se zalaže za provođenje medijacije među roditeljima te navodi dobre primjere iz prakse u osiguranju djetetovog prava na izražavanje mišljenja u pojedinim europskim zemljama.

Prikaz stanja u vezi s tim pitanjem u svojim zemljama iskazuju potom u zasebnim člancima i predstavnici pravobranitelja iz Grčke (Stamatina Poulou: „Sporazum roditelja nakon razvoda

braka“), Slovenije (Tone Dolčič: „Kako pojačati glas djeteta u sudskom postupku“), Srbije (Tamara Lukšić-Orlandić: „Djeca i konfliktni razvodi – stanje u Srbiji iz perspektive ombudsmana), Republike Srpske - BiH (Nada Grahovac: „Djeca i konfliktni razvodi“) i Hrvatske. U prikazu stanja u Hrvatskoj autorice Gordana Filipović i Davorka Osmak-Franjić izvješćuju kako anketa provedena među centrima za socijalnu skrb pokazuje da je od svih intervencija u vezi s djecom, čiji se roditelji razvode, u njih 30 posto riječ o roditeljskoj manipulaciji djetetovim pravom na susrete i druženja s drugim roditeljem. To upućuje na potrebu primjerenog rada s djecom i roditeljima, ali i na potrebu dodatne edukacije i supervizije stručnjaka.

U drugom dijelu zbornika nalaze se stručni članci hrvatskih autorica i iskustva stručnjaka iz prakse. U članku pod naslovom „Učinci izraženog roditeljskog sukoba tijekom razvoda na dijete“ autorica, dr. sc. Bruna Profaca, objašnjava utjecaj konfliktnog razvoda na djecu i neke čimbenike koji upućuju na moguće smetnje i teškoće, odnosno stilove ponašanja koji se kod djece razvijaju kao posljedica tih sukoba. U opsežnome radu B. Profaca daje odgovore koje bi, uz stručnjake, trebali čuti i mnogi roditelji: o rizičnim i zaštitnim čimbenicima za dijete, o načinima kako se dijete prilagođava novim okolnostima, o tome kako loš razvod i uskraćivanje susreta s drugim roditeljem mogu utjecati na kasnije probleme. Na kraju, odgovara i na pitanje što treba djetetu čiji se roditelji razvode, navodeći, među ostalim, da mu trebaju roditelji koji će smanjiti postojeći sukob i razvijati usporedno i odvojeno roditeljstvo, vođeni jasnim planom.

„Lažne optužbe za zlostavljanje djece tijekom razvoda roditelja“ naslov je rada doc. dr. sc. Gordane Buljan Flander u kojem predstavlja novu, sve učestaliju pojavu u konfliktnim razvodima, prikazuje karakteristike ličnosti roditelja koji lažno optužuju ili su sami lažno optuženi za zlostavljanje djeteta, kao i obrasce ponašanja djeteta u takvim situacijama. Na temelju prakse i istraživanja autorica upozorava na opasnost da iiskusni stručnjaci postanu žrtve takvih manipulacija roditelja te sugerira kako prepoznati lažne optužbe, što ovaj rad čini osobito zanimljivim.

U članku „Pravo djeteta na izražavanje mišljenja u postupcima razvoda braka“ autorica, doc. dr. sc. Branka Rešetar, sustavno izlaže ovu temu s aspekta pravne znanosti, navodeći međunarodne izvore koji obvezuju hrvatski pravni sustav na primjenu i razradu tog prava. Autorica potom analizira zaštitu prava djeteta na izražavanje mišljenja u hrvatskom obiteljskom zakonodavstvu, a zatim analizira i kako je to pravo zastupljeno u praksi pred sudovima u Hrvatskoj i drugim zemljama, zaključujući da se ono nažalost rijetko uvažava. No riječ je o odluci koja je za dijete često vrlo teška i koju ono iskazuje pod pritiskom roditelja. Ovaj rad je dragocjen izvor informacija o temi koja je relativno nova i to ne samo u nas.

U preostalih šest članaka stručnjaci iz prakse iskazuju svoja iskustva u radu s djecom, čiji se roditelji razvode, uz sukobe koje ne znaju ili ne žele sami riješiti, te nude moguća rješenja i intervencije koje bi trebale zaštititi dobrobit djece u takvim okolnostima. Tako Sandra Artuković Kunšt piše o ulozi suda u prevenciji i sankcioniranju manipulacija djecom, Milena Drlje piše o ulozi centra za socijalnu skrb u zaštiti djece tijekom i nakon razvoda braka, Franjo Šaban prikazuje aktivnosti koje obiteljski centri mogu provoditi s djecom i roditeljima s ciljem u suzbijanja roditeljske manipulacije djecom, Tamara Žakula Desnica opisuje na koji način se to ostvaruje u Domu za dnevni boravak djece „Tić“ u Rijeci, Silvana Krnić izvješćuje o utjecaju razvoda na dijete iskazujući praktična iskustva iz ordinacije dječjeg psihijatra, a Zdenka Monterisi prikazuje ovu temu iz vizure odvjetnika.

Bogatstvo pogleda i multidisciplinarni pristup, kao i kombinacija inozemnih i domaćih istraživanja i prakse, usmjerenih na temeljito sagledavanje teme manipulacije djecom u konfliktnim razvodima, čine ovaj zbornik vrijednim izvorom informacija, ali i poticajem i putokazom za daljnja istraživanja te uspješniju međuresornu suradnju stručnjaka iz različitih područja.

mr. sc. Maja Gabelica Šupljika
Ured pravobraniteljice za djecu

DIJETE I DRUŠTVO

Bilješke

DIJETE I DRUŠTVO

Bilješke

DIJETE I DRUŠTVO

Bilješke

DIJETE I DRUŠTVO

Bilješke